Національна академія управління персоналом

Проблеми модернізації України



НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 2

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
“Правова держава та демократичне суспільство:
фактори розвитку та взаємодії”
м. Київ, МАУП, 14 квітня 2016 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2016

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 30.03.16)

Редакційна колегія:
М. Н. Курко (голова), д-р юрид. наук, проф.;
М. Ф. Головатий (заступник голови), д-р політ. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (відповідальний редактор), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
В. М. Воронін, д-р іст. наук;
М. Л. Головко, д-р іст. наук, проф.;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
В. І. Литвиненко, канд. юрид. наук, доц.;
В. В. Рябцев, канд. техн. наук, доц.

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 2: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. "Правова держава та демократичне суспільство: фактори розвитку та взаємодії", 14 квітня 2016 р. / редкол.: М. Н. Курко (голова) [та ін.]. — 2016. — 448 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2016

ЗМІСТ

Заросило В. О.
Революція Гідності – різні підходи щодо юридичної оцінки *12*

Сурмін Ю. П.
Особливості українських реформ: витоки сучасності *15*

Головатий М. Ф.
Проблеми українського державотворення: помітки на полях з гіркотою у серці *21*

Перегуда Є. В.
Вплив постреволюційних процесів на розвиток правової держави *25*

Литвиненко В. І.
Окремі напрями підвищення ефективності запобігання і протидії корупції *28*

Дахно І. І.
Майбутнє цивільного права України *30*

Піляєв І. С.
Проблема ціннісно-цивілізаційної стиковки Сходу і Заходу в контексті збройного конфлікту на Донбасі *32*

Гула Р. В.
Комплекс наукових підходів щодо становлення інформаційного суспільства в посттоталітарних державах *35*

Романова Л. В.
Взаємовідносини як важлива складова маркетингових компетенцій промислових підприємств *38*

Юлдашев А. Х., Сташевский А. Н.
О концепции гражданско-правового обеспечения антикоррупционной и экономической реформ *40*

Захожай В. Б., Казак О. О.
Щодо проблем управління інвестиційною діяльністю підприємства *42*

Романенко Є. О.
Електронне судочинство *46*

Васильєва І. В., Головата О. М.
До питання про формування державної політики в галузі охорони здоров'я в сучасній Україні: правовий аспект *49*

Тетерук А. А.
Створення та організація діяльності добровольчого військового підрозділу "Миротворець" *52*

Мовчан А. В.
Захист комерційної таємниці суб'єктами господарювання в умовах економічної конкуренції *55*

Баєва О. В., Лясота Б. Р.
Впровадження системи державного регулювання якості надання медичної допомоги при формуванні правової держави *58*

Сафонова В. Є.
Новий проект Закону "Про освіту" як чинник, що гальмує розвиток української освіти 61

Калашнікова Л. Є., Рильцев Є. В., Лисак Х. Є.
Демократія — інформаційна програма свободи 64

Савойська С. В.
Обговорення мовних законопроектів на сторінках друкованих ЗМІ 66

Кислий А. М.
Про зміст понять "організована група" та "злочинна організація" у теоретико-правовому аспекті 70

Алієва-Барановська В. М.
Виникнення Закону УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" 75

Баєв В. В.
Визначення потенціалу розвитку медичного туризму України 78

Беззубов Д. О.
Концепції адміністративного забезпечення суспільної безпеки: проблеми визначення і становлення в адміністративному праві 80

Бисенбаев Ф. К.
Проблемы правосознания в договорных теориях государства и права 83

Бойко С. С.
Міжнародні стандарти з питань прав, обов'язків громадянина, стан і практика їх реалізації в Україні 87

Бондар Ю. В.
Правотворчість та інформація як фактори суспільно-політичних трансформацій Стародавньої Греції 92

Бондаренко Н. О.
Роль соціальної роботи у реалізації соціальної політики: проблеми та перспективи 97

Voytko T. V.
The language of newspaper discourse 100

Гайдукевич Г. А.
Деградация силовых структур как результат усиления репрессивной системы Украины 103

Гапоненко В. А.
Роль політичної культури в процесі інституціоналізації демократії в Україні 107

Гольцов А. Г.
Контррозвідувальний режим в Україні: пропозиції щодо концептуальних та правових засад 113

Грецький О. С.
До мовного питання: правовий аспект 116

Захожай К. В.
Роль та місце фінансового права на сучасному етапі економічного і соціального розвитку України 119

Ігнатюк О. В.
Деякі процесуальні положення при отриманні ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій *122*

Карбовська Л. О.
Ретроспективний аналіз становлення й розвитку державного регулювання системи освіти *126*

Касьянова С. П.
Про неможливі паралелі розвитку інформаційних технологій та держави *129*

Коваль М. І.
Податкова реформа: очікування та реалії 2016 року *132*

Козаченко О. І.
Порівняльний аналіз правового регулювання забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів *135*

Лісовський П. М.
Ментально-ціннісний капітал у сучасному правовому полі демократичного суспільства: природний тренд мудрості *138*

Малишко В. М.
Правове регулювання брокерської діяльності в Україні *140*

Масловська О. М.
Історичні передумови становлення політичного консенсусу у процесі формування дієздатної моделі культури парламентської діяльності *142*

Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф., Хоменко А. А.
Фінансова безпека України в нових геополітичних реаліях *145*

Медвідь Ф. М., Моргун Н. С., Корня О. В., Ромашина І. В.
Правова культура українського суспільства в контексті побудови правової держави *148*

Муравйов К. В.
Сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання фінансового ринку України *154*

Мушкин И. М.
К вопросу организации системы управления безопасностью в учебном заведении *157*

Найдьонов І. М.
Підготовка викладача фахових дисциплін як політико-соціальна проблема *160*

Новальська Н. І.
Сучасні напрями розвитку теорії організацій *163*

Омельчук В. В.
Козацька комісія Г. Юркевича у розгляді спорів Києво-Печерської Лаври (1743–1744 рр.) *165*

Осинська О. В., Захожай З. В.
Національні особливості захисту прав національностей *172*

Павленко С. О.
Духовно-моральні засади протидії корупції *175*

Пеньков С. В.
Теоретичний генезис проблеми використання службових тварин в оперативно-розшуковій діяльності *177*

Погорєлова І. С.
Політична культура українського суспільства у вимірі європейських цінностей *179*

Севрук В. Г.
Проблеми дослідження етнічних мотивів вчинення злочинів *182*

Стасюк С. В.
Зміни податкового законодавства 2016 року як запорука демократизації суспільства *184*

Трембіцький А. М.
Схилення до розголошення комерційної таємниці: проблеми визначення меж відповідальності *187*

Утвенко В. В.
Правове регулювання соціального захисту окремих категорій непрацездатних громадян України *191*

Kharchenko O. V.
Logic bomb as a rhethorical means of humor *195*

Чмир О. Б.
До проблеми становлення правового демократичного суспільства в Україні *197*

Чупрій Л. В.
Аксіологічні та гуманітарні аспекти формування правової держави в Україні *200*

Шклярук С. Г.
Трастові послуги як інструмент виведення активів з України *203*

Шусть В. В.
Ціннісні системи українського суспільства – ідеологічний хаос *205*

Якубенко Н. В.
Українське дисидентство другої половини 1950-х – 1960-х рр. – зародкова форма громадянського суспільства *209*

Авсієвич А. В.
Правовий характер ознак міжнародного арбітражу *212*

Берестецька Л. М.
Тенденції розвитку електронного бізнесу в Україні *215*

Бігдаш В. Д.
Особливості формування принципів менеджменту страхової діяльності в Україні *218*

Гавловська А. В.
Оптимальні податки як складова частина іміджу держави та як спосіб подолання правового нігілізму громадян *221*

Гончаренко Є. Ю.
Сучасна "правова лінгвістика" як питання семантико-стилістичних особливостей перекладу юридичних текстів з німецької мови *224*

Григор'єва М. І.
Міжнародний досвід взаємодії держави і суспільства щодо профорієнтаційної роботи та довузівської підготовки молоді *227*

Гринько А. А.
Законодавство України про офшори: етапи формування та реалії сьогодення 231

Зінченко О. В.
Теоретико-методологічні засади реформування системи державного управління промисловою власністю в умовах євроінтеграції 235

Дереновський Р. М., Заболотна О. В.
Актуальні проблеми здійснення правсуддя в Україні шляхом призначення та проведення експертизи в судових процесах та шляхи їх вирішення 241

Доносо Варгас Дієго Хосе, Доносо Варгас Сантьяго Феліпе
Енергетична безпека України: становлення національної стратегії 245

Курчина Т. О., Мельниченко Я. Б., Чорний Е. В.
Інформаційний простір України в контексті процесів глобалізації 248

Кобржицький В. В., Репченко А. Ю.
Підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та перспективи розвитку вітчизняних підприємств у контексті руху України до Європи 251

Корінчевська І. А.
Адаптування міжнародно-правових документів з прав людини на охорону здоров'я до вітчизняних реалій 255

Лапицька Н. І.
Особливості процесу адаптації персоналу в умовах системної кризи 258

Левченко М. О.
Роль підготовки допризовної молоді до військової служби в освітньому середовищі на сучасному етапі 261

Медвідь А. М., Грицутенко Я. С., Твердохліб А. І.
Феномен автономії: міжнародний досвід 265

Міхатуліна О. М.
Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю та засоби державного захисту прав суб'єктів господарювання 268

Шашкова-Журавель І. О.
Участь МОП в міжнародно-правовій системі охорони праці будівельників 271

Швець Н. Г.
Використання активних методів вивчення дисципліни "Основи охорони праці" студентами напряму "Правознавство" 274

Антоняк Я. Ю.
До питання про організацію розвідувальної діяльності у гетьманаті за правління К. Розумовського 277

ДОПОВІДІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ТА СТУДЕНТІВ

Башлаєв А. П.
До проблеми інвестиційно-інноваційної моделі економіки сучасної України як потенційного фактора формування ринкової економіки правової держави 280

Біленко Л. М.
Сучасні проблеми розвитку інформаційних технологій та їх вплив на розвиток суспільства 284

Бондаренко Е. В.
Некоторые аспекты совершенствования прокурорского надзора за соблюдением законов подразделениями МВД Украины *287*

Босак О. С.
Агресія як соціальний феномен *290*

Воронецька І. Я.
Діяльність органів опіки та піклування, пов'язана із захистом прав повнолітніх осіб, які за станом здоров'я потребують допомоги *293*

Гатіатулліна О. В.
Міжнародний досвід щодо запобігання і протидії корупції *295*

Дацько М. В.
Actio popularis та ефективність місцевої влади *298*

Демченко Д. А.
Інформаційне право як соціальний феномен та його місце і роль в системі правових засад становлення української державності *391*

Денисенко М. М.
Зарубіжний досвід нормативного регулювання негласних слідчих (розшукових) дій *294*

Дідовець О. М.
Питання можливості звернення стягнення на активи, відчужені у процесі сек'юритизації, у разі банкрутства ініціатора сек'юритизації *307*

Живцов В. О.
Методичні підходи до формування зовнішньоекономічного механізму інтеграції України у світову економіку *310*

Жубрид С. М.
Інтерактивні технології сучасного уроку в початковій школі *315*

Зайцева В. О.
Адміністративно-правові аспекти регулювання збереження та реставрації пам'яток монументального живопису *318*

Заросило В. В.
Окремі аспекти щодо проведення масових заходів *322*

Зубов М. В.
Теоретичний аналіз дефініції "безвісно відсутня особа" *324*

Каменева Н. В.
Адаптація законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля *326*

Кірюхова Н. С.
Основні характеристики нотаріального процесу в Україні *329*

Кривоберець М. М.
Сучасні аспекти та особливості функціонування ринку туристичних послуг *331*

Ладнюк М. О.
Політична участь як елемент інституалізації місцевого самоврядування *334*

Лісовська Ю. П.
Адміністративне управління національними інформаційними ресурсами *336*

Лужанський М. В.
Президент України як суб'єкт адміністративного права з точки зору правоздатності, дієздатності та деліктоздатності *338*

Мазійчук В. А.
Сучасний стан та детермінанти одержання неправомірної вигоди в агропромисловому комплексі України *340*

Марван Мужер Хусейн
Методичні підходи до оцінювання ефективності інструментів маркетингових комунікацій банку *342*

Невесенко Т. С., Фурса О. О.
Ресоціалізація та десоціалізація в аспекті розвитку правого суспільства *349*

Падун Н. П.
Концепція управління за цілями в управлінні персоналом при формуванні правової держави *353*

Посох О. С.
Мерчандайзинг торговельної діяльності як система організації торгівлі *356*

Савченко Є. О.
Проблеми та перспективи реалізації інноваційної моделі розвитку в Україні *358*

Тарасов С. А.
Актуальні проблеми дослідження міжнародних відносин в контексті процесів міжнародної інтеграції *361*

Терещенков А. М.
Про правове регулювання процесів трудової міграції в Україні на основі міжнародних стандартів *366*

Тищенко О. В.
Використання хмарних технологій в системі управління державними фінансами України *369*

Третьяков В. М.
Про особливості європейської системи технічної експертизи продукції *372*

Усамов У. Р.
Проблеми та необхідні передумови становлення демократичного суспільства в посттоталітарних державах: етапи демократичного процесу *375*

Чаплай І. В.
Міжнародний досвід застосування елементів маркетингу у комунікаційній політиці держави *378*

Шець Я. С.
Розвиток і становлення ідеї об'єднаної Європи *381*

Ястремська Н. Є.
Основні засади управління конкурентоспроможністю банківських послуг *385*

Алієв Ельчін Гюльоглан огли
Курдська проблема в міжнародних відносинах *388*

Булава В. М.
Вдосконалення системи документообігу в Апараті Верховної Ради України *391*

Головань А. О.
Впровадження та удосконалення надання електронних адміністративних послуг..... 394
Гумен Т. А.
Проблеми розширення ЄС та соціально-економічна криза на Європейському континенті 398
Заверуха В. Г.
“Правотворчість” та “законотворчість”: співвідношення понять 400
Загуменна Л. М.
Мюнхенська змова та її вплив на геополітичну ситуацію в Європі 402
Іванець Т. О.
Шляхи модернізації місцевого самоврядування в Україні 405
Kucherenko V. N.
The present day potentialities and progress of the machine translation 408
Кубрак Я. В.
Етика вітчизняного менеджменту і соціальна відповідальність у менеджменті..... 411
Куц А. В.
Українсько-молдовська взаємодія по деескалації конфлікту в Придністров’ї..... 413
Левченко М. Р.
Державне регулювання зовнішньоекономічною діяльністю в Україні..... 416
Мельник В. О.
Ідея “єдиної Європи”: становлення та реалізація 418
Ніконович В. О.
Актуальні проблеми міжнародної політики Європейського Союзу на сучасному етапі..... 420
Овчаренко М. М.
Вплив глобалізації на комунікаційні процеси в Україні 422
Оганян Месроп Мушехович
Зовнішньополітична діяльність держави: теоретичний аспект..... 425
Омельчук К. С.
Аналіз системи правового регулювання державної служби в Україні 427
Панфілова В. В.
Мудрість як духовна основа демократичного розвитку сучасної України 430
Пхіденко М. О.
Вплив косовського прецеденту на розвиток сучасних конфліктів..... 433
Соболь А. В.
Проблеми становлення правового демократичного суспільства в посттоталітарних державах..... 436
Соколова Д. О.
Проблема дотримання забезпечення соціального захисту населення України згідно з нормами міжнародного права..... 438
Стельмах А. С.
Якість надання послуг населенню відділами соціального обслуговування..... 441
Ткаченко Н. І.
Взаємодія органів державного управління та місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку України..... 445

Вступне слово
ректора Міжрегіональної Академії управління персоналом

Шановні колеги!

Дозвольте мені привітати Вас з початком Міжнародної науково-практичної конференції **“Правова держава та демократичне суспільство: фактори розвитку та взаємодії”**, яка присвячена питанням формування правової держави в Україні. Останні події в нашій державі свідчать про те, що завдяки Майдану зроблено потужний крок до формування основ правової держави. Разом з тим будувати правову державу необхідно тільки нам самим. Звичайно, нам буде надаватися допомога, але головне завдання — самим сформувати основні напрями та шляхи побудови правової держави і дотримуватися цього плану. Водночас з побудовою правової держави нам потрібно формувати основи демократичного суспільства, позаяк ці категорії є взаємопов’язаними.

Правова держава — це не тільки мета роботи всього суспільства, це насамперед формування міцних основ конституційного ладу, створення механізмів контролю за владою, шляхів впливу на неї з боку громадянського суспільства.

Всі ці завдання треба розробляти юристам, адже тільки при достатньо обґрунтованій та практично перевіреній програмі може відбуватися просування до формування правової держави.

Сьогоднішня конференція є вже традиційною. Вона проводиться в нашому навчальному закладі, але вона особлива, адже всі виступи та повідомлення учасників спрямовані на розроблення шляхів формування правової держави, форм і методів такої діяльності та використання досвіду інших країн у побудові правової держави. Можливо, окремі тези наших учасників будуть використані при підготовці законів та інших нормативних актів, які стануть підґрунтям для формування громадянського суспільства в Україні та перебудови всього державного механізму.

Я бажаю Вам творчих успіхів, натхнення і плідної праці, яка спрямована на краще майбутнє України.

М. Н. Курко,
доктор юридичних наук, професор

В. О. ЗАРОСИЛО
д-р юрид. наук, проф., зав. каф. управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, ІП МАУП

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ — РІЗНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОЦІНКИ

Революція Гідності почалася як мирний протест проти не підписання колишнім Президентом України угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Зазначений протест був підтриманий певною частиною студентів та інших осіб, які в принципі не планували якихось радикальних дій по відношенню до влади.

Акція яка проводилася на майдані Незалежності могла мирно закінчитися, так мирно як і почалася, адже згідно з Конституцією України громадяни можуть збиратися мирно без зброї і висловлювати свої погляди на ті чи інші події.

При цьому виходячи зі змістовної сутності зібрання на майдані могло бути довгим, але великої підтримки воно не отримувало. Політичне протистояння в той час було невеликим і найбільш вірогідним міг би бути сценарій коли студенти помітингували б місяць другий розійшлися.

У сучасних дослідженнях західних науковців висвітлюється не лише право на свобідні збори мітинги та демонстрації, а також право на масову комунікацію, що є також одним з головних прав людини. В сучасному компютерізованому та заповненому телевізорами світ питання масової комунікації, спілкування відіграє досить важливу роль. Тому особи, які зібралися на Майдані Незалежності здійснювали свої права як на свободу мирних зборів та висловлення свої поглядів так і на свободу масової комунікації, обговорення, суперечок та т. ін. При цьому слід підкреслити, що акція носила мирний характер.

Щодо тривалості акції, то в жодній країні світу та в жодному нормативному акті немає згадки скільки може тривати масовий захід. Тому люди можуть знаходитися на вулиці місяцями, якщо вони не порушують громадський порядок та громадську безпеку.

Стосовно дозволу на проведення масового заходу в даному випадку протестів на майдані, то ми знову звертаємося до Конституції України, де не вказано, що для проведення масового заходу необхідно отримувати дозвіл.

Разом з тим неврегульованість зазначеного питання дає можливість для застосування сили для розгону масових заходів, що в принципі було зроблено і на майдані.

Виникають питання щодо місця проведення масового заходу. Ми звертаємося знову до статті Конституції України, де немає чіткої вказівки щодо місця проведення масових заходів.

На основі такої юридичної невизначеності в багатьох містах та районних центрах відбулися сесії місцевих рад на яких були прийняті так звані правила регулювання масових заходів. При цьому в більшості міст та районних центрів вони відрізняються як за змістом так і за кількістю порушень Конституції України.

Наприклад, в окремих містах визначено чітко де можна проводити масові заходи, а проведення їх в інших місцях заборонено. Чому, на якій підставі невідомо.

В більшості таких рішень визначено період подання заявок про проведення масових заходів від 1 доби до 12 діб. Тут мається на увазі так звані організовані масові заходи. Чому, хто визначив такі терміни, також невідомо.

В окремих випадках встановлено і строк проведення масових заходів. На якій підставі це робилося, невідомо.

Повертаючись до Революції Гідності слід зазначити, що питання про прискорення Революції Гідності було спровоковано самою владою, адже намагання припинити масові заворушення, як трактувалися ті події владою Януковича викликали все більший спротив населення. Тим більше, що якщо ми відкинемо політичну складову Революції Гідності то чисто юридичні питання говорять про те, що люди мають право на захист своєї честі, гідності та життя і здоров'я.

Про це говорять різні міжнародні документи. Хронологічно коли відбувся перший розгін демонстрантів на майдані це ще не був привід для масових заворушень, як трактувалось в той час керівництвом країни події на майдані. Люди вийшли на майдан з метою захистити свої права і вже на юридичну складову накладалися політичні складові. При цьому слід зазначити, що політичні партії того часу не змогли правильно зорієнтуватися і очолити майдан з тим, щоб він був більш організованим.

На майдані виникла самоорганізація, яка кінець кінцем і призвела до перемоги Революції Гідності.

Щодо застосування сили працівниками правоохоронних органів. Не можна говорити про те, що працівники правоохоронних органів самостійно застосовували спеціальні засоби з метою розгону майдану. Всі хто колись носив погони знають, що є наказ і його треба виконувати. Інша справа що наказ є злочинним і його можна не виконувати. Разом з тим дана норма в Україні хоч і існує але вона мертва. Прикладів щодо відмови виконувати накази можна навести тільки одиниці і при тому, що в більшості випадків особи, які не виконували накази притягалися до різних видів відповідальності.

Слід відмітити ще один аспект, чому працівники міліції, а особливо спеціального підрозділу "Беркут" діяли так жорстоко по відношенню до протестувальників. Сам спеціальний підрозділ на той час був сформований з осіб, які в більшості випадків були добре підготовлені для протидії будь-яким заворушенням. Ці працівники були готові виконувати накази і крім того вони звикли зверхньо ставитися як до людей в цілому так і до осіб, які протестували на майдані зокрема. Можна навести десятки прикладів коли працівники "Беркуту" ще до майдану патрулювали вулиці в місті Києві і завжди збирали данину з мілких торговців при цьому погрожували їх розігнати. Можна навести ще десятки прикладів, коли працівники спецпідрозділу вимагали гроші або просто займалися здирництвом. Таким чином моральний стан зазначеного підрозділу був доволі низьким.

Знову повертаючись до політичної складової Революції Гідності зазначимо, що напевне у розгоні майдану в першу чергу були зацікавлені наші "брати" росіяни, вірніше правлячі кола Російської Федерації.

Працівники правоохоронних органів використовували різні спеціальні засоби аж до заборонених з тим, щоб спинити масові заворушення, як трактувала і трактує юридична наука Російської Федерації. При цьому до України спеціальні засоби постачалися, адже в Україні їх практично не було. Останні спеціальні засоби типу газових гранат були вивезені до міжнародного миротворчого підрозділу ще у 2005–2008 роках.

При цьому працівники, які перебували в миротворчих підрозділах неодноразово пропонували провести переоснащення спеціальних підрозділів спеціальними засо-

бами, але це, на щастя зроблено не було. Наприклад, у поліції Польщі на озброєнні є спеціальні транспортні засоби та засоби, які можуть вистрілювати газові гранати великого калібру на відстань до 300 метрів. Якби такі засоби були в Україні то майданівцям було б досить погано. Застосування таких видів газових гранат у Косово, де я особисто брав участь було ефективним на 100 відсотків. Велика концентрація сльозогінного газу практично не давала можливості протестувальникам в Косово щось робити або чинити опір міжнародній поліції.

З аналізу ходу Революції Гідності ми можемо визначити юридичні підстави і форми діяльності як громадян, які захищали свої права так і працівників правоохоронних органів які захищали правопорядок, з точки зору як окремих науковців з Російської Федерації.

Знову повертаючись до виконання злочинних наказів зазначимо, що за час Революції Гідності не було зафіксовано відмови того чи іншого підрозділу виконувати накази про розгін демонстрантів, я вже не кажу про одиночні факти. Дисципліна, яка була підкріплена страхом давалася взнаки. При цьому треба зазначити і безграмотність керівництва МВС України та внутрішніх військ, а також керівництва держави в цілому.

Багато чисельні штурми наметових містечок, які призводили до поранень і втрат як майданівців так і працівників міліції були зведені нанівець стійкістю протестувальників. При цьому зазначимо, що організація яка здійснювала опір міліції та внутрішнім військам виникла стихійно.

Чому керівництво країни не використало військові підрозділи для розгону майдану, адже військові більше були пристосовані до дій в умовах, які відбувалися на майдані. Чому не було запрошено з Російської Федерації достатня кількість газових гранат для того щоб просто викурити протестувальників ще на першому етапі. Всі ці питання мабуть ще чекають своєї відповіді.

В цілому зазначимо, що з юридичного боку Революцію Гідності ще й зараз росіяни трактують як масові заворушення, які призвели до вигнання законного Президента України Віктора Януковича. Формальний підхід до визначення цього явища може бути правильним. Проте, як вже зазначалося крім юридичної складової щодо незаконності Майдану, яка до речі також є під великим питанням, є й інша, громадяни можуть захищати себе від дій влади, якщо вони проводять мирну акцію. На жаль мирна акція перетворилася на вбивства Небесної сотні.

Підсумовуючи сказане треба відмітити, що незважаючи на звинувачення з російського боку та розкручування пропаганди, про те, що влада в Україні була захоплена в незаконний спосіб з юридичного боку такий спосіб є правильним і самі події Революції Гідності були пов'язані як юридично так і політично, але детальний аналіз юридичних колізій Революції Гідності ще мабуть попереду.

Ю. П. СУРМІН
д-р соц. н., проф., УАІСНС МАУП

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМ: ВИТОКИ СУЧАСНОСТІ

Розгортання реформ в Україні дуже сильно актуалізує проблему їх ефективності, виявлення специфики у порівнянні з реформами інших країн. Без цього неможливо зрозумити можливі ризики та проблеми на шляху реформ.

Історія українських реформ починається в глибокій старовині. Великими реформаторами, значення яких виходить за межі України, є княгиня Ольга, яка заклала основи державного управління на Русі, встановила фіксований обсяг данини, створила князівські господарства і прибуткові промисли, і Володимир Великий, який реформував духовно-ціннісні основи Русі шляхом введення християнства східного обряду, зміцнив основи державності, провів адміністративну реформу по заміні племінної аристократії християнської адміністрацією, заснував десятки церков та міст. Ярослав Мудрий припинив сепаратизм руських князів і бояр, заклав основи ранньо-монархічної держави, створив перший письмовий звід законів Київської Русі — "Руську Правду". Володимиру Мономаху завдяки активній реформаторської діяльності ненадовго вдалося призупинити розпад Давньоруської держави. Він ввів "Статут Володимира Мономаха", розробив "Повчання дітям", намагався трансформувати державу в аспекті морально-релігійних цінностей. Як бачимо реформи минулого дуже сучасні в умовах падіння духовності та появи в сучасній Україні сепаратизму.

У період феодальної роздробленості Русі реформування стислося, як шагренева шкіра, до рівня феодальних вотчин і було спрямовано на формування війська, здатного на ведення постійних міжусобних воєн. Б. Хмельницький по праву є відновником української держави — Гетьманщини, яка утворилася внаслідок Національно-визвольної війни українського народу під його проводом у 1648–1657 рр. та існувала в 1648–1781 рр.

Б. Хмельницький зміцнив козацьку адміністрацію, провів адміністративно-територіальний поділ підвладної території на полки і сотні. Полковники, сотники і міські отамани мали на підвладних їм територіях військову і судову владу. Був введений контроль за фінансами та оподаткуванням населення, за охороною торгівлі та ремесла, активно налагоджувалися дипломатичні зв'язки.

Військово-сотенному територіально-адміністративному поділу відповідала система органів влади. Ця система фактично дублювала модель управління Запорізької Січі. Формально основним органом влади була Військова (Генеральна) рада, яка вирішувала військові, політичні, господарські, правові та інші питання. Однак вона не була постійно діючою. До того ж Б. Хмельницький з метою зміцнення гетьманської влади частіше скликав старшинську раду, до якої незабаром перейшла вся повнота влади в державі.

Гетьман був главою і правителем України. Він очолював уряд і державну адміністрацію, був головнокомандуючим, скликав ради, відав фінансами, керував зовнішньою політикою, мав право видавати загальнообов'язкові для всіх нормативні

акти — універсали. Система органів публічної влади мала три рівні — генеральний, полковий і сотенний. Реальна вища влада в державі належала генеральному урядові, до якого входили гетьман і генеральна старшина [1].

Після Переяславської ради і "Березневих статей" 1654 р. московський уряд почав систематичне обмеження прав і привілеїв Гетьманщини, звівши її до стану автономії, повноваження якої постійно звужувалися (заборона в 1669 р. відносин з іноземними державами; збір в 1666–1668 рр. податків на Гетьманщини російськими чиновниками і відправка грошей до Москви; з початку XVIII ст. — фактичне призначення гетьмана царем та ін.). Реформи цього періоду були орієнтовані на ліквідацію Гетьманщини як держави і поглинання її Московським царством.

У 1663 р. Гетьманщина поділялася на Лівобережну (під контролем Росії) і Правобережну (під контролем Речі Посполитої). Цей поділ був закріплений умовами Андрусівського перемир'я 1667 р. і "вічним миром" 1686 р. Проводячи політику, спрямовану на ліквідацію Гетьманщини, царський уряд прагнув постійно обмежувати її автономію [1].

І. С. Мазепа-Колединський — гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережній і всієї Наддніпрянської України, Князь Священної Римської імперії, — був гетьманом на виключно складному етапі життя країни. Він був останнім реформатором України, який стримував процес її остаточного поглинання Росією. За 22 роки правління забезпечив стабілізацію соціально-економічного життя України, підйом релігійного життя та культури.

Доля українських реформаторів на наступних етапах історії органічно пов'язана з трагічною долею української державності. Землі України довгий час перебували в складі інших держав: Австро-Угорщини, Польщі, Російської імперії, що призводило як до опору, так і до активної участі українців в реформах цих країн.

У середині XIX ст. в Україні проходила російська реформа 1861 р., яка звільнила українських селян від кріпацької залежності, частину — від землі. 220 тис. селян взагалі були звільнені без землі, 100 тис. отримали наділ до 1 десятини, 1 млн. 600 тис. (в цілому близько 3-х млн. селян, які жили на Україні) отримали від однієї до трьох десятин. За отриману землю селяни, ставши вільними, до 1906 р. виплатили поміщикам 382 млн. рублів, хоча вона коштувала в середині XIX ст. 128 млн. руб. [2]. Реформа призвела до виникнення дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва, включає процес його руйнування і активізувала розвиток капіталізму.

У 1862 р. була проведена фінансова реформа, яка вводила золоте забезпечення рубля, що додало йому стійкість і централизовала управління грошима в руках міністерства фінансів наступному році введенням нового університетського статуту був відкритий доступ до освіти нижчих станів населення. У 1864 р. вийшло положення про організацію земства в 1870 р. — про створення міських дум — органів місцевого самоврядування. Вибрані в ці органи так звані голосні займалися питаннями благоустрою, відкриттям лікарень, шкіл, притулків, будівництвом і утриманням доріг, колодязів та ін. В листопаді 1864 р. була введена судова реформа, яка призвела до встановлення відкритого некастового суду присяжних. Проведена протягом 1862–1864 рр. військова реформа скасувала рекрутські набори [там же].

Реформи 60–70-х рр. були, власне, тимчасовими поступками, які робила Російська імперія, і не мали на меті створення повноцінних умов для розвитку як української, так і будь-якого іншого з народів, пригноблених імперією [3].

Реформи відкрили дорогу капіталізму в України. Якщо в 1860 р. в Україні налічувалося 1865 підприємств, то в 1900 році в Російській імперії з 25 327 підприємств гірничодобувної та переробної промисловості на Україну припадало 20 %, а їх частка

у виробництві промислової продукції становила 20,7 %. Шахти України добували 69 % вугілля Росії (в 1913 році ця частка становила 78 % загальноросійського видобутку). Видобуток вугілля на душу населення в Росії залишалася низькою і становив 7 пудів, тоді як у Німеччині — 131 пуд, в США — 147 пудів. Ряд гірничодобувних товариств, таких, як Російсько-Донецьке, Франко-Російське т. д. добувала до 40 млн. пудів вугілля. В Україні виплавлялось 52 % чавуну, 45 % сталі і прокату (тільки 5 найбільших заводів: Юзівський, Дніпровський, Олександрійський, Петрівський, Донецько-Юрьевско — виплавляли на початок століття половину всього чавуну Півдня). У той час в Україні не було жодного заводу, який би виплавляв менш ніж один мільйон пудів чавуну. Рудниками видобувалося 57,2 % залізної руди країни (в 1913 р. — 420 млн. т. руди або 72 %). У той же час в Україні виробництво готових виробів відставало і становило всього 15 % від виробництва в Російській імперії. Це свідчило про однобокість розвитку економіки України. До того ж, існувала нерівномірна концентрація промислових підприємств, велика кількість їх зосереджена в Донбасі і на Півдні [4].

Подібні ж перекоси спостерігалися і в сільському господарстві. Це свідчить про те, що, не дивлячись на те, що реформи забезпечували форсований розвиток деяких сфер суспільства і галузей виробництва, вони загострювали соціальні проблеми, не приводили до гармонізації суспільства, створювали умови для революційних потрясінь. Реформи представляли собою запізнілу модернізацію під тиском історичних обставин. По суті справи вони врятували Росію від бунтів і перетворення на другорядну відсталу країну, що зберегла рабство. Важливу роль тут зіграли поетичні викриття кріпацтва Тарасом Шевченком і протест проти неволі прозових творів молодий український письменниці Марко Вовчок.

Слід підкреслити, що запізнювання модернізації виступає головною сутнісною рисою практично всіх наступних реформ, що проходили на землях України, включених до Російської імперії.

Іншою особливістю українських реформ є їхня історична нереалізованість з причини втрати державності. Переконливих прикладів цього досить багато: конституція Пилипа Орлика, реформи гетьмана П. Скоропадського були успішніми, але залишились істоичними реліквіями.

29 квітня 1918 року Центральна Рада прийняла Конституцію УНР, і Всеукраїнський селянський з'їзд проголосив П. Скоропадського гетьманом України. Внаслідок майже безкровного державного перевороту Центральна Рада була розпущена і в українських землях виникло нове державне утворення — гетьманат "Українська держава". Суть перевороту полягала в спробі шляхом зміни демократичної парламентської форми державного правління на авторитарну, створити нову модель української держави, яка була б здатна зупинити радикалізацію, дезорганізацію і деградацію суспільства, стала б творцем і гарантом стабільного порядку, заснованого б на приватній власності і дотриманні правових норм. Сам П. Скоропадський характеризував свою програму так: "Створити здатний до державної праці сильний уряд; відновити армію і адміністративний апарат, яких в той час фактично не існувало, і за їх допомогою відновити порядок, який спирається на право; провести необхідні політичні і соціальні реформи. Політичну реформу я уявляю собі так: ні диктатура вищого класу, ні диктатура пролетаріату, а рівномірна участь усіх класів суспільства в політичному житті краю. Соціальні реформи я хотів проводити в напрямі збільшення числа самостійних господарств за рахунок зменшення простіру найбільших маєтків" [5].

В епоху гетьманату помітними були зрушення і в галузі культури і освіти. У листопаді 1918 р. відкрито Українську Академію Наук, президентом якої став В. Вер-

надський [5]. Вагома частина реформ П. Скоропадського була орієнтована у минуле, тому не мала історичних перспектив, що й привело до поразки його політичного режиму.

Заслуговує на особливу увагу радянська епоха українських реформ. Для неї характерні відсутність системи формування нововведень, коли вони впроваджувалися без будь-якої наукової їх перевірки. І якщо після їх впровадження траплялися неприємності, то слідував пошук ворогів народу з відповідними репресіями прихильників неперевірених інновації.

Разом з тим Україна особливо в пізній радянський час виступає джерелом передових форм господарювання, управління і освіти. Було налагоджено системне вивчення передового досвіду і його впровадження в практику. Після народження передового досвіду в Україні робилися спроби його розповсюдження в масштабах СРСР, що призводило інколи до суттєвих збоїв. Класичним прикладом є прагнення М. Хрущова поширити український досвід вирощування кукурудзи в північних районах СРСР.

Як і в СРСР в цілому, так і в радянській Україні, спостерігалася суперечлива ситуація, яка полягала в тому, що загострилася потреба кардинального реформування усіх сфер суспільства, яке було неможливим в рамках колишньої економічної, суспільно-політичної та ідеологічної системи. Пара з радянського котла не могла випустити перебудова, реформи в рамках якої носили вкрай суперечливий і поверхневий характер, не змінювали основи суспільної системи, а породжували хаос і революційні настрої. Це і призвело до національно-демократичної революції, виникнення суверенної держави Україна, перед якою в повний зріст постала проблема реформ.

Проблема реформ після здобуття Україною незалежності спочатку не здавалася гострою. Справа в тому, що країна володіла досить високим науково-технічним потенціалом, була індустріально-аграрною, відрізнялася працьовитим населенням і матеріально-продовольчим благополуччям.

Людей турбували питання правильного перерозподілу ресурсів всередині країни і зміцнення мови. Модель перспектив розвитку була зразуміла — радянська соціальна держава.

Однак найкращі надії на перерозподіл не реалізувалися. В повний зріст постала проблема ринкової модернізації, матеріально і особливо морально застаріває індустріальна інфраструктура, яка мала потребу у відновленні.

Серед 20 головних реформ далеких 1990-х рр. експерти визнали грошову реформу найважливішою за всю історію незалежності. При цьому реформи проходили непомітно, бо лягли на загострену потребу і підтримку населення. Деякі з них носили віртуальний характер. Були також реформи з негативним знаком, так як погіршили дореформену ситуацію [6].

Революція Гідності, тимчасова втрата Криму і Донбасу сформували таку ситуацію в Україні, що, якщо не проводити реформи, то економічне життя остаточно зупиниться, відбудеться радикалізація політики, і країну може понести в рознос. Оскільки реформи від хорошого життя не проводять, то настало настільки погане життя для мільйонів громадян України, що ні Україна, ні її народ не можуть обійтися без якісних інституційних змін держави і суспільства.

Україна опинилася в точці біфуркації, для якої властиві такі характеристики:

По-перше, питання реформ із периферії суспільної свідомості перемістилися в її центр і в значно більшому обсязі. Вони перетворилися в питання всіх питань і відповідь всіх відповідей. За влучним зауваженням академіка В. М. Геєця: “Реформування

зажадають всі сфери нашої діяльності" [7]. Оцінки чисельності необхідних реформ стали досягати 60–70, а при поглибленому аналізі — більш 100.

По-друге, у реформ є і міцна громадянська підтримка, чого не було в реформах дореволюційного десятиліття. Громадянське суспільство поки що невміло і грубувато починає підштовхувати реформи. Але інструменти його постійно удосконалюються: діалоги, дискусії, цивільні проекти, громадянська експертиза тощо створюють атмосферу невідворотності реформ.

По-третє, звужується соціальна і політична база супротивників реформ. Реформи як такі підтримують практично всі громадяни України. Але в змісті багатьох з них не розбираються так само усі, бо будь-яка реформа є складним процесом, що вимагає професійних знань. Суспільство їх не розуміє, сприймає популістськи, бо існує значний інтеллектуальний і соціокультурний бар'єр їх розуміння. Зрозуміло, що в ревоюціоні епохи люди розумнішають дуже швидко. Тому ці бар'єри не вічні.

По-четверте, в українському політикумі загострюється конкуренція за батьківство по відношенню до реформ. Політикам інтуітивистського типу зрозуміло, що реформи зумовлені. Вони все одно відбудуться. Тому гетьманський дух п'яти гетьманів серед трьох українців прокинувся і буде довго заважати реформам.

По-п'яте, суспільство, політики, органи державної влади і органи місцевого самоврядування до реформ виявилися неготовими. Відчувається брак експертного інтелекту, гарного консалтингу і, найголовніше, реформаторського менеджменту. Низькою є реформаторська компетентність еліти. Стосовно реформ створюється відчуття, що або нічого не робиться, або робиться не так, як треба. Дуже точно передає інтелектуально-психологічну атмосферу академік В. М. Геєць: "Дуже важко вчитися на чужих помилках. Українські політики вважають за краще робити свої власні, особливо, якщо мова йде про реформування. У більшості випадків, причини провалу реформ попередніх урядів і президентів були чисто внутрішніми. Брак мотивації або бажання, занадто великий наголос на швидкий успіх, а також — з лякаючою частотою — "втома від реформ" і їх ігнорування або імітація на всіх рівнях владної вертикалі" [7].

Величезна кількість реформаторських помилок наробив уряд А. П. Яценюка, найбільш болючим серед яких виступають: по-перше, формування уряду не під реформи, а за квотним принципом, що призвело до конфліктів всередині нього, і уряду стало не до реформ; по-друге, багато реформ не є головними і підпадають під мудрість польського гумориста Єжи Леца: "Реформа календаря не скорочує термін вагітності"; по-третє, сам А. П. Яценюк поводиться неадекватно, оскільки потрапив в сітауції професійного вигорання, має не тільки маленький, а негативно великий рейтинг; по-четверте, допущені серйозні помилки в финасовой сфері, відрахування від пенсій працюючих пенсіонерів, ігри з заробітною платою народних депутатів, запрошених менеджерів, поліцейських тощо; по-четверте, не сформована команда реформаторів, єдиний центр управління реформами, відсутній науковий супровід реформ; по-п'яте, багато реформ проголошувалися, але не реалізовувалися. Скоєні помилки повинні бути не просто переосмислені. За багатьма з них необхідно прийняти відповідні політичні та кадрові рішення. По-шосте, ситуація, яка склалася після звіту А. П. Яценюка перед Веховною Радою України призвела до того, що квапливо-метушливий підхід до реформ зазнав повної поразки. Багато що необхідно почати з самого початку: формування програм і дорожніх карт реформ, команд реформаторів, аналітичних і проектних центрів різних видів реформ, єдиного центру управління реформами. Принципово важливо змінити формат діяльності по відношенню до реформ, перейти від пропаганди до проектування, а від проектування — до впрова-

дження, від неосновних реформ — до головних реформ, що модернізують економіку, від невдалих пошуків кадрів реформаторів — до їх систематичної підготовки.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що сучасне реформування в Україні дуже сильно детерміновано історією, недостатністю та неповнотою досвіду реформ, їх непослідовністю, відкатами у минуле.

Джерела

1. Гетманщина [Електронний ресурс] Режим доступу: http: // uhistory. ru/history/ukrainian-lands-at-period-cossacks/35-getmanschina. html
2. Крестьянские и другие реформы 60–70-х годов XIX в. Особенности их проведения в Украине [Електронний ресурс] Режим доступу: http: // histua. com/ru/knigi/distancionnyj-kurs-istoriya-ukrainy/selyanski-ta-inshi-reformi-60–70-x-rokiv-xix-st-osoblivosti-ix-provedennya-v-ukraini
3. Влияние имперских реформ 60–70-х гг. на развитие Приднепровской Украины [Електронний ресурс] Режим доступу: http: // ukrmap. su/ru-uh9/1043. html
4. Украина после реформы 1861 г. [Електронний ресурс] // http: // studbooks. net/51662/istoriya/ukraina_posle_reformy_1861.
5. Гетьманат П. Скоропадського [Електронний ресурс] Режим доступу: http: // www. horting. org. ua/node/1470
6. Щербина Юрий 20 главных реформ. Эксперти признали денежную реформу самой важной за всю историю независимости // Комментарии № 275 | 19 августа — 1 сентября 2011.
7. Геєць В. М. Реформування потребують абсолютно всі сфери нашої діяльності [Електронний ресурс] Режим доступу: https: // translate. googleusercontent. com/translate_c?depth=1&hl=uk&prev=search&rurl=translate. google. com. ua&sl=ru&u=http: // dialogs. org. ua/ru/dialog/page130–1966. html&usg=ALkJrhj0dWnXs0CZJN_JoWU5el07t2YYuQ

М. Ф. ГОЛОВАТИЙ
д-р політ. н., проф., МАУП, м. Київ

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ПОМІТКИ НА ПОЛЯХ З ГІРКОТОЮ У СЕРЦІ

В центрі уваги учасників даної конференції, матеріали якої вміщено у збірці — творення правової держави та демократичного суспільства.

Полишаючи канонічні принципи суто наукового розгляду означеної і доленосної для України науково-практичної проблеми (однак, постійно намагаючись їх дотримуватися), автор насмілився поміркувати про стан та долю рідної держави у формі "помітки на полях", посилаючись на своїх союзників по думках і ідеях лише згадуючи їх імена і не цитуючи дослівно. Врешті — це думки громадянина, якому надто болить сучасний процес творення держави, яка має стати нехай не для усіх (це — реально неможливо), однак для максимальної більшості наших співвітчизників — місцем щасливого, заможного і красивого життя.

Вочевидь, що починати треба з такого питання: за яких обставин суспільства, особливо в процесі їх радикальних змін і трансформацій, досягають найбільших успіхів у добротному, щасливому облаштуванні свого життя. Є багато обставин, однак, вирішальних дві: а) радикальна зміна політичної системи суспільства в інтересах максимальної більшості громадян; б) перехід на нові, більш перспективні і ефективні моделі (механізми) господарювання. Йдеться не просто про економіку але увесь спосіб життя.

Якщо проаналізувати стан (характер, особливості) політико-управлінської влади та систему ринкового господарювання (ринкові реформи, механізми), то однозначно можна констатувати, що за двадцять п'ять років незалежності в Україні обидві вказані проблеми розв'язати не вдалося. Не вдалося таким чином, аби констатувати: маємо хоч надто молоде, але принципово нове, модернізоване суспільство. Модель політичного управління, тобто влади, є псевдоліберальною: фактично олігархи дають владу, сприяють приходу до влади тим політикам, які їх же інтереси і захищають. Маємо, фактично, олігархічну владу. Демократія, при цьому, є унікальною маскою тієї ж олігархії, а управління державою носить не інакше, як кланово-корпоративний характер. Щодо економіки безпосередньо, то брак цивілізованої приватизації, переходу до реальних механізмів ринкового господарювання, навпаки не привів до формування вкрай потрібного середнього класу, а спричинив незадовільну, загрозливу соціально-економічну дискримінацію з двома яскраво означеними полюсами: вкрай бідні — вкрай багаті. За такої диференціації мати необхідну соціальну стабільність — утопічне очікування. Тобто, українське суспільство нині нецивілізовано стратифіковане, має велику кількість груп соціального ризику і може ще не раз, як було у 2004 та 2014 роках вибухнути.

Далі. Досить часто в Україні у всіх гріхах звинувачують саме еліту, особливо загальнонаціонального рівня. Еліту, що покликана бути взірцем, поводирем мас, їх заступником, захисником. Мовляв, еліта не така як нам треба. Певною мірою це так, хоча слід не забувати, що загальнонаціональна (найвищого, державницького рівня) еліта часто і за різних причин елементарно не може не лише утворити власну державу, але й просто самореалізуватися. Така доля, наприклад, спіткала українську національну еліту у 18–20 роки XX століття — М. Грушевського, В. Винниченка і багатьох

інших видатних наших попередників, які не спромоглися створити власну державу саме з причини слабкості ідейно-організаційної єдності. І, найперше, єдності між самими собою. Наші великі батьки-патріоти надто бажали бачити Україну вільною, максимально самостійною, сильною, однак їх ідеали, позиції, а головне розуміння конкретних шляхів розбудови такої державності часто були майже діаметрально протилежними. Якщо не брати до уваги сучасну українську еліту, то до її слабкої ідейно-організаційної єдності варто додати і організаційно-фахову недосконалість. Яскравим прикладом такої недосконалості є численні, майже побутового характеру дискредитуючи сутички у Парламенті України, та і скрізь поза його межами.

І все ж треба пам'ятати про те, що ще великий Платон застерігав, що ні для держави, ні для громадян не буде кінця нещастям, доки володарем держави не стане плем'я філософів. Назвати українську еліту найвищого, загальнодержавного рівня філософами (по Платону, Аристотелю, Сократу, Конфуцію, Макіавеллі і т. ін.) — погодьтеся, рот не відкривається. Як тут не згадати видатного співвітчизника Миколу Бердяєва, який зазначав, що питання в реальній дійсності полягає в іншому: торжествуватиме хороша меншість — аристократія, чи погана меншість — охлократія. Тут кожен має право оцінити реальну українську дійсність на рівні бодай формальної, однак, еліти. Бо ми, до речі, самі її допускаємо до влади, дозволяємо керувати нами. Отже, кого маємо винуватити, до кого апелювати, повертаючись із виборчих дільниць?

Далі: не вийшовши з кризи історії (якими були ми і наше суспільство) ми потрапили в ще більшу кризу — кризу історичної перспективи. Розпрощатися з минулим, що нас не задовольнило, намагаємося шляхом далеко не цивілізованої декомунізації. Ганьбимо попередників замість того, аби спробувати навчитися у них, додати свого історичного, відповідального сумління за долю держави і — йти хоч потроху далі, вперед. Хіба кількість повалених пам'ятників чи перейменованих вулиць додасть нам хліба і до хліба на столі, соціального оптимізму. Проблема суспільного життя, як говорив інший наш великий пращур — видатний соціолог Пітирим Сорокін, не в зміні "ізмів", а в цінностях, в зміні культурних векторів облаштування життя. Тобто, проблема не в комунізмі, сталінізмі, капіталізмі, іншому "ізмі" але в ідейних, духовних засадах, цінностях, на яких великий соціум "домовляється" будувати відносини в інтересах як однієї людини, так і спільноти в цілому. Однак свідомість, як найбільш рухлива, так і найбільш архаїчна, консервативна сентенція людського життя. Змінюється надто повільно, не раптово. Але всі зміни у житті мають відбуватися саме зі зміною свідомості, цінностей, ідеалів, суджень і т. ін. Спробуємо відповісти у зв'язку з цим на запитання: наскільки, у який спосіб увесь український загал, нація, народ духовно, психологічно змінилися і чи змінилися взагалі за двадцять п'ять років незалежності? Відповідь, на жаль, буде скоріше не позитивна. Щоправда, тут є одне виправдання: проблема часу. Має вирости і вступити у продуктивне життя покоління, що сформувалося на принципово нових цінностях і життєвих орієнтирах. Цьому поколінню в Україні, між іншим, вже 25 років. Це вже зрілість. А, відтак, або воно малоспроможне жити по-іншому, або, за різних обставин, не спроможне це робити у власній країні. Більше, все ж, схиляємося до другого, хоча і перше (освіта, виховання, умови життєвого старту та ін.) суттєво хибують. Достатньо проаналізувати стан державної молодіжної політики, яка за десять останніх років серйозно загальмувалася. Достатньо нагадати, що безкоштовної (за Конституцією України) освіти фактично вже немає, як немає і гарантованого першого робочого місця, визначеного Законом України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" і т. ін.

Найважливішою перешкодою у становленні дійсно стабільної, авторитетної на світовому рівні Української держави є не економічні кризи й негаразди, не

брак цивілізованої системи господарювання але відсутність належного соціально-психологічного клімату, простіше — національної єдності. Це той "дух нації" про який писали і який закликали творити Липинський, Донців, Міхновський, Липа, Франко і багато інших прихильників української національної ідеї. До речі, така національна єдність має місце і в ній є велика потреба саме час величезних катаклізмів, випробувань, криз, що випадають на долю народу, скажімо, в роки воєн, тотальних голодоморів, природних катаклізмів. Тому пояснювати брак національної єдності тільки інфляціями, етнополітичними кризами — недоречні аргументи. Це б нас, навпаки, мало б об'єднувати, а не роз'єднувати.

Тут виникає і таке питання: а яке ж суспільство маємо будувати в сучасній нестабільній Україні. Яким має бути його цілісний образ? Зрозуміло — правове, демократичне, соціальне і т. ін. Однак, найлогічніше і, головне, найзрозуміліше для звичайного, як кажуть, пересічного громадянина — справедливе суспільство, де найкраще захищаються і забезпечуються права людини. Це зрозуміли навіть окремі економічно високорозвинуті європейські суспільства, яких називають нині суспільствами споживання. І політики і звичайні громадяни в таких суспільствах добре усвідомили, що "голе" багатство, накопичення, не робить людину щасливою і вільною і просто "хизуватися" ліберальною ідеєю лише тому, що завдяки їй, економічній реалізації такої ідеї, живеш пристойно і багато — хибний шлях. Саме у багатих суспільствах громадяни відчутно бажають духовності, моралі, культури.

Виявляється, що справжнє щастя — це свобода, безпека життя для себе і своїх близьких, повага оточуючих, людський авторитет, соціальний оптимізм, врешті. Шкода, однак, що українське суспільство сьогодні (2016 р.) об'єктивно є надто розбалансованим, послабленим системною кризою, але головне позбавленим загальнонаціонального оптимізму. Якщо нам нині чого найбільше і бракує, то консенсусу, толерантності, злагоди, без яких соціальний оптимізм залишається лише величезною потребою і необхідністю. Поки його бракуватиме — соціально-економічних та інших змін на краще очікувати даремно.

Полишимо без розгляду проблему врядування, самоврядування (найперше місцевого), без чого демократія, свобода неможливі. Зробимо лише два загальних зауваження такого порядку. Перше. Українство завжди прагло самостійно, самоврядно керувати своїм життям, не бажаючи, як казав Микола Костомаров, ні царя ні пана. Таку ситуацію прекрасно усвідомив, вловив і врахував Пилип Орлик, проголошуючи свою Конституцію 1710 року. Однак до такої максимальної, притаманної українству самоврядності справа не дійшла — Російська імперія счинила величезний спротив. Та й іншим "добрим сусідам" українське волелюбство виявилося не по душі. Друге, вже в у XX столітті, аби окремі народи на території України не змогли об'єднатися на власних етнічних землях, жити самоврядно і максимально незалежно від імперського центру, комуністична влада і "нарізала" 24 області з тим, аби ними можна було найвдаліше керувати. І третє: сучасному політичному режиму в Україні (за В. Полохало — (на жаль, покійний), В. Бебиком), який є саме реформаторським авторитаризмом, будь-які геополітичні зміни в Україні, як і справжній розвиток місцевого самоврядування фактично непотрібні з тих же міркувань, що і колишній комуністичній владі. Саме тому за основу з перших років незалежності і була залишена комуністична система управління на місцях. Про децентралізацію влади і управління фактично лише дискутуємо, звертаючись до досвіду Польщі, Німеччини і т.ін. Справедливо кажуть: треба думати глобально, але жити локально — у власній державі, місті, селищі селі. Більшість успішних народів живуть у такий спосіб: німці, французи, англійці... У них на першому плані власний особистий, національний

інтерес, а вже потім глобальні питання і проблеми. Це — хороший, конструктивний націоналізм, який себе виправдовує у світі.

Можна по-різному ставитися до проблеми нації, національної ідентичності, однак незаперечним є той факт, що у багатонаціональному мультикультурному суспільстві нині є потреба формування політичної нації, а в перспективі (за Майнеке — 1907 р.) — державної нації. Тут варто брати до уваги декілька аспектів проблеми нації і держави загалом. Перша: об'єктивно глобалізація суттєво руйнує національний суверенітет і розмиває територіально-політичну єдність громадян, хоча є і зустрічний, діаметрально протилежний процес: немало держав (типу колишньої Югославії) розпадаються на невеликі держави. І національний фактор тут не остання річ. Пам'ятаєте, у Володимира Леніна є думка про те, що чим менша нація, тим більше вона намагається зберегти свою власну національну самобутність бо без цього їй просто не вижити. Друге: політичні, соціальні та інші права людини аж ніяк не слід ставити у пряму залежність від національної, етнічної належності людини, громадянина. Як це було практично у колишньому СРСР — добре відомо. Третє. Національна єдність без власної загальної та, особливо, політичної культури громадян, неможлива. І, врешті, четверте. Реальною сьогодні є ситуація переходу від позитивної державності (сила держави як центру) до регулюючої держави (Ілтон, Тоффлер, Тіллі і т. п.). Регулююча держава не просто захищає всіх, дбає про права усіх, але й стимулює до праці, діяльності, максимально реалізує закони про соціальну справедливість.

До речі, семіотична дійсність і сьогодні яскраво засвідчує, що громадяни України не просто асоціюють себе з Україною але й окремою територією: я — харків'янин, львів'янин, полтавчанин і т.ін. І дещо менше, — однак і це є, — я західник, східняк, південник і т.ін. Великий Аристотель говорив, що чоловік і жінка об'єднуються для продовження роду; володар і слуга — для виживання; батьки з дітьми — для створення сімейної громади, а людина з людиною обєднуються для створення суспільства. Нам би серйозно задуматися над тим, що є об'єднуючим в Україні саме на рівні "людина — людина". Точніше, які цінності, інтереси, потреби можуть нас найтісніше об'єднувати. Це і для того, щоб не винищила нас навпаки хуторянська психологія за усіх позитивів місцевої самоврядності, притаманних Україні історично.

Завершуючи цей аспект проблеми українського державотворення, зазначимо, що нас сьогодні в Україні вже має хвилювати не стільки дефіцит речей, скільки дефіцит цінностей. Цінностей об'єднуючих, бо дійсно ідентичними ми є лише як люди, як високо розвинуті істоти, а у всьому іншому ми надзвичайно різні. Між тим навчитися жити спільно, в єдиному соціумі, державі — це і означає утворити таку державу про яку мріють багато народів, в тому числі і в Україні — правову, демократичну, соціальну, соборну. Свою державу, за власною історичною практикою та досвідом інших, але без сліпого копіювання.

На початку своїх роздумів ми означили дві першорядні умови формування дієвої, міцної державності, з якою, до того ж рахувався би і світ: владу і систему господарювання в широкому розумінні останнього але не лише економіку. Вірно буде додати до цих двох умов і третю: об'єднаний у суспільство народ (націю). Коли народ стає єдиним? Великий римлянин Цицерон вважав, що тоді, коли переважна більшість мешканців країни усвідомлює загальну користь і необхідність спільних організацій. Спільні організації — це і є найперше влада, а загальна користь, це, як писав Святий Августин, ситуація, коли народ якоїсь держави відчуває себе об'єднаним загальною любов'ю до певних загальних цінностей. Якщо для більшості людей в Україні такою цінністю врешті і стане держава не просто їх одвічної мрії, але та, в якій їм дійсно комфортно і щасливо живеться, то лише тоді така держава має виправданий сенс на існування.

Є. В. ПЕРЕГУДА
д-р політ. наук, проф., КНУБА, Київ

ВПЛИВ ПОСТРЕВОЛЮЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Становлення правової держави — ідеологема суспільних перетворень, які почались з 1980-х років. Конституція 1996 р. проголосила Україну правовою державою. Але суспільно-політичні процеси переконують, що насправді становлення такої держави відбувається дуже складно. За даними Гаагського інституту інтернаціоналізації права, у лютому 2016 р. 44 % українців не вірили у те, що їх права можуть бути захищені судами [1]. Тому дослідження успіхів та невдач розбудови правової держави є актуальною проблемою.

Одним з чинників розвитку правової держави є взаємодія правової та політичної сфер. Хоча термін "правова держава" (Rechtsstaat) виник у правознавстві, відповідна концепція була реакцією на феодальний абсолютизм та була сформульована як вимога обмеження діяльності центральних органів державної влади загальними правовими актами, які ухвалюють представницькі органи [7]. Вже з цього випливає, що визначальним чинником появи концепції правової держави були суспільно-політичні явища. У сучасному суспільстві, й не лише українському, вплив політики на право ще збільшився.

Правова держава визначається як форма організації і діяльності публічно-політичної влади, яка функціонує згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені правові норми, гарантуються права і свободи людини [6, с. 63]. Останні визначаються не лише правовими актами, а й уявленнями членів суспільства про справедливість. З цим пов'язане розрізнення позитивного права, тобто "державного інституту, вираженого у чинних, забезпечених владою законах та інших юридичних актах" [4, с. 23], та права природного. Відтак держава є правовою тоді, коли позитивне право віддзеркалює право природне. У такій державі правові нормі є не просто загальнообов'язковими, а й такими, які грунтуються на загальних уявленнях про справедливість.

С. Алексєєв стверджує, що спочатку право виступає як продукт державної діяльності, але поступово набуває самостійного статусу, крокуючи від права сильного до гуманістичного права громадянського суспільства [2, с. 30]. Це ставить на порядок денний проблему потенціалу правової держави, адже пріоритет загального над одиничним в юридичній формі закріплюється саме у державі, натомість всезагальність діючих у громадянському суспільстві норм може бути поставлена під великий сумнів.

Насправді загальність державних правових норм не віддзеркалює всезагальність суспільних уявлень про справедливість. Як випливає з думки С. Алексєєва, держава була знаряддям пануючих груп, які свої інтереси нав'язували іншим соціальним групам. Якщо брати територіальні спільноти, то спільнота більш високого рівня відчужувала інтереси спільнот "нижчого" рівня. Сплеск громадянського суспільства особливих змін до ситуації не вносить. Крім однієї — він веде до диверсифікації інтересів в самій державі, що загрожує остаточною втратою правовими нормами ознак загальності.

Отже, політична демократизація, яка в свою чергу є наслідком соціальної диверсифікації, ставить під загрозу можливість загальних уявлень про справедливе, а відтак, як це не дивно, й правову державу. Звідси зрозумілі хвилювання правознавців щодо того, що загальнолюдські принципи свободи й рівності "можуть бути адекватно оцінені лише при наявності сталих суспільних відносин у більш-менш однорідному суспільстві" [3, с. 5]. Коли ж однорідність відсутня, є суттєві складності реалізації вказаних принципів.

Небезпеку цього відомий вчений В. Старосольський аналізував ще у 1930-ті роки. Він писав, що "в яскравій суперечності з юридичною рівністю всіх горожан та з юридичним розумінням "народу" в державі є дійсна картина, яку представляє собою людність держави. Вона не виявляє ані рівності всіх, ані тієї абсолютної солідарності інтересів, що її приймає розуміння "загальної волі.... Так, конституційна держава повстала перед проблемою своєї перебудови, передусім, з огляду на "класовий" поділ її "народу", та з огляду на поділ його по лінії "націй" [8, с. 60]. В наші дні зі схожими проблемами зіткнувся Євросоюз, приплив до якого мігрантів менше ніж за рік поставив під сумнів як європейські цінності, так і їх реалізацію в інститутах Шенгенської зони, соціального забезпечення тощо. Ініціаторами атак на ці цінності та інститути стали загони громадянського суспільства — ультраправі організації тощо.

Отже, сплеск громадянського суспільства призводить, з одного боку, до зіткнення носіїв різних правових цінностей, конкуренції різних правових систем, які претендують на домінування в національному та, більше того, глобальному контексті. З іншого боку, посилюється суперечність між правотворчістю та правореалізацією. Верховенство закону перестає ототожнюватися з верховенством права, а це підриває концепцію правової держави. Це протиріччя не актуалізується, допоки суб'єкт політичного правління, а відтак суб'єкт правотворчості, правореалізації обмежується вузьким колом еліт. Але виникає ситуація, коли громадяни "дозрівають" до формулювання та готовності захищати свої права. Звичайно, обов'язок вибору на користь верховенства права або закону лежить на судах, але в момент визрівання громадянського суспільства й вони знаходяться під тиском громадської думки. Стає недивним, коли ідея громадянського суспільства, за висловом Є. Шацького, який аналізував посткомуністичні революції у Східній Європі на зламі 1980–1990-х років, постає як ідея антидержавна [9, с. 84].

З загостренням цієї проблеми зіткнулась й Україна, зокрема, після Євромайдану. Останній став вибухом громадянського суспільства, призвівши до політики широкі верстви громадян. Але це пробудження винесло на поверхню суперечності політичних, правових цінностей, нетолерантність щодо національних та інших меншин тощо та загрожує повернути країну до домінування "права сильного".

Те, що рано чи пізно відновлення порядку відбудеться, безсумнівно. Але чи буде він правовим? Це питання варто поставити у теоретичну площину. Чи існують передумови для розвитку правової держави в розколотому суспільстві?

У пошуках відповіді варто знову звернутися до ідей В. Старосольського, який зазначав, що в умовах, коли люди у своєму політичному виборі керуються не розумом, а, зокрема, інтересами, концепція демократії як правління більшості не спрацьовує. Екзістенціаліст А. Камю стверджував, що демократія — це не влада більшості, а захист меншості [10, с. 106]. Європейська соціал-демократія в свою чергу висуває концепцію "культурної демократії", в якій стверджує, що у сучасному суспільстві неможливо ігнорувати позицію будь-якої соціальної групи, якою б невеликою за чисельністю вона не була [11].

Відтак слід зробити висновок, що право як сукупність обов'язкових норм має стати гнучкішим. Домінування концепції формальної юридичної рівності індивідів вже саме по собі не забезпечує інтеграції суспільства, а, отже, й визнання правових норм як обов'язкових. Розвиток систем комунікацій змушує розробити механізми, які б поєднували юридичну рівність індивідів з визнанням групових прав, які в свою чергу не повинні нівелювати потреби індивідів. При цьому індивіди та групи мають бути не об'єктом правозастосування, а активним суб'єктом правотворчості. На національному рівні це не завжди вдається забезпечити. Тому важливим напрямом реалізації цих принципів є суспільне самоврядування. Йдеться як про децентралізацію у вузькому розумінні (тобто регіонального управління), так і про самоврядування у різних сферах життя — економічній, національно-культурній тощо.

Джерела

1. В правосудие не верит половина украинцев [Електронний ресурс] — Режим доступу: http: // korrespondent. net/ukraine/3636758-v-pravosudye-ne-veryt-polovyna-ukrayntsev-opros
2. Гринюк Р. Ф. Правова держава: теоретико-методологічні проблеми співвідношення держави і права / Р. Ф. Гринюк // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 18. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002.
3. Ладиченко В. В. Юридична справедливість як принцип права В. В. Ладиченко // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 31. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006.
4. Мірошніченко М. І. Природа відношення "державна влада — позитивне право" / М. І. Мірошніченко // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 19. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003.
5. Оніщенко Н. М. Правова система та інші соціальні системи: співвідношення та взаємозалежність / Н. М. Оніщенко // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 19. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003.
6. Політологія: навч. посіб. / Є. В. Перегуда та ін. — К.: КНУБА, 2012. — 236 с.
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник [Електронний ресурс] / О. Ф. Скакун; Пер. з рос. — Х.: Консум, 2001. — 656 с. — Режим доступу: https: // vk. com/doc50028854_272361833?hash=2b8a3952642a267c12&dl=b503f4163a2e970168
8. Старосольський В. "Криза" конституційної держави / В. Старосольський // Вибори та демократія. — 2005. — № 4(6).
9. Шацкий Е. Протолиберализм: автономия личности и гражданское общество / Е. Шацкий // Полис. — 1997. — № 5.
10. Энциклопедия мысли / Сост.: О. Азарьев, Л. Демидова, М. Наникишвили и др. / Изд. перераб. — Симферополь: "Таврида", 1996.
11. Basic Policy Programme of the Social Democratic Party of Germany [Електронний ресурс] / Adopted by the Programme Conference of the Social Democratic Party of Germany at Berlin on 20th December, 1989. — Режим доступу: http: // www. spd. de/English

В. І. ЛИТВИНЕНКО
д-р юрид. н., доц., директор інституту права імені князя Володимира Великого МАУП

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

В сучасному законодавстві України є декілька напрямів, опрацювання яких могло б підвищити ефективність у сфері запобігання і протидії корупції До таких напрямів відносяться:

Формування та висвітлення питання лобізму в Україні, яке здійснюється через тісний зв'язок влади та бізнесу. Концепція лобізму (протекціонізму) в Україні не розроблена. Для створення ефективного механізму адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в нашій державі необхідно створити окремий закон щодо цього. Починаючи з 1999 року було декілька спроб внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти, що стосуються процесу лобіювання. Всі вони були відхилені через те, що влада у самому процесі вбачала пов'язаність з корупцією.

Останній законопроект був розроблений у 2009 році, його ухвалення, після декількох змін назви мало б відбутися у 2010 р. Проте Закон "Про регулювання лобістської діяльності в Україні" отримав багато негативних відгуків через обмеженість суб'єктів, які б могли займатися лобіюванням та тим, що в самому законопроекті багато питань було врегульовано "поверхнево". Наприклад, не було розкрито до кінця проблеми діяльності не зареєстрованих осіб та їх вплив та місце у лобіюванні інтересів. Також не зазначалося нічого щодо участі громадськості в даному процесі. Мабуть є необхідність підготувати проект відповідного закону, в якому чітко врегулювати саму процедуру лобіювання, дати визначення поняття лобізму та окреслити коло суб'єктів, які мають право цим займатися.

В більшості зарубіжних країн таке законодавство існує і воно діє ефективно. Крім того прийняття зазначеного закону дає можливість провести певний розділ між владою і бізнесом.

На нашу думку, затягування процесу прийняття відповідного нормативно-правового акту буде і далі плутати концепцію лобіювання приватних інтересів з корупцією та створювати проблеми у прозорості діяльності Верховної Ради України ти місцевих органів самоврядування.

Вимагає удосконалення і питання сфери доступу до публічної інформації з метою запобігання і протидії корупції.

На нашу думку, державним органам слід забезпечити:

- внесення змін до законодавства з метою вільного доступу до даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців через мережу Інтернет та доступ до їх статутних документів, кінцевих бенефіціарів та фінансових звітів;
- розкриття даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру через вільний доступ в Інтернеті, у тому числі доступ до даних про об'єкти і суб'єкти прав, про їх обтяження;

- проведення інвентаризації публічних реєстрів, які містять суспільно важливу інформацію та передбачення їх розкриття з урахуванням вимог щодо захисту персональних даних, спрощення доступу (в тому числі здешевлення доступу) до публічних реєстрів;
- створення нормативно-правової та організаційної основ для запровадження доступу до інформації у формі "відкритих даних" та повторного використання інформації;
- активної участі України в міжнародних ініціативах прозорості та досягнення високого рівня відповідності стандартам міжнародних ініціатив, зокрема впровадження стандартів ініціатив з прозорості видобувних галузей, будівельного сектору та Індексу відкритості бюджету.

Необхідним, на нашу думку, є створення реєстру юридичних осіб, які були причетні до корупційних діянь та запровадження щодо них санкцій у вигляді виключення можливості їх участі у виконанні державних замовлень і контрактів, одержання державних кредитів, пільг з оподаткування, субсидій і субвенцій та забезпечити доступ до такого реєстру через мережу Інтернет. Це дасть можливість імплементації додатково і квазі-відповідальності юридичних осіб за скоєні ними злочини та допоможе протидії корупції. Достатньо прийняти Кабінетом Міністрів України окреме Положення "Про затвердження реєстру фізичних та юридичних осіб, причетних до вчення корупційних діянь".

Окремо слід визначити питання щодо реформування проблеми з майном, набутим шляхом вчинення корупційних діянь. У нашій державі наразі не існує окремого органу, який би займався розшуком та конфіскацією майна, яке було набуте та приховане внаслідок вчинення корупційних дій.

Також відсутнє врегулювання конфіскації майна осіб, які ухиляються від правосуддя або яке набуте внаслідок злочинної діяльності. Така проблема вимагає внесення змін до чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства. Так, стаття 368-2 Кримінального кодексу України має містити у своїх примітках вказівку на конкретний орган, який має право здійснювати конфіскацію майна. Вважаємо за доцільне доповнити примітки положенням з вказівкою про те, що органом, який буде займатися конфіскацією майна у випадках у таких випадках є орган досудового розслідування відповідного корупційного діяння.

Окрім створення дієвої системи покарань в Україні також має функціонувати некорумпована судова система, що і є восьмим напрямом удосконалення. Для її реформування в Україні було прийнято 08.04.2014 р. Закон України "Про відновлення довіри до судової влади в Україні". Цей нормативно-правовий акт спрямований на врегулювання відносин щодо проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції. Також ним регулюється діяльність Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції. Законодавець також вказує на те, що при прийнятті відповідних змін до законодавства про статус суддів були враховані міжнародні рекомендації, проте не вказує, які саме. Відповідно необхідно внести зміни до згаданого нормативного акту.

І. І. ДАХНО
д-р екон. н., проф., УАІМВЛ МАУП

МАЙБУТНЄ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Видатними досягненнями світової юриспруденції вважаються Кодекс Наполеона і Німецький цивільний кодекс. Вони описані, зокрема, в книзі [1].

Кодекс Наполеона запозичив з "Інститутів" стародавньоримського юриста Гая прийом "особи-речі-дії". Кодекс ухвалено 1804 року. Впродовж 92 років був маяком світової юриспруденції. Його положення запозичили кілька десятків держав світу. Поміж них, зокрема, був і мусульманський Єгипет.

Пальму першості в Кодексу Наполеона відібрав Німецький цивільний кодекс. Його ухвалено 1896 року і набрав він чинності 1 січня 1900 року. Німці додумалися створити юридичний винахід. Побудували його за пандектною системою (пандекти у грецькій мові означають дайджести (дігести), — тобто стислі формулювання положень права) і розділили Кодекс на дві частини: "Загальну" і "Спеціальну". У "Загальній частині" містяться загальні цивільно-правові пандекти, а у "Спеціальній" — пандекти з кількох галузей права. Завдяки "Загальній" частині Кодекс став компактним. Оскільки "Загальної" частини не було в Баварському цивільному кодексі, то він охопив аж 17 тисяч статей. Завдяки "Загальній" частині Німецький цивільний кодекс встояв в історичних вихорах XX століття. Цей Кодекс досі вважався неперевершеним.

Автор цих рядків два десятки років думав над тим, щоб відібрати першість у німців як законодавця мод на цивільні кодекси в континентальній системі права. Тривалий час думки крутилися навколо включення в Кодекс якихось структурних частин, не помічених свого часу німцями. Згодом спало на думку взагалі забрати з Цивільного кодексу "Спеціальну" (іншими словами — "Особливу") частину та надати Цивільному кодексу статусу своєрідної "конституції цивільного права". Себто побудувати Цивільний кодекс виключно із загальних цивільно-правових пандект за принципом "особи-речі (послуги)-дії". Не потрібно перевантажувати Цивільний кодекс" якимись партикулярними (підгалузевими чи інституційними) цивільно-правовими положеннями. Цивільний кодекс має бути красивим як палац і не потрібно до нього прибудовувати флігелі. Цивільний кодекс має бути своєрідним Сонцем, навколо якого обертаються планети (підгалузеві кодекси, спеціальні закони, підзаконні акти).

Якби в Україні було створено запропонований Цивільний кодекс, то Україна перехопила б у німців роль "законодавця мод" щодо побудови цивільних кодексів. Автор цих рядків здогадується, що хтось колись перевершить і його пропозицію, але як це станеться — уявити не може. Автор, власне, і не зобов'язаний думати як комусь перевершити його, Достатньо того, що він здогадався як перевершити німців.

Найбільшою нісенітницею в нині чинному Цивільному кодексі України від 16.01.2003 року є включення до нього книги четвертої "Інтелектуальна власність". Автор цих рядків інтелектуальною власністю опікується з 1977 року, тому добре знає, що це таке. В цивільних кодексах європейських країн відсутні розділи про інтелектуальну власність. Нинішня книга четверта в чинному ЦК України практично повністю побудована з публічно-правових, а не з цивільно-правових норм [2].

Вперше розділи про те, що нині називають “інтелектуальною власністю”, було включено в “Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік” від 8 грудня 1961 року. З того часу інтелектуальна власність за інерцією включається в цивільні кодекси на теренах колишнього СРСР.

Відомо, що соціалістична юриспруденція не вирізняла приватне право. Все право вона вважала публічним. Оскільки за радянських часів до 1991 року в СРСР не було окремого закону про інтелектуальну власність, то й, мабуть, було вирішено згадати про неї на рівні закону в зазначених “Основах цивільного законодавства” [3].

У процесі наведення порядку в цивільному праві України слід відмовитися від дуалізму приватного права, — тобто слід відмовитися від Господарського кодексу України. Достатньо буде керуватися модернізованим Цивільним кодексом України та спеціальними законами і підзаконними актами. Господарський процесуальний кодекс можна й залишити, керуючись практичними міркуваннями.

Забравши з Цивільного кодексу від 16.03.2003 року книгу “Спадкове право”, слід її приєднати до Сімейного кодексу, який має складатися з двох частин (розділів, книг):

- шлюбне право;
- спадкове право.

Взаємопов’язаність таких відносин сумнівів не викликає.

Практика настирливо змусить подумати і над тим як, коли і в яких межах у сфері цивільного права використовувати судовий прецедент (принаймні на рівні Верховного Суду України) для регулювання цивільно-правових відносин (себто надати Верховному Суду функції, принаймні обмеженого, законодавця.

Джерела

1. Дахно І. І. Розділ 6 “Кодекс Наполеона” і розділ 7 “Римсько-германське право”. — в книзі: Історія держави і права: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2013. — 658 с.
2. Дахно І. І. Додаток 55 “Цивільно-правове мереживо в Україні й довкола неї наприкінці XX — початку XXI століть” — в книзі: Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М., Козакевич І. О. “Історія держави і права”: Навч. посіб. Книга 2 / За ред. д. е. н., проф. І. І. Дахна. — К.: Центр учбової літератури, 2015. — 384 с.

І. С. ПІЛЯЄВ
д-р політ. н., проф., УАІМВЛ МАУП

ПРОБЛЕМА ЦІННІСНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СТИКОВКИ СХОДУ І ЗАХОДУ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ

Структурні шоки в геополітичній, інституційній, соціокультурній та безпековій архітектоніці Східної Європи, які вже відбулися і наразі відбуваються з епіцентром в Україні, гостро розмежували та поляризували трансформаційні й регіонально-інтеграційні процеси за участю країн, які формально ще причетні до формату СНД. Крайнє загострення українo-російських відносин внаслідок російської силової анексії Криму та гібридного збройного конфлікту на Донбасі оголило глибинні ціннісні розколи на Євразійському просторі, пов'язані з суперечливими, в певному сенсі дихотомічними історичними коренями та цивілізаційно-культурними домінантами його розвитку в інституційному, соціально-економічному і геополітичному вимірах.

Дихотомія цінностей, цивілізаційно-культурних устремлінь притаманна Євразії як за визначенням (адже в самій її назві закладена двоєдиність різновеликих крил континенту), так і в історичному вимірі принаймні з часів монгольської навали. Причому така дихотомія класичної Європи (тобто Європи історичного простору імперії Каролінгів) і класичної Азії, як зони активного цивілізаційного впливу "Піднебесної" ("великого Китаю"), є універсальною властивістю всього пострадянського простору на макрорегіональному, національному, регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях. Ми показали, що ця дихотомія носить фрактальний характер, тобто практично в кожному суспільстві, на кожному його структурному рівні є потенція і Сходу, і Заходу. Все питання — в їх динамічній пропорції [1].

Як відомо, монгольська навала на Русь в середині XIII сторіччя, призвела до її поділу між Ордою і Європою. Протягом понад сім століть після монгольської навали спостерігаємо не лише цивілізаційно-культурну біполярність, а й чітку фрактальність (структурну подібність частин до цілого) історичного та етнокультурного розвитку на теренах колишньої давньоруської держави: Русь Західна (Рутенія) — Русь Східна (Московія), український етногенез в державах Центральної Європи і в царській Росії, Україна — Росія, Правобережна Україна — Лівобережна Україна, слобожанський Донбас — мобілізаційно індустріалізований Донбас і т. п.

Збройний конфлікт на Донбасі, як показує його розвиток, носить не стільки етнічний, скільки аксіологічний і ширше, ціннісно-цивілізаційний характер, що проявляється у відсутності принципового водорозділу в настроях етнічних українців і етнічних росіян, котрі проживають у відповідних регіонах України, включаючи і безпосередньо зону збройного конфлікту, а також біженців і переміщених осіб з зазначеної зони.

Цей конфлікт яскраво висвітлив, що, як наголошував Л. М. Гумільов, спільність або схожість культурної традиції, спадковості, тяглості певних меморіально-музейних форм аж ніяк не визначає єдності поведінки живих людей, що засвідчила, наприклад, протилежність моделей поведінки та цінностей Московії та Великого Новгорода XV ст. [2, с. 377]. Даний висновок є важливим для усвідомлення принци-

пово різних моделей поведінки під час Майдану переважно російськомовних Києва і Дніпропетровська, з одного боку, і Донецька або Луганська, з іншого.

Варто відзначити, що лінія зіткнення ворогуючих сторін на Донбасі, що згадується Мінським меморандумом від 19 вересня 2014 року в контексті взаємного відводу важких озброєнь, має історичні паралелі з лінією розмежування територій Слобідської України, Кальміуської паланки Війська Запорозького періоду Нової Січі, з одного боку, і Війська Донського, з іншого, що склалася на середину XVIII ст., зокрема після указу російського уряду від 30 квітня 1746 року. При цьому історично початок приборканню донців і реорганізації їх самостійних вольностей на керовані Кремлем свободи та привілеї (порівняно з іншими "царевими слугами") поклала грамота царя Івана IV Грозного від 3 січня 1570 року, яка пов'язала Донщину з Московською державою на противагу відносинам козаків із польським королем. Таким чином, спостерігаємо, як фрактальна дихотомія цінностей та геополітичних орієнтацій на широкому степовому просторі проживання козацтва між Дністром та Доном з плином історичного часу набуває інституційного формату у вигляді української та донської козацьких автономій, які у взаємних відносинах уособлюють на цьому рівні, тісно перетинаючись у мові, звичаях та культурі, відповідно крайню східну межу аксіологічно-поведінкової Європи і крайню західну межу аксіологічно-поведінкової Євразії.

Отже, у культурно-історичному контексті глибинною суттю війни на Донбасі є дихотомія історичного розвитку Русі після її розділу між Ордою (що в певному сенсі була периферійною зоною китайського впливу) і Європою. В історичній боротьбі за цивілізаційно-культурну спадщину Русі сучасна Російська Федерація по суті виступає багатонаціональною, євразійською, імперською альтернативою проекту національної, європейської, демократичної Русі-Україні.

Багато в чому збройний конфлікт на Донбасі обумовлений критичним браком стикування процесів європейської та євразійської інтеграції, відсутністю ефективного діалогу між такими інституціями, як Європейський Союз, Євразійський економічний союз, Шанхайська організація співробітництва, Форум "Азія — Європа" (АСЕМ), Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) та ін. Між тим, як свідчать реалії сучасної глобалізації, дихотомія "Схід-Захід" не носить антагоністичний характер. Навпаки, Схід і Захід досить успішно взаємодіють, переплітаються, взаємозбагачуються, конвергують. Саме від активної позиції України істотним чином залежить, чи стане вектор трансконтинентальної інтеграції визначальним або ж гостра геополітична конкуренція на Євразійському просторі різних систем цінностей і моделей господарювання посилюватиметься, з відповідним зростанням ризику великомасштабної гарячої війни на континенті.

У контексті висунутих восени 2013 року і нині скоординованих на міждержавному рівні "Євразійської ініціативи" президента Республіки Корея Пак Гин Хе (проголошена на Сеульській міжнародній конференції "Глобальне співробітництво в епоху Євразії" 18 жовтня 2013 р.) та ініціативи Голови КНР Сі Цзіньпіна "Один пояс — один шлях" стосовно розбудови альтернативних трансконтинентальних маршрутів "Шовкового шляху" [3] вельми актуальним для вітчизняної політології вбачається дослідження потенціалу конструктивної інтегруючої ролі України для Євразійського континенту, активізації форматів "Азія — Європа", Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, адже саме Азіатсько-Тихоокеанський регіон є сьогодні найпотужнішим центром світової економічної динаміки.

Доцільним убачається також стикування сучасного "плану Маршалла" — нової стратегії для стабілізації та розвитку України, що нині розробляється в Німеччи-

ні під моніторингом депутатів Бундестагу від урядової коаліції [4], та вищевказаних євразійських ініціатив Південної Кореї і Китаю з метою створення в Україні транспортно-логістичного "хабу" для трансконтинентальних товаротранспортних потоків. Адже це обумовило б стратегічну взаємозалежність інтеграційних процесів на сході й заході Євразійського континенту, значно підвищило б зацікавленість основних акторів континентальної політики в мирному та сталому розвитку нашої держави.

Джерела

1. Піляєв І. С. Збройний конфлікт на Донбасі як прояв фрактального дуалізму пострадянського розвитку // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2015. — № 1 (75). — С. 129–138.
2. Гумилев Л. Н. От Руси к России / Лев Николаевич Гумилев. — Москва: АСТ, 2004. — 396 с.
3. Мармазов В. Євразійські ініціативи Республіки Корея та КНР: перспективи залучення України / Василь Мармазов, Сергій Горопаха // Зовнішні справи. — 2016. — № 1. — С. 22–25.
4. Германия разрабатывает "план Маршалла" для Украины — депутат Бундестага [Электронный ресурс] // Европейская правда. — 29.02.2016. — Режим доступа: http: // www. eurointegration. com. ua/rus/news/2016/02/29/7045578/

Р. В. ГУЛА
д-р іст. н., доц., Львівський інститут МАУП

КОМПЛЕКС НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОСТТОТАЛІТАРНИХ ДЕРЖАВАХ

В другій половині XX ст. розпочалися глобальні процеси трансформації суспільства: перехід від індустріальної до інформаційної (постіндустріальної) фази організації системи суспільних відносин. Основою функціонування суспільства стала розгалужена інформаційна структура, сформована за принципами виробництва, обробки, збереження, трансформації та використання інформації.

Загалом науковці визначають "інформаційне суспільство" як спільноту, в якій основним предметом праці для більшої або значної частини людей є інформація та знання, а знаряддям праці — інформаційні технології.

Існують такі наукові підходи до трактування сутності цього надскладного соціально-культурного явища й феномену, що акцентують на його окремих характеристиках.

Цивілізаційний підхід розглядає процес виникнення, становлення та розвитку інформаційного суспільства в динаміці та історично-просторовому континуумі. Інформаційне суспільство є реазультатом цивілізаційного розвитку, який полягає в збільшенні масштабів створення, накопичення, передачі, трансформування інформації в суспільстві, а також у впливі новітніх інформаційно-комунікаційних технологій на економіку політику, культуру та науку.

Аксіологічний (ціннісно-орієнтаційний) підхід визначає сутність інформаційного суспільства як певної моделі організації соціуму в основі універсальні цінності — інформація та знання, які є формою вираження матеріального середовища життя людини та основним способом організації міжособистісних стосунків.

Антропологічно-комунікативний підхід. На думку Е. Касірера, людина — символічна істота яка живе в символічному універсумі, що сьогодні твориться в основному ЗМІ та ЗМК і формує віртуальний інформаційний соціум. Символічний універсум буття суспільства складається в системі інформаційних комунікацій газет, радіо, телебачення, Інтернету, які мають діалектично суперечливий характер [1, *471*].

Трансформаційно-політичний підхід. Розвиток інформаційних технологій не тільки розширює можливості існуючих політичних і суспільних інститутів, але й призводить до трансформації моделей суспільно-політичних комунікацій, створює умови для нетрадиційних форм політичної участі, трансформує інституційну підсистему політичної системи суспільства [2] через гіперболізацію значущості чинника громадянського суспільства в прийнятті рішень і визначає ступінь демократичності влади у прямій залежності від її інформаційної відкритості (деліберативна теорія демократії).

Культурний підхід підкреслює значущість поширення культурних сенсів й знаків у суспільстві та переважно інформативний характер сучасної культури [3].

Державно-елітарний підхід визначає державу та різні політичні сили основними суб'єктами становлення та подальшого розвитку інформаційного суспіль-

ства. Інформація та знання виконують функцію головного ресурсу, що забезпечує соціально-економічний розвиток держави.

Сцієнтологічний підхід. Прихильники цього підходу підкреслюють прогресивну природу інформаційного суспільства, яке в перспективі еволюціонує в "суспільство колективного інтелекту планетарного масштабу". Зокрема, М. Мойсеєв зазначає, що "інформаційне суспільство — це такий етап історії людства, коли колективний розум стає не тільки опорою для розвитку Homosapiens, а й об'єктом цілеспрямованих зусиль для його вдосконалення" [4].

Технологічний підхід трактує інформаційне суспільство як результат якісно нового етапу соціотехнологічної революції, що сформувався на ґрунті тенденцій попереднього соціально–економічного розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології стають каталізатором змін в суспільстві, здатні кардинально трансформувати систему взаємовідносин між "техносферою", "соціосферою" та "психосферою", що призводить до системних цивілізаційних змін в усіх сферах життя [5, *561*].

Соціально-комунікативний підхід. Трактує інформацію, знання й інформаційно–комунікаційні технології як "основну продуктивну силу та джерело епохальних зрушень в усіх сферах суспільного життя", вплив яких найяскравіше виявляється в політиці. В інформаційному суспільстві метаморфози політичної влади спровоковані інформацією, яка в процесах соціально-політичних комунікацій "трансформує політичні режими ("е-демократія"), владні інститути ("е-уряд" та "е-самоврядування"), партійні ("е-партія") та виборчі системи ("е-вибори" і "е-референдум")".

Соціально-економічний підхід започаткований П. Дракером, який стверджував, що сучасне суспільство формує нову економічну систему, нівелює капіталістичні відносини у соціумі, через заперечення прерогатив власників на засоби виробництва над нижчими соціальними класами [7].

Соціально-мережевий підхід був запропонований наприкінці 80-х, початку 90-х рр. XX ст. іспанським соціологом М. Кастельсом, який визначив новий тип суспільства як *мережеве суспільство* [8]. Мережеве суспільство є принципово новим типом соціуму, який формується поза традиційними принципами центру та периферії, відсутності магістральних і маргінальних траєкторій розвитку, які не мають ні початку ні кінця, при основоположній ролі інформаційно-комунікативних мережевих технологій.

Технотронний підхід. З появою у 50-х рр. минулого століття кібернетики та математичної теорії зв'язку у науковий обіг було введено поняття суспільства, яке засноване на роботі з інформацією. Але, роботи К. Шенона, Н. Вінера, Дж. Фон Неймана, А. Тюрінга, А. Н. Колмогорова, були швидше футурологічними, аніж науковими. Суспільство в культурному, психологічному, соціальному і економічному значеннях формується під впливом техніки і електроніки, що впливає на сприйняття дійсності, порушує традиційні суспільні зв'язки і фрагментує суспільне життя.

Концепція інформаційного суспільства не є завершеною та достатньо модернізованою, у сучасному науковому дискурсі вона швидше існує як осмислення продуктивного способу сприйняття і усвідомлення реалій сучасного світу, що характеризується гіперболізацією значення ролі та місця інформаційного суспільства в глобальному інформаційному просторі.

Джерела

1. Информационное общество: Сборник. — М.: ООО АСТ, 2004. — 507 с.
2. Мешкова Т. А. Социально-политические аспекты глобальной информатизации / Т. А. Мешкова // Полис. — 2002. — № 6. — С. 24–33.

3. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство: базові концепції аналізу / В. О. Даніл'ян // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. — Х.: ХУПС, 2005. — Вип. 2. — С. 131–138.
4. Моисеев Н. Н. Информационное общество как этап новейшей истории / Н. Н. Моисеев // Свободная мысль. — 1996. — № 1. — С. 81–83.
5. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. — М.: АСТ, 1999. — 784 с.
6. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология; под ред. В. Л. Иноземцева. — М.: Academia, 1999. — С. 67–100.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ.; под. науч. ред. О. И. Шкартана. — М.: ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.

Л. В. РОМАНОВА
д-р екон. наук., проф., ІМЕФ МАУП

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МАРКЕТИНГОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасний період розвитку світової економіки характеризується масштабним розвитком партнерських мереж. Мова йде про заміну адміністративних систем управління на ринкові, де ключова роль відводиться маркетингу як ринковій концепції управління, бо саме він за своєю сутністю відповідає за налагодження відносин між партнерами.

Комерційний підхід до визначення маркетингу, який домінує у вітчизняній літературі, особливо в підручниках і навчальних посібниках з маркетингу передбачає визначення його як підприємницької діяльності по задоволенню ринкових потреб і одержання на цій основі прибутку. Однак на противагу комерційному підходу фундаментальним є його аналітичне визначення, що розглядає маркетинг як діяльність по встановленню зв'язків і розвитку благоприємних відносин підприємства зі світом бізнесу, з тими, хто впливає на комерційний успіх компанії [6, с. 19].

При цьому важливо враховувати зміну моделі маркетингу. Ф Котлер визначає три етапи в розвитку маркетингу як науки і притаманні їм моделі розвитку, зокрема, 1.0, 2.0 і 3.0 [3]. Сучасний маркетинг розвивається на основі моделі 3.0 і його характеризують як еру цінностей, маркетинг людської душі. Ця модель передбачає задоволення споживачів в суспільних, економічних та екологічних потребах [3, с. 5]. Маркетинг 3.0 — це система співробітництва суб'єктів бізнесу — виробників, акціонерів, посередників, постачальників, споживачів з метою зміни світу. [3, с. 25]. Вигода для споживачів є очевидною. А для акціонерів перехід на маркетингову модель 3.0 забезпечує підвищення ефективності бізнесу за рахунок зниження витрат на маркетинг, Робота на принципах соціальної і екологічної відповідальності сприяє збільшенню продуктивності працюючих, зниженню витрат і ризиків через дотримання законодавства, витрат на підвищення лояльності і утримання споживачів. Соціально і екологічно відповідальні компанії мають можливість долучатися до нових ринків, забезпечуючи таким чином вищий доход від ринкових можливостей та збільшувати вартість бренду [3, с. 137]. Таким чином, модель маркетингу 3.0 передбачає формування довготривалих відносин всіх учасників обміну на основі соціальної, економічної та екологічної відповідальності, системи цінностей та культури, на яких базується довіра.

Необхідність переходу на модель маркетингу 3.0 продиктована змістом тих трансформаційних перетворень та тенденцій, що відбуваються в управлінні компаніями. Зокрема, формуються міжфірмові партнерські мережі. За Ф. Котлером, компанії є центром партнерської мережі, що включає постачальників фірм і їх постачальників, покупців і кінцевих споживачів, наукові центри, різні державні установи тощо [4]. Це особливо відноситься до промислових підприємств, де, як підкреслював Ф. Уєбстер перехід з 1990 р. на партнерства став головною стратегічною рушійною силою. [7]. Мережевий принцип взаємодії полягає в переході від адміністративних до рин-

кових механізмів координації і створюються такі стратегічні партнерські мережі з метою формування ключових компетенцій та конкурентних переваг [2].

Концепція ключових компетенцій відома в менеджменті ще з 50-х років минулого століття. Ключова компетенція розглядалася як вирішальний фактор забезпечення стратегічного успіху компанії на ринку. В літературі виділяють три складових прихованих ключових компетенцій. До першої відносять комбінацію знань, розвитку та використання інновацій і здатностей співробітників компанії, що дозволяє успішно виконувати поставлені завдання і називають людський капітал. Останній включає цінності, культуру і філософію підприємства. Другою складовою прихованих ключових компетенцій є структурний капітал: патенти, програмок забезпечення, процеси, організаційна структура, логотипи. і третьою — капітал відносин. Зрозуміло, що мова йде, в першу чергу, про відносини з клієнтами, але передбачає всі міжсуб'єктні відносини між контактними групами [1]. На думку зарубіжних спеціалістів, капітал взаємовідносин прямо пропорційний фінансовому капіталу. Більше того, фінансовий капітал є результатом правильного використання капіталу взаємовідносин. Підкреслюється, що сьогодні основою існування, розвитку і процвітання бізнесу є співробітництво, а не конкуренція, тому відносини мають вибудовуватися на взаємодоповненні здатностей і компетенцій учасників. А капітал відносин формують маркетингові компетенції як такі, що управляють ринком [5]. Автор до маркетингових компетенцій відносить все, що функціонально включають маркетингові інструменти, але наголошує га особливій ролі вміння управляти брендом. Предметом маркетингу є обмін чи угода. Так як в маркетингу обмін є змішаним з утилітарного та соціального, то саме наявність соціальних процесів в маркетингу створює можливості завоювати довіру та прихильність при формуванні відносин виробників і споживачів.

Таким чином, взаємовідносини в умовах становлення партнерських мереж є важливою складовою маркетингових компетенцій в організації і перетворюються на капітал. Однак для його формування українському бізнесу потрібно научитися вибудовувати відносини на основі довіри та переосмислити роль маркетингу в своїй діяльності.

Джерела

1. Гончаров Д. Ю. Развитие скрытых ключевых компетенций предприятия // Креативная экономика № 5, 2009. — С. 92–96. — Режим доступу: http://old.creativeconomy.ru/articles/2365
2. Катькало В. С., Мукба В. Н. Международные гостиничные сети: специфика организации и типология стратегий развития. Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2004. — Сер. 8. — Вып. 4(32). — С. 3–30.: http/tourlib.net/statti_tourism/katkalo.htm
3. Котлер Ф. Маркетинг 3.0. От продуктов к потребителю и далее — к человеческой душе / Ф. Котлер, Х. Картаджакайн, А. Сетиаван: пер с англ. А. Заякина. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. — 240 с.
4. Котлер Ф., Келлер К. Л. Маркетинг менеджмент: 12-е изд. — СПб.: Питер, 2012. — 816 с.
5. Марковская В. В. Использование ключевых компетенций как элемента внутрифирменного маркетинга подрядных строительных организацый. http: // cyberleninka. ru/article/n/ispolzovanie-klyuchevyh-kompetentsiy-kak-elementa-vnutrifirmennogo-marketinga-podryadnyh-stroitelnyh-organizatsii
6. О'Шонесси Дж. Конкурентный маркетинг: Стратегический поход / Пер. с англ. под ред. Д. О. Ямпольской. — СПб.: Питер, 2002. — 864 с.
7. Основы промышленного маркетинга / Ф. Уэбстер. — М.: Изд. дом Гребенщикова, 2005. — 416 с.

А. Х. ЮЛДАШЕВ
д-р юрид. н, проф., ИП МАУП

А. Н. СТАШЕВСКИЙ
магистрант, ИП МАУП

О КОНЦЕПЦИИ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ РЕФОРМ

Важность антикоррупционной и экономической реформ трудно переоценить. Их безотлагательная реализация и эффективность — условие выживания Украины как государства, ее экономического процветания. Наши расчеты показывают, что если перекрыть основные возможности разворовывания бюджета, национальных ресурсов страны, направить сбереженные таким образом средства на развитие и социальные потребности — то нужды в кредитах МВФ не будет. Украина получит возможности успешно функционировать без внешнего заимствования. Если же при этом сократить затраты на содержание громоздкого (в Украине самого большого в мире в пересчете количества чиновников на душу населения) и неэффективного аппарата управления, спроектировать и внедрить эффективную систему управления экономикой — то следует ожидать ее мощный подъем, наступление экономического процветания [1].

Вместе с тем действия официальной власти Украины в проведении антикоррупционной и экономической реформ (переназначение губернаторов, переизбрания глав обл/рай/горгосадминистраций, смена состава Кабинета Министров, создание) не столько решают, сколько усугубляют проблемы (по некоторым оценкам коррупции в высших эшелонах власти становится не меньше, а больше), а предложения, рвущихся к этой власти политиков (люстрация, перезагрузка власти) — представляют собой не более чем симуляцию борьбы с коррупцией. Что касается экономических реформ, то коррупционные власти по прежнему упрямо сводят их к введению новых налогов, повышению тарифов на газ, электроэнергию и т. д. Т. е. опять же эти “реформы” превращаются в еще один источник коррупционного обогащения. О действительном экономическом реформировании речь почему-то вообще не идет. Вышеизложенные утверждения основываются на фактических данных о продолжающихся колоссальных разворовываниях бюджета, неправомерном присвоении ресурсов, составляющих национальное достояние, падении экономики, угрозе дефолта, росте безработицы и т. д.

Не предложены эффективные варианты антикоррупционной и экономической реформ специально созданными для этого различного рода структурами (“Головний департамент реформування Адміністрації Президента України”, “Національна рада реформ”, “Виконавчий комітет Національної ради реформ”, “Цільові команди реформ”, “Проектний офіс”) и др.

Между тем, проблемы коррупции во власти, как и экономического подъема могут быть успешно решены. Прежде чем переходить к предлагаемым идеям, концепции антикоррупционной и экономической реформ, отметим, что коррупция непосредственно связана с олигархизацией государства, а экономический подъем — с. До тех пор, пока доступ к государственной власти будет одновременно означать доступ к

бюджету и ресурсам — государство будет оставаться коррупционным, олигархическим, экономические реформы будут только симулироваться, а коррупция — расти и процветать. Практика, весь опыт человечества свидетельствуют, что дискретные по своей природе усилия по обновлению функционеров во власти (проведение люстрации чиновников, назначение (избрание) на должности героев Майдана), ужесточению контроля за их деятельностью (создание Национального антикоррупционного бюро, Государственного бюро расследований) не только не эффективны, но и, как правило, приносят существенный ущерб государству, нередко разрушая саму государственность. Что касается опыта. Вспомним, что еще в XVIII веке во Франции Наполеон сменил состав полиции, создал тайную полицию Фуше чтобы следить за полицией, и еще одну полицию (секретную полицию Демаре), чтобы следить за Фуше. И везде набрал людей "с чистыми руками, горячим сердцем и холодной головой". Через определенное время все три полиции стали насквозь коррумпированными, а пламенные революционеры, "идейные комиссары" либо присосались к распределителям, либо пристрастились к воровству. То же самое (как говорится, "под копирку") произошло и в СССР с советской властью после революции 1917 года. Абсолютно схожая ситуация (снова таки, "под копирку") наблюдается и в настоящее время. Кстати, предполагается, что Государственное бюро расследований будет расследовать преступления, которые совершены сотрудниками правоохранительных органов, в том числе Антикоррупционного бюро и Антикоррупционной прокуратуры (не напоминает ли это схему, которая вводилась в XVIII веке во Франции?). Что касается пламенных революционеров "с чистыми руками" и горячим сердцем, то многие герои революции Достоинства, АТО, как мы видим, прекрасно освоили и успешно развили коррупционный опыт прежней власти, преступные схемы воровства бюджета, процветавшие во времена Януковича. Такова греховная природа человека — так наз. человеческий фактор, который надо всегда учитывать и, по возможности, исключать [1].

Итак, усиление репрессий, обновление госаппарата, упование на "новых лиц" во власти — это все, как говорится, от лукавого. С позиций предлагаемой концепции антикоррупционной и экономической реформ — создание антикоррупционного бюро, проведение люстрации, "очищения" власти — это вредоносная имитация реформирования. Попытки изменить природу человека всегда были тщетны и бесполезны.

Предполагается и реформа местной власти в регионах. Официально проводимая политика реформирования местных органов управления также является тупиковой, поскольку в ее рамках такое реформирование сводится к переназначениям губернаторов, изменениям названий должностей (вместо председателей облгосадминистраций предлагается введение должности префектов), проведениям конкурсов на замещение руководителей городов и районов и т. д. С позиций предлагаемой концепции реформирования все это рассматривается как его СИМУЛЯЦИЯ.

Авторская Концепция включает реформирование центральных и местных органов управления.

Джерела

1. Микола Слюсаревський. Самодіяльне регулювання чи професійне самоврядування? 1 жов. 2010 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gazeta.dt.ua/LAW/samodiyalne_regulyuvannya_chi_profesiyne_

В. Б. ЗАХОЖАЙ
д-р екон. н., проф., ІМЕФ МАУП

О. О. КАЗАК
аспірантка, МАУП

ЩОДО ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Проведене дослідження, у якому вирішене наукове завдання визначення концептуальних засад управління інвестиційною діяльністю машинобудівних підприємств з використанням інформаційно-аналітичного обґрунтування прийняття управлінських рішень. На основі дослідження сформульовано пропозиції, що мають важливе теоретичне й практичне значення:

1. Інвестиційна діяльність машинобудівних підприємств викликає закономірний науковий інтерес як з точки зору потенційного позитивного впливу на загальний стан соціально-економічної системи (прикладна складова), так і з урахуванням необхідності удосконалення теоретичного підґрунтя аналітичної діяльності в умовах європейської інтеграції економіки України.

Сутність інвестиційної діяльності визначено, як вкладення інвестицій (грошових коштів, цінних паперів, іншого майна, у тому числі майнових прав, які мають грошову оцінку) і здійснення практичних дій з метою отримання прибутку і/або досягнення іншого корисного результату. Основними ознаками інвестиційної діяльності є: вираження інвестицій в матеріальних і нематеріальних об'єктах господарського обороту; можливість матеріальної оцінки результатів інвестиційної діяльності; можливість використання в інвестиційній діяльності об'єктів матеріальних цінностей з метою досягнення прибутку; існування підприємницького ризику не отримати дохід від вкладених інвестицій і втратити вкладений капітал; здійснення інвестиційної діяльності на підставі інвестиційного договору або угоди; надання необхідного обсягу гарантій інвестиційної діяльності.

Аналіз інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств складається із аналізу реальних інвестицій, аналізу фінансових інвестицій, аналізу наукової та інноваційної діяльності.

2. Система управління інвестиційною діяльністю являє собою систему принципів і методів розробки та прийняття управлінських рішень, пов'язаних з вибором конкретних об'єктів інвестування, залученням необхідного обсягу інвестиційних ресурсів, оптимізацією джерел їх отримання, а також забезпеченням максимально можливої ефективності використання інвестиційних ресурсів безпосередньо в процесі реалізації інвестиційної діяльності. Важливою складовою створення концепції системи управління інвестиційною діяльністю машинобудівних підприємств є дослідження перспективних напрямів планування, організації, контролю і стимулювання праці співробітників машинобудівних підприємств, що реалізують нові виробничі технології.

Важливу роль у визначення напрямів та способів покращення результатів інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств відіграють методологія та інструментарій інформаційно-аналітичного дослідження. Управління інвестицій-

ною діяльністю машинобудівних підприємств потребує значного масиву даних, які формують необхідне середовище для прийняття оптимальних інвестиційних рішень та визначення траєкторії розвитку підприємства в цілому. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням управління інвестиційною діяльністю підприємств машинобудування розуміємо сукупність даних, організацію їх введення, обробку, збереження і накопичення, пошуку, аналізу, а також поширення в межах компетенції зацікавленим особам в зручному для них вигляді для прийняття інвестиційних рішень на підприємствах машинобудування.

3. Доведено, що метою аналізу інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств України є виявлення можливостей і резервів розвитку інвестиційної діяльності, підвищення її ефективності шляхом проведення комплексного економіко-статистичного аналізу фінансово-економічних показників діяльності підприємств машинобудування. З метою комплексного дослідження було здійснено аналіз фінансово-економічного стану підприємств машинобудування в наступній послідовності: 1) аналіз динаміки прибутків та доходів машинобудівних підприємств; 2) факторний аналіз фінансових результатів як найважливішого інструменту управління машинобудівними підприємствами; 3) аналіз структурних зрушень інвестиційних доходів підприємств машинобудівної галузі.

Аналіз показав, що впродовж 2008–2014 рр. зменшення частки інвестиційних доходів у сукупних доходах підприємств машинобудівного комплексу України відбулося у переважній більшості досліджуваних підприємств, а саме: ПАТ "Мотор Січ" — з 14 % до 9 %, ПАТ "Турбоатом" — з 10 % до 3 %. У випадку ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" навпаки спостерігається суттєве збільшення питомої ваги у сукупних доходах, а саме зростання з 76 % до 88 %.

Аналіз динаміки прибутків і доходів машинобудівних підприємств визначив, що впродовж 2008–2014 рр. відбулось зростання прибутковості підприємства ПАТ "Мотор Січ", У свою чергу зменшення прибутковості спостерігалось на двох підприємствах — ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" та ПАТ "Турбоатом". Доходи досліджуваних машинобудівних підприємств у абсолютному розмірі знизились на 225125 тис. грн., або на 18,43 %. По всій сукупності машинобудівних підприємств простежується також падіння як у абсолютному виразі, так і у відсотковому.

Із зміною доходів машинобудівних підприємств в цілому на 1 % мобілізація доходу ПАТ "Турбоатом" зростає на 6,16 %, що є найвищим показником; рівень доходу ПАТ "МоторСіч" зростає повільніше — 4,79 %, найнижчі показники демонструє ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання".

4. Факторний аналіз динаміки прибутку машинобудівного підприємства був проведений в наступній послідовності: визначено абсолютний приріс прибутку за рахунок прибутковості доходів; абсолютний приріс прибутку за рахунок динаміки доходів; питома вага приросту прибутку за рахунок прибутковості доходів в загальному обсязі приросту прибутку та рахунок обсягу доходів в загальному обсязі приросту прибутку.

З трьох досліджуваних підприємств лише ПАТ "Мотор Січ" продемонструвала покращення абсолютного прибутку за рахунок прибутковості доходів на 120,389 млн. грн. Решту підприємств характеризує погіршення прибутковості доходів, зокрема ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" — на -169,47 млн. грн. та ПАТ "Турбоатом" — на -19,509 млн. грн.

За показником абсолютного приросту прибутку за рахунок динаміки доходів упродовж 2008–2014 рр. отримано зростання також лише у ПАТ "Мотор Січ" — на рівні 149,381 млн. грн. Інші досліджувані підприємства машинобудівного комплексу України продемонстрували від'ємну динаміку за цим показником: ПАТ "Тур-

боатом" — -87,458 млн. грн., ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" — -20,888 млн. грн.

Відносний показник питомої ваги приросту прибутку за рахунок прибутковості доходів у загальному обсязі приросту прибутку є додатнім для всіх досліджуваних підприємств упродовж 2008–2014 рр., а саме: ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" — 89,0 %, ПАТ "Мотор Січ" — 45,0 % та ПАТ "Турбоатом" — 18,0 %. Питома ваги приросту прибутку за рахунок обсягу доходів в загальному обсязі приросту прибутку упродовж 2008–2014 рр. також характеризується плюсовими значеннями для всіх досліджуваних підприємств, зокрема ПАТ "Турбоатом" — 82,0 %, ПАТ "Мотор Січ" — 55,0 %, ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" — 11,0 %.

У цілому впродовж 2008 *2014 рр. у прибуткового підприємства ПАТ "Мотор Січ" позитивний результат було забезпечено в переважній більшості за рахунок зміни прибутку, що дозволило компенсувати негативний вплив зміни обсягу доходів. Збиткове за цей період підприємство ПАТ "Турбоатом" постраждало від зниження прибутку, яке не було компенсовано навіть значним підвищенням обсягу доходів; подібна ситуація характерна й для ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче підприємство".

5. Доведено, що без вдосконалення методів оцінки впливу інвестицій на структурні зрушення в економіці галузі і побудови на цій основі адекватної сучасним реаліям системи моніторингу і координації структурних зрушень в економіці неможливо досягти бажаних темпів соціально-економічного розвитку і перейти на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз механізму формування ефективності структурних зрушень у середньому за підприємствами машинобудування було здійснено на основі наступної системи індексів: індексу змінного складу, індексу фіксованого складу, індексу структурних зрушень. Аналіз показав, що в середньому за сукупністю підприємств машинобудування коефіцієнт забезпечення прибутку інвестиційними доходами зменшився на 1,3 % або на -1,49 в. п., зокрема за рахунок зміни коефіцієнта за окремими підприємствами — зменшився на 1,1 %, або на -0,03 в. п., і за рахунок зміни розподілу прибутку між підприємствами він зменшився на 33,5 % або -1,46 в. п.

6. Доведено, що діяльність підприємств машинобудування України можуть бути описані виробничими функціями з високими значеннями коефіцієнтів детермінації. Аналіз типу розвитку машинобудівних підприємств на основі моделі Коба-Дугласа за допомогою розрахунків на основі логарифмування, дозволив зробити наступні висновки: на ПАТ "Мотор Січ" в 2010–2011 рр. зростання виробництва відбулося зі зростанням сукупного обсягу авансованих ресурсів. Що свідчило про суто екстенсивний розвиток підприємства. І лише в 2012 році випуск продукції зростав повільніше ніж чинники виробництва, знизилася сумарна ефективність виробничих ресурсів, відбувалася інтенсифікація економічного зростання, що з рештою призвело до порушень нормальних умов функціонування підприємства.

Дещо інша ситуація на підприємствах ПАТ "Турбоатом" та ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання". За досліджуваний період (2010–2012 рр.) зростання виробництва випереджало зростання сукупних витрат урахованих чинників виробництва. Така ситуація свідчила про ефективність сукупних витрат суспільної праці, наявність інтенсивних джерел економічного зростання.

Визначено, що застосування методів рейтингової оцінки дозволяє виявити найбільш об'єктивну оцінку рейтингу учасників ринку. Рейтинговий підхід до оцінювання підприємств машинобудівного комплексу за часткою прибутку від участі в капіталі в загальній сумі інвестиційних доходів та в доходах від участі в капіталі під-

приємства машинобудівного комплексу чітко окреслює лідерство ПАТ "Турбоатом" із значним відставанням конкурентів ПАТ "Мотор Січ" та ПАТ "Сумське машинобудівне НВО". Рейтинг підприємств машинобудівного комплексу здійснювався лише за 1 рік, оскільки різноманітні сукупності звести разом неможливо і охарактеризовані підприємства різні, одні прибуткові, інші збиткові.

Середнє значення показника частки прибутку від участі капіталі в загальній сумі інвестиційних доходів склало 0,25 %. Показник ПАТ "Турбоатом" перевищив середнє значення у 2,12 рази. У свою чергу ПАТ "Мотор Січ" поступилася середньому показнику більше ніж у 1,5 рази, склавши від цього рівня лише 0,72; мінімальне значення за результатами розрахунків було досягнуто ПАТ "Сумське машинобудівне НВО", а саме лише 0,16 від середнього значення за трьома досліджуваними підприємствами машинобудівного комплексу.

За часткою прибутку від участі в капіталі в доходах українські підприємства є конкурентоспроможними компаніями. За середнього показника частки прибутку від участі в капіталі в доходах від участі в капіталі на рівні 0,74 % удвічі нижче за середній рівень було досягнуто ПАТ "Мотор Січ", у свою чергу ПАТ "Сумське машинобудівне НВО" та лише ПАТ "Турбоатом" незначно перевищив середній показник — 1,18 та 1,28 відповідно.

Ураховуючи вищезазначені складові рейтингової оцінки на першому місці знаходиться ПАТ "Турбоатом", це підприємство в середньому перевищує середній рівень на 70,0 %. Українські підприємства значно поступаються середнім показникам серед досліджуваних структур машинобудівного комплексу: ПАТ "Сумське машинобудівне НВО" — на 33,0 %, а ПАТ "Мотор Січ" — на 38,0 %.

1. На підставі методології інформаційно-аналітичного забезпечення управління визначено основні напрями вдосконалення управління для підвищення ефективності функціонування системи з урахуванням об'єктивно існуючих потенційних можливостей (резервів) поліпшення діяльності. Аналіз інвестиційних проектів сприяє ухваленню розумних і обгрунтованих управлінських рішень і здійсненню запланованих заходів щодо поліпшення діяльності підприємства.

Запропоновано процес розробки та ухвалення інвестиційного рішення здійснювати в наступній послідовності: оцінити результати попередньої інвестиційної діяльності, визначити ймовірності банкрутства підприємства кандидата на інвестування, визначити ліміт кредитування, прийняти рішення щодо інвестиційного портфелю.

Запропоновано сформувати систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління інвестиційною діяльністю підприємства (ІАЗУІД) на основі реалізації 5 етапів: побудова інформаційного забезпечення; розробка системи показників та індикаторів необхідних для обґрунтування інвестиційної діяльності підприємств; методичне забезпечення обґрунтування управлінських рішень; вибір основних напрямів аналізу; розробка управлінських рішень за результатами проведеного дослідження.

Джерела

1. Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: Навчальний посібник / А. М. Єріна, В. Б. Захожай, Д. Л. Єрін. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 212 с.
2. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посібник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2005. — 333 с.
3. Інформаційно-аналітичне забезпечення державного фінансового менеджменту (методологія і практика прикладної статистики): навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, І. Г. Манцуров, Н. А. Головач. — К.: КНЕУ, 2010. — 260 с.

Є. О. РОМАНЕНКО
д-р н. з держ. упр., доц., УАІСНС МАУП

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО

Революція гідності визначила вектор подальшого розвитку України на засадах верховенства права, становлення її як демократичної та прогресивної європейської держави. Утвердження справедливого правосуддя, що забезпечуватиме право на неупереджений суд і відповідатиме європейській системі цінностей захисту прав людини, та пріоритетність проведення судової реформи, окреслені в Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020", Угоді про Коаліцію депутатських фракцій "Європейська Україна" у Верховній Раді України та Програмі діяльності Кабінету Міністрів України. Так, за результатами соціологічного опитування, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва" спільно із соціологічною службою Центру Разумкова, абсолютна більшість українських громадян (близько 80 %) підтримують необхідність проведення судової реформи в Україні, з них 45,7 % вважають, що судова реформа є однією із пріоритетних і має проводитися невідкладно.

Останнім часом було вжито низку заходів щодо утвердження справедливого й неупередженого суду в Україні. 16 жовтня 2014 р. Президент України підписав Указ № 812/201470 про створення Ради з питань судової реформи як консультативно-дорадчого органу при Президентові України, основним завданням якого є напрацювання узгоджених пропозицій щодо розроблення та реалізації в Україні стратегії реформування системи правосуддя. 18 листопада 2014 р. було утверджено за основу проект Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів, у якому пріоритетними визначено такі напрями реформ, як судоустрій і статус суддів, процесуальне законодавство.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020", схваленої Указом Президента від 12 січня 2015 р. № 5/2015, першим етапом судової реформи має бути невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні. Так, відповідно до соціологічного опитування, судам довіряють лише 9,4 % українців (19 % — у 2013 р.), недовіру ж висловлюють 80,6 % громадян (71,3 % — у 2013 р.). У межах зазначеного етапу проведення судової реформи 12 лютого 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України "Про забезпечення права на справедливий суд", який створює підґрунтя для підвищення дієвості судової системи та якості правосуддя, забезпечивши гласність і відкритість судового процесу тощо.

Крім того необхідність реалізації положень коаліційної угоди щодо проведення судової реформи, зокрема запровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність суду й удосконалення системи автоматизованого розподілу справ, запровадження ефективних правових механізмів дотримання строків розгляду справ у судах, запровадження максимальної уніфікації процесуальних норм різних видів судочинства, забезпечення ефективного судового контролю за виконанням судових рішень.

Унаслідок саморегуляції суспільства, коли інформатизація, автоматизація, віртуалізація процесів є невід'ємною складовою всіх сфер життєдіяльності, уже нині

можна казати про певні позитивні рухи і в напряму судової реформи, а саме поява електронного судочинства. Система електронного судочинства є одним з елементів електронного урядування, що нині розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. У цьому контексті електронне судочинство можна визначити як використання у судочинстві сучасних інформаційних технологій. Це передбачає автоматизацію та здійснення онлайн таких функцій, як подача позовної заяви, додатків до неї і надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання "електронних" доказів, розгляд справи он-лайн, розсилка учасникам процесу через Інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретного розгляду. Однак електронне правосуддя виникає тільки тоді, коли всі ці можливості закріплені на законодавчому рівні. Так, у новому КПК України вже передбачено ст. 35 "Автоматизована система документообігу суду" проводити процесуальні дії в електронному форматі.

Таким чином в юриспруденції з'явились нові поняття — електронне правосуддя, електронне судочинство, електронний суд або суд он-лайн тощо. І головне, що введення цих понять в юриспруденції не має абстрактного характеру, а насамперед є результатом фактичного використання новітніх технологій і їх законодавчого закріплення в галузі судочинства.

Практика електронного судочинства широко розповсюджена за кордоном (США, Англія, Канада, Італія). Ідея електронного судочинства зародилися в США наприкінці 80-х рр. XX століття і за допомогою кількох вдалих проектів та експериментальних програм почала діяти на постійній основі. 9 квітня 2009 року був виданий Меморандум про систему електронного судочинства в США та Англії, який підбив попередній підсумок багаторічної практики ведення судочинства за допомогою комп'ютерів та світової мережі Інтернет. Проте електронна форма подачі позову до суду в США та Англії не є обов'язковою. Це право, а не обов'язок позивача.

В американській юридичній практиці існує дві електронні системи, що забезпечують електронне судочинство. Перша з них — PACER (діє з 1988 р.) — це своєрідна база даних судових документів з вільним доступом до неї. Для того, щоб отримати інформацію про той чи інший судовий документ або його зразок, необхідно зареєструватися у системі, ввести номер потрібної справи, прізвища судді, позивача, відповідача або скористатися пошуком за іншими категоріями. Користування системою є оплатним: перегляд, копіювання або друк однієї сторінки документа коштує 0,08 долара. Але якщо зареєстрована особа протягом року користується послугами мережі на суму менш ніж 10 доларів, то ця сума анулюється і користувач нічого не сплачує.

Друга система — CM/ECF (діє з 2001 р.) — слугує для подачі документів до суду. На відміну від PACER, де користувач може зареєструватися самостійно, у CM/ECF діють дещо інші правила. Логін і пароль користувачеві надає федеральний суд. При цьому логін (user id) замінює електронний підпис на документі і регулюється відповідними нормами. Подача документів до суду в електронному вигляді — безкоштовна, тобто без сплати судового збору або державного мита. У цьому одна з основних переваг CM/ECF. При подачі документа заповнюється стандартне досье на нього (також в електронному варіанті), де вказується номер справи, до якої належить документ, дані про особу, що його подає, тощо. Це дає змогу головному серверу переадресувати його на сервер належного суду і зробити доступним для користувачів системи PACER.

В європейських країнах сьогодні прийнято низку нормативно-правових актів Ради Європи, що сприяють формуванню там електронного судочинства. Це, наприклад: Висновок № 2 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про фінансування та управління судами для забезпечення ефективності судових органів і виконання ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (від 23 листопада 2001 р.); Рекомендація № R (95) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно відбору, оброблення, подання та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах (від 11 вересня 1995 р.); Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо рентабельності розробки і зміни конструкції судових і юридичних інформаційних систем (від 28 лютого 2011 р.); Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання судових та інших юридичних послуг громадянам з використанням новітніх технологій (від 28 лютого 2011 р.); Рекомендація Rec (2003) 14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам "Про можливість взаємодії інформаційних систем у сфері правосуддя" (від 9 вересня 2003 р.); Рекомендація Rec (2003) 15 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам "Про архівування електронних документів у правовій сфері" (від 9 вересня 2003 р.) тощо.

Забезпечення інформатизації системи судочинства та подальший розвиток цього напрямку на Україні здійснюється на основі Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи", розробленої Державною судовою адміністрацією (ДСА) України. Слід зазначити, що ДСУ відповідає за надання різноманітних наглядових, адміністративних та організаційних послуг судовій системі, до якої належать понад 750 судів, що формують чотири рівні та розташовані по всій території країни. У цих судах працюють близько 7800 суддів і 34000 працівників апарату суду.

За останнє десятиліття в області інформатизації судової системи нашої країни було зроблено чимало. Розроблено офіційні веб-сайти всіх судових органів, які забезпечують вільний доступ громадян до судової інформації. Для забезпечення принципів відкритого судочинства та гласності судових процесів створено Єдиний державний реєстр судових рішень України, до якого заносяться всі судові рішення загальної юрисдикції. Для організації та забезпечення процесів електронного документообігу використовуються автоматизовані комп'ютерні системи "Діловодство-3" ("Д-3") в апеляційних і місцевих загальних судах та "Діловодство спеціалізованого суду" ("ДСС") у спеціалізованих судах. Уведено Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень. Проводяться судові засідання за допомогою відеоконференцзв'язку. Працює інформаційне вікно суду. Для спілкування суддів та працівників апарату судів створено соціальну професійну мережу "Феміда". Усі суди, ДСА, установи та органи судової влади мають можливість використовувати власні сторінки або розміщувати інформацію на вебпорталі "Судова Влада України" за адресою Http://court.gov.ua/. В середині 2015 року Голова Державної судової адміністрації України повідомив, що ДСУ та інші зацікавлені органи державної влади працюють над підготовкою проекту Закону "Про електронне судочинство".

Україна вже стала на шлях комп'ютеризації судової системи, перші кроки у створенні електронного судочинства зроблені, але через брак досвіду, відповідної технічної бази та належного фінансування ще зарано говорити про електронне судочинство як альтернативу судочинству звичайному.

І. В. ВАСИЛЬЄВА
д-р філос. н., проф., НМУ ім. О. О. Богомольця, м. Київ

О. М. ГОЛОВАТА
студентка 5 курсу, НМУ ім. О. О. Богомольця, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Охорона здоров'я в сучасних правових, економічно розвинутих, соціальних, суверенних державах є однією з пріоритетів в сфері соціальної політики. На цьому наголошують багато зарубіжних та вітчизняних фахівців різних галузей знань — філософи, правники, соціологи, політики, психологи. Достатньо звернутися до праць В. Агаркова, К. Амосової, О. Борова, І. Васильєвої, В. Виноградової, В. Галай, Ю. Гунського, Л. Дешко, О. Кашинцева, Л. Куш, П. Лівак, В. Москаленка, О. Мусія, З. Надюк, І. Петрова, В. Попова, Я. Радиша, В. Сальникова, В. Сердюка, В. Тихомирова, С. Тихонова, В. Орілатова, О. Щепкіна, К. Ярошенка та ін.

За роки незалежності в Україні стосовно і в самій галузі охорони здоров'я безпосередньо відбулися певні позитивні зміні, як з урахуванням кращого вітчизняного, так і зарубіжного досвіду, особливо європейського. Однак великих підстав вважати, що стан справ з охороною здоров'я в Україні змінився на краще, фактично досить мало.

Вважаємо за можливе у зв'язку з цим сформулювати декілька основних тез, які пояснюють реальний стан охорони здоров'я і найбільше стосуються проблем правового, законодавчого, соціального характеру в нашій країні.

1. Головним, висхідним положенням для розуміння стану, проблем та шляхів поліпшення організації охорони здоров'я, є феномен "правова держава". За основу тут беремо праці українських правників В. Авер'янова, В. Погорілка, В. Селіванова, О. Скрипника, В. Тація, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, та інших. Як і їх великі попередники, — від Платона, Аристотеля, до М. Грушевського, В. Липинського, та ін., вказані автори обґрунтовують поняття "правова держава", як "форму організації і діяльності публічно-політичної влади, її взаємовідносин з громадянським суспільством, яка базується на владі права, його верховенства" [6, с. 186]. А ще сюди додають термін "соціальна держава", тобто держава загального добробуту, що багато робить задля високого рівня життя громадян, в тому числі і в галузі охорони здоров'я. Як образно зазначає російська дослідниця Е. А. Лукашова "соціальна держава — це насамперед "соціальна справедлива держава" [4, 12].

2. В правовій, соціальній державі людина, як відомо, є найбільшою цінністю, її права, обов'язки непорушними, а тому і захист, забезпечення прав і свобод людини, в тому числі і право на охорону здоров'я — першочергове державне завдання, основна мета державної політики у цій сфері.

3. З тим, аби розробити і успішно реалізувати нову державну політику охорони здоров'я дійсно соціального характеру, необхідно чітко означити суть такої політики у політико-правовому аспекті. На сьогодні, однак маємо серйозну неузгодженість

в першу чергу в конституційному визначенні сенсу і характеру такої політики. Так у ст. 49 Конституції України (1996 р.) визначається: "Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безплатно: існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвиткові лікувальних закладів усіх форм власності" [1, с. 14]. Не вдаючись у деталізацію закріплених Конституцією положень, не важко однак побачити, що вони на сьогодні ще не відповідають реаліям (доступність, безоплатність, рівень державного фінансування і т. ін.). Маємо сподіватися, що при доопрацюванні або прийнятті нової редакції Конституції України такі неузгодженості буде виключено.

4. Формуючи нову модель охорони здоров'я в сучасній Україні, необхідно найперше виходити з існуючого сьогодні, принципово іншого в порівнянні із задекларованого в Конституції України, бачення сутнісних характеристик здоров'я як соціального феномену. Так, здоров'я у статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я це — стан повного соціального, психологічного і біологічного здоров'я, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів як таких. Коли йдеться про державне керівництво ("втручання") в розвиток цієї сфери (галузі) охорони здоров'я, треба пам'ятати, як підкреслює О. М. Голяченко, що здоров'я людини на 25 % обумовлено біологічними чинниками, на 15 % залежить від стану зовнішнього середовища і на 60 % — від соціальних чинників [3, с. 6]. Тобто, державна в галузі охорони здоров'я переважним чином має розроблятися і працювати на покращення соціальних чинників.

5. Існує чимало суперечок стосовно конкретної моделі медицини. І все ж багато авторів (теоретиків, практиків) схиляється до того, що в Україні слід головним чином переходити до моделі страхової медицини. І проблема не лише в недостатньому державному фінансуванні. Страхова медицина має право на запровадження бодай тому, що більшість країн світу запроваджують таку модель і саме тому, що економічно (фінансово) утримувати цю галузь за рахунок бюджетних видатків неспроможні. А, по-друге страхова медицина дозволяє активно залучати до участі в організації охорони здоров'я не лише громадян але й підприємців, роботодавців, різноманітні фонди тощо. До того ж з трьох моделей охорони здоров'я: Бісмарка (Німеччина), Беверіджа (Великобританія), Семашко (Росія) Україні доведеться значною мірою орієнтуватися на одну з перших двох, скоріше всього — німецьку.

До вказаних трьох моделей охорони здоров'я варто додати ще одну — так звану шведську модель. Ще в 1983 році у Швеції було прийнято закон про охорону здоров'я, згідно з яким кожен громадянин має рівні права на медичну допомогу, відновлення здоров'я та профілактику захворювань. Страхова система на випадок захворювання охоплює в країні майже усе населення.

Система охорони здоров'я в Швеції сформувалася ще в XIX столітті. Вона є бюджетною, побудованою за адміністративно-територіальним принципом: центральний, регіональний, місцевий рівні. Фінансування цієї системи здійснюється з трьох джерел: податки (центральні, регіональні, місцеві), державна система соціального страхування; приватні кошти, що включають платні медичні послуги та приватне медичне страхування [5]. Цю модель варто також враховувати і вибудовуючи систему охорони здоров'я в сучасній Україні.

6. Сьогодні в Україні охорона здоров'я має три основних складових (підсистем): державну, комунальну і приватну. Враховуючи їх відмінну специфіку, належить в

першу чергу більш точно визначити їх законодавчо, розробити механізми функціонування під загальним контролем з боку держави.

7. Основними принципами, на яких має базуватися нова, соціальна модель охорони здоров'я в новій Україні мають бути притаманні кращим світовим моделям принципи: пріоритетності; дотримання прав і свобод людини, громадянина; гуманістичної спрямованості; рівноправності і демократизму; адекватності соціально-економічного, культурного і іншого розвитку суспільства; попереджувально-профілактичного характеру охорони здоров'я; багатоукладності економіки охорони здоров'я; децентралізації державного управління охорони здоров'я.

Отже, підсумовуючи викладене в тезах, акцентуємо увагу на головному: По-перше, існує реальна потреба обстоювання нової системи охорони здоров'я в Україні в умовах формування дійсно правової, соціальної, демократичної, суверенної держави.

І друге: є достатньо факторів, за рахунок яких охорона здоров'я має по-справжньому стати прерогативою держави, її пріоритетом (демократичний, економічний, соціально-політичний, духовний і т.ін). То ж закономірно, що у Законі України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" наголошується, що "суспільство і держава забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави" [2]. Це означає, що процес формування такої охорони здоров'я громадян має бути більш дієвим і результативним.

Джерела

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К., 1996. — 42 с.
2. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" // ВВР. — 1992. — № 43.
3. Голяченко О. М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / О. М. Голяченко. — К.: ВСВ "Медицина", 2011. — С. 208.
4. Лукашова Е. А. Социальное государство и защита прав граждан в условиях рыночных отношений // Социальное государство и защита прав человека / Е. А. Лукашова — М., 1994. — 240 с.
5. Москаленко В. Ф., Грузєва О. В. Тенденції громадського здоров'я Швеції та особливості організації системи охорони здоров'я / В. Ф. Москаленко, О. В. Грузєва // "Внутренняя медицина", 2007. — № 5 (5).
6. Політотологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — К.: МАУП, 2005. — 792 с.

А. А. ТЕТЕРУК
аспірант, МАУП

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬЧОГО ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ “МИРОТВОРЕЦЬ”

Батальйон “Миротворець” був створений наказом МВС України 9 травня 2014 року у структурі МВС на підставі рішення Міністерства внутрішніх справ України про формування спеціальних підрозділів міліції з охорони громадського порядку із залученням до них цивільних осіб та людей, які мають досвід військової служби.

Чому було вибрано назву “Миротворець”? Така назва була вибрана у зв’язку з тим, що до складу батальйону увійшли професійні військові та правоохоронці, які в різні роки перебували в міжнародних миротворчих місіях і мали досвід участі у закордонних миротворчих операціях та досконало володіли зброєю. Також в підрозділ прибували бійці спецпідрозділів міліції, які боролись із злочинністю та мали достатній досвід проведення спецоперацій. Цим батальйон “Миротворець” відрізнявся від інших добровольчих батальйонів, які були сформовані протягом 2014 року.

Місцем дислокації батальйону та проведення його бойової підготовки було визначено Центр спеціальної та фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ. Попередньо було узгоджено, що бійці батальйону мають забезпечувати охорону правопорядку на території Київської області, але ситуація в зоні проведення антитерористичної операції ставала дедалі критичнішою і тому після підготовки підрозділу було прийняте рішення про направлення батальйону до зони проведення АТО.

Слід зазначити, що більшість бійців і офіцерів батальйону дійсно мали досвід поводження зі зброєю і тому для них питання підготовки не було критичним. Разом з тим окрема частина особового складу не була підготовлена до ведення бойових дій і тому було прийнято рішення про активну підготовку з вогневої, тактичної, інженерної та медичної справи.

Окремо хочу привернути Вашу увагу на те, яким чином відбувалась підготовка бійців до виконання завдань у зоні бойових дій. Майже весь час займала вогнева та тактична підготовка, яка мала на меті в найкоротші терміни підняти рівень бійців на достатній для виконання завдань. При цьому відпрацьовувались як одиночні дії, так і дії у складі бойових груп, що дозволило значно посилити бойову спроможність батальйону. Окремо, в якості важливої складової увага приділялась тактичній медицині, що дозволило відпрацювати навички надання невідкладної до медичної допомоги на полі бою, коли від якості наданої допомоги залежить життя людини. Багаторазові тренінги дозволили закріпити знання на рівні підсвідомості, а тренування в умовах, наближених до бойових, із використанням обмеженого терміну часу та супроводженням стрільби біля пораненого, переконали в правильності обраної форми навчання.

Розуміючи, що в зоні відповідальності будуть діяти диверсійно-розвідувальні групи противника, окрему, важливу частину підготовки зайняла інженерно-саперна. Незважаючи на те, що підрозділ створювався як міліцейський, кожен боєць вмів готувати захищену позицію для стрільби і виявляти встановлені міни-розтяжки, які

зазвичай встановлюють ДРГ. Висока мотивація кожного у підготовці на високий результат та злагоджена організація навчання за повної підтримки Академії МВС дозволили в надзвичайно короткі терміни провести бойове злагодження батальйону.

Важливо пам'ятати, що на початок російської агресії оборонний потенціал України було майже повністю знищено, тому дії патріотично налаштованих українців по об'єднанню у батальйони для захисту країни відіграли вирішальну роль у стримуванні російської агресії. Враховуючи рівень підготовки і бажання добровольців, створювались чотири типи добровольчих батальйонів-територіальної оборони (БТРО), які підпорядковувались Міністерству оборони України, батальйони міліції особливого призначення МВС, резервні батальйони Національної гвардії(МВС), добровольчий корпус "Правий сектор", який не входив в жодну державну силову структуру і оперативно підпорядковувався штабу АТО.

Діяльність добровольчих підрозділів в перші, неочікувані дні і місяці дозволили стримати захоплення українських земель і врятувати країну вид втрати інших областей. А прийняті рішення стосовно відновлення військового потенціалу Збройних сил України дозволили в короткі терміни провести мобілізацію і відновити спроможність України захищатися від окупації російськими військами. Докладніше про діяльність добровольчих підрозділів я вважаю варто присвятити окрему доповідь, розкривши сильні і слабкі сторони цієї надзвичайно цікавої сторінки історії України. Тому що система добровільного об'єднання воїнів навколо командирів поринає глибоко в історію існування українських козаків часів Запорізької Січі і дає свої сигнали через кров поколінь українців.

31 травня 2014 року на базі Центру спеціальної та фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ у селищі Віта-Поштова відбулося урочисте приведення бійців батальйону "Миротворець" до присяги на вірність українському народові.

13 червня 2014 року у Львові активісти "Швидкої медичної допомоги Майдану" обладнали та передали для потреб батальйону "Миротворець" автомобіль невідкладної медичної допомоги, укомплектований необхідними медикаментами для зони бойових дій. Слід зазначити, що автомобіль, спорядження та ліки були придбані за кошти, зібрані свого часу для потреб Майдану.

Цікавим фактом є повна підтримка добровольчих батальйонів народом України. Волонтерські організації, такі як "Народний Тил", "Армія SOS" та інші допомагали із забезпеченням екіпіруванням та спеціальним обладнанням. Наприклад, у серпні 2014 року для потреб батальйону "Миротворець" за кошти, зібрані волонтерами, було придбано армійський всюдихід, який було переобладнано під санітарну машину. Автомобіль було названо на честь лікарської рослини — "Червоною рутою", і він дозволяє одночасно вивозити з поля бою двох поранених бійців. Бійці назвали автомобіль "Жужа". "Жужа" в принципі стала єдиною машиною, що вціліла після розгрому колони на виході з Іловайського котла. Завдяки "Жужі" було врятовано десятки поранених бійців. Першим містом, де в зоні АТО почав діяльність батальйон Миротворець, був щойно звільнений від терористів Слов'янськ. Саме там відбулося згуртування та бойове хрещення підрозділу. В подальшому, під час знищення бандитський угрупувань, підрозділ було передислоковано під Горлівку, в місто Дзержинськ, де за короткий час несенням служби бійцями підрозділу було повернуто довіру до української влади та міліції.

У другій половині серпня 2014 року батальйон був передислокований в місто Іловайськ, де він потрапив у оточення російських військ та найманців, які воювали на стороні ДНР. За майже 5 діб, які батальйон "Миротворець" утримував вагонне депо

як першу лінію кругової оборони, було знешкоджено близько 200 бойовиків, в основному найманців з Кавказу. А ми завдяки отриманому досвіду та якісній підготовці мали лише трьох легкопоранених бійців.

Незважаючи на чисельну перевагу, ворогу не вдалося зломити бойовий дух бійців Миротворця. Попри майже цілодобовий обстріл депо всіма видами зброї від стрілецької до мінометної та реактивної артилерії, бойовий дух був надзвичайно високим і поставлена бойова задача виконувалась. Через оточення не було можливості постачати резервні запаси набоїв та їжі. І, коли не залишилось боєкомплекту, було прийнято рішення прориватися із оточення з боєм. Під час виходу з оточення десять бійців батальйону загинули, ряд потрапив у полон. Після кропіткої роботи всі полонені були звільнені з полону і продовжують служити в батальйоні. Майже всі, хто пройшов Іловайськ, були представлені до відомчих та державних нагород.

Те, що жоден із бійців, хто перебував в оточенні не здався у полон, свідчить про високу мотивацію захищати свою рідну землю і не скоритися ворогу, засвідчують мужність та героїзм українських патріотів. Події під Іловайськом і в цілому російська агресія стали суворим уроком для українських політиків і суспільства, який розуміння того, що не можна руйнувати власну армію. Потрібно відновлювати оборонний комплекс країни, дбати про українське військо, опираючись на незламність сили духу українського народу.

За проявлені у боях за незалежність української держави честь та доблесть батальйон міліції особливого призначення “Миротворець” було розширено до полку.

На даний час полк “Миротворець” виконує завдання з охорони громадського порядку та боротьби із терористичними угрупуваннями у зоні АТО.

А. В. МОВЧАН
д-р юрид. н., с. н. с., ІП МАУП, м. Київ

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Важливим аспектом забезпечення економічної безпеки України є захист її ринкових позицій і, насамперед, захист набутих можливостей у сфері економічної конкуренції. Відповідно до Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" недобросовісною конкуренцією є, зокрема, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [1].

Згідно ст. 505 Цивільного кодексу України комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [2]. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Схиленням до розголошення комерційної таємниці є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на те особи неправомірно добутих відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю.

Слід зазначити, що Господарський кодекс України лише вказує на правомочності суб'єктів господарювання щодо комерційної таємниці. Зокрема, суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а

володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [3, ст. 162]. Водночас відомості, які не можуть становити комерційну таємницю, визначено у постанові Кабінету Міністрів України № 611 від 9 вересня 1993 р. "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці" [4].

Відповідно до Закону України "Про інформацію" інформація з обмеженим доступом поділяється на конфіденційну, таємну та службову. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [5].

У різних країнах існують різні підходи щодо визначення того, що являє собою конфіденційна комерційна інформація, — так, у США захищаються окремі торгові таємниці й ноу-хау; у Німеччині — таємниці фірми. У законодавстві РФ, наприклад, використовуються одночасно декілька паралельних термінів — службова таємниця, комерційна таємниця, ноу-хау, що лише ускладнює формування єдиної системи захисту конфіденційної комерційної таємниці.

Дії суб'єктів господарювання, які спрямовані на отримання чужої конфіденційної інформації, нерідко здійснюються у формі, яка характеризується у законодавстві різних країн як промислове (комерційне) шпигунство. Небезпечність промислового шпигунства почали розуміти в багатьох розвинутих країнах. Наприклад, в Японії 100 % компаній застосовують у своїй діяльності різні засоби захисту від іноземних промислових шпигунів, у США — тільки біля 5 % компаній [6].

У законодавстві про захист економічної конкуренції немає визначення промислового (комерційного) шпигунства, не передбачено також відповідальності за його здійснення. За такі дії передбачено лише кримінальну відповідальність — ст. 231 Кримінального кодексу України. Під промисловим (комерційним) шпигунством розуміється збір протиправним способом (без згоди власника) за допомогою технічних засобів або без них, відомостей, що відповідно до законодавства України є комерційною таємницею та застосовуються у промисловості (виробництві), якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання [7].

Перехід національної економіки до ринкових умов господарювання визначив жорсткі умови конкурентного середовища та технологічну неготовність більшості підприємств здійснювати свою діяльність на належному рівні, крім того нестабільність зовнішнього середовища вимагає удосконалення політики бізнесових структур щодо забезпечення стратегічної стійкості.

Подальший розвиток науково-технічного прогресу, збільшення потоку патентів і жорсткість конкурентної боротьби роблять викрадення чужих комерційних таємниць особливо прибутковою і перспективною справою. Як результат, втрати Німеччини від промислового (комерційного) шпигунства оцінюють у 20 млрд євро щорічно, втрати США — від 100 млрд доларів (за даними Ради по розробці науково-технічної політики при адміністрації Президента США). Приміром, у 2013 році суд у США засудив до тюремного ув'язнення сімейну пару китайського походження, яка здійснила крадіжку технологій гібридних силових установок у концерну General Motors з метою продажу Китаю для подальшого відтворення в автомобільній промисловості. Їм вдалося скопіювати близько 16 тис. документів і завдати шкоди концерну в розмірі 46 млн доларів [6].

Слід підкреслити, що сучасні IT-технології дають можливість на відстані відстежувати діяльність конкурентів, зокрема: сервіс SEMrush дозволяє аналізувати кон-

курентні сайти, джерела трафіку, ключові слова, за якими конкуренти просуваються в Google; SemanticForce моніторить інформаційне поле і медійну активність конкурентів не тільки в соціальних мережах, а й в онлайн-виданнях, відстежує активність співробітників компанії. Крім того, для конкурентної розвідки використовують хмарні технології, SaaS системи і серверні ферми Google [8].

В умовах жорсткої конкурентної боротьби великі корпорації для захисту конфіденційної інформації застосовують комплексні системи захисту. Зокрема, локалізувати небезпеку можна шляхом встановлення спеціальних захисних екранів і фільтрів на вході в локальну мережу. Найефективніше взагалі не підключати комп'ютери з важливою інформацією ні до локальної, ні до глобальної мережі. Для нових розробок зазвичай використовують комп'ютери, в яких немає технічної можливості вставити флеш-накопичувач, а всередині їх немає жорсткого диску (вони підключені до серверів, розташованих в окремому захищеному приміщенні).

Підсумовуючи викладене зазначимо, що в умовах економічної конкуренції особливу занепокоєність викликає можливість застосування інформаційних технологій та можливостей кібернетичного простору для здійснення промислового (комерційного) шпигунства.

Отже, економічна безпека держави в сучасних умовах є важливою складовою забезпечення національної безпеки України і потребує здійснення комплексу заходів організаційно-правового і технічного характеру.

Джерела

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36 — С. 164.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.
4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: постанова Кабінету Міністрів України № 611 від 9 вересня 1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/611–93-п
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
6. Автошпионы поплатились свободой [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: // www. gazeta. ru/auto/2013/05/06_a_5313661.shtml
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Атіка, 2003. — 1056 с.
8. Биленко Жанна. Как спрятать секреты компаний [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: // finance. obozrevatel. com/trends/51746-kak-spryatat-sekretyi-kompanij.htm

О. В. БАЄВА
д-р біол. н., проф., УРІМБ МАУП, м. Київ

Б. Р. ЛЯСОТА
студент 3 курсу, УРІМБ МАУП, м. Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Питання якості займають важливе місце в Європейській політиці здоров'я Всесвітньої організації охорони здоров'я. Серед сформульованих Європейським бюро ВООЗ завдань по досягненню здоров'я для всіх завдання № 31 сформульовано як "Якість обслуговування й відповідна технологія" зазначає: "...всі держави-члени повинні мати відповідні структури й механізми для забезпечення безперервного підвищення якості медико-санітарної допомоги й удосконалювання відповідного розвитку й використання технології охорони здоров'я". Забезпечення якості при наданні медичної допомоги у більшості країн розглядається як основа національної політики в сфері охорони здоров'я. В багатьох країнах прийняті і діють програми забезпечення якості медичної допомоги. Серед країн, що мають найбільші досягнення в цій області, варто назвати США, Нідерланди, Великобританію, Іспанію, Канаду, Японію [4].

Поліпшення якості медичної допомоги в Україні — одна з актуальних проблем сьогодення. У Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року визначено основні напрямки реформи медичного обслуговування, що включають підвищення доступності медичних послуг, підвищення якості медичних послуг, підвищення ефективності державного фінансування [1]. Нагальним завданням нинішнього часу в Україні є реформування, фактично — створення нової системи охорони здоров'я з якісною медичною допомогою.

Якісне медичне обслуговування — це обслуговування, заради якого ресурси організовуються таким чином, щоб максимально ефективно і безпечно задовольняти потреби тих, хто потребує допомоги, проводити профілактику і лікування без зайвих витрат, відповідно до вимог та можливостей сучасного рівня розвитку науки.

Безперервне підвищення якості передбачає комплексний, інтегрований і динамічний підхід до покращання якості, спрямований на поліпшення результатів роботи системи в цілому, постійну модифікацію і вдосконалення самої системи, а не виявлення і покарання працівників, практика або результати роботи яких не відповідають встановленим нормам.

В рекомендаціях Європейського регіонального бюро ВООЗ при формуванні системи управління якістю медичної допомоги мають враховуються чотири основних компоненти: кваліфікація лікаря, оптимальність використання ресурсів, ризик для пацієнтів, задоволеність пацієнта наданою медичною допомогою [6].

В аналізі якості виокремлюють три основних компоненти: аналіз професійних якостей лікаря, забезпеченості медичним устаткуванням і персоналом, умов орга-

нізації й фінансування (якість структури), аналіз медичних технологій (якість процесу), аналіз результатів (якість результатів) [5].

Під забезпеченням якості варто розуміти медичні заходи, спрямовані на досягнення заданого рівня якості. Незалежно від характеру забезпечення якості, неодмінним є реалізація наступних моментів: визначення проблем і пріоритетів надання медичної допомоги; формування специфічних для області аналізу проблем критеріїв якості (установлення стандартів) і визначення мети; ретроспективний і поточний аналіз ситуації, медичних документів і збір інформації; аналіз установлених проблем і підготовка рекомендацій для прийняття рішень; впровадження рекомендацій на практиці; оцінка досягнутих результатів [3].

Основним чинником забезпечення якості медичної допомоги населенню виступає забезпечення державою контролю її якості. Об'єктом контролю є медична допомога (комплекс профілактичних, лікувально-діагностичних і реабілітаційних заходів, які були проведені за визначеною технологією та з метою досягнення конкретних результатів.

Контроль та управління якістю медичної допомоги здійснюється Міністерством охорони здоров'я України, структурними підрозділами з питань охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій, профільними клініко-експертними комісіями, закладами охорони здоров'я [2].

Координуюча, консультативна та дорадча функції з питань організації управління якістю медичної допомоги покладаються на координаційні ради управління якістю медичної допомоги, які створюються МОЗ України і структурними підрозділами з питань охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій та діють відповідно до положень про них.

Координуюча, консультативна та дорадча функції з питань організації управління якістю медичної допомоги в закладах охорони здоров'я покладаються на медичну раду.

Детально розглянемо повноваження та організацію діяльності основних суб'єктів системи управління та контролю якості медичної допомоги.

Координаційна рада з управління якістю медичної допомоги МОЗ України створюються Міністерством охорони здоров'я України з метою координації діяльності з питань управління якості:

Координаційну раду з управління якістю медичної допомоги МОЗ очолює Міністр охорони здоров'я України або заступник Міністра.

До складу Координаційної ради входять: заступники Міністра охорони здоров'я, керівники структурних підрозділів МОЗ, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, керівники науково-дослідних установ (за згодою), вищих медичних навчальних закладів, керівники організацій, професійних об'єднань та товариств, підприємств галузі охорони здоров'я, головні позаштатні спеціалісти МОЗ.

Персональний склад Координаційної ради з управління якістю медичної допомоги МОЗ затверджується наказом Міністра охорони здоров'я Для організації своєї роботи Координаційна рада утворює президію у складі голови, його заступників і відповідального секретаря.

Координаційна рада здійснює свою діяльність на громадських засадах. На засідання Координаційної ради можуть запрошуватися представники державної влади, наукових закладів, громадських організацій, підприємств і організацій, які не входять до постійного складу Координаційної ради, члени КЕК та робочих груп. Запрошення їм надсилаються секретарем Координаційної ради за дорученням голови Координаційної ради.

Медична рада закладу охорони здоров'я — постійно діючий консультативно-дорадчий орган управління закладом, що створюється з метою управління та контролю якості медичної допомоги, координації діяльності структурних підрозділів закладу охорони здоров'я з питань якості.

Медична рада закладу охорони здоров'я діє у відповідності до затвердженого Положення про Медичну раду закладу.

Клініко-експертні комісії Міністерства охорони здоров'я України (КЕК МОЗ) є постійно діючим органом, який створюється для колегіального розгляду клініко-експертних питань діагностики, лікування та реабілітації, скарг громадян України та інших осіб, яким надавалась на території України медична допомога, питань якості медичної допомоги, а також відповідних звернень підприємств, організацій, установ, фондів соціального страхування, судових органів, прокуратури, тощо.

Законодавство України передбачає здійснення моніторингу за реалізацією державних соціальних нормативів у галузі охорони здоров'я. Моніторинг представляє цілеспрямовану діяльність з вивчення стану впровадження державних соціальних нормативів та їх фінансове забезпечення.

Джерела

1. Наказ МОЗ України від 01.08.2011 № 454 "Про затвердження Концепції управління якістю медичної допомоги у галузі охорони здоров'я в Україні на період до 2020 року" [Електронний ресурс]/ Наказ МОЗ.- Режим доступу: http: // www. moz. gov. ua/ua/portal/dn_20110801_454. =html
2. Наказ МОЗ України від 28.09.2012 № 752 "Про порядок контролю якості медичної допомоги" [Електронний ресурс] / Наказ МОЗ. — Режим доступу: zakon0. rada. gov. ua/laws/show/z1996–12
3. Баєва О. В. Управління якістю в сфері охорони здоров'я. — В кн.: Менеджмент та організація роботи лікувально-профілактичних закладів / О. В. Баєва, В. І. Чебан. — Чернівці: Видавництво БДМУ. — 2013. — Ч. 2. — С. 146–227.
4. Лінник С. О. Регіональні аспекти реалізації в Україні положень стратегії ВООЗ "ЗДОРОВ'Я — 21" щодо якості медичної допомоги / [Електронний ресурс] / С. О. Лінник // "Державне управління: удосконалення та розвиток". — 2013. — № 1. — Режим доступу: // www. dy. nayka. com. ua/op=1&z=521
5. Сміянов В. А. Впровадження моделі управління якістю медичної допомоги на основі медико-соціального механізму внутрішнього аудиту в закладі охорони здоров'я / В. А. Сміянов, В. Ю. Петренко, С. В. Тарасенко // Журнал клінічних та експериментальних медичних досліджень. — 2013. — Т. 1. — № 2. — 8 с.
6. Huw Davies Measuring and reporting the quality of health care: issue and evidence from the international research literature. Discussion paper. NHSQIS, 2006. http: // www. nhshealthquality. org/nhsqis/files/Davies%

В. Є. САФОНОВА
д-р екон. наук, ІМЕФ МАУП

НОВИЙ ПРОЕКТ ЗАКОНУ “ПРО ОСВІТУ” ЯК ЧИННИК, ЩО ГАЛЬМУЄ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Як відомо, на адресу Уряду сьогодні звучить багато критики, за відсутність реальних реформ. Реальні реформи відсутні і у вітчизняній освіті.

На наш погляд, реформування вітчизняної освіти — це багатовекторний процес, який повинен передбачати розроблення та впровадження в життя її сучасного нормативно-правового, фінансового, кадрового, матеріально-технічного, соціального та інших видів забезпечення. Але не лише це. Необхідно здійснити також не менш важливі кроки, щоб змінити сам уклад академічного життя та спосіб мислення багатьох людей, у тому числі, як тих, хто навчається, так і педагогів [1].

Загальновизнаним є той факт, що сучасна молодь, включаючи покоління 30-річних, — це група особливого ризику. Особливого ризику тому, що живе в кризовому суспільстві, в якому радикально змінюються всі форми буття, а рішення владних структур відносно молоді є малоефективними і не сприяють її успішній соціалізації та соціокультурній адаптації з погляду на те, що в самостійне доросле життя увійшло, певною мірою, “втрачене” покоління.

Не є секретом, що викладачі вищих навчальних закладів все частіше зіткаються з нездатністю певної частки студентів навіть конспектувати навчальний матеріал. Студенти виявляються неспроможними самостійно здійснювати смислове конструювання більш менш складного тексту, що містить абстрактні поняття. Більше того, багато хто з них не знає широко використовуваних загальнонаукових термінів: “еволюція”, “емпіричний” тощо. У цих умовах лекція вироджується в свого роду диктант, який супроводжується роз’ясненням елементарних понять.

Якщо прислухатися, як розмовляють між собою студенти молодших курсів, то можна помітити, що з їх мови випадають цілі семантичні пласти, пов’язані з абстрактним мисленням і формулюванням, стиль комунікації є одноманітним, оцінки “чорно-білими”, опис людських мотивів і дій зводиться до простих дієслівних конструкцій. Така ситуація не може не непокоїти, адже студенти є найбільш освіченою часткою нашої молоді.

Сучасний середньостатистичний школяр або студент володіє сьогодні досить вузьким діапазоном інтелектуальних запитів. Він не “заражений вірусом” знання, у нього немає допитливості, яка б манила його до читального залу бібліотеки, до викладачів.

Задля справедливості слід визнати також, що це — і прямий наслідок деградації викладацького середовища, яке продовжує з різних причин втрачати сильних педагогів, у тому числі, з причин матеріального характеру. Унаслідок цього школи зараз настільки опустили планку, що все більше випускають осіб, які не сприймають а ні освіту, а ні тим більше науку. Тобто відбувається повна деградація освіти на всіх її рівнях.

В умовах відсутності “Концепції розвитку освіти на 2015–2025 роки” як такої спочатку приймається Закон “Про вищу освіту”, а у ж потім з’являється проект ба-

зового Закону “Про освіту”, автори якого запропонували багато принципових відмінностей від чинної на сьогодні його редакції.

Проект цього Закону, за словами міністра освіти і науки України, має на меті задовольнити два основні принципи освітньої діяльності: “забезпечення якості освіти та забезпечення рівного доступу до освіти”. Однак, усупереч декларативним заявам міністра, деякі положення проекту Закону взагалі не відповідають цим принципам.

На наш погляд, прийняття і практична реалізація проекту нового освітнього закону ставить під знак запитання можливість забезпечення як доступності освіти, так і її якості. І ось чому.

Відповідно до статті 64 проекту Закону “Про освіту”, передбачаються “асигнування на освіту в розмірі не меншому семи відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством”. Тобто фінансування освіти буде лише на рівні семи відсотків, причому з усіх джерел. Нагадаємо, що чинний на сьогодні Закон України “Про освіту” передбачає планування лише бюджетних асигнувань на освіту в розмірі не менше десяти відсотків.

Це означає, що в новому проекті Закону “Про освіту” закладено відчутне скорочення фінансування освіти за рахунок коштів державного бюджету і питання фінансового забезпечення її функціонування передані приватному сектору.

Далі. Міністр освіти і науки України бачить у якості реформи освіти, під гаслом підвищення її якості, укрупнення мережі шкіл. Адже законопроектом про освіту передбачено, що наповнюваність шкільних класів має становити не менше 15 учнів. Утримання же малочисельних класів має здійснюватися за рахунок видатків із місцевих бюджетів, що у найближчому майбутньому є подією малоймовірною через брак коштів на місцях.

Як зазначають дослідники освітніх проблем, реалізація цієї норми щодо мінімальної наповнюваності шкільних класів з урахуванням реальної демографічної та соціально-економічної ситуації в Україні призведе до того, що в переважній більшості областей базові школи залишаться лише в районних центрах, а профільні будуть навіть не в кожному райцентрі.

Таке “реформування” освіти викличе, по-перше, масове звільнення педагогів. Причому ніякої державної програми щодо їхнього працевлаштування або перенавчання взагалі не існує.

І, по-друге, головне, практична імплементація цієї норми позбавить значну частку дітей права на освіту, гарантованого Конституцією, бо в умовах існуючої економічної ситуації в країні, стану доріг та транспортного забезпечення а ні батьки, а ні органи влади будуть неспроможними забезпечити навчання своїх дітей за десятки, а то і за сотні кілометрів від дома. Ураховуючи, що в класах сільських шкіл та невеликих міст зараз навчається в середньому 12,5 учнів, а видатків із місцевого бюджету, як правило, не вистачає навіть на їхнє нормальне матеріально-технічне забезпечення, укрупнення шкіл суттєво вдарить, у першу чергу, по навчальних закладах сільської місцевості та невеликих міст, значну частину яких місцевій владі доведеться закрити.

І де ж тут тоді забезпечення рівного доступу до якісної освіти, незалежно від соціально-економічного статусу батьків, якщо у дітей із сільської місцевості та із малозабезпечених сімей буде значно менше шансів вступити до вищих навчальних закладів?

Передбачене новим законопроектом подовження навчання в старшій школі на рік (12-річне навчання) і, можливо, необхідність відвідувати школу в іншому насе-

леному пункті, стимулюватиме дітей із малозабезпечених сімей та їхніх батьків під впливом зазначених вище обставин робити вибір на користь закладів професійно-технічної освіти, а не на вищі навчальні заклади.

Це означає поглиблення освітньої нерівності дітей, тому що доступ до вищої освіти буде ще більш залежним від фінансових можливостей батьків. Отже, зовнішній менеджмент економіки нашої держави, її фінансового сегменту, які перебувають в стані глибокої кризи, явно не зацікавлений в такій кількості освічених, висококваліфікованих фахівців, зокрема, фахівців з вищою освітою, яку готують зараз українські вищі навчальні заклади.

С погляду же на те, що Україна стрімко перетворюється в сировинний придаток, у першу чергу, країн Євросоюзу, сировинні та переробні виробництва з їх трудомісткими та, як правило, екологічно "брудними" технологіями і низькооплачуваною працею, потребують великої кількості працівників, переважно, з невисоким рівнем освіти та кваліфікації.

Розглянемо ще один аспект ідеї підвищення якості освіти, представлений в проекті Закону "Про освіту". Ідеться про розширення автономії навчальних закладів. Аналіз положень проекту Закону, які стосуються автономії, показує, що його автори під автономією розуміють мало приховане звичайнісіньке зменшення державного фінансування та перенесення відповідальності за функціонування навчальних закладів на місцеві органи влади.

Між тим шум "боротьби за реформи", нав'язаний суспільству, заважає зосередитися на дійсно важливій для вітчизняної освіти проблемі — проблемі отримання, передачі та відтворення знань, яка потребує не лише значних ресурсів та зусиль, але й радикальної демократизації освітянського життя, наповнення його новим змістом в умовах реальної автономії навчальних закладів.

Джерела

1. Проект Закону України "Про освіту" (№ 3491). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/citizens/zv'yazki-z-gromadskistyu/gromadske-obgovorennya.html
2. Сафонова В. Є. Вища освіта — ресурс формування інноваційної економіки: Монографія. — К.: ТОВ "Аграр Медіа Груп", 2012. — 336 с.

Л. Є. КАЛАШНІКОВА
д-р біол. н, проф., КПІ, м. Київ

Є. В. РИЛЬЦЕВ
д-р хім. наук, МАУП

Х. Є. ЛИСАК
художник, Держ. драм. театр ім. Л. Українки, м. Київ

ДЕМОКРАТІЯ — ІНФОРМАЦІЙНА ПРОГРАМА СВОБОДИ

Відповідно до стародавньої історії та її інтелектуальних надбань “демократія” це народовладдя. Це такий стан людського суспільства, коли кожний член соціуму може вільно визначатися у своїх інтересах. Очевидно, що людське суспільство тоді лишається стабільним тільки за умов, якщо такі “інтереси” не несуть в собі антагоністичних проявів. Останнє є наслідком того, що члени цього суспільства існують в більш-менш унітарному полі життєвих цінностей, які у свою чергу інформаційне формуються зовнішніми умовами буття [1]. В історичній перспективі такий процес досягнення унітарності життєвих цінностей — надзвичайно болючий і драматичний. Тягнеться він тисячоріччями. У випадку християнізованих держав прикладом утворення кодексу міжлюдських взаємин можуть слугувати Мойсеєві заповіді [2]. У вигляді, близькому до теперішнього, вони були сформульовані у III–II тисячоріччях до нашої ери, але почали вони формуватися з часів значно давніших. Драматизм у досягненні людського консенсусу викликаний особливостями психобіологічної “формули” людського єства. Цей драматизм проявляється вже безпосередньо в процесі існування людини як такої. Дійсно, час її існування тягнеться близько,80 років, з яких чверть цього періоду вона віддає навчанню, тобто опануванню свого інформаційного оточення [1]. Але опанувати останнє людина за весь час свого життя може в дуже невеликому об’ємі, незважаючи на те, що для цього використовуються добре відпрацьовані в часі методи освіти та пропаганди. У випадку засвоєння законів міжлюдських стосунків на допомогу тут приходить виплеканий тисячоріччями людського буття ще і такий дійовий інформативно-пропагандистський апарат як релігія. Саме завдяки релігії людство об’єднується в певні первинні структури, які в подальшому, удосконалюючись, еволюціонують і перетворюються в розвинені суспільства-держави із високим рівнем досконалості свого законодавства, що відповідає їх сучасним потребам.

Хоча ні один соціальний закон не має чітких математично окреслених меж свого застосування. кожний з них на певний час задовольняє суспільство, період стабільності якого і визначається часом соціальної дійовості цих законів. Рівень цивілізованості суспільства визначається високим рівнем тої досконалості його законодавства, при якому людські взаємостосунки регламентуються найбільш ефективно.

У світі всі події детерміновані,і їх причинно-наслідковий зв’язок є непорушним. Те ж саме стосується і людських спільнот, а також життя кожного окремого індивідуума. Ступінь усвідомлення людиною законів зовнішніх взаємозв’язків, як категорії

НЕОБХІДНОСТІ, що “керує” і самою людиною, визначає свободу її вибору “того” чи “іншого”. Така “свобода” в масштабах людських об’єднань підлягає розв’язанню в рамках поняття ДЕМОКРАТІЯ, яка є соціальною інституцією і складовою більш об’ємної інформаційної програми СВОБОДА. Остання ж, за визначенням Гегеля [3], і є УСВІДОМЛЕНОЮ НЕОБХІДНІСТЮ.

Джерела

1. Л. Є. Калашнікова, Х. Є. Лисак, Є. В. Рильцев. Інформаційна складова в процесі творення і розбудови держави // Матеріали наук.-практ. конф. “Становлення і розвиток української державності”. — К.: МАУП, 2014. — Вип. 10. — Ст. 1823.
2. БІБЛІЯ. Українське біблійне товариство. — 1991.
3. Кто есть кто в мире. — М.: ЭКСМО, 2006. — 1678 с.

С. В. САВОЙСЬКА
докт. н. в гал. політол., КНУБА, м. Київ

ОБГОВОРЕННЯ МОВНИХ ЗАКОНОПРОЕКТІВ НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Байдужість влади до мовної політики та мовно-політичних проблем, які наразі замовчуються, змушує науковців повертатися до їх вирішення шляхом обговорення у засобах масової інформації (ЗМІ). На сторінках друкованих ЗМІ йдеться про те, що депутати, політики і громадяни повинні знати українську мову та користуватися нею хоча б при виконанні своїх посадових обов'язків. А щоб заохотити політиків послуговуватися державною мовою, на думку окремих науковців, необхідно змусити їх наймати перекладача за власний рахунок. До ухвалення наразі діючого закону "Про засади державної мовної політики" обговорювалося функціонування закону "Про мови в Український РСР", який було ухвалено Верховною Радою Радянської України ще у 1989 р. Учасники обговорень неодноразово підкреслювали, що необхідно ухвалити новий закон про мови, який зможе ефективно захищати мови етнічних меншин та поширювати українську мову як єдину державну в усіх сферах суспільно-політичного життя та регіонах держави. Цю проблему обговорювали на конференціях, "круглих столах", семінарах, парламентських слуханнях, де під головуванням віце-прем'єр міністра Д. Табачника дискутували з приводу проекту закону України "Про розвиток і застосування мов в Україні". На думку Д. Табачника, законопроект передбачає вільний розвиток і захист мов національних меншин, використання української мови в усіх сферах життя країни та володіння нею державного службовця. Чи спроможний цей законопроект регулювати мовні відносини у сучасній Україні, виходячи із нових життєвих реалій, обговорювалося на сторінках газети "Освіта України". Утім, проігнорувавши усі конструктивні пропозиції громадян і науковців, які було спрямовано на його вдосконалення, замість ухвалення нового закону, проросійськи налаштовані політики, зокрема, О. Мороз почали здійснювати "ревізію" закону "Про мови в Українській РСР". Його законопроект "Про внесення змін до закону України "Про мови в Українській РСР", де російська мова проголошувалася офіційною на рівні з українською, широко обговорювався на шпальтах друкованих ЗМІ. Надання, по суті, усім мовам у сучасній Україні статусу офіційної нівелює, на думку В. Панченка, поняття "державна мова", позаяк цей статус може запровадити навіть сільська рада. А це якраз може статися тоді, коли нав'язана нинішньою владою децентралізація вступить у свої права. Російська мова, якій у зазначеному законопроекті надано статус офіційної, на думку членів Міжнародного конгресу захисту української мови, має усі можливості для ефективного функціонування. За словами О. Мороза, ухвалення проекту цього закону "виключить політичні спекуляції з приводу мовного питання і дозволить вирішити етнічні проблеми" раз і назавжди. І дійсно, після урівняння білоруської мови із російською та проголошення останньої другою (а насправді, першою) державною усі спекуляції навколо мовно-політичної проблеми припинилися, позаяк білоруська мова і культура, як і в радянську добу, залишилася державною лише у сільському побуті. Таку участь готував О. Мороз і для української мови, що, на думку членів Міжнародного конгресу захисту української мови, не сприяє консолідації української нації, несе загрозу для держави та створює прецедент для протистояння в українському суспільстві. У проекті О. Мороза, як вважають

учасники його обговорення, йдеться про "вибухонебезпечну спробу використати мовне питання у власних політичних цілях, що свідчить про недалекоглядність, безпринципність та безвідповідальність цього політичного діяча, який заради свого політичного майбутнього був готовий втягнути українську спільноту у нове протистояння" [1, *2*]. Члени конгресу вважають, що такі політики як О. Мороз протягом усіх років незалежності провокували протистояння у державі на мовно-політичному ґрунті. На думку опонентів, в основу цього законопроекту мало б бути покладено не етнічний принцип, а мовний, який враховуватиме, якою мовою спілкуються мешканці. Утім, цю норму, на думку А. Соломка, мають узгоджувати органи місцевого самоврядування [2]. Тобто, із цього питання існують різні думки і пропозиції.

Негативний висновок щодо законопроекту О. Мороза було зроблено науковцями Інституту української мови НАН України. Вони зазначили, що цей законопроект: нехтує тим, що держава досі не задовольнила культурних, інформаційних, освітніх та інших мовних потреб тих українців, які вважають українську мову своєю рідною; не відображає мовної ситуації в Україні і не відповідає запитам українського суспільства; створює передумови для суспільної дезінтеґрації, регіонального сепаратизму і розколу України; вивищує російську мову у правах над мовами інших національних меншин, що суперечить статті 10 Конституції України; стимулює можливість незнання громадянами України державної мови; намагається заблокувати мовну консолідацію українського суспільства, нав'язати українцям офіційну двомовність, зробити українську мову необов'язковою для застосування у суспільно-політичній та інших сферах. Більше того, цей законопроект, на думку віце-президента Національного університету "Києво-Могилянська академія" є популістським і суперечливим, він пропонує тотальну русифікацію освіти та медіапростору, зводить мовну політику до прагнень та амбіцій конкретної політичної партії, здійснює "замах на конституційні засади державного устрою України" [3, *4*].

Стан виконання закону "Про мови в Українській РСР", а також мовно-політичну ситуацію в Україні обговорювали учасники парламентських слухань 12 березня 2003 року, що проводилися у Верховній Раді на тему: "Про функціонування української мови в Україні". Вони відзначили, що "відбувається процес звуження застосування української мови, який спричиняє соціальну напругу у суспільстві, породжує сепаратистські настрої, суперечить інтересам національної безпеки України, ставить під загрозу її суверенітет і державне самовизначення. І як наслідок, мовне питання часто перетворюється на дестабілізуючий чинник суспільного життя, що гальмує процес творення суверенної демократичної держави" [4, *7*]. Утім, замість розроблення нового якісного закону, було зроблено спробу реставрувати старий, який би замінив державність української мови російською. Із приводу таких намагань висловилося багато громадян, які мешкають у різних куточках Української держави, на підтримку української мови як єдиної державної в Україні. Вони висловилися на "захист конституційного статусу української мови, а також проти спроб антиукраїнських сил нав'язати Україні другу офіційну мову, продовження практики багатовікового російщення України та зазіхання на її суверенітет" [5, *2*].

Неабияку увагу політологів, науковців, журналістів та ін. таких як, О. Чередниченко, Я. Яцків, П. Гриценко, Т. Кияк, О. Тараненко, Л. Лук'яненко, В. Бартків, М. Сидоренко, привернули законопроекти від комуністів, соціалістів, соціал-демократів та Партії регіонів, які були спрямовані на ревізію статусу української мови як єдиної державної, захист російської мови та надання їй статусу офіційної/другої державної або регіональної, що, на думку учасників "круглого столу", може нанести не лише удар по українській мові, а й сприяти дестабілізації мовної ситуації у сучасній Україні. Їх хви-

лює, що російська мова продовжує панувати в АР Крим, на Донеччині, Луганщині та в інших областях Сходу і Півдня Української держави, де ледве животіють поодиноки українські навчальні заклади та майже не існує україномовних ЗМІ [6].

Учасники "круглого столу" намагалися спростувати один із міфів, який свідчить, що "в український мові, начебто, бракує необхідних наукових і виробничих термінів", а також довести, що український народ не потребує штучної двомовності. Автори законопроектів, на думку учасників "круглого столу", який було організовано в Інституті Центральної Європи у 2005 році, намагалися перед майбутніми виборами розіграти мовну карту [7]. Законопроекти від лівих і центристських політичних сил свідчать про амбітні прагнення їх лідерів до вершин влади. Схоже, що до такого кроку вдався й екс-Президент В. Ющенко, вчинок якого викликав дискусії, які стосувалися обговорення його наміру підписати указ "Про захист прав громадян на використання російської мови та мов інших національностей України". Цей указ, на думку багатьох вітчизняних науковців, зокрема, В. Монастирського, рівноцінний забороні у сучасній Україні української мови. Науковець зазначив, що "поважати людей інших національностей, безумовно, потрібно, але не по-рабські, втрачаючи при цьому власну гідність та перетворюючи цю повагу на зневагу до людей титульної нації". Захисники національних інтересів, зокрема, української мови і культури упевнені, що ті російськомовні чиновники, які не бажають і не планують вивчити українську мову, були б вдячні В. Ющенку за такий його подарунок, який їх звільняв від зайвих клопотів та обов'язку знати і використовувати українську мову, як вимагає цього Конституція України. Більше того, вимагати від україномовної особи відповідати при зверненні до неї російською мовою може людина, яка не знає або не хоче знати мовної ситуації у сучасній Україні, де на звертання до будь-кого українською мовою на Півдні і Сході України почуєш відповідь російською мовою, яка, як видно, безперешкодно заповнила лінгвістичний простір України. Це свідчить, на думку В. Монастирського, що у більшості областей України зневажають права не російських, а українських громадян. На основі зазначеного виникає риторичне запитання: можливо, незнання історії України, культури українського народу, брак національної свідомості призвели до анексії АР Крим та загарбання земель на Сході України російськими націоналістами та владою сучасної Росії? Виходячи із такої мовної ситуації, необхідно захищати права не росіян, а українців на їх рідній землі. Тому, на думку багатьох українських патріотів, на часі указ "Про захист прав громадян на використання української мови як державної та мов етнічних меншин України". На думку В. Жежери, указ В. Ющенка, з одного боку, зберігає статусу-кво для російської мови, з іншого, її розвиток та поширення на теренах незалежної держави. Тому у сучасній Україні, як зазначає В. Жежера, необхідно проводити деколонізаційні заходи, спрямовані на захист української, щоб вона могла стати мовою міжнаціонального спілкування [8].

Утім, на "круглому столі", який було організовано у конференц-залі Укрінформу на тему: "Законодавче врегулювання застосування мов у діяльності телерадіоорганізацій", йшла мова про розподіл квот, які виділялися владою для демонстрації в ефірі телерадіопередач українською і російською мовами. Ініціаторів заходу — Асоціація мережевих телерадіомовників (Дмитро Федечко), Інститут медіаправа (Тарас Шевченко), товариство "Медіа-Дім" (Микола Княжицький) турбувало те, що україномовну продукцію художні і документальні фільми та інші передачі транслюватимуть із першої до четвертої години ночі. Ініціатори заходу переймалися тим, що україномовною продукцією вважалися іноземні високохудожні фільми, які можуть бути українськими за духом, але не мати мовних ознак, наприклад, концерти симфонічних оркестрів з України. Утім, засилля російської мови на українському телебаченні, як пояснив Дмитро Федечко, — це ті правила гри, які диктує економіка. Виходячи із

зазначеного, М. Цивірко зазначив, що "без твердої державної волі та непопулярних кроків і заходів Україна не стане українською" [9, *4*].

Утім, "в унітарній державі, якою є Україна, корінні народи та етнічні меншини не утворюють національно-територіальних автономій, а їх мови (за винятком АР Крим) не є мовами місцевого самоврядування, які є обов'язковими для вивчення у школах іншими етносами. Тому місцеві органи влади у своїх діях повинні керуватися Конституцією України, позаяк таке право випливає лише зі статусу державної мови — української", яка одночасно є офіційною/державною і національною мовою, що довів Конституційний Суд України 14 грудня 1999 року, який розтлумачив поняття "державна мова" та "офіційна мова" [10, *11*].

Рішення Конституційного Суду України широко обговорювалося науковцями і політиками, який усіх зобов'язав послуговуватися українською мовою як державною на усій території України, в усіх сферах суспільно-політичного життя, при здійсненні повноважень органами державної влади, місцевого самоврядування та ін. [11, *113*].

Таким чином, на думку багатьох політиків і науковців, ухвалення законопроектів від лівих і центристських політичних сил може дестабілізувати мовну ситуацію у сучасній Україні, призвести до протистоянь, позаяк вони пропонують політику повзучої русифікації. А законопроект О. Мороза, за висновком вітчизняних науковців, відображає інтереси та амбіції російськомовного населення сучасної України, яке складається із значної кількості зросійщених представників неросійської національності. Тому право вільно обирати будь-яку мову, нею користуватися, вивчати і підтримувати, на думку А. Погрібного, можуть спонукати українську мову згорнути навіть ті скромні позиції, які було нею здобуто під час усіх років незалежності. На думку науковця, Україні потрібні такі мовні законопроекти, які, замість розбурхування міжнаціональних пристрастей, наведуть лад у суспільстві, де можна буде почути українську мову. В обговоренні цього законопроекту взяли участь не лише українські, а й російські громадяни, зокрема, Ю. Дянилов, який вважає, якби у сучасну Україну переселили росіян, а українців виселили за межи країни, то і в цьому випадку міжнаціональною мовою має бути українська хоча б тому, що держава має назву — Україна. Інший дописувач із Луганської області (м. Попасна) вважає, що в Україні мовне питання законсервоване, яке може розконсервувати та консолідувати українське суспільство українська мова і молодь, яку необхідно виховувати у національному дусі.

Джерела

1. Рекомендації парламентських слухань "Про функціонування української мови в Україні" // Голос України. — 13 червня 2003. — № 109 (3109).
2. Коновалов Д. Тоді не буде лячно // Літературна Україна. — 28 квітня 2005. — № 16 (5103).
3. Шановний пане Президенте! Шановна пані Прем'єр-міністр! // Слово просвіти. — Ч. 14 (287). — 7–13 квітня 2005.
4. Корж Р. Мовна пролітика чи мовне політиканство? // Слово Просвіти. — 14–20 квітня 2005. — Ч. 15 (288).
5. Жежера В. Закон і слово // Голос України. — 2 квітня 2005.
6. Цивірко М. Споконвіку було слово... "зиск"? // Вечірній Київ. — 27 квітня 2005.
7. Державна — українська!... Заява Міжнародного конгресу захисту української мови // Літературна Україна. — 3 лютого 2005.
8. Соломка А. Проект О. Мороза щодо російської мови — профанація? // Сегодня. — 26 січня 2005.
9. Плутанина // Голос України. — 22 лютого 2005. — № 33 (3533).
10. Рішення Конституційного Суду України // Офіційний вісник України. — № 4. — 2000.
11. Німчук В. Спроба ревізії Конституції. Голові комітету Верховної Ради України з питань духовності і культури п. Танюку Л. С. // Літературна Україна. — 14 квітня 2005.

А. М. КИСЛИЙ
д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри права,
Волинський інститут ім. В. Липинського МАУП

ПРО ЗМІСТ ПОНЯТЬ “ОРГАНІЗОВАНА ГРУПА” ТА “ЗЛОЧИННА ОРГАНІЗАЦІЯ” У ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОМУ АСПЕКТІ

В умовах сьогодення організована злочинність в Україні цілком справедливо визнається одним із найнебезпечніших соціально-економічних явищ, що реально загрожує національній безпеці нашої держави. Вона характеризується інтегрованим проникненням ділків кримінального бізнесу в економічну та політичну сферу, враженням невід’ємним супутнім до організованої злочинності явищем — корупцією усіх гілок державної влади.

Необхідно також враховувати, що постійна модернізація форм і методів, які застосовують для реалізації своїх злочинних цілей учасники організованих злочинних угруповань, з поміж іншого, потребують постійного вдосконалення вітчизняного законодавства, що встановлює засади відповідальності таких осіб. А це, своєю чергою, є неможливим без здійснення критичних теоретико-правових досліджень змісту відповідних понять, що використовувались законодавцем при створенні кримінально-правових норм безпосередньо-спрямованих на протидію організованим злочинним проявам.

Проблемні питання кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій, протягом останнього часу, не залишалися поза увагою таких вітчизняних вчених, як, О. Ф. Бантишев, С. Б. Гавриш, В. В. Голіна, В. О. Глушков, В. П. Ємельянов, А. М. Кислий, О. М. Костенко, О. М. Литвинов, Б. В. Максименко, М. І. Мельник, Л. В. Новикова, Г. В. Новицький, М. І. Панов, М. А. Погорецький, Є. Д. Скулиш, О. В. Шамара, В. Ф. Ущаповський, М. І. Хавронюк, О. М. Юрченко та інших. Певний внесок у вітчизняну кримінально-правову науку, в контексті безпосередньо зазначеної проблематики, було внесено і авторами представленої наукової праці, що є логічним продовженням здійснюваного нами дослідження.

В той же час, ми маємо констатувати, що досі, ще низка спеціальних питань, пов’язаних із особливостями застосування положень інституту співучасті до учасників організованих груп та злочинних організацій, залишаються ще недостатньо дослідженими. При цьому, обґрунтованість деяких рішень вітчизняного законодавця, щодо змісту окремих положень кримінального закону спрямованих на протидію організованим формам злочинної діяльності, залишаються дискусійними, як з точки зору іноземного законодавчого досвіду та їх практичного застосування, так і теоретичних положень вітчизняної кримінально-правової науки.

Представлена праця безпосередньо присвячена здійсненню критичному теоретико-правового аналізу змісту використаних законодавцем понять “організована група” та “злочинна організація” з метою вироблення пропозицій щодо подальшого удосконалення вітчизняного кримінального законодавства. Це, своєю

чергою, повинно забезпечити відповідність головних висновків роботи критерію **новизни**.

Методика дослідження обрана з урахуванням поставлених завдань. Методологічною основою роботи є діалектична логіка. Так, діалектичний метод використовувався при дослідженні норм Загальної та Особливої частин кримінального закону, що можуть застосовуватися до учасників організованих груп та злочинних організацій. З-поміж загальнонаукових методів також застосовувалися: метод системно-структурного аналізу, який дав можливість дослідити норми, що регламентують відповідальність учасників організованих груп та злочинних організацій в системі кримінально-правових норм; за допомогою логіко-юридичного аналізу розроблено рекомендації щодо удосконалення системи кримінального законодавства; порівняльно-правовий метод дав змогу дослідити законодавчий досвід зарубіжних держав у протидії організованим злочинним угрупованням.

Протягом усього наукового й практичного осмислення поняття організованої групи (організованої злочинної групи), що відбувалося чи в контексті організованої злочинності, чи без органічного зв'язку з цим феноменом, теоретичні дискусії точилися, головним чином, за двома напрямами. Один із них засновувався на усталених догматичних положеннях кримінально-правової теорії щодо інституту співучасті у злочині, а інший базувався й розвивався на тогочасних досягненнях кримінології та криміналістики. При цьому, в теорії кримінального права в окремі історичні періоди термін "організована група" наповнювався різним змістом та фактично застосовувався до різних видів злочинних об'єднань.

В. Ф. Ущаповський повністю справедливо зазначає, що організована злочинність, як вища форма прояву сучасної злочинної діяльності, не може існувати без відповідних організаційних структур, утворень, що формуються в процесі кримінальної діяльності.

Відповідно й кримінальне законодавство України тривалий час не давало задовільного законодавчого визначення організованої злочинної групи, хоча при цьому й вимушено було у терміновому порядку, з урахуванням навального поширення в суспільстві злочинів, учинених організованими групами, вводити до кримінального закону України норми, що фактично визнавали реальність існування таких груп, надаючи цьому значення або кваліфікуючих ознак складів окремих злочинів (статті Кримінального кодексу УРСР 1960 року: ч. 3 ст. 70–1 "Контрабанда наркотиків"; ч. 3 ст. 86–2 "Вимагательство державного або колективного майна"; ст. 144 "Вимагательство"; ч. 3 ст. 154 "Спекуляція" та ін.) або обставин, що обтяжують відповідальність за вчинення будь-якого іншого злочину (ч. 2 ст. 41 "Обставини, що обтяжують відповідальність").

У той же час, законодавець не давав точного визначення як організованої злочинної групи взагалі, так і банди, як однієї з її різновидів, зокрема. Однак, визначення таких понять було необхідним критерієм для точної кваліфікації злочинів даної категорії.

Досить прийнятне визначення цих понять свого часу було надано у Постановах Пленуму Верховного суду України № 12 від 25 грудня 1992 року "Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" [42] та № 9 від 7 липня 1995 року "Про судову практику в справах про бандитизм".

Причому, при визначенні (кваліфікації) необхідно було виходити саме із ступеня зорганізованості винних осіб. А до ознак організованого характеру групи було віднесено:

- розробку, хоча б у загальних рисах, і схвалення учасниками групи плану злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину;

- розподіл ролей у групі;
- наявність організатора (керівника) групи;
- прикриття злочинної діяльності власними силами групи або за допомогою сторонніх сил, у т. ч. підкупом посадових осіб;
- вербування нових членів групи;
- наявність спільних правил поведінки.

Однак, у цілому можливо констатувати, що офіційне визначення поняття організованої злочинної групи вже значно звільнилося від пануючих до того застарілих догм, оскільки воно було сформульоване на підставі реально існуючої на той час оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, під впливом достатньо великої кількості наукових публікацій і громадської думки.

Лише з прийняттям нового Кримінального кодексу України, що набув чинності 1 вересня 2001 року, питання про визначення поняття "організована група" дістало законодавчого вирішення.

Так, у відповідності з ч. 3 ст. 28 КК України, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. В цьому контексті варто звернути увагу на те, що, за задумом розробників проекту діючого на сьогодні Кримінального кодексу, в ч. 3 ст. 28 КК України йдеться про, так звану, безнаслідкову співучасть і кваліфікацію таких дій.

Таким чином, до визначених цією законодавчою нормою ознак організованої групи віднесено:

- наявність не менш як трьох членів;
- попередню зорганізованість;
- стійкість об'єднання;
- згуртованість для вчинення одного або більшої кількості злочинів;
- об'єднання злочинів єдиним планом;
- доведеність плану до відома всіх учасників групи;
- наявність розподілу функцій членів групи, спрямованих на досягнення злочинного результату (виконання плану злочину).

При цьому законодавець повністю обґрунтовано обмежив "верхню" межу ступеню суспільної небезпеки організованої групи встановленням ще більш суспільно небезпечного виду організованої злочинної діяльності — злочинної організації (ч. 4 ст. 28 КК України).

У частині 4 статті 28 КК України дається визначення злочинної організації, згідно з яким до ознак злочинної організації варто віднести:

- наявність п'яти або більше осіб;
- стійкість та ієрархічність об'єднання;
- зорганізованість на основі попередньої змови членів або структурних частин організації для спільної діяльності;
- наявність спеціальної мети діяльності організації, а саме: безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, забезпечення функціонування як власне злочинної організації, так й інших злочинних груп.

У цьому контексті, вважаємо за необхідне звернути увагу, що *злочинна організація за своєю юридичною природою взагалі не може бути віднесена до видів співучасті. По суті тут ми маємо говорити про самостійну кримінально-правову категорію, тим*

більше, що законодавець вже саме створення злочинної організації вже вважає закінченим злочином (ст. 255 КК України).

Пленум Верховного Суду України у п. 11 Постанови "Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями" № 13 від 23 грудня 2005 року зазначив, що стійкість організованої групи чи злочинної організації полягає у її здатності забезпечити стабільність і безпеку власне функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати.

Згідно з п. 12 цієї ж Постанови, ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків і принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної злочинної діяльності.

Слід зазначити, що новий Кримінальний кодекс України вніс деяку невизначеність у взаємозв'язок положень ч. 3 ст. 28 КК України та ст. 257 КК України (бандитизм), які залишено повністю аналогічними викладеним у ст. 69 КК Української Радянської Соціалістичної Республіки 1960 року та практично аналогічним встановленим кримінальним законодавством Радянського Союзу та союзних республік довоєнного та повоєнного періоду. Зокрема, для кваліфікації організованої групи невід'ємною ознакою є наявність не менше, ніж трьох її учасників, а банда може складатися з двох осіб. До речі, саме така кількісна характеристика банди традиційно обґрунтовувалась низкою провідних вітчизняних науковців у галузі кримінального права та кримінології, зокрема, П. С. Матишевським, С. Я. Лиховою та А. А. Стрижевською. Таким чином, у практиці сучасного кримінального законодавства може виникнути ситуація, коли злочинна діяльність банди не може бути кваліфікована як діяльність організованої групи, що за самим змістом визначеного поняття бандитизму є абсурдним, оскільки серед інших злочинів, учинених організованими групами, бандитизм відрізняється найбільш високим ступенем внутрішньої зорганізованості, стійкості, згуртованості та обов'язковою озброєністю. Спроба певним чином виправити цю ситуацію міститься у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 року "Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями", в якій зазначено, що банда є різновидом організованої групи та має складатися не менш як із трьох осіб.

При цьому, можливі посилання на п. А ст. 2 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної злочинності, де міститься аналогічна норма, не можуть бути визнані обґрунтованими з огляду на те, що застосований термін "організована злочинна група" не використовується у діючому кримінальному законодавстві взагалі, а фактично наявний термін "злочинна організація", що з кримінологічної точки зору має відповідати нормам згаданої Конвенції, там відсутній.

Так само, штучною та незрозумілою виглядає рішення законодавця змінити кількісну характеристику злочинної організації, згідно положень що містяться у Законі України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності" № 270-VI від 15 квітня 2008 року, зокрема, щодо встановлення мінімальної межі учасників злочинної організації на рівні п'яти осіб. На практиці ієрархічність структури може бути не менш як у трьох осіб, як і було цілком логічно зазначено у початковій редакції діючого Кримінального кодексу.

Висновки:

1. *Злочинна організація за своєю юридичною природою взагалі не може бути віднесена до видів співучасті. Тут необхідно говорити про самостійну кримінально-правову*

категорію, тим більше, що законодавець вже саме створення злочинної організації вважає закінченим злочином (ст. 255 КК України);

2. *Рішення законодавця, щодо введення до діючого кримінального закону норми, за якою встановлена кількісна ознака організованої групи на рівні не менш як три особи виглядає помилковим. Посилаючись на історичний та зарубіжний досвід, а також надані теоретичні обґрунтування стверджуємо необхідність на законодавчому рівні закріпленні цього критерію на рівні саме не менш як двох осіб.*

Практична реалізація вище викладених положень в ході правотворчої та правозастосовчої діяльності має позитивно вплинути на якісний стан кримінально-правової протидії діяльності організованих злочинних угруповань й покращить рівень законодавчого забезпечення в нашій державі.

В. М. АЛІЄВА-БАРАНОВСЬКА
канд. юрид. н., доц., УАІМВЛ МАУП

ВИНИКНЕННЯ ЗАКОНУ УРСР “ПРО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ”

Поки що рідко в яких навчальних підручних і посібниках можна знайти розділи з історії відповідної галузі вітчизняного права.

Практично в усіх підручниках і посібниках з “Господарського права України” є розділ “Право зовнішньоекономічної діяльності”. У жодному з підручників і посібниках немає інформації про те, як це право виникло.

Навчальний посібник [1] містить розділ 15. Там стисло висвітлено низку нормативних документів найвищих органів тодішньої влади (ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, Президії Верховної Ради СРСР) впродовж серпня 1986 р. — лютого 1988 р.

Із стислим викладом зазначених вище чотирнадцяти документів, можна ознайомитися за зазначеним навчальним посібником [1].

Повні тексти документів містяться в книжці журнального формату [2].

У збірнику відсутній Указ Президії Верховної Ради СРСР від 13.01.1987 р.

Зазначенні акти свідчать, що певна правова база зовнішньоекономічної діяльності наприкінці існування СРСР вже була. Комплексного акту на рівні закону у сфері зовнішньоекономічної діяльності в СРСР все ж таки не було.

До речі, навчальний посібник [1] містить ще й 14-й розділ — “Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в довоєнному СРСР”.

У зазначеному вище московському збірнику документів [2]були ще й інші.

У цьому ж збірнику містилися і зразки незатверджених документів. Вони мають рекомендаційний характер. Хто їх підготував — не зазначалося. Впродовж 1988–1991 років Рада Міністрів СРСР, інші центральні органи влади, президент СРСР ухвалили ще низку документів у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Все це у недалекому майбутньому нами буде опубліковано з подробицями.

Статтею 12-ою “Про економічну самостійність УРСР” від 3 серпня 1990 року було встановлено, що Українська РСР самостійно здійснює керівництво зовнішньоекономічною діяльністю, бере безпосередню участь у міжнародному поділі праці та розвиває економічне співробітництво з іншими державами на основі принципів заінтересованості, рівноправності і взаємовигоди. Підприємства і організації отримали право вступати у прямі господарські зв’язки і співробітничати з підприємствами і організаціями інших держав, створювати з ними спільні підприємства, асоціації, концерни, консорціуми, союзи інші об’єднання.

У статті 25-й Закону УРСР “Про підприємства в Українській РСР” від 27.03.1991 р. № 887-XII було зафіксовано, що зовнішньоекономічна діяльність УРСР регулюється її законами.

Звернемо увагу на те, що Радянський Союз ще продовжував існувати, але монополія союзної влади на зовнішньоекономічну діяльність нестримно зникала.

На час ухвалення Закону Української РСР “Про зовнішньоекономічну діяльність” (16.04.1991 р.) у Верховній Раді ще не формувалася так звана “Справа зако-

ну". Якби вона була, то прослідкувати зародження Закону було б значно простіше. Наразі ж не залишається іншого, як наздоганяти прогаяне.

Газета "Радянська Україна" за 17 квітня 1991 року повідомляла, що в Києві 16 квітня 1991 року тривала сесія Верховної Ради УРСР дванадцятого скликання. Згідно з орієнтовним порядком пленарних засідань того дня мали розглядатися питання щодо проектів законів УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" та "Про цінні папери і фондову біржу". Вир подій вніс корективи. На вимогу низки депутатів було вислухано інформацію голови Ради Міністрів УРСР В. Фокіна про кризову ситуацію, що сталася внаслідок запровадження нових цін на товари і тарифів на послуги [3].

Не було в газеті жодної інформації про те, як 16 квітня 1991 року ухвалювався Закон УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність". Не було такої інформації і в номерах газети за 18, 19, 20 квітня та подальших випусках газети. З цього можна зробити висновки, що Закон УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" на той час не був актуальним.

У газеті "Правда України" за 17 квітня 1991 р. і подальші дні зовсім не було згадки про ухвалений 16 квітня 1991 р. Закон № 959-XII. Парламентським кореспондентом "Правды Украины" на той час був Олександр Сокол.

У відділенні Парламентської бібліотеки в Києві неподалік станції метро "Поштова площа" були проглянуті номери ще трьох загальнореспубліканських газет ("Молодь України", "Сільські вісті", "Робітнича газета") з метою виявлення інформації про народження Закону УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність". Пошуки, на жаль, успіхом не увінчалися.

Нові закони в УРСР наприкінці розвалу СРСР ухвалювалися порівняно рідко. Тому то й викликає подив, що ухвалення 16 квітня 1991 року Закону УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" відбулася практично непомітно для засобів масової інформації.

В Законі від 16.04.1991 р. № 959-XII терміни сконцентровані в першій статті. Цей Закон був, можливо, першим чи одним з перших, у якому на початку тексту містяться визначення термінів, які використовуються у законі. У подальшому це стало усталеним прийомом і сучасні молоді юристи напевне думають, що так завжди було.

Другий том 6-томної "Юридичної енциклопедії" містить на сторінці 637-й статтю "Зовнішньоекономічне законодавство". Є згадка про Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". Немає жодного слова про те, як він з'явився.

Д. е. н., професор Г. К. Яловий, коли був головою ДЕК у МАУПі, то розповідав, що брав участь у роботі комісії (чи робочої групи), яка опрацьовувала законопроект "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Пам'ятається, що Г. К. Яловий говорив про відсутність "шаблону" ("кози") при написанні тексту законопроекту. Мабуть це й справді так. У Росії відповідний закон було ухвалено вже після розпаду СРСР. Наскільки широко робоча група використовувала союзні нормативно-правові акти у сфері зовнішньоекономічної діяльності — наразі сказати важко. Можна припускати, що про їх існування група знала

Навчальний посібник [4] розділ "Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності" містить підрозділ 2 "Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність". У підрозділі жирним шрифтом набрано першопочатковий текст Закону, а звичайним шрифтом — текст, який вилучено з першопочаткової редакції станом на початок квітня 2012 року. В журналі "Юридична Україна, автор цих рядків опублікувала статтю [5], у якій висвітлюються положення Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991 р. № 959-X1I, які були в нього включені впродовж двадцяти

років зберігання законом чинності. Нові положення Закону відображено в черговій статті автора цих рядків В. М. Алієвої-Барановської

Отже, певна інформація про виникнення Закону УРСР "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991 р. № 959-XII вже є, але про це не завадило б знати значно більше.

Джерела

1. "Основні положення нормативно-правових актів СРСР у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Автор розділу — В. М. Барановська: Навчальний посібник "Регулювання зовнішньоекономічної діяльності" / За ред. д. е. н., проф. І. І. Дахна. — К.: Центр учбової літератури, 2009.
2. "Механизм внешнеэкономической деятельности. Сборник документов". — М.: Правда, 1988. — 176 с.
3. Дмитренко І. Дати людям певність і надію. — Радянська Україна, 17.04.1991.
4. Алієва-Барановська В. М. Розділ 7 "Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності" в книзі: Алієва-Барановська В. М, Дахно І. І. "Глобальний бізнес" — К.: Центр навчальної літератури, 2013. — 560 с.
5. Алієва-Барановська В. М. "Осучаснення закону про зовнішньоекономічну діяльність". — Юридична Україна, 2013. — № 9.
6. Еволюція державного регулювання вітчизняної зовнішньоекономічної діяльності" в журналі "Наукові праці МАУП, 2012. — № 3 (34).

В. В. БАЄВ
канд. екон. н., доц., проф. МКА, УРІМБ МАУП, м. Київ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Медичний туризм — це одне з новітніх явищ соціального життя XXI століття, яке стало можливо завдяки розвитку глобалізаційних процесів у світі.

В даний час сучасний медичний туризм переживає справжній і очевидний розквіт: на ринку охорони здоров'я спостерігається стійка потреба і зростаючий попит на медичні послуги за кордоном. Дана тенденція пов'язана, в першу чергу з тим, що сьогодні пацієнт має можливість вибирати, в яку країну або в який медичний заклад звернутися для проходження діагностики, лікування та реабілітаційних заходах. Важливою причиною для здійснення медичного туризму є також його економічна сторона. Більшість медичних туристів воліють лікування в європейських лікувальних установах із-за оптимального співвідношення ціни та якості наданих послуг, а також комфортних умов перебування.

За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я до 2022 року туризм та охорона здоров'я мають стати провідними галузями світового господарства.

З метою розвитку медичного туризму уряди деяких країн розробляють системи охорони здоров'я, в структуру якої входять лікувально-профілактичні заклади, туристичні агентства та страхові компанії, орієнтовані на медичний туризм. Існують національні програми, спрямовані на популяризацію країни в сфері медичного туризму [4].

За аналітичним прогнозом Всесвітньої асоціації медичного туризму (GHTC) Україна є перспективним регіоном для іноземних інвесторів, тому в останні кілька років асоціацією було запропоновано низку інвестиційних проектів для українських закладів охорони здоров'я та рекомендацій для реформуванні галузі [3].

Ринок медичного туризму в Україні набув розвитку в останнє десятиріччя. На сьогодні національні туристичні підприємства реалізують послуги за трьома основними видами медичного туризму: діагностичного, оздоровчого, лікувального. За аналітичними оцінками потік виїзного медичного туризму в нашій країні щорічно збільшується в 1,5–2 рази [1].

Перспективною тенденцію розвитку національного медичного туризму є збільшення в'їзних потоків іноземних громадян, які воліють отримати медичну допомогу в Україні. Конкурентною перевагою нашої країни на цьому ринку є надання високоякісної медичної допомоги при невисокій вартості послуг. У першу чергу це стосується послуг в субнапрямку дентал-туризму та МРТ-діагностики. В останні роки збільшився попит іноземних громадян на лікування стовбуровими клітинами та на послуги в вітчизняних репродуктивних клініках.

Для визначення потенціалу і перспектив розвитку медичного туризму України, на наш погляд, доцільно застосування індексного методу для окремих показників [2].

$$I = \frac{X}{X_{\max}}, \qquad (1)$$

де: X — величина досліджуваних показників;

X_{max} — максимальна величина досліджуваних показників.

При негативному впливі фактора використовується наступна формула:

$$I = 1 - X / X_{max}, \quad (2)$$

Проміжний індекс являє собою суму приватних індексів в кожному блоці показників:

$$Ip = I_1 + I_2 + ... + I_n, \quad (3)$$

де $I_1, I_2 ... I_n$ — приватні індекси.

Розрахунок інтегрального індексу здійснюється наступним чином:

$$I_{пмт} = I_{p_1} + I_{p_2} + I_{p_3}, \quad (4)$$

де $I_{p_1}, I_{p_2}, I_{p_3}$ — проміжні індекси.

Індекс потенціалу медичного туризму ($I_{пмт}$) для кожного регіону визначається наступним чином:

$$I_{пмт} = I_{за} + I_{зв} + I_{кср} + I_{му} + I_{сму}, \quad (5)$$

де: $I_{за}$ — індекс забруднення атмосфери;

$I_{зв}$ — індекс забруднення води;

$I_{кср}$ — індекс наявності колективних засобів розміщення;

$I_{му}$ — індекс наявності медичних закладів певного профілю;

$I_{сму}$ — вартість певного виду медичних послуг.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що при збільшенні коефіцієнтів наведених індексів, зростає і сумарний індекс потенціалу медичного туризму як окремого регіону, так і країни в цілому.

Отже медичний туризм може стати одним із провідних напрямів туристичної діяльності України. При цьому розвиток потенціалу сучасного медичного туризму сприяє формуванню нової концепції охорони здоров'я, яка розширює можливості для вирішення медичної проблеми.

Джерела

1. Волошенко Л. Операторы медицинского туризма в Украине/ Леонид Волошенко.- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.med-visit.com/healthcare-abroad/obzornye-stati/o-meditsinskom-turizme/
2. Орлова, В. С. Туристский потенциал Вологодской области / В. С. Орлова, Е. Г. Леонидова // Проблемы развития территории. — 2011. — № 4 (56). — С. 51–57.
3. Українська Асоціація Медичного Туризму (УАМТ)/Офіційний сайт [Електронний ресурс] // Шлях доступу: http://uamt. org. ua/UA/ deyatelnost-uk/novini.html
4. Ratner C. Who owns "medical tourism? Reaction to the MTA v IMTA legal action /Caroline Ratner // International Medical Travel Journal. — 2009 http://www.imtj.com/articles/2009/mta-v-imta-legal-action-30018/

Д. О. БЕЗЗУБОВ
канд. юрид. наук, доц., ННЮІ НАУ

КОНЦЕПЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

Конструктивна діяльність у сфері забезпечення суспільної безпеки України є неможливою без наукового вивчення особливостей безпеки та ризику як невід'ємних складових у діяльності всіх елементів суспільної безпеки. При цьому зазначимо, що для такого дослідження одного наукового підходу недостатньо. Одним із головних завдань при розгляді категорії суспільної безпеки України є розробка дієвих механізмів протидії та нейтралізації загроз і небезпек внутрішнього та зовнішнього характеру різноманітної інтенсивності.

Підвищення рівня суспільної безпеки України має комплексний характер і передбачає вирішення правових, економічних, соціальних, психологічних та інших питань. Управлінські структури суспільної безпеки України виконують при цьому організаційну, координаційну та мобілізаційну функції. Загальна спрямованість діяльності із забезпечення суспільної безпеки України та її значення в системі державного управління зумовлюють особливе місце в системі управління суспільною безпекою України: з одного боку, в якості її складової, з другого, — як комплекс особливих якостей кожного елементу цієї системи. При цьому безпека розглядається як стан, коли ризик нанесення шкоди суспільній безпеці України або втрати (збитки) обмежені певним (максимально допустимим) рівнем. Сутність діяльності із забезпечення суспільної безпеки України як різновиду управлінської діяльності визначається як цілеспрямована система заходів адміністративного та управлінського характеру, що здійснюється окремими структурами України та їх посадовими особами з метою зниження рівня впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на суспільну безпеку України до реального (природного) рівня.

В сучасному адміністративному праві є дві позиції стосовно категорії суспільної безпеки як елементу національної безпеки: перша будується на визначенні "публічного адміністрування забезпечення суспільної безпеки", а друга на категоріях "управління та організаційні засади забезпечення".

Ми визначаємо, що остання категорія більш чітко відображає системність алгоритму діяльності із забезпечення суспільної безпеки, яка здійснюється органами виконавчої влади.

Алгоритм розроблення механізму забезпечення суспільної безпеки України складається з кількох основних рівнів.

Перший рівень визначає науковість категорії "феномен суспільної безпеки України" у таких напрямах: а) класифікація рівнів механізму забезпечення суспільної безпеки України; б) визначення моделей взаємодії елементів механізму забезпечення суспільної безпеки України; в) структуризація та оптимізація запропонованих елементів механізму забезпечення суспільної безпеки України.

Другий рівень визначає можливість проведення експериментальних досліджень із забезпечення суспільної безпеки України в напрямку: а) зміни діючих механізмів

суспільної безпеки України; б) інтеграції запропонованих елементів до діючого механізму забезпечення суспільної безпеки України; в) вивчення можливих змін при впровадженні запропонованого елементу.

Третій рівень є практичним, на ньому визначаються остаточні варіанти впровадження змін діючої моделі забезпечення суспільної безпеки України в: а) законодавчій базі; б) управлінні суспільною безпекою України; в) оптимізації процесу взаємодії суспільної безпеки України.

Основним результатом впровадження механізму забезпечення суспільної безпеки України повинно стати зниження втрат елементів суспільної безпеки України при виникненні й функціонуванні ситуацій загроз і небезпек, зниження рівня економічних втрат і відшкодування збитків фізичним та юридичним особам, завданих діяльністю суспільної безпеки України, стабілізація структури суспільної безпеки України щодо впливу різних загроз та небезпек на діяльність суспільної безпеки України, встановлення рівня "стійкості безпеки" всієї структури суспільної безпеки України для подолання безпосереднього впливу небезпек та загроз у діяльності певних суб'єктів суспільної безпеки України в умовах ризику професійного та поза професійного характеру, зниження рівня впливу небезпек та загроз на суспільну безпеку України відносно інших суб'єктів права в системі соціальної та суспільної протидії правопорушенням та злочинності.

Суспільна безпека України є багаторівневим поняттям, тому при формуванні точного визначення цієї категорії як елементу механізму суспільної безпеки України необхідно визначити його певні показники та окреслити основні ознаки: 1) суспільна безпека — це забезпечення та збереження матеріального, духовного потенціалу всього суспільства на території України; 2) суспільна безпека повинна здійснюватись на принципах, зазначених у чинних нормативних актах, що регулюють суспільну безпеку України (законність, гуманізм, повага до особи, соціальна справедливість та ін.); 3) суспільна безпека є базовим показником підвищення ефективності захисту конституційного ладу та правопорядку в державі; 4) суспільна безпека виступає одним із гарантів забезпечення соціально-економічної та внутрішньополітичної стабільності в країні; 5) забезпечення суспільної безпеки здійснюється в рамках розвитку національної незалежності та державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів; 6) суспільна безпека України здійснюється шляхом забезпечення особистої безпеки громадян та інших фізичних осіб через надання можливості вибору сил і засобів подолання ситуацій загроз і небезпек відповідно до чинного законодавства; 7) суспільна безпека України є показником розвиненості громадянського суспільства, рівня демократизму, сформованості та дієвості нормативно-правової бази держави, рівня захищеності особи; 8) суспільна безпека окреслює стан захисту законних прав та інтересів громадянина; 9) суспільна безпека включається в систему національної безпеки (як складовий елемент та показник); 10) суспільна безпека України визначається в рамках геополітичної діяльності держави, зумовленої її геополітичним потенціалом, геостратегічним і загальним інформаційним простором; 11) суспільна безпека визначає стан боєздатності та боєготовності України, ефективності системи міжнародних зв'язків на основі партнерства і співробітництва в рамках протидії міжнародному тероризму, злочинності, торгівлі людьми та розповсюдженням наркотичних речовин; 12) суспільна безпека визначається рівнем національної свідомості, національної самобутності та спрямованості розвитку соціуму та держави в цілому; 13) рівень розвитку суспільної безпеки України окреслюється в рамках розвитку національної свідомості, культури та мови та знаходиться в прямо пропорційній залежності від цих елементів; 14) суспільна без-

пека України залежить від загальної стратегії національного розвитку, національної ідеї та системи національних інтересів; 15) суспільна безпека України визначається параметрами національної єдності та згоди; 16) суспільна безпека визначається як здатність і готовність України до застосування силових заходів у протидії загрозам для досягнення загально визначених цілей; 17) структура суспільної безпеки України формується в рамках правової свідомості всіх учасників процесу правоохоронної діяльності.

Усі перелічені вище ознаки суспільної безпеки України формують комплексну та методологічну базу для визначення системи механізму забезпечення суспільної безпеки України як елементу розвитку держави. У цьому аспекті можна виділити таку категорію, як концепцію суспільної безпеки України, яка чітко відображає сутність забезпечення суспільної безпеки України як феномену діяльності органів виконавчої влади держави.

Джерела

1. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: монографія / Т. О. Коломоєць, О. І. Костенко. — Запоріжжя: Запоріз. нац. ун-т, 2004. — 286 с.
2. Курс адміністративного права: підручник / В. К Колпаков, О. В. Кузьменко [та ін.] / за заг. ред. В. В. Коваленка. — К.: Юрінком Інтер, 2012. — 808 с.
3. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія / Ю. П. Битяк. — Х.: Право, 2005. — 304 с.
4. Бахрах Д. Н. Вопросы законности в государственном управлении / Д. Н. Бахрах // Правоведение. — 1992. — № 3.
5. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 432 с.

Ф. К. БИСЕНБАЕВ
канд. филос. н., доц., УАИСНС МАУП

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОСОЗНАНИЯ В ДОГОВОРНЫХ ТЕОРИЯХ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

Суть проблемы правосознания, как она виделась в классических теориях общественного договора, можно сформулировать в виде следующего вопроса: что делает личность правомерным истребователем права, а затем и "ярым" законопослушником, т. е. защитником правовой законности вне зависимости от соображений выгоды? Хотя в работах классиков теории общественного договора, посвященных праву, не только нет дефиниций, но и самого термина *правосознание*, однако способ постановки им правовой проблематики (особенно у Канта) свидетельствует об их значительном интересе к субъективной стороне правовой действительности. Весьма показательным, в этом отношении, является, например, стремление Канта к формальной концептуализации гражданско-правового образа мыслей. Кант называет *гражданско-правовым* такой *образ мыслей,* когда каждый в государстве рассматривает себя в качестве свободного и полноправного участника политического процесса (гражданина), а общность, в состав которого он входит, — как объединение отдельных и частных воль в одну, общую, публичную волю (народ), в целях создания гражданско-правового устройства (гражданского состояния), в "которой свобода каждого ограничена лишь условием согласия его со свободой каждого другого по всеобщему закону" (общественный договор).

Необходимо отметить, что понятия "*общая воля*", "*гражданское состояние*", "*общественный договор*", фигурирующие в классических социальных теориях, по сути своей являются *метафорами*. В них получили отображение способы переживания людьми их морально значимых политических ожиданий, которые нельзя было выразить иначе, как метафорическим, косвенным образом, поскольку сами эти переживания не поддаются прямому предметному выражению. Рассмотрим более подробно особенность каждой из этих метафор.

Метафора "*общая воля*" ставит под сомнение любое понимание идеи "*народа*" как уже данного, обладающего действительной идентичностью. Народ — это не готовая данность и не субстанция, а скорее лишь искомое единство разнородных устремлений, для нахождения и формирования которого необходима объединенная воля, ориентированная на общий интерес. Так же, как моральная личность существует не иначе, как в постоянном усилии быть личностью (то есть как самовоспроизводящаяся автономная воля, поскольку бытие человека как личности не гарантировано никакими природными механизмами), так и искомое единство народа может существовать лишь как непрерывно *самоконституирующаяся* общая воля, дающая самой себе закон. Применительно к политике это означает: народовластие — это не та *демократическая* политика, при которой окончательно установившийся народ осуществляет свое правление. Наоборот, момент правления неразрывно связан с самой борьбой за определение народа, за установление его идентичности. Очевидно, такая идентичность никогда не может быть окончательно установлена, а представляет собой непрерывный процесс самоутверждения и самоидентификации,

являющийся неотъемлемым свойством проявления всякого независимого бытия. Иначе говоря, общая воля есть "*постоянный плебисцит*", необходимость которого для установления единства народа доказывал еще Ж.-Ж. Руссо, когда пытался раскрыть смысл ключевого для его теории понятия — *народный суверенитет* [6, 167–172]. На непрерывный, самоконституирующийся характер "*общей воли*" народа в демократическом обществе указывается и современными авторами. Так, например, В. С. Библер считает, что "извечно и демократично *только то* современное общество, которое сохраняет в своих корнях демократическое право своих граждан заново, исходно, изначально порождать и договорно закреплять свои собственные правовые структуры" [2, 18].

Понятие "*гражданское состояние*" общества в противопоставлении его "*естественному состоянию*" тоже является метафорой, сконструированной по аналогии с моральным бытием человека. Согласно постулатам "автономной этики" поведение называется моральным лишь в том случае, если человек способен "давать себе закон" и без всякого внешнего принуждения бороться за осуществление этого закона. Различие между моральным и внеморальным поведением определяется тем, является ли закон определяющим основанием воли человека или нет. Таким же образом и различие между гражданским и естественным "*состояниями*" общества определяется по тому, кому принадлежит власть в обществе — людям или закону. Наиболее четко сущность этого различия сформулировал Кант. "Не правовое состояние, т. е. то, в котором нет никакой распределяющей справедливости, — пишет он, — называется естественным состоянием (status naturalis). Ему противоположно не общественное состояние, которое можно было бы назвать искусственным (status artificialis), а гражданское состояние (status civilis) общества, подчиняющегося распределяющей справедливости" [3, 225]. В естественном состоянии общества, где правит не закон, а люди, никто не может быть гарантирован от насилия со стороны другого. Поэтому, первое, что должен сделать человек, для которого что-то значит понятие *право*, — это "выйти из естественного состояния, в котором каждый поступает по собственному разумению, и объединиться со всеми остальными (а он не может избежать взаимодействия с ними), с тем, чтобы подчиниться внешнему, опирающемуся на публичное право принуждению, т. е. вступить в состояние, в котором каждому будет по закону определено и достаточно сильной властью (не его собственной, а внешней) предоставлено то, что должно быть признано своим, т. е. он, прежде всего, должен вступить в гражданское состояние" [3, 232].

Что это за публично-правовое устройство, которое может гарантировать каждому защиту от насилия и сохранение его прав и свобод? Ответ на этот вопрос дает метафора "*общественный договор*", ставшая фундаментальной идеей новой социальной модели общества, разработанной философами Нового времени. Классическая формулировка смысла и назначение этой идеи принадлежит Ж.-Ж. Руссо. "Найти такую форму ассоциации, — пишет он, — которая защищает и ограждает всею общею силою личность и имущество каждого из членов ассоциации, и благодаря которой каждый, соединяясь со всеми, подчиняется, однако, только самому себе и остается столь же свободным, как и прежде. Такова основная задача, которую разрешает Общественный договор" [6, 160].

Концепция общественного договора в течение долгого времени подвергалась критике за то, что она якобы извращала историческую реальность, поскольку не было в истории такого состояния, когда жившие изолированно друг от друга индивиды вдруг решили бы объединиться. Именно потому, что исторически и актуально граждане не заключают между собой договора, "общественный договор" является

метафорой; но он является метафорой также и в том смысле, что фиксирует способ переживания автономных индивидов (людей, способных "давать себе закон" и без всякого внешнего принуждения бороться за осуществление закона) их морально значимых политических ожиданий. Не какие-то легендарные первооснователи государства заключили соглашение, считает Кант, а каждый из нас "*здесь и теперь*" находится в договоре с другими по поводу "образа", "ноумена" истинной государственности. "Этот договор есть всего лишь идея разума, — пишет он, — которая, однако, имеет несомненную практическую реальность" [4, 87]. В каком смысле? В том, что люди по своему моральному устройству не могут не стремиться к этому образу государственности и не отчуждаться от всякого противоречащего ему политического режима.

С помощью идей "общая воля", "гражданское состояние" и "общественный договор" конституируется новая социальная онтология, соответствующая гражданскому образу мыслей, правовому сознанию. В этой онтологии социальная реальность предстает исключительно как "*сотрудничество и взаимодействие свободно-индивидуальных центров активности*" (С. Франк), т. е. как взаимодействие и общение свободных индивидов, их добровольных союзов и объединений (институтов гражданского общества).

Долг добродетели свободного гражданина, субъекта правосознания, можно сформулировать следующим образом: ты должен *уважать право человечества* (право людей), как в собственном лице, так и в лице каждого другого, жить *по законам собственной самостоятельности* (моральная автономия) и подчиняться лишь тому публичному закону (правовой закон), *на который ты дал согласие* как полноправный участник общественного договора (гражданская автономия), посредством которого народ, в состав которого ты входишь, конституируется в государство.

Почему гражданин должен подчиняться лишь *тому закону, на который он дал согласие* как участник общественного договора? В ответе на этот вопрос и заключается корень тех расхождении в понимании правосознания, которые существуют сегодня среди теоретиков философии права. В свое время множество нареканий со стороны исследователей-правоведов вызвала дефиниция, данная Кантом внешней (правовой) свободе: "Дефиниция моей внешней (правовой) свободы должна, скорее, гласить так: эта свобода есть правомочие не повиноваться никаким внешним законам, кроме тех, на которые я мог бы дать свое согласие" [5, 267]. В этом определении правоведы, почему-то, усмотрели идею *самозаконности,* оправдывающей и признающей юридически значимой "правомерность" таких поступков и ситуаций, которые не согласуются с действующим законом (но отвечают некоему "праву", существующему помимо закона) и таким образом разрушают и лишают смысла саму конструкцию законности как таковой и ее требований [1, 114–115].

На самом деле в этом определении Кант исходил из строгого разграничения между *правовым законом*, основанном на неотчуждаемых правах человека, и законом, не соответствующим этим правам. В общем-то, говорил он, деспотическое государство тоже может управляться посредством закона и идея верховенства закона там также может присутствовать; вопрос только в том, какова природа этого закона. Только закон, на который "я *мог бы дать свое согласие*" как участник общественного договора, может считаться правовым, так как он, по меньшей мере, не будет противоречить моим *основным правам и свободам*. Именно в правовой (т. е. основанной на праве человека) критике и корректировке действующих законов, а не просто в пассивном их отображении и подчинении, усматривает Кант подлинную сущность гражданско-правового сознания. Этот радикальный момент в концепции правового государства

Канта, кстати, отмечает и Э. Ю. Соловьев, один из ведущих современных теоретиков философии права. “Правосознание, — пишет он, — это ориентация на идеал правового государства, которая имеет этически безусловный характер и уже в данный момент определяет практическое поведение человека как гражданина. Это значит, что, хотя правового государства еще нет, человек начинает жить так, как если бы оно уже утвердилось. Он вменяет себе в обязанность следовать таким установлениям (или хотя бы декларациям), которые соответствуют понятиям строгого права и правового государства, и отказывается подчиняться тем, которые несут на себе печать неправового (патерналистского и авторитарно-бюрократического) ведения государственных дел” [7, 183].

В классических “договорных” концепциях общества уважение к праву возводится в высшую моральную максиму, безусловный долг каждого гражданина как “участвующего в верховной власти” (Руссо). Поскольку ориентация на общественный договор выступает как неотъемлемая и существенная характеристика гражданско-правового сознания, то основной смысл правового долга, образующего “ядро” правосознания, можно выразить и таким образом: “Поступай так, чтобы максима твоего поведения была совместима с первоначальным договором, обеспечивающим само политическое сообщество людей на началах *правозаконности*” [7, 115].

Очевидно, право может стать целью всей общественной жизни (т. е. быть истребованными людьми), а граждане — радикальными законопослушниками и защитниками правовой законности только там, где уважение к человеку, его достоинству, его моральной автономии, его неотъемлемым правам является безусловным, абсолютно повелевающим долгом; и, в тоже время, только лишь право, как мы теперь понимаем, способно дать *социальную гарантию свободы* и обеспечить общественное признание *личной автономии*; открыть простор для профессиональной, экономической, гражданско-политической активности каждого члена общества.

Джерела

1. Алексеев С. С. Самое святое, что есть у Бога на земле. Иммануил Кант и проблемы права в современную эпоху. — М.: Издательство НОРМА, 1998. — 416 с.
2. Библер В. С. О гражданском обществе и общественном договоре // Будь лицом: ценности гражданского общества. — Томск, 1993. — Т. 1.
3. Кант И. Метафизика нравов в двух частях // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 4, Ч. 2. — М.: Мысль, 1965. — 478 с.
4. Кант И. О поговорке “Может быть, это и верно в теории, но не годится для практики” // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 4. Ч. 2. — М.: Мысль, 1965. — 478 с.
5. Кант И. К вечному миру // Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 6. — М. Мысль. 1966. — 729 с.
6. Руссо Ж-Ж. Об общественном договоре или Принципы политического права // Жан-Жак Руссо Трактаты. – М.: Издательство “Наука”, 1969. — 710 с.
7. Соловьев Э. Ю. Кант: взаимодополнительность морали и права. — М.: Наука, 1992. — 210 с.

С. С. БОЙКО
канд. політ. н. Інститут реклами, м. Київ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ З ПИТАНЬ ПРАВ, ОБОВ'ЯЗКІВ ГРОМАДЯНИНА, СТАН І ПРАКТИКА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Існує проблема забезпечення єдності поглядів держав на права і свободи людини. Наука міжнародного права розробила спеціальний термін: міжнародні стандарти в галузі прав людини — і тепер під цим терміном розуміють сукупність існуючих норм у галузі прав людини, які розроблені за участю держав у міжнародному співіснуванні і містяться у відповідних міжнародно-правових документах або звичаях. Ці норми можна зустріти у багатьох міжнародних документах, Механізм формування сучасного міжнародного права пройшов свій шлях від звичаю, що сформувався у відносинах між державами, до кодифікації цих відносин і їхнього нормативного закріплення. Механізм цей достатньо складний і, звичайно, тут також може йти мова про зворотний процес, тобто коли норми двосторонньої угоди між державами стають фундаментом для міжнародного звичаю і у подальшому йому надається правова природа. Цей механізм формування норм міжнародного права стосується таких його галузей, як морське право, дипломатичне і консульське право, право договору та ін. резолюціях, конвенціях тощо [2, 46].

За допомогою іншого механізму утворюються, норми з прав людини, яким не може передувати звичай. Майже усі норми у галузі прав людини почали з'являтися як писане право, яке утворюється в рамках міжнародних організацій і тільки пізніше договірні норми стають звичаєвими.

Цілий ряд положень став загальновизнаними звичаєвими нормами. І це означає, що навіть коли держава не є учасником певного договору з прав людини, вона повинна підкорятися звичаєвим нормам в цій галузі, які вже виникли і є загальновизнаними. З цього приводу можна сказати, що такі універсальні положення є світовим надбанням і не можуть не застосовуватись державою. Наприклад, беззаперечним є те, що особу не може бути піддано арешту за цивільно-правові зобов'язання. Не визнається майже усіма державами, хоча міжнародна звичаєва норма, як відомо, складається з певної практики поведінки і її визнання є юридично обов'язковим. Визнання норми юридично обов'язковою здійснюється насамперед у законодавчому процесі. Але якщо йдеться про ратифікацію вищим законодавчим органом країни будь-якого документа міжнародного правового характеру в галузі прав людини, то подальший розвиток цей документ дістає при своєму застосуванні в судовій практиці. Складається певна судова практика, і з цього приводу можна говорити про виникнення звичаєвої норми, якщо така практика є однаковою у ряді держав. Але і при сучасному розвитку міжнародного права не можна вважати, що більшість норм у галузі прав людини набули статусу звичаєвих [3, 17].

4 листопада 1950 р. Комітет міністрів Ради Європи в Римі прийняв Європейську Конвенцію про захист прав і основних свобод людини, що набрала чинності

для перших десяти держав у 1953 р. Конвенція відкрита тільки для держав — членів Ради Європи. Конвенція захищає тільки громадянські і політичні, а не соціально-економічні права. Що ж до соціально-економічних прав, то в рамках Ради Європи 1961 р. була прийнята Європейська соціальна хартія, яка набрала чинності 1965 р. на відміну від Європейської Конвенції, яка передбачає систему індивідуальних скарг, які подаються до Європейського Суду з прав людини. Хартія передбачає для своєї імплементації тільки систему доповідей держав-учасників, які розглядаються спеціально створеним для нього Комітетом експертів. Статті Європейської Конвенції сформульовані у формі зобов'язань держав і безумовних прав індивідів. Статті Хартії мають умовний характер [5, 102].

Слід також відмітити, що у Страсбурзі в 1996 р. була прийнята в рамках Ради Європи Європейська соціальна хартія (переглянута). В її преамбулі підкреслюється необхідність зберегти неподільний характер громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини, а також надати новий поштовх Європейській соціальній хартії. За допомогою переглянутої Хартії зміст старого документа дещо оновився. З метою пристосування до нових умов у новому документі враховуються суттєві зміни у соціальній сфері [6, 98].

Цілком очевидно, що в рамках Хартії (старої та переглянутої) розроблені міжнародні стандарти соціально-економічних прав громадян не забезпечуються відповідними заходами та механізмами. Ці права залежать від соціально-економічного розвитку країни, стабільності її політичних процесів, розвитку внутрішнього законодавства. Багато держав хоча і декларує їх у своїх внутрішніх законах, але не забезпечує належне здійснення і дотримання цих прав.

На відміну від соціально-економічних прав, громадянські і політичні права захищаються в рамках вже існуючих міжнародних процедур. На основі Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини нині діє Європейський Суд з прав людини. За допомогою Суду здійснюється контроль виконання вимог Конвенції та їх відповідність з внутрішнім законодавством держави. Суд розглядає індивідуальні скарги, в яких відповідачем виступає держава. Але для цього потрібним є визнання державою-учасником юрисдикції Суду. Якщо таке визнання сталося, то рішення Суду є обов'язковими для виконання державою-учасником у справах, по яких держава-учасник виступає відповідачем [4,17].

Отже, головною метою функціонування контрольних механізмів міжнародно-правових документів (в тому числі і Конвенції) є контроль за дотриманням міжнародних стандартів прав людини країнами, які підписали відповідні угоди. Причому такий контроль здійснюється не тільки у межах прийнятих національними судами рішень, а й у межах існуючого законодавства, тобто вирішується питання відповідності чинного закону вимогам міжнародно-правової угоди. нових умов у новому документі враховуються суттєві зміни у соціальній сфері.

Захист прав особи, яка бере участь у кримінальному процесі, проголошувався та закріплювався у різних міжнародно-правових документах як універсального, так і регіонального характеру. Європейська Конвенція про захист прав і основних свобод людини була прийнята 4 листопада 1950 р. і набрала чинності 3 вересня 1953 р.

Конвенція — це незалежна система "міжнародного загального права". Ця система розвивається завдяки створенню європейським судом з прав людини прецедентного права.

Також основні принципи закріплені у Віденській Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.

Таким чином, система Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини — унікальний інструмент захисту порушених прав.

Проблема співвідношення міжнародно-правового та внутрішньодержавного регулювання виникає при зіткненні двох галузей права — конституційного й міжнародного. У процесі розв'язання цієї проблеми досліджується співвідношення міжнародних стандартів прав і свобод людини з нормами національного права, адже останні забезпечують дії міжнародних стандартів прав людини в конституційному праві.

Згідно з Конституцією України, на території України діють ратифіковані міжнародні договори. Але щоб вони справді діяли, недостатньо лише назвати їх частиною внутрішньодержавного права. Загальновизнані норми міжнародного права за своїм характером не є такими, що діють самі по собі, вони сприймаються правовою системою не як норми-регулятори, а як норми-принципи. Єдиний шлях їх виконання — видання відповідного законодавчого акта, а не посилання на міжнародні норми права.

Звичайно, не можна не вказати на позитивні сторони конституційного закріплення відсилаючих норм. Така норма "прямо" зобов'язує державні органи використовувати міжнародні норми у сфері прав людини, при цьому значно спрощується процес уніфікації, процедура приведення у відповідність норм національного права до міжнародного.

Реалізація права полягає у втіленні правових норм у практичну діяльність суб'єктів права (індивідуальних і колективних), в результаті чого складається низка заборон, юридичних обов'язків та юридичних прав. Дія норм права обмежена часовими, просторовими та предметно-суб'єктними межами.

Реалізація норми права — це завершальний етап правового регулювання. Норми права реалізуються в межах, в яких діють суб'єкти права. Тому слід розрізняти механізми дії та механізми реалізації міжнародних і внутрішньодержавних нормативно-правових актів, а також взаємопроникнення процесів дії та реалізації цих актів. Без процесу дії не може настати реалізація акта. Проте дія може не перейти в ту чи іншу форму реалізації норми права.

Реальне здійснення та захист основних прав людини конкретною особою забезпечується передусім юридичними механізмами, що діють у державі. Тобто правова національна система, припускає безпосередню дію належним чином ратифікованих норм міжнародних договорів поряд з національним законодавством, але пріоритет останнього полягає у тому, що саме воно забезпечує засоби реалізації, охорони та захисту прав людини.

Таким є сутність співвідношення норм національного права і міжнародних стандартів про права людини. Таким є і співвідношення норм Конституції України, які стосуються прав і свобод людини, з міжнародними документами про права людини.

Аналіз статей другого розділу Конституції свідчить про те, що майже всі статті цього розділу так чи інакше відображають зміст Міжнародної хартії прав людини, насамперед Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, а також Загальної декларації прав людини.

При цьому автори Конституції сприйняли "ритм" міжнародних документів про права людини, систему й послідовність викладу цих прав і свобод. Проте іноді вони відходили від такої послідовності. Це стосується ст. 51 Конституції, де йдеться про права й обов'язки, що пов'язані зі шлюбними відносинами. В Основному Законі ця стаття розміщена серед тих, де зафіксовані права, котрі у вітчизняній і, нерідко,

зарубіжній юридичній науці визначаються як соціально-економічні та соціально-культурні права.

У міжнародному праві відображено інший підхід до визначення прав, котрі випливають зі шлюбного стану і сімейних відносин: відповідну статтю містить Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (ст. 23).

У Конституції України можна знайти положення, відсутні в міжнародних документах про права людини. Це зумовлено насамперед тим, що вони мають різне регламентне призначення. З іншого боку, міжнародні документи про права людини загального характеру (а саме вони складають Міжнародну хартію прав людини) визначають саме загальні стандарти у відповідній сфері. Тому їхні положення сформульовані, звичайно, у загальній формі, без юридичної конкретики. І хоча у такий само спосіб характеризуються норми конституцій, рівень узагальненості у міжнародних норм об'єктивно вищий.

У деяких випадках відсутність в міжнародних документах про права людини положень, які були б аналогами тим, що наявні в Конституції України, пояснюється, на нашу думку, дією фактора часу. Сказане стосується конституційного закріплення окремих так званих прав останньої генерації. До таких віднесене, зокрема, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зафіксоване у ст. 50 Основного Закону. Такого права не знайти в текстах головних міжнародних документів. Водночас зауважимо, що, коментуючи наш офіційний конституційний проект, дехто із зарубіжних експертів звертав увагу на нереальний характер сформульованого як імператив права особи на відшкодування завданого порушенням щойно зазначеного права шкоди. На думку таких експертів, фіксація на конституційному рівні права на таке відшкодування може створити великі складнощі для різноманітної економічної діяльності.

У міжнародних документах сказано про право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18 Загальної декларації, ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 9 Європейської конвенції). В Основному Законі України ці права "розведені"; у ст. 34 йдеться про "право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань", що за змістом значно ширше згадуваної свободи думки, а в ст. 35 — про "право на свободу світогляду і віросповідання". Такий підхід відповідає усталеній конституційній традиції.

Найзагальнішою юридичною гарантією прав і свобод є право на судовий захист: у ст. 55 Конституції України записано, що "права і свободи людини і громадянина захищаються судом". Про право на судовий захист йдеться, зокрема, у ст. 8 Загальної декларації і в ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права. До юридичних гарантій прав і свобод віднесені так звані процесуальні гарантії. В науці конституційного права їх іноді визначають як права людини в досудовому і судовому процесах. Серед міжнародних документів найдетальнішим щодо процесуальних гарантій можна вважати Європейську конвенцію про права людини і основні свободи з протоколами до неї. Серед конституційних приписів відповідного змісту можна виділити положення ст. 29 Основного Закону, де йдеться про особисту недоторканість. Ці положення сформульовані в дусі знайомої світовому конституціоналізмові ще XVII ст. демократичної процедури "хабеас корпус". Отже, більшість прав і свобод людини є загальновизнаними. Міжнародна правотворчість (мається на увазі правотворчість міжнародних організацій) сприяє подальшому розвитку цих прав. Розвиток інституту прав і свобод людини залежить насамперед від діяльності міжнародних організацій і внутрішньодержавної практики в цій галузі.

Джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28.06.96 // ВВРУ. — 1996. — № 30. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222 — IV від 08.12.2004.
2. Безверхнюк Т. М. Державне управління на регіональному рівні та державне регулювання регіонального розвитку: змістовне наповнення й ресурсне забезпечення // Теорія та практика державного управління. — Вип. 3. — 2006. — 204 с.
3. Загальна декларація прав людини 1948 р. // Международные акты о правах человека: Сборник документов. — М., 1999. — 117 с.
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. // Международные акты а правах человека: Сборник документов. — М., 1999. — 402 с.
5. Європейська конвенція про захист прав та фундаментальних свобод людини з протоколами 1950 р. // Международнын акты о правах человека: Сборник документов. — М., 1999 — 152 с.
6. Международная защита прав и свобод человека // Сборник документов. — М.: Юрид. пит., 1990. — 418 с.
7. Шульженко Ф. П. Соціально-правова держава в Україні: проблеми становлення та модернізації: Монографія. — К.: КНЕУ, 2007. — 392 с.

Ю. В. БОНДАР
канд. політ. н., доц., КНУ імені Тараса Шевченка

ПРАВОТВОРЧІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ФАКТОРИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Основною формою політичної та соціальної організації давньої Греції був поліс — місто-держава або держава-місто (залежно від того як науковцями бачиться подальший розвиток конкретної спільності). Достатньо високий рівень грамотності жителів полісів сприяв розвиткові мистецтв та засобів поширення інформації, що набували форм "усних публікацій", настінних написів, кам'яних стел і плит, дерев'яних та глиняних табличок, на які наносили тексти переважно "тривалого зберігання" — закони, ухвали, договори — однак і оперативні повідомлення про актуальні події. З допомогою таких та подібних інформаційних носіїв і засобів відбувався внутрісуспільний діалог як на рівні громадян, так і влади із суспільством, що забезпечувало тривалість, а також значною мірою визначало умови існування та трансформацію суспільно-політичних утворень.

Криза, що виникла в Афінах у другій половині VII століття до н. е., була, певно, типовою для тогочасних полісів. Розорення землевласників і, як наслідок, руйнування системи землеволодіння та майнове розшарування, зростання боргових зобов'язань, жорсткість законів, застосовуваних владою, як і власне жорстокість самих можновладців, міжродова кланова ворожнеча — все це спонукало до конфліктів, що наростали [1, с. 91]. У сум'ятті, пише історик Плутарх, серед афінян відновився давній спір про державний устрій, який розділив містян на кілька партій: одні були прихильниками демократії, інші — олігархії, треті — бажали змішаного державного ладу, і жодна з груп не могла взяти гору. Афіни потребували очільника, який став би компромісною фігурою, суспільним посередником і водночас тим, хто міг здійснити необхідні реформи. Такою людиною, на думку більшості, і був авторитетний серед містян літератор і політик Солон — "напевно, єдиний, за ким не було жодної провини, який не брав участі у злочинах багатих і водночас не потерпав від бідності" [10, с. 110; 14, с. 53].

Після обрання Солона архонтом і законодавцем дехто з найближчого оточення та з політичних партій, що протистояли, пропонував йому стати згодом тираном, тобто одноосібним правителем Афін, щоб мати більше повноважень для державних перетворень. Однак мудрий політик, пише Плутарх, "друзям сказав, що тиранія прекрасне місце, однак виходу з нього немає" [10, с. 112]. Не піддавшись спокусі тиранії, Солон, проте, твердить історик, не виявляв також і особливої м'якості та слабкості у керуванні, не робив поступок особам впливовим і в законотворчій діяльності не старався догодити тим, хто його обрав. Там, де все було гаразд, він, пише Плутарх, не вдавався до лікування і не впроваджував нічого нового, побоюючись, що "якщо в державі перевернути все з ніг на голову, то у нього не вистачить сил поставити все на місце" і впорядкувати найкращим чином. Він вживав лише такі заходи, котрі, за його розрахунком, можна було здійснити шляхом переконування, чи такі, які, якщо їх

проводити у примусовому порядку, не повинні були зустріти опору. Саме тому, каже біограф, Солон, коли його потім запитали чи найкращі закони він дав афінянам, той відповів: "Так, найкращі з тих, що могли бути ухвалені" [10, с. 106–107].

Наріжними для подальшої історії були "земельно-боргові" реформи, які власне і заклали економічну основу нової афінської демократії. Закон, що дістав назву "сісахфія" — "струшування тягаря" — скасував борги землевласників. Увиразненням змін стало повалення на землях боржників чисельних особливих каменів — "засобів інформації", на яких карбували повідомлення про наявні борги землевласника та дату їх сплати (доки на полі стояв такий камінь, селянин не міг розпоряджатися своєю землею та урожаєм з неї) [4, с. 672]. Тут у сенсі нашого дослідження цікавим є спостереження Плутарха щодо виникнення і застосування власне терміну "сісахфія". У "Порівняльних життєписах" історик, зокрема, зазначає: "...афіняни увічливо називають пристойними, такими, що пом'якшують смисл, іменами деякі предмети, щоб прикрити їх небажаний характер: наприклад, розпусних жінок називають приятельницями, податки — внесками, гарнізони у містах — охороною, тюрму — житлом. Солон, бачиться мені, був першим, хто застосував цю хитрість, назвавши знищення боргів "сісахфією" [10, с. 107].

Ухвалення закону про скасування земельних боргів супроводжувала досить-таки неприємна історія, пов'язана з використанням "конфіденційної" інформації. Плануючи реформу, Солон поділився задуманим із трьома найближчими друзями — Кононом, Клінієм та Гіппоніком, яким довіряв. Ті ж, скориставшись інформацією, позичили грошей і придбали багато землі. Коли ж закон Солона набув чинності, його друзі мали право вже не віддавати борги. Історія стала приводом звинуватити Солона у шахрайстві. Проте невдовзі підозри афінян розсіялись: з'ясувалося, що внаслідок реформи постраждав сам законодавець, який, як кредитор, зазнав значних збитків.

Окрім скасування боргів, Солон заборонив боргове рабство, а тих афінян, яких раніше уневільнили за борги, викупили за державний кошт і повернули додому. Відповідно до нових законів афіняни одержали право заповідати своє майно (в тім числі і землю) на власний розсуд і не лише родичам, як раніше.

Була проведена і принципово важлива для подальшого суспільного розвитку так звана тимократична, або ж цензова реформа, згідно з якою усіх афінян розподілили на чотири групи — відповідно до їх майнового стану, що передбачало також різні суспільні зобов'язання та права у сфері державного управління. На основі територій створили також і "раду чотирьохсот", до якої обирали по сто представників від кожної філи (територіальної одиниці, яку утворювала переважно родова община) і яка разом з ареопагом — вищим судовим і урядовим органом — почала відігравати значиму роль у політичному житті Афін. Аристотель пов'язує з іменем Солона також заснування і народного суду (суду присяжних) — гілеї, називаючи це однією з найдемократичніших афінських реформ, що також сприяла запровадженню принципів народовладдя [4, с. 672; 14 с. 58].

Прикметним з погляду розуміння громадянських обов'язків і відповідальності був закон, згідно з яким того, хто під час міжусобиць не приставав до якоїсь зі сторін протиборства, позбавляли громадянських прав. Таким чином Солон, припускає Плутарх, хотів, напевно, спонукати афінян до участі у політичному житті, аби громадяни не залишалися байдужими до суспільних справ [10, с. 116].

Нововведення Солона стосувалися також інших, менш, можливо, значимих сфер суспільного життя Афін. Так, прагнучи, певно, заохотити співгромадян до занять ремеслами, Солон видав закон, за яким син не зобов'язаний був утримувати батька, який не віддав його вчитися ремеслу. Деякі із законів Солона так чи інакше стосу-

валися і поширення інформації. Законотворець заборонив, зокрема, зле висловлюватися про померлих, а жінкам виголошувати створені голосіння під час похоронів стороннього їм небіжчика. Так само не можна було гудити живого в храмах, судових та урядових будівлях, під час видовищ: за порушення цього закону належав штраф у розмірі трьох драхм на користь ображеної особи та ще двох драхм на користь державної скарбниці. Втім, були і випадки, коли покарання за поширення інформації було значно суворішим. Так, образливі слова сина на адресу батька могли бути покарані позбавленням першого права на спадок. Не менш відчутно каралася і образа словом (незалежно від місця завдання образи) посадової особи. Така "інформаційна дія" тягла за собою позбавлення політичних прав того, хто злословив [5, с. 158].

Солон постановив, щоб Закони, розроблені ним, були чинними впродовж ста років. Прикметним для наразі правидавництва є спосіб оприлюднення правових текстів. Їх записали на дерев'яних таблицях, що були вміщені у "чотирикутники". За словами Аристотеля називали такі "інформаційні носії" *кірбами*: "Написавши ці закони на кірбах, афіняни поставили їх у "царському портику", і всі присягнули їх дотримуватися" [3, с. 275]. Який вигляд мало "видання" таблиць достеменно не відомо. Дехто з дослідників припускає, що під "чотирикутниками" слід розуміти рамки, інші твердять, що дерев'яні вибілені дошки висотою зі зріст людини були складені у вигляді призми, яка поверталася на осі для зручності читання [2, с. 80]. Як стверджують джерела, списки законів були тиражовані та виставлені на загальний огляд, ймовірно, також в інших, окрім Акрополя, місцях. З плином часу дерев'яні дошки псувалися, тому наприкінці V століття до н. е. закони були, певно, скопійовані на кам'яні стели, а також розміщені на фронтоні "царського портику" [7, с. 16; 11, с. 94].

Реформи Солона суттєво видозмінили увесь соціально-політичний устрій давніх Афін. Вони завдавали потужного удару по родовій організації суспільства і пануванню родової аристократії, що гальмували формування рабовласницького суспільства, і фактично створювали нові реалії афінської державності [4, с. 673]. Важливою заслугою політика було й те, що в умовах соціальної кризи він зумів запропонувати правові й політичні механізми, підсилені пропагандистськими засобами, які спрямували суспільний розвиток в еволюційне русло.

Дбаючи про суспільний спокій, він радив сильним і багатим не застосовувати свої можливості недостойним чином, а владу здійснювати обережно і розважливо — "так народу краще слідувати за вождями — не будучи пригнобленими і ґвалтованими". Водночас і демос Солон закликав задля спільного блага утримуватися від повстань, слухаючи того, хто править, — правий він чи ж ні [1, с. 192]. Зрештою, стверджують давні історичні джерела, Солон не догодив повністю ані першим, ані другим, які все одно вважали себе в чомусь обділеними. Сам же Солон пізніше скаже, що, попри дорікання на його адресу, найголовнішою своєю заслугою вважає те, що відвернув криваву міжусобицю, бо якби погоджувався з тим, що хотіли одні, а потім дослухався до інших, то місто б "стало жертвою тиранів численних, а я мусив би між ними поводитися, як вовк між псами" [8 с. 195; 12, с. 128].

"Я став, простягнувши міцного щита, і не дозволив ні тим, ні другим одержати неправдиву перемогу, — стверджував Солон. — Я, наче той стовбець, що закопаний на межі, став між ними, як між двома ворогами, що об'явили один одному війну. Ніколи б народові і у ві сні не побачити того, що він має зараз, а вельможні і сильні повинні хвалити мене та вважати за свого приятеля" [6, с. 20].

Солон першим у Давній Греції почав використовувати літературні публікації, "агітаційні" поезії з політичною, суспільно-трансформаційною метою, як *засіб політичної пропаганди* [9, с. 83] та цільового впливу на громадську думку, спрямування

її у потрібному для політика напрямі. Припустимо, що саме політична потреба і була "замовником" таких творів, де слово, за висловом Солона, ставало "образом справи". Схожої думки дотримується, зокрема, дослідник давнини Ігор Суриков, який звертає увагу на підкреслено політичну і критичну спрямованість більшості віршів Солона [11, с. 148]. У праці "Антична Греція в контексті епохи: архаїка та рання класика", він наводить, зокрема, слова історика Віктора Еренберга, які відображають цільність Солона як творця та політика-реформатора: "Солон був поетом і державним діячем, він — перший грецький політик, який, як і раніше, звертається до нас. У його особистості відбився цілісний аспект культури його часу, нерозривний зв'язок між мистецтвом і політикою, між словом і ділом. Єдність грецького життя проявилося в людині, який писав елегії іонійським діалектом і розміром, який любив блага життя і пристрасно любив своє місто, який твердо вірив у керівництво богів і в той же час усвідомлював політичні, соціальні та економічні проблеми, що стояли на порядку денному, і сміливо проектував їх рішення" [15, с. 1].

Завдяки реформам Солона, які, за висловом німецького історика Фрідріха Енгельса, стали "першою з низки "політичних революцій" [1, с. 33], економічний, політичний та культурний розвиток Афін вийшов на принципово новий рівень. Держава, що за грецькими мірками була доволі посередньою, після Солонівських реформ зробила різкий ривок вперед, ставши за якийсь час стає однією з двох, поруч зі Спартою, "наддержав" грецького світу, претендентом на гегемонію в Елладі. Новаторська діяльність політика і літератора мала значний вплив не лише на суспільний розвиток Греції, а й на цивілізаційний поступ та майбутність у цілому, заклавши фундамент нового громадянського суспільства, де панує принцип безумовного підпорядкування людини закону, відповідальності будь-якого громадянина, і політичного діяча особливо, перед громадою [13, с. 8–9]. Дослідники справедливо проектують правові норми Солона на усю подальшу правотворчість людства, зокрема, на Закони XII таблиць, які закладали основи величі вже наступної Римської імперії.

Дослідник минулого Осип Гордієвич, вказуючи на взаємозалежність поетичної та політичної діяльності Солона, переконаний, що реформи політика і державного діяча мали для Афін таке саме значення, яке значно пізніше мала для Європи Французька революція XVIII століття. З тією, втім, відмінністю, що трансформаційні перетворення Солона не мали тих жахів несправедливості та потрясінь, які супроводжували революцію [5, с. 2]. Говорячи про політичну діяльність Солона — "чесного держаного діяча", який "не прагнув до набуття зайвого, однак і не нехтував предметами необхідними" [10, с. 103] — Плутарх підкреслює і те, що його перевага над іншими була у лідерській здатності творити і змінювати світ: "він сам вів уперед, а не йшов слідом, і більшість своїх великих починань здійснив один, а не з чужою допомогою" [10, с. 144].

Величний пам'ятник Солону зведено у найбільшій книгозбірні світу — науковій бібліотеці Конгресу США у Вашингтоні, послугами якої користуються урядові органи та найавторитетніші дослідницькі центри. У монументі мудрець втілений із сувоєм Законів у простертій уперед руці, що символізує зародження і водночас устремління у майбутнє не лише правової, а й, безперечно, публікаторської та видавничої традиції.

Джерела

1. Античная Греция. Проблемы развития полиса [Под ред. Е. Голубцова, Л. П. Мариновича, А. И. Павловской, Э. Д. Фролова]. — М.: Наука, 1983. — Т. 1. — 422 с.

2. Аристотель. Афинская Полития. Государственное устройство Афин / Аристотель [Пер. и прим. С. И. Радцига]. — 3-е изд., испр. — М.: Флинта: МПСИ, 2007. — 240 с.
3. Аристотель. Политика. Афинская полития / Аристотель [Предисл. Е. И. Темнова]. — М.: Мысль, 1997. — 458 с.
4. Всемирная история в 10 т. — М.: Госполитиздат, АН СССР, 1955. — Т. 1. [под ред. Ю. П. Францева (отв. ред.), И. М. Дяконова, Г Ф. Ильина, С. В. Кисилева, В. В. Струве]. — 734 с.
5. Гордиевич О. Солон и его стихотворения / О. Гордиевич. — К.: Тип. С. В. Кульженко, 1883. — 195 с.
6. Ковалевський М. О. Історія Греції та Риму / М. О. Ковалевський. — Катеринослав; Кам'янець; Ляйпціг: Українське вид-во в Катеринославі. Філія для Правобережної України, 1920. — 112 с.
7. Колобова К. М. Как жили древние греки / К. М. Колобова, Е. Л. Озерецкая. — Ленинград: Госучпедиздат, 1959. — 165 с.
8. Лурье С. Я. История Греции / С. Я. Лурьє [Сост., авт. вступ. статьи Э. Д. Фролов]. — СПб.: Издательство С.-Петербургского ун-та, 1993. — 680 с.
9. Підлісна Г. Н. Антична література для всіх і кожного / Г. Н. Підлісна. — 2-ге вид., стереотипн. — К.: Техніка, 2004. — 384 с.: іл.
10. Плутарх. Сравнительные жизеописания в 3 т. / Плутарх. — М.: Из-во АН СССР, 1961 — 1963. — Т. I. [изд. подгот. С. П. Маркиш, С. И. Соболевский], 1961. — 503 с. — (Серия "Литературные памятники").
11. Суриков И. Е. Древнегреческое общество / И. Е. Суриков // История Древнего мира. — М.: Мир энц-й Аванта+, 2008. — 512 с.
12. Франко Іван. Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1977. — Т. 9. — 536 с.
13. Фролов Э. Д. Политические лидеры афинской демократиии (опыт типологической характеристики) / Э. Д. Фролов // Политические деятели Античности, Средневековья и Нового времени. Индивидуальные и социально-типические черты: межвузовский сборник. — Ленинград: Из-во ЛГУ, 1983. — С. 6–22.
14. Штоль Г. В. Герои Греции в войне и мире: история Греции в биграфиях / Г. В. Штоль [Пер. с нем.]. — М.: "Из-во "Скорина", 1992. — 304 с.
15. Ehrenberg V. From Solon to Socrates: Greek history and civilization during the 6th and 5th Centuries B. C. L., Methuen, 1968. — 493 p.

Н. О. БОНДАРЕНКО
кан. пед. н., УАІСНС МАУП

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність дослідження зумовлена рядом негативних тенденцій, а саме: зростання рівня правопорушень; зростання кількості хворих на наркоманію та токсикоманію; порушення захворюваності на венеричні хвороби; поява біженці; нуклеаризація та малодітність сімей; порушення природної структури сім'ї, що складалась віками, і створення різних типів, переважно неповних сімей; занепад моногамної сім'ї тощо.

У результаті проведеного аналізу даної проблематики коротко охарактеризуємо головні аспекти соціальної роботи у реалізації соціальної політики.

1. Сучасні підходи до визначення поняття "соціальна робота" відбивають результати наукових пошуків дослідників різних напрямків, свідчать про необхідність відшліфовування понятійно-категоріального апарату та концептуальних засад соціальної роботи як науки та навчальної дисципліни, а також визначають подальші вектори спрямування та вдосконалення даного виду діяльності. Соціальна робота є актуальною не лише як інструмент соціальної політики, а і виконує функцію зворотного зв'язку, виступаючи в якості своєрідного "соціального локатора", котрий визначає на основі соціальних показників реальні наслідки соціальної політики та її ефективність.

Серед найбільш актуальних соціальних проблем сьогодення в Україні найчастіше називаються проблеми бідності, малозабезпеченості, безробіття, недостатнього рівня соціальної захищеності цілої низки громадян (людей з функціональними обмеженнями, людей похилого віку, представників національних меншин, молоді тощо), міграційні та етнічні проблеми, сирітство, безпритульність, узалежнена поведінка та ін. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблеми соціальної роботи дозволяють виявити та скоригувати шляхи, напрямки та перспективи розвитку країни як соціальної держави. Модель соціальної роботи містить деякі теоретичні положення, що визначаються її зв'язком із суміжними науками про людину та суспільство, а також передбачає досить визначений зміст соціальної роботи, методи та форми допомоги тим, хто її потребує, профілактику криз, що виникають у людей. Теорії та моделі соціальної роботи більшість науковців умовно поділяють на соціолого-орієнтовані, психолого-орієнтовані, комплексні теорії та моделі.

2. Аналіз актуальних проблем соціальної політики в українській державі показав, що соціальна політика соціальної держави покликана регулювати відносини в суспільстві в інтересах основних соціальних груп і пов'язана з низкою заходів уряду, спрямованих на підвищення добробуту населення. Для України, як соціальної держави, важливим є чітке визначення пріоритетів і напрямків соціальної політики на державному рівні, окреслення основних ефективних способів і форм вирішення соціальних проблем людей, узгодження діяльності різних соціальних інституцій, врахування особливостей соціально-економічного розвитку держави та створення умов для підвищення життєвого рівня населення.

На разі система вимірювання ефективності розробки та реалізації соціальної політики в державі розроблена недостатньо, потребує вдосконалення та наукового обгрунтування. Важливим завданням є розробка системи спеціальних показників (критеріїв) статистичного чи соціального характеру, аналіз яких дасть змогу об'єктивно оцінювати дієвість соціально-спрямованих заходів.

При формулюванні основних напрямків соціальної політики та соціального розвитку дії уряду спрямовуються на створення умов щодо виконання зобов'язань держави перед громадянами стосовно реалізації прав і свобод людини, забезпечення певного рівня соціальних стандартів, створення належних умов існування та повноцінного розвитку особистості, запобігання соціальному виключенню, стигматизації та дискримінації окремих категорій осіб.

Основними завданнями соціальних працівників в межах реалізації соціальної політики держави в умовах кризи є сприяння зменшенню ризиків і негативних впливів ринкової економіки на життєву ситуацію особистості та створення умов для її кращої адаптації та ресоціалізації в скрутних життєвих обставинах.

3. Узагальнюючи аналіз проблем соціальної роботи в контексті соціального захисту, можемо стверджувати, що соціальна захищеність характеризується параметрами системи соціального захисту, соціальної безпеки; розвиненістю і дієвістю системи соціальних гарантій; ступенем забезпечення соціальних прав людини; реалізацією принципу соціальної справедливості. Соціальний захист та соціальне забезпечення покликані визначати рівень та шляхи створення умов для гарантованої державою соціальної захищеності громадян від тих негараздів, котрі виникають внаслідок недоліків у регулюванні ринкових відносин (економічних ризиків), або ж непередбачуваних (хвороба, стихійне лихо та ін.) чи передбачуваних (старість) скрутних обставин. Гарантування соціальної безпеки в суспільстві є основним завданням соціального захисту.

Аналіз наукових джерел показав, що соціальний захист в Україні за ринкових умов має базуватись на таких принципах: визначення соціального захисту пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави; законодавче визначення основних соціальних гарантій; загальнодоступність і гарантований рівень соціального забезпечення найнагальніших життєвих потреб для всіх громадян; визначення рівня наданих гарантій на підставі соціальних нормативів; законодавчо встановлений розподіл відповідальності між державою, роботодавцями та працівниками щодо забезпечення гарантій із соціального страхування; забезпечення непрацездатному населенню рівня життя, який відповідає встановленому законом прожитковому мінімуму; відповідність основних засад соціального захисту рівню соціально- економічного розвитку держави.

Система соціального захисту покликана виконувати дві основні функції: пом'якшувати наслідки бідності (реабілітаційна функція) через надання короткотермінової адресної допомоги бідним; запобігати бідності (превентивна функція), що досягається запровадженням умов для участі громадян у соціальному страхуванні під час свого активного періоду життя.

Щодо складових соціального захисту, то найчастіше до них відносять: пенсійне забезпечення, пільги та допомоги непрацездатним, а також малозабезпеченим громадянам, надання грошової допомоги та пільг сім'ям з дітьми, житлові субсидії, допомога по безробіттю, обслуговування одиноких непрацездатних громадян у будинках-інтернатах, територіальних центрах соціального обслуговування чи їх структурних підрозділах та ін.

Важливими складовими соціального захисту виступають соціальна допомога та соціальні послуги. Метою соціальної допомоги є створення умов для подолання

скрутних життєвих обставин та забезпечення можливості рівної участі особи у житті суспільства. Поняття соціальної допомоги розглядають, як: 1) одну зі складових сучасних основ соціальної роботи (соціального захисту); 2) високоефективну соціальну технологію; 3) принципово важливий сектор соціальної сфери.

Соціальні послуги — це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя. Система надання соціальних послуг повинна у подальшому вдосконалюватись, розвиватись та реформуватись відповідно до вимог часу та потреб суспільства.

Створення системи вимірювання діяльності соціальних установ, які надають соціальні послуги, є необхідним процесом вдосконалення менеджменту соціальних служб, з одного боку, а з іншого, — сприятиме поліпшенню якості та підвищенню адресності самих соціальних послуг та соціальної роботи в цілому.

Джерела

1. Українська держава і суспільство: проблеми взаємного контролю [Електронний ресурс] / С. Ю. Сергієнко // Політологічні записки. — 2012. — № 6. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2012_6_30.pdf
2. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / М. Ф. Головатий (кер. авт. кол.), М. П. Лукашевич, Г. А. Дмитренко та ін. — К: МАУП, 2004. — 368 с.
3. Фирсов М. В. Теория социальной работы: учебное пособие для студентов высших учебньїх заведений / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. — М.: Гуманит. изд. центр “ВЛАДОС”, 2000. — 432 с.
4. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. — Львів: Світ, 2003. — 400 с.
5. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика: навч. посібник / А. Г. Ягодка. — К.: КНЕУ, 2000. — 212 с.

T. V. VOYTKO
candidate of cience, associate professor, IIRL IAPM

THE LANGUAGE OF NEWSPAPER DISCOURSE

The problem of newspaper style leaves a lot of items for critical thought. Functional style has several definitions such as: style, variant, dialect and register. There is a traditional paradigm of English style presented by I. R. Galperin. He distinguishes five styles in present-day English [2, p. 22].

Then it is the well-known work Stylistics of Modern English by I. V. Arnold (1973, 1981). Where she singles out four styles: poetic style, scientific style, newspaper style and colloquial style. I. V. Arnold's recognises a colloquial style. Singling out a poetic and a scientific style seems valid (remembering, of course, the distance between traditional and modern poetry, or ancient history and molecular genetics for that matter) [3, p. 68].

It is quite true that, as I. V. Arnold says, "The newspaper is a means of information and a means of convincing. It is intended for a mass audience... It is usually read where and when it is hard to concentrate... Hence the necessity of special arrangement of information..." There follow requirements the reporter and the editor are supposed to comply with. No doubt they do comply, but they cannot help publishing texts whose authors or compilers never cared about newspaper readers' needs and convenience. Thus, texts of international treaties or other governmental documents admit of no change whatsoever.

To conclude, it might be stated that Arnold overlooks a very important style-forming sphere: that of official intercourse — business correspondence, legal documents, municipal announcements and the like. These have much in common, yet they naturally cannot be classed as poetry, science, newspaper or colloquial speech.

Also, very rich in information, with a number of new problems raised and solved, is the handbook by A. N. Morokhovsky and his three co-authors — O. P. Vorobyova, N. I. Likhosherst and Z. V. Timoshenko Stylistics of the English Language, published in Kiev [4, p. 157]. In the final chapter of the book "Stylistic Differentiation of Modern English", written by A. N. Morokhovsky a concise, but exhaustive review of factors to be taken into consideration when problem of styles is to be settled ends with the following set of style classes: official business, scientific-professional, publicistic, literary, colloquial and familiar colloquial styles.

Each style has a combination of distinctive features. A. N. Morokhovsky warns the reader that the five classes of what he calls 'speech activity' are abstractions, rather than realities, and can only seldom be observed in their pure forms: mixing styles is the prevailing practice.

A selection and use of language means in publicistic style submits to two requirements, they are providing of the logical and emotional influencing of expression.

Speech of newspaper style is the object of study of few branches of linguistics, in particular, stylistics, lexicology, and sociolinguistics. A newspaper discourse gives wide material for the decision of numerous problems of linguistic communication, and communicative activity.

The distinction of styles is based upon the factors of two types — *social*, which we find in no speech activity of the various practical necessities of the use by a language

(pragmatic conditions), and *actually linguistic*, speech, because each styles is formed by the definite complex of original style forming linguistic features which exactly form the linguistic specific of every style [5, p. 39].

The newspaper style is characterized by the popular, clear summary oriented to rapid perception of reports, on a conciseness and intelligibility of information. So for example:

In 2000, at the end of the previous economic expansion, the median American family made about $61,000, according to the Census Bureau's inflation-adjusted numbers.

In this example we can notice the clear summary.

Newspaper discourses appear on a concrete occasion actual for the life of society and what the reaction is on definite events. They present the definite functional-stylish class of discourses, which within a newspaper-magazine variety is created with a characteristic communicative purpose — the report, the popularization of information that determines internal organization of its linguistic properties.

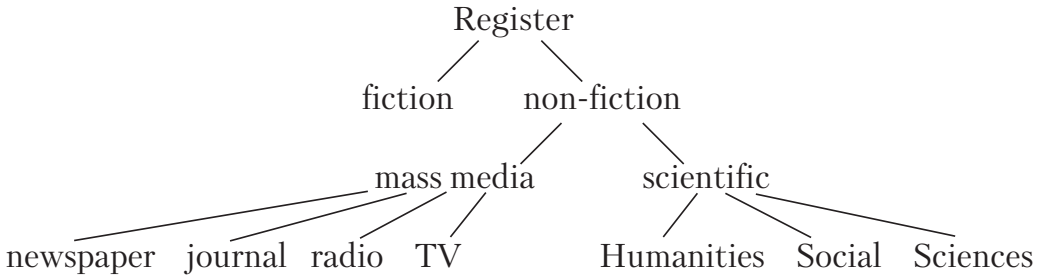
It is possible to notice clear exposition of information, conciseness and intelligibility. So we will make few examples of these characteristics.

Health care and taxes will have to be part of the discussion, too. Dr. Ezekiel Emanuel of the National Institutes of Health pointed out to me that a serious effort to curtail wasteful medical spending would directly help workers. It would spare them from paying the insurance premiums and taxes that now cover that care [7].

In the language of newspaper are shown all determining tendencies of development of norms. The last sometimes enter into expressive contradictions: from one side, this is an aspiration for saving of stability of norm, from the second it is diachronical changes.

Example of diachronical changes: *And few weeks later, on Jan. 31, 2007, KPMG and New Century's own as countants stunned company's board revealing that lender had incorrectly calculated its reserves for troubled home loans. That mistake was likely to cost New Century $300 million, wiping out all its profits from second half 2006* [6].

To summarize the studied material, we can present such types of register as:



The language of newspaper style gives rich material for researches in the branches of functional and practical stylistics, for finding out the problems of functional styles, for development of theory of newspaper genres and is expressively selected as the separate object of study.

Sources

1. Акимова О. В., Солнышкина М. И. Типология дискурса в профессиональной коммуникации / Материал опубликован: Сборник научных трудов "Актуальные проблемы теории коммуникации". — СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2004. — С. 253–270.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. — М.: ИТДГК "Гнозис", 2003. — 280 с.
3. Скребнев Ю. М. Основі стилистики английского язіка: Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Ю. М. Скребнев. — 2-е изд., испр. — М.: ООО "Издательство Астрель", 2003. — 221 с.

4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля-К, 2006. — 716 с.
5. Язык. Познание. Коммуникация: Сб. статей / Отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. — М.: МАКС Пресс, 2004. — Вып. 26. — 168 с.
6. Poluyzhyn M. M. Lecture Notes on Historiography of Linguistics. — Uzhhorod: Патент, 2002. — 221 p.
7. C. Penney, Citing Slowdown, Says Profit Fell 36 % Published: August 15, 2008 www.allbusiness.com
8. For Many, a Boom That Wasn't Published: April 9, 2008 www.nytimes.com

Г. А. ГАЙДУКЕВИЧ
канд. психол. н., Житомирский институт МАУП

ДЕГРАДАЦИЯ СИЛОВЫХ СТРУКТУР КАК РЕЗУЛЬТАТ УСИЛЕНИЯ РЕПРЕССИВНОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Любые исследования проблем права и демократии, которым посвящена данная конференция будут не полными, если хотя бы конспективно не будут затронуты вопросы функционирования силовых структур на том или ином этапе развития общества. К таковым в Украине принято относить Вооруженные Силы, МВД и СБУ. В этой триаде в процессе развития украинского суверенитета постепенно к середине 90-х гг управленческие позиции заняла система СБУ, а армии и милиции отвели роль "пасынков" государственной машины, тоталитарный характер которой постепенно сформировался под воздействием идеологии национализма, ставшей практически государственной и довлеющей вплоть до сегодняшних дней. Учитывая, что такая идеология не может претендовать на демократию "у вільній Україні" получила развитие репрессивная система, которой с успехом пользовались Президенты и партийно-клановые структури для удержания своей власти (тем более, что государство в Украине построено таким образом, что попадание во власть предполагает деньги, причем зачастую столько сколько унесешь: "така Держава!").

В такой ситуации надзорно-репрессивная система организовала всеобъемлющий контроль МВД и ВСУ. Оправдывая свою необходимость и важность, система СБУ постепенно начала претендовать на подбор и расстановку кадров в силовых структурах, создание сети осведомителей (которым разумеется обещалась карьера). Повсеместно начался процесс прослушивания служебных телефонов. Была реанимирована технология дистанционного прослушивания через применение дихотонических (в некоторой литературе дихотических) излучений. Только сейчас мы можем осознать, что в этой системе сменили только бирку КГБ на СБУ, а ее антинародное, репрессивное содержание осталось. В этой связи нельзя забывать что в Украине, как и в других странах до сих пор построение государственности осуществляется посредством описанной К. Марксом и Ф. Энгельсом модели, т. е. государство является особым аппаратом подавления, а не аппаратом организации жизни людей [1, с. 85] (это относится и к хваленным западным демократиям).

Анализируя взаимодействие, либо взаимовлияние категорий: право, демократия в контексте изучения ситуации в силових структурах следует подчеркнуть, что причиной беззакония является ослабление либо деградация силовых структур ибо они его обеспечивают. В свою очередь беззаконие неизменно приводит к снижению уровня демократии ибо последняя начинает тяготеть к охлократии (даже при сохранении демократических атрибутов, например майдан) или просто беззаконию.

Более предметно проанализируем ситуацию в МВД и ВС Украины, которые с одной стороны оказались в ситуации тотального контроля, а с другой в ситуации тотального беззакония, что и вызвало блокирование их деятельности на определенных этапах развития украинского суверенитета, а бездеятельность в свою очередь привела к деградации. Для обоих силовых структур бездеятельность командиров, начальников особенно в вопросах заботы о подчиненных, защиты их прав, не выпол-

нения своих уставных обязанностей по обеспечению всем положенным своих подчиненных стали характерными (для МВД в 90-годах, для ВС Украины в последние 10–12 лет).

В 90-х годах в системе МВД Украины было введено скрытое дистанционное дихотоническое прослушивание системой СБУ. Данный вид надзорной технологии предполагает тяжелые последствия, особенно для тех кто не понимает сути поражающего воздействия применяемых магнитных излучений. Кроме поражений физиологии, непонимающие физику процесса воздействий могут испытывать нервно-психические расстройства, данный вид надзора может блокировать целенаправленную деятельность. В системе МВД к концу 90-х годов начали появляться, нарастающие во времени факты суицидов. Этой проблеме была посвящена целая конференция, проведенная в системе МВД "Попередження суїцидальних проявів у працівників органів внутрішніх справ" в Киеве [4]. Только с течением времени стало возможным точно утверждать — это были специально организованные излучения. Прежде всего по этой причине с началом двух тысячных годов правоохранительная деятельность в Украине начала сворачиваться. Уже к 2005 году участковая милиция, управления МВД прекратили следственную деятельность по фактам квартирных краж, краж документов, соблюдению элементарных конституционных прав людей, обворовыванию банковских счетов граждан и т. д., а через несколько лет навыки следственной практики, раскрытия преступлений были утрачены у значительной части сотрудников МВД.

Таже проблема коснулась репрессивного разгона армии в ходе реформы ВС Украины в 2004–2006 гг. Репрессивный режим Украины, уверовав в свое всевластие с началом реформы и до сих пор применяет по офицерам надзорные излучения. Думается, что на сегодняшний день данные излучения сполна ошутили на себе и обычные люди особенно, если учесть, что дихотонические излучения получили свое развитие через, и проводные, и мобильные системы связи. Автором данной статьи в медицинских и других научных публикациях [2, с. 199–206; 3, с. 56–65] уже описаны последствия применения магнитных технологий: преждевременное старение, развитие инвалидности, рост онкологических заболеланий и т. д. Следует отметить, что в армии несмотря на увеличение случаев травмирования, смертей, летальных исходов вследствие заболеваний проблема суицидов не возникла. Это связано прежде всего с тем, что к офицерам в период их обучения и профессиональной подготовки предъявляются повышенные требования к тренировке психофизиологии и прежде всего через физические, спортивные нагрузки, предполагающие формирование устойчивых нервнопсихических структур, которые даже при больших служебных, боевых нагрузках, экстремальных ситуациях препятствуют развитию суицидального поведения.

Наблюдения более десятилетнего применения магнитно-модуляционных технологий по офицерам ВС Украины позволили сделать вывод, что они могут приводить к утрате производственного, т. е служебного навыка, к деформации профессиональной этики и гражданской морали. Учитывая, что в этот период финансирование армии было сведено почти к нулю, оставшиеся на действительной воинской службе лет 7 или 8 (с 2006 по 20013) являлись в расположение воинских частей только за получением денежного содержания ибо ни здоровья, ни средств для служебной деятельность у армии не было. В таких условиях деградация армии продолжалась через пиары, которые позволяли командирам и начальникам имитировать активную служебную деятельность в многочисленных докладах "на верх". Имитировалась активная научная работа, военно-инженерные идеи (в то время как все это разворовывалось через надзоры гражданских ученных и уволенных военных), писались тома отчетной документации о якобы проведенных учебных маневрах, отработке учебно-

боевых задач, организации боевой учебы в армии и т. д. В указанный период армия существовала только на бумаге. Думается, что это вполне естественный результат официального политического кредо националистических лидеров "померанчевого" майдана, которые неоднократно и периодически провозглашали, что "армія заважає їм будувати національну державу" и по этой причине в том числе прекратили ее финансирование.

Не следует думать, что репрессии по отношению к армии прекращены. Одной из форм таких репрессий является регулярное пенсионное обворовывание офицеров. Оболваненные военные и гражданские чиновники, имеющие отношение к пенсионным начислениям (теми же излучениями), находясь под зомбирующей дихотонической "модуляцией" до сих пор руководствуются ощущениями, галлюцинациями. По этой причине справки денежного обеспечения, подаваемые в пенсионные фонды военнослужащих фальсифицируются, должностные оклады искажаются, а военные комиссары и военные прокуроры, не занимаясь проблемами обворованных офицеров, лишив их, и социальной, и юридической защиты тем самым оставили один на один с коррумпированной системой власти (и это при том, что офицеры всю жизнь отдали армии). Учитывая, что речь идет о деградировавшей пореформенной армии в пенсионном воровстве могут участвовать и те чиновники, которые при погонах в воинских частях, в ВУЗах и т. д. В этой связи давно назрела потребность принятия МО Украины решения о пожизненном юридическом обслуживании пенсионного обеспечения офицеров военной прокуратурой. Актуальность проблемы более, чем очевидна в связи с предстоящим расформированием АТО ибо слабо социализированные молодые люди, успевшие понюхать порох без должной юридической поддержки будут устраивать свою жизнь посредством применения оружия. Тем более, что на руках его будет более, чем достаточно в ближайшие, как минимум 10–15 лет.

Самое страшное в этой ситуации то, что в ВС Украины до сих пор после реформы некому профессионально руководить, т. е. департамент Министерства обороны, Генеральный Штаб не имеет тех профессионалов, которые могут готовить должные обоснования для принятия решений Министром обороны (это относится прежде всего к отсутствию специалистов, способных анализировать ситуацию в стране и за ее пределами; отсутствию психологов, разбирающихся в психологических миротворческих операциях, других специалистов). До сих пор некому прекратить все разглагольствования о реформе армии на данном этапе, когда у страны нет экономики, а следовательно денег. Необходимо признать, что сегодня армия Украины, это армия "батальонного" типа, а любая болтовня про возможность войны с Россией и возможной военной победе не что иное как провокация. В такой ситуации основная задача ВС и их руководства состоит в максимальной заботе о людях: восстановлении законности по отношению в военным пенсионерам (ведь это резерв армии!), сохранение жизни личного состава действующей армии, а также жизни всех людей, охваченных регионом АТО. Руководителям всех уровней в регионе наконец нужно понять, что не наших людей там нет. Искусство позиционной войны (к которой сведена ситуация) состоит в том, чтобы минимизировав потери, выжидая принятия политического решения по урегулированию конфликта постепенно перейти к налаживанию контактов с противником по всей линии соприкосновения и тем самым заставить политиков перейти к активному переговорному процессу. И здесь армии Украины не следует прислушиваться к мнению политиканов от власти ибо после реформы 2004–2006 гг. из уволенных офицеров попытались сделать посредством дихотонических репрессий безмозглых рабов, а сейчас, отрабатывая подачки ЕС и США пытаются превратить армию в пушечное мясо против России, особенно, если удастся

трансформировать классическую гражданскую войну в Украине (особенно по причинам ее возникновения) на уровень международного вооруженного конфликта.

В ВС Украины пора прекратить позорную для армии практику назначения на вышестоящие должности через систему СБУ ибо правовая фрустрация (как не способность принимать решения и реализовывать действующие правовые нормы) в самой армии будет нарастать. Руководству МО Украины давно пора отдать себе отчет в том, а также объяснить руководству страны, что армия после реформы 2004–2006 гг. фактически прекратила свое существование в том числе потому, что служить в ней остались и были выдвинуты на вышестоящие должности те кто имел протекцию СБУ, а не знания и опыт службы. Достаточен один беспрецедентный пример: во время начала аннексии Крыма ни один корабль не был выведен в открытое море, а ведь требование выхода в открытое море при военной угрозе, угрозе войны является аксиомой и прописной истиной тактики. К данной проблеме относится проверка боевой готовности своего Черноморского Флота Россией в Крыму, когда у руководства МО Украины наступила ситуация не только блокирования деятельности, но и комментариев (а ведь это были внезапные маневры России на территории Украины).

Одним из способов решения проблемы является ликвидация Президентской "опричнины". Если не сейчас, то после выхода страны из кризиса необходимо ликвидировать в стране систему СБУ как атавизм тоталитарной эпохи и одновременно, а может быть и раньше принять закон "Об импичменте Президента". Стране нужен Президент, работающий на людей, а не защищающийся от них репрессивной структурой, которую некогда ввел Иван Грозный для "подавления всех и вся во здравие Царя". Такой закон приведет к тому, что Президент начнет постоянно работать с министерствами и ведомствами, с правительством и высшим законодательным органом, с людьми. Кстати такой закон обезопасит самого Президента ибо простая демократичная процедура устранения его от власти не предполагает организацию майданов, обоснование революций с целью его свержения и тем более никто не будет на него покушаться. И закон "Об импичменте Президента", и ликвидация системы СБУ в купе приведут к падению украинской репрессивной системы или украинской Бастилии. Думается, что день принятия решения об упразднении СБУ (обоснование решения [1]) может быть объявлен Днем Свободы, ну а профессионалы Украины наконец получат возможность трудиться без надзоров. Организаторам государства наконец нужно понять, что весь механизм профессионализма покоится на профессиональной этике, которая не покупается и не продается ибо составляет внутренний мир человека, который формируется в процессе его самореализации через профессиональную деятельность.

Источники

1. Гайдукевич Г. А. К проблеме реформы системы безопасности Украины. Регіональні аспекти модернізації суспільного розвитку. Збірник. — Чернігів: ЧІ МАУП, 2011. — 184 с.
2. Гайдукевич Г. А. Природный магнетизм и методологическая ошибка в магнитотерапии. Науково-практична конференція з міжнародною участю "Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи", Житомир 17–18 жовтня 2013 р./ За ред. В. Й. Шатила. — Житомир: ТОВ 505, 2013. — 328 с.
3. Гайдукевич Г. А. Магнітний геноцид та системи зв'язку в Україні. Економіка та управління: аналіз, тенденції і перспективи розвитку: [збірник наукових робіт / За заг. ред. Т. В. Семенюк, С. М. Коляденко, Н. П. Павлик]. — Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2014. — 178 с.
4. Психологія суїцидальної поведінки: діагностика корекція, профілактика. Збірник наукових праць / За заг. ред. С. І. Яковенка. — К.: РВВ КІВС, 2000.

В. А. ГАПОНЕНКО
канд. політ. н., доц., КНЕУ ім. Вадима Гетьмана

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Завершення демократизації політичної системи Україні — це один з головних вимог інтеграції у європейське співтовариство. Протягом всієї історії існування незалежної української держави основний акцент ставився на інституційну складову модернізацій них процесів. Однак, попри тривалі реформи у цьому напрямі, далеко не всі завдання трансформації політичного режиму були виконані, що свідчить про актуальність подальшого наукового пошуку чинників інституціоналізації демократії в Україні.

Особливо важливою ця проблематика стає в умовах кризового функціонування політичної системи. Адже, останні події в Україні яскраво засвідчують: демократія у нашій державі має лише зовнішні, формальні атрибути, що стає фактором нестабільності та конфліктності.

Тематика перехідних процесів політичної системи є однією із найбільш розроблених у науковій літературі. Так, на неінституціоналізованому характері демократії у перехідних суспільствах та Україні зокрема наголошували О'Доннел, М. Кармазіна, а роль політичної культури у процесах демократизації розкривали. Ідеологію та світоглядні установки вважає основою встановлення будь-якого політичного режиму сучасна американська дослідниця Г. Арендт [14].

Однак, належним чином не було обґрунтовано характер взаємозв'язку політичної культури та процесів інституціоналізації політичної системи в Україні.

Тому метою даної статті є з'ясування особливостей політичної культури як чинника інституціоналізації демократії в Україні.

Для вирішення поставленої мети варто звернутись, насамперед, до аргументів класиків політичної думки. Обґрунтування ідеї пріоритету політичної культури у процесах демократизаці можемо знайти як у класиків лібералізму, зокрема у Дж. С. Міля [156], А. Токвіля [236], Д. Дьюї [88]. Застереження класиків лібералізму, так і сучасних вчених Д. Белла [30], Р. Дарендорфа [80], Дж. Хеллоуела [260]. Вони висловлюють твердження про те, що криза демократії виникає та проявляється в першу чергу як занепад моралі та традиційних європейських цінностей.

Варто звернути увагу і на історичний досвід демократизації європейських держав. Тут демократія формувалась століттями на основі християнської моралі [М. Вебер, Р. Арон].

В процесі секуляризації світського життя в європейських країнах основні постулати християнської моралі поступово трансформується в етичний лібералізм. Його представники, італійський дослідник Бенедетто Кроче [124–125], німецький Ернест Трьольч [239] та російський Павло Новгородцев [172–173] критикували зведення економічного лібералізму, — гедонізму та утилітаризму, — в ранг суспільного закону, що поширився на інші сфери суспільного життя [124; с. 321].

Названі автори пропонують власне пояснення ролі політичної культури як чинника демократичної політичної системи. Політична свобода і демократія вступають

у протиріччя, коли демократизм поклоняючись рівності, що розуміється зовнішнім і механічним чином, рухається, бажає вона того чи ні, до авторитаризму, застою і трансцедентності [112; с. 327]. Тому теорія етичного лібералізму дотримується вимоги до сприйняття демократії як історичної форми, що має постійно переосмислюватись з метою її вдосконалення.

Ці ідеї особливо важливі для трансформації політичних систем постсоціалістичних держав. Серед найважливіших специфічних рис нових демократій дослідники, зокрема Д. Растоу [202], С. Гантінгтон [257], називають наявність пережитків тоталітарної доби, під якими розуміють корупцію, протекціонізм, викривлення цін, зовнішній борг, неефективні державні підприємства, порушений торговий баланс, фіскальну нестабільність. Тому передумовою переходу до демократії є подолання зазначених явищ, виховання нової системи суспільно-політичних цінностей. Особливістю перехідних суспільств є також розчарування в існуючому політичному устрої і скептичність населення, що призводить до кризи легітимності політичних інститутів.

Також особлива роль демократичної політичної культури в пострадянських країнах зумовлена специфікою мислення їхніх громадян, яка склалась під впливом тривалого історичного розвитку. Так, недостатньо розвинені почуття індивідуальної відповідальності та ініціативи, схильність до державного патерналізму українські політологи О. Проценко і В. Чепинога вважають причиною соціальної апатії та аполітичності суспільства. Це пояснюється таким чином: "Зовнішні (декларативні) інституційні чинники патерналізму знімаються, залишаючись складовою мислення і приватних розрахунків громадян" [196; с. 97]. В результаті, маси перебувають у вкрай дискомфортному становищі: продовжують розраховувати на допомогу, в той час як очікування вирішення індивідуальних проблем на державному рівні виявляються примарними.

До сказаного слід додати ще одну рису, сформовану державною політикою нових незалежних держав. Це відсутність усвідомлення спадковості політичного розвитку. Її можна пояснити наступним чином: руху вперед заважає переконання народів посткомуністичних країн, що за комунізму не було створено нічого корисного чи гідного збереження. Комунізм настільки глибоко проникнув в усі сфери людського життя, що ставлення переважаючої більшості населення до розвитку країни після розпаду цієї системи може бути сформульоване як початок з нуля і необхідність будувати на порожньому місці.

Відсутність усвідомлення спадковості посилює суперечності навздогінної модернізації. У свідомості постають образи постійної відсталості. Завдання трансформації постають як однополярно орієнтовані (єдина мета наздогнати Захід), що загрожує сформувати ситуацію обмеженого плюралізму. Вона зумовлює зневажливе ставлення до історичного минулого. Будь-які спогади про минуле сприймаються як антиреформаторство, загроза демократії. Найяскравіше це проявляється у запереченні здобутків тоталітарної доби.

Таке переконання цілком хибне. Багато завдань модернізації радянською системою були вирішені: суспільство було урбанізовано, забезпечено загальну грамотність населення, побудовано залізниці й автомобільні траси.

Внаслідок заперечення певного етапу свого історичного минулого, прагнення відновити вихідні контури своєї державної ідентичності і возз'єднатися з зовнішнім світом неминуче веде до конфлікту, тому що образ "тієї держави" не співпадає з вимогами сучасності. Це приводить до важкої кризи колективної самоідентифікації посткомуністичних націй. Тобто, варто усвідомити, що критика комуністичного режиму не завжди має позитивні результати як будь-який однобічний погляд на речі.

Нарешті, слід зазначити, що необхідність політичної культури для інституціоналізації демократії постсоціалістичних країн обумовлюється формальним розумінням останньої. По-перше, сприйняття української демократії найчастіше полягає в інституціональній фіксації. Іншими словами, досягнення демократії асоціюється з розширенням механізмів та інститутів, наявність чи відсутність яких має свідчити про демократичність чи недемократичність політичної системи. Більшість з них вже давно стали дійсністю, але не сприяли розширенню свободи та прав людини.

Для прикладу, досить згадати визнання української Конституції 1996 року чи не найдемократичнішою у світі. Проте, вона не сприяла вирішенню завдань політичної ефективності та стабільності, а, навпаки, стала предметом постійних суперечок, змін та реформ, що заважають функціонуванню політичної системи.

Іншою ілюстрацією другорядності формальних ознак демократії є наявність величезної кількості різноманітних партій, які теоретично свідчать про політичний плюралізм та представлення інтересів багатьох груп населення. Натомість, фактично вони виражають атомізованість, відсутність реальних альтернатив для вибору через нечіткість ідеологічної позиції переважаючої більшості політичних сил, що посилює недовіру, апатію та абсентеїзм громадян.

Також загрозливою є тенденція використовування формального трактування демократії для офіційної та напівофіційної пропаганди. Воно створює передумови для маніпулювання аудиторією. Політичні діячі переконливо і з різноманітними аргументами говорять про відсутність ефективних механізмів, які б дозволяли реалізувати конституційні права, фальсифікації під час виборів і т. п. Для вирішення цих проблем вони пропонують здійснити певні політичні реформи, змінити склад влади. Така надмірна увага формальним характеристикам політичної системи відтягує вирішення реальних політичних проблем, відволікає громадськість.

Такий хід подій не дозволяє прискорити розв'язання суспільних питань: інституційні перетворення української політичної системи на практиці означають продовження безплідної суперечки про те, який з обраних владних інститутів — президент чи парламент — має бути наділеним більшими повноваженнями або є демократичнішим.

Варто згадати і про використання категорії "демократія" для позначення чогось позитивного та прогресивного в політичному житті або протилежне до радянської тоталітарної доби. Перехід до демократії в пострадянських країнах розглядався на рубежі 80–90х років як безумовне благо, що мало принести значні переваги, подолати всебічну кризу радянської політичної системи, вирішити соціально-економічні проблеми. В реальності розбудова демократії в незалежній Україні призвела до зовсім протилежних результатів. Як наслідок, в суспільстві почали переважати песимістичні оцінки та невтішні прогнози, загострились існуючі суперечності, поширились заклики до поновлення старого режиму чи встановлення нових видів авторитаризму. Такий стан речей багато в чому був викликаний заздалегідь неправильним розумінням демократії, занадто ідеалізованим та абстрактним її трактуванням.

Тільки останнім часом у пострадянських громадян з'являється усвідомлення того, що демократія — це не тільки свобода, а тим більше вседозволеність, а, в першу чергу, законослухняність, повага до прав та свобод інших, здатність і готовність взяти на себе відповідальність за суспільні справи.

У перехідному суспільстві відсутні сталі уявлення про свободу, тому вона сприймається як нічим не обмежена. Як наслідок виникає важкий конфлікт між особистою свободою й державною владою. В умовах стабільності в суспільстві формуються певні норми свободи. Навіть розглянуті як недостатні певними соціальними групами, ці норми все-таки є фактами масової свідомості.

Нині українське суспільство переживає період різких соціальних зрушень, норми свободи починають руйнуватись — і це створило умови для виникнення конфлікту між особистою свободою й новими нормами. Відбувається боротьба, що переросла у масовий терор. Його причини можна пояснити словами Ф. Закарії, який стверджує: "Введення демократії в розколотих суспільствах лише заохочує націоналізм, етнічні конфлікти і навіть війни. Організувати собі масову підтримку простіше за все на расовому, етнічному чи релігійному ґрунті" [100; с. 117].

Такий висновок цілком відповідає українській політичній практиці, де основні політичні гравці використовують національні почуття для політичної риторики, чим провокують розкол суспільства. Заклики національного самовизначення почали застосовуватись з метою маніпулювання громадською думкою. Держава виправдовує власне втручання в різні сфери життя суспільства та використання різних методів діяльності, в тому числі протиправних, ставлячи за мету розбудову нації. Водночас, відповідальність за прорахунки власного уряду покладається на зовнішнього ворога. Прикладами цього можуть служити суперечки про необхідність другої державної мови, регіональний поділ та протиставлення інтересів різних територіальних соціальних груп в Україні.

Гіпертрофовану форму має в Україні принцип народовладдя. Він є своєрідним методом, за допомогою якого правляча еліта легітимізує власні вчинки, і одночасно, знімає з себе відповідальність за результати своєї діяльності. Пояснюючи ті чи інші помилки фразою "так вирішив народ" або вирішуючи гострі суспільні проблеми через різного роду обговорення, опитування, референдуми, народні обранці шляхом різних маніпуляцій реалізують власні інтереси на цілком законних та обґрунтованих засадах.

У результаті сприйняття народовладдя як засобу легітимації дій політичних суб'єктів нехтується необхідність ефективного управління за допомогою демократичного методу. За такого підходу не враховується, що демократія — це не просто багатоманітність поглядів, не просто форум, де всяка думка має місце, а й система правління [80; с. 70].

Однією із основних проблем інституціоналізації демократії у сучасних умовах вважаємо невдалу інформаційну політику. Маніпулювання громадською думкою, заангажавоність ЗМІ, відсутності незалежних джерел інформації, некритичність сприйняття громадян або їхнє небажання отримати об'єктивні дані через недостатність рівня політико-правової свідомості та освіти, популістські дії зменшують соціальний базис підтримки демократичних перетворень.

Негативно впливає на стан політичної культури у пострадянських державах і низька якість політичного лідерства. Деградація національної еліти проявляється і у надмірному захопленні зарубіжними стандартами, космополітизмом і часто стають маріонетками та виразниками волі західних держав, а не власного народу, здійснюється трансляція певної системи цінностей без їхньої адаптації до національних особливостей.

Загрозливою є тенденція зближення політичної (державної) та економічної сфер життєдіяльності. Вона має наступні прояви: співробітництво держслужбовців з підприємницькою елітою, використання політичного впливу та влади для отримання економічних вигід, лобіювання законів, що сприятимуть задоволенню особистих потреб та інтересів, прагнення еліти поширити суто ринкові принципи поведінки на всі без винятку сфери суспільного життя. Таке перебільшення ролі ринку підриває інститути представницької демократії, насамперед породжуючи корупцію завдяки виправданню з моральної точки зору мотиву прибутку.

Таким чином, невідповідність рівня розвитку політичної культури демократичним інститутам та процедурам зумовлює низьку ефективність впроваджуваних реформ, нелегітимність основних політичних інститутів.

Тому політична культура є основою ефективності певних політичних інститутів та систем. Вона також виступає своєрідним ядром, на базі якого формуються та набувають реального змісту всі інші складові політичної системи. Певні стандарти життя не можуть бути насаджені, а виникають на основі історичних традицій. Надумана мораль породжує несумісні вимоги, які стають джерелом постійних конфліктів. Тобто, специфіка політичної культури визначає характер політичних інститутів, а не навпаки.

Сказане означає, що незакінченість та неефективність здійснюваних в нашій державі реформ політичної системи обумовлені їхніми хибними пріоритетами та спрямованістю. Адже, незалежно від розстановки важелів впливу гілок влади, незмінною залишається невідповідність політичних інститутів та процедур рівню свободи в суспільстві. Це дає підстави стверджувати, що політична реформа має бути більш тривалою у часі та стосуватись змістовних, а не формальних характеристик. Тобто, державні заходи в галузі розбудови демократії мають передбачати створення умов для вільної легальної діяльності, політико-правової освіти, формування демократичного стилю поведінки, віри в цінність демократичних принципів, бажання захищати свої права, виховання активної громадянської позиції, демократичних традицій та правил гри.

Що ж до суто інституційних перетворень, то вони не впливають на політичні відносини докорінно і фактично є боротьбою владної еліти за повноваження. Для молодих демократій важливо зрозуміти, що передумовою демократії мають стати моральні основи, без чого демократія може бути лише формальною. Негативним фактором трансформації є нехтування того факту, що встановлення демократичних інститутів та процесів не гарантує національної безпеки та вирішення соціальних проблем. Також треба враховувати можливість ескалації етнонаціональних конфліктів внаслідок їх тривалого замовчування або придушення за тоталітаризму.

Основними установками політики, здійснюваної в напрямку інституціоналізації демократії має стати орієнтація на діалектику, розвиток, прихильність до різноманітності. *В економічній сфері* це означає відсутність авторитарної регламентації економічної діяльності збоку будь-яких політичних інституцій, що обмежила б реалізацію особистісних здібностей. Повноваження держави в економічній сфері мають обмежуватись формуванням загальної стратегії економічного розвитку та контролем за реалізацією господарських реформ. Державні програми та економічні концепції повинні сприяти добробуту людей, а ефективність економічної політики вимірюватись сприйняттям або несприйняттям, довірою або недовірою до неї населення. Також на державу покладається обов'язок бути гідним представником національної економіки, символом стабільності політичної та економічної ситуації в країні для залучення іноземних інвестицій.

Також регулювання економіки має здійснюватись у тісному взаємозв'язку з розумінням історичних традицій ринкової співпраці та поведінки. Це має значення для спростування ідеї про те, що політичні інститути демократії з необхідністю виникають внаслідок впровадження ринкових механізмів господарювання, або навпаки. Демократія і ринкова економіка залежні, принаймні на сучасному етапі розвитку суспільства, не стільки один від одного, скільки від наявності своєрідної системи цінностей.

Особливу роль у ефективному функціонуванні сучасної економіки мають відіграти неекономічні чинники: правила координації та співпраці з обміну результата-

ми діяльності. Саме вони є основою саморозвитку та саморегуляції ринкової економіки. Адже, офіційні правила підприємницької діяльності можуть швидко змінитись в результаті політичних чи юридичних рішень. Але неофіційні обмеження, традиції, звичаї, кодекси поведінки набагато менше піддаються цілеспрямованому впливу, а тому є об'єктивною основою стабільності системи, природним регулятором діяльності. Неекономічні фактори є також ефективним засобом забезпечення добросовісності підприємницької діяльності, конкуренції та взаємовідносин приватних організацій з органами державної влади.

Політичне управління в соціальній сфері має базуватись на почутті толерантності, взаємоповаги та партнерства. Його покликання — виконати функцію політичної соціалізації громадянина. При цьому важливо усвідомити, що саме в межах суспільної, а не політичної діяльності формуються патріотизм, громадянство та відповідальність, без яких неможлива дійсна політична свобода.

Для ідеологічної сфери управління процесами інституціоналізації демократії має бути характерна відсутність конкретної мети, що оголошувалась би вічною та останньою, схвалення альтернативності та критичності думки.

Функціональні характеристики політичної системи покликані не просто надати зовнішнє право громадянина на участь у виборах. Через голосування має відбутись певна форма самореалізації особистості. Тобто, питання плебісцитів, референдумів та електоральні пропозиції повинні містити в собі реальні альтернативи, охоплювати весь спектр можливих рішень. Також за особою має бути закріплене право не приймати участь у виборах або в цілому політиці, якщо вона цього не бажає. Врешті вибори та прийняття політичних рішень не можуть бути обов'язком громадянина, особливо повсякденним та таким, що передбачає докладання розумових зусиль та витрат часу. У зв'язку з цим недоцільним нам видається прагнення до посилення прямих форм демократії.

Нормативно-правові регулятиви у процесі інституціоналізації демократії мають бути достатньо абстрактними та гнучкими, щоб надавати підстави для вирішення навіть найунікальніших випадків судової практики, а також врахування особливих обставин та мотивів скоєння протиправного вчинку. Іншими словами, закон також не може бути догмою, що підкорює собі волю та індивідуальність особистості.

Деякі зауваження слід висловити також щодо комунікативної підсистеми. Право на вільну дискусію, всебічне обговорення повинно реалізувати завдання самовдосконалення особи. Воно виключає наявність будь-якого суверена чи джерела, посередника абсолютної істини. Таку роль не можуть відігравати ні ЗМІ, ні громадська думка, особливо в умовах лавиноподібного зростання інформації. На нашу думку, практична реалізація названих принципів передбачає вільний доступ індивіда до різноманітних даних, законодавче та моральне обмеження засобів масової інформації у висловлення оціночних та маніпулятивних суджень.

Отже, значення політичних інститутів у реалізації сучасного типу свободи полягає у необхідності врівноважувати внутрішню та зовнішню свободу суспільства. Також демократичні інститути повинні бути морально значимі для громадян своєї держави та спонукати людей до особистого прагнення свободи.

В цілому, зважаючи на необхідність формування політичної культури для завершення інституціоналізації демократії, євроінтеграційні процеси мають бути поступовими і не можуть вважатись самоціллю.

А. Г. ГОЛЬЦОВ
канд. геогр. наук, УАІМВЛ МАУП, м. Київ

КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ТА ПРАВОВИХ ЗАСАД

У "гібридній війни" проти України влада Російської Федерації нині вже не віддає перевагу воєнним діям збройних сил маріонеткових ЛНР та ДНР та (латентно) окремих російських військових частин. Більша увага приділяється організації диверсійно-терористичних "точкових" операцій, активізації інформаційної війни проти України, застосуванню "агентів впливу" (організацій та окремих осіб) з їхніми політичними, економічними та інформаційними засобами. Усе це тісно пов'язано з посиленням розвідувальної діяльності російських спецслужб. Така переважно латентна зовнішня агресія, вочевидь, має на меті політичну, економічну та соціальну дестабілізацію України, руйнування її як цілісної держави, розкол українського суспільства.

29 грудня 2015 р. Президент України П. Порошенко на засіданні Колегії СБУ серед головних завдань Служби визначив "реалізацію системних заходів з упровадження контррозвідувального режиму в державі" [2]. Також Президентом було поставлено перед СБУ завдання розробити в найкоротший термін Концепцію впровадження контррозвідувального режиму в Україні [2].

Не підлягає сумніву, що запровадження в Україні "воєнного стану" було конче потрібним ще навесні 2014 р., що дало б можливість своєчасно нейтралізувати частину зовнішніх та внутрішніх загроз для держави й уникнути багатьох лих для українського народу. Однак "воєнний стан" так і не було оголошено. І нині реалізація системи заходів щодо протидії латентній зовнішній агресії й боротьби із розвідувальною та терористичною діяльністю іноземних спецслужб залишається на порядку денному. Висловимо окремі міркування щодо концептуальних засад контррозвідувального режиму в Україні, його мети, завдань, принципів та правових засад впровадження.

Під контррозвідувальним режимом ми пропонуємо розуміти особливий правовий режим, який може тимчасово запроваджуватися задля протидії розвідувальній, терористичній та іншій протиправній діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб, котра становить реальну небезпеку для інтересів держави, суспільства та громадян України.

Головною метою запровадження контррозвідувального режиму, на нашу думку, має бути захист національної безпеки України, інтересів суспільства та громадян від загроз, що пов'язані з розвідувальною, терористичною та іншою протиправною діяльністю спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб. Це відповідає положенням ст. 2 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [1].

Визначимо основні завдання контррозвідувального режиму:

1. реалізація системи заходів в політичній, правовій, військовій, культурно-інформаційній та економічній сферах з метою протидії протиправній розвідувальній, диверсійній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб

іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на всій території України чи її окремих регіонів;
2. припинення протиправної діяльності на території України спеціальних служб іноземних держав (а також пов'язаних з ними організацій, окремих груп та осіб);
3. ліквідація на території України нелегальних політичних, економічних, культурно-інформаційних структур, створених спеціальними службами іноземних держав (а також пов'язаними з ними організаціями, окремими групами та особами), котрі проводять небезпечну для Української держави, суспільства та громадян діяльність;
4. перешкоджання функціонуванню легальних політичних, економічних, культурно-інформаційних структур, котрі таємно створені іноземними державами та їхніми спеціальними службами, і приховано проводять діяльність, що завдає шкоди державі, суспільству та громадянам України;
5. запровадження системи превентивних заходів щодо запобігання створенню іноземними державами та їхніми спеціальними службами (а також пов'язаними з ними організаціями, окремими групами та особами) легальних та нелегальних політичних, економічних, культурно-інформаційних структур для проведення небезпечної для держави, суспільства та громадян України діяльності.

Визначені нами головні завдання встановлення контррозвідувального режиму також у цілому відповідають ст. 2 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [1]. В якості основних принципів контррозвідувального режиму можна запропонувати наступні:

1. відповідність Конституції та законам України;
2. тимчасове обмеження окремих прав та свобод громадян України, а також прав юридичних осіб на період дії контррозвідувального режиму по всій території країни чи в її окремих місцевостях;
3. контроль за встановленням та функціонуванням контррозвідувального режиму з боку вищих органів державної влади України;
4. загальна відповідальність за функціонування контррозвідувального режиму покладається на Службу безпеки України, яка забезпечує координацію та взаємодію правоохоронних органів та військових сил на всій території України;
5. системна реалізація комплексних заходів контррозвідувального режиму в політичній, правовій, військовій, економічній та культурно-інформаційній сферах;
6. застосування гласних та негласних форм та методів діяльності СБУ, правоохоронних органів та військових сил;
7. комплексне використання запобіжних контррозвідувальних заходів щодо нейтралізації потенційних загроз національній безпеці України;
8. взаємодія СБУ, правоохоронних органів та військових сил, відповідальних за функціонування контррозвідувального режиму, з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами.

Названі принципи запровадження та функціонування контррозвідувального режиму великою мірою відповідають положенням ст. 4 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" [1].

Контррозвідувальний режим, що пропонується запровадити в Україні, може бути кваліфікований як надзвичайний адміністративно-правовий режим. Проте він не

має відповідного правового фундаменту. Нинішнім законодавством України передбачені лише такі типи адміністративно-правового режиму, як "надзвичайний стан", "надзвичайна ситуація", "воєнний стан". Нині політиками використовуються поняття "особливий режим", "особливий стан" та "особливий період". Проте перші два поняття носять загальний характер і не мають належного правового обґрунтування, а "особливий період", згідно зі ст. 1 Закону України "Про оборону", охоплює або період мобілізації, або "воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій". Ще раз згадаємо, що воєнний стан в Україні так і не був оголошений.

У цілому окремі правові засади встановлення та функціонування контррозвідувального режиму (без вживання такого поняття), можна виявити в законах України: "Про Службу безпеки України"; "Про контррозвідувальну діяльність"; "Про боротьбу з тероризмом"; "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", "Про оборону"; "Про правовий режим надзвичайного стану"; "Про Раду національної безпеки і оборони України" та ін. Зокрема зазначимо, що численні підстави для запровадження контррозвідувального режиму визначені ст. 6 Закону України "Про контррозвідувальну діяльність" (особливо "посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України" [1]). В ідеалі, на нашу думку, необхідне ініціювання з боку Президента України прийняття окремого закону з умовною назвою "Про тимчасове запровадження контррозвідувального режиму". Проте прийняття Верховною Радою України нового закону — досить довгий та складний процес. Тому припускаємо, що контррозвідувальний режим може бути швидко запроваджений Указом Президента України на підставі подання Ради національної безпеки і оборони України, що грунтуватиметься на відповідній Концепції, розробленій СБУ. Контррозвідувальний режим може запроваджуватися на всій державній території України у визначених міжнародним правом межах, включаючи аероторію та акваторію. Встановлення та функціонування такого режиму можливе у межах прикордонної смуги, контрольованого прикордонного району, а також на території областей, районів та інших адміністративно-територіальних одиниць України.

Підкреслимо, що контррозвідувальний режим повинен мати тимчасовий характер і запроваджуватися лише в ситуації реальних загроз національній безпеці України, інтересам її суспільства та громадян через протиправну діяльність спеціальних служб іноземних держав, а також пов'язаних з ними організацій, окремих груп та осіб. Необхідність швидкого запровадження контррозвідувального режиму пов'язана з актуальними потребами протидії воєнним, політичним, інформаційним, економічним та іншим аспектам "гібридної війни", що ведеться владою Російської Федерації проти України. Наголосимо, що впровадження контррозвідувального режиму на території України має здійснюватися на основі максимального дотримання її чинного законодавства та міжнародно-правових зобов'язань.

Джерела

1. Закон України "Про контррозвідувальну діяльність" від 26.12.2002 № 374-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/374–15
2. Президент доручив СБУ розробити Концепцію впровадження контррозвідувального режиму в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // ua. interfax. com. ua/news/political/314613. html

О. С. ГРЕЦЬКИЙ
канд. фіз.-мат. н., доц., МАУП

ДО МОВНОГО ПИТАННЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Країна з успішним конституційним ладом свідчення зрілості нації та її культури, тобто більш-менш досконале ладування потребує належні етнічні та культурні передумови. Наша країна перебуває у процесі хаотичної трансформації вже майже чверть століття. Водночас спостерігається недооцінка та небажання задіяння творчих та рушійних можливостей національного потенціалу в українських реаліях. Відомий етнопсихолог В. Куєвда розглядав чинник традиційності як "можливо, провідний компонент задіяння фактору етнічного потенціалу" [1, 199] та такий, що здатний "забезпечувати найвищий рівень доцільності застосування зусиль у задоволенні життєвих потреб, а, отже, вивільнення потенціалу для самовідтворення, самореалізації у межах окремо узятого етносу" [1, 204]. Одним із важливих компонентів традиційної символіки, символічної системи світу є мова, яка відіграє безумовно визначну роль у націєтвірних процесах.

Можливо, дотримання засад природовідповідності [1, 16–20] та тяглості традиції при укладанні та наступних редакціях Основного Закону України [2] завадило б численним її огріхам. Одним із недоліків є недостатнє нормативне закріплення інституції конституційного ладу (про нього йдеться лише у I, III та XIII розділах Основного Закону), а невиписані у струнку систему норми-принципи I Розділу Конституції України, потребують до того ж додаткової нормативної конкретизації, зокрема статус української мови як державної мови, адже закон України "Про засади державної мовної політики № 5029-VI" (закон Колесніченка-Ківалова) все ще висить над нами дамокловим мечем. Такий стан речей не додає трирівневій системі (суспільний лад — державний лад — конституцій лад) стабільності.

В Україні відбувається погіршення мовно-культурної ситуації на тлі притлумлення етнонаціонального потенціалу, спричиненого з одного боку глобалістськими, геополітичними процесами, а з іншого — сповільненням процесу усунення постколоніальних деформацій у соціальній, економічній та політичній сферах держави.

Ми й надалі залишаємося в ганебній ситуації конкуренції двох мов, за якої одна з них — українська, — перебуває у становищі підлеглої; мовна політика нашої держави та її проведення у життя все ще продовжує працювати на зростання комунікативної потужності російської мови, домінування її в урбаністичних середовищах, а також толерує до свавілля медійних магнатів, які нехтують мовним законодавством і зовсім непритомні до культури та історії народу, серед якого живуть. Слушно зауважив Режіс Дебре: " Медії — це автоматика. Але програмування машин — це чистої води політика. Тобто — концентрована економіка" [3].

Слід згадати і такий спосіб нівелювання рідної мови, впроваджений за радянських часів і збережений дотепер — "втручання в унутрішню структуру підлеглої мови засобом систематичних упроваджень одних мовних елементів і заборони інших. Так у підлеглу мову впроваджуються елементи панівної мови, а далі усуваються елементи відмінні" [4] (до цього часу ми не маємо ні усталеного Правопису, ні сучасного академічного Тлумачного словника української мови). Звідси постає про-

блема: чи є адекватний сам термін "російськомовні українці", а чи не ліпше означити цю категорію громадян як "зросійщені українці" та визначити їх права та обов'язки на законодавчому рівні, що дало б можливість скоригувати необхідну кількість шкіл із російською мовою навчання, зобов'зати представників нацменшин вивчити державну мову на належному рівні та принаймні сповільнити процес поширення напівмовності, а відповідно, і напівкультурності серед осіб із послабленою чи роздвоєною етнічною свідомістю.

Прикладом непростої взаємодії, принаймні, двох мовних стихій — німецької і турецької — може служити Німеччина. Ця країна в силу певних історичних причин віддавна піддається міграційному натискові зі Сходу. У чільних містах Надрейня створюються цілі чужинецькі анклави із дуже слабким інтеграційним потенціалом. За свідченням німецьких соціологів демографічна криза може настати десь через тридцять років: чисельність громадян із міграційним підґрунтям може сягнути сорока відсотків у таких містах як Кельн, Гамбург. Турецька меншина краще від інших інтегрована у німецьке суспільство, а тому і чинить більший вплив на німецьку мову. Найшвидші зміни, як зазначає мовознавець із Потсдамського університету Гайке Візе [5], відбуваються на рівні лексики (засвоюються в адаптованому виді слова від арабської, російської до англійської мов), повільніші — у царині морфології та ситаксису: випадають прийменники та артиклі, неправильно вживаються відмінки, практикується сполучення займенників із попередніми дієсловами шляхом часткового урізання їх закінчень; порушується структура речення: відбувається зміщення дієслова з кінцевої позиції у підрядному реченні наперед. Професор лінгвістики із Лейпцигського університету Уве Гінріхс [5] стверджує, що через років 20–30 правильне відмінювання іменників мало що важитиме, залишаться із спрощених варіантів німецької ті, яких потребуватиме комунікація. Найбільше піддається цьому впливові звичайна ужиткова мова, літературна ж, що плекається в школах та університетах, є більш стійка.

Дослідженню урізаної, спрощеної німецької мови присвятила монографію соціолінгвіст Діана Маросек [6]. Kurzdeutsch — так називає її авторка — активно твориться в інтернет-середовищах, де комуніканти легко можуть змінювати соціальні ролі, серед молоді як із міграційним підґрунтям, так і автохтонів, прихильників молодіжного стилю. Вона проникає у сім'ї, школи, установи. Граматичні вияви цього мовного гібриду я вже наводив.

Відомий німецький правник професор Менно Аден вважає, що закріплення німецької мови як державної мови в Основному Законі Німеччини покладе початок припиненню як процесам ерозії самої мови, так і витісненню її із виробничої та освітньої сфер англійською [7]. У багато чому це залежитиме від виведення правової проблематики із затінку, спричиненого політизацією теми насильства у XX столітті [8].

Постколоніальні деформації у мовній сфері можна зупинити високим рівнем освіти українською мовою у поєднанні із насиченням соціопростору якісним українським інформаційним продуктом; законодавчо треба зобов'язати комунікантів, що відповідальні за впровадження державної мови, — учителів, викладачів, журналістів, державних службовців — дотримуватись її норм та виконувати вже чинні закони; соціалізація індивіда, особливо з мігрантським підґрунтям, має корелюватись із рівнем засвоєння державної мови, сприяти інтеграції особистості у громадянське суспільство, а отже і його єдності; необхідно твердо контролювати міграційні процеси, насамперед із РФ та законодавчо визначити належний рівень володіння державною мовою при вирішенні питань щодо набуття громадянства, працевлаштування, ведення підприємницької діяльності.

Джерела

1. Куєвда В. Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект. Монографія. Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення НТШ, 2007. — 264 с.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: 25D1 %2582 %25D 1 %2583 %25D1 %2586 %25D1 %2596 %25D1 %25F_%25D1 %2583 %25D0 %25BA%25D1 %25
3. Debray R. Le pouvoir intellectuel en France. — Paris, Gallimard,1986. — P. 352.
4. Шерех Ю. Поза книжками і з книжок. — К.: Час, 1998. — 447 с.
5. Aus der Nachrichtenredaktion: “Die Sprache is a-Changin’ — ischwr” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www. funk. de/aus-der-nachrichtenredaktion-die-sprache-is-a-changin.1818. de. html?dram%3Aarti cle_id=344590
6. Marossek D. Kommst du Bahnhof oder hast du Auto?. — Berlin, Hanser, 2016. — S. 160.
7. Aden M. Deutsch ins GG — Zum Parteitagsbeschluss der CDU [Електронний ресурс] / M. Aden. — Режим доступу: http: // www. dresaden. de/A--Verffentlichungen //II_-Juristische-Fachaufsatze/Deutsch-ins-GG-27.12.08. pdf&ei=9XZYXG6A&lc=u
8. Рікер П. Право і справедливість / Пер. з фр. — К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2002. — 216 с.

К. В. ЗАХОЖАЙ
канд. екон. наук, доц., ДВНЗ "КНЕУ імені Вадима Гетьмана", м. Київ

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФІНАНСОВОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

На основі методики правового регулювання фінансове право обґрунтовано визнається самостійною галуззю єдиної правової системи держави. Але самостійність фінансового права не означає його абсолютної відособленості. Фінансове право тісно пов'язане з усіма галузями правової системи України, у першу чергу з конституційним, адміністративним і цивільним правом. На рис. 1 зображено взаємозв'язок фінансового права з іншими галузями права.

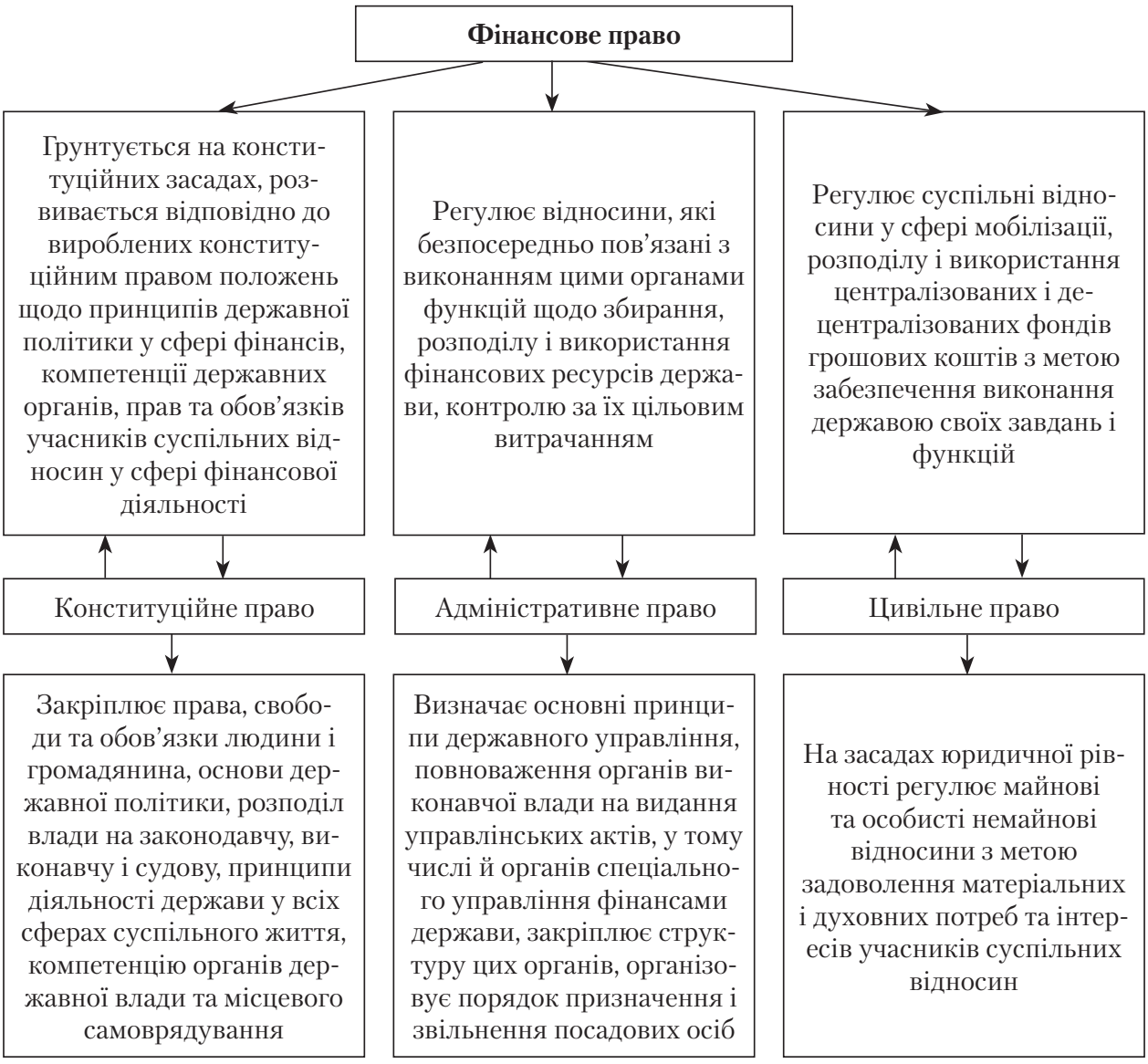


Рис. 1. **Взаємозв'язок фінансового права з іншими галузями права**

На сучасному етапі економічного і соціального розвитку для фінансового права, як і для всіх галузей публічного права, характерний основний метод правового регулювання — метод державно-владних розпоряджень. Проте постійна потреба держави та органів місцевого самоврядування в грошових коштах робить метод фінансово-правового регулювання специфічним. Він розповсюджується на обидві сторони фінансових правовідносин.

Найбільш тісно фінансове право пов'язане з конституційним і адміністративним правом, які охоплюють діяльність держави в цілому. Ні законодавчі, ні виконавчі органи держави, як і судові, не зможуть здійснювати свої завдання і функції без матеріального забезпечення, що має грошовий характер. А для цього необхідна правова регламентація відносин у сфері матеріального забезпечення функціонування органів державної влади, що і забезпечують фінансові нормативно-правові акти.

Конституційне право — провідна галузь у системі права будь-якої держави. Його норми регулюють відносини в головних сферах суспільного життя — економіці, політиці, соціальних відносинах, визначають становище особи в суспільстві, права і обов'язки. Оскільки конституційне право закріплює основи регулювання головних сфер суспільного життя, то займає провідне місце в системі галузей права. Фінансове право виходить з положень конституційного права і регулює фінансові відносини [1].

Так, Конституція України і Регламент Верховної Ради встановлюють повноваження парламенту України у сфері Державного бюджету, а статті Бюджетного кодексу України та фінансове законодавство детально регулюють відносини у сфері бюджетної діяльності, забезпечують мобілізацію грошових коштів для реалізації розпоряджень конституційних норм [1].

Так, форма державного устрою, розподіл влади в державі, співвідношення державної влади і місцевого самоврядування і багато інших питань, урегульованих нормами конституційного права, прямо впливають на конкретні форми фінансової діяльності. При цьому нормами фінансового права конкретизуються положення конституційних норм і забезпечується формування та використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

Установлені адміністративно-правовими нормами основні принципи державного управління, повноваження органів виконавчої влади на видання актів управління у сфері фінансово-кредитних відносин, права і обов'язки посадовців фінансових та кредитних органів безпосередньо впливають на закріплені нормами фінансового права форми управління фінансово-кредитною системою, структуру фінансових органів, систему фінансового контролю і порядок здійснення фінансової діяльності [2].

Адміністративне право регулює суспільні відносини у сфері організації і діяльності органів виконавчої влади в процесі здійснення державного управління, встановлення і забезпечення громадського порядку, здійснення наглядової діяльності від імені держави, а також юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади при дозволі індивідуальних адміністративних справ і застосуванні адміністративних стягнень у випадках адміністративних правопорушень. Виходячи з положень адміністративного права, фінансово-правові норми визначають організаційні форми управління кредитною системою і регулюють відносини, що виникають безпосередньо при мобілізації, розподілі і використанні грошових фондів держави [2].

Існує певний зв'язок між цивільним і фінансовим правом. Так, з діяльності фінансово-кредитних органів виникають відносини, які будуються на добровільних засадах та регулюються нормами цивільного права, але на їх основі виникають і існують фінансово-правові відносини, у яких ці органи користуються владними повно-

важеннями і здійснюють функції з формування, розподілу і використання фондів коштів на користь держави. Такий тісний зв'язок двох галузей права іноді призводить до висунення теорії про можливий диспозитивний метод регулювання фінансових правовідносин, що не відповідає дійсності і є неприпустимим [3].

Фінансове право граничить з трудовим і пенсійним у тій частині, яка стосується регулювання відносин з приводу утворення державних позабюджетних цільових Пенсійного фонду України і Фонду соціального страхування України, із земельним правом — у зв'язку з обкладенням земельним податком [4, с. 126].

Існує зовсім незаперечний зв'язок фінансового права з кримінальним і адміністративним правом у питанні застосування юридичної відповідальності за фінансові правопорушення. У разі порушення фінансового законодавства, особливо бюджетного і податкового, встановлюється кримінальна відповідальність.

Отже, на сучасному етапі економічного і соціального розвитку існуючі зв'язки між фінансовим і іншими галузями правової системи України не є односторонніми. Вони сприяють удосконаленню правового регулювання відповідних суспільних відносин і встановленню належного правопорядку. Так, прикладом може служити закріплення в нормах Податкового кодексу України нових термінів, відповідних специфіці ринкових відносин і відсутніх у нормах цивільного права. Незважаючи на певні застереження про те, що такі терміни застосовуються в найголовнішому податковому документі держави у вказаних значеннях, відсутність їх у цивільно-правових нормах змушує сторони цивільних відносин до їх активного застосування в практиці своєї діяльності при визначенні їх прав і обов'язків.

Джерела

1. Бюджетний кодекс України: Зміни до Закону України від 26.01.2016 // Уряд. кур'єр. — № 937 — VIII.
2. Конституція України: Зміни до Закону України від 15.05.2014 // Уряд. кур'єр. — № 5 — рп / 2014.
3. Податковий кодекс України: Зміни до Закону України від 24.12.2015 // Уряд. кур'єр. — № 909 — VIII.
4. Воронова Л. К. Фінансове право: Підручник. — К.: Олді плюс, 2014 — 255 с.

О. В. ІГНАТЮК
канд. юрид. н., доцент НАВС, Заступник голови Апеляційного суду Київської області

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРИ ОТРИМАННІ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ НА ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розглядаються загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Надаються елементи їх проведення та процесуальні положення, які встановлені законом у разі отримання ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують права та свободи людини і громадянина. Надається класифікація негласних слідчих (розшукових) дій та аналізуються положення процедури їх проведення та закріплення як докази.

Багаторічні пошуки адекватних засобів протидії організованій та корумпованій злочинності, вивчення позитивного світового досвіду виявлення та викриття замаскованих небезпечних злочинів сприяли законодавчому закріпленню нових засобів формування доказів у кримінальному провадженні [1]. 13 квітня 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який набув чинності з 19 листопада 2012 року, який визначає ряд зазначених дій, можливість проведення яких забезпечує ефективну фіксацію фактів злочинів. Також новий КПК України запроваджує так звані негласні слідчі (розшукові) дії [2, с. 341].

Відповідно до статті 246 нового КПК негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [3, с. 140]. Поглиблене дослідження інституту негласних слідчих (розшукових) дій, як засобів пізнавальної діяльності з розкриття кримінальних правопорушень потребує розроблення їх визначення та систематизації, що обумовлює актуальність розглядуваних питань.

Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних вчених, які вивчали різні проблемні аспекти провадження НСРД та використання їх результатів у доказуванні. Зокрема, праці: М. В. Багрія, Б. Г. Бараненка, Р. І. Благути, О. А. Білічак, В. О. Глушкова, С. О. Гриненка, М. Л. Грібова, О. М. Дроздова, І. М. Козьякова, В. А. Колесника, С. С. Кудінова, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Луцика, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, Є. Д. Скулиша, Д. Б. Сергєєвой, С. Р. Тагієва, О. Ю. Татарова, В. Г. Уварова, Д. М. Цехана, С. С. Чернявського, Р. М. Шехавцова, М. Є. Шумили та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі проблемних питань, що постали після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України, щодо поняття негласних слідчих (розшукових) дій та їх класифікація.

Закріплення у КПК України нового процесуального інституту негласних слідчих (розшукових) є суттєвою новацією. Незважаючи на спробу законодавчого визначення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, вони не розкривають їх основні визначальні ознаки. Це породжує неоднозначні підходи науковців і практиків до їх розуміння, створює певні складнощі в процесі застосуван-

ня. Результати вивчення наукових джерел з кримінального процесуального права, криміналістики, теорії ОРД та інших, в яких висвітлюються окремі питання НСРД, дають підстави для висновку про те, що на сьогодні їх наукова класифікація представлена вкрай обмежено. Більшість вчених та практиків обмежуються викладенням власного бачення переліку НСРД. Відсутність наукової класифікації НСРД негативно впливає на розробку науково-обґрунтованих рекомендацій використання їх результатів у доказуванні [4, с. 210].

На нашу думку, статтями 261 та 262 КПК України передбачений процесуальний порядок проведення однієї негласної слідчої (розшукової) дії — накладення арешту на кореспонденцію. Вважаємо, що мета провадження цього негласного заходу може бути досягнута лише у випадку послідовного провадження арешту, огляду, а в необхідних випадках, виїмки кореспонденції, що у своїй єдності складають етапи провадження негласної слідчої (розшукової) дії, процесуальний порядок провадження якої закріплено у декількох статтях КПК України. Підтвердженням нашої думки є позиція законодавця, відповідно до якої накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції (ч. 3 ст. 261 КПК України).

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ також з цього приводу зазначає, що огляд та виїмка кореспонденції не можуть проводитись без накладення арешту на неї слідчим суддею, інакше докази, отримані внаслідок проведення таких дій, мають визнаватись недопустимими [5].

На нашу думку, по-перше, будь-яка процесуальна дія, передбачена КПК України, не може змінювати свого процесуального значення (в одних випадках бути самостійною слідчою (розшуковою) дією, в інших — бути лише складовою частиною іншої слідчої (розшукової) дії) в залежності від способу чи послідовності свого виконання у кримінальному провадженні, як пропонує Р. М. Шехавцов.

По-друге, важко погодитися в контексті досліджуваних НСРД з тим, що "не завжди слідчий має можливість їх проводити". Зважаючи на специфіку отримання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, слідчий взагалі не проводить цей захід самостійно, не маючи для цього відповідних технічних та інших ресурсів. Виконавець зазначеного заходу вказаний у п. 3.5. Інструкції та відомчих наказах МВС та СБ України. Проте, це не є вагомою підставою поділяти єдину негласну слідчу (розшукову) дію, яка розпочинається отриманням інформації, й завершується дослідженням отриманої інформації на декілька. Більш того, у п. 3.1. Інструкції вказано, що слідчий може проводити НСРД самостійно, а також спільно з уповноваженими оперативними підрозділами.

По-третє, важко погодитися із твердженням Р. М. Шехавцова про те, що дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, відповідає виокремленим автором ознакам НСРД. Зауважимо, що пошуково-пізнавальний характер будь-якої слідчої (розшукової) дії, у тому числі й негласної, свідчить про те, що вона є засобом виявлення й фіксації фактичних даних про злочин, що містяться у відповідному джерелі, тобто джерелі фактичних даних. Визнання отримання інформації про злочин із технічних носіїв самостійною слідчою (розшуковою) дією дає неправильне уявлення про ці носії як про джерела фактичних даних, що суперечить законам логіки та гносеології, оскільки джерелами фактичних даних у даному випадку є особи, які обмінюються інформацією за допомогою транспортних телекомунікаційних мереж. Технічні носії фактичних даних, спеціально виготовлені під час провадження процесуальної дії є документами (п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України), що за певних умов можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні. Дослі-

дження їх змісту слідчим є необхідним етапом, обов'язковою умовою для визнання фактичних даних, отриманих шляхом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, змістом доказу у кримінальному провадженні.

Критично оцінюючи віднесення до окремого виду НСРД "втручання у приватне спілкування" [6, с. 42], слід зазначити, що у §2 глави 21 КПК України, що має саме таку назву, викладені загальні положення про втручання у приватне спілкування, законодавче визначення понять "спілкування", "втручання у приватне спілкування", перелік НСРД, провадження яких допускає таке втручання. Як слушно зазначає В. А. Колесник, якщо визнати такий підхід у визначенні окремих видів НСРД, то всі інші можна визначити за назвою наступного параграфу цієї глави КПК — "інші види НСРД", що буде неправильним [5, с. 46].

Різноманітність закріплених у главі 21 КПК України НСРД вимагає їх наукової класифікації, яку можна провести за наступними критеріями:

1. В залежності від можливості втручання у приватне спілкування під час провадження негласної слідчої (розшукової) дії: а) НСРД, під час проведення яких здійснюється втручання у приватне спілкування (закріплені у § 2 гл. 21 КПК України); б) НСРД, не пов'язані із втручанням у приватне спілкування (закріплені у § 3 гл. 21 КПК України).
2. В залежності від тяжкості злочину, під час розслідування якого можуть бути проведені НСРД:
3. В залежності від посадової особи, яка надає дозвіл, санкціонує проведення негласної слідчої (розшукової) дії.
4. В залежності від виду результатів, що можуть бути отримані внаслідок їх проведення.
5. В залежності від можливості (та доцільності) використання конфіденційного співробітництва у формі залучення конфідента(-тів) до проведення НСРД.
6. В залежності від виду доказів, що можуть бути отримані в результаті проведення НСРД.

Класифікація НСРД може бути проведена й за іншими підставами, якщо вони матимуть кримінально-процесуальне або криміналістичне значення. Подальші дослідження в цьому напрямку дозволять більш чітко визначити взаємозв'язок та взаємовпорядкованість НСРД, та в кінцевому результаті, повинні призвести до утворення такої системи, що надавала б цілісне уявлення про їх призначення, характерні ознаки, характер відомостей, які отримуються в результаті їх проведення тощо.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що запропонована класифікація НСРД дала можливість згрупувати певні НСРД за їх певними ознаками, відмінними від інших, виявила особливості кожної із груп, і на наш погляд, повинна сприяти розробці наукових засад використання результатів НСРД у доказуванні і на цій підставі внесенню відповідних пропозицій щодо удосконалення їх правового врегулювання, а також розробці науково-практичних рекомендацій їх реалізації.

Джерела

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Визначення та система негласних слідчих (розшукових) дій / Є. Д. Лук'янчиков, Б. Є. Лук'янчиков // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". — 2014. — № 1(9): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14lydsrd.pdf
2. Севрук В. Г. Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими під час протидії злочинам, що вчиняються особами циганської національності, за новим Кримінальним процесуаль-

ним кодексом / В. Г. Севрук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ. — 2013. — № 1. — Дод. до спец. вип. — С. 341–350.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). — К.: Паливода А. В., 2012. -382 с.
4. Сергєєва Д. Б. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні: Дис.... доктора юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2015. — 556 с.
5. Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні: Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 № 223–558/0/4–13: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/v0558740–13
6. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник / В. А. Колесник // Академія адвокатури України. — К.: Прецедент, 2014. — 135 с.

Л. О. КАРБОВСЬКА
канд. екон. наук, доц., ІМЕФ МАУП

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Усі види і можливі варіанти цивілізацій (за А. Тойнбі) чи формацій (за К. Марксом) не могли обходитися без вироблення та передачі знань попередніх поколінь наступним. Зміст, процес та форми навчання наступних поколінь — відповідним чином побудована система освіти та усталений механізм її державного регулювання — результат безперервної еволюції системи освіти разом із зміною системи управління суспільством [1].

У процесі генезису кожному окремому етапу розвитку цивілізації відповідала певним чином побудована та удосконалена система освіти, що забезпечувала потреби суспільства у кваліфікованих кадрах.

Процес становлення державності, формування освітньої системи як самостійної сфери діяльності розпочався у перших державах Давнього Сходу. Державну політику в сфері освіти цих країн можна охарактеризувати як формування "релігійно-корпоративної освіти патріархально-державної спрямованості" [1, с. 20], яка була зорієнтована на підготовку члена тієї чи іншої соціальної групи. Інструментами реалізації цієї політики були стандарти корпоративної освіти, релігійні норми, відповідно яких рівень освіти визначався майновими та становими характеристиками особи, а система оплати шкільної освіти робила її практично недоступною для переважної більшості населення, отже, школи як основний інститут освіти мали поділ на нижчий і вищий рівні.

Норми станово-сімейної освіти, основу якої становила патріархальна сім'я (ці стосунки переносилися також на соціальні групи, державу), були закріплені в нормативно-правових документах Давнього Сходу — Законах Хаммурапі (1750 рік до н. е.), Книзі притч царя Соломона (початок I тис. до н. е.) індійській Бхагавадгіті (середина I тис. до н. е.) тощо.

Антична система освіти (перша половина I тис. до н. е. — перша половина I тис. н. е.) функціонувала як централізовано керована система — її управління знаходилося в руках державних органів, громади, муніципальної влади. Також переважали державні форми освітньої діяльності — в суспільній свідомості вони розглядалися як більш ефективні й такі, що найкраще відповідають потребам суспільства і людини. "Світло хорошої школи, — підкреслював Квінтіліан, — краще, ніж одинокість сім'ї" [2, с. 79].

Державна політика в сфері освіти була спрямована на формування всебічно розвинених громадян, корисних для суспільства та навчених для виконання своїх громадянських обов'язків по управлінню, захисту, життєзабезпеченню своєї держави. Сформулював ці напрями Платон, указуючи на те, що головна мета освіти та виховання — це "зробити досконалим громадянина, що вміє справедливо підкорятися чи керувати" [3].

Особливостями середньовіччя (V — початок XV століття) було домінування релігійного світогляду в державній політиці, ідеології, суспільному житті, культурі,

освіті. Сфера освіти, по суті, перестала існувати як самостійний інститут життєдіяльності суспільства і стала однією із функцій церкви, тому й метою освітньої діяльності було формування віруючої людини, забезпечення основ релігійного суспільства, а її завданнями — репродукція станового суспільства, підготовка релігійного службовця і феодально-державного чиновника, теоцентризм [3].

Становість обумовила дуже високий рівень соціальної диференціації системи освіти у суспільстві: для кожного стану встановлювався не просто перелік необхідних знань, а існувала своя підсистема освіти, спрямована на відтворення представників цього стану (найбільш жорстко це проявилося в Індії) — характер і рівень знань чітко відповідав соціальному статусу того, хто їх отримував. В Європі довгий час церковні школи взагалі були єдиним елементом системи освіти, вони фінансувалися церквою й використовувалися нею для реалізації своєї політики.

З XI століття на основі диференціації церковних шкіл створюються університети (у 1088 році був відкритий один із перших університетів в Болоньї). А перші світські школи — гільдійські та цехові, що давали своїм учням загальноосвітню підготовку, з'явилися лише в XII столітті у великих містах. Ці навчальні заклади стали об'єктом управління муніципальних органів, які займаються їх фінансуванням та розробкою освітніх стандартів. Виникнення світських шкіл та університетів було прогресивним явищем, оскільки зруйнувало монопольне становище церкви в освітній діяльності [4].

Великі наукові та географічні відкриття, винайдення книгодрукування, подальший розвиток торгівлі, економіки, управління, військової сфери в епоху Відродження викликали практичні потреби суспільства в кваліфікованих кадрах, нових професіях, що стало поштовхом до розвитку нових типів освітніх закладів, формування нового змісту освіти — з'являється широка мережа так званих сучасних шкіл — класична система чотирьох рівнів, які здійснювали практичну професійну підготовку. Державними структурами, міським самоврядуванням, громадами створювалися масові школи, якими керували місцеві та державні органи влади та утримували за свої кошти (латинські школи у містах, недільні школи для дорослих). Хоча церква поступово втрачала свою монополію в освіті, все ж ця сфера ще довгий час залишалася під її впливом — церква займалася фінансуванням шкіл, призначенням учителів у громадські школи.

У період Просвітництва, який став переходом від феодального до індустріального суспільства, радикальні зміни в економічному житті країн спричинили розширення функцій освіти в суспільстві, зниження рівня соціальної диференціації в отриманні освіти та формування класичної системи навчальних закладів чотирьох рівнів, які одночасно з теоретичним навчанням здійснювали практичну професійну підготовку учнів. Поряд з цим, освіта у XVIII столітті стає важливим елементом функціонального забезпечення соціального панування та державного управління, тому в багатьох країнах державні органи підтримують її розвиток, у закладах повної загальної освіти формуються специфічні національні риси. Усе це створило передумови для отримання більш якісної освіти вищими верствами населення і елементарних знань нижчими, але державне фінансування залишалося ще незначним.

На основі переосмислення та узагальнення результатів епох Відродження і Просвітництва протягом XIX ст. формується так звана класична система освіти. Бурхливий розвиток науки й техніки, перехід від мануфактурного до фабрично-заводського виробництва у передових промислових країнах викликав потребу у кваліфікованих кадрах як інженерних, так і робітничих.

Принципові зміни в сфері масової освіти внесли багато нового в систему її державного регулювання: були обмежені масштаби соціальної диференціації в її отриманні — протягом XIX століття у розвинених країнах було законодавчо введено загальну обов'язкову безкоштовну початкову освіту, скасовано ґендерні обмеження, в результаті чого були відкриті жіночі середні школи. Початкова освіта, що протягом сторіч перебувала під контролем церкви, стала підпорядковуватися державі, хоча вплив релігії на освіту залишався ще досить тривалий час. Створювалося багато різноманітних шкіл й курсів для дорослих, де, поряд з початковою освітою, вони отримували професійні знання та навички, широкий розвиток отримали спеціалізовані навчальні заклади професійного типу — ремісничі училища.

Розширення функцій освіти й необхідність формування загальнонаціональної освітньої системи привели до значних перетворень також у системі її державного регулювання. Це було пов'язано, в першу чергу, із зміною ролі суб'єктів регулювання освітньої діяльності — відбулося радикальне розширення втручання держави в сферу освіти.

Надзвичайно позитивним явищем було впровадження в багатьох країнах єдиної загальнодержавної освітньої політики, без наявності якої не могло розвиватися індустріальне суспільство, що знайшло своє вираження у наступних заходах: по-перше, були створені національні системи шкільної освіти та прийнято державне законодавство в цій сфері; по-друге, чітко визначена мета та обґрунтовані функції державного регулювання освіти, по-третє, розширено змістовне наповнення об'єкта державного регулювання системи освіти — це принципи, зміст освіти, навчальні плани, програми та мережа освітніх закладів.

Хоча введення загальної обов'язкової освіти було основною ідеєю державної політики європейських держав, але її впровадження зустріло опір панівних верств (а саме їх представники займалися практичною реалізацією напрямів освітньої політики через органи державної влади), що привело до створення в межах масової початкової освіти двох стандартів: перший — масова початкова школа, яка давала утилітарну практичну підготовку для більшості населення, друга — школа повної загальної освіти, яка готувала до навчання в середній та вищій школі, надаючи різнобічну підготовку як практичного, так і загальнокультурного характеру (включаючи класичну, природничу, соціально-політичну освіту), та формувала національну еліту, соціальних лідерів [4]. У більшості розвинених країн церква була законодавчо відокремлена від школи, щоб у держави не залишилося конкурентів у сфері освіти, яка почала розбудовувала власну систему управління та регулювання освіти.

Маючи спільні цілі й принципи організації, системи освіти індустріальної епохи були досить різноманітні, оскільки виникали у різних економіко-соціальних та історико-культурних умовах.

Джерела

1. Тойнби А. Постижение истории / А. Тойнби. — М., 1991.
2. Культура Византии. Вторая половина VII–XII в. — М., 1989.
3. Дьяконов И. М. Пути истории. От древнейшего человека до наших дней / И. М. Дьяконов. — М., 1994.
4. Романенко М. І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем / М. І. Романенко. — Дніпропетровськ: Вид. "Промінь", 2000. — 160 с.

С. П. КАСЬЯНОВА
канд. філол. н., УАІМВЛ МАУП

ПРО НЕМОЖЛИВІ ПАРАЛЕЛІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДЕРЖАВИ

Відомо, що держава як практична модель, явище об'єктивної реальності, існує понад тисячоліття, а віртуальний простір, як продукт розвитку інформаційних технологій, ще не подолав межі століття своєї присутності на планеті Земля. Однак, наприкінці XX — на початку XXI століття з'явилися думки про змагання двох сутностей у надбудові людського суспільства: держави та віртуальної моделі інформації.

Якщо скористатися структурно-теоретичним підходом до розгляду предмету, то ознаки процесів дозволяють характеризувати своєрідну паралельність розвитку держави та інформаційних технологій.

1. Обидва поняття мають ієрархічну структуру. Держава від пересічного громадянина до першої особи являє собою складну вертикальну й горизонтальну структуру, незалежно від історико-культурних особливостей. Найпростішими її елементами є громадяни, більш складними — соціальні групи, прошарки, класи, верстви. І будь-яку інформаційну технологію можна розкласти на найпростіші складові, знайти початковий елемент і найвищий рівень. Так як внутрішні елементи держави перебувають в єдиному полі впливу, існує поняття державної влади. Вона ж бо поширюється на всіх громадян. Джерелом влади є народ. Якщо поглянути на інформаційні технології, то внутрішнім елементом є інформація, котра вважається джерелом потужності технології. Зрозуміло, що технологія обробки землі за допомогою сохи та гідропоніка дозволять виростити врожай. Але друга є потужною сучасною технологією, що використовується у виробництві харчових продуктів.

2. Простір держави й простір навіть окремої інформаційної технології мають ряд характеристик, котрі можна описати, використавши тривимірну модель світу. Тут йтиметься про територію, членів спільноти, види їх діяльності, культуру та інше. У віртуальному просторі кожної інформаційної технології постійно перебувають взаємопов'язані користувачі та пристрої. Держава прагне зберегти й розширити свій географічний простір, інформаційна технологія бореться за розширення свої присутності серед споживачів. Ця своєрідна паралельність розвитку держави й інформаційних технологій в реальності виглядає викривленою та вкрай умовною. Наскільки держава віддає свій простір інформаційним технологіям, настільки успішно вона розвивається у сучасному світі. Тож звуження державою свого простору на користь інформаційних технологій може принести позитивні результати.

3. Історія знає періоди зародження, становлення, розвитку, руйнування держав. Приклади подібних циклів можна знайти, коли йдеться і про інформаційні технології. Навіть наймогутніші держави свого часу, як, наприклад, Київська Русь мали періоди розквіту й занепаду. І перші електронно-обчислювальні машини, котрі використовувалися для обробки великої кількості даних, наштовхували розробників на думку про вічність такого винаходу. Однак перфокарти, як і величезні шафи зі своїм металевим вмістом, залишилися у історії. Існує думка, що сучасні інформаційні технології перебувають на початковому етапі свого розвитку. Тож держава у своєму

розвитку може цим скористатися, якщо використовуватиме інформаційні технології на користь своїх громадян.

4. Регулювання як здатність системи характеризує як державу, так й інформаційні технології. Хоча ця паралель має специфічне вираження. Регуляторна політика держави у сучасному світі вважається однією з ознак слабкості структури. Провідні держави світу декларують свою прихильність цінностям свободи особистості, її самореалізації, відповідальності за своє життя. Коли йдеться про інформаційні технології, то декларована свобода віртуального існування є нічим іншим, як кількістю технологічних варіантів для досягнення результату. Наприклад, законодавчо гарантоване право на освіту в сучасній Україні реалізовується через обов'язкову взаємодію між громадянином і навчальним закладом, результатом чого є одержаний обсяг знань, умінь, навиків та відповідний документ. А підприємницька діяльність у межах світової електронної мережі реалізовується через використання окремих технологічних інструментів під гаслом, що людина завжди перебуває на робочому місці і може працювати, коли захоче. Нюанс такого бізнесу в тому, що вибір серед величезної кількості технологічних інструментів стане інтуїтивним, якщо користувач не знає призначення та суті конкретної технології. Тож правила роботи з інформацією в межах окремої технології складаються її творцями, у державі регуляторну політику здійснює керівництво.

5. Всередині держави безперервно рухаються різні види ресурсів: людські, економічні, культурні. Вважається, що швидкість та інтенсивність обігу ресурсів є позитивною ознакою сучасної держави. Якщо звернути увагу на інформаційні технології, то після завершення розробки окремого виду починається рух всередині: нова інформація витісняє застарілу, тривалість технологічних циклів може змінюватися, користувачі активніше використовують ресурси певного виду чи рівня. Різниця реалізації паралелі щодо внутрішнього руху може вимірюватися — вона включає швидкість та обсяг. Ця паралель цікава тим, що показує очевидне зміщення, бо інформаційні технології швидше поширюють великі обсяги відомостей. Наприклад, в Україні установи поширюють інформацію у паперовому та електронному вигляді, хоча у світі поняття "без паперовий офіс" використовується з 1973 року.

6. Інформаційні технології однією зі своїх характеристик мають змінність, процесуальність, бо розробка і використання технологій не може зупинитися. Коли йдеться про державу, то прихильніше сприймаються стабільність, прогресивні зміни, а не черговість революцій та реакція. Паралельність перебігу такої змінності не просто умовна, а приховує непримиренну боротьбу держави та інформаційних технологій. Справді ж бо, існування, так званої, "жовтої преси", оприлюднення державної таємниці, постають ілюстраціями протистояння. Якщо держава визначиться з видами, характером та обсягами відкритої інформації, та спонукатиме громадян до заповнення таких прогалин, то різка межа перетвориться на смугу співпраці. Наприклад, переведення закупівель у формат відкритих електронних торгів зробить непотрібними таємні домовленості.

7. Якщо взяти до уваги те, що кожна держава прагне зберегти цілісність, стабільність, незмінність основних своїх характеристик, то змінність інформації, як одна з головних її ознак, вимагає опрацювання нових підходів до використання інформаційних технологій. Однак нехтування критерієм змінності інформації в межах будь-якої з технологій може мати для держави дуже важкі наслідки. Йдеться не лише про втрату позицій у науковій чи виробничій сферах. Сама сформована реальна модель держави може легко розпастися на складові частини, об'єднати які буде вкрай важко. Якщо традиційна держава передбачає контроль за цілісністю території, наявність

населення, то соціальні групи, члени яких об'єднуються лише у віртуальному просторі заради віртуальних цінностей, перенесуть це розуміння у реальність. Як наслідок відповідальність за свої вчинки залишиться у віртуальній частині.

8. Інформаційні технології без участі людини існувати не можуть. Так само держава без своїх громадян не досягне жодних результатів. В межах кожної інформаційної технології використовується поняття кастомізації для визначення комплексу характеристик, спрямованих на споживача. Певним чином це нагадує внутрішню політику, коли йдеться про державу. Ця паралель внутрішнього наповнення, суті, цінності, змісту дозволяє зрозуміти, яке значення має споживач/користувач в межах інформаційної технології та як ставиться держава до своїх громадян. Фактично, у сучасному світі кількість країн, здатних успішно реалізовувати внутрішню політику невелика. Визначають їх за рівнем внутрішнього доходу на душу населення, але очолюють цей перелік високотехнологічні країни: Японія, Швеція, США. У Сингапурі прокладення високо пропускних мереж вважається частиною соціальної політики. Тож увага з боку держави до інформаційних технологій, розвиток ресурсів внутрішнього простору, мови, культури, перегляд і коригування пріоритетів можуть стати чинниками справжнього розвитку.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій постійно вносить зміни не тільки у творення теоретичних моделей держави, а й вимагає практичного врахування цілого ряду процесів. Більшість впливів носять глобальний характер. Відомо ж, що технології огортають земну кулю, ніби справжня павутина. І значення виразу "світова павутина" містить не тільки посилання на технологічну складову. Насправді технологічні винаходи уже створили повноцінний віртуальний світ.

Наявність своєрідних паралелей між існуванням понять "держава" та "інформаційні технології" свідчить про незаперечний зв"язок між ними, а відтак, про міру взаємовпливу. Якщо механізми розвитку держави залишатимуться в суворих рамках і штучно підтримуватимуться, то їх легко можна буде скопіювати і перенести у інформаційний технологічний простір — хотілося б з врахуванням людського інтелекту.

Джерела

1. Билл Гейтс. Бизнес со скоростью мысли. Изд. 2-е, исправленное: Эксмо; Москва; 2003.
2. Гильбо Е. Постиндустриальное общество и мировая война. http: // pravilnieknigi. info/ Postindustrialniy-perehod-i-mirovaya-voyna-Gilbo-370. html
3. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ. / Ф. Фукуяма. — М.: ООО "Издательство АСТ": ЗАО НПП "Ермак", 2004.

М. І. КОВАЛЬ
канд. екон. наук, ІМЕФ МАУП

ПОДАТКОВА РЕФОРМА: ОЧІКУВАННЯ ТА РЕАЛІЇ 2016 року

Трішечки історії питання. Кожний уряд незалежної України (або майже кожен) позиціонував себе як реформатор податкової системи України. Хто в більшій мірі, хто в меншій. Фахівці стверджують, що в світі не існує ідеальної податкової системи, яка би повною мірою задовольняла інтереси її учасників. Нагадаємо, що учасниками процесу оподаткування є, з одного боку, держава, з іншого громадяни та юридичні особи — суб'єкти господарювання. Відповідно, економічні інтереси учасників процесу оподаткування є різновекторними — держава, в особі Державної фіскальної служби, зацікавлена як в максимізації податкового навантаження на громадян та юридичних осіб, так і в забезпеченні сталого розвитку економіки країни, який забезпечують домогосподарства, активною частиною яких є фізичні особи, а також юридичні особи — суб'єкти господарювання, метою діяльності яких є отримання максимального прибутку.

Інша сторона — домогосподарства, зокрема фізичні особи, що їх формують, а також юридичні особи — суб'єкти господарювання зацікавлені в зменшенні податкового навантаження на них і отриманні додаткових коштів для власного економічного розвитку за рахунок доходів і прибутку, що залишається в їх розпорядженні після сплати податків.

Як наслідок збалансування дії вищезгаданих різновекторних економічних інтересів учасників процесу оподаткування, кожна країна індивідуально знаходить свою "золоту середину", вибудовуючи бажану і притаманну їй лише одній власну податкову систему.

За період незалежності України було кілька спроб здійснити податкову реформу, основною метою якої було б спрощення системи оподаткування, зменшення кількості податків, децентралізація податкових платежів у напрямі збільшення фінансової бази місцевих територіальних громад тощо.

Як панацею від усіх негативних наслідків існуючої системи оподаткування країни позиціонував розроблений під його керівництвом проект Податкового кодексу України заступник Голови Податкової адміністрації України (на той час) пан Катеринчук Микола — незмінний народний депутат протягом кількох каденцій. Однак, не склалося — чи-то проект виявився не підйомним, чи-то автор переоцінив свої можливості, але проект Кодексу світ так і не побачив, а сам автор хутко полишив кропітку і невдячну роботу в ДПА і знову пересів у більш зручне і безпечне депутатське крісло.

Друга спроба розробки проекту Податкового кодексу України була більш вдалою. Авторський колектив під керівництвом Віце-прем'єр Міністра Кабінету Міністрів України пана Тигіпко — відомого "мачо" і фахівця з несплати будь-яких податків із власного бізнесу, довів справу до логічного завершення. Податковий кодекс був прийнятий Верховною Радою України і 2 грудня 2010 року підписаний Президентом України.

Кодекс виявився громіздким і його запровадження для економіки України супроводжувалося досить тривалим перехідним періодом, масою додаткових роз'яснень, змін і доповнень, що тримало в напрузі весь малий і середній бізнес країни, в той же час особливо не турбуючи олігархічні монополії і утворення, котрі завдяки застосуванню певних схем обходили гострі кути системи оподаткування. Не сприяв Кодекс і виведенню бізнесу із тіні та залученню додаткових інвестицій в економіку країни. Позитивним для Кодексу стало лише те, що це був єдиний правовий документ, який акумулював усі можливі податки і збори, що справлялися в Україні, забезпечуючи певну стабільність податкової системи на певний час.

За оцінкою зарубіжних фахівців у 2015 році Україна займала 107-е місце у рейтингу Всесвітнього банку за якістю податкової системи. Дослідження засвідчують, що через бюрократичні перепони українці витрачають близько 350 годин на рік для своєчасної сплати всіх податків. Крім того, значною залишається кількість податків (22) та загальна податкова ставка.

Українці вже почали звикати, що вкотре в порушення положень Бюджетного кодексу України, разом із початком святкування Нового року в Україні завершується затвердження Державного бюджету країни на черговий рік, яке супроводжується черговим внесенням змін до Податкового кодексу України, котре урядовці і народні депутати правлячої коаліції на цей раз позиціонували як варіант нової податкової реформи. Як очікують її автори, зміни приведуть Україну на 25-е місце в рейтингу Всесвітнього банку, що, на наш погляд, є дещо сумнівним, оскільки внесені зміни до Кодексу є більше косметичними, ніж революційними і не вирішують більш важливих питань виведення бізнесу із тіні, створення сприятливого клімату для іноземних і вітчизняних інвестицій, зменшення витрат часу на адміністрування податків, зменшення держаних витрат, на викорінення корупції тощо.

Разом із тим урядові нововведення (проти норм Кодексу 2015 року) торкнулися значної кількості податків — замість 22 податків їх залишилося 11. Зокрема, зберігся 18 % податок на прибуток, замість податку на доходи фізичних осіб в розмірі 15–20 % встановлено податок у розмірі 18 %, військовий збір залишився незмінним — 1,5 %, таким же залишився розмір ПДВ — основна ставка — 20 %, для фармацевтів — 7 %, змінився значно розмір єдиного соціального внеску (було: для роботодавців ≈ 41 %, для працівників — 3,6 %) — стало: для роботодавців — 22 %, для працівників — 0 %, що є позитивним явищем, оскільки, як очікується, це призведе до відмови роботодавців від виплати заробітної плати в конвертах.

Змінився спеціальний режим сплати ПДВ для аграріїв — якщо раніше 100 % ПДВ зараховувалось на спецрахунок, то тепер за зернові і технічні культури — 15 % — на спецрахунок і 85 % — в бюджет; за продукцію тваринництва — 80 % — на спецрахунок, 20 % в бюджет; за інші сільгосптовари і послуги — 50 % — на спецрахунок і 50 % — в бюджет.

Головною тут зміною є те, що спецрежим сплати ПДВ зберігся лише на 2016 рік і повністю він відміняється з 01.01.2017 року. Проведення сільськогосподарським підприємством — суб'єктом спеціального режиму оподаткування розрахунків з бюджетом за іншими операціями, здійсненими протягом звітного (податкового) періоду не в межах спеціального режиму оподаткування, здійснюється як і в минулому році, у звичайному порядку, передбаченому статтею 200 Податкового кодексу. Аграрії негативно оцінюють такі новації.

Зміни торкнулися також податку на нерухомість, транспортного податку, акцизів на лікеро-горілчані та тютюнові вироби, пиво, а також спрощеної системи оподат-

кування, зокрема зменшення з 20 млн. грн. до 5 млн. грн. верхньої межі доходів безумовно вдарить по інтересах середнього бізнесу.

Загальний висновок щодо аврально внесених змін до Податкового кодексу України має бути таким: зміни ці, на жаль, суттєво не реформують податкову систему країни, а спрямовані лише на латання дірок у державному бюджеті на 2016 рік. Разом із тим, в цілому вони будуть мати позитивний вплив на розвиток бізнесу в Україні, наближаючи той час, коли економіка країни вийде із кризи і набуде стійкої тенденції до зростання уже в 2017 році.

О. І. КОЗАЧЕНКО
канд. юрид. наук, ст. наук. спів., Національна академія внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Слід зауважити, що під час виконання завдань протидії злочинності оперативні працівники та інші учасники оперативно-розшукових заходів зазвичай наражаються на небезпеку, пов'язану із загрозою їх життю і здоров'ю. Водночас, не всі категорії зазначених осіб перебувають під захистом держави, передбаченим чинним законодавством, що об'єктивно ускладнює роботу із планування та проведення оперативно-розшукових заходів.

Нормативно-правове регулювання та організаційне забезпечення здійснення заходів безпеки щодо цих осіб потребує суттєвого удосконалення.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального судочинства та оперативно-розшукової діяльності, досліджували Л. В. Брусніцин, В. А. Булатов, В. С. Зеленецький, Н. И. Кулагін, В. В. Кожевніков, Н. В. Куркін, А. Ю. Єпіхін, В. В. Томін та інші вчені.

Питання правового регулювання захисту осіб–учасників оперативно-розшукової діяльності розглядалися в роботах відомих вітчизняних учених: К. В. Антонова, О. М. Бандурки, Б. І. Бараненка, В. П. Богатирьова, О. Ф. Возного, О. А. Гапона, В. В. Голубця, О. М. Джужі, О. Ф. Долженкова, В. М. Євдокимова, В. П. Захарова, І. П. Козаченка, Я. Ю. Кондратьєва, М. В. Корнієнка, А. М. Кислого, Д. Й. Никифорчука, В. В. Матвійчука, К. І. Ольшевського, М. А. Погорецький, Е. В. Рижкова, Я. І. Слободяна та інших.

Мета та завдання дослідження. Звідси, метою статті є дослідження деяких аспектів правового регулювання забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів.

Значного впливу національне законодавство зазнає з боку міжнародних установ й організацій [1, с. 160]. Зазначені обставини спонукають до аналізу світового досвіду у сфері визначення правового статусу учасників оперативно-розшукових заходів.

Аналіз законодавства Сполучених Штатів Америки, окремих країн Європи та деяких країн Співдружності Незалежних Держав, надав можливість з'ясувати певні закономірності, що існують у правовому регулюванні забезпечення захисту учасників оперативно-розшукових заходів.

Зокрема, у кримінальному процесі Сполучених Штатів Америки під час доказування вини одна з вирішальних ролей відведена показанням осіб, які виступають у процесі свідками. Однак при розслідуванні справ, пов'язаних з організованою злочинністю, отримання таких доказів відбувається досить складно. Нерідко свідки відмовляються виступати в суді, побоюючись за своє життя, а також за життя рідних і близьких, тому забезпечення їх безпеки — надзвичайно важлива проблема. Упевненість у безпеці стимулює до співробітництва із правоохоронними органами.

Одним із способів використання свідчень таких осіб реалізується завдяки тому, що в американському кримінальному процесі широко використовується відеозапис

показань. Наявність такого відеозапису робить безглуздим усунення свідка, тому що навіть у випадку його смерті дані ним відомості відіграють свою доказову роль.

Закон покладає обов'язки вживати заходів для забезпечення безпеки таких осіб, а також членів їх родин, на міністра юстиції Сполучених Штатів Америки. Із цією метою за його наказом свідки, життя і здоров'я яких наражаються на небезпеку внаслідок давання ними свідчень проти лідерів або учасників організованих злочинних угруповань, можуть бути оселені у спеціально пристосовані охоронювані житла [2, с. 34].

У Кримінальному кодексі Німеччини також передбачені заходи, спрямовані на охорону особи, яка дає згоду виступити у процесі як свідок. Вони полягають у тому, що під час судового розгляду замість відомостей, що свідчать про місце проживання такої особи, фіксуються лише дані про місце роботи. Але в тих випадках, коли оголошення навіть таких відомостей створює підстави для занепокоєння за життя свідка або інших осіб, свідок вправі не надавати жодних довідок, на підставі яких його можна ідентифікувати [3, с. 11].

У матеріалах Проекту керівних принципів Організації Об'єднаних Націй по боротьбі з організованою злочинністю підкреслюється, що законодавчі положення про захист свідків мають важливе значення для боротьби з цим явищем.

Рекомендується, щоб національні системи кримінального правосуддя приділяли пильну увагу програмам і законам, спрямованим на забезпечення безпеки свідків, аж до переселення і зміни їх прізвищ, а також фізичного захисту при наявності погрози з боку обвинувачуваного і його спільників. З урахуванням фінансових можливостей країн пропонується також створювати спеціальні служби, які би вирішували всі ці питання. Крім того, пропонується забезпечити безпечне утримання під вартою ув'язнених, свідків (наприклад, включаючи їх окреме розміщення) і прийняти законодавство для вирішення інших можливих практичних проблем.

Необхідність забезпечення безпеки свідків і потерпілих постала перед вітчизняними правоохоронними органами протягом останніх років, коли багато учасників процесу стали ухилятися від участі у слідчих діях під час проведення досудового слідства та в суди для надання свідчень. Такі відмови були пов'язані зі здійсненням на них злочинцями різних заходів впливу.

Процес допиту осіб, які перебувають під захистом, під час досудового слідства й судового засідання може здійснюватися поза візуальною видимістю інших учасників процесу.

Якщо здійснюються заходи щодо захисту особи, яка може бути звільнена від явки на судове засідання, суд вправі оголосити дані нею свідчення, надані під час проведення досудового слідства, відтворити відеозапис її допиту або допитати особу під час відсутності інших учасників процесу.

Конституція України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ці конституційні положення повністю поширюються на всіх учасників кримінального судочинства та суб'єктів оперативно-розшукової діяльності.

Висновки. Отже, необхідно зробити висновок, що чинне законодавство не визначає категорій осіб, які є учасниками оперативно-розшукових заходів. Водночас сьогодні існує законодавче підґрунтя, достатнє для визначення правового статусу осіб, які беруть у них участь, а отже, можуть наражатися на небезпеку і потребують

захисту. Воно має бути покладено в основу розроблення правового механізму забезпечення безпеки учасників оперативно-розшукових заходів.

Конституція України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ці конституційні положення повністю поширюються на всіх учасників кримінального судочинства та суб'єктів ОРД.

Джерела

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою / прийнята. резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 лист. 1985 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. — Амстердам — К.: Укр.-Амер. Бюро захисту прав людини, 1996. — С. 159–161.
2. Савченко А. В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США / [А. В. Савченко, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук]; під ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. — 60 с.
3. Ромадановский К. О. Международные стандарты и принципы организации защиты участников уголовного судопроизводства / К. О. Ромадановский // Российский следователь. — 2005. — № 9. — С. 10–12.

П. М. ЛІСОВСЬКИЙ
канд. філос. наук, доц., УАІМВЛ МАУП

МЕНТАЛЬНО-ЦІННІСНИЙ КАПІТАЛ У СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ ПОЛІ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРИРОДНИЙ ТРЕНД МУДРОСТІ

Розбудова правого поля демократичного суспільства є одним з найбільш важливих завдань сучасного соціального розвитку. При цьому демократія тлумачиться як система політичних інститутів, соціально-економічних відносин, а також як форма державно-правового устрою. Це передбачає формування ментально-ціннісного капіталу мудрості як забезпечення духовних констант світоглядної культури. Адже відсутність саме світоглядної основи або її недостатня сформованість унеможливлює успішний демократичний поступ у правовому полі. Для того, щоб повноцінно засвоювати новий демократичний досвід, суспільство потребує адекватний викликам часу світоглядно-правовий каркас. Світоглядну основу сучасної демократії як ментально-ціннісного капіталу було сформовано за часів Великої Французької революції з її ідеалами свободи, рівності і братерства. Але у життєвому світі очевидно, що свобода не може бути абсолютною, так само, як і рівність. Кожна з демократичних універсалій має різні інтерпретації і різні варіанти соціального втілення. При цьому апологети демократії (філософи, політологи, юристи) виходили не просто із схилення перед демократичними ідеалами, а з того, що саме демократичний шлях розвитку є природним трендом для будь-якої суспільної системи як шлях ментально-ціннісного капіталу мудрості. Корінням цього переконання є правова думка, що запобігає формалізації і девальвації демократичних принципів і цінностей, а також механістичності їх впровадження у суспільну практику.

Хоча безпосередніх досліджень ментально-ціннісного капіталу мудрості у правовому полі демократичного суспільства досі не проводились, варто зазначити роботи, присвячені окремим аксіологічним засадам демократичного суспільства, які можна ототожнити зі світоглядними універсаліями свободи (І. Берлін, Е. Дулуман, Л. Коган, І. Мухін, О. Толмачов), відповідальності (О. Бєлов, О. Безрукова, В. Подшивалов), рівності (М. Бойчук, В. Козловський, М. Фридман), справедливості (Ю. Александров, Т. Роберт, Ю. Блезіус, К. Крель), толерантності (П. Гречко, С. Ільїнська, Є. Касьянова, В. Лекторський, О. Маркова, А. Панченко), знання та інформації (Д. Андрєєв, М. Кастельс, Н. Обривкова, Е. Тоффлер, А. Хайдер, а також фінансово-правових універсалій (В. Ільїн, Є. Елбакян, О. Петрищева та ін.). Демократичний поступ східних суспільств проаналізований у працях авторів: Абу-ал-Ала ал-Маудуді, Ф. Гюлен, С. Наср, Ф. Фукуяма та ін.

При цьому необхідно акцентувати увагу на такі архетипно-ментальні структури людського капіталу у правовому полі демократичного суспільства як: індивідуальна пам'ять, що за своєю сутністю виключає жорстку уніфікацію результатів правової діяльності, натомість передбачає постійний особистісний розвиток, а також історична пам'ять як передача інформації із покоління в покоління, таким чином формуючи парадигмальну систему ціннісних орієнтирів як мудрого самозбереження внутріш-

нього капіталу людини. Така внутрішня готовність брати на себе правовий обов'язок відповідати соціальним очікуванням оточуючих є реальними, оскільки регулюється "зсередини", через внутрішні духовні чинники і набуває правового характеру внутрішньої ініціативи.

Таким чином, не зважаючи на секулятивний контекст сучасного соціального розвитку, правовий аспект світогляду демократичного суспільства містить ту якісну законодавчу модель, що є актуальним у постсучасності (тобто в умовах підвищеного динамізму суспільства на шляху розбудови демократії) Саме така якісна законодавча модель повинна будуватись на основі феноменального підходу мудрості, а саме: стійкості, витривалості, виваженості, поміркованості, моралі, інтелекту, совісті як вияв природного тренду права.

В. М. МАЛИШКО
канд. юрид. наук, доц. НН ЮІ НАУ, м. Київ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Брокерська діяльність в Україні регулюється Законами України "Про товарну біржу" [1], "Про цінні папери та фондовий ринок" [2], Господарським та Цивільним Кодексами [3, 4], Законами України "Про державне регулювання ринку цінних паперів" [5] тощо.

Брокер — це посередник у вузькому розумінні цього слова, він лише зводить продавців та покупців, отримуючи за це винагороду у вигляді комісійних. Брокерська діяльність є основною у біржовій торгівлі. Для здійснення цієї діяльності брокер з клієнтом укладає договір на брокерське обслуговування. Брокер в угодах може виступати від власного імені — тоді він укладає з клієнтом договір комісії, або від імені клієнта — тоді він укладає договір доручення.

Відповідно до законодавства брокер виконує такі функції: консультаційна робота; розміщення товарів у просторі та часі; допомога в управлінні активами; надання послуг щодо купівлі та продажу активів; хеджування цінових та курсових ризиків.

По-перше, при зустрічі з клієнтом брокер надає інформацію щодо цін на біржі та можливих напрямів їх змін, він же, як правило, радить, коли потрібно здійснювати ту чи іншу операцію. Особливо це важливо при відкритті хеджевих рахунків та спекулятивних позицій з ф'ючерсними контрактами, розрахованими на прогноз тенденції зміни ціни у майбутньому.

По-друге, під час торгівлі відбувається підбір конкретних продавців та покупців, (особливо це стосується ф'ючерсних контрактів, лише 1–2 % від яких закінчується реальною поставкою-прийманням біржового товару), тобто знаходження саме того покупця, якому цей товар є необхідним.

По-третє, брокер надає клієнтові допомогу в управлінні фінансовими та товарними активами, даючи змогу через укладання ф'ючерсних та опціонних контрактів хеджувати цінові та курсові ризики.

По-четверте, саме брокер через укладання строкових контрактів допомагає розмістити товар у просторі та часі [6, с. 234].

Брокери мають свою саморегулюючу організацію — Національну асоціацію ф'ючерсної торгівлі, — яка взяла на себе виконання таких функцій [7, с. 61]:

- відбір фахівців з ф'ючерсної торгівлі для рекомендації у члени бірж;
- захист інтересів та прав клієнтів бірж;
- контроль за брокерами та іншими учасниками торгівлі щодо виконання ними фінансових вимог (проведення таємних та комплексних ревізій всіх напрямів комерційної діяльності, пов'язаної з укладанням ф'ючерсних та опціонних контрактів.

Поки що в Україні робота із сертифікації та ліцензування належним чином поставлена лише на фондовому ринку, де діє чітка система підготовки та сертифікації фахівців.

Аналогічний стан справ і на зарубіжних фондових ринках. Там для фізичних та юридичних осіб, які займаються брокерською діяльністю на ринку цінних паперів, зокрема на фондовій біржі, встановлюються відповідні вимоги [8, с. 122]:

- професійні та кваліфікаційні до керівників та фахівців (в Україні брокерську фірму на фондовому ринку мають право заснувати три сертифікованих торговці, фондову біржу — 20 сертифікованих торговців цінними паперами);
- фінансові (торговець цінними паперами може провадити дилерську діяльність якщо має сплачений грошима статутний капітал у розмірі не менш як 120 тисяч гривень, брокерську діяльність та діяльність з управління цінними паперами — не менш як 300 тисяч гривень;
- організаційно-технічні та спеціальні.

Оскільки біржове законодавство в Україні недостатньо регламентує брокерську діяльність на товарних сировинних та фондовому ринках, діють додаткові нормативні акти, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України. Саме постанова Кабінету Міністрів України "Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку" № 916 від 27.11.1995 р. законодавчо регламентує, що до складу засновників та членів аграрних бірж має входити не менше половини сільськогосподарських товаровиробників та представників переробної промисловості.

Підсумовуючи, можна зробити наступний висновок: без створення потужної брокерської індустрії становлення ефективного біржового ринку в Україні є неможливим.

Джерела

1. Закон України "Про товарну біржу", від. грудня 1991 року // Відомості ВР 1992, № 10.
2. Закон України "Про цінні напери та фондовий ринок" від 26 лютого 2006 року // Відомості ВР України, 2006, № 38.
3. Господарський кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради — 2003. — № 18, № 119–20, № 21–22. — Ст. 144.
4. Цивільний кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. // ВВР. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
5. Закон України "Про державне регулювання ринку цінних паперів" // ВВРУ. — 1996. — № 51. — С. 292.
6. Сохацька О. М. Біржова справа: Підручник / О. М. Сохацька. — 2-ге вид. змін. й доп. — Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. — 632 с.
7. Товарні біржі в Україні: Аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / За ред. акад. УААН П. Саблука. — К.: Інститут аграрної економіки, 1997. — 278 с.
8. Биржевое дело: Учебник / Под ред. В. А. Галанова, А. И. Басова. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 304 с.

О. М. МАСЛОВСЬКА
канд. політ. н., УАІМВЛ МАУП

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСЕНСУСУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДІЄЗДАТНОЇ МОДЕЛІ КУЛЬТУРИ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Еволюція парламентаризму як відомо відбувалася в контексті політико-правового аспекту історії капіталістичного способу виробництва. Ранній парламентаризм мав реальний грунт у вигляді об'єктивно існуючої соціальної потреби. Ідеалізованою потребою політичного способу життя стали вимоги представницьких засад у формуванні вищих законодавчих і виконавчих органів влади та визнання права громадян держави на політичну рівність. В авангарді цих процесів йшла Англія, як найбільш розвинута держава в економічній і політичній сфері в Європі того часу. Процес піднесення парламенту набув нового імпульсу після прийняття правових актів 1688 р. ("Біль про права"), який вперше визначив місце парламенту в системі органів влади: за ним закріплювалися законодавчі повноваження. Також був зафіксований один із головних принципів парламентаризму — відповідальності міністрів перед парламентом. Із самого початку цей принцип означав кримінальну відповідальність за посадові злочини, яка здійснювалася в особливому порядку ("імпічменту"). Стосовно політичної відповідальності членів кабінету перед парламентом, то перший такий випадок колективної відставки кабінету мав місце у 1772 р. через поразку Британії у війні з американськими колоніями [4, с. 36].

У другій половині XVIII ст. йшло становлення ще одного важливого принципу — формування кабінету на партійних засадах (уперше був застосований в 1727 р. і пов'язаний з ім'ям Р. Уолпола — лідера партії вігів). Отже, в цей період в Англії відбувся процес конституційного закріплення нової форми державного правління — парламентської монархії [3, с. 9–12].

Подальший розвиток парламентаризму пов'язаний з ідеєю Г. Зіммеля про парадоксальну на перший погляд ідею "консенсотворчої" місії конфлікту. На погляд Г. Зіммеля, у парламентах, побудованих на функціональній взаємообумовленості складових, часткові й гострі конфлікти посилюють інтеграцію, оскільки заважають виникненню дійсно руйнівних протистоянь. Такі "конструктивні" конфлікти допомагають позбутися почуття ворожості та накопичення роздратування (розрядка інстинкту ворожості), прищеплюючи членам конфліктних груп у парламенті почуття контролю. Крім того, подібні зіткнення легше піддаються інституціоналізації, а відтак і нормативному регулюванню, що знаходить своє логічне закінчення у створенні регламенту роботи парламенту. Це, у свою чергу, призводить до того, що ті групи в парламенті, які мають владу, усвідомлюють необхідність врегулювання конфлікту задля реалізації своїх інтересів, тоді як опозиція, не наділена владою, вважає сприятливим для себе продовження конфронтації, її подальше загострення і навіть руйнування системи [1, с. 32–54].

Таким чином, гострий і тривалий конфлікт стимулює утворення коаліцій в парламенті, до яких входять не лише партії-учасники зіткнення, але й "нейтральні",

котрі не мають до нього прямого стосунку, забезпечуючи цим основу для інтеграції раніше не пов'язаних між собою груп. Це тим більше актуально у контексті заперечення Зіммелем існування єдиного "загальносуспільного" договору на користь перманентної наявності великої кількості менш глобальних угод, які повинні вільно сполучатися між собою та усуспільнювати інтереси парламентських груп. Загалом теоретичним розробкам Г. Зіммеля притаманне *діалектичне поєднання конфлікту і згоди*, що знайшло своє продовження у розвитку наступних "конфліктних" моделях консенсусу [5, с. 3–16].

Розуміння феномену парламентаризму набуло завершеності у концепції М. Вебера. Згідно його міркувань, елементарна узгодженість своїх дій характерна для усіх людських спільнот. Вона не може бути наслідком "суспільного договору" чи іншої попередньої комунікативної домовленості. Вона лише апріорі фіксує певний порядок взаємосприйняття сторін у ході соціального контакту, що робить можливим укладення будь-яких угод взагалі. Консенсус — це, насамперед, об'єктивно існуюча ймовірність (за Вебером — "шанс") того, що учасники взаємодії поставляться до очікувань один одного як до значущих для своїх подальших рішень навіть без початкового формального узгодження [6, с. 55–78, 251]. Така згода не обов'язково являє собою солідарність сторін, оскільки в її рамках може надалі відбуватися боротьба протилежних тенденцій, інтересів, прагнень тощо. Проте доки ця боротьба не перериває соціального зв'язку, доти немає підстав говорити про порушення консенсусу. Справжні мотиви останнього при цьому концептуально ігноруються. Наприклад, "згода" між "господарем" (панівним учасником контакту) та "рабом" (підлеглим учасником), побудована на почутті страху — так само є консенсусом. Принциповим у моделі Вебера є предмет, а не мотиви консенсусу, хоча дослідник і визнає, що "... тривале невдоволення знижує шанси на збереження реальної згоди" [2, с. 137].

Веберівський підхід, який враховував варіант примусового впорядкування спільноти волею певної впливової її частини (не обов'язково навіть кількісно більшої) був абсолютно виправданим з точки зору класичної соціології. Для неї емпірична значущість консенсусу полягає насамперед у наявності статичного факту єдності у ставленні до ключових аспектів соціального порядку, певної проблеми також потребують для свого вирішення добровільної взаємоузгодженості дій усіх членів міжнародного співтовариства.

У XX ст. розвиток парламентаризму пов'язаний з виникненням державно-правових теорій, що визначалося історичними умовами та соціально-економічними обставинами розвитку держав, де вони остаточно й склались. Відповідно з цим уже в другій половині XX ст. досить чітко визначаються головні напрямки в подальшому розвитку парламентів: з одного боку, необхідність збереження принципів демократії; з іншого, стверджується, що принцип верховенства парламенту застарів, чим спростовується право народу на утворення повновладного представницького органу. Від другої половини XX ст. полеміка навколо проблемного поля представницької демократії зосереджується навколо питань права відкликання виборцем свого обранця, відповідності парламентського акту волевиявленню народу, паритету законодавчої та виконавчої влади, функцій, структури, повноважень законодавчого органу, статусу депутата, парламентського права тощо.

Таким чином можна стверджувати, що еволюція парламентаризму як політичного інституту мала під собою принципові положення, що випливали як з політичної практики, так і з правових доктрин.

Отже, представлений огляд сучасних підходів до умов створення консенсусу демократичного розвитку дозволяє зробити висновок, що нині у царині політики

утвердилося *бачення консенсусу не тільки як фактичної наявності згоди, а передусім як динамічного процесу,* як методу прийняття колегіальних рішень на основі вільного порозуміння.

Джерела

1. Зиммель Г. Истина и личность // Лики культуры. Альманах. — М., 1995. — Т. 1.
2. Вебер М. Про деякі категорії соціології розуміння // Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Пер. з нім. О. Погоршого. — К.: Основи, 1998. — С. 104–156.
3. Горбатенко В. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України / Володимир Павлович Горбатенко // Політичний менеджмент. — 2007. — № 3. — С. 9–12.
4. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI столітті / Анастасія Орган (пер. з нім.). — К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. — 110 с.
5. Amstutz M. R. An Introduction to political science. The management of conflict. Scott., 1982. P. 3–16.
6. Лейпхарт А. Демократия в многосоставних обществах: сравнительное исследование / Б. И. Макаренко (пер. с анг.). — М.: Аспект Пресс, 1997. — 287 с.

Ф. М. МЕДВІДЬ
д-р наук в галузі політології, канд. філос. наук, МАУП, м. Київ

М. Ф. ЧОРНА
аспірант МАУП, м. Київ

А. А. ХОМЕНКО
аспірант МАУП, м. Київ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В НОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів і пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [1]. З урахуванням геополітичної і внутрішньої ситуації діяльність усіх державних органів в Україні має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [2].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення.

Національна безпека, проблеми її забезпечення стали центральною темою сучасної діяльності як держави, так і дослідників. Політико-правові засади становлення національної безпеки України розроблені автором [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Нова редакції Стратегії національної безпеки України була розроблена на виконання Указу Президента України від 24 вересня 2014 року № 744 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності" і представлена Президентом України під час проголошення позачергового послання до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки" у листопаді 2014 р. [9, с. 26–27].

Основними цілями Стратегії є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як

суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [1].

Досягнення визначених цілей потребує: зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального соціально-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки й оборони України; Нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки. що передбачає створення ефективного сектору безпеки і оборони і уможливлює стабільний суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток України [1].

Серед основних напрямів державної політики національної безпеки України Стратегія передбачає забезпечення економічної безпеки держави. Основним змістом економічних реформ є створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи — членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС. Ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки шляхом: деолігархізації, демонополізації і дерегуляції економіки, захисту економічної конкуренції, спрощення й оптимізації системи оподаткування, формування сприятливого бізнес-клімату та умов для прискореного інноваційного розвитку; ефективного застосування механізму спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), унеможливлення контролю стратегічних галузей капіталом держави-агресора; створення найкращих у Центральній і Східній Європі умов для інвесторів, залучення іноземних інвестицій у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний і транспортний сектори, як інструменту забезпечення національної безпеки; забезпечення готовності економіки до відбиття Україною збройної агресії; розвитку оборонно-промислового комплексу як потужного високотехнологічного сектору економіки, здатного відігравати ключову роль у її прискореній інноваційній модернізації; юридичного захисту в міжнародних інституціях майнових інтересів фізичних і юридичних осіб України та Української держави, порушених Росією; підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів, диверсифікації зовнішніх ринків, торговельних та фінансових потоків; забезпечення цілісності та захисту інфраструктури в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, та особливого періоду; ефективного використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвого контролю за станом державного боргу; стабілізації банківської системи, забезпечення прозорості грошово- кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів; системної протидії організованій економічній злочинності та "тінізації" економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [1].

Отже, фінансова безпека України як важлива складова економічної безпеки держави потребує в умовах нової соціально-економічної реальності комплексного політико-правового осмислення і нормативного забезпечення в контексті стратегії національного розвитку держави.

Джерела

1. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки”. — К.: НІСД, 2014. — 148 с.
2. Закон України “Про основи національної безпеки України” // Урядовий кур’єр. — 2003. — 30 липня.
3. Медвідь Ф. М., В. Х. Дієго Доносо, Рзаєв Ільхам Сахіб Огли Національна безпека і національні інтереси України у світі, що змінюється // Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подоляка (голов. ред.) [та ін.]. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 3(30). — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”. — 2011. — С. 42–45.
4. Медвідь Ф. М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії // Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К.: МАУП, 2010. — Вип. 1(24). — С. 201–206.
5. Медвідь Ф. М. Національна безпека України в умовах формування європейської системи колективної безпеки // Україна в нових реаліях: політичні, економічні та правові орієнтири розвитку: збірник наукових праць за матеріалами ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2011 року / Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. — К.: Алеута, 2011. — С. 93–98.
6. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України: ґенеза і становлення. Дисертація у формі наукової доповіді на здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі політології. — К., 2015. — 98 с.
7. Медвідь Ф. М., Медвідь Я. Ф. Фінансова безпека України: в умовах глобалізації // Фінансове право у XXI сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 4–7 жовтня 2011 року. Ч. І. /НДІ фінансового права. — К.: АЛЕРТА, 2011. — 296 с. С. 39–43.
8. Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Економічна безпека України в умовах глобальної нестабільності // Становлення і розвиток української державності:[зб. наук. праць] / МАУП. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2008. — Вип. 13: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Управління бізнесом в умовах глобальної нестабільності”, 26 березня 2015 р./ редкол.: А М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2015. — С. 175–179.
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України № 387/2015.

Ф. М. МЕДВІДЬ
д-р наук в галузі політології, проф. МКА, МАУП, м. Київ

Н. С. МОРГУН
магістрант МАУП. м. Київ

О. В. КОРНЯ
магістрант МАУП, м. Київ

І. В. РОМАШИНА
магістрант МАУП, м. Київ

ПРАВОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ ПОБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Правова культура як складова загальної культури суспільства виступає базовою характеристикою правової системи суспільства. Наукове опрацювання проблем формування правової культури проводиться вченими різних галузей знань. Теоретико-методологічні проблеми феномену правової культури розглядаються в працях вітчизняних та зарубіжних вчених С. Алексєєва, О. Аграновської, В. Баранова, Г. Балюк, А. Венгерова, В. Головченка, В. Гоймана, Н. Гранат, В. Казимирчука, В. Камінської, Д. Керімова, Н. Кейзерова, М. Козюбри, В. Кудрявцева, М. Матузова, Медвідя Ф. М., О. Скакун, В. Нерсесянца, П. Рабіновича, А. Ратинова, В. Сальникова, О. Семітко, П. Фарбера, О. Шапієвої та ін Питання правової культури, як складової загальної культури суспільства стоїть гостро, адже відсутній єдино прийнятий підхід до розуміння цього явища Поняття правової культури багатоаспектне, тому фахівці нараховують близько 250 визначень цього феномену. Правова культура, на думку фахівців, відображає не тільки суб'єктивну сторону правової поведінки особи, а й матеріалізацію ідей, почуттів, уявлень як усвідомленої необхідності і внутрішньої потреби. У самому загальному вигляді правову культуру можна уявити як систему різних відносин, а також як процес виробництва і відтворення елементів, що складають її у різних поколіннях людей. Особливість правової культури полягає в тому, що вона являє не право чи його реалізацію, а комплекс уявлень тієї чи іншої спільноти людей про право, його реалізацію, про діяльність державних органів та посадових осіб [1, с. 13]. Правова культура пов'язана із правовою свідомістю, спирається на неї, однак вона є самостійною категорією, оскільки включає не тільки соціально-психологічні процеси, що фіксуються у відповідних нормах права, а й юридично значущу поведінку людей, правову діяльність у вигляді правотворчості і її результатів. У правову культуру входять ті елементи суспільної свідомості, які пов'язані з правовими інститутами і практикою їх функціонування, формування певних варіантів правової поведінки людей в суспільстві, у колективі. У той спосіб як загальнонаціональна культура надає цілісності й інтегрованості суспільному життю в цілому, правова культура диктує кожній особі принципи правової поведінки, а суспільству — систему правових цінностей, ідеалів, правових норм, що забезпечують єдність і взаємодію правових інститутів та організацій. Складовими елемента-

ми правової культури слід вважати правові переконання, настанови, що орієнтують на сприйняття правової системи суспільства [12]. Г. І. Балюк включає до поняття правової культури особливості знання права, розуміння його сутності та принципів, ціннісних властивостей та якостей, а також повагу до закону, впевненість у справедливості права та гуманності правосуддя, звичку дотримуватись правових приписів, права в цілому. Тобто правова культура особистості передбачає не тільки знання та розуміння права, а й правові судження. Тобто правова культура особистості — це її позитивна правова свідомість у діяльності. Правова культура зводиться до такої діяльності, яка відповідає прогресивним досягненням суспільства у правовій сфері та завдяки якій постійно проходить правове збагачення самої особистості [2]. Н. І. Киященко включає в поняття правової культури політичну оцінку права та правової поведінки, правотворчу діяльність та правову науку [8]. Є. В. Назаренко додає до поняття правової культури особистості його прогресивну діяльність, відмічаючи, що вона включає всі цінності, так чи інакше пов'язані з функціонуванням права, системи його норм та принципів [10]. Такий погляд на розуміння правової культури визначає її рівень, стан, динаміку, розповсюдження в суспільстві та єдиному правовому просторі.

Розглядаючи правову культуру, деякі дослідники підкреслюють і суб'єктивний чинник, де значне місце займають особисті, психологічні властивості людини, спрямованість її дій та вчинків, пов'язаних з правовою поведінкою. На оцінювальній характеристиці правової культури наголошує О. В. Аграновська, відзначаючи її як систему поглядів, оцінок, переконань, установок щодо важливості, необхідності, соціальної цінності юридичних прав та обов'язків, які формують позитивне відношення до права, законності, правопорядку, забезпечують соціальну поведінку в правовій сфері, ви ступають методами правового регулювання суспільних відносин, які засновані на інтелектуально-психологічному відношенні до правопорядку [1, с. 13]. В. Лисогор правову культуру визначає як систему правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності. При такому визначенні показник правової культури — це міра активності суб'єкта права у правовій сфері, добровільності виконання правових норм, реальності прав і свобод громадянина. Рівень правової культури впливає на ефективність правового регулювання, характер законодавства, форми і засоби забезпечення прав громадян, ступінь визначення загальнолюдських цінностей та норм міжнародного права. О. Б. Венгеров правову культуру характеризує як рівень правосвідомості, включаючи ступінь права, на який спираються виконавча влада, посадові особи. Крім того, характеризується вона й інтенсивністю переконань у цінності права. Виходячи з викладеного вище, можна зробити висновки, що належать до змісту категорії "правова культура", на основі чого імплементувати всі ознаки категорії до визначення правової культури [3]. По-перше, правову культуру слід розглядати у двох головних та взаємопов'язаних аспектах: щодо суспільства в цілому та особистості окремо. Між ними існують зв'язки, єдність, взаємозумовленість та взаємодія. По-друге, правова культура — це засіб правового регулювання суспільних відносин, заснованих на законах та формах взаємодії їх учасників. Вираженням відносин особистості та суспільства до права, законність — це правосвідомість, як частина правової культури. Правосвідомість формується під дією об'єктивних та суб'єктивних чинників суспільного розвитку. На нього впливають не тільки історичні та соціальні процеси, а й геополітична ситуація в державі та духовна сфера суспільства. Якщо правова система функціонує в умовах законності, свободи, со-

ціальної справедливості, поваги до права, то це сприяє росту правосвідомості всіх суб'єктів. По-третє, правова культура органічно пов'язана та взаємодіє із законодавством [6, с. 34]. Якщо право — це встановлена законом міра соціальної свободи, то закони й усі інші юридичні норми мають бути послідовним вираженням цієї свободи, що відповідає завданням та цілям правової держави. Отже, правова культура — це структурно-складне цілісне утворення, яке включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому. рівні досконалості правових актів, правової та правозастосовної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки та взаємодії відповідальності держави та особистості, що позитивно впливає на суспільний розвиток та підтримання умов функціонування суспільства.

Правова система являє собою складне структурне, багатошарове утворення, яке складається із сукупності взаємопов'язаних, але відносно автономних елементів, що об'єднані спільними цілями і яким властивий саморозвиток і самоорганізація. Вона охоплює комплекс усіх взаємопов'язаних правових явищ і процесів, що становлять правову сферу суспільства. Поняття правової системи дозволяє розглянути усю правову реальність, що знаходить свій вияв у різних сферах життєдіяльності суспільства і держави — як в ідеології (правосвідомість і правова культура), так і в нормативному забезпеченні (законодавство) та у фактичній поведінці (юридичній діяльності) [11, с. 8]. Виділяють такі елементи правової системи: 1) право — сукупність створених і охоронюваних державою норм; 2) законодавство — форма виразу цих норм (нормативні акти); 3)правові установи, які здійснюють правову політику держави; 4) судову та іншу юридичну практику; 5) механізм правового регулювання; 6) провореалізаційний процес (включаючи акти застосування і тлумачення); 7) права, свободи і обов'язки громадян (право в суб'єктивному значенні); 8) систему утворених і функціонуючих у суспільстві правовідносин; 9) законність і правопорядок; 10) правову ідеологію (правосвідомість, юридичні доктрини, теорії, правову культуру тощо); 11) суб'єкти права (індивідуальні і колективні); 12) системні зв'язки, які забезпечують єдність, цілісність та стабільність системи; 13) інші правові явища (юридичну відповідальність, правосуб'єктність, правовий статус, законні інтереси тощо), які утворюють начебто "інфраструктуру правової системи"[11, с. 551]. Центральною ланкою правової системи, на думку провідних вчених-правознавців виступає право.

При цьому системотворчою ідеєю формування правової системи і системи законодавства України є утвердження, забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина. Визнання Конституцією України людини, її життя і здоров'я, недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю зумовлює особливий статус прав і свобод людини і громадянина, які покликані визначати зміст і спрямованість діяльності держави. Держава за цих умов набуває відповідальності перед людиною, обов'язку щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини, ознак правової, демократичної, соціальної держави.

Формування національної правової системи України виступає важливим індикатором рівня правової культури суспільства, одним із виявів державного суверенітету, підвищення ефективності та якості правового регулювання суспільних відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить успіх розв'язання багатьох правових проблем, пов'язаних з удосконаленням чинного законодавства, право застосовної та правоохоронної діяльності, підвищення рівня правової свідомості державних службовців і громадян.

Засадничою основою розвитку правової системи України, правотворення, правозакріплення і правозастосування виступає правова політика держави, спрямована

на забезпечення прав і свобод громадян, законності і правопорядку у суспільних відносинах, побудову демократичної, соціальної і правової держави. Правова політика стосується і правотворчої, і правозастосовчої, і правоохоронної діяльності. Стратегічні і тактичні аспекти цієї політики відбилися в концепціях розвитку законодавства, юридичної освіти і науки, судово-правоохоронної та адміністративно-правової реформи, реформи правоохоронних органів України.

Категорія "правова культура" розкриває взаємозв'язок культури і права, являє собою систему ідеальних правових форм: правових зразків, ідеалів та цінностей [4, с. 13] та характеризує якісний стан правової системи. В процесі історичного розвитку підходи до визначення правової культури змінювалися, тому в юридичній науці питання визначення правової культури оцінюється як складне і надзвичайно дискусійне [4, с. 7–11]. Основу єдності правової системи і правової культури забезпечує єдність правової норми і реальної поведінки, що і забезпечує соціальну ефективність права [13, с. 5].

Продуктивним є, на наш погляд, підхід, що правову культуру слід розглядати як характеристику якісного стану правового життя суспільства, що характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи — станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, право застосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [7, с. 246–247]. Правова культура як невід'ємна частина загальної культури народу, виступає, по суті, відображенням його рівня розвитку та менталітету. Вона обумовлює відповідні знання громадянами певних норм законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися даними знаннями при застосуванні норм права, їх виконанні. Розрізняють правову культуру суспільства, в цілому, правову культуру особистості та професійну правову культуру юристів. Правова культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості та правомірну діяльність особи [5, с. 6].

Саме завдяки правовій культурі стає можливою оцінка як правової системи, так і кожного її структурного компонента: власне юридичних фактів, текстів правового характеру, правової діяльності, правової свідомості і рівня правого розвитку суб'єктів. Як загальнонаціональна культура надає цілісності й інтегрованості суспільному життю в цілому, правова культура диктує кожній особі принципи правової поведінки, а суспільству в цілому — систему правових цінностей, ідеалів, зразків поведінки, правових норм, що забезпечують єдність і взаємодію правових інституцій і організацій. При цьому вона є якісною характеристикою не одного, а усіх правових явищ (норм права, правових процедур, правовідносин, правосвідомості, політичної оцінки права, правового виховання, юридичної освіти і науки та інших явищ), які в своїй сукупності утворюють поняття "правова система".

У процесі дослідження правової культури і аналізу її впливу на розвиток правової системи найважливіше місце відводиться цінностям, оскільки вони безпосередньо впливають на інтереси і цілі окремого індивіда, їх груп і суспільства в цілому. Система цінностей — це активність суб'єктів права у правовій сфері, добровільність виконання вимог правових норм, реальність прав і свобод громадян, ефективність правового регулювання, якісні закони, досконала законодавча техніка, розвинута правова наука, юридична освіта, ефективна юридична практика, стабільний правопорядок. Систему цінностей в галузі права, що існують в реальному функціонуванні в суспільстві, називають правовою реальністю, яка у структурному відношенні збігається з поняттям "правова система" [9, с. 49–58].

Досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту прав людини є ще одним важливим показником високого рівня правової культури. Показником такого стану слід вважати не лише конституційне проголошення людини, її життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, але й передусім реальне забезпечення цього конституційного положення; наявність демократичного, гуманістичного, справедливого законодавства, його відповідність міжнародним правовим стандартам у сфері прав людини; існування ефективних національних правових механізмів і процедур для захисту конституційних прав і свобод; реальну можливість звернутися до міжнародних правових інституцій, наприклад, до Європейського суду з прав людини, якщо громадянин вважає, що державні органи порушили його права, а він не зміг за допомогою усіх передбачених законодавством засобів їх захистити. Розуміння правової культури як якісного стану правового життя суспільства пов'язує її з певним рівнем правової свідомості громадян та посадових осіб. Стан і перспективи розвитку правової культури обумовлюються також пануючим у суспільстві праворозумінням. Високому рівню правової культури суспільства повинно відповідати законодавство, яке характеризується науковою обґрунтованістю, демократичною і гуманістичною спрямованістю, справедливістю, відсутністю прогалин і внутрішніх суперечностей, нечітких або таких, що можуть двозначно тлумачитись, правових приписів, використання оптимальних методів, способів регулювання правових відносин тощо. Стан розвитку юридичної науки і освіти, ступінь залучення вчених-юристів до розробки проектів нормативно-правових актів і удосконалення їх змісту, програм боротьби зі злочинністю традиційно становлять один із важливих рівнів правової культури суспільства. Насамкінець, правова культура суспільства включає стан законності в суспільстві [11, с. 640–663].

Формування правової культури не є відокремленим процесом від розвитку інших видів культури — політичної, моральної, естетичної. Це комплексний процес створення морально-правового клімату в суспільстві, який би гарантував особі реальну свободу поведінки в поєднанні з відповідальністю перед суспільством, забезпечував її права, соціальну захищеність, повагу її гідності, тобто поставив би людину в центр економічних, соціальних, політичних, культурних процесів.

Правова культура відображає певні зрізи правової реальності (правової системи): структурно-функціональний; аксеологічний (оцінний). Структура правової культури суспільства включає: культуру правосвідомості — високий рівень правосвідомості, що містить оцінку закону з позицій справедливості, прав людини; культуру правової поведінки — правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці; культуру юридичної практики — ефективну діяльність законодавчих, судових, правозастосовних, правоохоронних органів.

Основними функціями правової культури є: пізнавальна — засвоєння правової спадщини минулого і сьогодення — вітчизняної та іноземної; регулятивна — забезпечення ефективного функціонування всіх елементів правової системи і створення непохитного правопорядку; нормативно-аксеологічна — оцінка поведінки особи, рівня розвитку законодавства, стану законності і правопорядку відповідно до норм права держави і міжнародних стандартів.

Правова культура особи включає: знання законодавства (інтелектуальний аспект). Поінформованість була і залишається важливим каналом формування юридично зрілої особи; переконаність у необхідності і соціальній корисності законів і підзаконних актів (емоційно-психологічний аспект); уміння користуватися правовим інструментарієм — законами та іншими актами — у практичній діяльності (поведінковий аспект).

Отже, правова культура виступає якісним критерієм розвитку суспільства, на основі якого можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи в цілому, так і кожного її структурного елемента.

Джерела

1. Аграновская Е. В. Личность и правовая культура / Е. В. Аграновская // Советское государство и право. — 1982.
2. Балюк Г. И. Взаимосвязь правовой культуры и социалистической демократии / Г. И. Балюк. — К., 1984.
3. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учеб. / [Венгеров А. Б.].- 6-е изд., стер. — М.: Омега-Л, 2009. — 607 с.
4. Ганзенко О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави в Україні. Автореф. дис. ... канд.. юрид. наук. — Запоріжжя, 2002.
5. Грищенко А. В. Правовий закон: питання теорії і практики в Україні. Автореф. дис. ... канд.. юрид. наук. — К., 2003.
6. Даньків й. Історія становлення обліково-правової культури України / Й. Даньків, М. Остап'юк // Бухгалтерський облік і аудит. — 2010. — № 6. — С. 34.
7. Загальна теорія держави і права / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2002.
8. Киященко Н. И. Культура гражданского общества/ Н. И. Киященко // Вопросы философии. — 2010. — № 10. — С. 62–66.
9. Медвідь Ф. М., Медвідь А. М. Правова культура як якісна характеристика стану правової системи // Ідентичності та політичні інститути: виклики для України. Мат. Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. В. М. Циби. — Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. — С. 49–58.
10. Назаренко Є. В. До поняття правової культури / Є. В. Назаренко // Правова культура і підприємництво. — 2014. — С. 17–22.
11. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. — Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2008. — 728 с.
12. Юридична психологія: Альбом схем з коментарями: навч. посібник / [Д. О. Александров та ін.]; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моісеєва; М-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т внутрішніх справ. — Вид. 3-тє, доопрац. та доповн. — К.: КНТ, 2008. — 152 с.
13. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право і культура: теорія і практика: міжнародна наукова конференція. — К.: МП "Леся", 1997.

К. В. МУРАВЙОВ
канд. юрид. наук, доцент,ІП МАУП

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування фінансового ринку в умовах ринкової економіки повинне базуватись на чітко розроблених засадах державного регулювання відносин, що складаються в межах даного ринку серед його учасників. Саме держава повинна визначати і контролювати правові основи ринкових відносин, насамперед права власності, установлювати базові правила економічних стосунків учасників ринку. Слід зазначити, що правове регулювання фінансового ринку і грошового обігу — одне з найважливіших і водночас складних завдань держави. Розвиток ефективно діючого фінансового ринку, здатного мобілізувати та перерозподіляти інвестиційні ресурси є в центрі уваги основних гілок влади — Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших владних структур.

Держава, з одного боку, здійснює регулювання фінансового ринку, а, з іншого — є суб'єктом економічних відносин, які формуються на фінансовому ринку, оскільки вона може здійснювати емісію державних цінних паперів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики, та виходити із зазначеними цінними паперами на ринок з метою мобілізації необхідних фінансових ресурсів.

В Україні створена система правового регулювання фінансового ринку. Відповідно до ст. 21 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

1) щодо ринку банківських послуг — Національним банком України;
2) щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів — Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;
3) щодо інших ринків фінансових послуг — спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг (Нацфінпослуг) [1].

Система регулювання на фінансовому ринку, що склалася на сьогоднішній день в Україні, істотно відстає від світових тенденцій, ринкової практики, що обумовлено наступними основними проблемами регулювання фінансового ринку в Україні:

1) відсутність дієвої державної стратегії розвитку фінансових ринків;
2) низька ефективність функціонування самих державних регуляторів, зважаючи на слабкість міжвідомчої координації;
3) неузгодженість в нормативно-законодавчій базі, що регулює діяльність з надання фінансових послуг, що являє найбільш серйозну проблему, підвищуючи транзакційні витрати діяльності учасників фінансових ринків.

Якщо розглядати всі регулюючі органи, які мають повноваження щодо регулювання та контролю, то їх перелік дуже широкий. Необхідно зазначити, що на початковій стадії формування фінансового ринку в Україні Міністерство фінансів відігравало ключову роль, оскільки в період з 1991 по 1995 роки було головним регулюючим органом з боку держави, проводило роботи зі створення фінансового ринку,

здійснювало розробку нормативно-правового забезпечення, здійснювало контроль за випуском та обігом цінних паперів.

Лише з 1995 року, після того як було прийнято Указ Президента України "Про державну комісію з цінних папері та фондового ринку", ДКЦПФР була визначена центральним органом державної виконавчої влади, який забезпечує реалізацію єдиної державної політики щодо цінних паперів і функціонування фондового ринку в Україні та координації діяльності інших органів у цій сфері[2].

Нове Положення про Комісію з'явилося двома роками пізніше, 14 лютого 2007 року. За ним, на виконання нового Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", ДКЦПФР оголошувалася державним органом, підпорядкованим Президентові України і підзвітним Верховній Раді України. [3].

Згідно із Законом України "Про Національний банк України", НБУ є центральним банком України, основною функцією якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Відповідно це здійснюється через визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків, процентну політику, рефінансування комерційних банків, управління золотовалютними резервами, операції з цінними паперами, регулювання імпорту та експорту капіталу, емісії власних боргових зобов'язань. Тобто НБУ є головним регулюючим та контролюючим органом грошового ринку України [4].

Важливу роль у функціонуванні фінансового ринку відіграє депозитарна система до якої наразі входить кілька структур: "Національний депозитарій України" — НДУ; "Розрахунковий центр центр з обслуговування договорів на фінансових ринках" (до квітня поточного року — ВДЦП); депозитарій НБУ.

Відповідно до змін, що запроваджуються Законом України "Про депозитарну систему України", створюється Центральний депозитарій, який буде здійснювати депозитарний облік всіх емісійних паперів. Центральний депозитарій створюється на базі НДУ, тому інформація, що містилась у системі реєстру власників іменних цінних паперів нинішніх депозитаріїв, буде передана до системи центрального обліку.

Згідно із цим Законом Національний депозитарій здійснює такі види діяльності:

- зберігання і обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах та операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
- кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів;
- ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

НДУ є центральним інститутом Національної депозитарної системи, на який покладено забезпечення її формування й розвитку, функціонування єдиної системи депозитарного обліку й обслуговування обігу цінних паперів, інтеграцію Національної депозитарної системи у міжнародну систему депозитарних установ, що забезпечують функціонування світових ринків капіталів [5].

Спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг у межах, визначених законодавством, є Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (колишня Держфінпослуг) [6].

Певною мірою державне регулювання фінансового ринку у сфері руху фінансових ресурсів держави покладено на Рахункову палату, яка є постійно діючим органом зовнішнього державного фінансового контролю, що функціонує в Україні з 1997 року.

Частково на функціонування фінансового ринку в Україні впливає Фонд державного майна. Адже одним із серйозних поштовхів для розвитку фінансового ринку країни, зокрема ринку цінних паперів, став процес приватизації державного майна.

Починаючи з 1997 року цей процес із безкоштовної перейшов у платну. Безумовно, що у процесах приватизації одним із головних учасників є Фонд державного майна, що виконує роль представника держави на фондовому ринку та проводить операції продажу акцій відкритих акціонерних товариств.

Ще одна державна установа, що певною мірою впливає на функціонування всіх секторів фінансового ринку — Державний комітет фінансового моніторингу в Україні. Відповідно до міжнародних стандартів, він не є ні правоохоронним, ні контролюючим органом, а функціонує у взаємодії з фінансовим і правоохоронними секторами, посідає центральне місце в протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансовим тероризмом. Держфінмоніторинг співпрацює з основними органами що регулюють фінансовий ринок в Україні: НКЦПФР, НБУ та НКРРФПУ [7].

Таким чином, створена значна правова база регулювання діяльності фінансових установ в Україні частково нівелюється правовими колізіями і рамковим законодавством щодо захисту прав інвесторів, кредиторів, заощаджень населення. Тому основною метою заходів, спрямованих на розвиток фінансового ринку України, має бути перетворення його в ефективний і потужний механізм, здатний забезпечити мобілізацію тимчасово вільних фінансових ресурсів та їх трансформацію в інвестиції.

Джерела

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.11 № 2664-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2002. — № 1. — Ст. 1.
2. Школьник І. О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи: Монографія / І. О. Школьник. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 398 с.
3. Про цінні папери і фондову біржу: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 31. — Ст. 268.
4. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1999, — № 29, — Ст. 238.
5. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2013. — № 39. — Ст. 517.
6. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23.11.11 № 1070/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/1070/2011
7. Про Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України від 24.12.04 № 1527/2004 // [Електронний ресурс] — Режим доступу: www. rada. gov. ua

И. М. МУШКИН
канд. техн. н., профессор МКА, УРИМБ МАУП

К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Подавляющее большинство населения нашей страны так или иначе связано с системой отечественного образования. Студенты получают образование. Преподаватели обучают студентов, административный аппарат осуществляет управление учебным процессом, а обслуживающий персонал создает комфортные условия для работы учебного заведения.

Сформировать систему управления безопасностью ВУЗа в соответствии с современными требованиями в области охраны труда и промышленной безопасности, с учетом требований и указаний украинских стандартов, гармонизированных с международными стандартами в этой области (OHSAS 18001:1999, ILO OSH:2001 и др.), осуществить интеграцию системы управления промышленной безопасностью и охраной труда в существующую систему управления учебным заведением задача в настоящее время весьма актуальная. Опыт крупнейших мировых компаний показывает, что охрану труда топ менеджеры считают одним из главных приоритетов [2]. Так, из десятков показателей деятельности предприятия охрану труда и здоровья своих работников они ставят на второе место, сразу после квалификации и компетентности персонала. В странах Европейского союза сейчас поднимается вопрос о культуре охраны труда, которая является одним из главных элементов управления предприятием.

Согласно статье 141 главы X кодексов законов о труде Украины, владелец или уполномоченный им орган должен правильно организовать труд работников, создавать условия для роста производительности труда, обеспечивать трудовую и производственную дисциплину, неуклонно соблюдать законодательство о труде и правила охраны труда, внимательно относиться к нуждам и запросам работников, улучшать условия их труда и быта [1].

Как известно в ВУЗ уровень травматизма незначителен, но этот факт не должен расхолаживать руководителей учебных заведений и не нужно снижать требований, связанных с охраной труда. Так как травмы, аварии и пожары возможны без исключения во всех отраслях экономики, не исключены они и в ВУЗ. Важно помнить, что несчастный случай сегодня — не только трагедия потерпевшего или членов его семьи, он ложится пятном на организацию и на трудовой коллектив, создают нервозную обстановку в коллективе, наносят финансовые потери [3].

В каждом ВУЗе в зависимости от его специфики может быть различная структура, различные аспекты организации службы охраны труда в структурных подразделениях.

Требования к охране труда в ВУЗа нужно рассматривать для нескольких групп участвующих в процессе образования: учащиеся; преподаватели; административный персонал; обслуживающий персонал.

У каждого из направлений свои, специфические условия труда и свои специфические требования к охране труда.

Если в учебном процессе на преподавателя действуют негативные факторы, воздействие которых можно уменьшить только за счет средств индивидуальной защиты, они должны быть выданы преподавателю в соответствии с нормативными правовыми актами по охране труда в зависимости от характера воздействия и вида отрицательно воздействующего фактора.

Обучающиеся ВУЗа обязаны:

- проходить обязательные медицинские осмотры, в необходимых случаях предоставлять в деканат медицинские документы, подтверждающие возможные ограничения в учебной, учебно-воспитательной, общественно-полезной и другой деятельности;
- проходить вводный инструктаж по охране труда при:
  а) поступлении в ВУЗ;
  б) зачислении на курсы, отделения, в лицей и другие виды и формы учебного взаимодействия с ВУЗом.
- проходить первичный инструктаж по охране труда перед:
  а) учебной деятельностью в специализированных помещениях;
  б) началом практик, сборов;
  в) участием в отдельных видах воспитательных мероприятий;
  г) проведением выездных учебно-воспитательных мероприятий (экскурсии и пр.);
  д) участием в общественно-полезных работах.
- соблюдать требования и запрещения по содержанию пройденных инструктажей;
- соблюдать учебную дисциплину, оказывать содействие администрации ВУЗа в контроле за состояние охраны труда, немедленно извещая деканаты о замеченных недостатках, неисправностях, нарушениях, чреватых возникновением риска для здоровья и жизни;
- отказываться от любой деятельности в условиях очевидного риска для здоровья и риска;
- соблюдать требования правил и инструкций по пожарной безопасности;
- немедленно извещать преподавателя (деканат) обо всех случаях травмирования, принимать меры к оказанию помощи пострадавшему, в экстренных случаях принять меры, исключающие повторное травмирование людей [4].

Инструктаж учащихся и работников ВУЗ по охране труда входит в обязательные нормы выполнения по охране труда.

Поэтому основная задача руководителей и специалистов по охране труда состоит в формировании у работников всех уровней идеологии безопасности и законопослушания.

Для повышения уровня безопасности работы в высших учебных заведениях целесообразно:

- проводить обучение и переподготовку кадров — специалистов по безопасности учебных заведений;
- повысить статус инженера по охране труда;
- создать и организовать работу кабинетов по охране труда;
- проводить смотры — конкурсы по созданию безопасных условий труда преподавателей и студентов среди образовательных учреждений высшей школы.

Оснастить образовательные учреждения:

- автоматической пожарной сигнализацией;
- системами оповещения о пожаре, дымоулавливания и вентиляции;

- автоматического пожаротушения;
- тревожной сигнализации и оповещения о нарушении общественного порядка;
- видеонаблюдения и внутреннего охранного телевидения, электронными системами контроля за доступом сотрудников и обучающихся в здания учебных корпусов, и общежитий;
- детекторами опасных предметов и веществ, металлоискателями и датчиками охранной сигнализации.

Источники

1. Геврик Є. Охорона праці: Навчальний посібник / Є. О. Геврик. — К.: Ельга: Ніка-Центр, 2003.
2. Дик Н. Ф. Безопасность образовательного процесса и охрана труда в школе, лицее. — М.: Феникс, 2007. — 344 с.
3. Масленников М. М. Организация работы по охране труда в образовательном учреждении. — М.: АРКСТИ, 2003.
4. Огарков А. А. Инструкции по охране труда и технике безопасности в школе. — М., 2005.

І. М. НАЙДЬОНОВ
канд. пед. наук, доцент, УАІМВЛ МАУП

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ПОЛІТИКО-СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Формування кваліфікованого, конкурентоспроможного на ринку праці дипломованого спеціаліста завжди була актуальною проблемою держави і суспільства. Фундаментально її вирішує вищий навчальний заклад, як невід'ємний інститут суспільства, орієнтований передусім на становлення духовного вигляду найбільш освічених його членів, здатних не лише розвивати обрані сфери діяльності, але і керувати прогресом самого суспільства. В Україні, в освітньому процесі формуванням спеціаліста вищої кваліфікації приймають безпосередню участь різноманітні фахівці, педагоги-менеджери. Це одна з найважливіших сфер соціальної практики держави, її політики в сфері управління, що не лише забезпечує функціонування і розвиток науки, мистецтва, економіки, техніки, виробництва, державних органів, але і визначає майбутнє суспільства, держави.

На відміну від викладачів вищих навчальних закладів педагогічного профілю, які мають професійну вищу педагогічну освіту, викладачі багатьох вищих освітніх організацій іншого профілю (технічних, економічних, транспортних, медичних, сільськогосподарських і тому подібне) не мають спеціальної професійної психолого-педагогічної підготовки, а є фахівцями різних предметних областей,

Необхідно також підкреслити, що аналіз наукових досліджень підготовки дипломованих спеціалістів (Л. А. Аврамчук, О. А. Аксьонова, Л. В. Артемова, І. Д. Бех, С. С. Вітвіцька, М. Б., Головатий М. Б., Євтух, Л. М. Карамушка, Л. В. Кондрашова, В. М. Нагаєв, С. Д. Рєзнік, Т. І. Туркот, М. М. Чепіль, М. М. Фіцула, С. М. Хриков, Г. В. Щокін, ін.), практики викладання спеціальних дисциплін з урахуванням того, що студенти фахових напрямів підготовки вивчали (або зовсім не вивчали) тільки основи психолого-педагогічних дисциплін, свідчать про недостатню педагогічну компетентність випускників-магістрів. Вони не можуть компетентно орієнтуватися в проблемах організації навчання у виші, сучасних інноваційних підходах вітчизняних та зарубіжних науковців як до всього навчально-пізнавального процесу у ВНЗ, так і до окремих його структурних елементів, педагогічної техніки викладача, умінь та навичок індивідуально-педагогічного спілкування зі студентами, організації та методики діагностики їх навчально-пізнавальної діяльності тощо. Законодавчими і нормативними документами [1, ст. 16; 2; 3] все назване передбачено відповідними критеріями освітньо-кваліфікаційного рівня освіти магістра.

У той же час, дослідження працевлаштування випускників сучасних вишів свідчать, що до сорока відсотків з них не можуть отримати роботу за фахом. В деяких джерелах ця цифра більше. Стає питання: чому? Відповіді у науковців неадекватні. Але абсолютна більшість, з них, признають головне — некомпетентність спеціалістів після отримання диплому.

У цьому сенсі, на нашу думку, значна увага повинна бути привернута до психолого-педагогічної компетенції викладача навчального закладу, його уміння управляти навчально-пізнавальною діяльністю суб'єктів учіння. А це проблеми педагогічного

менеджменту, які можна розглядати в широкому соціальному розумінні слова, і в конкретно функціональному.

Так, першу групу проблем можна віднести до управління на макрорівні [4]. Виходячи з її сутності, змісту, ми вважаємо, що поки не буде адаптований новий Закон "Про вищу освіту", вона буде найгострішою. Це підтверджують і останні нормативно-рекомендаційні документи КМУ і МОН України**:** Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 "Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти" і Лист Міністерства освіти і науки України від 13.03.2015 № 1/9–126.

Друга група проблем, яка тісно пов'язана з першою, і, не менш важлива. Вона діє у напрямку функціонування цілісного педагогічного процесу, і завжди знаходилася на першому плані. Це як відомо, управління навчальним процесом у закладі освіти, в недалекому минулому — школознавство, або внутрівишівське управління, а сьогодні все більше визначається як педагогічний менеджмент.

Актуальність названих проблем, їх специфіка визначили цільові компоненти нашого дослідження [5]. Метою їх є — теоретична і методична підготовка магістрів-фахівців не тільки як висококваліфікованих спеціалістів, але і їх готовність до самостійної викладацької діяльності у ВНЗ. Основними завданнями: діагностичне дослідження якості психолого-педагогічних знань, умінь та навичок майбутнього магістра, у відповідності з законодавчими та нормативними документами. Це — їх знання, і відповідні уміння та навички: нормативних основ освітянського процесу у вищій школі; принципів та систем практики організації викладання у вищій школі; змісту культури праці викладача, організаційної технології викладання; теоретичних основ методики викладання; способів, прийомів та формам організації навчального процесу у класичному, традиційному форматі навчальної діяльності — лекції, семінари, заліки і екзамени, а також в сучасному інноваційному форматі — з використанням нових навчальних технологій; організацією проведення науково-дослідної роботи студентів, педагогічної практики; охороною праці та безпекою життєдіяльності в процесі здобуття освіти.

Дослідження багатогранних методик викладання спеціальних дисциплін говорять про те, що методика їх викладання вищій школі, управління даним процесом — є складною науково-практичною системною діяльністю викладача. Вона ґрунтується на класичних та інноваційних підходах до навчально-пізнавальної діяльності студентів і постійно вдосконалюється під впливом змін економічних та соціальних процесів в Україні. Вона дозволяє не тільки поглибити та інтенсифікувати процес пізнання студентами явищ навколишньої дійсності, а й наповнити процес гуманістичним, інтерактивним змістом. Підготовка такого не тільки магістра, але і можливого викладача спеціальних дисциплін — проблема політична, соціальна і психолого-педагогічна.

Принциповою особливістю названих проблем є також те, що при навчанні в магістратурі майбутніх спеціалістів: по-перше, враховуються психолого-педагогічні теоретичні знання отримані студентами в процесі вивчення навчальної дисципліни "Основи психології і педагогіки", їх само актуалізація з урахуванням методики викладання; по-друге, будова навчально-виховного процесу по модульному принципу передбачає траєкторію навчання через послідовність проміжних етапів, які включають всі види навчальної праці студента і завершенням поточного та підсумкового контролю. Це дозволяє надати навчанню магістрів систематичний характер і зробити навчально-виховний процес більш ритмічним, стимулювати навчально-пізнавальну активність студентів на протязі всього часу засвоєння спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін; третє, зміст освіти магістра повинен орієнтувати

на завдання модернізації навчального процесу у вищій школі, переходу її на дворівневу систему, використанням нових інноваційних освітніх технологій.

Психолого-педагогічний навчальний матеріал магістратури має бути підготовлений таким чином, щоб майбутній викладач, виходячи з психологічно-інтелектуальної підготовки навчальної групи, запитів студентів, мав можливість знайти свій особистий оптимальний варіант організації вивчення тієї, чи іншої навчальної дисципліни.

При яких умовах можна все назване реалізувати при підготовці магістра не тільки фахівця, але і викладача вищої освіти закрити без додаткового фінансування? Аналіз літературних джерел, наші дослідження свідчать, що це можна рішити за умов: по-перше, повернення лицем завідуючих, професорсько-викладацького складу кафедр до психолого-педагогічних дисциплін навчального процесу, особливо в магістратурі. В останніх нормативних документах, щодо вищої освіти, вони були названі більше політико-економічної складової, чим процесу освіти українців, майбутнього розвитку держави і суспільства. Підготувати майбутнього креативного фахівця зможе тільки інтелектуальний, творчо-креативний викладач, якого готує сучасна магістратура. Вимоги МОН України, щодо скорочення навчального часу, навчальних дисциплін при підготовці фахівців другого освітнього рівня підготовки не повинен торкатися психолого-педагогічних дисциплін. Це може призвести не тільки до зниження якості підготовки магістра, але і до поступової деградації суспільства, а це уже політика. Кому вона потрібна? Не підготовлений викладач — готує адекватного спеціаліста. Підготовка самодостатнього магістра, а значить і майбутнього викладача в освітній діяльності сучасного викладача магістратури; по-друге, вдосконалення наукової організації процесу підвищення кваліфікації викладачів магістратури; третє, підвищення ефективності педагогічної практики студентів магістратури; четверте, зобов'язати одну відповідальну кафедру в навчальному закладі не педагогічного спрямування за організацію і проведення практики, а не випускної кафедри; п'яте, бажано підвищити мотиваційний компонент викладацької діяльності, особливо в його матеріалізованому вигляді, хоча це практично не реально. Фінансові труднощі має кожен навчальний заклад. Шосте, підвищення ефективності діяльності шкіл, курсів, клубів передового досвіду викладацької діяльності.

Таким чином, ефективність педагогічного менеджменту сучасних ВНЗ має ряд системних проблем, які можна вирішити за умов підвищення сумісної управлінської діяльності викладачів, суб'єктів освітянської діяльності деканату, і, безпосередньо суб'єктів учіння. Їх інтерактивна сумісна діяльність — залог оптимізації і інтенсифікації навчального процесу, підготовки конкурентної спроможності випускника на ринку праці. Сучасні рекомендації МОН України не повинні сприяти підвищенню якості вищої освіти, а не її занепаду. Політика не повинна змішуватися з педагогікою.

Джерела

1. Закон України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 1.07. 2014 р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187.
3. Лист МОН України від 13.03.2015 № 1/9–126.
4. Головатий М. Ф. Менеджмент недержавної системи освіти у новітній Україні: концептуальні засади у соціальній політиці // Наукові праці МАУП. — К., 2009. — Вип. 1(20).
5. Найдьонов І. М. Викладання фінансово-економічних дисциплін: методика, технологія, управління. — К.: "Центр учбової літератури", 2014. — 730 с.
6. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 365 с.

Н. І. НОВАЛЬСЬКА
к. е. н., проф. МКА, ІМБ МАУП

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ

Становлення і розвиток сучасних організацій вимагає знання сучасних підходів до формування та розвитку організаційних процесів та систем, підвищення ефективності їх функціонування та координації роботи всередині самої організації.

Теорія організації, що забезпечує підстави для управлінських дій, заснована на загальноприйнятих принципах, припускає наявність різних теорії організації.

Сучасна теорія організації розвивається у трьох напрямах: ситуативний підхід до розгляду проблем організації, екологічний підхід, підхід організаційного навчання.

Ситуативний підхід заснований на визнанні того, що в організаційній діяльності не має єдиного правильного шляху. Організація повинна пристосовуватися до умов навколишнього середовища. Неможливо забезпечити створення таких структур, методів, типів організаційного порядку, які були б ідеально пристосовані до будь-якого часу, цілей, цінностей, ситуації. Кожному типу управлінської ситуації, вирішуваних завдань, зовнішнього середовища відповідають свої оптимальні вимоги до стану організації, стратегія і структура.

Екологічний підхід стверджує, що серед організацій виживає найбільш пристосовані", діє процес природного відбору і заміни організацій.

Метод екології популяції, що отримав розвиток в рамках організаційної теорії в 70–80 рр. XX ст. сьогодні знов знаходить популярність. Даний напрям пропонує перенести аналогії з сфери біологічної еволюційної теорії в область теорії організації. Представники екологічної для популяції теорії стверджують, що організація підстроюється під навколишнє середовище, тоді як остання сама вибирає, яким організаціям існувати далі.

Згідно з принципом багатьох рівнів будь-яка система (підприємство) еволюціонує одночасно на декількох зовнішніх і внутрішніх рівнях, які знаходяться в інтерактивному зв'язку. Стан на одному рівні часто позначається на активності інших рівнів. Тоді при розгляді всіх рівнів, як внутрішніх, так і зовнішніх, стає очевидним, що для успіху підприємства в процесі відбору важливі не тільки економічні, але й громадські критерії ефективності.

Принцип багатьох рівнів вказує також, що на кожному з них діють, хоча і в різній формі, два основних еволюційних правила: прагнення організації до збереження ідентичності і адаптація до зовнішнього середовища.

Існує декілька шкіл екології популяції. У США відома група дослідників, що вивчає проблеми "народжуваності" і "смертності" організації у складі популяції, а також самих популяцій. Згідно їх думки, з віком організації стають інерційними і насилу можуть адаптувати свою структуру і стратегію до нових умов. Інша група американських дослідників займається внутрішньо організаційною еволюцією, вважаючи, що важливі перш за все внутрішні селекційні заходи особливо на рівні середнього менеджменту.

Для еволюційної теорії характерний принцип багатьох рівнів, згідно з яким будь-яка система (підприємство) еволюціонує одночасно на декількох зовнішніх і вну-

трішніх рівнях, які знаходяться в інтерактивному зв'язку. Перебування на одному рівні част відбивається на активності інших рівнів. Тоді при розгляді всіх рівнів, як внутрішніх, так і зовнішніх, стає очевидним, що для успіху підприємства в процесі відбору істотні не тільки економічні, але і суспільні критерії ефективності.

Особливе місце в теорії організаційного розвитку займає концепція організаційного навчання. Виділяють чотири складових організаційного навчання: придбання знання, поширення інформації, інтерпретація інформації та організаційна нам'яти. Кріс Аржирис і Дональд Шон виділили три типи організаційного навчання:

- "єдиний цикл" або "одинарна петля" відбувається, коли навчання дозволяє виявити і скоригувати помилки;
- навчання вмінню вчитися, так званий "подвійний цикл" або "подвійна петля", тобто навчання одиночної петлі (цей рівень вимагає зміни політики організації і організаційних норм);
- третій рівень організаційного навчання має місце, коли організація проводить дослідження системи навчання та здійснює пошук, а також корекцію помилок.

Здатність вчитися і, головне, швидко перетворювати нові знання в дії — це не просто навчання на основі проб і помилок, а цілеспрямована стратегія.

Джерела

1. Дафт Р. Л. Теория организации = Organizaion theory and Design: Учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности "Менеджмент организации". — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. — 736 с.
2. Менеджмент і адміністрування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Баєва, Л. В. Лазоренко, Н. І. Новальська та інші; За ред. О. В. Баєвої, Н. І. Новальської. — Ч. 1. — К.: МАУП, 2011. — 344 с.
3. Монастирський Г. Л. Теорія організації: Навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 319 с.

В. В. ОМЕЛЬЧУК
канд. іст. наук, ст. наук. спів., Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

КОЗАЦЬКА КОМІСІЯ Г. ЮРКЕВИЧА У РОЗГЛЯДІ СПОРІВ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ (1743–744 рр.)

Політико-правова історія Гетьманату дає нам численні приклади судового та спеціального розгляду. Створення різноманітних комісій для розгляду спірних питань ініціювалося козацькими адміністративно-судовими органами для розв'язання цілої низки спірних питань, зокрема щодо правомірності землеволодіння, його розмежування. Наразі увагу дослідника привернула утворена Генеральною військовою канцелярією комісія, яку очолив Г. Юркевич. Попри достатньо нетривалий час існування цей інститут можна розглядати як одну зі спроб модернізації правового інструментарію Гетьманату напередодні приходу К. Розумовського до влади.

Завданням даної студії є з'ясування особливостей діяльності спеціальної козацької комісії, утвореної у 1743 р. для розв'язання земельних спорів Києво-Печерської лаври з Київським Золотоверхо-Михайлівським та Київським Свято-Софіївським кафедральним монастирями.

Характеризуючи міру наукового розроблення процесуальної діяльності у ході провадження судових спорів Києво-Печерської лаври з іншими монастирями звернемо увагу на відсутності спеціального дослідження, присвяченого цьому. Це стосується як розгляду цих справ у традиційних адміністративно-судових органах Гетьманату, так і діяльності спеціально утворених тимчасових козацьких комісій. Водночас, окремих аспектів політико-правової модернізації козацьких адміністративно-судових установ, появи нових інститутів, соціально-правових передумов судової реформи 1760–1763 рр. принагідно торкалися такі українські дослідники як О. Лазаревський [4], І. Черкаський [12], А. Пашук [9], О. Путро [10], В. Горобець[3], І. Мищак[5], О. Сокирко [11] тощо.

Ряд структурних елементів розвитку політико-правових механізмів Гетьманату середини XVIII ст. розкрив і автор даної розвідки, характеризуючи особливості проведення К. Розумовським судової реформи[8], її інституційне забезпечення [7], розгляд у Гетьманаті конфліктних ситуацій з лаврськими підданими [6].

Джерельна база дослідження представлена рішеннями Генерального військового суду, Генеральної військової канцелярії, матеріалами позовів до Києво-Печерської лаври з боку Київського Золотоверхо-Михайлівського та Київського Свято-Софіївського кафедрального монастирів, зворотні скарги Лаври на них. Основний комплекс опрацьованих матеріалів склали акти, які зберігаються в Інституті Рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Залучені матеріали процесуально-судового характеру віддзеркалюють особливості українського судочинства XVIII ст., яке суттєво відрізнялося від загальноімперського. Сам процес судового розгляду справ щодо Лаври носив змагальний характер, що сприяло правовому характеру прийнятих рішень.

У період відсутності інституту Гетьмана та запровадження російських процесуальних норм козацьким органам влади довелося зіткнутися з численними суперечками між окремими монастирями. Вони стосувалися землеволодінь у різних полках

Гетьманату. Часто ці суперечки виходили за рамки звичайної судової тяганини і супроводжувалися нападами на спірні землі, їхнім захопленням чи спустошенням, витіснення звідти підданих своїх опонентів, які могли тягти за собою і людські жертви. Подекуди такі дії тягли за собою і людські втрати з обох сторін. Не випадково, за окремими епізодами порушувалися кримінальні справи. Особливо запеклою була боротьба за землі під Києвом. Для розв'язання таких суперечок монастирі використовували свій духовний вплив і зв'язки при дворі, а також у Синоді. Підтримку і рішення останнього ченці подекуди намагалися протиставити вирокам та судовим рішенням козацьких адміністративно-судових установ. Їхня неспроможність вирішити суперечки між впливовими духовними обителями Гетьманату і зумовила утворення нової комісії.

Після тривалих скарг на Києво-Печерську лавру Генеральна військова канцелярія вирішила утворити з козацької старшини комісію для їхнього розгляду. Насамперед було визначено кадровий склад цієї комісії. Вже 6 липня 1743 р. з Генеральної військової канцелярії надіслали імператорський указ стародубському полковому обозному Григорію Юркевичу, абшитованому ніжинському полковому писарю Івану Кужчичу та ніжинському полковому сотнику Григорію Романовському. 25 липня цей указ представили членам комісії, після чого вони приступили до розгляду суперечки лаврських ченців з софіївськими [1, арк. 5]. Свою діяльність члени комісії мали завершити проведенням опису за згодою обох сторін, підтвердженою їхніми підписами. Зі свого боку, Лавра сподівалася, що наявність рішення комісії на її користь, з підписами іншої сторони, а також суміжних власників та старожилів[1, арк. 16]. Згідно з рішеннями Духовного собору Києво-Печерського монастиря 3 серпня їхні представники виїхали на спірні землі, де стали перед комісією разом з софіївцями. Насамперед було піднято питання про урочище Мужичок, де, за лаврськими актами, починався Совський дукт [1, арк. 5]. Оскільки софіївці спочатку мовчали щодо своїх претензій, то лаврські представники (соборний і типографський правитель ієромонах Веніамін, намісник Свято-Троїцького Больницького монастиря, ієромонах Мойсей, уставник Києво-Печерської лаври, ієромонах Митрофан) звернулися до членів комісії із запитанням щодо ходу її діяльності. Оскільки козацька старшина мовчала, лаврські представники запитали, кому слід представляти комісії свої власницькі акти. У відповідь софіївські отці стали наполягати, що першою має надати свої документи печерська сторона. На цю вимогу пристали і старшини. Попри те, що спочатку лаврські представники відмовлялися, наполягаючи на першості надання матеріалів софіївцями, під тиском членів комісії згодилися надати свої докази. Проте, коли києво-печерські ієрархи висловили готовність представити відповідні документи, софіївські отці відмовилися як надавати свої, так і розглядати надані іншою стороною. Свою позицію останні ґрунтували на потребі окремої чолобитної, на що зразу наразилися на питання доцільності такої дії, про яку раніше питання не піднімалося не усно, ні в указі з Генеральної військової канцелярії. Свої позиції твердо обстоювали у комісії обидві сторони конфлікту, ігноруючи іншу[1, арк. 5 зв.]. При цьому лаврські ієрархи продовжували наполягати на законності потреби висунення таких вимог лише до початку засідання комісії і розгляду справи. Наступного дня, 4 серпня лаврські ієрархи знову прибули до комісії, наполягаючи на поясненні причин вимагання з боку Софії та самої старшини окремої чолобитної. В цьому скаржники бачили насилля над собою. Тому 7 серпня повірений від Святої Софії подав відповідну чолобитну до комісії. Про цю софіївську чолобитну старшини не повідомили у своєму черговому листі, навіть не згадавши про неї. Лише згодом комісіанти, перебуваючи 15 серпня вже у Лаврі, зауважили, що софіївці від своєї по-

передньої позиції відступилися і не вимагають виконання своєї попередньої вимоги. Натомість, згідно з їхньою новою позицією, козацька старшина мала вирушати до Самійлівки на один тиждень згідно з попереднім указом з Генеральної військової канцелярії. У затягуванні розгляду на цілий місяць Печерський монастир бачив поступку комісії прагненням Софії продовжити володіння спірними землями (зокрема зібрати і сховати вибрані тут пшеницю та сіно) [1, арк. 6]. На уточнення лаврськими представниками дати засідання комісії для розгляду питання правомірності володіння землями та їхнього розмежування старшина відповідала, що софіївці відмовляються. Це зумовлювалося проханням останніх докласти їхню чолобитну до листа до Генеральної військової канцелярії у Глухів. Однак, члени комісії приховали свої попередні слова про зречення софіївців від своєї чолобитної [1, арк. 6 зв.]. Непоступливість обох сторін спору зумовило складання козацькою старшиною своїх повноважень у комісії і припинення її діяльності. Детальніше на цьому ми зупинимося при висвітленні ходу розгляду розмежування спірних земель з Київським Золотоверхо-Михайлівським монастиря. Зауважимо, що непроведення Г. Юркевичем розгляду та визначення спірних земель між лаврськими та софіївськими ченцями стало згодом підставою для звинувачення козацької старшини у зичливості та сприянні саме Києво-Софійському кафедральному монастиреві [1, арк. 39, 41]. Такі звинувачення Г. Юркевича з вимогою притягнути до відповідальності були направлені як до Генеральної військової канцелярії, так і безпосередньо до російського намісника І. Бібікова.

Звернемо, насамперед, увагу на вирішення суперечки, яка виникла між Києво-Печерською лаврою та Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирем. Адміністрація Гетьманату (Генеральна військова канцелярія, Генеральний військовий суд, Похідна канцелярія Гетьмана) намагалася врегулювати конфліктні ситуації між окремими монастирями (зокрема київськими) на основі права Гетьманату та імператорських указів, після ретельного вивчення доказової бази, з врахуванням усіх обставин, які виявлялися у ході судових дебатів. При цьому, судові війни між Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирем та Лаврою в адміністративно-судових органах Гетьманату мали давні традиції. Зокрема, 12 червня 1743 р. Тимофій Щербацький подав до Генеральної військової канцелярії чолобитну про проведення слідства та розгляд порубіжних спорів. Насамперед, мали бути визначені кордони між "старовічним" лаврським містом Васильковом та селом Глевахою, між селами Троєщиною та Вигурівщиною, які належали цим монастирям. Для цього Генеральна військова канцелярія мала вирядити "нарочних комісарів", надавши їм відповідні інструкції. Згідно з твердженнями Т. Щербацького, село Глеваха було осаджене на землях "старовічного" лаврського міста Василькова. Окремо лаврський архімандрит підняв питання про розмежування між селами Троєщиною, яке належало Троїцькому Больницькому монастирю та Вигурівщиною у володінні Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря. Саме з діяльністю вирядженних комісарів Києво-Печерська лавра пов'язувала остаточне вирішення суперечностей з іншими монастирями через неупереджений розгляд наявних актів ("крепостей") на оскаржувані володіння [1, арк. 1]. Натомість, архімандрит Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря Сильвестр подав до Генеральної військової канцелярії чолобитну. Він скаржився на неправомірні дії лаврських ченців. Останні, не оголошуючи своїх претензій щодо спірних земельних володінь, вдиралися в угіддя Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря (глеваські, данилівські, вигурівські), а також сінокоси [1, арк. 2]. Своїми діями лаврські ченці переводили їх у статус спірних [1, арк. 3]. Рівно за місяць, 12 липня 1743 р. Генеральна військова канцелярія

за указом генерал-лейтенанта Бібікова видала розпорядження про відправлення спеціальних комісарів для розгляду питань власності та користування спірними землеволодіннями, а також їхнього подальшого розмежування. У рамках діяльності комісії передбачалося встановлення чітких кордонів згідно з наявними власницькими актами обох монастирів для припинення багаторічної суперечки Києво-Печерської лаври з Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирем. Лавра, зокрема, звинувачувала своїх опонентів в осаджуванні на своїх васильківських ґрунтах сіл Глеваxи та Малютинки. Окремо ставилося питання про розмежування земель між селами Троєщиною, яке належало Троїцькому Больницькому монастирю та Вигуровщиною (Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря). Суперечки виникали і в інших місцях [1, арк. 2].

Відповідно, Генеральна військова канцелярія 26 липня 1743 р. доручила вже згаданим стародубському полковому обозному Г. Юркевичу, абшитованому ніжинському полковому писарю І. Кужчичу та ніжинському полковому сотнику Г. Романовському розв'язати взаємні суперечки Києво-Печерської лаври та Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря. Призначеним до комісії старшинам 12 серпня надіслали відповідне розпорядження з канцелярії [1, арк. 3]. Для вирішення справи їм надіслали і скарги обох сторін. У присутності повірених Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря та Києво-Печерської лаври члени комісії мали з'ясувати за якими актами і як давно оскаржувані угіддя перебувають у власності монастирів. Після звірення актів обох сторін комісіянти мали скласти екстракт з ґрунтовним кресленням кордонів володінь та з додатком проекту рішення, підготовленого згідно з імператорськими указами та українськими правами. Після погодження з повіреними обох монастирів його мали з донесенням подати на затвердження Генеральної військової канцелярії. Г. Юркевич, як старший, мав по отриманню указу негайно приступити до виконання [1, арк. 2 зв.]. Тому 21 вересня 1743 р. Г. Юркевич направив до архімандрита Києво-Печерської лаври листа за підписом всіх членів комісії. Ознайомивши монастир зі своїми повноваженнями, комісіанти звернулися з проханням письмово повідомити про свого повіреного у справі з Київським Золотоверхо-Михайлівським монастирем з належно оформленим вірчим листом [1, арк. 4]. 29 вересня лаврські представники, зокрема соборний і типографський правитель ієромонах Веніамін, намісник Свято-Троїцького Больницького монастиря, ієромонах Мойсей, уставник Києво-Печерської лаври, ієромонах Митрофан виїхали на спірні землі по Васильківському дукту [1, арк. 6 зв.]. Члени комісії попросили в них для звірення точну копію випису, завірену в Київській губернській канцелярії для порівняння з оригіналом [1, арк. 17]. Представники Києво-Печерської лаври на чолі з правителем типографії, соборним ієромонахом Веніаміном вручили копію акту, видану у Київській губернській канцелярії за підписом лаврського рента, ієродиякона Самуїла [1, арк. 13]. Для звірення отриманого документу члени комісії вирушили до своєї квартири, яку їм надав архімандрит Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря. Це одразу викликало підозру в представників Лаври. Протримавши цю копію 5 днів, Юркевич направив її назад до Києво-Печерського монастиря. Попри це, архімандрит останнього вимагав, щоб оригінали документів, з яких було вчинено випис, були козацькими старшинами засвідчені у Київській губернській канцелярії. Від'їзд членів комісії без повідомлення Лаври архімандритом розглядалося як затягування справи [1, арк. 17]. Вже 30 вересня він звернувся до комісії, повідомивши про свою готовність прийняти у Лаврі представників Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря для надання їм на завірення оригіналів документів на спірні володіння. Члени комісії, поставили про цю позицію Лаври до відома пред-

ставників Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря. Однак, з'ясувалося, що останні погоджуються приступити до засвідчення актів Печерського монастиря. Про це Г. Юркевич з товаришами знову повідомили Лавру своїм листом від 2 жовтня, доклавши копію листа архімандрита Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря [1, арк. 11 зв.]. Водночас, серед умов, які останній висловив, була організація ознайомлення у Свято-Миколаївському монастирі. Перевезення туди оригіналів документів було вкрай незручним як з огляду на питання їхньої збереженості, так і щодо репутаційних втрат, а також затягувало і сам розгляд справи. Як альтернативу цій пропозиції печерські законники запропонували провести відповідне надання актів у Київській губернській канцелярії. При чому там мали бути представлені акти як Лаври, так і Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря. Окремо перед старшинами висувалася вимога письмово пояснити причини затримання у комісії наданої лаврськими представниками копії, яка розглядалася як підозріла [1, арк. 12]. Тому вже 3 жовтня 1743 р. останній звернувся до комісії, вимагаючи повідомити про вчинені нею процесуальні дії щодо розгляду справи по суті [1, арк. 11]. З огляду на постійні вимоги отців Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря та клопотання старшини щодо сприяння у цьому Т. Щербацький виявив готовність ознайомити їх з відповідними актами, які зберігалися у Лаврі, безпосередньо на місці. З іншого боку, підтримка цих вимог законників Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря розглядалася як "мирвоління" їм з боку старшини [1, арк. 11 зв.]. Водночас, законники Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря визнавати наданий їм козацькими старшинами екстракт з копії випису не погодилися. Вони вимагали надання оригіналів документів на спірні володіння для застосування у справі як доказів. Для цього михайлівські законники просили забезпечити їм можливість ознайомитися з ними для відповідного їхнього посвідчення. Про цю їхню позиції 4 жовтня Г. Юркевич та інші старшини своїм листом повідомили архімандрита [1, арк. 13]. Законники Київського Золотоверхо-Михайлівського монастиря також відмовлялися прибути для ознайомлення з актами на спірні володіння Лаври, як до неї, так і до Київської губернської канцелярії. Повідомляючи, про це, козацькі старшини визнавали свою неспроможність розв'язати цю справу, за згодою обох сторін [1, арк. 13 зв.].

Незадоволена затягуванням розгляду справи та процесуальними діями козацької комісії Києво-Печерська лавра вже у жовтні 1743 р. стала вимагати усунення старшин, на чолі з Юркевичем [1, арк. 17 зв.]. Разом з тим, монастир 6 жовтня 1743 р. звернувся і до самої комісії, наполягаючи на потребі проведення слідчих дій та вирішення спорів на основі розпоряджень Генеральної військової канцелярії, наданих скарг та представлених власницьких документів. У разі подальшої бездіяльності архімандрит погрожував скаргами на козацьких старшин — комісіянтів [1, арк. 14 зв.]. Попри те, ще активне листуваня з комісією тривало, монастир сподівався домогтися її заміни, сподіваючись досягти цим більш сприятливого розгляду та його пришвидшення. Зокрема, про це 6 березня 1744 р. подав чолобитну І. І. Бібікову лаврський писар, ієромонах Лука [1, арк. 30]. Якщо спочатку монастир наполягав на призначенні її нового складу, звичного до розгляду спорів [1, арк. 17 зв.], то згодом став наполягати, щоб поряд з козацькою старшиною були представлені росіяни. Саме з цими кадровими змінами лаврські ієрархи пов'язували успішне завершення справи на свою користь та прийняття такого рішення, яке неможливо було б оскаржити надалі. Проте, російський намісник Гетьманату Іван Бібіков 12 квітня 1744 р. вказав на відтермінування призначення нових нарочних до складу комісії. Це зумовлювалося залученням російського офіцерського корпусу та козацької старшини (насам-

перед бунчукових та військових товаришів), придатних до цієї справи, до заходів, пов'язаних з організацією відвідин України Єлизаветою Петрівною (забезпечення провізією, спорудження житлових приміщень, ремонт шляхів сполучення, охорони) [1, арк. 32]. До цього питання Бібіков планував повернутися з вересня 1744 р. [1, арк. 32 зв.]. Проте, діяльність комісії Г. Юркевича так і не було відновлено. Зазначимо, що Лавра і надалі сподівалася, що розгляд земельних питань у комісії та Генеральному військовому суді і розмежування спірних володінь на її користь усуне підставу для розгляду бійки на цих землях (яка була скоєна вже після початку діяльності комісії). Тимофій Щербацький просив Генеральну військову канцелярію зробити розпорядження щодо цього до Генерального військового суду [1, арк. 59 зв.].

Принагідно зауважимо, що до обрання Кирила Розумовського влада Гетьманату також намагалася притримуватися козацьких прав і форми судочинства. Навіть перебуваючі у Генеральній військовій канцелярії російські чиновники (бригадир Іван Іллін, Петро Бєзобразов та Олексій Сємьонов) голосували за такі рішення разом з українськими членами (Яковом Лизогубом, Яковом Маркевичем). Зокрема, 20 червня 1745 р. таким рішенням повірений і писар Лаври зобов'язувався надати справжні грамоти для розгляду в ході провадження справи за спірні ґрунти з Києво-Софіївським кафедральним монастирем. Останній також мав представити відповідні акти [2, арк. 2].

Аналіз основних історичних праць, дотичних даній проблематиці, дає підстави стверджувати про фрагментарність її висвітлення як щодо взаємин гетьманської адміністрації з Києво-Печерською лаврою загалом, так і спеціальних козацьких органів тимчасового характеру зокрема. Вкрай маловивченою є роль останніх у врегулюванні спорів окремих монастирів у Гетьманаті напередодні приходу до влади К. Розумовського.

Наявний документальний матеріал засвідчує, що поява нових козацьких інститутів зумовлювалася тривалістю провадження спорів між монастирями. Традиційним адміністративно-судовим органам Гетьманату вкрай при розв'язанні тривалих суперечок Києво-Печерської лаври з іншими монастирями доводилося стикатися з намаганнями затягнути розгляд цих справ, постійним оскарженням вже прийнятих рішень, спроба тиску на суд з метою прийняття бажаного вироку.

Розглядаючи діяльність козацької комісії, утвореної Генеральною військовою канцелярією для розгляду спорів Києво-Печерської лаври з Київським Золотоверхо-Михайлівським та Київським Свято-Софіївським кафедральним монастирями зазначимо:

- винятково козацький склад комісії;
- залучення представників усіх сторін до розгляду спорів у ході діяльності комісії;
- розгляд справи членами комісії здійснювався на основі імператорських указів та тогочасного українського права;
- завданням комісії було встановлення правомірності володіння монастирями спірними землями та їхнє розмежування;
- остаточні рішення комісії передбачалося підтвердити підписами представників усіх залучених до спору сторін;
- передбачалася процедура підтвердження остаточних рішень підписами власників та старожилів суміжних володінь;
- неспроможність комісії розглядати справи без участі представників сторін призвела до передачі розгляду спірних питань по суті до традиційних козацьких адміністративно-судових установ (в даному разі безпосередньо до Генерального військового суду).

Водночас, потребує вивчення досвід спеціального, не судового (медіаційного) розв'язання спорів Києво-Печерської лаври з іншими монастирями вже за правління К. Розумовського. Це розв'язання було спрямоване на пошук компромісного рішення представниками сторін спору, об'єктами правовідносин, за рахунок взаємних поступок. Відповідно, Гетьманат наділяючи спеціальну козацьку комісію правом залагодити спор, зобов'язував її діяти за погодження з представниками обох сторін спору. Згодом, неможливість такої діяльності без згоди останніх і зумовило складання повноваження членами комісії.

Джерела

1. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. ІІ, № 22626.
2. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 56, оп. 1, спр. 34 а.
3. Горобець В. Прибуткове суддівське ремесло "вина панська" і "вина врядова" у судочинстві гетьманату / Віктор Горобець // Соціум: альманах соціальної історії. — Вип. 7. — 2007. — С. 175 — 193.
4. Лазаревский А. М. Замечания на исторические монографии Д. П. Миллера о малорусском дворянстве и о статутовых судах (Рецензия на соч. Д. П. Миллера: Очерки из истории и юридического быта старой Малороссии 1) Суды земские, гродские и подкоморские в XVIII веке / А. М. Лазаревский. — Харьков, 1896, in 8°, 188 стр. 2) Превращение казацкой старшины в дворянство. Киев, 1897, in 8°, 133 стр. — 82 с.
5. Мищак І. М. Спадкове право за "Правами, за якими судиться малоросійський народ" (1743 р.) / І. М. Мищак // Юридична Україна. — 2009. — № 1. — С. 9–14.
6. Омельчук В. В. Гетьманська адміністрація у регулюванні податків та повинностей з лаврських володінь і конфліктні ситуації з лаврськими підданими / В. В. Омельчук // Проблеми модернізації України: науковий часопис. — Вип. 1: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. "Модернізація України: проблеми та технології успішності (питання економіки, права, соціології, освіти і культури)", Київ, МАУП, 12 листопада 2015 р. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. — С. 210–215.
7. Омельчук В. В. Державна політика Гетьманату щодо інституційного забезпечення судової реформи 1760 — 1763 років / В. В. Омельчук, М. В. Омельчук // Становлення та розвиток української державності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 27 жовтня 2006 р. — К.: МАУП, 2008. — С. 110–117.
8. Омельчук В. В. Судова реформа 1760 — 1763 років: основні етапи та наслідки / В. В. Омельчук // Наукові праці МАУП. — 2012. — Вип. 2 (33). — С. 157 — 163.
9. Пашук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII — XVIII ст. (1648–1782) / А. Й. Пашук. — Львів: Вид-во Львівського у-ту, 1967. — 179 с.
10. Путро О. І. Гетьман К. Розумовський і судова реформа на Україні-Гетьманщині / О. І. Путро // Український археографічний щорічник. — Нова серія. — Вип. 2. — Український археографічний збірник. — Т. 5. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 54–61.
11. Сокирко О. Скільки коштує порозуміння? "Поклони" та "наклади" в українських судах першої чверті XVIII ст. / О. Сокирко // Соціум: альманах соціальної історії. — Вип. 7. — 2007. — С. 195–209.
12. Черкаський І. Ю. Судові реформи гетьмана гр. К. Г. Розумовського / І. Ю. Черкаський // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія. — В 2-х т. — Т. 1. – К., 1927. — С. 760–768.

О. В. ОСИНСЬКА
канд. юрид. наук, доц. КНУТД, м. Київ

З. В. ЗАХОЖАЙ
канд. істор. наук, доц. КНУТД, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ

Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. та Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р. зафіксували факт "самовизначення *української нації*" щодо створення *"суверенної національної держави*" Україна, яка здійснює "захист і охорону *національної державності українського народу"*.

Акт проголошення незалежності України був підтверджений всеукраїнським республіканським референдумом, який відбувся 01.12.1991 р. Етнічні українці складали на той час 73 % від всього населення УСРС [1], тому очевидно, що саме вони прагнули подальшого розвитку української національної державності.

Проте, нажаль, з самого початку високо посадовці органів державної влади України почали вибудовувати безбарвне суспільство на кшталт радянського. Так, не пройшло і півроку, як 26.06.1992 р. Верховна Рада України (Голова Верховної Ради України І. Плющ — член КПРС з 1962 р., Президент України Л. Кравчук — член КПРС з 1958 р., Прем'єр міністр України В. Фокін — у КПУ з 1976 р.) прийняла постанову № 2503-XII "Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон"[2], згідно якої парламент України вилучив графу "національність" з паспорту громадянина. Пункт дев'ятий вищезазначеної постанови встановив: "У інформаційний листок вклеюється фотокартка і вносяться відомості про його власника: прізвище, ім'я та по батькові, дата народження і особистий номер, а також дата видачі і код органу, що його видав".

Через чотири роки, 28.06.1996 р. Верховна Рада України (Президент України Л. Кучма — член ЦК КПУ з 1976 р.) встановила у преамбулі Конституції України таке положення: "*Український народ — громадяни України всіх національностей"*. Таке положення в Конституції України є поза правом та юридичною наукою, оскільки поєднує два не сумісних поняття "нація" як етнос і "громадянство", як правовий зв'язок між державою та людиною будь-якої національності.

Виконуючі політичний заказ Кабінет Міністрів України приймає постанову № 1367 від 12.09.2002 р. (Прем'єр-міністр України — молдованин А. Кінах) та постанову № 1025 від 10.11.2010 р. "Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану"[3] (Прем'єр-міністр України — росіянин М. Азаров), якими вилучають графу "національність" з усіх бланків про державну реєстрацію актів цивільного стану (свідоцтва про народження і смерті; реєстрації та розірвання шлюбу; про зміну імені тощо).

Цікавий той факт, що 13.09.2007 р. на 62-й сесії Генеральної Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, Україна (Президент України — українець В. Ющенко; Міністр закордонних справ України — єврей А. Яценюк) — утрималась від прийняття Декла-

рації ООН про права корінних народів [4]. За прийняття цієї Декларації проголосували 143 держави.

Правда, через сім років, у 20.03.2014 р., вимушено через окупацію та анексію АР Крим Російською Федерацією, Верховна Рада України прийняла постанову "Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави" та все ж таки заявила про свою підтримку Декларації Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Верховна Рада України доручила Кабінету Міністрів України терміново подати проекти нормативно-правових актів України, які визначають та закріпляють виключно статус кримськотатарського народу як корінного народу України.

Іншими словами, з листопада 2010 р., з юридичної точки зору, українська нація де-юре не фіксується, а згодом поняття "українець" не буде мати етнічне значення. Добре, що відповідно до резолюції Економічної і Соціальної Ради ООН від 19.07.1995 р. щодо проведення країнами-членами ООН у період 1995–2004 рр. національних переписів населення, в Україні 05.12.2001 р. відбувся Всеукраїнський перепис населення. Так, можна дізнатися, що станом на 2001 рік в Україні мешкало 78 % українців від всього народу України [1].

Концепція знищення української нації не є новою на теренах України, і якщо заглибитись в історію, то вона є спадщиною і Російської та Австро-Угорської імперій, і особливо, радянського періоду. Радянський енциклопедичний словник тлумачить поняття "нація" [5] так: "при соціалізмі, що ліквідує соціальні та національні антагонізми, перетворюються у соціалістичні нації, основа яких економічна, соціально-політична та ідейна єдність; протікає процес розквіту і зближення націй, розвиток їх братерського співробітництва і взаємодопомоги на основі принципів інтернаціоналізму. У СРСР склалася історично нова соціальна і інтернаціональна спільнота — *радянський народ*. У зрілому комуністичному суспільстві можна передбачати злиття націй в єдине людство".

В цьому вимірі, можна розглянути питання про захист національних прав представників понад 130 національностей і народностей., які проживають в Україні [1]. В цьому питанні, з першого погляду, ситуація виглядає більш оптимістично. В рамках взятих на себе міжнародних зобов'язань держава прийняла ряд нормативно-правових документів щодо захисту прав національних меншин. Серед них, Декларація прав національностей від 1.11.1991 р., Закон України "Про національні меншини України" від 16.07.1992 р., Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції захисту прав національних меншин" від 09.12.1997 р., Закон України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин" від 15.05.2003 р., Закон України "Про засади державної мовної політики" від 3.07.2012 р. тощо.

Також в Україні існує розвинута система державних органів влади, зокрема, центральним органом державної виконавчої влади є Державний комітет України у справах національностей та міграції; у Верховній Раді України є Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин; при Президентові України діє Рада представників громадських об'єднань національних меншин України, а консультативно-дорадчим органом при Президентові України є Рада представників кримськотатарського народу.

05.11.2009 р. до статей 115, 121 Кримінального кодексу України були внесенні зміни щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Аналізуючи вищезазначене, постають прості і логічні питання: з якою метою держава знищила само поняття "національність людини" та, одночасно, створює розви-

нуту систему державних органів та систему нормативно-правових актів щодо захисту національних прав людини? яким чином та на підставі якого документу слідчий органів внутрішніх справ чи прокурор встановлюватиме національність особи при порушенні кримінальної справи? як через декілька поколінь людина буде доводити свою приналежність до тої чи іншої національності?

Відповідно до розділу ІІ Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженої Законом України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 18.03.2004 р., адаптація полягає у приведенні нормативно-правових актів у відповідність до правової системи Європейського Союзу.

Західна цивілізація недвозначно висловилася за пріоритет прав людини. Гасло "право нації на самовизначення" було взяте за орієнтир Лігою Націй, продовжено Організацією Об'єднаних Націй як "захист прав національних меншин", а з часом — "захист прав меншин", але при цьому національні права: мовні, релігійні, освітні та культурні розглядаються як невід'ємні права людини. В Європейських країнах та і у США державні органи влади фіксують в актах цивільного стану національність людини.

Поважати права інших може тільки той, хто добре знає свої. У кошового отамана Івана Сірка була поговірка: "Хто сів поряд — той брат, хто зверху — той буде проклятий". Держава Україна відкрита для всіх націй і народів, але, вважаємо, повинна розвиватися відповідно до фундаментальних законодавчих документів, які затвердив український народ двадцять п'ять років тому.

З огляду на вищенаведене, та на виконання Декларації про державний суверенітет України та Акту проголошення незалежності України, для сприяння консолідації та розвитку української нації, вважаємо за необхідне:

1. перше речення преамбули Конституції України замінити на таке: "Верховна Рада України від імені громадян України всіх національностей";
2. визнати українську націю (етнос) корінним народом держави України — спадкоємцем Київської Русі;
3. повернути графу "національність" до всіх актів цивільного стану в Україні та заповнювати її за бажанням людини — громадянина України.

Джерела

1. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // 2001. ukrcensus. gov. ua/results/general/nationality/
2. Постанова Верховної Ради України "Про затвердження положень про паспорт громадянина України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http: // zakon1. rada. gov. ua/laws/show/2503–12
3. Постанова Кабінету Міністрів України № 1025 "Про затвердження зразків актових записів цивільного стану, описів та зразків бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів цивільного стану" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/1025–2010-%D0 %BF
4. Декларація ООН про права корінних народів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/995_l56
5. Советский энциклопедический словарь. — М.: "Советская Энциклопедия", 1979. — С. 880.

С. О. ПАВЛЕНКО
канд. юрид. наук, Національна академія внутрішніх справ

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Корупція — не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людьми — їх поведінкою, діяльністю. Корупція — це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя.

У країнах, де корупція поширена значною мірою, корумповані відносини все більше витісняють правові, етичні відносини між людьми, корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється в правило і виступає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства. Найбільш небезпечним наслідком такого стану речей у суспільстві є те, що в результаті витіснення корумпованими відносинами правових та етичних відносин відбувається значний злам у суспільній психології — люди у своїй поведінці з самого початку психологічно вже налаштовані на протиправні способи вирішення питань.

У корупції знайшла відображення психологія конкретних індивідів. Буде чи не буде вчинено корупційне діяння, залежить від конкретної особистості. Підкреслюючи психологічне коріння корупційної поведінки, слід виходити з того, що особа, яка стає на шлях вчинення корупційних діянь, не є, так би мовити, с корумпованою від природи. Корумпованих рис поведінка особи набуває в процесі власної соціалізації. Отже, стане чи не стане особа корупціонером залежить не стільки від того, які традиції чи психологічні настанови вона увібрала в себе від народження, а від того, в якій суспільній атмосфері вона зросла, який психологічний клімат панував навколо неї, які вчинки визнавалися аморальними, а які з боку моралі заохочувались. Іншими словами, йдеться про суспільну свідомість, в якій фіксується надзвичайно багато аспектів суспільного життя, у тому числі відношення громадян до закону і їх реакція на корупцію [1, с. 20].

Захист громадської свідомості від корупційного впливу є одним із стратегічних напрямів запобігання корупції, що включає збереження моральних цінностей та зростання суспільної свідомості. Для ефективної антикорупційної діяльності необхідна соціальна база, в якій уособлюється бажання значної частини суспільства протидіяти корупції. За відсутності такого психологічного настрою суспільства антикорупційна діяльність правоохоронних та інших державних структур приречена на поразку.

Існує декілька принципових положень, які потрібно приймати до уваги, аналізуючи проблему психології корупціонера. Під корупціонером слід розуміти не лише посадову особу, що отримує хабарі, а й особу що виконує управлінські функції у комерційній або іншій організації, що отримує незаконну винагороду, а також особу, що дає хабар (винагороду); виборець, що віддає свій голос за винагороду [1, с. 22].

Елементи психології корупціонера (якщо мати на увазі активну корупцію, тобто підкуп) притаманні майже кожній дорослій людині. Саме ця обставина примушує завжди враховувати психологічний фактор при побудові будь-яких моделей бороть-

би з корупцією, що розглядаються у контексті тієї чи іншої стратегії економічного розвитку.

Ядром психології корупціонера зазвичай визнається мотивація поведінки, під якою розуміється сукупність мотивів, тобто свідомих потреб, що виступають як спонукальні причини активності. Відповідно поведінка корупціонера у основі може бути описаною моделлю боротьби мотивів, що іноді називається "моделлю вагів" або моделлю ризикованої поведінки.

Морально-психологічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, деформації індивідуальної та суспільної психології, нищить духовні та моральні цінності, сприяє поширенню у суспільстві кримінальної психології, тощо.

Таким чином, масштабне поширення корупції все більше витісняє правові, етичні відносини між людьми. Поступово перетворюючись, корупція із соціальної аномалії стає звичним способом вирішення життєвих проблем, нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства [1, с. 23].

Підсумовуючи викладене доходимо висновку, що суспільство, яке виховане в середовищі з низькими моральними принципами не зможе ефективно протистояти корупції. Тому пріоритетними антикорупційними заходами державної політики повинно стати виховання моральних якостей особистості.

Джерела

1. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. — Івано-Франківськ, 2012. — С. 237.

С. В. ПЕНЬКОВ
канд. юрид. наук, Слідче управління фінансових розслідувань ГУ ДФС у Дніпропетровській області

ТЕОРЕТИЧНИЙ ГЕНЕЗИС ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ ТВАРИН В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Використання людством тварин з метою правоохоронної діяльності розпочинає свою історію ще з древніх часів, зокрема в 390 року нашої ери в Римській імперії були використані гусі. Сьогодні ж правоохоронні органи більшості держав світу не уявляють своєї роботи без використання різноманітних тварин. Однак, вітчизняні правоохоронні органи останнє століття використовували в оперативно-службовій діяльності лише собак. Вказане призводить до того, що вченими у сферах криміналістики, кримінології, кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності питання використання службових тварин здебільшого розглядалось лише в контексті використання службових собак.

Взагалі дослідження що стосуються різних аспектів використання собак у правоохоронній діяльності проведені в радянські часи слід розмежувати до моменту виокремлення "одорогічного методу отримання доказів та інформації" та після. Так, до досліджень першої групи належать кандидатська дисертації Д. А. Флесса та практичні рекомендації І. М. Якимова. Характерним для робіт вказаної групи є те, що вони розглядають можливість використання службових собак лише одразу після вчинення злочину, тобто застосування службових собак обмежують, перш за все, часом, десь у середньому 6–12 годинами із моменту утворення слідів запаху, пояснюючи це тим, що використання собаки значно ускладнюється дощовою, морозною, жаркою, повітряною або іншою несприятливою для цього погодою, залежить від механізму слідоутворення, характеру носія слідів (кам'янистий грунт, трава, тощо).

До другої групи радянських досліджень щодо використання службових собак у повсякденній правоохоронній діяльності, до якої також входять роботи таких вчених як: В. В. Безрукова, Р. С. Белкина, П. Д. Биленчука, М. Б. Вандера, Л. І. Винберга А. С. Єрмакова, М. В. Салтевского, П. П. Цветкова, М. М. Тарнаєва, В. І. Шиканова, та ін. Головним здобутом проведення вказаних досліджень можна назвати тодішню появу дискусії з необхідності використання службових собак у практичній діяльності, взагалі одорологічного методу та створення одорологічних лабораторій.

Що стосується вітчизняних вчених періоду незалежної України, то дослідження здійсненні у вказаний період можна розподілити наступним чином: ті в яких досліджуване питання вивчалось фрагментарно, ті, які безпосередньо присвячені вивченню питання використання службових собак у оперативно-розшуковій діяльності та такі, що визначають методичні рекомендації здійснення вказаної діяльності.

До першої групи можна віднести навчальні посібники з оперативно-розшукової діяльності, матеріали лекцій та фрагментарні дослідження у вигляді статей та тез доповідей. Також слід відзначити, що майже у всіх дисертаційних дослідженнях присвяченим проблематиці оперативно-розшукової протидії злочинності розглядається використання службових собак.

Другу групу складають дослідження проведені із залученням практичних працівників, тобто матеріали науково-практичних рекомендацій щодо використання собак у оперативно-розшуковій діяльності. Однак, у вказаних методичних рекомендаціях використовується застаріла нормативно-правова база та враховуються використання останніх результатів інноваційних технологій.

Останню третю групу складають дослідження, які безпосередньо присвячені вивченню питання використання службових собак у оперативно-службовій діяльності. Так, цікавими та доречними є дослідження П. Д. Біленчука, Н. С. Золотаря та Є. Г. Коваленка "Криминалистическая одорология в раскрытии и расследовании преступлений" та кандидатське дослідження М. В. Корнієнко на тему: "Організаційно-тактичні основи застосування службово-розшукових собак: оперативно-розшуковий аспект".

Що стосується вивчення вітчизняними вченими різних аспектів використання службових коней, то у оперативно-розшуковій діяльності вони відсутні.

Отже, питання використання правоохоронними органами службових тварин серед науковців розглядалось з багатьох точок зору, однак, що стосується використання їх у оперативно-розшуковій діяльності, то здебільшого дослужувались лише аспекти використання службових собак. Разом з цим, аналізуючи положення ст. 43 Закону України "Про Національну поліцію України" можна резюмувати, що сьогодні є необхідність вивчення можливості використання в процесі протидії злочинності й службових коней, а враховуючи зарубіжний досвід, взагалі й інших представників зоосвіту.

І. С. ПОГОРЄЛОВА
канд. іст. наук, доцент, ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Київ

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВИМІРІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Політична культура є показником цивілізованості суспільства, має вплив на перспективи суспільного розвитку. Її формування є актуальним завданням для української спільноти, окрім того євроінтеграційний курс України потребує еволюції культури українського соціуму у вимір європейських цінностей. Дослідниця Л. Півнева справедливо зазначає, що політична культура покликана формувати почуття національної гордості, усвідомлення приналежності до своєї країни, гордість за її минуле, розуміння перспектив суспільного розвитку [1, с. 78].

Специфіка політичної культури суспільства України зумовлюються історичними, економічними, соціальними, національними, релігійними, ментальними, психологічними чинниками. Ігнорування соціальних проблем, прорахунки у державницькій, культурній, інформаційній політиці, повільна реалізація демократичних процесів в Україні є факторами, які приводять до відчуження частини людей від соціально-політичних процесів, зниження інтересу до політичної діяльності, недовіри населення до влади.

Якщо взяти за основу типологію дослідників Г. Алмонда та С. Верби, то політичну культуру українського суспільства, можна визначити як піддансько-активістську. Згадаємо, що українці довго не мали власної державності, були роз'єднані і під гнітом декількох держав; додати вплив радянського минулого, звісно, в результаті цих історичних подій політична культура суспільства деформувалася. Знищувалась українська культура, а свідомість заповнювалася чужими цінностями. Події в Україні на початку 90-х рр. XX ст., особливо у XXI ст. (Помаранчева революція, Революція Гідності) призвели до збільшення частини населення у напрямі активістської політичної культури. Ці події мали потужний вплив на політизування масової свідомості і пробудження національної свідомості. Українці відчули себе особистостями, здатними впливати на політику/політичну систему.

За рівнем політичної культури суспільство можна поділити на три основні групи: з високим рівнем, середнім та низьким. Українці з невисоким культурно-освітнім рівнем і нерозвиненою політичною культурою апатично відноситься до політики, не вміють самостійно аналізувати явища суспільно-політичного життя. Здебільшого ця частина не бере участі у виборах, політичних акціях, громадських справах, в цілому, демонструє неготовність до політичної участі. Характерною є позиція "стороннього спостерігача" та упевненість про неможливість впливати на політичні процеси. Інша частина схильна до активніших політичних дій (наприклад, за допомогою участі у державних органах, діяльності партій, виборах, різних об'єднаннях). Політично активне населення вірить, що може впливати на політичні події, пов'язує зміни у житті країни з особистою активністю. Ці українці розуміють, що політика впливає на прискорення або уповільнення розвитку суспільства, а отже і на їх життя.

Для політичної культури населення України є характерною фрагментарність, що пов'язано з історико-географічною специфікою (нація довгий час була об'єктом

впливу Росії, Польщі, Угорщини, Румунії інших держав), наслідком чого є різноспрямованість ціннісно-орієнтованих інтересів громадян. У виборі населення між європейським та євразійським векторами існували/існують суттєві регіональні відмінності. Так, для Західної, Центральної України притаманною є орієнтація на країни Європи і США; переважає ідея приєднання до Європейського Союзу, на Півдні та Сході України підтримка євроінтеграції була нижчою і для значного відсотка населення характерними були/є проросійські симпатії.

Різні ціннісні орієнтири політичної культури перешкоджають консолідації українського соціуму. Особливо, враховуючи те, що в українській державі на довгий час забули про людину, її виховання, формування нових рис, цінностей, почуття перш за все громадянина України, а не громадянина Криму, Донбасу тощо [2]. Разом з тим, у суспільстві в сучасних складних умовах привабливість євразійського вектору зменшується і відбувається утвердження національних і європейських цінностей, їх перевага над російськими та радянськими, за рахунок зміни поколінь та збільшення носіїв українських і європейських цінностей. Більшість науковців вважають, що за психологічним складом українці є народом європейського типу, їм властиві такі риси політичної культури, як волелюбність, толерантність, демократизм, миролюбність. Українська молодь проєвропейські налаштована порівняно із представниками старших поколінь (особливо на Сході та Півдні країни). Так, у дослідженні Київського міжнародного інституту соціології (лютий 2015 р.) зазначено, що події Майдану та агресивні дії РФ щодо України помітно вплинули на геополітичні орієнтації її жителів: із вересня 2013 р. частка прихильників вступу до ЄС зросла на 6 % — із 41 % до 47 %, а підтримка вступу до Митного союзу знизилася майже втричі — із 35 % до 12 % [3, с. 16].

Основа переходу від радянської до європейської системи цінностей полягає у формуванні політично-освіченої, свідомої, демократично мислячої особистості. Що ж таке європейські цінності? Згадаємо, що найважливішою вимогою Майдану стало запровадження європейських цінностей у політику, економіку, суспільство. Європейська цивілізація заснована на цінностях свободи і демократії. Найчастіше під "європейськими цінностями" розуміють цінності, прописані у Лісабонському договорі, а саме: людська гідність, свобода, демократія, рівність, правова держава, права людини. Ця система цінностей доповнюється якостями, яким повинні відповідати всі країни Союзу: плюралізм, недискримінація, терпимість/толерантність, правосуддя, солідарність. Важливою рисою європейської цивілізації є пріоритет загальнолюдських цінностей. Європейці не зацікавлені бачити у Союзі тих, хто не поділяє їх цінностей, більш того необхідним є не формальне проголошення, а дотримання європейських принципів, цінностей і стандартів. Відтак стає зрозумілим, що реальна євроінтеграція пов'язана з успішністю закріплення у політичній культурі українців демократичних європейських цінностей.

До ЄС неможливо потрапити частині українців, тому євроінтеграція має бути пріоритетом не лише для влади, а й свідомим вибором українського суспільства. У таких умовах важливості набуває суспільна думка щодо євроінтеграції, адже саме рівень підтримки інтеграційного вектору є невід'ємною складовою вдалої політики інтеграції та європеїзації суспільства. Необхідним є просвітництво українського соціуму щодо євроінтеграції України (інформування про стандарти життя, правовий і соціальний захист і норми політичної культури в ЄС) та впровадження європейських цінностей у нашу політичну культуру.

Отже, процес становлення демократичної політичної культури триває. Перспективи її розвитку полягають у подальшій трансформації українського суспільства на

демократичних засадах, формуванні єдиних ціннісних орієнтирів, консолідованої політичної нації, розбудові громадянського суспільства, забезпеченні пріоритету прав і свобод громадян. Рівень політичної культури потребує покращення і поки не відповідає європейським цінностям, не дозволяючи суспільству перетворитися з об'єкту маніпулювання у суб'єкт політичного життя. Від рівня політичної культури залежить майбутнє України, тому необхідним є створення умов для формування таких якостей у громадянина як самостійність, активність у політичному житті країни; громадянина, який реагує на суспільно-політичні події, має чіткі інтереси та ціннісні орієнтації. Необхідним є ефективне інформування соціуму для підвищення рівня обізнаності українців з питань євроінтеграції та цінностей ЄС. Події 2014 р. призвели до політичної активності суспільства, оновлення політичної культури населення. Важливо не втратити можливостей для розвитку і формування політичної культури українців, які відповідають вимогам демократичного суспільства та європейським цінностям.

Джерела

1. Півнева Л. Політична і популярна культури як предмет політологічного аналізу // Політичний менеджмент. — 2006. — № 6. — С. 74–81.
2. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Сучасне філософське антропологічне знання в контексті викликів доби: девяті Шинкаруківські читання", 18 квітня 2014 р. // Нац. акад. наук України та ін. — Хмельницький: ХмЦНІІ, 2014. — 270 с.
3. Бондарчук О. Політичні комунікації в контексті євроінтеграційного курсу України // Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук. — Чернівці — ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника 2015. — 17 с.

В. Г. СЕВРУК
канд. юрид. наук, Національна академія внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНИХ МОТИВІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Сьогодні у наукових виданнях з'являються публікації, в яких їх автори обґрунтовують наявність ознак етнічних злочинів з позиції етносоціальної детермінації кримінально-процесуального доказування [1].

Етнічні злочини мають більш небезпечний характер, оскільки єдність кримінальних інтересів доповнюється єдністю національною (етнічною) і ця обставина значно підвищує життєздатність цієї кримінальної структури. Традиційними сферами діяльності етнічної злочинності є торгівля незаконними товарами (контрафактна алкогольна продукція, наркотичні речовини, зброї тощо); надання незаконних послуг (проституція, підпільний ігорний бізнес тощо); шахрайство, вбивство, бандитизм, розбійні напади, грабежі, крадіжки.

Слід відзначити, що потрібно враховувати позицію не тільки етнічного фактору, а також й позицію етнічних мотивів при розгляді кримінальних проваджень.

Під етнічною злочинністю слід розуміти вчинення злочинів представниками етнічних груп у складі групи, об'єднаної на основі спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру, наявності етнічно споріднених племен і народностей, що відрізняється своєю струнокою структурою, а також окремими представниками "етнічної групи" в силу дотримання антигромадських традицій і звичаїв свого етносу, що виражає стереотип поведінки представників такої групи [2].

Отже, лише невеликий аналіз, проведений нами, дозволяє зробити висновок, що:

- етнічний фактор при розгляді кримінальних проваджень має, безсумнівно, важливе значення;
- можливо для кращого сприйняття замінити поняття "етнічних злочинів" на злочином з ознаками "етнічного мотиву", що може бути практичніше, а "етнічну злочинність" слід розглядати виключно як явище;
- слідчим при розслідувані кримінальних проваджень не слід співвідносити виявленні ознаки вчиненні злочину певної особи з діяльністю всієї етнічної групи;
- наукові дослідження повинні бути наповнені емпіричними даними, в якості яких повинні виступати слідчо-судова практика, матеріали правозахисних організацій в опублікованих джерелах; авторські пропозиції (гіпотези) про етносоціальної детермінації кримінального та кримінально-процесуального доказування повинні бути підкріплені емпіричним матеріалом, до якого можуть бути віднесені не тільки (і не стільки) матеріали кримінальних проваджень, у яких слідчим може бути і не звернуто увагу на такі фактори.

Слід відзначити, що головне значення має відводитися міждисциплінарним дослідженням на основі специфічного поєднання філософських, спільних та наукових методів, що забезпечують найбільш ефективне вивчення заявленого предмету дослідження. Таким чином, в сучасних наукових дослідженнях у зазначеній

нами сфері (регулювання етносоціальних відносин кримінальним та кримінально-процесуальним законом) йдеться про необхідність розробки етнометодології — вчення шляхів, методів наукового дослідження етнічного чинника (чинників) для цілей кримінального та кримінально-процесуального права. Це в кінцевому підсумку може змінити процес пізнання в ході розгляду кримінального провадження, наприклад при встановленні мотивів злочину.

Можна зробити висновок, що не аргументоване побудоване визначення про не існування етнічних злочинів, що може спричинити за собою не облік багатьох факторів, які дійсно матимуть значення у кримінальному провадженню при розслідуванні злочинів щодо представників різних етнічних груп, а також на території різних регіонів.

Джерела

1. Пономаренков В. А. Этносоциальная детерминация уголовно-процессуального доказывания: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / В. А. Пономаренков; МВД России, Саратовский юридический ин-т, ФСИН, Владимирский юридический ин-т. — Владимир: Владимирский юридический ин-т ФСИН, 2008. — 530 с.
1. Зюков А. М. Криминологическая характеристика преступлений, совершаемых представителями разных этнических групп: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А. М. Зюков. — Рязань, 2005. — 229 с.

С. В. СТАСЮК
канд. юрид. наук, ІП МАУП

ЗМІНИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА 2016 року ЯК ЗАПОРУКА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Серед головних пріоритетів, які обумовлюють розвиток суспільства, постають завдання реалізації демократичних цінностей. Перш за все, це права й свободи людини, забезпечення належного рівня їх реалізації та гарантування їх дотримання з боку всіх суб'єктів соціальної системи. Необхідною умовою вирішення цього завдання постає формування громадянського суспільства та розбудова правової, демократичної держави. На нашу думку, 2016 рік для України є вирішальним з позиції динамізму орієнтованості в бік європейської спільноти, зламу застарілого корупційного менталітету деяких можновладців, підвищення ролі держави як соціально-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Особливо великого значення набуває в цих умовах дієвість права: відчуття кожним суб'єктом господарювання захищеності, гарантованості прав та законних інтересів, протистояння сваволі в упорядкуванні суспільних відносин. Саме тому, Законом України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році" було прийнято низку змін, які повинні не лише забезпечити ефективне та своєчасне наповнення бюджетів усіх рівнів держави, але і гарантувати дотримання основних принципів оподаткування в частині юридичної рівності платників податків і зборів, справедливості та публічності оподаткування, презумпції тлумачення на користь платника податків усіх непоборних сумнівів, протиріч і незрозумілостей актів законодавства про податки [7].

Враховуючи вищевикладене, комплексне дослідження податкових правових відносин з позиції їх адаптації до вимог сьогодення, набуває особливої актуальності, адже воно дозволить отримати суспільно корисний результат, коли платник податків та держава в особі контролюючого органу стають партнерами і будують свої відносини не лише на методі владних приписів, але і на методі взаємних поступок та конструктивного діалогу.

Методологічну основу можливості дослідження податкових правовідносин під кутом їх адаптації до змін податкового законодавства у 2016 році частково висвітлено в наукових працях І. Я. Андрюшко, Г. В. Іваненко, М. П. Кучерявенко, О. І. Лавренова, Ю. М. Оборотов та інших науковців.

На думку М. П. Кучерявенко податкові правовідносини виступають як певна система правовідносин, що базується на обов'язку сплати податків та зборів і відповідно на праві вимагати їх сплати [3, с. 207]. Але потрібно враховувати думку багатьох учених, наприклад, О. І. Лавренової, що мету діяльності державної служби слід розглядати як її призначення для суспільства [4, с. 9].

Проривним і довгоочікуваним для підприємців стало зниження ставки єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на фонд оплати праці з 41 % у середньому в залежності від класу професіонального ризику до 22 %, а також скасування утримання такого внеску із заробітної плати найманих пра-

цівників. Це надає можливість більшості роботодавців позбавитися звички виплачувати заробітну плату в "конвертах" у зв'язку зі зниженням податкового навантаження. Застосовується єдина ставка по податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18 % (до 01.01.2016 року ставка становила 15 % та 20 %), що є економічно обґрунтованим. Виняток становлять пенсіонери, які одержують понад три розміри мінімальної заробітної плати (з 01.01.2016 року — 4 134,0 грн.), — з них із суми такого перевищення ПДФО справлятиметься за ставкою 15 %. Але автор переконана у доцільності застосування прогресивної шкали оподаткування по податку на доходи фізичних осіб — чим вище дохід, тим вище ставка оподаткування такого доходу. Звісно, ПДФО з пенсії потрібно скасувати, адже ми маємо справу з підміною юридичних понять "дохід" та "соціальна виплата у зв'язку із досягненням пенсійного віку". Адже на думку І. Я. Андрюшко правове мислення у публічному адмініструванні безпосередньо виявляється у двох його основних аспектах: задоволення правових потреб громадян та реалізації функції держави [1, с. 14–15].

Зміни в оподаткуванні 2016 року торкнулися і ставок акцизного податку в бік їх підвищення. Наприклад, якщо для натуральних виноградних вин ставка не змінилася (0,01 грн. за 1 літр), то по решті алкогольних позицій збільшення у півтора — два рази: пиво — 2,48 грн./л (з 1, 24), шампанське — 10,40 (з 5,20) тощо. По пальному змінилися і ставки, і одиниці виміру.

Необхідно акцентувати увагу і на змінах у справлянні податку на додану вартість, адже він є основним у формуванні дохідної частини бюджету. У ст. 200 Податкового кодексу України передбачено формування двох реєстрів на відшкодування ПДВ: для платників, що відповідають критеріям, визначеним для автоматичного відшкодування сум податку; для решти платників [6]. Повернення узгоджених сум бюджетного відшкодування здійснюватиметься в хронологічному порядку відповідно до черговості внесення заяв до кожного відповідного Реєстру. У свою чергу, Державна фіскальна служба України щодня публікуватиме на своєму сайті реєстри заяв про повернення суми бюджетного відшкодування. Таким чином, впроваджено державний механізм забезпечення прозорості відшкодування ПДВ, який покладе край використанню злочинних схем ухилення від оподаткування в Україні.

Частково зміни торкнулися і спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в якості компромісу законодавця та бізнесмена. Адже, на думку Г. В. Іваненко правова держава — це держава, у житті якої панують закони, що закріплюють основні права людини, виражають волю більшості чи всього населення країни, роблячи акцент на основних загальнолюдських цінностях й ідеалах, держава, в якій передбачена відповідальність не тільки особистості, але і самої держави, де громадянам притаманний високий рівень правової культури [2, с. 7].

Щодо спрощенців третьої групи, то для них законом обмежено річний обсяг доходу до 5 млн. грн. (замість чинних раніше 20 млн. грн.), а ставку податку підвищили до тієї, що діяла до 1 січня 2015 року, — 3 % з ПДВ та 5 % без ПДВ. Для платників четвертої групи збільшено ставки податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та / або земель водного фонду.

Гранична ставка по податку на майно, що встановлюється місцевими органами влади, зросла на 1 % — до 3 % від розміру мінімальної заробітної плати. Не пощастило власникам квартир понад 300 кв. м та будинків понад 500 кв. м — за кожен такий об'єкт доведеться сплачувати 25 тис. грн. податку на рік. Кардинально змінився об'єкт оподаткування транспортним податком. Тепер до нього належать легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років та середньоринкова вартість яких становить понад 750 розмірів мінімальної заробітної плати (або 1 033 500,0 грн.

станом на 1 січня 2016 року). Таким чином, законодавець зробив акцент у вигляді підвищення ставок оподаткування стосовно об'єктів, які можливо віднести до так званих "об'єктів розкоші". Адже, на думку Ю. М. Оборотова, держава існує для внутрішнього світу людини й нерозривно пов'язана з її правосвідомістю [5, с. 30].

Загалом, внесені зміни в оподаткування 2016 року, відповідають європейським підґрунтям основних засад оподаткування та зміцнюють державний напрямок демократизації українського суспільства, коли права, свободи і законні інтереси людини та громадянина не лише задекларовані у законодавчих актах, але й забезпечені та гарантовані державою, що уможливлює їх перехід із потенційного стану в реальний.

Джерела

1. Андрюшко І. Я. Правове мислення у різновидах правової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / І. Я. Андрюшко; кер. роботи В. В. Дудченко; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". — Одеса, 2015. — 20 с.
2. Іваненко Г. В. Конституційна модель правової держави: шляхи її удосконалення і реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.13 / Г. В. Іваненко; кер. роботи Л. І. Кормич; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". — Одеса, 2002. — 20 с.
3. Кучерявенко М. П. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. — Х.: Право, 2013. — 400 с.
4. Лавренова О. І. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. І. Лавренова; кер. роботи С. В. Ківалов; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". — Одеса, 2014. — 20 с.
5. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичний аспект: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.01 / Ю. М. Оборотов; кер. роботи М. В. Цвік; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". — Одеса, 2003. — 38 с.
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. rada. gov. ua.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24 грудня 2015 р. № 909-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. zakon. rada. gov. ua

А. М. ТРЕМБІЦЬКИЙ
канд. іст. наук, доц., Хмельницький інститут МАУП

СХИЛЕННЯ ДО РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Через посилення економічної конкуренції в умовах розвитку ринкових відносин в Україні комерційна таємниця та її охорона набувають пріоритетного значення. В Україні й досі відсутній повноцінний правовий механізм захисту комерційної таємниці, й зокрема від такого протиправного діяння як "схилення чи схиляння до розголошення комерційної таємниці".

Згідно ст. 18 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" — складовою недобросовісної конкуренції є "схилення до розголошення комерційної таємниці" [1]. В ст. 32 ГК України відсутнє будь-яке згадування про "схилення до розголошення комерційної таємниці" як складової недобросовісної конкуренції. Про "схиляння до розголошення комерційної таємниці" йдеться в ст. 36 ГК, хоча згадка в назві статті відсутня [2].

У ч. 5 п. 3 ст. 3 "Договору про проведення узгодженої антимонопольної політики" також відсутнє будь-яке згадування про "схилення до розголошення комерційної таємниці" як складової недобросовісної конкуренції [3].

Розглядаючи дефініцію схиляння (*схилення*) до розголошення комерційної таємниці зауважимо, що вона не має єдиного трактування в чинному законодавстві. Відповідно до ст. 18 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції", "схиленням до розголошення комерційної таємниці є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків відомості, що відповідно до законодавства становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання [1].

А згідно ст. 36 ГК "схилянням до розголошення комерційної таємниці" є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, що відповідно до закону становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання" [2]. Проте Закону про комерційну таємницю й досі не прийнято. Науково-практичний коментар до ст. 36 ГК зазначає, що під "схилянням до розголошення комерційної таємниці слід розуміти будь-які цілеспрямовані дії щодо особи, якій ця комерційна інформація була довірена в установленому порядку, якщо особа розкрила інформацію у спосіб, не передбачений її власником, та це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання" [4]. Тобто у двох законодавчих актах та науково-практичному коментарі до них ця дефініція трактується не однозначно, що вносить певні проблеми при їх практичному застосуванні.

Схилення до вчинення злочину передбачає збудження бажання (*переконання у бажанні, вигідності, потребі*), викликання рішимості або зміцнення наміру іншого співучасника вчинити злочин. У ч. 4 ст. 27 КК йдеться про схилення "іншого співучасника", а підбурюванням може бути визнано лише схилення до вчинення злочину особи, яка може бути суб'єктом злочину. Підбурювачем визнається особа, яка

умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину Підбурювач є інтелектуальним співучасником і навіює потенційному виконавцю (*можливе підбурювання потенційного організатора або пособника*) думку про необхідність, доцільність чи вигідність вчинення злочину. Підбурювання може виражатися у словесній (*розмова*), письмовій (*лист*) формах, за допомогою засобів сучасної комунікації, міміки і жестів у прямій чи завуальованій формі. Підбурювання має місце лише тоді, коли особа схиляє конкретну особу (*осіб*) до вчинення конкретного злочину (*злочинів*) [5].

Вплив на свідомість і волю виконавця може здійснюватися різними способами. Зокрема Г. Жаровська виділяє такі способи схиляння співучасника до вчинення злочину чи кримінального проступку [6]:

• умовляння — систематичне або одноразове, настійливе прохання (*переконання*) особи у необхідності вчинення злочину чи кримінального проступку;

• підкуп — це надання або обіцянка надання особі матеріальної (*надання грошей або майна, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань*) або іншої (*допомога у працевлаштуванні, вирішення певних життєвих проблем, звільнення від кримінальної відповідальності тощо*) вигоди у разі вчинення нею злочину чи кримінального проступку;

• погроза — залякування особи заподіянням фізичної, майнової, моральної або іншої шкоди у разі не вчинення нею злочину. Тобто це протиправний психічний вплив примушування, що за своїм змістом включає відкриту або завуальовану погрозу настання для особи небажаних для неї наслідків матеріального, службового або особистого характеру (*позбавити утримання або можливості проживати на житловій площі, звільнити з роботи, зменшити зарплату тощо*). Погроза може бути виражена усно, письмово, жестами, демонструванням засобів, якими можна привести майно у непридатність (зброя, вибухівка тощо) [6]. При цьому зауважимо, що відповідно до науково-практичного коментаря до ст. 154 КК погроза — це:

1) знищення (*пошкодження*) майна, тобто доведення майна, яке належить потерпілій особі або її близьким родичам на праві приватної власності, до повної (*часткової*) непридатності цього майна за його цільовим призначенням, вилучення (*позбавлення*) протиправним шляхом (*наприклад, шляхом крадіжки, грабежу або розбою*) власника належного йому майна або (*його*) близьким родичам на праві приватної власності або знищення майна шляхом підпалу, вибуху або іншим загально небезпечним способом. При цьому не має значення те, чи мала винна особа насправді намір і можливість реалізувати висловлену погрозу, а важливо лише те, щоб погрози (*залякування*) були сприйняті потерпілою особою як таке, що може бути реально здійснене;

2) розголошення відомостей, що ганьблять її (*його*) або її (*його*) близьких родичів, — це залякування повідомити у будь-який спосіб певним особам або невизначеному колу осіб справжні або вигадані дані про потерпілу особу або її близьких родичів, їхні дії або дії, вчинені щодо них, які потерпіла особа бажає зберегти у таємниці і розголошення яких, на її думку, здатне скомпрометувати або принизити честь і гідність людини (*дані про інтимні сторони життя, таємницю усиновлення (удочеріння), конфіденційну інформацію про особу без її згоди або поширення цієї інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації, про венеричні захворювання, аморальні вчинки, злочинну діяльність тощо*) [5];

• примус — передбачає домагання від іншої особи вчинення злочину шляхом заподіяння тілесних ушкоджень або застосування до неї іншого насильства, пошкодження належного їй чи її близьким майна, поширення певної інформації про таку особу тощо [6]. При цьому примусом може бути:

1) фізичний примус, — це застосування щодо особи фізичного насильства з метою примушення її до вчинення або невчинення певних протиправних дій всупереч її волі. Тобто, — це дії, які: а) позбавляють особу, щодо якої застосовані, фізичної можливості діяти (*внаслідок зв'язування, позбавлення волі із замкненням у приміщенні, заподіяння тілесних ушкоджень, що призвели до втрати свідомості тощо*); б) спрямовані на те, щоб зламати психологічний опір особи і змусити її вчинити заборонене законом діяння (*побої, мордування, катуванні*) (ст. 40 КК) [5];

2) психічний примус, — це вплив на психіку особи з метою змусити її всупереч її волі вчинити або утриматись від вчинення певних протиправних дій. Психічний примус, — це: а) погроза застосування відповідного фізичного насильства, у т. ч. за допомогою зброї; б) застосування або погроза застосування насильства щодо рідних, близьких, інших осіб, доля яких є важливою для особи, від якої вимагають певних дій чи бездіяльності; в) знищення або погроза знищення майна, що належить потерпілому, його рідним, близьким, іншим особам, доля яких є важливою для особи, від якої вимагають певних дій чи бездіяльності; г) погроза розголошення відомостей, які особа бажає зберегти в таємниці; д) вплив на психіку особи за допомогою гіпнозу або інших подібних (ст. 40 КК) [5]. При цьому варто враховувати різне трактування терміну "близькі родичі" в різних нормативно-правових актах. Так, відповідно до ч. 1 п. 1 ст. 3 КПК близькі родичі та члени сім'ї, — це "чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у т. ч. особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі" [7]. А згідно науково-практичного коментаря до ст. 115 КК близькими родичами є лише батьки, дружина (*чоловік*), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки [5].

• схилення іншим чином — вчинення будь-яких інших дій (*способів впливу у вигляді прохання, доручення, поради, заклику, наказу, розпорядження або шантажу*), за допомогою яких особа схилила іншого співучасника до вчинення злочину. При цьому науковці зауважують, що загальні вислови стосовно доцільності злочинної діяльності, "воровської романтики" тощо не можуть оцінюватись як підбурювання. Якщо схиляння до вчинення злочину здійснено у вигляді наказу чи розпорядження, адресованого підлеглому по службі, то відповідальність за таке підбурювання, а також за виконання зазначених наказу чи розпорядження настає з урахуванням положень, передбачених ст. 41 КК. При цьому "особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочинного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала злочинний наказ чи розпорядження". Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження [5].

Через неоднозначне трактування чинному законодавстві поняття "схиляння чи схилення до розголошення комерційної таємниці" виникає проблема визначення меж відповідальності за її вчинення. У ст. 20 Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" і в п. 6 ст. 36 ГК не встановлено прямої адміністративно-господарської чи цивільної відповідальності за "схилення до розголошення комерційної таємниці" та нанесену при цьому шкоду. Але з урахуваннях усіх складових цього протиправного діяння можна зробити висновок, що на суб'єкта відповідальності за "схилення до

розголошення комерційної таємниці" органами Антимонопольного комітету України (ст. 21) [1] відповідно до ч. 3–7 ст. 52 Закону "Про захист економічної конкуренції" [8] може бути накладено штраф (ст. 21). Або ж потерпілій фізичній/юридичній особі відшкодовано шкоду за її позовом до суду (ст. 24) [1].

Згідно п. 6 ст. 36 ГК за неправомірне збирання, розголошення або використання (*знову ні слова про "схиляння до розголошення комерційної таємниці", хоча в п. 4 визначено диспозицію цього протиправного діяння — авт.*) відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи також несуть адміністративну (ст. 164^3 КУпАП) та кримінальну (ст. 231, 232 КК) відповідальність [2]. Проте, варто зауважити, що в ч. 2 ст. 164^3 КУпАП немає ані слова про "схилення до розголошення комерційної таємниці" [9], тобто не передбачено будь-якої відповідальності.

Щодо кримінальної відповідальності за "схилення до розголошення комерційної таємниці" то диспозиції ст. 231 КК "Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю" чи ст. 232 КК "Розголошення комерційної або банківської таємниці" не охоплюють такий склад злочину. Відсутні згадки про цей вид правопорушення в науково-практичному коментарі до цих статей [5].

Науковці вважають, що "схилення до розголошення комерційної таємниці" має ті ж самі ознаки, що й розголошення тільки додатково передбачає спонукання до розкриття комерційної таємниці, особою, якій був наданий допуск до комерційної таємниці в установленому порядку або особою, якій це стало відомо в зв'язку з виконанням нею службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди власнику комерційної таємниці [10].

Джерела

1. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України від 07.06.1996 р. із змінами від 18.12.2008 р. // ВВР, 1996, № 36, ст. 164.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. із змінами від 16.07.2015 р. // ВВР, 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
3. Договір про проведення узгодженої антимонопольної політики. Міжнародний документ від 25.01.2000 р. ратифіковано із застереженням від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до інформ.: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/997_502 (30.01.2016). — Назва з екрану.
4. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За загальною редакцією В. К. Мамутова. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 441 с.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. із змінами від 26.11.2015 р. // ВВР, 2001, № 25–26, ст. 131.
6. Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 Галина Петрівна Жаровська; Інститут держави и права ім. В. М. Корецького. — К., 2004. — 19 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. із змінами від 24.12.2015 р. // ВВР, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
8. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 р. із змінами від 23.12.2015 р. // ВВР, 2001, № 12, ст. 64.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. із змінами від 23.12.2015 р. // ВВР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
10. Коваль В. Розголошення, схилення до розголошення, неправомірне збирання та використання комерційної таємниці як форми недобросовісної конкуренції / В. Коваль // Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал. — 2002. — № 8. — С. 22–25.

В. В. УТВЕНКО
канд. іст. наук, доцент, УАІСНС МАУП

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

В умовах сьогодення, крім соціального забезпечення, важливу роль відіграє також соціальна підтримка населення України з боку держави та органів місцевого самоврядування, яка полягає в різних державних формах державної допомоги, соціальних пільгах, соціальному обслуговуванні громадян та ін. Одним з головних напрямків соціальної підтримки населення є соціальний захист окремих категорій непрацездатних громадян, що регулюється цілою низкою нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, головними серед них є: Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту" від 22.10. 1993 р.; Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16.12. 1993 р.; Закон України "Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист" від 24.03.1998 р.; Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" від 21.03. 1991 р.; Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 13.01. 2005 р.; Закон України "Про охорону дитинства" від 26.04. 2001 р.; Закон України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" від 16.11. 2000 р.; Закон України "Про соціальний захист дітей війни" від 18.11.2004 р.; Закон України "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 21.02. 1991 р.

Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту" поділяє ветеранів війни на учасників бойових дій, інвалідів війни та учасників війни і встановлює для них ряд пільг (від зменшення оплати житлово-комунальних послуг (для учасників бойових дій — 75 %, інвалідів війни — 100 %, учасників війни — 50 %) до безкоштовного проїзду усіма видами міського і міжміського пасажирського транспорту, безкоштовного одержання ліків за рецептами лікарів), при цьому розмір та кількість пільг залежить від категорії ветеранів війни [7; 10].

Правові засади соціального захисту ветеранів праці визначаються Законом України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16.12.1993 р. Цей Закон встановлює основні засади державної політики щодо ветеранів праці та інших громадян похилого віку та гарантує їм сприятливі умови в різних сферах суспільно-політичного та соціально-економічного життя. Пільги для ветеранів праці тісно пов'язані з їхнім медичним та соціально-економічним обслуговуванням, в тому числі й забезпеченням житлом [4].

Соціальний захист ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ регулюється Законом України "Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб

та їх соціальний захист", який встановлює загальний стаж служби в Збройних силах та правоохоронних органах і перелік пільг для цих категорій громадян, в тому числі забезпечення житлом та санаторно-курортним лікуванням, 50 % знижку на сплату рахунків за житлово-комунальні послуги тощо [8].

Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" визначає основи соціального захисту інвалідів в Україні та гарантує їм рівні з іншими громадянами права та можливості в соціально-економічному житті суспільства. Соціальний захист інвалідів полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсації та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, а також порядку прийому на роботу, закріплюючи за ними певну кількість місць на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від розмірів та форм власності. Також їм гарантується навчання в освітніх закладах незалежно від форм власності, в тому числі й право на здобуття вищої освіти; можливість забезпечення житлом, безкоштовний проїзд в міському або пільговий в міжміському пасажирському транспорті для деяких категорій інвалідів; матеріальне, соціально-побутове та медичне забезпечення інвалідів, в тому числі й шляхом надання грошових виплат [5].

Соціальний захист дітей-сиріт та дітей-інвалідів здійснюється на основі Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"; Закону України "Про охорону дитинства" та Закону України "Про державну соціальну допомогу дітям — інвалідам та інвалідам з дитинства", де крім визначення понять дитина-сирота та дитина-інвалід і видів інвалідності наголошується на повному державному утриманні таких категорій громадян, призначенні пенсії дитині-інваліду та соціальної допомоги батькам на її утримання [2; 3; 1].

Пільги для дітей війни (право на переважне залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників; використання чергової відпустки в зручний для них час та додаткової відпуски за власний рахунок; виплата соціальної допомоги, наділення земельними ділянками; 25 % знижка на житлово-комунальні послуги) встановлюються Законом України "Про соціальний захист дітей війни" [6].

Нарешті, порядок надання соціальної допомоги та пільг учасникам ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС, а особливо інвалідам Чорнобиля (безкоштовне медичне та санаторно-курортне лікування, проїзд у міському та міжміському транспорті, пенсійні та соціальні виплати, соціальна допомога, надання соціальних пільг тощо) визначається Законом України "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" [9].

Разом з тим, правове регулювання соціального захисту окремих категорій непрацездатних громадян не позбавлене певних недоліків.

Вітчизняне законодавство в сфері соціального захисту не встановлює чітких механізмів надання допомоги окремим категоріям непрацездатних громадян. Крім цього, непрацездатні громадяни не можуть отримати належну їм соціальну допомогу повною мірою. Особливо це стосується виділення житла чи земельної ділянки ветеранам війни та праці, здійснення реабілітаційних заходів для інвалідів і навіть безкоштовного надання ліків за рецептами лікарів. Прикладом цього є ветерани АТО, багато з яких не те що не отримали безкоштовного житла чи земельної ділянки, а й навіть не можуть довести, що вони були учасниками бойових дій чи стали інвалідами в ході проведення антитерористичної операції. Значна частина тих бійців, хто став інвалідами, не можуть отримати безкоштовного протезування кінцівок. Та й ліки непрацездатним громадянам за рецептами лікарів надаються лише в окремих випадках, оскільки більшість аптек перебувають у приватній власності, державних

аптек майже не залишилося, з державного бюджету в умовах економічної кризи виділяється все менше коштів на придбання ліків у приватних аптеках, а та частина аптек, що перебуває у комунальній власності, у кращому випадку може забезпечити одержання непрацездатними громадянами ліків лише за певною знижкою.

Щодо безкоштовного надання житла (особливо це стосується сімей військовослужбовців), то ті незначні кошти, що виділяються з державного та місцевих бюджетів дозволяють отримати житло незначній частині військових, тому упродовж останніх десятиліть утворилася значна квартирна черга серед цієї категорії пільговиків. Соціально-економічна криза останніх років також вплинула на масштаби соціального захисту окремих категорій непрацездатних громадян як і корупція в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування (адже ні для кого не секрет, що отримати квартиру, машину чи земельну ділянку легше буде тим громадянам, які дали хабара чиновнику).

Вітчизняне законодавство також чітко не регулює види соціального захисту окремих категорій непрацездатних громадян та тих осіб, кому мають надавати соціальну допомогу. Особливо це стосується інвалідів, дітей інвалідів та інвалідів з дитинства. Адже не всі інваліди є непрацездатними громадянами та й в багатьох випадках важко встановити чи є особа інвалідом чи ні. Також чітко не визначена процедура надання інвалідності чи зняття такої. Багато громадян користуються статусом інваліда чи інваліда з дитинства незаконно, отримують соціальні виплати та допомогу, користуються безкоштовним проїздом у громадському транспорті, при цьому успішно працюючи чи займаючись підприємницькою діяльністю. Траплялося чимало випадків, що громадяни зробивши посвідчення учасника ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС чи інваліда Чорнобиля, самі там ніколи не були.

Законодавство в сфері соціального захисту населення чітко не встановлює і розмір стажу, який необхідний для надання соціальної допомоги окремим категоріям непрацездатних громадян. І чи можна, наприклад, військовослужбовців, працівників правоохоронних органів чи ветеранів праці, які прослужили чи пропрацювали 20–25 або більше років та не мають жодної хронічної хвороби чи каліцтва, вважати непрацездатними громадянами.

Законодавство в сфері соціального захисту населення встановлює велику кількість соціальних виплат чи пільг окремим категоріям непрацездатних громадян, багато з яких були запроваджені ще за радянських часів та втратили свою актуальність або часто дублюються і тому потребують об'єднання.

Нарешті, деякі з розглянутих нормативно-правових актів (Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні", Закон України "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи") були прийняті ще за радянських часів і тому потребують нової редакції, а Закон України "Про соціальний захист дітей війни", який визначає дитину війни як особу, яка є громадянином України та якій на час закінчення (2 вересня 1945 року) Другої світової війни було менше 18 років, взагалі втратив актуальність, бо ця категорія громадян має соціальний захист на загальних підставах [5; 9; 6].

Тому на сьогоднішній день нагальним є внесення змін до базових законів, присвячених соціальному захисту окремих категорій непрацездатних громадян, прийняття нової редакції законів "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" та "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", які б чітко регулювали порядок та механізми надання матеріальної допомоги та соціальних пільг цим категоріям, дали чітке визначення, хто є непрацездатним, інвалідом і чи взагалі він потребує соціального захисту.

Потребує реформування і законодавство в сфері соціального захисту населення, як і сама система соціального захисту та соціальної підтримки. Необхідно на законодавчому рівні чітко визначити категорії громадян, які дійсно є непрацездатними та потребують соціального захисту з боку держави та органів місцевого самоврядування, здійснити децентралізацію усієї системи соціального захисту з передачею більшості повноважень та фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування, які краще знають соціальні потреби своїх співмешканців, при цьому закріпивши контроль з боку державних органів та територіальної громади за цільовим використанням коштів.

Нарешті, необхідно впорядкувати й види соціальної допомоги та соціальних пільг, встановити кількість отримувачів державної допомоги і на законодавчому рівні закріпити відповідальність за незаконність одержання соціальних виплат як окремих категорій громадян, так і чиновників, які допустили подібне порушення.

Джерела

1. Закон України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" від 16.11. 2000 № 2109-III / ВВР. — 2001. — № 1. — Ст. 2.
2. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 13.01. 2005 № 2342-IV / ВВР України. — 2005. — № 6. — Ст. 147.
3. Закон України "Про охорону дитинства" від 26.04. 2001 № 2402-III / ВВР України. — 2001. — № 30. — Ст. 142.
4. Закон України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні" від 16.12.1993 № 3721-XII / ВВР України. — 1994. — № 4. — Ст. 18.
5. Закон України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" від 21.03. 1991 № 875-XII / ВВР УРСР. — 1991. — № 21. — Ст. 252.
6. Закон України "Про соціальний захист дітей війни" від 18.11.2004 р. № 2195-IV / ВВР України. — 2005. — № 4. — Ст. 94.
7. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22.10. 1993 № 3551-XII / ВВР України. — 1993. — № 45. — Ст. 425.
8. Закон України "Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист" від 24.03. 1998 № 203/98-ВР / ВВР України. — 1998. — № 40–41. — Ст. 249.
9. Закон України "Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 21.02. 1991 № 796-XII / ВВР УРСР. — 1991. — № 16. — Ст. 200.
10. Право соціального забезпечення України: підручник / [Пилипенко П. Д. та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. П. Д. Пилипенка; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — 4-те вид., перероб. і допов. — К.: Ін Юре, 2014. — 476 с.

O. V. KHARCHENKO
Associate Professor, Candidate of Philology, IAPM

LOGIC BOMB AS A RHETHORICAL MEANS OF HUMOR

To create a comic effect one can utilize such figures of contrast as oxymoron, antithesis and chiasm. In American comedy film discourse some figure of contrast can be united with hyperbole, metaphor, enthymeme and other figures, what leads to the formation of such combined rhethorical (stylistic) means as 'logic bomb'. In the opinion of a number of American specialists the primary material for some logic bomb is a paradox or some contradictory affirmation, and the main consequence of such bomb is a victory or a destruction of some artificial intelligence, computer, or some rival, which turned out to be very clever. Rather often such process is accompanied with a comic effect.

In *Farscape* (1999–2003), an Ausralian-American science fiction television series, one of the main characters astronaut Crichton describes some new space weapon in the following way: "*Okay boys and girls, here are the rules. Find a penny, pick it up. Double it, you've got two pennies. Double it again: four. Double it 27 more times, and you've got a million dollars and the IRS all over your ass. Round and round and round it goes, where it stops nobody knows, but it all adds up... quick... It eats the whole universe, a monumental black hole, a giant whirling headstone marking the spot where we all used to live and play and slaughter the innocent"* [1]. In this fragment Crichton creates the logic bomb, while combining the mathematic calculations with enthymeme (false syllogism) and hyperbole, because just only one picked up penny leads to the disappearance of the whole universe, black hole etc. In this case comism is formed through the usage of bathos (*IRS all over your ass)* and paraprosdokian (*we all used to live and play and slaughter the innocent),* which produces the elements of black humor. To intensify the expressiveness astronaut employs such figures of repetition as anaphora (*Double it... Double it... Double it*), and diacope (*Round and round and round...*). From the cognitive point of view the patterns of distinct contrast and easel are utilized, and the logic inference is swinted into pseudo logic. Besides, the intentions of fun and pejoritiveness are actualized.

In Dr. No (1962), a British spy film, when some criminals, moving in a catafalque, plummeted from high cliffs into some huge gulf, James Bond said the following: *"What happened there? They were in a hury to attend their own funeral in time?"* [2]. Taking into account that the mockery is made of the taboo concept 'death', the extermination of gangsters, accompanied with a black humor chronological paradox, creates the logic bomb. The communicative tactic of informing is combined with the tactic of derision, and the cognitive pattern of neutral cognition is switched into the patterns of distinct contrast and illusionary superioriry, as fot the logic inference, it is changed into illogical inference.

In Plan 9 from Outer Space (1959), an American sci-fi horror film, when one of the main female characters does some unpredictable and sordid social blunder, the male characters comment it on in such a way: *"A: Modern women." "B: Yeah, they've been that way all down through the ages"* [12]. In this fragment of the comic discourse the logic bomb is produced thanks to the combining of a sneaky step (*action humor*), ironic comment of a male character (*Modern women*), antithesis and hyperbole, used by the second male character (*Yeah, they've been that way all down through the ages*), making an innuendo that women

are dangerous beings. Form the cognitive point of view one can notice the employment of the patterns of distinct contrast and illusionary superiority and the switching from logic inference into pseudo logic inference. Besides, one can see the actualization of the intentions of pejoritiveness and fun.

Conclusion. The logic bomb is one of the variants of the figures of contrast, which could be utilized successfully in comic discourse as a rhethorical (stylistical) means in the communicative tactics of persuasion, humor and informing. It presents the complex employment of a figure of contrast, which is combined with hyperbole, enthymeme, irony, metaphor and other figures or tropes.

Sources

1. O'Bannon R. S. Farscape. 1999–2003 [Electronic resource] / science fiction television series / Rockne S. O'Brannon — Mode of access: https: // en. wikipedia. org/wiki/Farscape (10.02.2016).
2. Terens Y. Dr. No. 1962 [Electronic resource] spy film / Young Terens — Mode of access: https: // en. wikipedia. org/wiki/Dr._No_(film) ((10.02.2016).
3. Wood E. Plan 9 from Outer Space.1959 [Electronic resourse] science fiction horror film / Ed Wood — Valiant Pictures — 80Mn –Mode of access: www.imdb.com/title/tt0052077/ (25.02.2016).

О. Б. ЧМИР
канд. філос. н., Полтавський ЦДН МАУП

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Демократія є найкращою формою політичного устрою розвинутого суспільства; тобто суспільства, що має розвинуті політичну свідомість та політичну культуру. Тому демократія є найбільш прийнятною для України. Відомий вислів прем'єр-міністра Великобританії Вінстона Черчілля: "Повсюди доводиться чути, що демократія — найгірший спосіб керівництва державою, однак усі інші способи, що колись були випробувані людьми, є ще гіршими".

У чинній редакції Основного Закону України закладені загальні основи для розвитку прямої демократії в нашій державі. В ст. 1 та ст. 5 Конституції закріплено, що "народ України здійснює первісну та верховну владу в країні, є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в державі". Це визначає право народу на здійснення влади як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Звісно, наша демократія є недосконалою, модифікованою, однак безсумнівно, Україна — демократична країна в контексті тих світових процесів, за якими ми її тепер оцінюємо. Демократія є змістом руху нашої країни вперед, її існування.

За визначенням американського соціолога й політолога Семюеля Гантінгтона, демократія в Україні належить до "нових демократій", які формуються у контексті "третьої світової хвилі". Специфіка української демократії полягає в тому, що вона не має ні політичної, ні соціальної, ні ціннісної основи. Тут можна згадати, як приклад, традиції Київської Русі, Запорізької Січі, "однак ми чудово розуміємо, що соціалізація поколінь за роки радянської влади була порушена, тому спиратися на ці традиції можемо лише умоглядно, міфотворчо. Тож починаємо цей відлік лише з часів "розбудови" чи ще кількох останніх років від часу розпаду Радянського Союзу" [1].

Відстоювання демократії сьогодні є беззаперечним в українських науково-політологічних колах та має бути фундаментальним для державотворців. Незважаючи на різкі протести з боку громадськості, значна частина якої досі живе мірками тоталітарного радянського суспільства. На жаль, у передвиборчі періоди багато політиків користаються з цієї позиції для захоплення та утримання, узурпації влади. (Як приклад, часи "режиму Януковича", який став Президентом України в більшості завдяки надіям східного електорату на "батю, який прийде і порядок наведе", незважаючи на декілька судимостей та відсутність політичної компетентності. Також яскравий приклад авторитету Партії регіонів — подібної до комуністичної партії СРСР та російської партії "Єдина Росія", в яких відсутня демократична політична культура та присутня тоталітарна політична свідомість.)

Хвороба комуністичного тоталітаризму XX століття перекрутила світогляд українців та досі дається взнаки. Страх перед змінами, бажання "сильної руки", відсутність відповідальності за власні дії та власний вибір, політична анемія, тощо — наслідки манкуртизації політичної свідомості українців, які є серйозною перешкодою на шляху становлення правового демократичного суспільства.

“Для чого перейменовувати міста та вулиці?”, “Для чого скидати пам’ятники Леніну?”, “Це ж наша історія!”, — такі та багато інших подібних висловлювань тепер часто чуємо серед громадськості в Україні. Такий ірраціональний спротив політичним змінам свідчить про закомплексованість громадян та їх нездатність побачити конструктивний хід розвитку українського суспільства.

Очевидно, що правова демократична держава будується за відсутності будь-яких елементів тоталітарної системи, рудименти якої ми досі переживаємо в Україні. Корупція, “політична зашореність”, невігластво та некомпетентність, відсутність стратегічного бачення розвитку подій, безвідповідальність та безідейність, гальмування реформ — це ті елементи радянського тоталітарного механізму, які виховувались в українцях десятиліттями, і яких важко позбутися теперішнім можновладцям.

Надія оздоровлення українського суспільства лежить на молодому поколінні, яке є незаангажованим у політичному дискурсі та вільним у власному виборі, оскільки не має наперед визначених тоталітарних понять. Що ми бачимо на прикладі Революції Гідності 2013–14 років.

Виховання політичної свідомості та політичної культури серед української молоді — найперше завдання на шляху становлення правової демократії в Україні. “Щоб демократія стала у суспільстві новою діючою системою влади, важливо щоб люди не тільки розуміли сутність її основних принципів, а й були згідні жити згідно з цими принципами — самостійно, без постійної опіки, всесильної влади, з усією повнотою відповідальності” [2, 94].

Сьогодні існує великий ряд визначень “політичної свідомості” та “політичної культури”, їх структури, змісту та функцій. Але незважаючи на це політологічне багатоманіття, усі дослідники сходяться на єдиній думці, що вони є необхідними для формування громадянського суспільства, як основи правової демократичної держави.

“Згідно з визначенням, наведеним у політологічному словнику, політична свідомість — це опосередковані відображення політичного життя суспільства, суттю яких є проблема влади, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб’єктів; сукупність поглядів, оцінок, установок, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають відносної самостійності” [3, 148]. “Політична свідомість характеризує всю сукупність духовних утворень, що визначають здатність людини існувати у політичній сфері, взаємодіяти з органами управління, нести відповідальність за реалізацію прав і свобод” [4, 260]. “Від функціонуючих у суспільстві політичних уявлень особистостей, що формуються під впливом політичної освіти, залежить зміст і характер політичного процесу, а також творчі здібності особистості, які породжують якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення, а звідси: творчість — свідома, цілеспрямована, активна діяльність особистості, яку можна розглядати як вищу форму людської діяльності, що ґрунтується на накопиченому суспільством досвіді та на індивідуальній компетенції особистості” [5]. “Формування політичної свідомості громадян — це прогрес суспільства” [6].

Зміна політичної свідомості може відбутися двома шляхами: революційно — як ми бачимо сьогодні, після подій на Майдані у 2013–14 роках та з початку війни на сході України; еволюційно — через політичне виховання у школах та вищих навчальних закладах. Перший шлях має радикальний характер, швидкі та очевидні результати; проте так само має властивість до швидкого розчарування, політичної апатії. Другий шлях — довготривалий, на перспективу, але більш фундаментальний і вкорінений.

Джерела

1. Віктор Швець, Юна Шайхалієва. Особливості становлення демократії та впровадження демократичних цінностей в Україні й світі [Електронний ресурс] // Журнал Верховної Ради України "Віче". — 2010. — № 17 / В. Швець, Ю. Шайхалієва. — Режим доступу: http: // www. viche. info/journal/2183/
2. Політологія: курс лекцій / Навчальний посібник. — Тернопіль: "Магнолія Плюс", 2004. — 236 с.
3. Політологія: Навч. посіб. для студентів, викладачів ВНЗ / За ред. М. П. Гетьманчука. — К.: Знання, 2011. — 415 с.
4. Юрій М. Ф. Політологія. Підручник. — Київ: Дакор КРТ, 2006. — 416 с.
5. Северинчик О. П. Творчі мотиви впливу політичної освіти на політичну свідомість особистості [Електронний ресурс] // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. — 2007. — № 2 (2) / О. П. Северинчик. — Режим доступу: http: // novyn. kpi. ua/2007–2-2/17_Severenchik. pdf
6. Сервецький І., Редька В. Формування політичної свідомості громадян — прогрес суспільства [Електронний ресурс] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2012. — № 91 / І. Сервецький, В. Редька. — Режим доступу: http: // papers. univ. kiev. ua/1/jurydychni_nauky/articles/servetskiy-i-redka-v-forming-of-political-consciousness-of-citizens-is-progr_19598. pdf

Л. В. ЧУПРІЙ
канд. філос. н., НАУ, м. Київ

АКСІОЛОГІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Сьогодні українське суспільство переживає складні часи. Конфлікт на сході ускладнює внутрішньополітичне становище країни і поглиблює соціально-економічні проблеми. В цих умовах дуже важливо вибрати оптимальні шляхи вирішення конфлікту на Сході країни, так як намагання вирішити конфлікт тільки збройним шляхом може призвести до того, що Російська Федерація буде постійно підсилювати сепаратистів і озброєнням і військовими формуваннями, офіційно все це заперечуючи. Тому використовуючи дипломатичні засоби, активно залучаючи демократичні європейські країни, США, інші держави для ведення переговорів з Російською Федерацією та сепаратистами, ми виграємо час і зможемо посилити свої позиції. Ми повинні також підвищити ефективність інформаційної політики держави щодо правдивого інформування населення України та громадян інших країн з метою протидії негативним інформаційним міфам, що створюються і поширюються Російською Федерацію.

Але одним з найбільш ефективних шляхів подолання тих викликів, з якими зіткнулася Україна, є побудова економічно розвинутої та потужної правової держави. Аналізуючи систему цінностей, на яких повинна базуватися правова держава, ми виділяємо в першу чергу такі соціальні цінності: захист прав і свобод людини та громадянина, добробут, соціальна справедливість, патріотизм, міжетнічна та міжконфесійна злагода, ліберально-демократичні традиції, матеріальні й духовні надбання. Одними з найбільш важливих серед них є: захист прав і свобод людини і громадянина та соціальна справедливість. Гуманітарний аспект, а саме захист прав і свобод людини є одним з ключових в міжнародному гуманітарному праві (яке ще називають "правом війни та правом миру" або "правом Гааги та правом Женеви" від назви його базових джерел — Гаагських конвенцій 1899 та 1907 рр., Женевських конвенцій 1864, 1906, 1925 та 1949 рр. та Додаткових протоколів до них 1977 р.), яке являє собою систему міжнародно-правових норм та принципів, спрямованих на гуманізацію збройних конфліктів та захист їх учасників [1]. Гуманітарні втручання можуть були санкціоновані Радою Безпеки ООН у випадках масових порушеннях прав і свобод людини внаслідок збройних конфліктів, громадянської війни, певних надзвичайних ситуацій, стихійних лих тощо.

Аналізуючи вітчизняні реалії, слід зазначити, що саме захищаючи свої права і свободи та принципи соціальної справедливості, люди і вийшли на Помаранчевий майдан та Євромайдан, виступаючи проти злочинної влади, яка прагнула обмежити чи скасувати ці ключові цінності ("диктаторські закони" від 16.01.2014 року) та перетворити українське суспільство в тоталітарне. Саме цими діями українське суспільство підтвердило, що воно не декларативно, а практично сповідує європейські цінності, і українці навіть готові віддати життя за їх реалізацію. Тому цінності правової держави для нас є життєво важливими.

Правова держава також базується на розвинутому громадянському суспільстві. Саме воно повинно здійснювати громадський контроль за діяльністю органів влади, за дотриманням ними прав і свобод людини. Аналізуючи західний досвід в цій сфері слід зазначити, що активна громадськість постійно контролює органи влади і змушує політиків виконувати свої обіцянки, а будь-які порушення з боку можновладців, навіть незначні швидко висвітлюються в ЗМІ і це може призвести навіть до відставки урядовця. Щодо відповідальності українських можновладців перед власним народом можна навіть і не згадувати. Ці "слуги народу" оточили себе всілякими привілеями і про народ згадують, як правило, лише під час чергових виборів, роздаючи численні обіцянки. Неодноразово різні політичні сили обіцяли, що коли вони пройдуть у Верховну Раду, то відмінять депутатську недоторканість, так як на думку більшості громадян України, депутатська недоторканість приводить до посилення відчуття безкарності політиків. Сьогодні депутата Верховної Ради України не можна затримати навіть тоді, коли він здійснить тяжкий злочин. Тільки Верховна Ради може надати такий дозвіл, а за цей час депутат уже зможе залишити країну. Вже декілька років поспіль Верховна Рада не може схвалити проект закону "Про внесення змін до Конституції України (щодо обмеження депутатської недоторканності депутатів України та суддів)". Питання скасування депутатської недоторканності неодноразово були предметом розгляду Конституційного Суду України. Зокрема, Конституційний Суд України у своїх висновках від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008, від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012 визнав ці зміни такими, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України. При вирішенні цього питання ми б могли використовувати європейський досвід, коли депутат чи суддя мають функціональну недоторканість, тобто під час виконання професійних обов'язків вони недоторкані, а в повсякденному житті рівні перед законом які усі інші громадяни.

Поступ демократичних перетворень, реалізація європейського вибору України вимагають удосконалення системи державної влади. Вона має бути побудована на європейських демократичних цінностях, забезпечувати відкритість та прозорість своєї діяльності [2]. Нагальною необхідністю стають радикальні системні реформи, спрямовані на демократизацію всієї системи державної влади. Затягування з проведенням судової, адміністративної, податкової реформ гальмує проведення інших перетворень, зокрема в соціально-економічній сфері. Реформа прокуратури була здійснена формально, суттєвого перезавантаження не відбулося. Антикорупційна стратегія реалізується дуже повільно і гальмується на всіх рівнях. Сьогодні вже створено 12 антикорупційних органів, але практично всі вони ще функціонують належним чином, що зумовлено як недосконалістю законодавства так і політичними іграми та інтригами. Нещодавно прийнятий закон "Про електронні декларації" (№ 3755), не відповідає антикорупційним зобов'язанням, прийнятим українським керівництвом і зазнав потужної критики з боку Європейського Союзу. Так, Посол ЄС в Україні Ян Томбінський зазначив "Негайні дії повинні бути зроблені для того, щоб встановити ефективну систему контролю декларацій щодо активів і забезпечити, щоб Національне Агентство з питань запобігання корупції мало можливість виконувати свою місію щодо запобігання та викриття корупції" [3]. Знову ж таки, чи може антикорупційний прокурор ефективно діяти і проводити прозоре, неупереджене розслідування злочинів вищих посадових осіб, якщо він не є незалежним і призначається генеральним прокурором.

В цих умовах постає завдання щодо формування нової високопрофесійної відповідальної еліти, яка буде сприятиме глибинному відродженню національного

духу, формуванню національної самосвідомості, побудові розвинутої правової держави, що зміцнить Україну як невід'ємну складову європейської та світової цивілізації.

Джерела

1. Дмитрієв А. І. Міжнародне гуманітарне право: основи концепції [Електронний ресурс] / А. І. Дмитрієв. — Режим доступу: http: // kul. kiev. ua/praci-1999-roku/dmitri-v-a. i.-mignarodne-gumanitarne-pravo-osnovi-koncepciji.html
2. Чупрій Л. В. Криза політичних еліт як загроза національній безпеці України [Електронний ресурс] / Л. В. Чупрій. — Режим доступу: http: // bulava. in. ua/chupriy-kryza-polit-elit. html
3. Схвалений ВР закон про електронне декларування суперечить вимогам ЄС — заява посла / Європейська правда [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. eurointegration. com. ua/news/2016/02/17/7044993/

С. Г. ШКЛЯРУК
канд. екон. н., ІМЕФ МАУП

ТРАСТОВІ ПОСЛУГИ ЯК МЕХАНІЗМ ВИВЕДЕННЯ АКТИВІВ З УКРАЇНИ

Пройшло два роки з початку Революції гідності. Керівництво старої влади на чолі з В. Януковичем разом із своїми активами опинилися поза сферою юрисдикції України. Нова влада на чолі з Президентом України взяла курс на боротьбу з корупцією у всіх сферах суспільно-економічного життя України. Одним із її напрямів став напрям повернення активів державі і суспільству, які були придбані не законним шляхом і виведені за межі України. На сьогодні, як відомо, суспільство очікує швидких результатів від дій влади в даному напряму, так як державі повернені зовсім не значні суми. Виникає питання, чому? Чи можливо прискорити даний процес?

Мета дослідження. Аналіз схем виведення активів з України для визначення можливості їх повернення в Україну.

Задачі дослідження. Розглянути і проаналізувати методи захисту активів від зазіхань взагалі, і зокрема використання для цього трастових послуг трастових відділень банків і трастових компаній. Розглянути законодавче забезпечення захисту активів в Україні, а також протидії незаконного виведення активів з України.

Процес виведення активів з України почався значно раніше, ніж Янукович прийшов до влади. Можна вважати ще до того, як Україна об'явила свою незалежність. Так, за інформацією англійських банків на період 2007–2008 рр. з України було виведено більше 200 млрд. дол. США. Цей процес продовжився ще в більших масштабах з приходом до влади команди Януковича. Для цього були задіяні юристи міжнародники нерезиденти, які професійно спеціалізуються з надання таких послуг. Ясно, що не безкоштовно.

Механізми виведення активів за кордон і мінімізації оподаткування використовуються різні. Одним з даних механізмів — є передача активів в довірче управління (в траст) нерезиденту України. І для цього в різних країнах і на міжнародному рівні легально діють трастові відділення банків і відповідні фірми. Такі послуги звуться "послугами із захисту активів". Захист активів (*Assets Protection*) — це комплекс законних заходів, спрямованих на створення умов, за якими вони стають недотягненими для зовнішніх зазіхань — держави, кредиторів, небажаних родичів або інших претендентів [3]. Даний захист будується таким чином, що будь-які судові розгляди закінчувалися зберіганням таких активів під контролем власників, не вступаючи в протиріччя з законами тієї чи іншої держави. Зовнішні умови, які визначають захищеність активів від зазіхань такі: політична ситуація; законодавство, яке регулює статус активів; методи протидії захисту активів; методи пошуку і експропріації активів та ін.

В багатьох країнах світу удосконалюється законодавча база, яка спрямована на боротьбу з податковою мінімізацією. В США, Німеччині та в ін. країнах світу за такі оборудки передбачена тюрма, або як в Китаї — смертна кара. Створені спеціалізовані структури, основною задачею яких є боротьба з ухиленням від податків і пошук активів, в той час, як в Україні 25 років цього не робилося і зараз продовжується блокування новостворених таких структур. Розширюється міжнародне співробітництво в сфері обміну фінансовою і податковою інформацією. Розширено поняття "відми-

вання грошей". Боротьба з тероризмом руйнує старі уявлення щодо конфіденційності і банківської таємниці. Тому багато традиційних методів захисту активів стає незаконним і так звані методи захисту активів постійно модернізуються відповідно до існуючих умов.

Методи захисту активів, які використовуються, можна поділити на такі групи [5]: а) ***методи приховування*** *(Security by obscurity)*, вони прості, дешеві, зрозумілі, але не надійні (прикладом може слугувати передача активів офшорній компанії з акціями на пред'явника); б) методи легального дистанціювання *(Security by divesting)* — вони складні, дорогі, незрозумілі для широкого кола, але надійні (прикладом може слугувати передача активів трасту або приватній фірмі). Активи, які передані в трастове управління, рятуються власника від розорення, коли його бізнес тоне, активи в країні проживання арештовані, а проти власника відкрита кримінальна справа, т. я. такі трасти можуть вирішувати декілька задач і підпадають під дію юрисдикції країни, де траст зареєстровано або перебуває.

В літературних джерелах ***траст*** розглядається як особлива форма розпоряджатися власністю, яка визначає права на майно, яке передається в трастове (довірче) управління, на розподіл прибутку, який отриманий в результаті даного управління і уявляє собою відношення між засновником трасту, довірчим власником (розпорядником) і бенефіциаром [9]. *Засновник трасту* — фізична або юридична особа, яка заснувала траст і/або передала до нього визначене майно (нерухомість, грошові кошти, цінні папери, або інші речові права); *розпорядник трасту (трасті)* — є особа, яка призначена засновником для управління даним майном; *бенефіциар* є особа, в користь якої укладений договір щодо заснування трасту. Ним може бути як третя особа, так і сам засновник.

Трасти поділяються на два види [5]: ***бенефіциарний траст*** — це траст, в якому явним чином вказані бенефіциари, або обмежений клас бенефіциарів; ***цільовий траст***, який створюється для досягнення відповідних цілей. Траст виникає з моменту, коли засновник передає активи, які йому належать, іншій особі — довірчому власнику, який зобов'язується управляти даними активами, або в користь третьої особи — бенефіциара, або для досягнення визначеної мети (в цільовому трасті).

Бенефіциарний траст. Для виникнення трастових відношень для бенефіциарного трасту необхідна наявність деяких умов, головними з яких є так звані три визначеності, це — визначеність намірів; визначеність предмету трасту; визначеність бенефіциара. Активи трасту мають досконало особливий статус, завдяки чому стороннім особам отримати до них доступ зовсім непросто, т. я. з моменту створення трасту вони вже не є власністю засновника; вони відокремлені від активів довірчого власника і на них не може бути звернене стягнення, пов'язані з боргами; бенефіціар має право отримувати доходи від активів трасту, але він не може ними розпоряджатися, тобто відібрати їх у бенефіциара дуже складно. І найбільший захист досягається по відношенню до активів, які розташовані за межами юрисдикції, в якій виникла погроза. По відношенню активів, які не можуть бути переміщені, застосовуються додаткові заходи захисту (передача їх в заставу нерезиденту-кредитору та ін.). Високий ступінь захисту активів дають так звані *дискреційні трасти*, в офіційних документах яких бенефіциари визначені не поіменно, а як деякий клас осіб і довірчі власники мають необмежене право призначати з цього класу будь-яких конкретних осіб і розподіляти між ними активи трасту в будь-яких пропорціях. В такому трасті пред'явити претензії до бенефіциарів неможливо, т. я. вони чітко не визначені.

Цільовий траст — може бути благодійний і не благодійний. Цільовий не благодійний траст — це траст, який створюється для конкретних, розумних, цілей, які

можна виконати, і які не суперечать публічному праву. Даний траст — одне із значних винаходів офшорної індустрії і використовуються в основному для володіння корпоративними правами компаній. Прикладами використання можуть бути такі: володіння акціями компанії; організація схем фінансування; захист активів групи компаній; володіння акціями приватної трастової компанії. Приватна трастова компанія, це компанія, яка має повноваження діяти як довірчий власник трасту, але не надає такі послуги широкій публіці. В більшості юрисдикцій такі компанії не ліцензуються. Засновники або члени сім'ї можуть бути власниками такої компанії, а її директори можуть бути номінальними.

Одним з моментів можливості отримання позитивних результатів — визнання незаконним передачу активів в трастове управління є визнання трасту фіктивним. Ознаки, за якими траст може бути визнаний фіктивним такі: високий ступінь контролю з боку засновника; засновник і бенефіциар є одна особа; засновник може звільняти і призначати довірчих власників; засновник призначається протектором трасту (протектор або контролер — це особа, яка має широкі повноваження контролювати дії довірчих власників); мета трасту — обман кредиторів; передача трасту всієї або більшої частини власника засновника; траст є відкличним. Тобто юристи повинні цим користатися для визнання неправомірності виведення активів.

Висновки. Огляд джерел за тематикою дослідження дає можливість зробити висновки щодо того, що активи, які передані в трастове управління нерезиденту України, який зареєстрований в країні, в який активи найбільше захищені від зазіхань повернути в Україну дуже важко, а буває навіть і неможливо. Це може бути пов'язано з тривалим строком процедури розгляду позовів і значними витратами на юристів. Це може бути пов'язано також з конфліктом з доктриною публічного права. Доктрина щодо публічного порядку — це правило, яке діє в ряді країн, відповідно з яким іноземний закон, до якого відсилає колізійна норма, може бути не застосований і засновані на ньому права можуть бути не визнані судом або іншими органами даної країни, якщо таке застосування закону або визнання права суперечило би публічному порядку даної країни. Т. я. поняття публічного права відрізняється в судовій практиці багатьох країн високою невизначеністю. Тому одна з головних вимог на отримання позитивного результату, що справу з повернення активів з українського боку ведуть досвідчені чесні юристи, які спеціалізуються в даній галузі, а також не протидія влади, в який знаходиться траст і допомога міжнародних організацій.

Джерела

1. Кидуэлл Дэвид С. И др. Финансовые институты, рынки и деньги. — СПб.: Издательство "Питер", 2000, — 752 с.
2. Роуз Питер С. Банковский менеджмент. Пер. с англ. со 2-го изд. — М.: "Дело Лтд", 1995. — 768 с.
3. The International Trust, Jordan, Es. John Glasson, 2002.
4. Trusts and Related Issues in Offshore Financial Law, Rose-Marie Antoine, Oxford.
5. Confidentiality in Offshore Financial Law, Rose-Marie Antoine, Oxford University Press, 2002.
6. Purpose Trusts, Paul Baxendale-Walker, Butterworths, 1999.
7. Trends in Contemporary Trust Law, A. J. Oakley, Oxford University Press, 1996.
8. Trust & Trustees. World Trust Survey, Gostick Hall Publications, 2005.
9. www. Nexus. f. con./com. ru

В. В. ШУСТЬ
канд. пед. наук, докторант, Інститут соціальної і політичної психології НАПН України, м. Київ

ЦІННІСНІ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА — ІДЕОЛОГІЧНИЙ ХАОС

На сучасному, вкрай драматичному відтинку української історії суспільству в цілому, і кожному громадянину зокрема, необхідно визначити у своїй ціннісній системі роль та місце політичних цінностей. Політична аксіологія — це вчення про універсальні та ідеологічних політичні цінності, системи і типи ціннісних орієнтацій в політичному світі. У політичній психології також аналізуються психологічні особливості формування таких політичних цінностей: порядок, свобода, громадянськість, легітимність влади, справедливість, рівноправність, політична цілісність, збереження (консервація) і зміна (реформа, революція), інтернаціональність і національна самобутність, відповідальна політика.

Політичні цінності мають моральне забарвлення і тісно пов'язані з такими етичними цінностями як загальне благо, правда, чесність, людська гідність та ін. Існують також ідеологічно орієнтовані ціннісні системи координат. У поєднанні з певними ідеями, принципами, практичними установками вони утворюють ідеологічні комплекси різних напрямів у політиці. Такими є дискурсивно-ідеологічні комплекси різноманітних різновидів консерватизму, лібералізму, соціалізму, комунізму, радикалізму, націоналізму, расизму, космополітизму, тоталітаризму та ін. Політична психологія не тільки розглядає вже сформовані дискурсивно-ідеологічні комплекси, але й вивчає психологічні механізми, за допомогою яких конструюються нові ідеологеми, прогнозує появу ідеологічних трендів, конструюючи при цьому моделі майбутніх ідейно-політичних і культурно-політичних ситуацій як регіонального, так і всеукраїнського масштабу. Наприклад, в даний час досить актуальними для політичної аксіології є питання формування гуманістичних політичних цінностей як перспективи поширення політичної толерантності задля вирішення громадянського конфлікту в Україні.

Політична епістемологія розглядає проблеми пізнання світу політичного, логічних структур концептуального освоєння політичного буття, його філософських, парадигмальних та ідеологічних основ. Однією з центральних проблем політичної епістемології є питання про специфіку мови політичної ідеології і політичної міфотворчості.

В рамках політичної епістемології здійснюється аналіз фундаментальних понять і категорій політичної науки з позицій їх логіко-пізнавальних та евристичних функцій, розробляються нові парадигми і терміни, виявляються нові смислові аспекти вже знайомих понять.

Політична аксіологія як різновид політичної епістемології повинна враховувати, що різні варіанти політичної теорії та методології є ареною конфліктної взаємодії. Хоча політична наука і практична політика (за аналогією з фактами і цінностями) частково перетинаються, вони все ж залишаються різними. Звідси випливає, що жодна політична дія не може бути легітимізована наукою через елемент умовності

в науковому знанні і відмінності між судженнями факту і судженнями повинності, якщо навіть визнається нормативна концепція істини. Тим самим неможливо уникнути парадоксу К. Маннгейма: всі теорії неминуче є ідеологічними, і в той же час слід проводити відмінність між теоретичними конструктами, що спираються на реалії політики, з урахуванням того, що соціальні та політичні факти (понятійна фіксація "емпіричних об'єктів") по суті перетворюються в одну з маніфестацій теоретично вже перебудованої політичної реальності [2] та політичними програмами як втіленням таких маніфестів.

Важливим є те, що теоретичний плюралізм і методологічний анархізм неминучі в соціальних і політичних науках нітрохи не менш, ніж в науках природних, в іншому випадку ми впадаємо в тоталітарне мислення. Як би не ставитися до цієї тези П. Фейєрабенда, не можна заперечувати, що внутрішніх основ для прийняття однієї і відкидання іншої теоретичної схеми не існує [3]. Тут теж розташовується сфера вибору політичного психолога, але цей вибір залежить вже від віри, політичних переконань, дослідницьких інтересів, інституційних переваг і ціннісних орієнтації.

В цьому випадку не піти від проблеми критеріїв відмінності одних соціальних і політичних теорій від інших. Можна порівнювати будь теорії за критерієм когерентності. Це порівняння частково допомагає відокремлювати зерна від полови у політико-психологічному знанні, але не дає можливості зробити вибір між конкуруючими теоріями, оскільки вони можуть бути рівнозначними з погляду логічної і фактуальної обгрунтованості. Можна детально вивчати здатність політичних теорій дійсно пояснювати сферу політичних фактів, подій і мови, але неясно, як здійснювати процедури їх верифікації та фальсифікації. Більшість вчених вважають, що вони прямо співвідносять теорії з фактами, але така точка зору суперечить множинній фактуальності і повинна бути відкинута. І. Лакатос показав, що зрушення дослідницьких парадигм слід визнати дегенеративним, якщо зміни в "м'якому ядрі" понять і гіпотез переважують той додатковий емпіричний зміст, заради якого робилися такі зміни. Підхід І. Лакатоса корисний при виборі конкуруючих теорій всередині однієї парадигми, але не пояснює, як вирішити суперечку декількох теорій, що належать до різних парадигм [1].

Роль політико-психологічного знання в ситуації невизначеності європейського майбутнього України полягає в традиційному вже тлумаченні психологічного підґрунтя дій чинної влади: 1) влада є панівною верхівкою суспільства, яка за допомогою ЗМІ створює атмосферу психозу для нещадного його визиску; 2) влада є слугою суспільства, яка веде його у світле європейське майбуття; 3) влада і суспільство перебувають у перманентних відносинах взаємоприйняття і взаємозаперечення, такої собі діалектичної боротьби протилежностей, що в кінцевому підсумку тільки сприяє розвитку обох протиборчих сторін. Крім того, треба враховувати чотири визначення політики як особливого виду мистецтва: ведення публічних справ; захоплення, утримання і використання влади; непримиренної боротьби між різними соціальними силами, що включає використання всіх доступних засобів, в тому числі і психологічних; досягнення компромісу. Причому всі ці прояви політичного життя необхідно структуровані за ступенем їх залежності від стану економіки, державного устрою та панівної ідеології, Така ієрархія потрібна для постійного дистанціювання будь-якого наукового дослідження і соціальної поведінки вчених від соціальної та політичної кон'юнктури. Проте досягнення цього ідеалу блокується низкою властивостей наукового співтовариства, по-різному проявляються у всьому корпусі наукового знання: ціннісні орієнтації вчених впливають на вибір об'єктів і методів дослідження; механізми самозахисту наукового співтовариства (згуртованість, численність, ком-

петентність у певних областях знання, критицизм) роблять з нього різновид корпорації; корпоративність і консенсус вчених ускладнює пошук істини. В результаті виникає поле можливого інтелектуального пошуку, яке апріорно визначається більшістю наукового співтовариства як не варте уваги і помилкове. Абсолютно ясно, що це поле визначається мірою залежності вчених від влади і політики.

Слід враховувати ще ряд факторів, що збільшують цю міру: конфлікт поколінь і час знаходження на адміністративних посадах конкретних учених; політичне, економічне і соціокультурне середовище через засоби масової інформації впливає на уявлення вчених про актуальність, важливість і корисність теорій; не меншу значимість мають політичні схильності і переваги вчених, через що теорії, які ставлять незручні питання і дають неприємні відповіді, нерідко ігноруються, тоді як відповідні домінуючим політичним цінностям і очікуванням мають більше шансів на прийняття; ця небезпека збільшується при пануванні однієї ідеології, але вона існує і при ідеологічному плюралізмі, оскільки ідеологічна гегемонія залежить від зміни поколінь, зміни оцінки значущості конкретних соціальних явищ, політичного середовища, статусу наукового співтовариства і відносин між ним та іншими соціальними і політичними елітами. До того ж в сучасному українському суспільстві політика носить персоніфікований характер, що проявляється у формуванні іменних виборчих проектів, чітко визначені ідеологічні орієнтири мають лише крайні ліві і крайні праві партії. Найбільш впливовими в цьому дискурсі зазвичай виявляються погляди і концепції провідних вчених, що займають панівне становище в науковому співтоваристві і впливове становище в суспільстві в цілому.

Поради діючим політикам є безнадійною справою, хоча цю ілюзію поділяє більшість вчених і політиків, вихованих в рамках політичного сцієнтизму і кратоцентризму. Всяка істина є такою лише в рамках певної теоретичної системи, тому завдання забезпечення політиків "об'єктивним" аналізом подій, якого нібито бажають політики, практично невирішуване. Цілі науки, влади і політики завжди відносні, оскільки багато що залежить від вихідних умов. Але прагнення втілити в життя раціоналістичний ідеал призводить до різних форм ідеократії. Теоретичне знання, політика і система політичних цінностей у сучасних суспільствах знаходяться у складних відносинах взаємозаперечення і взаємодії.

Джерела

1. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ. / Имре Лакатос // — М.: "Медиум", 1995. — 236 с.
2. Мангайм Карл. Ідеологія та утопія / Карл Мангайм // Пер. з нім. — К.: Дух і літера, — 2008. — 370 с.
3. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / Пер. с англ. и нем. А. Л. Никифорова; общ. ред. и вступ. ст. И. С. Нарского. — М.: Прогресс, — 1986. — 542 с.

Н. В. ЯКУБЕНКО
канд. іст. н., КНЕУ ім. Вадима Гетьмана

УКРАЇНСЬКЕ ДИСИДЕНТСТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1950-х–1960-х рр. — ЗАРОДКОВА ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Існують різні підходи про те, чи існувало громадянське суспільство в Україні за умов комуністичного правління. На нашу думку праві автори, які вважають, що без вільних, незалежних індивідів, права яких захищені конституцією та законами, без незалежної преси, прогромадянське суспільство годі й говорити.

Громадянське суспільство не сумісне з тоталітарною державою. Партійно-державний апарат не визнавав ні якої ініціативи, яка не узгоджувалась з партійними органами. В УРСР існували суспільні організації, до яких можна застосувати термін "адміністровані масові організації" [1], всі вони були під контролем КПУ. За їх допомогою державно-партійні структури тримали під контролем усіх більш-менш суспільно активних громадян і мобілізували їх на проведення тих чи інших вигідних для органів влади акцій, створюючи лише видимість громадського життя.

Безумовно, смерть Сталіна (1953 р.) не зруйнувала тоталітарної системи СРСР, залишалися чинники, що гальмували цей процес: передусім, це атмосфера єдиної думки, що формувалася десятиліттями під час "чисток"; відсутність у країні організованої опозиції. Але сутність змін, що почалися після 1953 року, насамперед полягала у лібералізації суспільного життя.

У період хрущовської відлиги при відсутності громадянського суспільства у цивілізованому розумінні цього слова його роль почали виконувати критично мислячі кола суспільства. Тому одним з проявів початку формування громадянського суспільства в УРСР, на наш погляд, був дисидентський рух.

Поштовхом для перших проявів української дисидентської діяльності стала зміна політичного курсу влади, яка почалася після XX з'їзду КПРС (1956 р.). Дисидентство виникло з об'єктивних причин і являло собою форму позиціонування альтернативного подолання негативних явищ радянської держави — таких, як: надмірний бюрократизм, тотальна русифікація, обмеження громадянських прав і свобод.

Термін "дисидент" (від лат. Dissident — незгодний) вживався для означення політичних інакодумців, які в тій чи іншій формі легально висловлювали свої погляди, що не збігалися з офіційною політикою. Легальність означала відмову від спроб насильницького повалення тогочасного режиму. Дисиденти намагалися залишатись у рамках дозволених Конституцією форм боротьби.

Дисидентство можна визначити як сукупність рухів, груп та індивідуальних вчинків, різнорідних і різноспрямованих за своїми цілями і завданнями, але вельми близькими за основними принципіальними настановами: ненасильництво, гласність, реалізація основних прав і свобод "явним порядком", вимога дотримання закону.

За формами громадської активності: створення непідцензурних текстів, об'єднання в незалежні громадські асоціації, публічні акції (демонстрації, розповсюдження листівок, голодування). За застосуванням специфічного інструментарію: поширення літературних, наукових, правозахисних та інших текстів через самвидав і

західні мас-медіа, петиції, адресовані в радянські офіційні інстанції та "відкриті листи" й апеляції до громадської думки (радянської, зарубіжної).

Ці настанови, форми громадянської активності та інструментарій поширення правозахисних текстів свідчать про зародження громадянського суспільства.

Дисидентський рух в Україні дослідники умовно поділяють на чотири основні течії: демократичне (правозахисне) дисидентство (ця форма протесту була характерною для творчої інтелігенції), релігійне дисидентство (віруючі), національно-орієнтоване (українське) дисидентство та опозиційний рух серед національних меншин (кримсько-татарський і єврейський національний рух). Ці течії часто зливалися. Це стосується передусім українського та правозахисного дисидентства.

Появу Демократичного (правового) дисидентства та національно-орієнтованого (українського), на наш погляд, в першу чергу можна вважати початком формування громадянського суспільства в УРСР.

В Україні дисидентство на думку дослідників [2] почало формуватися ще у 1955 році, коли політв'язні мордовських таборів (представники національно-визвольного руху Західної України) написали "відкритий лист" до ООН. Це був перший документ, у якому узагальнювалися вимоги українського національного руху. Неконфронтаційний характер вимог пояснювався бажанням сприяти пробудженню національної самосвідомості українців, а також уникнути переслідувань з боку каральних органів.

Серед дисидентів, які намагалися боротися за незалежність України конституційним шляхом, першими були Левко Лук'яненко та Іван Кандиба (організація Українська робітничо-селянська спілка, яка діяла в Західній Україні в 1958–1961 рр.). УРСС вперше в післявоєнній історії склала грунтовну програму на 22 сторінки і чітко наголосила, що є спадкоємницею ідеї боротьби за самостійність України і так само чітко підкреслила відсутність організаційної спадкоємності з попередньою збройною боротьбою. Про методи боротьби за самостійність України у програмі написано: "Методи досягнення нашої мети — мирні, конституційні" [3, с. 9]. Тобто українське національно-орієнтоване дисидентство набуває демократичного забарвлення. У січні 1961 р. у Львові відбувся суд над членами спілки. Їх засудили до різних термінів ув'язнення.

Рух українських національно-орієнтованих дисидентів не був монолітним. У цілому їх можна поділити на "культурників", тих хто прийшов до боротьби з режимом через культурно-освітні проблеми (тобто хто переріс з національно-орієнтованого шістдесятництва у дисидентство) і "політиків", тих хто с самого початку ставив перед собою політичні цілі і завдання (це, як правило, представники підпільного руху в Західній Україні, які прагнули досягти незалежності України конституційним шляхом, і представники демократичного (правозахисного) руху).

Демократичне (правозахисне) дисидентство, так би мовити, в чистому вигляді поза акацентування на національних проблемах українців почало виникати наприкінці 1950-х років на Сході України. Це були невеликі групи, наприклад "Демократичний союз соціалістів", "Партія боротьби за реалізацію ленінських ідей" [4] тощо. Підпільні організації критикували режим передусім з позицій марксизму і ленінізму. У 1958–1962 рр. усі угрупування були викриті й розгромлені [5].

Ідеологічний спектр дисидентського руху в Україні був широким: від марксистської платформи (П. Григоренко) до націонал-комуністичної (І. Дзюба), а від неї аж до платформи, близької інтегральному націоналізму Д. Донцева та ідеології ОУН (В. Мороз). Існували групи з тим чи іншим ступенем конспірування. Спосіб діяльності залежав від конкретної ситуації [4].

Прихід до влади групи Брежнєва наприкінці 1964 р. ознаменувався, за висловом тодішнього голови КДБ СРСР В. В. Семичастного, "певним пожвавленням антирадянської діяльності окремих осіб" [6, с. 48]. Справді новим було не "пожвавлення", а якість деяких крамольних для керівництва країни виступів.

Щоб "заспокоїти" українських дисидентів, П. Шелест санкціонував заплановані КДБ акції. У серпні-вересні 1965 року почалися арешти. В Києві та західних областях України за вільнодумство було заарештовано близько 3 десятків осіб. Більшість заарештованих мали пряме чи посереднє відношення до виготовлення і поширення самвидаву. Преса про арешти не повідомляла. Проти більшості заарештованих було висунуто звинувачення в "антирадянській агітації і пропаганді". Це викликало перший в Україні (і в СРСР у післявоєнний період) відкритий і колективний політичний протест, який відбувся 4 вересня 1965 року перед прем'єрою кінофільму "Тіні забутих предків". Вперше українці відкрито підписались під листом-протестом на захист заарештованих. Серед підписантів були І. Дзюба, Ю. Бадзьо, В. Стус, В. Чорновіл і ще 140 присутніх. У листопаді 1965 року до протесту на захист заарештованих приєдналися 48 діячів культури та науки (авіаконструктор О. Антонов, поети І. Драч і Ліна Костенко, композитори Г. і П. Майбороди, кінорежисер С. Параджанов та ін.). Надіславши листа в ЦК КПРС і ЦК КПУ, вони розпочали процеси "підписантів" — своєрідну форму дисидентського руху. "Підписантами" стали кількасот представників української інтелігенції. Всі вони прагнули відкрито сприяти укріпленню права в країні.

Це був початок дисидентства. На відміну від "шістдесятників", які траплялися навіть на високих шаблях компартійно-радянського апарату, дисидентів було мало. Держава боролась з дисидентством. Виникнення дисидентського руху свідчило як про наявність інших умов, так і про зсуви у масовій правосвідомості і психології, які втілилися у діяльності поки ще дуже обмеженої частини інтелігенції. Мужні люди виконували функцію компенсатора громадянського суспільства в державі де існував ідеологічний та інституціональний монополізм комуністичного режиму.

Отже, в умовах тоталітаризму не існувало громадянського суспільства. У період "хрущовської відлиги" виникли лише деякі зародки українського громадянського суспільства, які розвинулися в громадянські інститути лише у другій половині 1980-х рр. з лібералізацією режиму.

Джерела

1. Kasza, Gregory I. Parties, Interest Groups and Administered Mass Organizations // Comparative Political Studies, Vol. 26, № 1, April 1993, p. 81–110.
2. Баран В. К. Україна: Новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. — Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, НАНУ, 2003. — 670 с.
3. Лук'яненко Л. До історії Української Гельсінської спілки / Л. Лук'яненко. — К.: Фенікс, 2010. — 320 с.
4. Алексеева Л. М. Историяинакомыслия в СРСР: Новейший период / Л. М. Алексеева. — М.: Моск. Хельсинк. Группа, 2012. — 384 с.
5. Прокоп М. Нова платформа і нові обрії. З приводу сучасного руху за людські права в комуністичному боці / Прокоп М. // Сучасність. — 1977. — № 5. — С. 92–94.
6. Козлов В. Крамола: инакомыслие в СРСР при Хрущеве и Брежневе 1953–1982 годы. По рассекреченым документам Верховного суда и прокуратуры СРСР / Козлов В. // Отечественная история. — 2003. — № 4. — С. 93–111.

А. В. АВСІЄВИЧ
д-р філос. в гал. права, ст. викл., Хмельницький інститут МАУП

ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР ОЗНАК МІЖНАРОДНОГО АРБІТРАЖУ

У світовій літературі щодо міжнародного арбітражу існує чотири основні теорії, які визначають його правовий характер. Характерною рисою є те, що саме на період XX століття припадає їх розвиток. Однак, з огляду на багатогранність міжнародного арбітражу, не можна говорити про однорідний напрямок, який висуває одну теорію. В арбітражній практиці трапляються рішення, які містять елементи цих чотирьох теорій [1]. До найважливіших теорій необхідно, таким чином, зарахувати юрисдикційну теорію, контрактно-договірну теорію, мішану теорію й автономну теорію.

Юрисдикційна теорія належить до основних теорій арбітражу. Її також називають інституційною теорією. Відповідно до цієї теорії арбітражна угода або арбітражне застереження (що є ключовою інституцією комерційного арбітражу) викликає юридичні наслідки на тій підставі, що внутрішня (державна) правова система дозволяє, щоб договір викликав такі наслідки. Відповідно до цієї теорії держава, яка має атрибут суверенної влади, має право вирішувати спори між суб'єктами торгового характеру. У зв'язку з цим, держава має атрибут влади, який полягає в тому, що може делегувати частину своїх повноважень арбітражним судам.

На цій підставі як арбітражні суди, так і арбітри виконують публічні функції. Сторони, таким чином, можуть передати свій спір на вирішення арбітражного суду лише в межах, визначених національним правом місця арбітражу. Дуже важливим елементом цієї теорії є те, що арбітражне рішення не підлягає виконанню автоматично. У випадку, якщо незадоволена рішенням сторона не хоче виконувати його, тоді повинно відбутися втручання держави шляхом процедури визнання рішення загальним судом. В літературі знаходимо, що є юрисдикційна теорія, яка має велике значення в державах так званого колишнього східного блоку, де постійні арбітражні суди мають тісний зв'язок з державою і є афілійовані при державних господарчих (торгово-промислових) палатах.

Контрактно-договірна теорія дотримується принципу, що найважливішим елементом є воля сторін (lex voluntatis), яка виражається контрагентами безпосереднім чином в угоді про арбітраж. Від цієї угоди залежить чи цей спір підлягає вирішенню в арбітражному суді чи ні. Ця теорія заперечує потребу контролю держави за комерційним арбітражем. Згідно з нею, оскільки сторони згодилися передати вирішення спору в арбітражний суд, тобто суд приватного характеру, то держава жодним чином не повинна втручатися в рішення сторін включно з арбітражним рішенням. Рішення арбітражного суду є спільним погодженням сторін. Ця теорія подекуди підпорядковується теоріям медіацій. Відсутність договору про арбітраж, у свою чергу, призводить до того, що навіть якщо цей спір вирішив трибунал або арбітражний суд, так як це відбувається в міжнародному інвестиційному арбітражі, то тоді не маємо справи з комерційним арбітражем [2].

За змішаною теорією, яка виникла як поєднання двох теорій, (юрисдикційної і контрактно-договірної), підкреслюється, що елементом, який ініціює арбітражний

процес, є воля сторін. Пізніше, однак, свобода в прийнятті рішення щодо сфери арбітражного провадження обмежена. Сторони не мають подальшого впливу на перебіг процесу. На основі цієї теорії виконання арбітражного рішення тісно пов'язане з внутрішньою правовою системою держави. У результаті контрактні і юрисдикційні елементи дуже тісно між собою пов'язані. У контексті цієї теорії арбітри не виконують функцію публічного характеру, а лише quasi судову. Підставою для арбітрів є не делегування державою, а воля сторін. Прихильники цієї теорії пов'язують арбітражний процес з місцем, тобто державою-місцезнаходженням арбітражу [3].

Автономна теорія, у свою чергу, головний акцент робить на відірваність від внутрішнього законодавства місцезнаходження арбітражу. Вона пов'язана з концепцією універсалізму і до місцезнаходження міжнародного арбітражу. Ця концепція передбачає відсутність відповідного правопорядку для арбітражного процесу і відсутність пов'язування арбітрів, які вирішують спір з волі сторін, з будь-яким правопорядком арбітражу. Ця теорія акцентує факт, що всі державні порядки є невідповідними для міжнародних процесів комерційного арбітражу. Властивим правом є право і принципи наднаціонального характеру, які походить з різних правових систем, у тому числі системи common law і континентальної системи.

У предметній світовій літературі підкреслюється, що цю теорію неможливо реалізувати на практиці, незважаючи на її суттєві переваги. Вона мала б застосування, якщо б сторони спору завжди добровільно виконували арбітражні рішення, що, на жаль, не є реально можливим. Ми погоджуємось з такою думкою, особливо зважаючи на складність національного поярку визнання та, особливо, виконання іноземних арбітражних рішень.

Що стосується компетентності міжнародного арбітражу — вона виникає з предметного критерію. Відповідно до ст. 15 Гаазької конвенції 1899 року з посиланням на ст. 37 Гаазької конвенції 1907 р. ознакою арбітражу є вирішення спору в суді, обраному сторонами. Це стосується також вибору постановляючого складу, який входить до складу арбітражного суду. Зважаючи, однак, на потреби, пов'язані з організацією арбітражного процесу в світі, виникло чимало інституцій інституційного характеру, а також ad hoc, завдання яких полягає в наданні послуг, пов'язаних з веденням арбітражного спору. Нижче ми наводимо юридичні підстави, а також найважливіші інституції у сфері міжнародного комерційного арбітражу, а також їх компетенції.

Процес творення юридичних меж для міжнародного комерційного арбітражу започаткував Женевський протокол 1923 р. [4], Женевська конвенція 1927 р. [5], Європейська конвенція 1961 р. [6], а також Вашингтонська конвенція 1965 р. [7].

Найважливіше значення мала Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. [8] яка зобов'язувала країни-учасниці та їх загальні суди до визнання договорів сторін, щодо позасудового вирішення спорів у порядку арбітражу, а також до визнання і виконання (з певними обмеженнями) цих вироків з використанням imperium держави. Зміцнення ролі арбітражу відбулося також шляхом гармонізації правових регулювань держав.

Директиви в цій сфері окреслено ЮНСІТРАЛ у модельному законі про Міжнародний комерційний арбітраж (UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration) (1985 р.) [9].

Отже, черговим етапом було введення єдиних правил для ведення арбітражного процесу. У цій сфері з'явилося декілька правил різних міжнародних організацій, таких як: ЮНСІТРАЛ, ICC (International Chamber of Commerce) чи AAA (American Arbitration Association). Ці правила визначали терміни і правила ведення процесу.

Джерела

1. Law and Practice of International Commercial Arbitration [Text] / Alan Redfern, M. Hunter, Nigel Blackaby, Constantine Partasides. — Sweet & Maxwell; 4th edition, 2004. — 661 p.
2. Derains, Y. Guide to the ICC Rules of Arbitration (Second Edition) [Text] / Eric A. Schwartz, Yves Derains. — Kluwer Law International, 2005. — pp: v–596.
3. Lew, J. Comparative International Commercial Arbitration [Text] / Julian D. M. Lew, Loukas A. Mistelis, Stefan Michael Kröll. — Kluwer Law International, 2003. — pp: v–904.
4. Geneva Protocol, 1923: Protocol on Arbitration Clauses, signed at a Meeting of the Assembly of the League of Nations held on the Twenty-Fourth day of September, Nineteen Hundred and Twenty-Three [Electronic Resource] The World Wide Web Virtual Library: Arbitration. — Access mode: http: // interarb. com/vl/g_pr1923.
5. Geneva Convention, 1927. Convention on the execution of foreign arbitral awards, signed at Geneva on the Twenty-Sixth Day of September, Nineteen Hundred and Twenty-Seven [Electronic Resource] The World Wide Web Virtual Library: Arbitration. — Access mode: http: // interarb. com/vl/g_co1927.
6. European Convention on International Commercial Arbitration of 1961. Done at Geneva, April 21, 1961 [Text] // United Nations, Treaty Series. — Vol. 484. — p. 364. — No. 7041 (1963–1964).
7. Convention on the settlement of investment disputes between states and nationals of other states [Electronic Resource] International Centre for Settlement of Investment Disputes. — Access mode: https: // icsid. worldbank. org/ ICSID/StaticFiles/basicdoc/partA. htm.
8. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the “New York Convention”) [Electronic Resource] UNCITRAL. — Access mode: https: // treaties. un. org/pages/ ViewDetails. aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXII-2&chapter=22&lang=en
9. International Commercial Arbitration / Bilousov Yu. V., Konaszczuk W., Kossak V. M. et al.; edit. U. Hellmann, V. M. Kossak. — Khmelnytskyi: Khmelnytskyi University of Management and Law, 2015. — 204 p.

Л. М. БЕРЕСТЕЦЬКА
доц. каф., УРІМБ МАУП

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Поява глобальних мереж зв'язку і, в першу чергу, Інтернету призвела до кардинальних змін в сфері організації і ведення комерційної діяльності. Сформувався новий напрямок бізнесу — електронна комерція (e-commerce).

Електронна комерція — це будь-які форми ділових угод, при яких взаємодія сторін здійснюється електронним способом замість фізичного обміну і в результаті якої право власності на товар чи послугу передається від однієї особи до іншої.

Глобальний ринок електронної комерції щорічно зростає. Цьому сприяє все глибше проникнення інтернету, широке поширення 3G, смартфонів, планшетів, зростання онлайн — продажів на існуючих ринках. За даними Світового банку, проникнення інтернету в Україні щорічно зростає на 5 %. В 2015 році цей показник становив 49 %. Частка онлайн-покупців в роздрібній торгівлі щорічно зростає в середньому на 4 %. В 2015 році вона становила 2,6 %. За цим показником Україна значно поступається європейським країнам (Німеччина — 11,6 %, Великобританія — 15,2 %, в середньому по європейських країнах — 8,4 %).

Український ринок електронної комерції перебуває лише на етапі становлення, водночас має значний потенціал для розвитку. За даними Ekos Global у 2014 році він становив 19 млрд. грн., а в 2015 — 25 млрд. грн. Для порівняння, весь обсяг роздрібної торгівлі України в 2014 за даними Держкомстату складав 903 млрд. грн.

За прогнозами фахівців Української асоціації директ-маркетингу, до 2018 року очікується зростання обсягу ринку e-commerce вдвічі. Цьому буде сприяти прийняття в кінці 2015 р. довгоочікуваного Закону України "Про електронну комерцію". Україна прийняла цей закон однією з останніх в європейській зоні.

Головне досягнення для бізнесу в прийнятті цього закону полягає в тому, що угоди в електронній формі прирівнюються до угод в письмовій формі. Крім цього, документ врегульовує порядок укладання угод в електронній формі.

Зростання обсягів електронної комерції найближчими роками буде супроводжуватись посиленням конкурентної боротьби між інтернет-торгівцями за якість сервісу. Середні і великі гравці з недостатнім рівнем сервісу будуть втрачати частку ринку. Натомість рівень сервісу малих компаній буде підвищуватись завдяки зоорієнтованості на лідерів ринку.

Важливим напрямком для електронної комерції є розвиток інфраструктури, зокрема, логістики, платежів, технологій інтеграції з побічними додатковими сервісами. За прогнозами фахівців, частка продажів з мобільних пристроїв зросте до 30–40 %. Сьогодні кожен п'ятий онлайн-покупець в Україні використовує мобільний при виборі та замовленні товару. Наступні два роки очікується, що кожен другий покупець буде здійснювати купівлю товару з мобільного. І це не тільки український, але і світовий тренд. Глобальне зростання транзакцій з мобільних пристроїв становить 42 % щорічно. На жаль, за оцінками аналітиків Prom. ua на початку 2015 р.

тільки 2 % інтернет-магазинів в Україні були адаптовані для відвідувань і купівлі з мобільних і оснащені мобільним додатком для управління.

Посприяти розвитку електронної торгівлі в Україні може розширення способів оплати для покупців, зокрема можливість платити карткою. Сьогодні українці за допомогою карток купують більше за кордоном, ніж усередині країни. Резервом для збільшення обсягів продажів онлайн-торгівлі є активна співпраця інтернет-магазинів з установами, які можуть надати покупцям кредит.

Серед тенденцій розвитку електронної комерції в Україні слід зазначити персоналізацію, тобто адаптацію інтернет-магазина, товарних пропозицій, цін під конкретного користувача, який в даний момент зайшов на сайт. Інтернет-магазин, маючи інформацію про предмет купівлі, може запропонувати клієнту купити аксесуари до нього, надішле каталог з новими надходженнями або лист-нагадування.

За оцінками фахівців персоналізація дозволяє на 20 % збільшити відсоток конверсії в покупку, збільшити розмір замовлення і підвищити лояльність покупців.

Одним з найвигідніших інструментів збільшення продажів в інтернет-магазинах є E-mail- маркетинг. За деякими оцінками в категорії "Одяг" розсилки можуть приносити до 50 % покупок. Світова статистика засвідчує, що 2014 році E-mail-маркетинг генерував 26,7 % продажів через мобільні телефони порівняно з 20,9 % через ПК та 23,1 % — на планшетах. На жаль, українські інтернет-магазини в своїй більшості розглядають E-mail-маркетинг як канал реклами, а не як засіб комунікацій з відвідувачем.

Економічна криза в Україні, падіння купівельної спроможності населення підштовхнуло українців до пошуку шляхів економії грошей та оптимізації свого часу. Відповіддю на ці запити в e-commerce стала ніша онлайн-замовлення послуг. Більшість замовлень виконуються в категоріях "Доставка", "Клінінг", "Домашній майстер". Користується попитом також приватні послуги дизайнерів, програмістів, копірайтерів. Завдяки цим сервісам українці виконують одноразові доручення один для одного в обхід спеціалізованих фірм.

Новітнім напрямком розвитку в e-commerce в Україні є електронні держзакупівлі. Новий ринок електронних послуг для державних структур з'явився в 2014 році. Сьогодні його обсяг перевищує 250 млрд. грн. на рік. Впровадження електронної системи Prozorro дало змогу тисячам українських малих та середніх піпдприємств приймати участь в тендерах по держзакупівлях. Всі торги проходять через приватні торгівельні майданчики, такі як e-tender.biz, DZ. prom.ua, smarttender. Це забезпечує прозорість участі та проходження торгів, громадський контроль за ними та виключає корупційну складову.

Важливою і перспективною тенденцією розвитку електронної комерції є перехід найбільших рітейл-мереж в онлайн. Вони розвивають свої сайти, вибудовують комунікації зі своїми покупцями в онлайн-каналі.

Найбільшу активність в онлайні виявляють мережі з продажу техніки та електроніки: Ельдорадо, Comfy і Фокстрот. В категорії "Одяг, взяття та аксесуари" лідерами в онлайн-продажу є Інтертоп, Carlo Pazolini, Helen Marlen. Ці компанії розвивають власні інтернет-магазини, а також налагоджують співпрацю з іншими торгівельними майданчиками. Наприклад, товари мережі Інтертоп можна знайти як у власному інтернет-магазині, так і на Rozetka.ua.

Ті категорії продавців, які не мають інтернет-магазинів, використовують інтернет майданчики, такі як Prom. ua та All. biz.

Український торгівельний майданчик Prom. ua є одним з каналів продажу продукції малого та середнього бізнесу кінцевим споживачам. Сьогодні на майданчику

зареєстровано понад 543 тис. компаній та 58 млн. товарів та послуг. Щоденно торгівельний майданчик відвідує понад 1 млн. користувачів.

З допомогою міжнародного торгівельного майданчика All. biz малий та середній бізнес з 90 країн світу продає один одному товари та послуги. Сьогодні на ресурсі зареєстровано 1,4 млн. компаній та 22 млн. товарів та послуг. За добу ресурс відвідують понад 700 тис. чол., а щомісячно реєструється 350тис. заявок на поставку товарів чи надання послуг.

Інтернет-комерція створила широкі можливості для зовнішньо економічної діяльності малого та середнього бізнесу.

Незважаючи на зниження ділової активності в Україні (за даними Держкомстату з 2013 по 2015 рр. індекс промислового виробництва впав на 20 %), на All. biz зростає кількість заявок на експорт товарів (за 2015 р. порівняно з 2014 р. — на 75 %). Найбільшими запитами серед зарубіжних країн стали українські продукти харчування та напої. На другому місці — продукція сільського господарства, на третьому- ліс та пиломатеріали.

В експортному e-commerce першість тримає пшениця, на яку в 2015 році було подано на 1200 % більше заявок, ніж в 2014році.

Серед країн, які найбільше купують українську продукцію через інтернет- Німеччина, США, Білорусія, Румунія, Казахстан.

Серед регіонів України в експорті через інтернет лідерами є Київ, Дніпропетровськ, Харків.

За прогнозами фахівців в 2016 році буде відбуватися подальша “інтернетизація” B2B бізнесу, зростання експорту в країни Західної Європи та Північної Америки, а також торгівельних відносин з найближчими сусідами (Польща, Білорусія, Румунія) на існуючому рівні.

Джерела

1. Закон України “Про електронну комерцію” від 3 вересня 2015 року № 675-XIII-ВВР,2015 р., № 45, с. 410.
2. Калужский М. Л. Електронная комерция: маркетинговые сети и инфраструктура рынка. — М.: Экономика, 2014 г. — 328 с.
3. Плескач В. Л. Електронна комерція. — К.: Знання, 2007 р. — 535 с.

В. Д. БІГДАШ
докт. філос. в гал. екон., ІМЕФ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ МЕНЕДЖМЕНТУ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Наукове обґрунтування процесу управління та формування відповідних принципів відбулося у кінці дев'ятнадцятого початку двадцятого століття (Федеріко Уінслоу Тейлора, Анрі Файоль, Р. Емерсон, Генрі Форда та ін.), але і в поточний період актуальним залишаються питання формування принципів у окремих видах менеджменту, зокрема менеджменту страхової діяльності. На нашу, принципи страхового менеджменту доцільно розглядати у трьох напрямах:

1) принципи державних вимог до забезпечення зовнішнього середовища діяльності страхових компаній, зокрема принципів ліберальної національної економіки;
2) принципи підприємницької діяльності страхової компанії як суб'єкту господарювання;
3) принципи діяльності страхової компанії як спеціального підприємства, яке надає унікальні фінансові послуги по забезпеченню страхового захисту для клієнтів-страхувальників по певним видам страхування, на які державою видані ліцензії.

До першої групи принципів відносяться узагальнені принципами господарювання в Україні, які забезпечують державні органи згідно чинного законодавства та які відповідають принципам ринкової ліберальної економіки. До таких принципів згідно зі ст. 6 Господарського кодексу України відносять:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;
- вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;
- обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- захист національного товаровиробника;
- заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Друга група принципів визнає вимоги до діяльності страхової компанії як підприємства. Страхова діяльність, як певна сфера підприємницької діяльності, ґрунтується на загальновизнаних та встановлених чинним законодавством принципах згідно ст.44 Господарського кодексу України. Адаптовано до страхового підприємництва ці принципи визначимо наступним чином:

1) вільний вибір страховиком видів страхової діяльності;
2) самостійне формування страховиком програми діяльності, вибору постачальників і споживачів страхових послуг, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін та послуги відповідно до закону;

3) вільний найм страховиком працівників;
4) комерційний розрахунок (забезпечення прибутковості) та оцінка, контроль і управління власним комерційним ризиком;
5) вільне розпорядження прибутком, що залишається у страховика після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
6) самостійне здійснення страховиком зовнішньоекономічної діяльності (зокрема, перестрахування), використання ним належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

До третьої групи відносяться спеціальні принципи страхової діяльності, що використовуються страховиком при організації специфічної діяльності — при організації страхового захисту своїм клієнтам-страхувальникам за допомогою надання страхових послуг. Організація страхового захисту включає безпосередньо дії страховика в процесі укладання та виконання договору страхування з страхувальниками, а також дії по перестрахуванню та фінансовій діяльності по управлінню страховими резервами. В українському законодавстві ці принципи подані, в першу чергу в Господарському та Цивільному кодексах, законах "Про страхування", "Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг". До спеціальних принципів страхування відносять наступні: страхового інтересу; страхового ризику; граничної сумлінності; відшкодування; суброгації; перестрахування та співстрахування; контрибуції; диверсифікації; конкуренції; фінансової надійності, платоспроможності; фінансового моніторингу.

Перші шість принципів відносять до класичних принципів страхування, що відповідають відносинам страховика та страхувальника при здійсненні договорів страхування. Вперше ці принципи були юридично сформульовані в англійському законі про морське страхування в 1906 р.

Наступні принципи відповідають сучасним тенденціям розвитку страхових ринків, враховують вплив зовнішніх факторів і спрямовують діяльність страховика на забезпечення сталого розвитку його бізнесу та збільшення капіталізації (вартості) страхової компанії.

Вказані вітчизняні підходи до формування принципів страхової діяльності в цілому відповідають вимогам міжнародного законодавства та міжнародних спеціалізованих професійних об'єднань. Зокрема, Міжнародна асоціація органів нагляду за страхуванням (IAIS), що створена в 1994 р. за участю 100 країн світу, встановила наступні ключові принципи для органу нагляду за страховою діяльністю по напрямам:
1) організація нагляду за страховою діяльністю;
2) порядок ліцензування;
3) дії при змінах у контролі компанії;
4) вимоги до корпоративного управління;
5) контроль внутрішніх механізмів контролю страховика;
6) активи: вимоги до формування, оцінювання, ліквідності та ін. заходів управління;
7) пасиви: визначення пасивів, зобов'язання за страховими полісами або технічні резерви, суми дозволених кредитів при перестрахуванні;
8) достатність капіталу та платоспроможність, зокрема встановлення мінімального рівня капіталу при ліцензуванні та ділових операціях;
9) вимоги до похідних та "позабалансових" операцій;
10) перестрахування (встановлення вимог до обсягу зобов'язань, рівня довіри);
11) ринкова поведінка (діяти чесно, відверто, професійно, турботливо, старанно, відповідно до пруденційних норм, інформувати, уникати конфлікту інтересів тощо);

12) фінансова звітність (подається для оцінки фінансової стійкості операцій страховика, отримується від актуаріїв, аудиторів тощо, організовується шляхом: встановлення обсягу і частоти надходження всіх звітів, розробка стандартів щодо утворення страхових резервів та інших пасивів, що входять до фінансової звітності);
13) інспектування на місці з метою аналізу ділових операцій;
14) санкції (введення обмежень на ділові операції, видання приписів, право застосування інших санкції, в т. ч. анулювання ліцензії);
15) ділові операції в інших країнах (всі страхові заклади підлягають нагляду, в т. ч. міжнародні страхові групи, створення закладу за кордоном узгоджується органами нагляду обох країн);
16) координація і кооперування (обмін інформації між різними наглядовими органами, укладання договорів, обмін інформацією, співпраця в інших напрямках);
17) конфіденційність (орган нагляду повинен дотримуватися офіційної таємниці, зберігати конфіденційну інформацію, одержану від інших органів нагляду).

Згідно з положеннями Асоціації IAIS ключові принципи сприяють ефективному розвитку нагляду шляхом:

- виступу основним орієнтиром для органів нагляду в усіх юрисдикціях;
- доповнення їх залежно від спеціальних умов та особливостей ринків страхування;
- допомоги органам нагляду виконувати свої функції на ринку страхування.

Таким чином, для страхової діяльності в Україні характерні загальні та спеціальні принципи страхового менеджменту, що формуються на законодавчій основі та практиці діяльності суб'єктів страхового ринку.

А. В. ГАВЛОВСЬКА
докт. філос. в галузі права, ст., викл., Одеський Інститут МАУП

ОПТИМАЛЬНІ ПОДАТКИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ ТА ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ ГРОМАДЯН

За допомогою певної податкової політики держава регулює такі соціально-економічні процеси, як обсяг виробництва, зайнятість, інвестиції, розвиток науки і техніки, структурні зміни, ціни, зовнішньоекономічні зв'язки, рівень життя населення, рівень споживання певних товарів тощо.

До основних характеристик політичного іміджу держави, що істотно впливає на економіку та її зростання в країні, можна віднести: політичну стабільність в країні, регіональну політичну стабільність, податкову стабільність, захист приватної власності та законослухняність як провідний принцип організації суспільного життя [1].

Саме під впливом досить негативного стереотипу щодо діяльності податкової служби створюється оцінка громадянами України необхідності сплати податків як основи стабільності держави. Слід зазначити, що більшість населення просто не розуміє значення податків і не звикла займатися проблемами наповнення бюджету, хоча від нього залежать всі соціальні виплати і гарантії. Тому державі взагалі і податковим органам зокрема, слід робити все для того, щоб платник розумів і усвідомлював значення податків для держави, для своєї родини і для себе особисто.

Необхідність зміни ставлення громадян до сплати податків викликана необхідністю стабілізації та розвитку економіки в Україні та створення позитивного іміджу країни, як правової, соціальної, демократичної держави.

Слід відмітити, що на практиці ані підприємці, ані населення не вважають себе соціально активними учасниками податкових правовідносин, оскільки від них не залежить ні встановлення оптимальних податків в країні, ні розподіл бюджетних коштів.

Крім того, негативному ставленню до сплати податків з боку населення сприяють суперечливі повідомлення податкової служби в ЗМІ про виконання плану збору податків на 100 відсотків та, одночасно, про відсутність коштів у бюджеті. Це все не може не впливати на негативне ставлення платників податків до фіскальних органів, зокрема, та до держави в цілому.

Слід відмітити, що ідеологи фіскальної системи намагаються переконати себе і нас в тому, що, якими б низькими не були податки, ніде в світі їх не хочуть платити. Однак природа накопичення грошей в бюджеті у всьому світі одна — вони не стягуються, як у нас, а їх платять платники податків. Так, основою філософії, наприклад, американської податкової системи є добровільна сплата податків. "Податки — це вартість послуг держави, і з прайс-листом цих послуг можна ознайомитися", — кажуть у США [2]. Звичайно, є такі, які ухиляються від сплати податків, тому в складі IRS існує управління кримінальних розслідувань — аналог нашої податкової міліції. Разом з управлінням аудиту і примусових стягнень вони формують у платників податків розуміння неминучості, невідворотності і справедливості процесу оподат-

кування. Зустрічні перевірки, аналіз декларацій третіх осіб, співставлення сум, що проходять через банківські рахунки, не залишають шансів на ухилення від сплати податків. Розуміння того, що всі заплатять податки, переконує кожного, що і він повинен їх платити. Так у людей виховується усвідомлення того, що податки — це їх громадянська відповідальність, що це — ціна демократії.

В Україні не може і далі залишатися невирішеною колізія протистояння "громадянин-платник податків — держава-збирач податків", а значить актуальним є питання щодо подолання правового нігілізму громадян та, врешті решт — формування позитивного іміджу держави.

Наголосимо, що думка громадськості про податки складається під впливом цілого ряду факторів, які можна розглядати як складові загального іміджу держави: складність та незрозумілість податкового законодавства, кількість податків, зборів та інших обов'язкових платежів, знань про діяльність фіскальних органів і досвіду спілкування з ним, недодержання принципів оподаткування, таких як: фіскальна достатність, соціальна справедливість, та економічність оподаткування, а також відсутність прозорого контролю з боку громадян за використанням бюджетних коштів.

На сьогоднішній день, відповідно до Податкового кодексу, в Україні справляються 8 податків, 2 збори і мито [3], але законодавці постійно вносять пропозиції щодо збільшення кількості податків, про розширення бази оподаткування, підвищення податкових ставок. Крім того, єдиний соціальний внесок, який не входить в податкову систему України, але реформується Міністерством фінансів України без участі Міністерства соціальної політики, лягає тяжким і незрозумілим тягарем на плечі підприємців.

В масову свідомість впроваджується антиправова залежність: вигідніше ігнорувати вимоги законів — невигідно жити за законом. На рівні суспільної свідомості невиконання норм права не викликає осуду. Наприклад, несплата податків в очах більшості не є злочином тому, що податковий тягар є надмірним і руйнує стимул для зайняття підприємницькою діяльністю. Тому, важлива роль у подоланні правового нігілізму і, як наслідок, підвищення авторитету та іміджу України, належить вдосконаленню податкової політики і реформуванню податкового системи. Дисципліна і справедливість у сфері оподаткування, прозорість господарчих відносин створювали б умови для розширення виробництва і на цій основі — розвитку соціальної сфери, підвищенню ділової активності громадян та їх правової культури [4].

Незадоволеність населення податковим законодавством автоматично переходить в неприязнь до податківців, які повинні виконувати це законодавство, тобто служать способом примусу щодо громадян. Інша причина негативного іміджу української податкової служби полягає в складності і нестабільності вітчизняного податкового законодавства та в його поганому знанні платниками податків.

Все це так чи інакше впливає на вирішення основного завдання — створення і підтримання внутрішнього позитивного іміджу України.

Таким чином, держава в цілому, та фіскальні органи зокрема, повинні на практиці переконувати населення в тому, що держава діє в інтересах як всього суспільства, так і конкретного члена цього суспільства, тісно співпрацювати з пересічним громадянином-платником податків, забезпечувати дотримання принципів рівності всіх платників податків (підприємств і громадян) перед податковим законодавством, фіскальної достатності та економічності оподаткування, забезпечувати не тільки ефективне наповнення бюджету, а й витрачання коштів бюджету на розвиток, процвітання і стабільність в державі, додержання принципів ефективності та результативності бюджетної системи [5], поряд з справлянням податків інформу-

вати та консультувати платників податків, допомагати їм у здійсненні фінансового та податкового планування; принципово, професійно та безкомпромісно боротися з фактами як свідомого порушення податкового законодавства, так і неефективного витрачання коштів бюджету на державні органи, що забезпечують виконання задач і функцій держави.

Підсумовуючи, відмітимо, що імідж України як стабільної держави створюється як за допомогою заходів, спрямованих на сприйняття її потенційними платниками податків, так і діями, що надають підсвідомий вплив: символікою, гаслами.

Керівництву нашої держави та кожному громадянину потрібно чітко усвідомити, що таке явище як правовий нігілізм є значною перепоною на шляху державно-правових та соціально-економічних реформ.

На нашу думку, одним з недоліків державних органів України вважається закритий характер роботи цих органів, відсутність ефективної системи звітності та контролю з боку суспільства. І це в той час, коли транспарентність (прозорість, наочність, доступність розумінні) діяльності влади визнається важливою передумовою і ознакою демократичного суспільства, чинником його відкритості.

Перевага відкритої влади полягає в тому, що коли громадяни знають, скільки і куди витрачаються їхні податки, як і чому було прийнято те чи інше рішення, вони, певною мірою, стають учасниками його прийняття і, очевидно, більш охоче підтримують його виконання.

Джерела

1. Задорожный В. Н. Влияние имиджа государства на экономический рост / В. Н. Задорожный [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. elitarium. ru/2007/06/07/vlijanie_imidzha_gosudarstva_ na_jekonomicheskijj_rost. html
2. Зикун Н. И. Формирование позитивного имиджа государственной налоговой службы Украины: задачи и проблемы / Н. И. Зикун [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // antireligion. org. ua/ articles/190-Formirovanie_pozitivnogo_imidzha_ gosudarstvennoy_ nalogovoy_sluzhbi_Ukraini_zadachi_i_problemi. html
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112.
4. Чернєй В. В. Подолання правового нігілізму — важлива умова розбудови правової держави: Автореф. дис... канд. юр. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. — К., 1999. — арк.150 — Бібліогр.: арк. 136–150
5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50–51, ст. 572 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/2456–17/paran191#n191

Є. Ю. ГОНЧАРЕНКО
д-р філос. в гал. освіти, УАІМВЛ МАУП

СУЧАСНА "ПРАВОВА ЛІНГВІСТИКА" ЯК ПИТАННЯ СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Різні країни мають різні юридичні системи, які користуються власними юридичними термінами. Наприклад, німецька мова "обслуговує" юридичну систему ФРН, Австрії, Швейцарії, Ліхтенштейну. На відміну від простих проблем перекладу, специфіка перекладу правових документів, судових процесів, загалом юридичного перекладу вивчена недостатньо. Проблема полягає в тому, що при перекладі юридичних документів треба враховувати не тільки спеціальну лексику, але й існуючу різницю в законодавстві німецькомовних країн, особливості німецького правового дискурса.

21 століття називають "століттям перекладу" [6, с. 15], тому що перекладацька діяльність отримала дуже великий розмах, дякуючи зростаючий інтенсивності міжнародних контактів. Лінгвістична еквівалентність юридичних понять дуже часто недосяжна, але тексти юридичного напрямку мають "клішовану форму і інформація, з якої вони складаються, має оформлюватися в раз і назавждивстановлений спосіб, згідно з чіткими конвенціями" [1, с. 282]. На сьогодні "Хартія про права людини" уніфікована для європейців, а для держав-членів Європейського Союзу — документи, положення та рішення цієї міжнародної організації.

Робота перекладача в сфері правової лінгвістики — це не тільки досконале засвоєння термінології юридичного перекладу правових документів, а й досконале знання культурних особливостей носіїв мови, знання специфічних професійних конструкцій. Характерною рисою юридичної лексики та стилістики є "канцелярський стиль" [1, с. 282]. Лексичний фон є консервативним з великою кількістю включень канцелярських кліше та словосполучень. Синтаксис є громіздким та складним, граматично вживаними є презенсні форми дієслів, а також модальні конструкції (haben\sein+ zu+Infinitiv), які мають наказову семантику. Дуже часто тексти документів перекладаються за готовими кліше, оскільки трансформації та однозначні еквіваленти є ознакою правової лінгвістики. "Завдання подібних текстів — повідомити реціпієнту об'єктивну достовірну інформацію, а іноді вказати на деякі дії" [1, с. 282]. "DerEuropäischeGerichtshof (EuGH) hatdieAufgabe, dasRechtbeiderAusübungundAnwendungderGemeinschaftsverträgezuwahren" — Європейський суд забезпечує дотримання прав при тлумаченні та застосуванні Договору про ЄС [4, с. 82].

Складність юридичного перекладу вимагає глибоких знань та орієнтації в деталях в галузі юриспруденції, для того щоб "вибудувати речення в логічнопобудованому тексті без протирічь та непорозумінь" [3, с. 78]. Юридичний переклад потребує особливої точності в формулюваннях, неприпустимо перекладати "приблизно за змістом", навіть дрібні помилки та неточності можуть призвести до неправильного тлумачення змісту і, як наслідок, до неправильних дій, наприклад, до судового позову. Для перекладача є також необхідним враховувати різницю в законодавстві різних країн.

Спираючись на класифікацію науково-дослідницької групи Берлінсько-Бранденбургської академії наук, яка займається вивченням мови права та за визначенням німецького вченого-лінгвіста Альберта Подлеха в "правовій лінгвістиці" можна виділити деякі питання зв'язку мови та правових норм:

1. Судова лінгвістика — вивчення та розробка в правовій практиці технічних навичок розслідування за допомогою лінгвістики;
2. Юридична аргументація "засобами нормальної мови, враховуючи її багатозначність, варіативність та неозначеність" [5, с. 32].
3. Комунікація в суді — це мовна поведінка перед судом, яка включає питання риторики, стилістики, соціальні та діалектні відмінності.
4. Мовні норми в праві — "правові приписи щодо мовив суді, вимоги до юридичних перекладів, питання мовних позначень, наприклад, права торгових знаків тощо".
5. Критерії тлумачення текстів — "взаємодія мовних закономірностей та позамовних критеріїв" [5, с. 34].
6. Мовні вимоги до юридичних формулювань щодо "зрозумілості та однозначності" [5, с. 34].

Особливості перекладу лінгво-етнічного характера полягають в тому, що не завжди вдається знайти еквівалент фіксованому словосполученню або терміну. "Головним чином, проблеми у перекладача виникають тому, що в мові перекладу відсутні мовні конструкції, які досить точно змогли б описати терміни вихідної мови" [2, с. 27]. Крім того, "залежність текста від культурних особливостей та ментальності народу, а також від його правової системи, може призвести до того, що зміст текста у вихідній мові не буде відповідати змісту в мові перекладу навіть при абсолютно дослівній інтерпретації" [2, с. 29].

Скоріш виключенням, ніж правилом є випадки можливого перекладу фразеологізмів з національно-культурною семантикою в німецькій мові через фразеологічний еквівалент, тобто фразеологічним шляхом, хоча різниця в семантиці є відчутною, наприклад: TagderoffenenTür–день відкритих дверей (дослівно- день відкритої двері); derStimmzettel — виборчий бюлетень (дослівно — виборча записка), Rechnungtragen — враховувати (дослівно — нести рахунок); dasPrinzipderSteuerpolitik– принципи податкової політики (дослівно-принцип), іменник derKonservatorозначає "співробітник, хранитель музею". Іменнику "консерватор", який вживається як політичний термін, в німецькій мові відповідає "Konservative", "dasDeputat" не може бути перекладено "депутат", оскільки зміст його зовсім інший – "заробітна плата натурою" (треба зважати на артикль). Для виявлення семантики слова дуже важливим є загальне похідне значення, оскільки тільки на його основі можливо розкрити семантику слова в контексті. "Dr. Geyerstelltefest, dassseineBehandlungauchnach seiner Wiederherstellung schonend geblieben war". (L. Feuchtwanger. "Erfolg", S. 143). Іменник "dieWiederherstellung" з основним значенням "відновлення" у вищезгаданому контексті означає відновлення сил, здоров'я хворого, тобто одужання. "Доктор Гейер встановив, що і після одужання (Крюгера) відношення до нього залишалося дбайливим". Але в правовому, юридичному контексті це слово означає "відновлення в правах", "реабілітація": "... ichrechneaufFreispruchundWiederherstellung" — " ...я розраховую на виправдання та реабілітацію" (Л. Фейхтвангер. "Успіх", с. 200).

У сфері перекладу безеквівалентної лексики застосовуються, наприклад, відповідності-запозичення: Wechsel — вексель, Buchhalter — бухгалтер, відповідності — кальки: Reichstag– Рейхстаг, Gastarbeiter– гастарбайтер тощо.

Експлікація або описовий переклад — переклад, при якому лексична одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, яке пояснює або описує значення цього слова. Опис при перекладі застосовується у відношенні неосвоєних понять і передбачає розгорнуте визначення безеквівалентної одиниці мови оригіналу, коли неможливий переклад в інший спосіб. "Erbschleicher"– особа, яка шляхом обману намагається отримати спадок; "Scheidungskinder" — діти із сімей, батьки яких розлучилися; "Zivilist" — спеціаліст з цивільного права тощо. Дуже часто опис застосовується для перекладу стійких словосполучень, а перевагою його є те, що він здатний повністю розкрити суть явища. "Anlernberuf" — професія, яка засвоюється безпосередньо на місці роботи в процесі нетривалого навчання; "Mitstimmungsrecht!" — право робітників та службовців брати участь в управлінні підприємством.

Зважаючи на вищезазначене можна зробити висновок, що "правова лінгвістика" та переклад юридичних текстів є складним та цікавим завданням для перекладача. Такий переклад передбачає різноманітні підходи. При створенні фінального варіанта тексту перекладу необхідно враховувати відмінності у засобах, які використовують німецька та українська мови. Юридичний переклад та переклад юридичних документів є одним з найбільш затребуваних напрямків перекладу і лінгвістичні труднощі полягають в тому, що на перекладачеві лежить дуже велика відповідальність за ціну помилки. Специфічність юридичної мови, складні юридичні формулювання, комплексний характер послуг, наприклад, нотаріальні послуги, засвідчення перекладу та легалізація (апостиль) в багатьох випадках для адекватного перекладу вимагають у перекладача юридичної освіти або великих спеціальних правових знань.

Джерела

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение. — М.: Academia, 2006.
2. Алимов В. В. Юридический перевод. Практический курс. Английский язык. — М.: КомКнига, 2009.
3. Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода: Сб. статей. — СПб., 2004.
4. Олійник В. О., Гавриш М. М. Німецька ділова мова. Практикум., МАУП, 2003.
5. Томсон Г. В. Курс юридического перевода (гражданское и торговое право). — М.: МГИМО, 2004.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. — М.: Филология, 2002.

М. І. ГРИГОР'ЄВА
докт. філос. в гал. екон., УАІМВЛ МАУП

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ

Вибір професії — один із найважливіших життєвих виборів, які повинна здійснювати людина в юному віці. Успішне вирішення проблеми професійного вибору має вагомі наслідки і для особистості і для суспільства.

Правильний вибір професії — це важлива умова підвищення продуктивності праці, як запоруки добробуту громадян та процвітання держави.

Втрати із-за погано налагодженої системи профорієнтації надто великі. Погано організована профорієнтаційна робота приводить до того, що чимала кількість молодих людей обирає майбутню професію, керуючись поверхневими мотивами. Через ігнорування наукових підходів до вибору професії, у працівника розвивається синдром незадоволеності своєю долею, появляються психологічні комплекси, психосоматичні захворювання. Зі сторони інтересів держави: понижена продуктивність праці, низька її якість, відсутність спеціалістів на робочих місцях, неможливість використовувати працівників по спеціальності, брак робочої сили в одних галузях і надлишок в інших тощо.

Довузівська підготовка виступає актуальною науковою проблемою в єдиному контакті з профорієнтаційної роботою, вимоги до якої в останні роки значно зростають. На необхідність розширення такої роботи давно націлює прийнята Кабінетом Міністрів України "Конвенція державної системи професійної орієнтації населення".

На сьогоднішній день профорієнтаційна робота у більшості ВНЗ України зведена до: реклами освітніх послуг в ЗМІ та на телебаченні; організації Днів відкритих дверей; участі у виставках освітньої діяльності ВНЗ; підготовки до друку рекламних матеріалів про інститут; консультування абітурієнтів щодо умов навчання у ВНЗ. Довузівська підготовка учнів здійснюється у ВНЗ тільки з тих дисциплін, з яких проводитиметься зовнішнє незалежне тестування, результатів якого потребує даний ВНЗ.

Нами розглянуто та проаналізовано особливості профорієнтаційної роботи в країнах далекого зарубіжжя, які мають показову систему освіти, підпорядковану сучасним професійним вимогам. Рівень безробіття у вищезазначених державах пов'язаний з якістю проведення профорієнтаційної роботи, оскільки при правильній організації професійної орієнтації кількість незайнятих громадян зводиться до мінімуму.

У Великобританії накопичений багаторічний досвід раціональної профорієнтаційної діяльності. Тут, право починати професійне навчання мають підлітки з 14 років. Оскільки таке навчання проводиться не тільки в професійних коледжах, але і в об'єднаних школах, центрах професійної підготовки на виробництві та центрах зайнятості, отримати відповідну підготовку можуть і ті, хто вирішив продовжувати загальну академічну освіту. Особливу увагу слід звернути на практику створення в

англійських школах міні-підприємств. Така діяльність допомагає визначити і розвинути свої інтереси і схильності, придбати підприємницькі навички в малому бізнесі, навчитися покладатися на себе, проявляти ініціативність і відповідальність у різноманітних життєвих і трудових ситуаціях.

У Франції суть профорієнтації полягає в тому, щоб виховати у молоді "здатність робити вибір", включаючи вміння враховувати всі об'єктивні і суб'єктивні чинники, що впливають на нього. У зв'язку з цим, однією з основних характеристик даної системи є її інформаційна спрямованість. Зокрема велику увагу, особливо на ранніх етапах (I–V класи, тобто 11–13 років), приділяється всебічному вивченню індивідуальних особливостей кожного учня, виявлення переважаючих у нього інтересів і вподобань. Отримані в результаті спостережень і тестування дані заносяться в особисте досьє учня, в якому міститься велика кількість інформації щодо нього, і яке є обов'язковим поданням при вступі до чергового навчального закладу. Одним із ключових напрямків в рамках професійної орієнтації у Франції є встановлення і підтримання зв'язку з сім'єю. Так, класний керівник, зібравши певні дані про зміну інтересів щодо того чи іншого виду діяльності, прояву здібностей учнів та їхніх професійних планів на майбутнє, запрошує батьків для обговорення майбутнього їхніх дітей.

У Німеччині проводиться активна профорієнтаційна робота на базі навчальних закладів. У початковій школі діти здобувають базові знання з основних предметів. Після закінчення цього етапу учнів розподіляють за школами різних типів залежно від їх здібностей.

На сучасному етапі в Німеччині існує два підходи до професійної підготовки молоді. Перший полягає в тому, що для роботи у компанії здобувач зобов'язаний спочатку виконувати функції помічника, опановуючи обрану професію. Цей підхід є вигідним для держави, оскільки відпадає необхідність витрачати кошти на виробниче навчання працездатної молоді, і сприяє рівномірному розподілу робочої сили, розвитку невеликих населених пунктів через зменшення міграції людей в мегаполіси.

Другим підходом для первинної професіоналізації учнівської молоді є модель "трудового року", яка полягає в тому, що після одержання загальної середньої освіти випускник має можливість подати заявку в земельні органи соціального забезпечення або благодійні організації про своє бажання відпрацювати рік у рамках соціальних проектів. Передбачається, що в ході "трудового року" людина має визначитися з майбутньою спеціальністю, одночасно здобувши навички трудової діяльності.

Такі підходи наближення системи освіти до потреб ринку праці допомагають зменшити кількість помилок при виборі тієї чи іншої професії, оскільки сприяють повному розумінню майбутньої спеціальності.

На сучасному етапі невід'ємною складовою освітньої системи у США є курс Career Development (Розвиток Кар'єри). Він покликаний ознайомити з професіями дітей у віці від 5 до 14 років. Учнів з початкових класів налаштовують на те, що потрібно витримувати жорстку конкуренцію на ринку вакансій і для їх професійної обізнаності у кожній школі щомісяця проходить день відкритих дверей для зустрічі з потенційними роботодавцями.

Після закінчення середньої школи учні продовжують навчання у старшій школі, яка за віком відповідає 15–18 рокам. Саме в цьому віці школярам надається можливість самостійно обирати додаткові заняття, враховуючи свої вміння і вподобання У випадку, коли обрана спеціальність не сподобалась учневі, пропонують іншу, доки схильності школяра та його уявлення щодо професії не будуть збігатися з вимогами обраного фаху. Такий принцип, на думку фахівців США, і є гарантією успішної профорієнтаційної роботи.

На думку японських дослідників, саме молодші класи середньої школи представляють найбільш підходящу стартову точку для формування готовності учнів до планування професійного шляху. Однією з головних цілей молодших класів середньої школи (тобто — другого ступеня) вважається підготовка до кар'єри шляхом озброєння учнів основними знаннями щодо професій, корисних суспільству, розвитку у них професійних навичок і умінь, здатності вибирати навчальні курси, які найбільш відповідають запланованому професійному шляху, що в свою чергу, найбільше відповідає їхнім особистим вподобанням і особливостям. Зміст навчальних курсів має бути реалістично ув'язано з усвідомленням професії, включаючи широкого огляду світу праці, дослідження і підготовку до кар'єри (трудового шляху) щодо всіх соціально важливих професій. Кожен індивід повинен вміти розпізнавати свої потреби, здібності, цінності і установки.

Підходи до організації та проведення професійної підготовки молоді у країнах далекого зарубіжжя різняться між собою. Їх аналіз дає змогу простежити за професійною орієнтацією за кордоном, творчо впроваджувати профорієнтаційні ідеї у нашій країні з урахуванням національних особливостей. Це такі напрямки, як створення в школах міні-підприємств, як у Великобританії, які сприятимуть розвитку інтересів та вподобань, отриманню підприємницьких навичок у малому бізнесі, будуть вчити покладатися на себе, проявляти ініціативність і відповідальність у різноманітних життєвих і трудових ситуаціях вже в період навчання в школі; створення центрів інформації та профорієнтації, як у Франції, в яких будуть проводитися індивідуальні консультації з учнями та їх батьками з метою допомогти здійснити професійний вибір, розробити конкретний план на майбутнє, активізація саме напрямку роботи з батьками у вітчизняній системі профорієнтації, особливо в умовах відсутності централізованої системи профорієнтаційних установ; поєднання профорієнтації з виконанням соціальних проектів, з досвіду Німеччини та практичну підготовку у місцевих фірмах за майбутньою спеціальністю, що сприяє рівномірному розподілу робочої сили, розвитку невеликих населених пунктів через зменшення міграції людей в мегаполіси; можливість, яку мають школярі середньої школи США: самостійно обирати додаткові заняття, враховуючи свої вміння і вподобання, завдяки чому у майбутніх фахівців є реальна можливість перевірити себе на практиці доки схильності школяра та його уявлення щодо професії не будуть збігатися з вимогами обраного фаху; ранній початок цілеспрямованої роботи, як в Японії, який буде сприяти підготовці учнів до кар'єри шляхом озброєння їх основними знаннями щодо професій, корисних суспільству, розвитку у них професійних навичок та вмінь.

Незабаром, відчутні переваги перед конкурентами будуть мати ті навчальні заклади, які зараз вкладуть або вже вклали необхідні кошти в створення підготовчих структур, які допоможуть не тільки правильно визначити найбільш підходящу сферу діяльності, але і адаптувати майбутніх студентів до вимог та програм підготовки фахівців.

На сьогоднішній день в Україні, за нашими даними, існує не більше 20 навчальних і позашкільних закладів (шкіл, відділень, факультетів, центрів), які якісно озброюють майбутніх студентів управлінських вузів первинними знаннями в області менеджменту (Ліцей МАУП — учасник асоційованих шкіл ЮНЕСКО, Київський фінансово-правовий ліцей, Київська академія дитячого підприємництва "Ділові діти України", Львівський ліцей менеджменту, Кіровоградська школа юного менеджера при обласному дитячо-юнацькому центрі тощо). Це освітні заклади нового типу, де навчальний процес побудований так, щоб забезпечити державний стандарт повної загальної середньої освіти з обов'язковим урахуванням профільного навчання та до-

вузівської професійної підготовки, а також забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно — культурними потребами обсягу знань.

Організація ефективної професійної орієнтації підлітків і молоді є однією з найважливіших державних проблем. Профорієнтація не тільки сприяє знайомству учнів зі світом професій та вибору їм свого професійного шляху, його трудовий соціалізації, а й впливає на формування трудових ресурсів країни, систему зайнятості та, в кінцевому підсумку, на соціально-економічний розвиток суспільства в цілому.

А. А. ГРИНЬКО

здобувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП
Науковий керівник: завідувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП,
д-р юрид. наук, доц. П. С. Матвєєв

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ОФШОРИ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Проблема розмежування законних методів податкової оптимізації та схем ухилення від сплати податків цікавить суб'єктів господарювання будь-якої форми власності як у всьому світі так і в Україні.

Сьогодні одним із універсальних і дієвих інструментів для оптимізації оподаткування шляхом планування податків суб'єктом господарювання є використання легальних механізмів офшорних зон з метою оптимізації оподаткування тих чи інших доходів зазначених суб'єктів.

Офшорні компанії та офшорні юрисдикції не є нелегальними чи забороненими інструментами ведення господарської діяльності. Так, за правильної організації вони можуть бути ефективними механізмами для зниження податкових тягарів та захисту активів на законних підставах. Але, сьогодні відсутній нормативний документ, який чітко регулював ці механізми.

Сьогодні будь-яка держава в незалежності від економічної ситуації зацікавлена в дієвому правовому контролі над офшорним бізнесом. Необхідність посилення державного регулювання застосування офшорних юрисдикцій суб'єктами господарювання пов'язане із тим, що їх діяльність в офшорних зонах здебільшого спрямована на ухилення від оподаткування. Тому зрозуміло, що будь-яка держава, дбаючи про розвиток економіки та залучення інвестицій, встановлює підвищений контроль за використанням зовнішніх офшорів і намагається визначити, наскільки економічно виправдані ті чи інші операції.

Вітчизняне законодавство раніше носило більш декларативний характер і стало радикальнішим щодо питання офшорів під тиском із боку міжнародних організацій, що займаються боротьбою з відмиванням "брудних" грошей. І хоча цей процес в Україні був не таким активним, як, скажімо, в Російській Федерації, проте вітчизняні нормативно-правові документи набагато жорсткіші в плані контролю та каральних заходів і в них задіяна більша кількість різних державних органів.

В Україні 70–75 % отриманих інвестицій надходить через офшорні зони, адже прагнення підприємців знизити податковий тягар й убезпечити свій капітал є досить природним. Так, як слушно зазначає П. С. Корнієнко, використання офшорів дає можливість планувати організацію бізнесу, його фінансову й організаційну структуру, що законно дає змогу платити менші податки та максимізувати прибутки [1; с. 122].

За даними неурядової організації Tax Justice Network станом ще на 2010 рік Україна вже займала 15 місце в світі за виведенням капіталу до офшорних зон — 167 мільярдів доларів США. В трійку лідерів серед користувачів офшорних зон входять

Китай — 1 189 мільярдів доларів США, Росія — 798 мільярдів доларів США та Корея — 779 мільярдів доларів США [2].

Масовий розвиток вітчизняного бізнесу з використанням закордонних офшорних компаній почався у 1991 р. і був пов'язаний з відміною монополії держави на ведення зовнішньоекономічної діяльності. Так, українські суб'єкти господарювання отримали можливість відкривати офшорні компанії, коли швейцарська компанія Riggs Walmet Group оголосила про те, що виходить на український ринок із пропозицією про організацію компаній. Пропонувалася не лише допомога в створенні безподаткових компаній, але й підтримка їх діяльності — внесення щорічних внесків до бюджету країни базування, організація щорічних зборів акціонерів, складання балансів тощо. У цей період відбувається прискорення зростання кількості транснаціональних компаній, що призвело, в свою чергу, до багаторазового зростання світових фінансових потоків. Як наслідок, відбулося пропорційне зростання кількості податків, які доводилося сплачувати таким компаніям у країні реєстрації.

Саме тому виникло бажання перенести компанію до країни, яка має нижчу ставку оподаткування, аніж та, у якій ця компанія зареєстрована. У той же час сформувався ряд таких країн. Це були невеличкі острівні території, які через брак природних ресурсів чи замалу площу не могли розвивати жодну із галузей економіки, окрім фінансового та туристичного секторів.

Чинне українське законодавство з урегулювання взаємовідносин офшорної діяльності умовно можна поділити на три групи: 1) базове офшорне законодавство; 2) антиофшорне законодавство; 3) законодавство, що регулює заходи, спрямовані на збирання та аналіз інформації, яка стосується взаємовідносин "резидент України — офшорна компанія" [1; с. 122].

До першої групи належать нормативно-правові акти, що визначають поняття, основні риси, принципи встановлення резидентності, принципи діяльності офшорних зон, порядок створення і ліквідації та механізми їх функціонування, загальні правові та економічні основи статусу форм ведення підприємницької діяльності, способи оподаткування доходів, а також загальні правила регулювання відносин між суб'єктами офшорної діяльності.

Нині в Україні діє базовий у цій сфері Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13 жовтня 1992 року, який визначає державну стратегію і тактику в галузі розбудови спеціальних зон і територій пріоритетного розвитку [3; с. 33]. Відповідно до цього Закону спеціальна (вільна) економічна зона являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. Законодавством передбачається запровадження на території спеціальної (вільної) економічної зони пільго вих, митних, валютно-фінансових, податкових та інші умов економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб.

Метою створення спеціальних (вільних) економічних зон є залучення іноземних інвестицій та сприяння їм, активізація спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг, залучення і впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України.

До другої групи належать нормативно-правові акти, які спрямовані на те, щоб резиденту України економічно було би невигідно імпортувати товари та послу-

ги з офшорних центрів, а також щодо розв'язання проблеми відтоку капіталу за кордон.

Третю групу становлять нормативно-правові акти, що регулюють заходи, спрямовані на виявлення загальносвітової тенденції розвитку офшорного бізнесу, встановлення контролю за зовнішньоекономічною діяльністю резидентів України, виявлення незаконних операцій, пов'язаних з легалізацією коштів, отриманих незаконним шляхом.

Сьогодні, заклики до боротьби з офшорами в Україні стали модним трендом, громадські та політичні діячі пропонують різні, часом радикальні заходи.

Так, 21 березня 2016 року Нацбанк, Державна фіскальна служба і Антимонопольний комітет України на тристоронній зустрічі домовилися спільно розробити стратегію по трансфертному ціноутворенню і деофшорізації українського бізнесу.

На початку квітня 2016 р. підготовлені два законопроекти — "Про податковий суверенітет України та офшорні компанії" та "Про внесення змін до Податкового кодексу України у зв'язку з ухваленням Закону України "Про податковий суверенітет України та офшорні компанії". Зазначені законопроекти були зареєстровані у Верховній Раді під № 4380 та № 4381 [4].

Запропонований у зазначених законопроектах формат деофшорізації, є максимально жорстким і передбачає цілий ряд заборонних і каральних заходів.

Зокрема, йдеться про заборону в Україні широкого переліку операцій для офшорних компаній і резидентів, що знаходяться під їх контролем, замкнете відшкодування ПДВ при експорті в офшори, обов'язки резидента перевіряти структуру власності контрагента та негативних наслідках, якщо з'ясується, що контрагент мав в структурі власності офшорну компанію, та т. ін.

Така жорсткість, за версією авторів законопроектів, потрібна тому, що Україна займає перше місце в світі по нелегальному відпливу капіталу щодо офіційного ВВП. Зокрема, за підсумками 2015 р. він, по їх розрахунках, досяг 15,7 % ВВП, що у декілька разів більше, ніж у найближчих "конкурентів".

Проблема офшорів має дві сторони.

По-перше, ухилення від сплати податків у формі виводу прибутку в офшорну юрисдикцію — тільки одна з них. І з цим слід боротися в першу чергу за допомогою контролю за трансфертним ціноутворенням (в його рамках застосовується і контроль за іноземними компаніями) — інструменту, який залишається малоефективним в Україні, якщо використовувати його за прямим призначенням, натомість приносить багато проблем широкому кругу українських платників податків, включаючи середній бізнес.

По-друге, в офшорах реєструються права власності. Причому не тільки компаній, що працюють в Україні. Не варто забувати і про те, що реєстрація прав власності в офшорах активно використовується корупціонерами (тими ж урядовцями), охочими таким чином забезпечити свої сумнівного походження активи, заховавши їх у вигідних юрисдикціях, які не прагнуть розкривати кінцевих бенефіціарів.

Визначення зазначених осіб в законопроектах № 4380 і № 4381 виписано максимально жорстко. Але фактично повна заборона офшорів і підконтрольних їм резидентів на участь в господарській діяльності в Україні не стільки вирішує проблему корупції, скільки не дає працювати в країні тим, хто намагається захистити за рубежем свої права власності. А тому є величезні сумніви в тому, що депутати (багато хто з яких володіє офшорами самі або підконтрольні особам, що володіють ними) голосуватимуть за подібні законопроекти.

Обсяги експорту та імпорту України перевищують десятки мільярдів доларів в рік. При цьому значна їх частина проводиться через офшорні структури, що на-

лежать резидентам України. Також в офшорні структури надходять виплати відсотків по кредитах, виданих в Україну офшорними компаніями. Там осідає прибуток українських суб'єктів господарювання. Якщо б ці суми були обкладені податками в Україні, бюджет отримав би мільярди додаткових податкових надходжень. Тому українські суб'єкти господарювання можуть очікувати нові і, ймовірно, досить жорсткі ініціативи влади в цій сфері, а необережні дії законотворців можуть спровокувати міграцію суб'єктів господарювання з України.

Так, законодавче закріплення статусу офшорних компаній має дати змогу як Українським, так і зарубіжним підприємцям послабити податковий тиск, а це, відповідно має бути позитивним для української економіки.

Законопроекти № 4380 и № 4381 з великим перебільшенням можна вважати комплексними документами, що вирішують одночасно проблеми держави та бізнесу. Можна констатувати факт їх націленості в бік неринкових механізмів.

Запропонований "офшорний збір" (який є фактично новим податком) має адмініструвати Державна фіскальна служба, що лише розширить їх повноваження.

Література

1. Корнієнко П. С. Офшори в законодавстві України / П. С. Корнієнко. — К.: Часопис Київського університету права. 2013. — № 3 — С. 121–123
2. The Price of Offshore Revisited: Presser. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www. taxjustice. net/.../The_Price_of_Offshore_Revisited_Presser_120722. pdf
3. Даниленко П. С. Оффшорные компании: помощь в налоговом планировании / П. С. Даниленко. — М.: Прогресс. 1995. — 251 с.
4. До Ради внесено законопроект про офшори [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // ua. racurs. ua/news/69657-do-rady-vneseno-zakonoproekt-pro-ofshory

О. В. ЗІНЧЕНКО

здобувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, адвокат ТОВ "Консалтингова фірма "Аналітика і право"
Науковий керівник: завідувач кафедри господарського та трудового права Інституту права ім. князя Володимира Великого МАУП, доктор юридичних наук, доцент Матвєєв Петро Сергійович

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВОЮ ВЛАСНОСТЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сьогодні модернізація системи державного управління майже кожної країни, яка стала на шлях євроінтеграції пов'язана з певними соціально-економічними змінами. Особливо актуальними зазначені перетворення є для так-званих, трансформаційних суспільств, зумовлених появою нових галузей народного господарства, технологій обробки матеріальних, інформаційних, духовних та інших предметів праці, форм та характеру спілкування, становленням якісно нових відносин власності та т. ін.

Вищезазначене зумовлює необхідність докорінних перетворень у системі державного управління в сфері охорони промислової власності на основі всебічного наукового аналізу та прорахунку можливих наслідків, в також вимагає подальшого дослідження теоретико-методологічних засад реформування системи державного управління промисловою власністю у сучасному трансформаційному суспільстві.

Питання розвитку системи державного управління є предметом для теоретичних розвідок багатьох фахівців у сфері науки державного управління, зокрема тих, хто аналізує як державні механізми управління, так і механізми державного управління окремими галузями економіки та територіями (удосконалення організаційного механізму) [1, с. 134].

Слід зазначити, що державне управління зажди здійснюється шляхом впливу однієї підсистеми — управляючої, керуючої — на іншу, на яку спрямоване управління, підпорядковану, засобами інформаційних сигналів і технологій реалізації управлінських рішень.

Варто звернути увагу на те, що одним з головних негативних факторів на шляху перетворення України на сучасну стабільну, правову державу є відставання процесу реформування органів виконавчої влади, зокрема і в сфері промислової власності, від змін у суспільному житті, де виникають нові економічні і політичні відносини, які пов'язані із глобалізацією та інтеграцією.

Значний інтерес становить спроба впорядкування напрямів та проблем здійснення адміністративного реформування в Україні [2, с. 69]. Зокрема, мета та основні проблеми адміністративної реформи, принципові засади функціонування виконавчої влади, пріоритетні напрями адміністративного реформування, спрямованість заходів адміністративного реформування, концептуальні основи перетворення системи управління на рівні державних установ, соціально-психологічні чинники підвищення ефективності управління тощо. Реформування державного управління в

галузі промислової власності передбачає низку послідовних, поетапних кроків, що дають змогу запровадити нові принципи, методи, структури, зміцнити "вертикаль влади", покращати взаємодію органів влади центрального і місцевого рівня, підвищити ефективність інституту державної служби.

Аналіз нормативно-правових актів, прийнятих на розвиток адміністративної реформи, свідчить про пріоритетність правового регулювання, насамперед у питаннях організаційних перетворень у системі органів виконавчої влади, унормування діяльності цих органів та модернізації державної служби.

На розумінні необхідності, змісту та засобів правового регулювання розвитку організаційної структури публічного урядування, вдосконалення форм та засобів його практичного здійснення, підвищення якості залученого для вирішення цих завдань персоналу суттєво позначається відсутність цілісного системного дослідження адміністративної реформи в Україні на її сучасному етапі. Якщо теоретичні напрацювання найбільш повно втілені в Концепції адміністративної реформи в Україні (1998 р.) [3], відображали як потреби практики, так і визначали перспективи зміни цієї практики, то в сучасних умовах дослідницької роботи такого рівня та спрямування практично не ведеться. Йдеться здебільшого про визнання актуальності положень Концепції 1998 р. та фрагментарні оцінки, які здебільшого перебувають у руслі апологетики практичних дій, але не їх критично осмислення, почасти і через незатребуваність практикою подібних досліджень. Відповідним чином формується і громадська думка, де про адміністративну реформу здебільшого згадується в контексті оцінки або реорганізації системи центральних органів виконавчої влади [4] або реформування адміністративно-територіального устрою [5].

Отже, теоретико-методологічні засади реформування державно-управлінської системи в сфері промислової власності мають враховувати низку філософських вимог, а саме:

1. Державне управління промисловою власністю повинно аналізуватися в контексті державного розвитку та стійкого соціально-економічного зростання;

2. Суспільні цілі, яких стосується державне управління в зазначеній сфері, повинні забезпечувати підтримку наявним позитивним тенденціям розвитку інтелектуальної власності та бути реальними;

3. У змісті державного управління промисловою власністю як теоретичного вчення повинно міститися все ціле соціальної філософії (плюралізм думок, теоретичних підходів, технологій комунікацій та т. ін.);

4. Державне управління промисловою власністю має розглядатися в контексті практичної діяльності державних службовців в зазначеній сфері за принципом "виклик — реакція".

Звернемося до аналізу конкретних питань, що стосуються державного управління в сфері охорони промислової власності і є методологічними орієнтирами соціальних трансформацій.

Нове суспільство ринкових відносин у процесі становлення ще більше загострює суперечності відносин в сфері інтелектуальної власності, які, у свою чергу, вимагають і адекватного розуміння, і ефективного розв'язання.

Поступово відбуваються осмислення актуальних проблем, формування теоретичної бази щодо перетворень в сфері державного регулювання та управління промисловою власністю. З'являються теоретичні соціологічні та філософські доробки, які, не спрощуючи суперечностей відносин в сфері промислової власності, пропонують певні варіанти їх подолання.

Останнє десятиліття сучасної Української історії стало свідченням "...виникнення в реальності розвинутої держави, що увібрала в себе розумність, тобто "перехво-

ріла" розумністю, причому смисл "розумного" (на цьому можна наполягати і довести це) початково диктується новоєвропейським раціоналізмом" [6, с. 13].

Поряд з національною специфікою сучасний етап розвитку людства у планетарному масштабі характеризується такими тенденціями, як глобалізація в різних її вимірах, розбудова постіндустріального суспільства, загострення міжнародної конкуренції, виникнення глобальних проблем тощо [7]. З'являються такі феномени, як глобальна держава, глобальне громадянське суспільство, глобальне врядування та інші, а в підсумку формується світова цивілізація — єдність людства на загальносвітовому географічному просторі, яка характеризується універсальною загальнолюдською формою існування та використанням предметів і явищ соціокультурного життя в планетарному масштабі. Розуміння і врахування таких дуже динамічних та суперечливих перетворень з позицій національних інтересів є вкрай важливим у процесі як вироблення управлінських впливів на євро інтеграційні процеси, так і визначення потреб у змінах методології самого управління промисловою власністю.

Власний досвід України щодо формування сутнісних атрибутів суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави характеризується як позитивними, так і негативними тенденціями. Особливої актуальності набувають сьогодні деякі загальні проблеми державного управління в сфері промислової власності, зокрема виявлення конкретних складових в зазначеній сфері, якими має управляти держава в умовах ринкових відносин. Такими складовими державного регулювання промислової власності можна вважати:

• ***фінанси*** (державний бюджет, податкова система, інвестиції, банківська система, система кредитування, дотації, субвенції, ринок цінних паперів, інвестиції тощо). Так, фінансова складова в галузі управління промисловою власністю повинна мати впливові фінансові інструменти для підтримки інноваційної діяльності та забезпечення правової охорони і використання промислової власності. Завданням сьогодення залишається розробка системи значимих економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових тощо) для створення та комерціалізації об'єктів права промислової власності з метою формування ринку цих об'єктів.

Механізмами стимулювання створення, набуття правової охорони та використання об'єктів промислової власності повинні бути: пряме фінансування наукових досліджень і розробок шляхом надання субсидій і грантів; пільгові кредити; податкові пільги; застосування зменшеного мита або його анулювання на імпорт сучасних технологій та обладнання для наукових досліджень; зменшення судових витрат на захист прав промислової власності; підтримка фондів із ризик-капіталом (венчурні); просування інноваційних кластерів, компаній spin-off, першостворених (start-up) тощо. Ще одним засобом стимулювання створення та набуття правової охорони об'єктів промислової власності є запровадження фінансових пільг для окремих категорій заявників і власників охоронних документів. Такі пільги передбачені Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 р. № 1716 [8]. У разі коли заявником чи власником відповідного охоронного документа є винахідник винаходу чи корисної моделі або автор промислового зразка чи топографії інтегральної мікросхеми, збори за дії, пов'язані з охороною прав на ці об'єкти, сплачуються у розмірі 5 відсотків установленого розміру. У разі коли заявником чи власником патенту на винахід (корисну модель) є неприбуткова установа та організація, то збори за дії, пов'язані з охороною прав на ці об'єкти сплачуються у розмірі 10 відсотків установленого розміру.

Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність" [9] може бути надана фінан-

сова підтримка шляхом: повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів; часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності; повної чи часткової компенсації (за рахунок бюджетних коштів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів; надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів; майнового страхування реалізації інноваційних проектів відповідно до Закону України "Про страхування".

• ***людські ресурси*** (кадрова політика, культура, освіта, охорона тощо). Завдяки тому, що об'єкти промислової власності мають великий і цінній потенціал в умовах суспільства, основаного на знаннях, і виснаженості природних ресурсів, забезпечення ефективного менеджменту інтелектуальних активів стало важливим елементом корпоративного управління. Так, поняття "менеджмент інтелектуальної власності", "управління (менеджмент) знань" і "менеджмент інновацій" у розвинутих країнах присутні у діяльності, що відноситься до економічних і секторних політик. В Україні діяльність з управління промисловою власністю ще знаходиться на периферії інтересів менеджменту, а її значення у більшості випадків недооцінене або ігнорується. На відміну від розвинутих країн, на значній кількості підприємств України, особливо державної власності, на теперішній час відсутні спеціальні підрозділи, орієнтовані на менеджмент інтелектуальної власності (знань, інновацій, інформації). Такий стан справ є наслідком того, що промислова власність ще не визнана підприємцями в якості інструменту, застосування якого буде надавати конкурентні вигоди і переваги, а також великі доходи. Навіть на великих підприємствах управління промисловою власністю відноситься до додаткових обов'язків однієї особи, як правило, юриста, діяльність якого найчастіше обмежується тільки одержанням охоронних документів, продовженням строку їх дії, розв'язанням спорів і практично не відноситься до питань управління інтелектуальною, в тому числі промисловою власністю. У той же час на деяких крупних підприємствах портфелі об'єктів промислової власності постійно збільшуються, що вимагає створення спеціальних структур для забезпечення ефективного управління інтелектуальною власністю. Для забезпечення національної інноваційної системи кваліфікованими фахівцями, здатними будувати економіку знань, що базується на інтелектуальному капіталі, інтеграції сфери інтелектуальної власності із сферою науково-технологічного розвитку та інноваційної діяльності, в Україні здійснюється підготовку магістрів за спорідненими зі спеціальністю 7.000002, 8.000002 "Інтелектуальна власність" спеціальностями 8.000012 "Консолідована інформація" та 8.000014 "Управління інноваційною діяльністю".

На замовлення державних органів і недержавних структур здійснюється підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності, у тому числі науково-педагогічних працівників, професійна підготовка кандидатів у патентні повірені та оцінювачів прав інтелектуальної власності;

• ***інформація*** (вільний інформаційний простір, первинна статистична інформація, наукова та інноваційна інформація, моніторинг суспільної думки та т.ін.). В умовах інформатизації суспільства, масового розповсюдження Інтернет і вітчизняних досягнень у сфері інформаційних технологій, все більш актуальним виявляється необхідність максимального використання можливостей сучасної техніки з розповсюдження інформації та здійснення консалтингових послуг у режимі он-лайн. Поряд із значними успіхами щодо безкоштовного доступу в режимі он-лайн до ін-

формації про заявки та охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності, впровадження системи використання цифрового підпису, залишаються ще реальні можливості інформаційних і комунікаційних технологій, які можуть бути реалізовані на законодавчому рівні на благо нинішніх і потенційних українських та іноземних користувачів Національної системи інтелектуальної власності: електронна подача заявок на об'єкти інтелектуальної власності, електронний документообіг тощо.

Можна зазначити, що державне управління в сфері промислової власності потребує наукового обґрунтування нового розуміння системи і системності, яке диктується сучасними поглядами на соціальні практики.

Соціальна практика з погляду сучасної європейської гуманітарної думки, — це сукупність повторюваних соціальних дій, що набувають системного характеру під впливом певної соціальної мети та свого особливого комунікативного коду (соціокультурні норми, цінності, ідеально-типові риси тощо).

Якщо під соціальною практикою мати на увазі зазначене, то можна зазначити, що "системна діяльність в галузі охорони промислової власності" завдається науково вивіреною структурою органу державного правління, який втілює в життя конкретні та реальні програми. Це означає, що зміст поняття "системна діяльність в галузі охорони промислової власності" не потребує зайвого ускладнення.

Основу програмного методу планування становить системний, проблемоорієнтований підхід. Прикладом його реалізації певною мірою можуть слугувати Програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". Ці Програми розроблені на виконання поставленого Президентом України завдання з відновлення економічного зростання й модернізації економіки країни. Реформи спрямовані на формування сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки професійної й ефективної системи державного управління і, зрештою, на підвищення добробуту українських громадян. Запропоновані шляхи реалізації цих напрямів стратегічних перетворень, що дістали відображення у низці нормативно-правових актів.

І хоч в основу програмного методу планування покладено системний, проблемоорієнтований підхід, законодавча політика в сфері інтелектуальної власності не завжди базується на ньому. Прийняті окремі закони з питань цієї політики не пов'язані між собою; не всі законопроекти, які, здавалося б, безпосередньо мали б бути спрямовані на реалізацію політики в сфері інтелектуальної власності, працюють на її цілі. Через відсутність системного, проблемоорієнтованого підходу положення відповідних законопроектів акцентуються на окремих питаннях локальної значущості і ніяк не впливають на вирішення глобальних, справжніх проблем в галузі державного управління промисловою власністю.

Саме собою зрозуміло, що подолання кризи та подальший розвиток трансформаційних процесів в українському суспільстві потребують відкритості, інтеграції до ЄС та світового співтовариства.

У контексті зазначеного можна стверджувати, що система державного управління в галузі охорони промислової власності в Україні не може зазнавати "випадкових" змін шляхом її "механічного пристосовування" до досвіду розвинутих соціальних практик. Її модернізація має здійснюватися в контексті практичної реалізації науково обґрунтованого проекту соціально-економічних трансформацій. Саме потужний внутрішній ринок об'єктів промислової власності може забезпечити вагомість національної валюти, вирішення актуальних соціальних проблем.

Нинішній етап розвитку України характеризується потребою в якісних перетвореннях практично у всіх сферах суспільного життя, що зумовило проголошення керівни-

цтвом держави курсу на системну модернізацію країни. Засади цієї модернізації були визначені у президентській Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей і поглядів на розвиток сфери промислової власності в Україні, визначених Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", Державною програмою активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки, Програмою розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, Стратегією національної безпеки України, Концепцією Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року**.** Тому діяльність усього вітчизняного державного апарату в сфері промислової власності на сучасному етапі має бути підпорядкована завданням системного реформування.

Поряд з національною специфікою сучасний етап розвитку людства у планетарному масштабі характеризується такими тенденціями, як глобалізація в різних її вимірах, розбудова постіндустріального суспільства, загострення міжнародної конкуренції, виникнення глобальних проблем тощо [10, с. 24]. З'являються такі феномени, як глобальна держава, глобальне громадянське суспільство, глобальне врядування та інші, а в підсумку формується світова цивілізація — єдність людства на загальносвітовому географічному просторі, яка характеризується універсальною загальнолюдською формою існування та використанням предметів і явищ соціокультурного життя в планетарному масштабі. Розуміння і врахування таких дуже динамічних та суперечливих перетворень з позицій національних інтересів є вкрай важливим у процесі як вироблення управлінських впливів на євро інтеграційні процеси, так і визначення потреб у змінах методології самого управління промисловою власністю.

Література

1. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / О. Б. Коротич. — Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2006. — 220 с.
2. Державне управління і менеджмент: навч. посіб. у табл. і схемах / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одінцової. — Х.: ХарРІ УАДУ, 2002. — С. 68–87.
3. Концепція адміністративної реформи в Україні. — К.: Держ. ком. з провед. в Україні адмін. реформи, 1998. — 61 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // onua. edu. ua/index. php?option=com_content&view=article&id=1010&Itemid=392&lang=ru
4. Реалізація адміністративної реформи в Україні: загальний огляд та практичні аспекти. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // nads. gov. ua/sub/dnepropetrovska/ ua/ publication/content/ 20047. htm? s398224032=24171a1f32aed27728e58f7451a0c876
5. Сокирка Ю. Політико-правовий аналіз адміністративної реформи в Україні / Ю. Сокирка. — Режим доступу: http: // postua. info/news. php?nid=24
6. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп. / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. — К.: НАДУ, 2013. — 120 с.
7. Управління суспільним розвитком: словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — С. 23–25.
8. Порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності: Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.12.2004 р. № 1716 р. (із зм. і доп.) // Офіційний вісник України. — 2004. — № 51. — Стор. 101. — Ст. 3354.
9. Закон України "Про інноваційну діяльність". — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon. rada. gov. ua
10. Управління суспільним розвитком: словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненка, В. Д. Бакуменка. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — С. 23–25.

Р. М. ДЕРЕНОВСЬКИЙ
директор, ДП КНДІНЕ

О. В. ЗАБОЛОТНА
ст. наук. співр. ДП КНДІНЕ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВСУДДЯ В УКРАЇНІ ШЛЯХОМ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ В СУДОВИХ ПРОЦЕСАХ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Одним із загальних принципів кримінального процесу закріпленого в Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 року (п. 15 ст. 7, ст. 22) — є принцип змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження у наданні такого доказу як висновок експерта. Згідно із новим КПК експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду клопотань, скарг, речей, документів, інших доказів, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК.

Як відомо- висновок експерта є одним із процесуальних джерел доказів в судовому розгляді справи.

Так, статтею 242 нового КПК експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Статтею 243 передбачено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Крім того, частиною другою цієї статті встановлено, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Поряд з тим експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.

Таким чином, під час судового розгляду в якості доказу може бути надано одночасно два висновки, які виконані різними експертами з одних і тих питань, як за дорученням сторони обвинувачення, так і сторони захисту. Поряд з тим у разі залучення експерта стороною захисту самостійно або за її клопотанням слідчим суддею слід мати на увазі, що на вирішення експерту можуть бути поставлені й інші питання, які мають значення для кримінального провадження та судового розгляду і стосуються об'єкту дослідження та не вирішувались під час проведення експертизи, призначеної стороною обвинувачення. Така можливість забезпечує повноту дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи.

Однак, реалізація права на самостійне залучення експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової носить дещо дис-

кримінаційний характер. Механізм реалізації цього права ускладнений, а в деяких випадках взагалі неможливий. По-перше висновок експерта посідає особливе місце в досудовому і судовому розгляді справи, оскільки є одним із процесуальних джерел доказів і є самостійним видом судових доказів, передбачених процесуальним законодавством України (ч. 2 ст. 84 КПК).

Експертне дослідження — дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи. Таке дослідження містить інформацію про об'єкт дослідження, явище, процес чи містить інформацію про обставини справи, проводиться на замовлення (за заявою) юридичної чи фізичної особи (про що згадувалося вище). Також, експертне дослідження має іншу доказову силу в разі залучення такого до досудового чи судового процесу, тобто, не є самостійним видом доказу, а носить більш інформативний характер. Та відрізняється рівнем відповідальності експерта згідно чинного законодавства.

Так, відповідно до п. 1.18 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень(наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145) ... "Підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (далі — документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються."

...Чи насправді строни кримінального процесу мають рівні права і що для суду буде більшим доказом висновок судової експертизи чи висновок експертного дослідження?

Крім того, як правило, провадження у справі зупиняється на час проведення судової експертизи та отримання висновку експерта — наприклад ст. 202 ЦПК, ст. 79 ГПК. Якщо розлядати з позиції кримінального процесу, то це ч. 4 ст. 332 КПК України. "Після постановлення судом ухвали про доручення проведення експертизи судовий розгляд продовжується, крім випадків, якщо таке продовження неможливе до отримання висновку експерта". Проведення експертного дослідження сторони процесу за на договірних засадах таких прерогатив не надає і питання може бути вирішено по суті в судовому порядку задовго до моменту реалізації стороною свого законного права.

По-друге відповідно до п. 5 ст. 7 Закону України "Про судову експертизу" "Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз".

Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень(наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145) визначені основні види експертиз, зокрема криміналістичний, що включає в себе такі підвиди експертиз:

- почеркознавча;

- лінгвістична
- експертиза мовлення;
- технічна експертиза документів;
- експертиза зброї та слідів і обставин її використання;
- трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи);
- фототехнічна,
- портретна;
- експертиза голограм;
- відео-, звукозапису;
- вибухотехнічна;
- матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покрить);
- полімерних матеріалів;
- волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів;
- скла, кераміки;
- наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- спиртовмісних сумішей;
- ґрунтів; металів і сплавів;
- наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі;
- речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин;
- харчових продуктів;
- сильнодіючих і отруйних речовин;
- біологічна.

Хочеться звернути увагу, на те що за статистичними даними багато яких з видів експертних досліджень, що відносяться до криміналістичних не мають відношення до кримінального процесу. Наприклад, господарська справа, де потрібно вирішити питання достовірність підпису і печатки в договорі певною особою. А це власне експертиза почеркознавча та технічна експертиза документів; Також часто стає питання проведення комплексних експертиз (досліджень), наприклад, товорознавча та біологічна, тоді ці види досліджень відносяться до різних видів один з яких є криміналістичним видом дослідження.

Стаття 21 Конституції України гарантує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Задля реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в своєму праві рівності (ст. 24 Конституції України) судового захисту своїх прав, інтересів (ст. 32 Конституції України) та надання більш широких можливостей у здійсненні правосуддя по засобах проведення судової експертизи доцільним є внесення певних корективів в систему експертного забезпечення правосуддя.

Приведення Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень у відповідності до потреб правосуддя класифікації видів експертних досліджень.

Скорочення в тексті:

КПК — Кримінально процесуальний кодекс України

ККУ — Кримінальний кодекс України

ЗНУ — Закон України

ст. — стаття

п. — пункут

Джерела

1. Конституція України / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Київ: Парлам. вид-во, 1996, № 30 — 141 с. — (Бібліотека офіційних видань).
4. Кримінально процесуальний кодекс України / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13. — (Бібліотека офіційних видань); Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во.
6. Закону України "Про судову експертизу"/ Відомості Верховної Ради України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во, 1994, № 28, 232 с. (Бібліотека офіційних видань).
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень / Наказ Міністерства юстиції України № 53/5, 08.01.1998 року — Електронні дані. Офіційний веб-портал Верховна рада України — http: // www. rada. gov. ua/ Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/z0705–98

ДОНОСО ВАРГАС ДІЄГО ХОСЕ
професор Міжнародного університету "UISEK" (Еквадор),
д-р філософії в галузі політології

ДОНОСО ВАРГАС САНТЬЯГО ФЕЛІПЕ
д-р філософії в галузі політології, здобувач МАУП, м. Київ

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ

Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів і пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. З урахуванням геополітичної і внутрішньої бстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [1; 4, с. 201–206].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення. Важливою складовою національної, економічної безпеки держави виступає енергетична безпека, яка стосується в першу чергу енергетики, як галузі господарства, що охоплює джерела і ринки енергії, одержання, перетворення, передавання та використання різних видів енергії. Відповідно тлумачення терміну енергія (гр.) — слід розглядати по-перше, що це загальна міра всіх форм руху матерії; в науці та практиці розрізняють такі основні види енергії: механічну, теплову, електромагнітну, хімічну, гравітаційну (тяжіння), ядерну; і по-друге, що є це діяльна сила, активність, працездатність. Енергетична безпека характеризує ступінь виконання енергетикою її функцій перед суспільством, державою у звичайних, критичних і надзвичайних умовах, виступає необхідною умовою забезпечення сталого розвитку країни. В сучасних умовах забезпечення енергетичної безпеки гарантує надійність енергозабезпечення та енергетичну незалежність (важливу складову державного суверенітету), екологічну та соціальну прийнятність енерговиробництва [7].

Вартує зауважити, що Україна належить до енергодифіцитних країн, тобто за рахунок власних джерел задовольняє потреби в паливно-енергетичних ресурсах менше ніж на 50 %, а в структурі собівартості продукції українських підприємств частка палива й енергії коливається від 10 % до 80 %, тоді як у світі середнє значення цього

показника становить понад 25 %. Висока енергоємність продукції тісно пов'язана також із відсутністю позитивних результатів від здійснення у незалежній Україні послідовної державної паливно-енергетичної політики, спрямованої на:

- захист суто національних інтересів на користь використання наявного і потенційно можливого науково-технічного потенціалу у напрямі освоєння вітчизняної мінерально-сировинної бази й енергоносіїв як запоруки енергетичної незалежності держави;
- поширення сучасних технологій у виробництві, спрямованих на заміну
- фізично спрацьованих основних виробничих фондів;
- створення підвалин для розвитку випереджальних за своєю
- ефективністю виробництв як основи конкурентоспроможності вітчизняної економіки на внутрішніх і міжнародних ринках товарів і послуг [5, с. 331].

Наукові дослідження як вітчизняних, так і закордонних учених та аналітиків у сфері забезпечення енергетичної безпеки протягом останніх п'яти років, були сконцентровані на двох головних напрямах: удосконалення теоретико-методологічних основ оцінки рівня енергетичної безпеки країни та регіонів; здійснення розробки й ефективної реалізації конкретних організаційно-управлінських, соціально-економічних і техніко-технологічних заходів, спрямованих на забезпечення прийнятного рівня енергетичної безпеки [6, с. 520–521].

До знакових подій становлення національної енергетичної стратегії вартує віднести розробку та прийняття "Основних напрямів державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України" (грудень 2005 р.) [2] та "Енергетичної стратегії України на період до 2030 року" (березень 2006 р.) та Проекту енергетичной стратегії України (2014 р.), "Стратегії національної безпеки України" (лютий 2007 р.) та Стратегії національної безпеки України (2015 р.), де актуалізовані й питання забезпечення енергетичної безпеки держави. За напрямами енергетичної безпеки проведена значна організаційна робота — уведено посаду Уповноваженого Президента України з міжнародних питань енергетичної безпеки (січень 2008 р.), проведено низку саммітів з питань енергетичної безпеки у Кракові (2007), Вільнюсі (2008), Баку (2008), Києві (2008), заходи зі створення Балто-Чорноморсько-Каспійського енерготранзитного простору та інші.

Загрозами безпеці, як відомо, вважають сукупність реальних і потенційних дій певних сил (політичних, військових, терористичних, природних тощо), негативних умов та факторів, а також збіг різних подій (соціальних, економічних, політичних, екологічних тощо) та ситуацій, які можуть за певних обставин зашкодити національним інтересам у сфері енергетики і пов'язаних з нею сферах. Ці загрози не є статичними, вони з часом набувають нових ознак, характеристик, трансформуються та доповнюються новими.

До основних загроз енергетичній безпеці України [3, с. 8] віднесені такі:

"Неефективне використання власних енергетичних ресурсів, недієва політика енергоефективності, спотворення ринкових механізмів ціноутворення в енергетичному секторі, недостатня диверсифікація джерел постачання нафти, природного газу та ядерного палива обумовили високий ступінь залежності від Російської Федерації, яка використовує енергетику як інструмент політичного тиску на Україну.

Часткова руйнація цілісного паливно-енергетичного комплексу України внаслідок російської агресії, скорочення його внутрішньої ресурсно-сировинної бази, можливе блокування поставок енергоносіїв створюють загрози сталій роботі енергосистеми України. При цьому незавершеність реформ в енергетичному секторі, нечіткість визначення повноважень та відповідальності суб'єктів господарювання,

органів державної влади ускладнюють регулювання на виникнення надзвичайних ситуацій на ринку.

Погіршення технічного стану об'єктів паливно-енергетичного комплексу на тлі високої енергоємності економіки України посилюють недостатню конкурентоспроможність продукції українських підприємств. Подальше існування енергетичного сектору в такому стані створює низку загроз національній безпеці".

Отже, становлення національної стратегії енергетичної безпеки України може бути забезпечене при системності і передбачуваності дій усіх гілок влади в полі національних інтересів шляхом реалізації першочергових і довгострокових заходів щодо зниження рівня енергетичної залежності країни, підвищення надійності та якості енергопостачання споживачам, енергоефективності, зниження негативного впливу енергетики на довкілля та запобігання напрузі в соціальній сфері суспільства.

Джерела

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" // Урядовий кур'єр. — 2003. — 30 липня.
2. Основні напрями державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України: Указ Президента України № 1863/2005 від 27.12.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon. rada. gov. ua/cgi-bin/laws/main. cgi?nreg=1863 %2F2005
3. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України у сфері національної безпеки". — К.: НІСД, 2014. — 148 с.
4. Медвідь Ф. М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії // Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К.: МАУП, 2010. — Вип. 1 (24). — С. 201–206.
5. Україна в системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. — К.: ПЦ "Фоліант" ВД "Стилос", 2009. — 572 с.
6. Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія /За заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2009. — 655 с.; Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно–політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2008. — 744 с.
7. Фортов В., Макаров А., Митрова Т. Глобальна енергетична безпека: проблеми і шляхи розв'язання // Вісник НАН України. — 2007. — № 8. — С. 40–50.

Т. О. КУРЧИНА
доктор філософії в галузі політології, здобувач МАУП, м. Київ

Я. Б. МЕЛЬНИЧЕНКО
аспірант МАУП, м. Київ

Е. В. ЧОРНИЙ
здобувач, МАУП, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Поняття інформаційного простору держави нерозривно пов'язане з поняттям інформаційного суверенітету. У науковій літературі ряд авторів, зокрема В. Іванов, визначають інформаційний суверенітет України як виключне право відповідно до Конституції і законодавства України, норм міжнародного права самостійно й незалежно, з дотриманням балансу інтересів особи, суспільства й держави визначати та здійснювати внутрішні й геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері; державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику; розпоряджатися власними інформаційними ресурсами; формувати інфраструктуру національного інформаційного простору; створювати умови для його інтеграції у світовий інформаційний простір і гарантувати інформаційну безпеку держави [4, с. 27; 5, с. 88–92].

На думку Г. Гордієнка, метою формування й розвитку інформаційного простору України є: забезпечення прав громадян на інформацію згідно з вимогами Конституції України; створення й підтримка необхідного для стійкого розвитку суспільства рівня інформаційного потенціалу; підвищення узгодженості рішень, які прийняті центральними органами державної влади, обласними державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування; підвищення рівня правосвідомості громадян шляхом надання їм вільного доступу до правових і нормативних документів, що визначають їхні права, обов'язки й можливості; надання можливості контролю з боку громадян і громадських організацій за діяльністю центральних і місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування; підвищення ділової і суспільної активності громадян шляхом надання рівної з державними структурами можливості користуватися відкритою науково-технічною, соціально-економічною, суспільно-політичною інформацією, а також інформаційними фондами сфер освіти, культури тощо; інтеграція до світового інформаційного простору [1, с. 65].

Як зазначає О. Зернецька, У сфері трансграничної комунікації переважно застосовуються принципи "вільного ринку": дані, що пересилаються, характеризуються як "товар" [3, с. 132]. Проте в останні десятиліття XX ст. намітилася тенденція характеризувати таку інформацію як "міжнародний ресурс". Країни, що розвиваються, пропонують закріпити не лише за інформацією, а й інформатикою статус "соціального блага" [3, с. 132]. Розробка нових принципів у цій сфері могла б стати найважливішим внеском у створення нового комплексу правових норм. Імовірність порушення принципів поваги державного суверенітету і невтручання у внутрішні справи держав при широких міжнародних обмінах інформацією зумовлює необхід-

ність застосування до інформатики норм міжнародного публічного права. Це дасть змогу поставити її під контроль міжнародного права і тим самим забезпечити дотримання принципу державного суверенітету, а також створить можливість для країн, що розвиваються, якнайповніше реалізувати свої законні права, діставши доступ до необхідної інформації. Як зазначає Г. Сабадаш, у науковій літературі тривалий час ведеться мова про необхідність створення єдиного міжнародно-правового документа, який регламентував би трансграничні обміни інформацією в комп'ютерних мережах. Пропонувалося також включити це питання в спектр проблем установлення нового міжнародного інформаційного порядку та створити в рамках ООН єдиний спеціалізований орган, який працював би над міжнародно-правовими аспектами інформатики, що, у свою чергу, могло б забезпечити єдність принципового підходу до вирішення поставлених проблем [6].

Сучасна демократична держава має три основні важелі впливу на власний інформаційний простір: безпосередній — вироблення інформаційного продукту державними джерелами інформації; ринковий — застосування ринкових інтервенцій в інформаційному просторі; адміністративний — адміністративно-правове регулювання продукування та імпорту інформації в національному інформаційному просторі [6].

Належність інформаційного простору певній державі визначається за цілим рядом ознак, серед яких, зокрема, мова, суспільна свідомість, право власності на основні складові інформаційного простору. До основних компонентів інформаційного простору належать [2, с. 32]: інформаційні ресурси; засоби інформаційної взаємодії; інформаційна інфраструктура.

Сьогодні жодна держава технічно не в змозі ізолювати свій інформаційний простір від надходження інформації ззовні. І навпаки, розмаїття каналів зв'язку ускладнює запобігання витоку за межі країни небажаної для держави інформації (від державної таємниці до подробиць здійснення політики, укладання ділових і політичних угод тощо). Увесь цей комплекс впливів творить те, що можна назвати спільним змістовим або ментальним простором суспільства — системою вірувань, світоглядних настанов, мовних конструкцій, стереотипів, способів пов'язання форми (знаку) і змісту та інших інтерсуб'єктивних категорій, що визначають особливості мислення і комунікації в певному суспільстві [7, с. 45].

Зростання комунікативних потоків посилює взаємозв'язок ринку інформаційних товарів і послуг з усіма структурами ринкової економіки. Зросли обсяг та значення знання, що водночас спричинило зростання інформаційних потоків: *знання — інформація — інтелект — інформація — нові знання*.

Людство переходить до нової стадії розвитку — інтелектуальної. При цьому формується економіка на основі знань В економіці складається ситуація, коли системний характер прийняття рішень стає домінуючим, оскільки зростає потреба в серйозній інтелектуальній підтримці влади і бізнесу. Кожен індивід або група індивідів на кожному рівні, в кожній економічній структурі перебуває у колі своїх інтересів, сформованих під впливом поданої йому (їй) інформації, і вийти за межі цих інтересів не може, бо для цього немає реальних можливостей. Поява нової інформації — це породження нових потреб, формування нових інтересів та пошук нових меж їхньої реалізації.

Інформаційний ринок відрізняється від інших ринкових формувань, де домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги та всі галузі, пов'язані з їхнім виробництвом (телекомунікаційна, комп'ютерна, телевізійна), зростають швидшими темпами, є джерелом нових робочих місць і стають домінуючими в економічному розвитку. Для того, щоб оцінити

цей процес кількісно, необхідно мати відповідні статистичні дані. Однак тут спостерігаються серйозні труднощі, оскільки статистична система інерційна і вводить нові показники вимірів з неминучим запізненням.

Таким чином, можна виділити такі закономірності розвитку інформаційного ринку в глобальному аспекті: поширення інформації та нових знань формує новий освітній і культурний потенціал суспільства; інформація як продукт має найвищу цінність при своїй актуальності; домінуючою стратегією розвитку суспільства стає ідея розвитку людського інтелекту та пріоритетність інвестицій у розвиток знань; відбувається зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектору послуг та інформації, формування іншого характеру людської діяльності, зміна типів ресурсів, що залучаються у виробництво, а також істотна модифікація традиційної соціальної структури; цифрова нерівність поглиблюється у доступі до соціальних, економічних, освітніх, культурних та інших можливостей через нерівний доступ до інформаційних комп'ютерних технологій; акцентуація вирішення проблеми усунення нерівностей має лежати в площині забезпечення не фактичної, а потенційної рівності в доступі до можливостей реалізації своїх потреб, рівень і якість яких визначається суб'єктом цих потреб; відбувається формування людини нового типу як творця; здійснюється пошук та вибір критеріїв ефективності функціонування інформаційного ринку; відбувається формування категорії "світового доходу".

Джерела

1. Гордієнко Г. Входження України у всесвітню систему інформації / Г. Гордієнко // Нова політика. — 2009. — № 5. — С. 64–67.
2. Гриценко О. М. Мас-медіа у відкритому інформаційному суспільстві й гуманістичні цінності: Монографія. — К.: ВПЦ "Київський університет", 2002. — 250 с.
3. Зернецька О. В. Глобальний розвиток масової комунікації і міжнародні відносини / О. В. Зернецька. — К.: Освіта, 1999. — 351 с.
4. Іванов В. Ф. Інформаційне законодавство: український та зарубіжний досвід / За наук. редакцією проф. А. З. Москаленка. — К.: Центр вільної преси, 1999. — 210 с.
5. Медвідь Ф. М., Димарчук О. Л., Курчина Т. О. Глобалізація засобів масової інформації: концептуальні засади // Наукові праці МАУП /Редкол.: А. М. Подоляка (гол. ред.) [та ін.]. –К.: МАУП, 2001. — Вип. 4 (31). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2011. — С. 88–92.
6. Сабадаш В. Проблемы обеспечения информационного суверенитета государства и информационного суверенитета личности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http: //www.crimeresearch.ru/articles/Nasakin0104/
7. Семигінівська Т. Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства / Т. Г. Семигінівська. — Вісник СужДУ. Серія Філологія. — 2007. — № 1. — Т. 2.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ
докт. філос. в гал. екон., УАІМВЛ МАУП

А. Ю. РЕПЧЕНКО
магістрантка, УАІМВЛ МАУП

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ РУХУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПИ

У сучасних умовах ринкових перетворень і подальшої демонополізації зовнішньоекономічної діяльності підприємство перетворюється на головну ланку усього зовнішньоекономічного комплексу держави. Саме тут здійснюється виробництво промислової продукції та послуг, виконання робіт, саме на підприємстві відбувається безпосередній контакт працівників із засобами виробництва та предметами праці, тут мають місце виявлення сучасних стимулів праці та виявляється відповідальність персоналу за ефективність використання всіх видів ресурсів. Можна стверджувати, що ефективність функціонування економіки держави є похідною від ефективності діяльності національних підприємств.

Досить часто нарощення обсягів зовнішньоторговельного обороту не супроводжується паралельним збільшення його ефективності. В умовах подальшого зростання важливості експортної діяльності для вітчизняних підприємств у контексті нашої майбутньої асоціації до Євросоюзу та актуального відкриття кордонів країн ЄС для українських товарів, завдання підвищення ефективності усієї зовнішньоекономічної діяльності є особливо важливим.

Основна проблема полягає у відсутності кількісної порівнянності показників ефективності окремих видів зовнішньоекономічної діяльності (зовнішня торгівля, інвестиційне співробітництво, виробнича кооперація, валютні, фінансові, кредитні операції), кожен з яких має різні за конкретикою цілі. Водночас мають місце зміни у трактуванні й ієрархії критеріїв ефективності як її сутнісної характеристики, класифікації форм вираження економічного ефекту, необхідність введення в практику оцінки ефективності виробництва в загальнонаціональному масштабі системи соціально-економічних показників (індикаторів) ефективності, що включають у себе:

- збалансованість попиту і пропозиції;
- бюджет;
- зовнішню торгівлю;
- надійність і конвертованість валюти;
- конкурентоспроможність на світовому ринку продукції, що виробляється;
- рівень життя (номінальна і реальна заробітна плата);
- прогресивність структурних змін.

На чільне місце виходить також облік чинника часу в оцінці ефективності виробництва. Час є універсальним і невідтворюваним ресурсом. “Час — це гроші” — не

просто популярна теза, а відображення реального економічного процесу. З огляду на безперервне використання грошей, капіталу, ресурсів — вартість грошей (капіталу) змінюється в часі.

Облік і економічна оцінка чинника часу є складовою частиною методики планування, обґрунтування та аналізу економічної ефективності виробництва. Облік часу зберіг свою актуальність і в умовах формування ринкової економіки. Він лежить в основі дисконтування майбутніх доходів і витрат, широко застосовується для оцінки інноваційних та інвестиційних проектів, визначення вартості бізнесу, акцій та іншого капіталу.

Радикальні зміни в управлінні економічними процесами, викликані розвитком ринкових відносин, формування сучасної економіки привели до еволюції концепції економічної ефективності. Науковий аналіз сутності цих змін, їх зміст і етапи глибоко досліджені Л. М. Нехорошевою. На її думку, "сучасні підходи до оцінки ефективності вимагають визначення не тільки рівня ефективності використовуваних ресурсів, а й показників, котрі характеризують поточні грошові потоки (фінансові показники), а також здатність залучити грошові потоки в майбутньому. На практиці відбувається перехід від оцінки ефективності ресурсів до управління вартістю компанії, а фундаментальною умовою підвищення ефективності стає здатність збільшити вартість бізнесу шляхом збільшення його капіталізації" [1, с. 26].

Хоча різні напрями виробничо-господарської діяльності підприємства визначають особливості механізмів її вимірювання, оцінки та аналізу, теоретичні та методологічні аспекти ефективності єдині для всіх суб'єктів національної економіки незалежно від напряму діяльності, організаційно-правових форм, підпорядкованості тощо.

Питання ефективного функціонування господарюючих суб'єктів є особливо актуальними, бо без досягнення високої ефективності неможливе вирішення соціальних цілей — підвищення якості життя людей.

У теорії економічної ефективності вихідним завданням є дослідження основних категорій і понять, пов'язаних з оцінкою економічної ефективності. Зміст економічної діяльності підприємства адекватно можна відобразити чотирма базовими економічними категоріями: "ресурси", "витрати", "результат" і "ефект". Ефективність є похідним видовим поняттям, що залежить від названих категорій. Ці поняття представлені в науковій та практичній площинах людської діяльності, в першу чергу, виробничої.

Ряд учених, характеризуючи економічну ефективність виробничого процесу, як співвідношення досягнутих результатів і витрат, визначає її рівень "шляхом зіставлення двох величин: економічного ефекту або результату і розміру виробничих витрат або ресурсів" [1, с. 19]. Автори деяких робіт уточнюють поняття "ефект" як корисний результат економічної діяльності [2, с. 6]. Існує також думка, що під ефектом слід розуміти різницю між результатом і затратами [3, с. 37] або, що "ефект-це будь-який позитивний або негативний результат, який відображає ту чи іншу сторону функціонування організацій" [4, с. 6].

Таким чином, різні точки зору з приводу змісту понять "результат" і "ефект" можна звести до двох основних позицій:

1) поняття "результат" і "ефект" — синоніми, що мають однакове смислове значення;
2) поняття "результат" і "ефект" — нетотожні.

Виходячи з того, що весь процес виробництва з економічної точки зору є трансформацією чинників виробництва у кінцеву продукцію, на "вході" виробництва зна-

ходяться ресурси, на "виході" — конкретні види продукції [1, с. 19]. Підсумком цієї трансформації є результат, що виражається в кількості продукції. Але мета підприємства не обмежується тільки цим, його головне завдання й умови функціонування — максимально високий, тобто ефективний рівень використання ресурсів, витрачених на випуск продукції. Отже, результат господарської діяльності, поза зв'язком з витратами, на основі яких він досягнутий, не може характеризувати успішність її функціонування.

Результат, як підсумок, виражений в отриманому доході, і витрати — дві протилежності, і при рівноважному їх стані ефект відсутній, що означає неефективність господарювання, не кажучи вже про переважання витрат (негативний результат). Ефект має місце тоді, коли порушується такий рівноважний стан на користь підсумкового результату (доходу), що перевищує витрати. Ефект, будучи однорідним з результатом поняттям, виступає як його конкретна форма — кінцевий результат. Виходячи з цього, зробимо такі висновки:

- результат і ефект однорідні, але відносно самостійні поняття, виражені абсолютними величинами;
- економічний результат — підсумок розвитку економічної системи в цілому або окремих її елементів, поза зв'язком з витратами він не може характеризувати успішність їх функціонування;
- економічний ефект — певна форма результату — кінцевий результат, що відображає зміну рівноваги двох протилежностей (підсумків розвитку у вигляді доходу і витрат, необхідних для його досягнення). Саме ця обставина відрізняє ефект від результату, підкреслюючи його здатність характеризувати успішність функціонування економічної системи;
- в якості показників, що характеризують результат на рівні підприємства, можуть бути вартість і кількість виробленої продукції, обсяг продажів, зовнішньоторговельний оборот, експорт продукції (при оцінці результатів зовнішньоекономічної діяльності);
- ефект (кінцевий результат) може вимірюватися сумою прибутку, доданої вартості, економією ресурсів (витрат) як сукупних, так і окремих елементів.

Економічна ефективність — складна за змістом і формою системна категорія. Вона пронизує всі сфери практичної діяльності людини, все стадії громадського виробництва, є основою оцінки прийнятих рішень. Такі найбільш істотні характеристики господарської діяльності, як цілісність, багатовимірність, динамічність і взаємопов'язаність її різних сторін, знаходять відображення через категорію економічної ефективності.

Правильне і єдине прийнятне для всіх рівнів і сфер економіки тлумачення ефективності виробництва становить великий інтерес в методологічному і практичному аспектах. В умовах ринкової економіки встановлення сутності ефективності виробництва є найбільш актуальним, так як від цього залежить успішний вибір критерію показників ефективності, а отже, і шляхів її підвищення.

Проте, до теперішнього часу в економічній науці ще не склався єдиний науково-обґрунтований погляд на сутність економічної ефективності виробництва, що, в свою чергу, не дозволяє знайти єдиний підхід до вироблення критеріїв і системи показників. Має місце також думка, що термін "економічна ефективність" означає такий стан справ, при якому неможливо зробити жодної зміни для більш повного задоволення бажання однієї людини, не завдавши при цьому шкоди задоволенню бажань іншої людини [5, с. 13]. Дане визначення відомо в економіці як ефективність за В. Парето. Вона обґрунтовує критерій суспільного добробуту, що включає в себе як

покращення результативності діяльності економічного суб'єкта, так і пошук ефективного стану ринку.

Поділяючи цю точку зору, ми вважаємо, що основною метою підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності є задоволення матеріальних потреб людини, як головної складової поняття "якість життя" людини. Стосовно ефективності зовнішньоекономічної діяльності (маємо на увазі її експортну складову), то вона тісно пов'язана із підвищення ефективності виробництва за рахунок зменшення витрат матеріальних та енергетичних ресурсів, до чого можна прийти після технічного й технологічного переозброєння підприємств і прийняття державою більш високих стандартів якості, що відповідають європейським. Як відомо, від цього в першу чергу виграє вітчизняний споживач. Але саме така задача повинна ставитися перед українськими виробниками з огляду на максимальну толерантність та зверненість до потреб людини в сучасній Європі, до якої наша країна прагне приєднатися.

Джерела

1. Нехорошева Л. Н. Экономика предприятия: учеб. пособие. — Мн.: БГЭУ, 2008. — 719 с.
2. Оноприенко Г. К. Экономическая эффективность предприятия. — М.: Академия управления, 2009. — 38 с.
3. Мерзликина Е. М. Оценка эффективности деятельности организации: монография. — М.: МГУ, 2014. — 95 с.
4. Суша Г. З. Экономическая эффективность предприятия: теория и практика // Планово-экономический отдел. — 2013. — № 5. — С. 52–58.
5. Доллан Э. Д. Микроэкономика / пер. с англ. — СПб., 1994. — 498 с.

І. А. КОРІНЧЕВСЬКА
докт. філос. в гал. держ. управл., УРІМБ МАУП, м. Київ

АДАПТУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ДО ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ

Питання охорони і захисту здоров'я людини вийшло за межі кожної окремої держави і перетворилось із суто внутрішньої у міжнародну проблему. Відтак, виникла потреба у створенні універсальних міжнародно-правових стандартів у сфері охорони здоров'я, які відображені у низці важливих міжнародно-правових актів, що встановлюють загальнолюдські стандарти прав та інтересів особи, визначають той рівень, який повинна забезпечити кожна держава, у тому числі у такій важливій сфері державного і громадського життя як охорона здоров'я [3]. І, як наслідок, національне правове регулювання права на охорону здоров'я теж зазнало впливу міжнародно-правових стандартів.

На сьогодні вже загальновизнано, що право людини на охорону здоров'я, у якій би державі вона не жила, перебуває під захистом світової спільноти і є досягненням усієї цивілізації.

Пріоритетом державної політики є забезпечення високопрофесійного рівня захисту прав людини, якості та безпеки її життя. Адже в умовах інтеграції країн Центральної та Східної Європи до СОТ та Євросоюзу вирішення проблем якості та конкурентоспроможності є пріоритетним завданням забезпечення соціально-економічної безпеки нашої держави.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає у зближенні із сучасною європейською системою права та передбачає реформування вітчизняної правової системи та поступове приведення до відповідності із європейськими стандартами законодавства у всіх сферах, у тому числі законодавства про охорону життя та здоров'я.

Згідно Указу Президента України "Про Стратегію сталого розвитку" Україна — 2020", одним із векторів, за яким вона повинна здійснюватися, є вектор відповідальності, тобто, забезпечення гарантій кожному громадянину, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, доступу до високоякісної системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах [1].

Стратегія передбачає в рамках вектору відповідальності реалізацію реформи системи охорони здоров'я та програм розвитку держави:

- програма популяризації фізичної культури та спорту;
- програма здорового способу життя та довголіття.

Метою державної політики у сфері охорони здоров'я є кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав.

Перед Україною стоїть нагальне завдання удосконалити нормативно-правову базу у сфері охорони здоров'я, привести її відповідно до вимог міжнародно-правових актів та загалом реформувати усю систему охорони здоров'я, беручи до уваги міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я, основоположні принципи, що визначені у міжнародно-правових документах з прав людини, світову політику і тенденції в охороні здоров'я, але адаптуючи до вітчизняних традицій та політичних, економічних і соціальних реалій нашого життя [2].

Реформування національного законодавства треба проводити відповідно до загальноєвропейських норм і стандартів. Характерною особливістю сучасного етапу правової реформи в Україні є впровадження норм міжнародного законодавства у правову систему нашої держави. Питання адаптації нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я є надзвичайно актуальним і важливим, тим більше, що вони покликані реальними потребами, що пов'язані з розвитком міжнародних відносин. Законодавство у галузі охорони здоров'я потребує постійного оновлення, необхідним є створення нової нормативно-правової бази відповідно до сучасних суспільних відносин, що складаються в Україні, та з урахуванням стандартів ЄС, оскільки багато медичних правових аспектів України не відповідає міжнародним вимогам.

При підготовці стандартів медичної допомоги для національної системи охорони здоров'я необхідно враховувати ряд критеріїв і, насамперед, — професійні стандарти, прийняті у розвинутих країнах (так званий "золотий стандарт"). При цьому впровадження високих медичних технологій повинно бути збалансовано з фінансовими ресурсами системи охорони здоров'я і не вступати у протиріччя з цілями забезпечення здоров'я населення.

Головними напрямами реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу "Європейська стратегія здоров'я — 2020".

Усі заходи Національного плану дій з імплементації та реалізації програми Європейського Союзу "Європейська стратегія здоров'я-2020" спрямовані на досягнення ключових завдань, які полягають в [4]:

- імплементації в Україні засад Європейської політики "Здоров'я-2020";
- мінімізації впливу факторів ризику (серцево-судинних та онкологічних захворювань, діабету, хронічних респіраторних захворювань) шляхом міжсекторального підходу у їх запобіганні;
- побудові сприятливого для здоров'я середовища;
- формуванні у населення дбайливого та відповідального ставлення до власного здоров'я;
- мотивації дотримання принципів здорового способу життя;
- моніторингу, попередженні та ранньому виявленні неінфекційних захворювань;
- оптимізації та фінансуванні системи охорони здоров'я з пріоритетами розвитку первинної ланки та сімейної медицини на основі сучасних стандартів профілактики, діагностування та лікування.

Реалізація усіх зазначених завдань є неможливою без спільних, чітко злагоджених зусиль Уряду, державних і недержавних організацій, НАМН України, громадськості та засобів масової інформації, всього населення України, а також підтримки міжнародних організацій: Швейцарського агентства з питань розвитку та співробітництва, Європейського регіонального бюро ВООЗ, Бюро ВООЗ в Україні.

З метою реального здійснення прав людини, у тому числі і права на охорону здоров'я, потрібно на національному рівні створити відповідну законодавчу базу, хоча прийняття одних лише законів не можна розцінювати як достатній захід. Для того, щоб гарантувати в Україні право на охорону здоров'я, кожній людині і громадянину треба, поряд із створенням належної нормативно-правової бази у сфері охорони здоров'я, вжити заходів в адміністративній, судовій, політичній, економічній, соціальній, освітній та інших сферах державного і суспільного життя.

Закріплення права на охорону здоров'я на рівні всесвітніх документів з прав людини є дуже важливою гарантією визнання світовим співтовариством цього права і покладає на держави, у тому числі і на Україну, обов'язки щодо його забезпечення. Міжнародно-правові акти з прав людини, які визначають міжнародні стандарти у сфері охорони здоров'я, є дуже важливою базою для захисту одного з основних прав людини і громадянина.

Джерела

1. Указ Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020" № 5/2015.
2. Дроздов С. Окремі аспекти інтегрування України в Європейське та світове співтовариство (в світлі проблем прав людини) // Право України. — 1998. — № 9.36. 3. Европейская социальная хартия.: Справочник / Пер. с фр. — М.: Междунар. отношения, 2000.
3. Москаленко В. Ф. Охорона здоров'я України у світлі вимог Європейського Союзу, конституційних реформ // Український медичний часопис. Науково-практичний загальномедичний журнал. — 2000. — № 6(20).
4. Національний план протидії неінфекційним захворюванням вимагає міжсекторальної взаємодії з виконання усіх заходів та суспільної підтримки. Прес-служба МОЗ // www. moz. gov. ua/ua/portal/pre_20150330_g. html

Н. І. ЛАПИЦЬКА
доц. каф., УРІМБ МАУП

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ

Умови системної політико-економічної кризи, що охопила наше суспільство, пред'являють особливі вимоги до адаптаційних можливостей людини, яка зайнята у процесі найманої праці. Це постійні депресії, неврози, інші розлади психіки, пов'язані з очікуваними погіршеннями умов праці, скороченнями розмірів винагороди за працю, кількості робочих місць тощо. Людина вже не може впоратися з цими проблемами самостійно, їй потрібні підтримка і допомога з боку роботодавця, якому, у свою чергу, необхідно мати чіткі критерії формування процесу адаптації працівника до умов такої кризи. Вочевидь, процес адаптації в умовах системної кризи залежить від змісту конфлікту між суб'єктами ринку праці, у тому числі від глибини порушення зрівноваженості попиту і пропозиції на цьому ринку.

Незважаючи на те, що адаптація персоналу на робочому місці завжди є необхідною ланкою кадрового менеджменту, важливість профорієнтації та адаптації працівників в Україні практично не сприймається кадровими службами, багато підприємств і організацій не мають ніяких програм адаптації. Однак є істотний світовий досвід використання адаптаційних технік, який зараз необхідно застосовувати.

Процес адаптації персоналу в умовах системної кризи можна розглядати як багатовекторний процес, підгрунтям якого завжди є особистісне відчуття працівником кризи і сприйняття ним результатів діяльності та соціально-економічного стану роботодавця і країни в цілому. Це гнучка система регулювання трудової поведінки працівників, що складається з системи пов'язаних управлінських інструментів, застосованих на усіх ієрархічних рівнях процессу праці від працівника до трудового коллективу і адміністрації в цілому.

Важливим елементом адаптації є так званий "надорганізаційний" елемент — особистісне комплексне сприйняття працівниками стану і рівня кризи, що сформувалося поза межами конкретного роботодавця і має істотний вплив на їхню трудову поведінку. Цей елемент підлягає вивченню та прогнозуванню і, як правило, це очікувані нові вимоги працівників до процесу і рівня оплати їхньої праці.

Не менш важливим є організаційний елемент, інакше адаптаційний потенціал працівника (потенціал його трудових можливостей), що складається з здатності працівника правильно співставляти його особистий і виробничий стан зі станом роботодавця та логічно визначати відповідність шляхів компенсації кризових змін внутрішнім бажанням/можливостям і цілям/можливостям роботодавця. Цей елемент носить індивідуальний характер і в умовах системної кризи, як правило, схильний до деградації (зменшення продуктивності праці, зниження психофізіологічних ресурсів тощо). Основними компонентами цього елемента є позиція працівника у трудовому колективі, модель його цінностей (суспільних, сімейних, особистих), рівень соціального і матеріального благополуччя, рівень прихованих можливостей та потенціал актуалізації його здібностей і творчих сил. Відомо, що людина має дуже великі можливості впливу на свою поведінку, стан і можливості власної нервової сис-

теми, що має велике значення при адаптації працівника, адже дозволяє протистояти складним ситуаціям, своєчасно включати захисні механізми для збереження власної цілісності, працездатності і комунікабельності. Все це є прояви особистих адаптаційних резервів, або використання особистісної саморегуляції, що дає можливість позитивного вирішення конфлікту інтересів між працівником та роботодавцем, але можуть бути і негативні наслідки, що призводять до остаточного руйнування цих інтересів. Будучи індивідуальним, особистісне регулювання поведінки виражається у вигляді обраної працівником особистої стратегії адаптації.

Відмітимо важливість показника "волатильності" перерахованих вище компонент цього елемента, тобто тенденцій їх можливих змін у часі, як правило, у негативну сторону в умовах кризи. Так, рівень реалізації прихованих можливостей людини, що дозволяють регулювати взаємини працівника та роботодавця, в умовах кризи можуть розкритися (конструктивна волатильність), але значно зростає ймовірність того, що вони і не розкриються (деструктивна волатильність). Кількісно-якісний аналіз волатильності необхідно здійснювати з врахуванням усіх взаємопов'язаних структурних факторів адаптації. Наприклад, фінансово-економічний фактор системної кризи тягне за собою організаційний фактор у вигляді скорочення робочих місць, а демографічний фактор зменшення кількості новонароджених провокує розвиток фінансово-економічного фактора скорочення майбутніх соціальних виплат.

Розглянемо складові процесу кризової адаптації працівника у роботодавця. Не можна розглядати цей процес лише як пасивне пристосування працівника до кризових умов праці, адже це багатоетапний, складний і взаємопов'язаний процес. Перший етап — це пристосування до зміни умов мікросекредовища: засвоєння кризових організаційних вимог роботодавця (режиму праці та відпочинку, положень, посадових інструкцій, наказів, розпоряджень адміністрації тощо) і сприйняття змін соціально-економічних умов праці.

Другий етап — формування необхідного рівня трудової активності (набуття нових знань, досвіду, умінь і навичок, досягнення відповідного рівня працездатності і результативності праці) в кризових умовах.

Третій етап — опанування реальними інструментами реалізації соціальної активності, направленої на досягнення додаткових власних і колективних соціально-економічних результатів в умовах системної кризи.

Таким чином, в результаті адаптації працівник повинен сформувати стійку модель власної трудової антикризової поведінки шляхом реформації своїх звичок, знань, вмінь та узгодження їх із діючими на час кризи нормами і правилами трудової поведінки.

Вочевидь, що зміст будь-якої адаптації, в тому числі "кризової", залежить від таких особистісних факторів, як соціально-демографічні особливості адаптанта (стать, вік, національність) і його суб'єктивні характеристики: мотиви, інтереси, ціннісна орієнтація, ділові і особисті якості. Незважаючи на відмінності адаптації окремих соціально-демографічних груп працівників, слід підкреслити, що всі етапи і види адаптації взаємопов'язані, тому управління процесом адаптації в умовах кризи вимагає розробки єдиної системи заходів, що забезпечать його успішність [2].

Підкреслимо, що наведене вище стосується працівників, які мають досвід практичної роботи і, стикаючися з кризовими проблемами або на власному підприємстві, або вимушено шукаючи нового роботодавця, психофізично, професійно і організаційно адаптуються швидше. А ось економічна і особливо соціально-психологічна складова мають для них найбільш суттєве значення.

Для об'єктивізації процесу кризової адаптації необхідно застосовувати кількісні оцінки рівня цього процесу, що дає також можливість об'єктивно судити про ступінь інтеграції працівників у мікросередовище підприємства. Для цього можна використовувати шкалу задоволеності факторами виробничої ситуації. Як приклад, можна запропонувати наступний варіант опитувального листа [3]:

Фактор виробничої ситуації	**Повне задоволення (+1,0)**	**Задоволення (+0,5)**	**Важко відповісти (0)**	**Незадоволений (–0,5)**	**Зовсім незадоволений (–1,0)**
Зміст праці					
Перспектива					
Посада					
Винагорода за працю					
Стимулювання					
Умови праці					
Організація праці					
Стосунки з керівником					
Стосунки з колегами					

Цей перелік може доповнюватися іншими чинниками виробничої ситуації, вплив яких на процесс оцінювання результатів адаптації вважатиметься істотним [4]. За цими даними можна розрахувати сумарний показник задоволеності у вигляді індекса задоволеності $I_{зд}$:

$$I_{зд} = (a_1 + 0{,}5a_2 - 0{,}5a_3 - a_4)/(a_1 + a_2 + a_3 + a_4),$$

де a_1, a_2, a_3, a_4 — відповідно кількість лосліджуваних осіб (респондентів) по кожному з варіантів відповідей за шкалою задоволеності.

Значення індексу задоволеності може коливатися від +1,0 (абсолютно задоволений всіма факторами) до –1,0 (абсолютно не задоволений). При індексі задоволеності від +1,0 до +0,6 балів можна говорити про високому рівні адаптованості працівника; від +0,59 до +0,2 — про середній рівень адаптованості; менше +0,2 бали — про низький рівні адаптованості працівника.

Таким чином, процесс адаптації працвників в умовах системної кризи може бути ефективно сформований і реалізований не тільки на якісному рівні, але і за допомогою об'єктивних кількісних оцінок.

Джерела

1. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала. — М., 2012.
2. Волина В. Методы адаптации персонала // Управление персоналом, 2008, № 13. 10.
3. Кибанов А. Я. Управление персоналом организации. — М.: Изд. ИНФРА-М, 2009. — 638 с.
4. Петюх В. М., Базилюк Б. Г., Герасименко О. О. Управління персоналом: навч.-метод. посіб. — К.: КНЕУ, 2009. — 320 с.

М. О. ЛЕВЧЕНКО
докт. філос. в гал. держ. упр., УРІМБ МАУП

РОЛЬ ПІДГОТОВКИ ДОПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На початку XXI століття у світі відбуваються кардинальні трансформації, що супроводжуються зміною геополітичних конфігурацій. Глобальна фінансово-економічна та політична криза стала черговим викликом світовій цивілізації, обумовила невизначеність перспектив глобальної та національних економік, прискорила пошук шляхів модернізації суспільних систем. Спостерігається небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Застосування сили і погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі. Воєнні засоби, створені наприкінці минулого століття для протидії небезпеці індустріального та постіндустріального характеру, виявляються здебільшого малоефективними перед необхідністю подолання викликів та загроз нового походження. Ситуація вимагає принципово іншого мислення та дій.

В нових історичних реаліях значно зростає роль Збройних Сили України, які є ядром та головним інструментом забезпечення на належному рівні національних інтересів, і разом з іншими військовими формуваннями й органами державної влади й місцевого самоврядування призначені для відбиття зовнішньої збройної агресії й інших воєнних загроз, пов'язаних із застосуванням військової сили проти України. Незаперечно актуальним зазначене в умовах сьогодення, коли воєнно-політична обстановка в Україні залишається напруженою. Сепаратисти у східних областях продовжують дестабілізувати обстановку. Аналіз ситуації, що склалась на цей час у Східних областях України дає підстави констатувати те, що за дестабілізацією ситуації в Донецькій та Луганській областях стоїть військово-політичне керівництво Російської Федерації.

Вищезазначене вимагає оперативного вирішення завдань у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України і є однією із умов реалізації освітньої програми та концепції якісної підготовки допризовної молоді до захисту Батьківщини.

Перед освітніми закладами в Україні стоїть складна і відповідальна задача — виховати високоморальне, національно — свідоме підростаюче покоління, патріотів своєї Батьківшини, спадкоємців і продовжувачів національних традицій.

В даний час підготовою допризовної молоді до військової служби займаються освітні заклади та громадські організації Товариства сприяння обороні України (далі-ТСОУ). Їх діяльність з підготовки допризовної молоді по військовими спеціальностями керуються військовими комісаріатами. Важливість підготовки допризовної молоді в ТСОУ обумовлена низкою чинників.

По-перше, всебічна підготовка молодого покоління до захисту своєї Вітчизни залишається важливим чинником зміцнення обороноздатності країни.

По-друге, при значному скороченні Збройних Сил та зниженні військових витрат, перехід на контрактну систему проходження служби, скорочення термінів служби

військовослужбовців за призовом виникає нагальна потреба підготовки навченого поповнення для Збройних Сил України.

По-третє, підвищення ролі підготовки допризовної молоді, майбутніх захисників Батьківщини значною мірою визначається впливом на розвиток військової справи науково-технічного прогресу, який пред'являє високі вимоги до військової і технічної підготовки воїнів. Військова підготовка в сучасних умовах стала більш диференційованою. Наприклад, якщо, до початку першої світової війни основних військових спеціальностей було 1520, в роки другої світової війни — 160, то зараз в армії налічується більше 2 тис. військових спеціальностей.

По-четверте, аналіз практики підготовки допризовної молоді до військової служби показав, що вміла і цілеспрямована робота в цьому напрямку сприяє об'єднанню всього населення для спільного захисту держави.

По-п'яте, змінилися моральні підвалини суспільства, які породжують правовий нігілізм, політичну наївність, споживацьку психологію і пацифістські настрої більшої частини підлітків. У значній мірі втратили свою роль, ідеї патріотизму.

Дослідження показало, що якщо в середині 90-х років минулого століття кожен другий з опитаних вважав такі поняття як патріотизм, честь, військовий обов'язок не обов'язковими. Понад 35 % молодих людей заявляли про готовність покинути Україну, а близько 70 % — про безглуздість військової служби. В даний час соціальна ситуація значно покращилася. Проведені в ході дослідження опитування показали, що зараз більшість допризовної молоді все ж вважають військову службу необхідною, а намір покинути країну висловлюють одиниці.

По-шосте, аналіз практики взаємодії військкоматів та освітніх закладів показує, що зараз виникають проблеми, пов'язані з посиленою комерціалізацією діяльності суспільства, відсутністю необхідних для формування військових знань, умінь і навичок у педагогічного та інструкторського складу. За підсумками опитувань 77 % офіцерів військкоматів відзначили недостатній рівень підготовки допризовної молоді у закладах освіти.

Відповідно в Україні створюється теоретична база для розв'язання завдань щодо реформування підготовки допризовної молоді до військової служби.

Відповідно з "Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді" затвердженою Указом Президента України № 948/2002 від 25 жовтня 2002 р. військово-патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямами [3]:

державний — базується на забезпеченні державою військово-патріотичного виховання;

соціальний — грунтується на вивченні норм моралі та їх дотриманні; він орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

військовий — передбачає вивчення військової історії України, переможних битв українського війська, основних зразків техніки і озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

психолого-педагогічний — грунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки молоді до військової служби, проведенні медичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

правовий — передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

У процесі навчання з допризовної підготовки молоді повинні:

1) Усвідомити положення Конституції України про захист Батьківщини [1], Закон України "Про загальний військовий обовязок і військову службу" [2].

2) Усвідомити призначення Збройних Сил на інших військових формувань України, їхні характерні особливості.

3) Засвоїти основи цивільного захисту, військової справи і медико-санітарної підготовки.

4) Набуття психологічної готовності до військової служби, щоб після призову якнайшвидше оволодіти програмою підготовки молодого солдата.

Вирішення цих завдань покладено в основному на навчально-виховні освітні заклади, де склалася і діє впорядкована система підготовки допризовної молоді до військової служби.

Ми стверджуємо, що роль підвищення якості підготовки допризовної молоді до військової служби в даний час підвищується у зв'язку з стримуванням, збройної агресії проти України, прикриття важливих об'єктів держави, угруповань своїх військ від ударів засобів повітряного нападу та ураження військ і об'єктів противника, а також з терористичною діяльністю диверсійних груп та радикально налаштованих сепаратистів на сході країни змусили визначити нові пріоритети військового будівництва[]. Всі ці умови вимагають оперативного вирішення завдань у сфері забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України і самої підготовки допризовної молоді до проходження в майбутньому військової служби. В даний момент іде мова про проходження військової служби за контрактом, як одного із видів проходження військової служби.

Є необхідність підкреслити, що згідно з "тимчасовою інструкцією щодо організації відбору на військову службу" за контрактом приймаються громадяни України, які прослужили на строковій службі не менше одного року і мають відповідну професійну підготовку за фахом.

Отже, дехто з державних службовців глибоко помиляються, коли думають, що з введенням професійної армії допризовна підготовка як така не потрібна, але навпаки, її роль значно підвищується.

У процесі проведення занять з допризовної підготовки допризовна молодь усвідомлює основні вимоги Конституції України з військових питань [1], Закону України "Про загальний військовий обов'язок і військову службу" [2], морально й фізично готовиться до військової служби, отримує військово-патріотичне загартування як могутній стимул у боротьбі за розбудову нової незалежної України та його війська. "І до війська має прийти молода людина, готова захищати Батьківщину не лише тому, що так велить відповідний закон, а й за своїми переконаннями, сформованими задовго до того, як одягне військову форму" [10].

До кожного юнака необхідно доводити, що військова служба — це не тільки обов'язок громадянина України, а важливий процес подальшого розвитку та фізичного змужніння особистості, формування чітких чоловічих рис характеру, загартування тіла й духу, зміцнення патріотичних почуттів, щоб у будь-який час стати на захист Батьківщини.

Ми маємо пам'ятати, що чим вищою буде психологічна підготовка учнівської молоді до військової служби, тим краще й успішніше вона проходитиме. "Розв'язуючи питання про мету виховання сучасної учнівської молоді, ми мусимо рахуватись не лише з нашими традиціями, а й з тими завданнями, що ставить перед нами сучасне

й майбутнє, а також прийняти до уваги психічні властивості нашого народу, як позитивні, так і негативні. Перші треба розвивати, другі усувати або принаймні ослаблювати," — як зазначав вченний і педагог Г. Г. Ващенко [5].

Сумніву не підлягає, що допризовна підготовка як би синтезує всю роботу з готовності допризовної молоді до служби в армії.

Джерела

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. // Голос України, 1996. 13 липня.
2. Закон України "Про загальний військовий обов'язок і військову службу" від 25 березня 1992 р. № 2232-XII (в редакції Закону № 776-XIV від 18.06.99) // ВВР, 1999 р., № 33, Ст. 270., Друкувалось із змінами, внесеними Постановою Верховної Ради України від 19 листопада 1993 року. // Військове законодавство України та право. — К. 1994. С. 36–46.
3. Указ Президента України № 948–2002 від 25.10.2002 р. "Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання".
4. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 "Про Національну доктрину розвитку освіти".
5. Закон України "Про Збройні Сили України" від 5 жовтня 2000 р. № 2019–III.
6. Полторак С. Щорічний Звіт Міністра оборони України — "Військо України", Січ 9, 2015 // 11:17.
7. Волкова Н. П. Педагогіка. — К.: Академвидав, 2007. — 516 с. — С. 458–460.
8. Грицяк, І. Диференційована європейська інтеграція: аналіз концепцій, підходів та інструментів / І. Грицяк, О. Хоменко // Зб. наук. праць Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — 2009. — № 1. — С. 182–193.
9. Законодавчі акти України з питань військової сфери і державної безпеки. — К., 1992. — С. 48.
10. Затинайко О. І., 2003, "Комплектування Збройних Сил України за контрактом — важливий чинник їх професійного зростання". www. min. gov. ua/ukr/index. cgi., Інтернет.

А. М. МЕДВІДЬ
доктор філософії в галузі політології, доцент, МАУП, м. Київ

Я. С. ГРИЦУТЕНКО
аспірант, МАУП, м. Київ

А. І. ТВЕРДОХЛІБ
магістрант, МАУП, м. Київ

ФЕНОМЕН АВТОНОМІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Автономія (від грец. autjnomia — самоуправління, незалежність, autos — сам (один), nomos — закон) — у широкому розумінні — надання деяким частинам держави (областям, департаментам, провінціям та ін.) прав на самоврядування в адміністративній сфері; у вузькому, спеціальному розумінні — широке внутрішнє самоврядування політико-національного або національно-територіального утворення в рамках єдиної держави і стосується всіх сфер життя і діяльності, зокрема, деяких питань законодавства. Таким утвореннями, зокрема, є: республіка, область, округ — у Російській Федерації; область — в Іспанії, Італії; губернія — у Фінляндії; окремі регіони (Гренландія, Фарерські острови) — в Данії тощо. З 1924 по 1940 рр. у складі України була Молдовська Автономна Радянська Соціалістична Республіка. В лютому 1991 р. Кримську область України перетворено на Кримську Автономну Радянську Соціалістичну Республіку (з квітня 1992 р. — Автономна Республіка Крим) [3, с. 227–237;].

Автономія може бути державно-територіальним утворенням у складі федеративної держави або адміністративно-територіальним утворенням у складі унітарної чи федеративної держави. Державно-територіальна (політична) автономія (автономна республіка) склалася в колишньому СРСР. Вона діє в сучасній Російській Федерації. Характеризується наявністю окремих ознак держави, більшим обсягом самостійних прав, ніж адміністративно-територіальна автономія. Це — власна конституція, свої самостійно сформовані органи законодавчої і виконавчої влади, символи і столиця; тут поряд із загальнодержавним діють свої закони. Адміністративно-територіальна автономія (область, округ, губернія, регіон) не має усіх названих ознак і поширюється тільки на сферу управління. Її правовий статус визначається спеціальним актом (законом, положенням) держави, на території якої вона створена [4, с. 18–21].

Статус автономії надається окремим частинам держави, які відрізняються від інших історичними, географічними, економічними особливостями, своїм національним складом, соціальними умовами, побутом тощо. В більшості країн надання автономії пов'язане насамперед з децентралізацією управління, у деяких — з вирішенням національного питання (напр., у Росії). Автономія означає широку самостійність та ініціативу автономного утворення і його населення у здійсненні державної влади, управлінні місцевими справами, забезпеченні соціально-економічного і культурного розвитку своєї території. Автономія представлена у вищих органах державної влади країни, де вона створена [1, с. 37–38].

Автономні утворення є складовою частиною суверенної держави. Межі здійснення ними державної влади та ін. повноважень визначаються конституцією та ін.. законами держави до складу якої вони входять. Правові акти, які визначають статус автономії, затверджуються або приймаються загальнодержавним законом. Закони та інші правові акти автономних утворень є складовою частиною загальнодержавного законодавства і не повинні суперечити загальнодержавним конституції або іншим законам, а в разі такої суперечності їх дія може скасовуватися, Органи влади автономії приводять в життя на своїй території загальнодержавну політику з урахуванням місцевих умов, забезпечують дотримання загальнодержавних конституції та інших законів. Залежно від цілей і завдань, які розв'язуються за допомогою автономії, розрізняють: національну, територіальну, національно-територіальну, культурну та інші різновиди автономії. Автономія не має універсального міжнародного статусу. Кожна держава, де є автономні утворення, самостійно вирішує питання про надання їм широких чи обмежених повноважень, що визначаються конституцією. Автономія, як правило, надається окремим етнонаціональним спільнотам, які компактно проживають у межах однієї держави і вирізняються від основної маси населення мовою, культурою, релігією тощо. Тому автономія вважається однією з форм самовизначення народів, гарантованого міжнародним правом. Однак найчастіше автономія надається лише під тиском обставин, зокрема відповідних домагань національних меншин, а також загрози виникнення етнорегіональних конфліктів. Сенс надання автономії певній спільноті полягає в тому, що вона означає певний ступінь децентралізації, особливо якщо мова йде про федеративну державу. Що ж до унітарних держав, то й тут історичний досвід стверджує, що краще децентралізація та надання автономії, ніж збереження, а тим паче посилення централізації.

В унітарних державах автономія не визнається державним утворенням, а її самостійність суттєво обмежена: статус і статут автономії, тобто правила, які визначають правове становище, повноваження і порядок її діяльності, розробляються, встановлюються, затверджуються центром, його загальнодержавним законом; "автономні" закони можуть бути скасовані, якщо вони суперечать конституції країни та загальнодержавним законам або становлять загрозу безпеці, єдності й територіальній цілісності держави; "автономний" парламент, уряд та інші владні установи здійснюють свою діяльність під наглядом центру, його відповідних органів або уповноважених на те осіб. Разом з тим створення й існування автономії в межах унітарної держави, особливо полі етнічної,, є одним з істотних чинників збереження та зміцнення етнополітичної стабільності. З іншого боку, автономія таїть у собі й певну потенційну небезпеку. Вона може виникнути за умови, коли: юридичні, політичні, економічні й інші домагання еліти та більшої частини національної меншини значно перевищують можливості, які надає їм автономія; в політичних настроях національної меншини вже панують сепаратистські тенденції, зокрема переважають настрої створення власної незалежної держави або входження до складу сусідньої держави з огляду на спільність історичної долі, етнічного походження, віросповідання, одержання економічних вигод та ін..; на територію., на якій має бути заснована автономія, претендує сусідня держава (держави); існує реальна загроза виникнення війни тощо [2, с. 318–330].

Отже, виникнення інституту автономії — значний крок на шляху демократизації суспільства, а її існування є вагомим внеском у справу розв'язання етнонаціональних проблем, збереження чи зміцнення етнополітичної стабільності, зокрема запобігання етнорегіональним конфліктам та сепаратизму, за умови, коли вона здійснюється

в межах по-справжньому демократичного процесу. Автономія політично виправдана і має право на існування, якщо вона забезпечує повною мірою пріоритет інтересів і цінностей не лише титульного етносу, а й усіх інших національних груп, що населяють певну територію.

Джерела

1. Корнієнко М. Обласна (регіональна) автономія: федералізація чи децентралізація? // Українське право, 1996, № 1. — С. 36–40.
2. Колодій А. Ф. Національний вимір суспільного буття. — Львів: Астролябія, 2008. — 368 с.
3. Римаренко Ю. І., Шкляр Л. Є., Римаренко С. Ю. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. — К., 2001. — 264 с.
4. Шаповал В. Територіальна організація держави в конституційному праві // Вісник Конституційного Суду України, 2002, № 5. — С. 18–25.

О. М. МІХАТУЛІНА
проф. каф., ІП МАУП

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ЗАСОБИ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Зважаючи на основні риси державного регулювання господарської діяльності, воно є попередньою стадією реалізації економічної політики й має державно-політичний характер, а саме: у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну соціальну політику, спрямовану на реалізацію й оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення загалом.

Контроль (як правова форма державного управління економікою) — визначення компетентними органами ступеня відповідності фактичних напрямків і результатів діяльності суб'єктів господарського життя встановленим державою правилам, нормам і нормативам, а також виявлення порушень у діяльності цих суб'єктів, вжиття заходів щодо їх усунення, в тому числі застосування господарсько-правових санкцій. Ця правова форма державного управління економікою регулюється Господарським кодексом (ст. 19 визначає основні засади державного контролю та нагляду за господарською діяльністю, в тому числі його напрями (сфери) [2]:

- збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин — за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності;
- фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин — за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни;
- цін і ціноутворення — з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію, роботи і послуги;
- монополізму та конкуренції — з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства;
- земельних відносин — за використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства — за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів;
- виробництва і праці — за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності;
- споживання — за якістю і безпечністю продукції та послуг;
- зовнішньоекономічної діяльності — з питань технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки.

Ст. 19 ГК України встановлює також гарантії для суб'єктів господарювання при здійсненні державного контролю та нагляду з боку компетентних органів державної

влади та їх посадових осіб, встановлюючи умови здійснення інспектування та контролю: на підставі закону; в межах компетенції зазначених органів і посадових осіб; неупередженість, об'єктивність, оперативність проведення інспектування (перевірок) з дотриманням прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; інформування останніх про результати перевірок (інспектування); можливість оскарження суб'єктами господарювання дій і рішень державних органів контролю та нагляду та їх посадових осіб [2].

Основні засади здійснення контролю (в тому числі уповноважені на це органи) визначаються відповідними законами від 26.11.1993 р. "Про Антимонопольний комітет України"; від 26.01.1993 р. "Про контрольно-ревізійну службу в Україні", "Про захист прав споживачів" (в редакції Закону від 01.12.2005 р.); від 14.10.1994 р. "Про відповідальність підприємств, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування"; від 17.05.2001 р. "Про стандартизацію" та ін.

Порядок проведення контролю (в тому числі перевірок) регулюються підзаконними нормативно-правовими актами, в тому числі відомчими — тих центральних органів державної влади, до сфери діяльності яких належить суб'єкт господарювання та/або до складу компетенції якого входить контроль за дотриманням положень відповідної гілки (інституту) господарського чи іншого законодавства (наприклад: Положення про порядок проведення перевірок додержання законодавства про захист економічної конкуренції: затвердженого розпорядженням АМК України від 25.12.2001 р. № 182-р; Про затвердження Правил проведення перевірок діяльності емітентів та саморегульованих організацій на ринку цінних паперів: рішення ДКЦПФР від 08.07.2003 р. № 302 та ін.).

Від форм державного управління економікою слід відрізняти методи державного управління економікою.

Органи державної влади і посадові особи, що уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус, загальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються відповідними законами України Незаконне втручання і перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняються.

Органи державної влади і посадові особи зобов'язані здійсню вати інспектування та перевірки діяльності суб'єктів господарювання неупереджено, об'єктивно і оперативно, дотримуючись вимог законодавства, поважаючи права і законні інтереси суб'єктів господарювання.

Суб'єкт господарювання має право на одержання інформації про результати інспектування і перевірок його діяльності не пізніше як за тридцять днів після їх закінчення, якщо інше не передбачено законом. Дії та рішення державних органів контролю та нагляду, а також їх посадових осіб, які здійснювали Інспектування і перевірку, можуть бути оскаржені суб'єктом господарювання у встановленому законодавством порядку

Загальні засади державного регулювання захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначені у ст. 20 ГКУ де зазначається, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. До способів захисту належать такі:

- визнання наявності або відсутності прав;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать зако-

нодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- присудження до виконання обов'язку в натурі;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських санкцій;
- застосування адміністративно-господарських санкцій;
- встановлення, зміни і припинення господарських правовідносин;
- інші передбачені законом способи.

Порядок захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів визначається ГКУ та законами України "Про захист прав споживачів", "Про стандартизацію", "Про захист економічної конкуренції", "Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини та ін.

Джерела

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141).
2. Господарський кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144).
3. Закон України "Про звернення громадян" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст. 256).
4. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 50, ст. 472).
5. Закон України " Про захист від економічної конкуренції" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст. 64).

І. О. ШАШКОВА-ЖУРАВЕЛЬ
докт. філос. в гал. права, ІП МАУП

УЧАСТЬ МОП В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРАЦІ БУДІВЕЛЬНИКІВ

Необхідно зазначити, що нормотворча діяльність Міжнародної організації праці протягом багатьох десятиліть спрямовується на посилення охорони праці у світі, в тому числі, у будівельній галузі. Так, в 1937 році було ухвалено Конвенцію МОП № 62 "Про техніку безпеки в будівельній промисловості". Вказана Конвенція містить Загальні правила, щодо безпеки праці будівельників, які працюють на будівельних майданчиках. Вказані Правила, зокрема, включають вимоги, що стосуються підйомних механізмів на будівництві та будівельних риштувань. Так, згідно статті 7 Конвенції передбачено необхідність встановлення виготовлених із міцного матеріалу будівельних риштувань для забезпечення безпеки виконання будівельних робіт. Крім цього, в Конвенції передбачено, що вказані будівельні риштування повинні встановлюватись, перебудовуватись та періодично оглядатись під наглядом компетентного працівника. Також, в Конвенції йдеться про необхідність встановлення та утримання сходів, драбин та робочих площадок на будівництві таким чином, щоб мінімізувати можливість послизнутися або спіткнутися на них. Щодо підйомних механізмів, Конвенцією передбачено обов'язок кожного механіка підйомних механізмів або кранівника мали належну кваліфікацію та необхідність утримання підйомних механізмів в хорошому робочому стані. Крім цього, в Конвенції зазначено, що підйомне обладнання та механізми повинні бути добре сконструйовані, вироблені із матеріалу достатньої міцності та не мати очевидних дефектів [1].

Важливо зазначити, що вище розглядувана Конвенція Міжнародної організації праці була переглянута в 1988 році Конвенцією МОП № 167 "Про безпеку та гігієну праці у будівництві", що передбачає більш розгорнутий перелік заходів, спрямованих на забезпечення безпеки праці будівельників, що, зокрема, включають:

- вимоги безпеки до землерийного, транспортного та вантажно-розвантажувального обладнання та порядку його експлуатації на будівельних майданчиках;
- вимоги безпеки для роботи у стиснутому повітрі;
- санітарно-побутові вимоги до будівельних майданчиків;
- вимоги безпеки до електричного обладнання та освітлення на виробничих майданчиках.

Відповідно до статті 8 Конвенції, роботодавці є відповідальними за дотримання вимог безпеки праці стосовно підпорядкованих їм будівельників [2].

Потрібно вказати на те, що вищезазначена Конвенція була доповнена Рекомендацією МОП № 175 "Про безпеку та гігієну праці у будівництві", що була прийнята у 1988 році. Пропозиції, викладені у вказаній Рекомендації, головним чином, стосуються забезпечення безпеки будівельників на робочих місцях та запобігання професійним ризикам на будівництві. Так, в Рекомендації йдеться про необхідність виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку на будівництві, які повинні включати:

- дотримання належного зберігання будівельного обладнання і матеріалів;
- обов'язок роботодавця надавати працівникам засоби індивідуального захисту та забезпечувати правильне їх застосування;
- відповідність захисного одягу та обладнання стандартам, що встановлені компетентними органами державної влади;
- необхідність перевірки та випробовування будівельного обладнання та машин компетентними особами [3].

Важливе значення для охорони праці трудящих на будівництві, у зв'язку із залученням значної частини будівельників до регулярного перенесення вантажів, мають ухвалені Міжнародною організацією праці в 1967 році однойменні Конвенція та Рекомендація "Про максимальний вантаж, допустимий для перенесення одним працівником". Ключові положення зазначеної Конвенції закріплюють:

- обов'язок держав-учасниць Конвенції вживати заходів для забезпечення проходження працівниками, які залучаються до регулярного перенесення вантажів, інструктажу стосовно методів праці з метою попередження шкоди для здоров'я працівників та запобігання нещасним випадкам;
- необхідність застосування, наскільки це можливо, технічних засобів для полегшення перенесення працівниками вантажів вручну;
- заборона вимагати від працівника перенесення вантажів, вага яких може шкідливо позначитись на здоров'ї працівника [4].

Водночас, в Рекомендації "Про максимальний вантаж, допустимий для перенесення одним працівником", яка була прийнята до вищенаведеної Конвенції, звертається увага на доцільність проходження особою медичного огляду з метою виявлення її придатності до роботи, пов'язаної із регулярним перенесенням вантажів та проходження таким працівником в подальшому періодичних медичних оглядів. Крім цього, в Рекомендації пропонується встановити максимальну вагу, перенесення якої допускається одним працівником чоловічої статі на рівні 55 кг [5].

Враховуючи те, що праця в галузі будівництва супроводжується досить високим рівнем виробничого травматизму, суттєві правові гарантії, в тому числі, для будівельників та осіб, що перебувають на їх утриманні передбачені в Конвенції Міжнародної організації праці № 121 " Про допомоги у випадках виробничого травматизму", що була прийнята в 1964 році. Так, статті 6 і 9 Конвенції передбачають обов'язок держав-учасниць забезпечувати медичне обслуговування та надавати грошові допомоги у випадках хворобливого стану, повної або часткової втрати працездатності, якщо такі випадки є результатом травмування на виробництві. При цьому, відповідно до ст. 23 Конвенції особи, які в результаті травмування на виробництві подають право на вищевказані допомоги, мають право апелювати в разі відмови у наданні допомоги або оскаржувати якість та обсяг наданої допомоги. Згідно Конвенції, право на допомоги, також, мають члени родини працівника, які втратили засоби існування у зв'язку зі смертю годувальника внаслідок виробничого травматизму [6].

Отже, вищезазначене дає підстави констатувати, що в рамках Міжнародної організації праці розроблено достатньо ґрунтовний та деталізований масив нормативно-правових актів, що покладають зобов'язання на держави-учасниці щодо забезпечення охорони праці в галузі будівництва, а також надання допомоги будівельникам, постраждалим внаслідок виробничого травматизму та їх сім'ям. Однак, нажаль, високий рівень травмування та людських втрат в будівельній галузі у світі засвідчує проблемну ситуацію щодо імплементації державами світового співтовариства положень досліджуваних конвенцій МОП. Тому, важливими кроками в напрямі оптимізації системи забезпечення безпеки та гігієни праці на будівництві видається ратифікація

конвенцій МОП із вказаного питання якомога більшою кількістю держав-учасниць Організації, активізація співпраці сторін соціального партнерства стосовно захисту праці будівельників, а також посилення відповідальності роботодавців за недотримання нормативних вимог стосовно охорони праці на будівництві.

Джерела

1. Конвенція МОП № 62 "Про техніку безпеки в будівельній промисловості" від 23.06. 1937 р. — Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда. 1919 — 1956. Т. I. — Женева: Международное бюро труда, 1991 г. — С. 481–488.
2. Конвенція МОП № 167 "Про безпеку та гігієну праці у будівництві" від 20.06.1988 р. — Конвенції та рекомендації МОП — К.: Право, 1997. — 387 с.
3. Рекомендація МОП № 175 "Про безпеку та гігієну праці у будівництві" від 20.06.1988 р. — Конвенції та рекомендації МОП — К.: Право, 1997. — 387 с.
4. Конвенція МОП № 127 "Про максимальний вантаж, допустимий для перенесення одним працівником" від 28.06.1967 р. — "Международная защита прав и свобод человека", Москва, Юридическая литература, 1990 год. — 552 с.
5. Рекомендація МОП № 128 "Про максимальний вантаж, допустимий для перенесення одним працівником" від 28.06.1967 р. — Міжнародне законодавство про охорону праці Т. 1, Основа, К., 1997. — 446 с.
6. Конвенція МОП № 121 "Про допомоги у випадках виробничого травматизму" від 08.07.1964 р. — Конвенції та рекомендації МОП — К.: Право, 1997. — 387 с.

Н. Г. ШВЕЦЬ
доц. каф., УРІМБ МАУП, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ” СТУДЕНТАМИ НАПРЯМУ “ПРАВОЗНАВСТВО”

Перед нинішньою системою освіти стоїть принципово нова проблема, що має глобальний характер-використання можливостей активізації учбового процесу.

Відповідно до частини восьмої статті 18 Закону України “Про охорону праці”, статті 33 Закону України “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, Закону України “Про правові засади цивільного захисту”, пункту 2 Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.02.2005 за № 231/10511, та з метою забезпечення підвищення рівня знань студентів, курсантів та слухачів вищих навчальних закладів з питань охорони праці, рекомендовано використання активних методів навчання у засвоєнні цих знань.

Існуюча система навчання має наступні ознаки:

1. Мета — передача знань, ознайомлення;
2. Зміст — знання, вміння, навички, розрізнені предмети;
3. Форми і методи — індивідуальна чи фронтальна робота, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні методи;
4. Управління: студент — об’єкт педагогічного впливу, викладач — службовець, транслятор знань;
5. Контроль — переважно зовнішній, операційний.
6. Результати — безініціативна, малоактивна, мало адаптована до життя особистість, з окремими уривками знань.

Наявність у більшості студентів достатнього досвіду та звичок інтернет-спілкування є психологічним ґрунтом здійснення новітніх технологій навчання.

Взагалі, структура всіх педагогічних технологій єдина:

1. концептуальна основа;
2. змістова частина навчання: цілі навчання, зміст навчального матеріалу:
3. процесуальна частина — технологічний процес: організація навчального процесу, методи і форми роботи викладачів, діяльність з управління процесом засвоєння матеріалу;
4. діагностика навчального процесу.

Традиційне навчання — орієнтоване на збереження і відтворення, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учнів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам’яті. За традиційного підходу студент чи учень залишається пасивним отримувачем навчальної інформації.

Слід відмовитися від практики, коли практичні заняття мають колективний характер: один студент виконує завдання на дошці, а інші працюють на своїх робочих

місцях. Необхідно йти більш доцільним і ефективним шляхом: викладач має чітко визначити завдання, ознайомити студентів з методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного студента з використанням джерел інтернет-ресурсів.

З цією метою для студентів напряму "Правознавство" пропонується ділова гра "Суд".

Мета ділової гри — набуття навиків захисту інтересів потерпілих від нещасного випадку. До початку ділової гри викладачем в системі online проводиться індивідуальне спілкування з новим учасником. Це потрібно робити індивідуально, тоді сама гра буде "спектаклем".

По результатам ділової гри визначається відповідальність роботодавця та посадових осіб за порушення законодавчих актів по охороні праці та назначаються відповідні штрафні санкції, чи приймається інше рішення.

В ході ділової гри розглядаються можливі причини нещасного випадку в тому числі:

Організаційні: порушення виробничо-технологічного процесу, незадовільна організація робочого місця, умов праці, застосування невідповідного устаткування, інструментів, пристроїв, відсутність керівництва і нагляду за робітниками, допуск до роботи ненавченого персоналу, застосування небезпечних прийомів роботи, неузгодженість у діях працівників, порушення і недотримання інструкцій з техніки безпеки, відсутність або незадовільний стан індивідуальних засобів захисту.

Технічні: конструктивні недоліки електричних, механічних, транспортних систем, недоторканість виробничого обладнання, технологічних процесів, недосконалість або відсутність засобів безпеки (блокування, загорож, запобіжних пристроїв, сигналізації).

Психофізіологічні: помилкові дії внаслідок утоми працівника через надмірну тяжкість і напруженість роботи, монотонність праці, необережність, хворобливий стан працівника, невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника використовуваній техніці чи виконуваній роботі.

Санітарно-гігієнічні: невідповідні метеорологічні умови, нераціональна освітленість робочих місць, забрудненість повітря (запиленість, загазованість), високий рівень шуму і вібрації, наявність шкідливого електромагнітного і радіоактивного випромінювання, порушення правил особистої гігієни і антисанітарний стан виробничих і побутових приміщень.

Пропонується схема розгляду ситуації в суді:

Розподіл ролей: Потерпілий, адвокат, прокурор (представник звинуваченого), суддя, секретар, сторона обвинувачення, присяжні.

Можливі варіанти ситуацій яке розглядається в суді:

1. Відмова адміністрації визнати травму потерпілого нещасним випадком виробничого характеру.
2. Відмова у відшкодуванні заподіяної для здоров'я потерпілого шкоди.
3. Незаконне звільнення потерпілого за порушення вимог стандартів охорони праці.
4. Незадовільний стан оснащення робочих місць, який є ризиком травмування робітників.
5. Невиконанням вимог КЗОТ.
6. Інші можливі ситуації.

Методичне забезпечення ділової гри:

1. Закон України "Про охорону праці" ст. 22.

2. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві”. Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 41.2.2., ст. 41 2.3., ст. 93, ст. 188.
3. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві” Постанова КМ України від 21 серпня 2001 № 1094.
4. Постанова Кабінету Міністрів України “Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання затверджена КМ України від 21 серпня 2001 № 1094.
5. Посадові інструкції.

Я. Ю. АНТОНЯК
радник Голови СБУ

ДО ПИТАННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГЕТЬМАНАТІ ЗА ПРАВЛІННЯ К. РОЗУМОВСЬКОГО

Розвідувальна діяльність завжди виступала наріжним складником національної безпеки. Причому, ця теза характерна не лише для нашої країни. В умовах розбудови спеціальної діяльності в умовах гібридної війни з РФ нової ваги набуває вивчення історичних засад української розвідки козацької доби. Насамперед, нашу увагу привернуло її функціонування в умовах масованого наступу російського абсолютизму на інститути української державності у XVIII ст.

Організація й загальне керівництво розвідувальною діяльністю Гетьманату в період правління Кирила Розумовського здійснювалося особисто Гетьманом. Саме такий висновок можна зробити, вивчивши і проаналізувавши окремі документи, які стосуються періоду 1750–1764 років.

Загалом, джерельну базу дослідження складають матеріали Генеральної військової канцелярії та Похідної канцелярії Гетьмана К. Розумовського, які зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Києві. Характеризуючи міру наукового розроблення проблеми автор хоче звернути уваги на дослідження В. Омельчука [1; 2], В. Степанкова [3], О. Сокирка [4], І. Мищака, дотичні окресленій тематиці. Зокрема В. Омельчук вивчає засади та механізми забезпечення правопорядку, боротьбу з корупцією, судочинство та судоустрій у Гетьманаті після приходу до влади К. Розумовського. Автор також вважає цілком слушним міркування В. Степанкова про формування системи розвідувальної діяльності вже за гетьманування Б. Хмельницького. Загальні риси військових реформ К. Розумовського виокремлює О. Сокирко. Водночас, спеціальні роботи, присвячені розвідувальній діяльності цього Гетьмана відсутні.

Гетьманом приймалися рішення щодо розробки та організації розвідувальних заходів в інтересах безпеки прикордонних територій Лівобережної України. Зокрема, листом від 6 червня 1753 р., гетьманом Кирилом Розумовським дає вказівки Генеральній військовій канцелярії забезпечити відправку Полтавським полком та Запорізькою Січчю розвідників — "нарочних і надійних людей", на території підконтрольні туркам і татарам, а також землі Речі Посполитої. Вони висилалися з метою перевірки інформації, отриманої Гетьманом від генерал-майора Фролова-Багреєва щодо накопичення значної кількості військ в прикордонних регіонах з боку Османської імперії. Зокрема, згідно з наданою Гетьману інформацією, в рапорті прапорщика Константинова, який перебував на службі в Новосербському гусарсько-хорватському полку, було сказано, що до Архангельська (Архангельский шанець — сучасне селище Новоархангельськ) приїхав торговець вином, який повідомив про прибуття до Очакова однієї тисячі турків. Згідно з цим же повідомленням в Очакові очікували прибуття семи тисяч татар. Кінцевою метою такого накопичення військової сили мало нібито стати вторгнення в землі, які відійшли до Росії за умовами мирного договору з Османською імперією, щоб не дозволити спорудження там фортифікаційних споруд. Також Гетьмана повідомили про приїзд до турків польського комісара полковника Ортинського, метою якого було

приведення ногайської орди в бойову готовність для нападу в потрібний момент на новостворені гусарські і пандурські полки.

Лист Гетьмана Кирила Розумовського від 6 червня 1753 року було прийнято до виконання полтавським полковником Андрієм Горленком. Про прийняття його до виконання, а також виконання ордеру Генеральної військової канцелярії про надання секретних відомостей Гетьману від 11 червня 1753 року він відзвітував 6 липня 1753 року. Згідно з цими документами розвідники, яких відправляли на кордони з турками і татарами, мали скрупульозно зібрати та вивчити інформацію щодо накопичення військ та можливого нападу на землі Лівобережної України та рапортувати про це Генеральній військовій канцелярії. Звідти інформація мала бути передана до Державної колегії закордонних справ та безпосередньо Гетьманові.

Підхід та підготовка до розвідувальних операцій були серйозними та виваженими. З цією метою відбирали надійних людей не лише серед козаків, а й серед міщан та купців і розробляли для них легенди прикриття. Зокрема, в рапорті полтавського полковника Андрія Горленка йдеться про необхідність "відправити надійних людей під серйозною легендою в кримську та польську області, де скурпульозно і таємно всі дані про наміри зібрати", якнайшвидше повертатися назад, щоб передати всю зібрану інформацію Гетьману. Було прийнято рішення відправити в Кримську область відомого купця значкового товариша Василя Гегелю, а в Польську область полтавського товариша Івана Богдановича. Після їх повернення нарочним кур'єром слід було доповісти про результати поїздки.

Одним з документів, який свідчить про результати розвідувальної діяльності є донесення полтавського полковника Андрія Горленка щодо значкового товариша полтавського полку Кованки, якого під легендою прикриттям, а саме "купецького промислу", було відправлено в кримську область, а після повернення взято звіт ("сказку") про ситуацію в Криму. Зокрема, зазначається, що 15 квітня 1753 року значковий товариш Кованка відправився до м. Кафи. Доїхав туди без жодних проблем. Цікавим є те, що як купець Кованка зміг безперешкодно потрапити на весілля кримського хана. Також Кованка повідомляв, що по дорозі не зустрічав жодних великих скупчень татарських військ. Бачив лише малі роз'їзні групи кількістю до тридцяти чоловік, які патрулювали територію і завданням яких була боротьба з грабіжниками та спілкування з купцями щодо того, чи бачили вони грабіжників і чи була загроза їх нападу по шляху їхнього пересування.

Загалом, наявна інформація дозволяє стверджувати, що за К. Розумовського діяльність козацької розвідувальної служби. Її основними напрямами було збирання інформації про зосередження військових підрозділів та внутрішньополітичну ситуацію у Криму та на Правобережній Україні, яка перебувала під владою Речі Посполитої.

Разом з тим, окремої наукової уваги потребує контррозвідувальна діяльність гетьманської адміністрації К. Розумовського.

Джерела

1. Омельчук В. В. Державна політика Гетьманату щодо інституційного забезпечення судової реформи 1760–1763 років / В. В. Омельчук, М. В. Омельчук // Становлення та розвиток української державності: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 27 жовтня 2006 р. — К.: МАУП, 2008. — С. 110–117.
2. Омельчук В. В. Судова реформа 1760–1763 років: основні етапи та наслідки / В. В. Омельчук // Наукові праці МАУП. — 2012. — Вип. 2 (33). — С. 157–163.

3. Степанков В. С. Розвідка і контррозвідка Богдана Великого (1648–1657 рр.) / В. С. Степанков. — Вид. третє, перероблене та розширене. — Кам'янець-Подільський, 2008. — 264 с.
4. Сокирко О. Військові реформи за гетьманування Кирила Розумовського, 1750–1764 рр. / О. Сокирко // Українська козацька держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура [ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін.]. — К.: Інститут історії України НАН України, 2014. — С. 359–384.

А. П. БАШЛАЄВ
докторант, МАУП, м. Київ

ДО ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ЯК ПОТЕНЦІЙНОГО ФАКТОРА ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Загальновідомо, що моделей ринкової економіки є немало і, фактично, у кожній країні така модель має власні, національні, специфічні особливості. За рахунок таких особливостей ринкова економіка робить (або ні) дану країну конкурентноздатною, спроможною діяти успішно на світовому економічному ринку. Так український економіст Л. Б. Шостак зазначає, що інструменти забезпечення вдалої конкурентної позиції національного господарства у світовій мережній структурі складають у сукупність п'ять загальнодержавних механізмів:

1) фіскальний (бюджетно-солідарний);
2) фінансово-кредитний (розподільчий);
3) дипломатичний (геополітичний);
4) правовий (легітимно-інструментальний);
5) інституціональний (організаційно-правовий) [6, с. 11].

Зрозуміло, що вказані механізми не можуть відповідно діяти і сприяти позитивним зрушенням в економіці без відповідної моделі, на базі якої і забезпечується господарювання. Таких моделей також немало, однак в XXI столітті, у зв'язку з небувалим зростанням ролі знань, науки, появи на цій основі новітніх технологій, технологічних процесів, все активніше йде мова про інвестиційно-інноваційну модель економіки як найоптимальнішу і найефективнішу з-поміж усіх інших.

Інвестиційно-інноваційна модель економічного розвитку — це не просто максимальне вкладання інвестицій у наукоємкі технології, технологічні процеси. Український економіст В. В. Солдатенко справедливо зазначає, що перехід до такої інноваційної моделі функціонування економіки можливий лише в разі комбінації таких чотирьох найважливіших чинників:

1) експортно-промислова стратегія розвитку;
2) залучення іноземного капіталу;
3) державне регулювання економіки;
4) утворення великих національних корпорацій [3, с. 128].

З перерахованих складових, мабуть, "найлегшим" є державне регулювання економіки, а утворення великих національних корпорацій — найскладнішим і найтривалішим процесом. Так і в державному регулюванні принципово виникає потреба радикальної зміни "філософії" бюджетного фінансування інновацій, яка має поєднувати: а) фінансування науки не менше, ніж 3 % від загального ВВП; б) максимальне залучення національних та світових інвестицій та ін.

Нижче ми дещо детальніше торкнемося викладених аспектів означеної проблеми, а поки що акцентуємо увагу на тому, що перехід до інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку України досить помітно ускладнюється завдяки таким обставинам.

1) Низький рівень державного регулювання інвестиційно-економічними процесами як об'єктивною складовою національної економіки.

2) Помітний розрив в Україні в реальних обсягах ВВП на душу населення в порівнянні з іншими країнами, найперше Європи.

3) Слабка інвестиційна привабливість України, її економіки (нестабільність політичного курсу, економічні кризи, корупція, недосконалість законодавства тощо).

4) Відстала міжгалузева і галузева структура економіки, висока енергоємність і низька наукомісткість продукції, що випускається в Україні.

5) Недостатньо розвинена інноваційна інфраструктура, низький рівень вкладань коштів, інших ресурсів у розвиток науки і техніки.

Зрозуміло, що кожен з таких показників має братися у тісному поєднанні з іншими, бо усі вони відповідним чином взаємозалежні.

Існують декілька класифікацій іноземних інвестицій, однак найбільш доступно їх класифікує Я. Даміров, який вважає, що треба вести мову про іноземні інвестиції: прямі, портфельні, інші [1]. В першому випадку фізичні або юридичні особи повністю володіють управлінням і контролюють не менше 10 % акцій акціонерного капіталу підприємства. В другому випадку — це вкладення грошей в акції і облігації не 10 % капіталу від уставного у підприємств. До третього відносять різноманітні комерційні (торгові) кредити, позики і т.ін.

В кожній країні для захисту іноземних інвестицій приймають ряд заходів, найперше, правового порядку. Так, в Україні такий захист обумовлений Законами України "Про інвестиційну діяльність" (18 вересня 1991 р.) та "Про іноземні інвестиції" (13 березня 1992 р.), а пізніше — Закон України "Про режим іноземного інвестування" (19 березня 1996 р.). Крім того, в Україні нині діє Координаційний комітет з іноземних інвестицій тощо, інші структури, що практично займаються цією сферою економіки.

Українські дослідники М. Денисенко та А. Гречан вказують на те, що сама інноваційна діяльність має бути інвестиційно забезпеченою і тоді вона дійсно буде по-справжньому ефективною. Під системою інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності вказані фахівці розуміють сукупність економічних відносин, які виникають у зв'язку з пошуком, залученням і ефективним використанням інвестицій, а також організаційно-управлінські принципи, методи і форми їх впливу на життєдіяльність інновацій. Вони акцентують увагу на тому, що метою інвестування інноваційної діяльності є ресурсне забезпечення позитивних структурних інноваційних зрушень в економіці [7 с. 181]. Коли ведуть мову про інвестиції, інвестиційну діяльність, то завжди мають на увазі саме ресурсне забезпечення такої діяльності. "Взаємозв'язок інвестицій і інновацій, — пише І. М. Крейдич, — можна також простежити в тому, що інвестиції можуть вкладатися в економічну, наукову, екологічну, соціальну та інші сфери [2].

З усіх ресурсів, факторів, що обумовлюють інвестиційний процес, більшість фахівців виділяють саме фінансовий. Так український дослідник С. П. Топчій пише: "З переходом на ринкові засади господарювання зростає роль фінансової діяльності підприємств. Підприємства отримують дохід від таких видів фінансової діяльності: придбання акцій, обладнання та інших цінних паперів; продаж акцій; цільові грошові вклади; валютні операції; пайові внески, часткова участь у діяльності інших підприємств; надання позик; лізингові та орендні операції" [4, с. 129].

За ринкової економіки, таким чином, фінансово-інвестиційна діяльність створює створює постійне джерело грошових доходів і забезпечує балансовий прибуток підприємств. Інвестиції в цінні папери є одним із найважливіших фінансових інструментів, призначених для створення і залучення нового капіталу, а тому один з основних механізмів здійснення інвестиційної діяльності — це діяльність на ринку корпоративних цінних паперів.

Існує декілька принципових засад, що ускладнюють, а то і унеможливлюють позитивний розвиток інноваційно-інвестиційного процесу безпосередньо на підприємствах, фірмах, акціонерних товариствах і т. ін. Так, аналіз інвестиційної діяльності саме акціонерних товариств засвідчує, що у їх діяльності важливу роль відіграє фактор ризику на ринках капіталу та фінансовому ринку, оскільки учасники ринкової діяльності досить часто змушені приймати ризиковані рішення [5, с. 20]. Існують три можливі ситуації вибору рішення в таких ситуаціях:

- вибір у визначеності — коли результат рішення детермінований і може бути визначений завчасно;
- вибір в умовах ризику — результат завчасно і в точності не може бути відомий, але існує інформація про вірогідні можливі наслідки;
- вибір в умовах невизначеності — результат випадковий, крім цього, цілком відсутня інформація про вірогідні наслідки рішення.

Відтак, рівень інвестиційного ризику зазвичай оцінюється з урахуванням певної сукупності показників — чинників ризику. Інколи в узагальненій оцінці рівня ризику поряд з чинниками ризику враховують показники, що служать симптомами появи небажаної для інвестора ситуації, які супроводжують небажані дії, але не впливають безпосередньо на рівень інвестиційного ризику.

Важливо брати до уваги і те, що наявність ризику свідчить про нестабільність або невпевненість у майбутньому. Ризик також зменшує вартість грошей. Через непевність у майбутньому ризик з часом зростає. У зв'язку з цим інвестор не мають гарантії, що отримають якісь дивіденди і ціна акцій не зменшиться. Невпевненість зростає відповідно до тривалості прогнозованого періоду. Адекватно зростає і ризик. Відповідно зменшується вартість майбутніх грошових доходів.

Постає, врешті принципового характеру питання, чи взагалі сучасна Україна готова до переходу на інвестиційно-інноваційну модель економічного розвитку. Немало економістів, аналітиків доводять, що готова, і посилаються на фактори, що дають підстави так вважати:

- в цілому, на сьогодні в Україні сформувалася багатоукладна економіка з приватним сектором, яка продовжує, хоча і з великими труднощами, вдосконалюватися;
- ринкові принципи господарювання, що базуються в цілому на основі ринкових механізмів ціноутворення та ринку цінних паперів, в Україні є і вони набирають також все більшої ваги;
- гіперінфляція, глибока економічна криза в цілому подолана, спостерігається певний підйом економіки;

- науково-технічний потенціал, попри великі втрати, деформації, все ж в Україні зберігся і за багатьма стандартами не відстає від європейських, а подекуди, і від світових стандартів.

За перерахованих обставин є підстави говорити про те, що перехід до інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку України не лише необхідний, але й потенційно цілком можливий.

Джерела

1. Дамиров Я. Иностранные инвестиции как фактор развития страны (на принципе Азербайджана и Украины)/ Я. Дамиров // Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2 (18), с. 151 — 157.
2. Крейдич І. М. Домінанти формування інвестиційної політики в умовах ресурсних обмежень/ І. М. Крейдич // Економіка та держава. — № 4. — 2014. — с. 61 — 64.
3. Солдатенко В. В. Інвестиційно-інноваційна модель — шлях до зростання економіки України/ В. В. Солдатенко // Становлення та розвиток української державності. — К.: 2008. — с. 126 — 133.
4. Топчій С. П. Напрями інвестиційної діяльності сучасних акціонерних товариств / С. П. Топчій // Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2 (18), с. 128 — 132.
5. Хохлов Н. В. Управление риском: Учеб. пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ — Дана, 2001. — 250 с.
6. Шостак Л. Б. Інструменти забезпечення конкурентної позиції України у глобальному економічному просторі/ Л. Б. Шостак // Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2 (18), с. 6 — 12.
7. Denysenko, M. P. and Hrechan, A. P. and Haman, M. V. (2008), Provajdunk innovatsi [Innovation providing], Vydavnychy dim “Profesional”, Kyiv, Ukraine.

Л. М. БІЛЕНКО
викл. каф. правознавства, Полтавський ЦДН АУП

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізовуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя. Розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним з пріоритетних напрямів державної політики [1].

Державна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні базується на таких засадах:

- пріоритетності інноваційного та науково-технічного розвитку держави;
- формування необхідних законодавчих та відповідних економічних умов;
- розвитку загальнодоступності інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційно-комунікаційних технологій;
- сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів;
- посилення мотивації щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- поліпшення кадрового потенціалу;
- широкого впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища;
- забезпечення інформаційної безпеки держави [2, 3].

Але на шляху досягнення цих цілей виникають труднощі пов'язані з недостатньою технологічною базою, складним фінансовим забезпеченням цього процесу, відсутністю достатньої кількості наукових досліджень процесу формування інформаційного суспільства і його складових.

Сучасна інформаційна система дозволяє забезпечити:

1) прямий і своєчасний доступ до інформаційного продукту;

2) ефективну координацію внутрішньої діяльності;

3) використання якісно кращої технології системного аналізу та проектування оперативного управління на різних ланках діяльності підприємства тощо.

Сучасне суспільство характеризується стрімким прогресом у сфері поширення та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Нові засоби телекомунікації, зокрема Інтернет, як потужний глобальний інформаційний ресурс, приваблює широкі верстви населення незалежно від віку, статі, освіти та соціального статусу.

Головним чинником змін у суспільстві стає виробництво та використання інформації, теоретичне знання як вища цінність і основний товар стає чинником форму-

вання нової соціальної структури суспільства, а також нових моделей керування. Якщо в індустріальну епоху в умовах капіталістичної економіки вирішальне значення мали власність і капітал, то в інформаційному суспільстві відбувається перехід до обслуговуючої економіки [4, 5].

Основними завданнями сучасних інформаційних технологій є:

- досягнення універсальності методів комунікацій;
- підтримка систем мультимедіа;
- максимальне спрощення засобів спілкування в системі "людина — ПК".

Під час впровадження нової інформаційної технології в організації необхідно оцінити ризик відставання від конкурентів у результаті її неминучого старіння, тому що інформаційні продукти, як ніякі інші види матеріальних товарів, мають надзвичайно високу здатність замінюватись новими видами або версіями. Періоди змінюваності коливаються від декількох місяців до одного року. Якщо під час впровадження нової інформаційної технології цьому фактору не приділяти належної уваги, цілком можливо, що до моменту завершення переходу організації на нову інформаційну технологію вона вже застаріє і прийдеться вживати заходів щодо її модернізації. Такі невдачі з впровадженням інформаційних технологій звичайно пов'язані з недосконалістю технічних засобів, у той час як основною причиною невдач є відсутність або слабка пропрацьованність методології використання інформаційної технології [4].

Україна накопичила значний потенціал в інформаційних технологіях. Її національною конкурентною перевагою є діяльність з їх розробки. Але Україна як товаровиробник може бути витиснута з найбільш перспективних світових ринків через відсутність обґрунтованої державної політики. Розробка інформаційного суспільства в Україні має базуватися на узгодженості дій усіх гілок влади. Розв'язання проблем відсталості інформаційних технологій в Україні вимагає загальнодержавного підходу, а саме:

1) формування національної стратегії, міжнародної і внутрішньої політики, сприятливої законодавчої, суспільної, економічної атмосфери у сфері використання інформаційних технологій;
2) забезпечення потенціальної можливості технологічного доступу населення до інформаційно-комунікаційних технологій за рахунок об'єднання зусиль державного та приватного секторів економіки щодо розвитку інформаційної інфраструктури;
3) сприяння збільшенню і розповсюдженню кількості послуг населенню і бізнесу, наданих за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
4) концентрація зусиль держави і суспільства для створення загальнодоступних електронних ресурсів на основі врахувань національних, політичних, економічних, мовних, культурних та релігійних аспектів розвитку України;
5) забезпечення можливості отримання знань, умінь і навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі одержання освіти.

Нашій країні необхідна певна політика у сфері інформатизації, бо в Україні є ще деякі перешкоди які варто усунути, а саме:

1) гостра нестача кваліфікованих кадрів;
2) непридатність існуючої моделі відношення до інформаційних технологій з боку влади для впевненого збереження досягнутих позицій на світовому ринку;
3) недієвість в захисті прав інтелектуальної власності;
4) занадто дорога й неякісна інфраструктура [6, с. 221].

Щоб залишатися конкурентоспроможними в умовах прогресивного еволюційного ринку, необхідно використовувати всі переваги новітніх технологій.

Джерела

1. Чигасова Н. М. Місце інформаційних технологій у розвитку інформаційного суспільства в Україні // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — 2007. — № 9. — С. 110–113.
2. Вовчак І. Інформаційні системи та комп'ютерні технології в менеджменті [Текст]: навч. посіб. / І. С. Вовчак; Мін-во освіти і науки України, Тернопільський держ. технічний ун-т ім. І. Пулюя. — Тернопіль: Карт-бланш, 2011. — 354 с.
3. Романченко О. Управлінський облік і система управлінської інформації / О. Романченко // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 6. — С. 15–18.
4. Кліменко О. В. Інформаційні системи і технології в обліку [Текст]: навч. посіб. / О. В. Кліменко. — К.: Центр учб. літ., 2008. — 320 с.
5. Пацай Б. Д. Роль інформаційних технологій в управлінні фінансовими ресурсами підприємств // Фінанси України. — 2008.
6. Шандра В. М. Застосування інформаційних технологій в забезпеченні технологічного оновлення економіки на інноваційній основі // Актуальні проблеми економіки. — № 10 — 2007. — С. 220–223.

Е. В. БОНДАРЕНКО
адъюнкт, Национальная академия внутренних дел, г. Киев

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЗАКОНОВ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ МВД УКРАИНЫ

Прокуратура как ключевой механизм контроля и надзора в государственном аппарате призвана использовать все законодательно определенные возможности в целях правового регулирования поддержания государственного обвинения в суде, надзора за соблюдением законов при осуществлении оперативно-розыскной деятельности и досудебного расследования, представительства интересов граждан, защиты их прав и свобод и осуществление ряда других задач, определенных нормативными актами.

Демократизация всех сфер общественной жизни, задача обеспечения прав и свобод человека и гражданина ставит на повестку дня вопрос усиления контроля за оперативно-розыскными мероприятиями и негласными следственными (розыскными) действиями правоохранительных органов и, в частности, Министерства внутренних дел Украины.

В связи с указанным должен быть усилен внешний контроль за деятельностью оперативных и следственных подразделений МВД Украины, которые осуществляют оперативно-розыскную деятельность. В первую очередь речь идет о надзоре органов прокуратуры, одним из направлений деятельности которой является надзор за соблюдением законов подразделениями МВД Украины, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность, досудебное следствие, предусмотренную п. 3 ч. 1 ст. 121 Конституции Украины.

Анализ научных монографических публикаций, статей свидетельствует о расширении круга ученых, которые предоставляют новые теоретические обоснования, раскрывают теоретические положения проблемы прокуратуры в системе субъектов внешнего контроля и надзора за соблюдением законов подразделениями МВД Украины, которые осуществляют оперативно-розыскную деятельность и досудебное следствие и определяют пути дальнейшего совершенствования. Вопросами управления органами внутренних дел, контроля за их деятельностью занимались ученые, среди которых: А. Н. Бандурка, С. Г Братель, Д. Н. Бахрах, В. В. Гевко, В. А. Глазков, В. М. Горев, С. Ф. Денисюк, А. В. Джафарова, И. В. Зозуля, А. М. Кислый, И. М. Козьяков, А. М. Кулиш, А. Н. Музычук, В. В. Новиков, М. А. Погорецький, И. И. Трохаченко, А. Г. Цветков, М. Е. Шумило, В. Ю. Шепитько, С. В. Шестак и другие.

Цель статьи заключается в исследовании полномочий прокуратуры как субъекта внешнего контроля за законностью, которые проводят оперативно-розыскную деятельность и досудебное следствие, выработке предложения по их совершенствованию.

В силу специфики оперативно-розыскной деятельности, связанной с вмешательством в частную жизнь физических лиц, законодатель особое внимание уделил соблюдению законности при ее осуществлении. В частности, ч. 2 ст. 9 Закона Украины “Об оперативно-розыскной деятельности” от 18 февраля 1992 устанавливает, что

контроль за оперативно-розыскной деятельностью осуществляется Министерством внутренних дел Украины, ч. 6 ст. 9 этого же Закона закрепляет ответственность руководителя соответствующего оперативного подразделения, который давал разрешение на ее проведение, за законностью осуществляемых мероприятий. Надзор за соблюдением законов при проведении оперативно-розыскной деятельности оперативными подразделениями Министерства, согласно ст. 14 упомянутого Закона, осуществляется Генеральным прокурором Украины, его заместителями, прокурорами Автономной Республики Крым, областей, городов Киева и Севастополя и приравненными к ним прокурорами и их заместителями, а также уполномоченными приказом Генерального прокурора Украины начальниками и прокурорами управлений, отделов Генеральной прокуратуры Украины и прокуратуры Автономной Республики Крым, областей, городов Киева и Севастополя.

В связи с вступлением в силу Уголовного процессуального кодекса Украины от 13 апреля 2012 этот вид надзора приобрел некоторые особенности. Он состоит из двух аспектов, поскольку основывается на законодательном различении таких разных видов деятельности как "досудебное расследование" и "оперативно-розыскная деятельность". Так, согласно п. 5 ч. 1 ст. 3 УПК Украины досудебное расследование — это стадия уголовного производства, которая начинается с момента внесения сведений об уголовном правонарушении в Единый реестр досудебных расследований и заканчивается закрытием уголовного производства или направлением в суд обвинительного акта, ходатайство о применении принудительных мер медицинского или воспитательного характера, ходатайство об освобождении лица от уголовной ответственности. Оперативно-розыскная деятельность оперативных подразделений МВД Украины, согласно ст. 2 Закона Украины "Об оперативно-розыскной деятельности", представляет собой систему гласных и негласных розыскных мероприятий, осуществляемых с применением оперативных и оперативно-технических средств.

Кроме этого, усиление прокурорского надзора по этому направлению деятельности МВД Украины необходимо в связи с тем, что 90 % ценной оперативно-розыскной информации, которая могла бы быть использована в интересах уголовного судопроизводства остается не востребована.

В связи с указанным, для совершенствования прокурорского надзора за этой важной сферой деятельности МВД Украины мы считаем необходимым остановиться на вопросах, которые, на наш взгляд, должны быть решены на законодательном уровне. Прежде всего, это касается предмета, задач и полномочий прокурора по осуществлению надзора за органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность. В этом плане, на наш взгляд, должна быть уточнена норма ст. 29 Закона Украины, которая определяет предмет этого вида "государственного контроля в форме прокурорского надзора".

Как итог отметим, что прокурорский надзор за оперативно-розыскной деятельностью — это постоянный процесс, мониторинг (наблюдение) по всем ее стадиям: изданием подзаконных нормативно-правовых актов по ее организации, принятием решений о проведении и прекращении оперативно-розыскной деятельности в отношении конкретных лиц, отдельных негласных следственных (розыскных) мероприятий.

В связи с указанным в первую часть предложения ч. 1 ст. 29 Закона Украины "О прокуратуре" перед словами "дознание, досудебное следствие" мы предлагаем изложить в следующей редакции: предметом надзора является проверка соответствия действующему законодательству деятельности должностных лиц и сотрудников оперативно-розыскных подразделений, а также их правовые акты и решения по

вопросам организации и проведения таких мероприятий. Согласно предмета необходимо также конкретизировать задачи надзора предусмотренные ч. 2 ст. 29 Закона Украины "О прокуратуре", которые носят декларативный характер.

Кроме указанного, мы считаем, что для повышения эффективности прокурорского надзора за органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность должны быть конкретизированы положения ч. 9 ст. 9 Закона Украины "Об оперативно-розыскной деятельности" в части надзора прокурора за неотложной возобновлением нарушенных при проведении оперативно-розыскных мероприятий прав граждан и возмещения причиненных им материального и морального ущерба в полном объеме.

Мы также считаем целесообразным в целях совершенствования надзора за проведением оперативно-розыскной деятельности на законодательном уровне определить полномочия прокурора относительно его участия в обеспечении и реализации права граждан на получение от органов, на которые возложено осуществление такой деятельности, письменное объяснение по поводу ограничения их прав и свобод, предусмотренного ч. 10 ст. 9 Закона Украины "Об оперативно-розыскной деятельности".

Прокуратура является действенным субъектом внешнего контроля (надзора) за законностью в деятельности подразделений МВД Украины, уполномоченных осуществлять оперативно-розыскную деятельность. В то же время с целью повышения эффективности такой деятельности ряд нормативно-правовых актов, в частности Закон Украины "О прокуратуре", Закон Украины "Об оперативно-розыскной деятельности", Закон Украины "О порядке возмещения ущерба, причиненного гражданину незаконными действиями органов, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность, органов досудебного расследования, прокуратуры и суда" и т. д., требует уточнения и совершенствования.

О. С. БОСАК
докторант, МАУП, м. Київ
науковий керівник — Найдьонов І. М., канд. пед. н, УАІМВЛ МАУП

АГРЕСІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Проблема агресії в соціумі завжди хвилювала людство. Ґенеза цього поняття як феномену має досить великий спектр відображень. Активна фаза дослідження агресії в життєдіяльності людини науковцями започаткована в епоху Просвітництва і Нового часу. Науковці виділяли як "внутрішні" (індивідуально-психологічні, біологічні), так і "зовнішні" (соціально-психологічні, ситуативні) чинники агресивної поведінки людини. Томас Гоббс стверджував, що схильність до насильства є атрибутом поведінки всіх людей. За його думкою, існує три основних причини насильства та війн: суперництво із-за наживи, недовіра (напад в цілях власної безпеки) та жадоба слави, міркування власної гідності. Джон Локк вважав, що душа (психіка) дитини є "tabula rasa" ("чистою дошкою"), на якій відбивається життя. Своїм прикладом батьки можуть заохочувати жорстокість в своїх дітях: "якщо їх з малих років вчили, що можна бити та ображати інших ... то чи не цим вони готуються до того, щоб робити теж саме, коли вони стануть достатньо сильними...". Стан війн, насильства, згідно Локку, є протиприродним станом людей; поряд з тим, насильство може бути виправданим, якщо воно здійснюється в якості захисту від замахів на своє життя, свободу (наприклад вбивство злодія). В цілому ж, існує два засоби вирішення спірних питань між людьми: звертаючись до права або до насильства: там, де закінчується перше, починається друге.

Ж.-Ж. Руссо висунув відому ідею "благородного дикуна", згідно якої люди, в своєму природному стані є добрими істотами, яким суспільство нав'язує агресію та жорстокість. Ш. Монтеск'є пов'язував характер людей із географічними чинниками. Так, північний клімат, на його думку, сприяє формуванню таких рис, як хоробрість, войовничість (тобто, фактично, агресивність).

Розвиток у XIX ст. ряду природничих і гуманітарних наук (біології, соціології, кримінології, психіатрії та інших) дав певний поштовх в розумінні агресії та її причин. Це обумовило і новий погляд на агресію, згідно якому вона здатна виконувати і негативні, і позитивні функції. Але питання про роль внутрішніх та зовнішніх факторів агресії залишалось відкритим. Вже тоді з'явилась тенденція (яка, певним чином, зберігається й досі), згідно якої в природничих науках (зокрема, психіатрії) пріоритет віддавався внутрішнім (ендогенним) чинникам агресивної поведінки, а в гуманітарних (соціологія, соціальна психологія) — зовнішнім (екзогенним).

Так, французький психіатр Ж. Ескіроль пов'язував здійснення вбивств з хворобою, яку він визначив як "мономанія" (порушення інтелектуальної, афективної або вольової сфери психіки людини) [3]. Німецькій психіатр Е. Крепелін відносив агресивні дії людини до симптомів психопатій (виділяв "збуджуваний" тип, "невитриманий", "вороги суспільства" і т. п.). Його співвітчизник Е. Кречмер вважав, що імпульсивні насильницькі дії є результатом прогресуючої шизофренії або ознаками шизоїдної особистості [2].

Певна традиція вивчення феномену агресії була і в рамках соціології. Так, вивчаючи соціальні конфлікти, ряд дослідників (К. Маркс, Г. Зіммель, Р. Дарендорф, Л. Козер) виділяли соціально-економічні передумови насильницької поведінки людини. Французькі соціологи Г. Тард та Е. Дюркгейм в якості детермінант злочинності (в тому числі насильницької), вказували, відповідно, на механізм "наслідування" поведінки, та на явище "аномії", тобто нормативну "розрегульованність" суспільства [1].

Значного успіху у вивченні проблеми агресії було досягнуто в післявоєнні та особливо в 1960-ті рр. в результаті синтезу знань ряду природничих і гуманітарних дисциплін (психології, біології, соціології, екології), а також розвитку наукової методології. В дослідженні агресії стали застосовуватися нові експериментальні технології. Саме в ці роки була накопичена значна кількість емпіричних знань, сформульовані основні теоретичні принципи вивчення агресії. З'являються праці найбільш видних дослідників з цієї проблеми — А. Басса, Л. Берковітца, А. Бандури та інших. В цілому, в період 1964–1973 рр. на тему агресії з'явилося в три рази більше публікацій, ніж за три попередні десятиріччя. А на кінець 70-х рр. було написано понад 350 монографій, присвячених проблемі людської агресії та агресивності. З'являються періодичні видання з проблем насильства і агресії, зокрема "Child Abuse and Neglect", ("Зловживання та зневага до дітей"), "Aggressive Behavior" ("Агресивна поведінка"), "Journal of Interpersonal Violence" ("Журнал по міжособистісному насильству")" та ін. Частково це обумовлювалось поширенням в західних суспільствах такої проблеми, як насильницька злочинність, а з іншого боку, вивчення феномену агресії стимулювалось соціально-політичною атмосферою "холодної війни".

Серед наукових джерел, присвячених аналізу соціально-психологічних факторів агресивної поведінки людей, зокрема молоді, слід відмітити праці американських психологів А. Бандури "Підліткова агресія" (1959), "Агресія: аналіз з позицій соціального навчання" (1973), Л. Берковітца "Агресія: соціально-психологічний аналіз" (1962), Р. Берона і Д. Річардсон "Людська агресія" (1977, 1994), Д. Маейрса "Соціальна психологія" (1983), Е. Аронсона "Соціальна тварина" (1995), а також трьохтомну працю "Агресія: теоретичний та емпіричний огляд" за редакцією Р. Джіна та Л. Берковітца (1983), яка містила статті видних фахівців з широкого кола питань, пов'язаних з феноменом агресії (проблеми визначення феномену агресії, його емпіричного вивчення, результати експериментальних досліджень впливу різних факторів агресивної поведінки).

У вітчизняній психологічній науці до 90-х рр. XX ст. феномену агресії не приділялось стільки уваги, як на Заході. Окремі спеціалісти займались вивченням деяких аспектів проблеми агресивної поведінки, зокрема психофізіологічного (Л. Колчіна, Н. Левітов), медичного (А. Лічко, А. Стаценко) та кримінологічного (Ю. Антонян, С. Єнікоплов, В. Кудрявцев, Е. Квятковська-Тохович, Т. Курбатова). Відповідно цьому, агресія вивчалася, здебільшого, як атрибут девіантної та делінквентної поведінки, а тому оцінювалась негативно. Суто психолого-педагогічної літератури з аналізом феномену агресії практично не було. В більшості наукових джерел терміни "агресія" та "агресивна поведінка" взагалі були відсутні. Так, у покажчику літератури із соціальної психології за 1970–1978 рр. немає жодного джерела з такими термінами, замість них зустрічаються такі поняття, як "відхиляюча", "антисуспільна" та "делінквентна" поведінка.

Зміна в кінці 80-х — 90-х рр. XX ст. політичної і соціальної орієнтації в суспільстві, поширення соціальних конфліктів, зростання насильства призвели до того, що феномен агресії опинився в центрі уваги вітчизняної психології. З'являються на-

укові статі з аналізом даного феномену, його причин та передумов (А. Реан, Т. Румянцева та інші). При цьому, більшість матеріалів, була присвячена проблемам саме дитячої та підліткової агресії та агресивності (Н. Алікіна, І. Базенков, О. Бовть, С. Васьківська, Е. Гаспарова, Н. Дем'янова, С. Завражин, Є. Заіка, І. Марценківська, І. Масленіков, В. Рахматшаєва, А. Стаценко, Н. Цап та ін.). З 2001 року на Україні почав видаватись науковий журнал "Соціально-психологічні та медичні аспекти жорстокості", засновником якого виступив Міжнародний медичний реабілітаційний центр для жертв війн та тоталітарних режимів (IRC).

З'являються нові напрямки в дослідженні факторів агресивної поведінки. Так, деякі дослідники (Т. Курбатова, М.Іовчук, А. Северний) вперше стали вказувати на існуючу систему освіти і виховання (школи, дитячі садки,) як на один з можливих факторів агресії дітей та підлітків. Ряд монографій та статей було присвячено неформальним молодіжним об'єднанням та молодіжним субкультурам (І. Башкатов, В. Казмиренко, Л. Радзіховський, В. Моргун, К. Седих, А. Толстих), феномену "дідовщини" в армії (Ю. Дерюгін, М. Марченко, І. Меркулов), впливу агресивних сюжетів в телефільмах (А. Допира, С.Єнікоплов, К. Тарасов, Л. Щеглов) та комп'ютерних іграх (І. Бурлаков, Е. Болєскіна, Л. Давидова, С. Шапкін). Були перекладені і опубліковані праці ряду західних дослідників (А. Бандура, Л. Берковітц, Р. Берон, К. Бютнер, К. Лоренц, Д. Річардсон, Е. Фромм, та ін.).

Таким чином, дослідження феномену агресії свідчить, що в її обґрунтуванні сформувалось два основних підходи: "етико-гуманістичний" — який розглядає агресію як поведінку, що суперечить позитивній сутності людини і "еволюційно-генетичний" — що оцінює агресію як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню та адаптації [1]. Загалом можна визначити, що агресія як соціальний феномен — це поведінка людини, яка спричинює шкоду іншим людям. Агресія проявляється у побитті інших людей, у вербальних образах, погрозах, ворожих насмішках, жартах, а також містить непрямі форми фізичної та вербальної агресії (бойкот, ворожа міміка та жестикуляція тощо).

Джерела

1. Дроздов О. Ю. Соціально-психологічні фактори динаміки агресивної поведінки молоді: Дис. ... канд. психол. наук (19.00.05). — Чернігів, 2003. — 225 с.
2. Крэйхи Б. Социальная психология агрессии / Пер. с англ. — СПБ.: Питер, 2003. — 336 с.
3. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности: пер. с англ. — М.: АСТ-ЛТД, 1998. — 672 с.

І. Я. ВОРОНЕЦЬКА
аспірантка, МАУП

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНА ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЯКІ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я ПОТРЕБУЮТЬ ДОПОМОГИ

Людям з інвалідністю завжди було не просто користуватися гарантованими Конституцією правами, а особливо тим, хто страждає психічним захворюванням і не здатний усвідомлювати свої дії та керувати ними. У судовому порядку вони визнаються недієздатними, або особами, дієздатність яких є обмеженою. В подальшому таким громадянам необхідна допомога, в тому числі, з боку органів державної влади, а саме — органів опіки та піклування.

Розглянемо деякі аспекти діяльності вказаних органів з урахуванням правових процесів та сучасних тенденцій, характерних українському суспільству.

З метою забезпечення прав та інтересів інвалідів, покращення їх становища, — Кабінетом Міністрів України затверджена Концепція Державної цільової програми "Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів" на період до 2020 року [1]. Успішне та своєчасне проведення вказаних у Програмі заходів надасть можливість наблизитися до міжнародних стандартів у сфері соціального захисту та життєдіяльності інвалідів.

Важлива роль у впровадженні приписів нормативних актів належить органам опіки та піклування. Оскільки саме вони здійснюють діяльність щодо забезпечення прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

До органів опіки та піклування відносять: районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, сільських, селищних рад. Значно ширшим є перелік державних органів, які беруть участь в процесі здійснення управління щодо опіки та піклування вищезазначеною категорією осіб. А саме: Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство молоді та спорту, Міністерство юстиції, Міністерство інфраструктури, Державна служба з питань інвалідів та ветеранів тощо.

На жаль, чинні нормативно-правові акти чітко не встановлюють перелік державних органів, діяльність яких стосується, в тому числі, забезпечення інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я потребують допомоги. Не додає ясності у вирішенні питання і запропонований Міністерством соціальної політики законопроект "Про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена" [2], оскільки, в ньому також перераховується загальна компетенція центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державне управління у сфері опіки та піклування. При цьому їх назва не вказуються.

До того ж, складається ситуація, коли система органів опіки та піклування практично не має центрального органу виконавчої влади, який би відповідав за налагоджену, систематичну, прозору та дієву їх роботу у досліджуваній сфері.

В умовах процесу децентралізації влади, що відбувається в Україні, зростає роль органів місцевого самоврядування. Але, разом з тим, це додає відповідальності органам державної влади за створення умов для їх ефективної діяльності. Відсутність належного правового регулювання органів опіки та піклування, які діють при виконкомах сільських (селищних) рад, призводить до розбіжностей та протиріч і щодо назви органів, які вирішують питання захисту прав та інтересів повнолітніх недієздатних осіб, або осіб, дієздатність яких є обмеженою, і щодо змісту їх діяльності. Так, наприклад, це можуть бути: органи опіки та піклування, комісії з питань опіки та піклування, опікунські ради, або взагалі окремі соціальні працівники, які є в штаті соціальних служб району. Непоодинокі випадки, коли органи опіки та піклування займаються виключно дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Незважаючи на певні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування, в українському суспільстві ще мало змінилися стереотипи у ставленні до інвалідів — ідея рівних прав та надання можливостей інвалідові ще не є загальновизнаною, так само мало змінилося ставлення до проблем інвалідів з боку фахівців — бракує сучасних підходів до питань соціального захисту інвалідів [3, с. 5]. Як показує історичний досвід та практика, позитивний результат щодо забезпечення прав та інтересів інвалідів, має місце тоді, коли органи державної влади та місцевого самоврядування діють у співпраці з громадськими організаціями та суспільством в цілому. Останнім часом в Україні стартували різні громадські акції з підтримки осіб з обмеженими можливостями. Суспільство повинно навчитися адекватному сприйняттю людей-інвалідів, особливо тих, хто має певні фізичні чи психічні розлади, формуванню поваги до їх гідності, розумінню того, що всі рівні у правах.

Отже, система органів опіки та піклування, діяльність яких пов'язана із захистом прав повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть забезпечити себе самостійно, потребує: удосконалення організації діяльності шляхом розроблення та впровадження необхідних нормативно-правових актів, зокрема, щодо порядку здійснення опіки та піклування над вищевказаною категорією осіб; врегулювання розбіжностей окремих приписів чинного законодавства; створення чіткої та зрозумілої системи субординації органів опіки та піклування.

Своєчасне сприяння органами опіки та піклування вирішення невідкладних питань осіб, які за станом здоров'я потребують сторонньої допомоги і визнаються недієздатними, або особами, дієздатність яких є обмеженою, спроможне задовольнити їх першочергові потреби та підвищити соціальні стандарти життя.

Джерела

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми "Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів" на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 30.03.2011 р. № 245-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show/245–2011-%D1 %80
2. Проект Закону України "Про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www.mlsp. gov. ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=180978&cat_id=167311
3. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. academy. gov. ua/ej/ej12/txts/10kmvziu. pdf

О. В. ГАТІАТУЛЛІНА
ст. вик. кафедри правознавства, Полтавський ЦДН МАУП

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя.

На сьогодні кримінальні елементи певною мірою змінили форми і методи протиправної діяльності, дедалі частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин, залучають до реалізації корисливих задумів корумпованих представників органів влади, намагаються проникнути до управлінських структур різних рівнів для лобіювання власних інтересів. Значна частина кримінальних формувань має тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки.

Незважаючи на багатоаспектність природи виникнення та поширення корупційних проявів у кожній окремій державі, до основних факторів, що сприяють їх поширенню, можна віднести, з одного боку, зростаюче зубожіння широких верств населення, погіршення криміногенної ситуації, високі показники нерівності розподілу прибутків, відсутність системи соціального захисту в одних країнах, а з іншого — нарощування економічного потенціалу та щорічне збільшення фінансових надходжень у вигляді іноземних інвестицій — в інших країнах. Корупція у більшості держав Центральної та Східної Європи, а також у країнах, які виникли на пострадянському просторі, тісно пов'язана з тим, що вони знаходяться в стані економічної та суспільної трансформації.

Корупція в Україні, її масштаби, специфіка і динаміка — це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої держави, розв'язання яких для України є надзвичайно важливою і складною справою. Небачений рівень, якого сягнула корупція, загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави.

Протидія корупції може дати суттєві результати лише тоді, коли вона базується на державному законодавстві, на наукових засадах, системному підході та ефективній її організації.

Протидія корупції — це комплекс мір, що спрямовані на корупцію та включає в себе два аспекти: 1) кримінально-правовий; 2) кримінологічний. Кримінально-правовий аспект протидії корупції включає діяльність правоохоронних та інших органів з виявлення та розслідування злочинів, виявлення винних осіб і притягнення їх до встановленої законом відповідальності, судовому розгляду кримінальних справ, призначенню та виконанню покарань.

Кримінологічний аспект включає діяльність правоохоронних та інших суб'єктів протидії злочинності з виявлення причин і умов злочинності (кримінологічних факторів), їх усуненню, послабленню або нейтралізації. В свою чергу кримінологічний аспект протидії корупції поділяється на загальносоціальне та спеціальне попередження (протидію) корупційним проявам.

Ситуація, що склалася в Україні, підтверджує те, що в нашій державі не вдалося зробити корупцію справою невигідною і надто ризикованою. Рівень корупції, характер її проявів, неефективність діяльності правоохоронних органів у сфері протидії корупції, схильність значної частини населення, у тому числі державних службовців, до неправомірних способів задоволення своїх потреб свідчать про наявність системи суспільних відносин, яка стимулює корупційну поведінку. Тому актуальним є створення ефективної та дієвої системи протидії корупції, що містила у собі б попередження, виявлення і відповідне реагування на корупційні чинники, викриття корупційних діянь і забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за їх вчинення.

Одним із ефективних способів протидії корупції є реалізація кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Зміст цієї норми полягає у набутті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам.

Прийняття цієї норми є результатом виконання Україною міжнародних зобов'язань зокрема ст. 20 Конвенції ООН проти корупції (Конвенція ратифікована з заявами Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 року), яка передбачає криміналізацію "значного збільшення активів державної посадової особи, яка перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обгрунтувати".

Не викликає сумніву стосовно практичної користі застосування цієї норми в Україні, але окремі науковці вважають, що ця норма порушує конституційний принцип презумпції невинуватості, оскільки обов'язок доводити законність одержання майна фактично покладається на підозрювану особу. На їхню думку, питання вилучення безпідставно набутого майна слід вирішувати у цивільно-правовому порядку [3].

Про те така думка, на наш погляд, суперечить не тільки міжнародній практиці та зобов'язанням України, але й сучасній теорії права. Не сприйняття міжнародної практики українськими науковцями походить з того, що ще з часів радянської влади в українській юридичній науці відсутній один дуже важливий правовий принцип який має назву "здоровий глузд" — common sense. На відміну від нашої держави, цей принцип є основним правовим та філософським принципом всього цивілізованого світу. Вважається, що сучасне філософське поняття здорового глузду сформульовано на основі концепції італійського філософа Дж. Віко (1688–1744), який розумів здоровий глузд як загальну здатність, яка є у кожної людини, і як почуття загальності. Видатний німецький філософ XX століття Ганс-Георг Гадамер (1900–2002) пояснював розуміння здорового глузду наступним чином: "здоровий глузд — це почуття правильності і загального блага, котре живе в кожній людині, але ще більшою мірою це почуття, одержуване завдяки спільності життя, завдяки її укладу і цілям" [4, с. 75].

Здоровий глузд проявляється як загальне почуття істини і права. Аналізуючи концепцію Віко, Гадамер вбачає в його трактуванні здорового глузду є сліди теорії природного права і він розуміє здоровий глузд як індивідуальний механізм природного права [2, с. 61–67].

Принципом здорового глузду у своїй практиці керується і Європейський суд з прав людини. У разі застосування норми права, що передбачає обов'язок особи надати пояснення щодо походження своїх активів, що перевищують його законні доходи, а саме ст. 20 Конвенції ООН проти корупції теоретично виникає протиріччя двох правових принципів — презумпції невинуватості та здорового глузду. Загальносвітова практика це протиріччя вирішує на користь здорового глузду.

Таким чином, не зважаючи на позитивні тенденції реалізації державної політики у сфері протидії корупції, необхідно впровадження системних заходів у цій сфері.

Зокрема, слід зосередити зусилля на вирішення таких проблем:

- розвиток вітчизняного законодавства у контексті відповідності світовим антикорупційним стандартам;
- підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції;
- зниження рівня корупції у системі правоохоронних органів, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- скорочення обсягів тіньової економіки;
- формування у громадськості активної позиції із запобігання і протидії корупції.

Джерела

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 17 травня 2012 р. № 4711-VI.
2. Конвенції ООН проти корупції (Конвенція ратифікована с заявами Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 року).
3. Баран М. П. Запобігання та протидія корупції: освітній пакет [для тематичного короткотермінового семінару] / М. П. Баран, Р. Й. Струтинський, місто та місце видання, 2012. — 91 с.
4. Гадамер Х. Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики: Пер. с нем. / Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. — М.: Прогресс, 1988. — 704 с.
5. Дударов О., Зеленов Г. Відповідальність за корупційні злочини. Огляд основних новел кримінального законодавства // Юридичний вісник України. — 2013. — №№ 39, 40, 41.

М. В. ДАЦЬКО
докторант МАУП, старший викладач, Українська академія друкарства, м. Львів

ACTIO POPULARIS ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Сьогодні розвиток законодавчої бази місцевого самоврядування необхідно вести з урахуванням, наприклад, принципів верховенства права, співмірності мети і засобів правового регулювання, поінформованості громадян, пріоритетності прав людини, взаємної довіри влади і громадян, заборони адміністративної сваволі тощо. Це значить, що законодавству про місцеве самоврядування потрібна нова концепція, яка б спиралась на європейську правову традицію [1, с. 79]. Положення Хартії про ефективність, економію та наближеність послуг до громадян, можливо, стануть у пригоді для запровадження так званих актів ефективності, які існують, наприклад, у Великій Британії, Італії (Громадські хартії) та інших країнах. У Франції існують нормативні акти, які передбачають проведення моніторингу питань ефективності та якості з питань місцевого самоврядування. У Швеції працівники відповідних відомств отримують доплату за результативність у сфері місцевого самоврядування [2, с. 166–167].

Аналітики місцевого самоврядування вже пропонують розроблені критерії ефективності та оптимальності системи управління місцевого самоврядування. Такими критеріями можуть бути: визначення професійного рівня апарату органів місцевого самоврядування, оптимальна модель органів місцевого самоврядування, оперативність та компетентність у прийнятті управлінських рішень, рівень виконавчої дисципліни, усунення дублювання функцій місцевого самоврядування, мінімалізація навантаження на бюджет утримання органів місцевого самоврядування, створення належної мотивації для персоналу органів імсцевого самоврядування [3, с. 16].

Також, для реалізації п. 2 ст. 6 Хартії, від органів місцевого самоврядування вимагається по-новому врегулювати питання муніципальної служби. Для цього необхідно запровадити реальний конкурс заміщення посад в адміністративному апараті виконкому місцевого самоврядування [4, с. 4].

З ратифікацією Хартії Україна отримала вагомі важелі для зміни ситуації у сфері місцевого самоврядування на краще. Як свідчить практика, в Україні успішно реалізується ст. 10 Хартії, яка передбачає право місцевих органів самоврядування на об'єднання та п. 2 ст. 4 про сфери компетенції органів місцевого самоврядування.

У дусі ч. 2 ст. 4 Хартії та відповідно до ст. ст. 8–13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", в територіальних громадах проводяться громадські слухання (м. Київ, м. Світловодськ, м. Вознесенськ) і місцеві референдуми, ухвалюються Статути територіальних громад (м. Нікополь, м. Комсомольськ), створюються органи самоорганізації населення (м. Львів), інститути на кшталт місцевих омбудсменів із захисту прав підприємців (м. Кам'янець-Подільськ), муніципальної міліції (м. Бердянськ, м. Львів) тощо.

Представники наукових кіл в сфері місцевого самоврядування надають відповідну допомогу у впровадженні Хартії шляхом видання прикладних матеріалів, на зразок "Стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики" [5].

На сьогоднішній день в Україні існують десятки добровільних об'єднань ОМС різних рівнів, які налагодили співробітництво між собою та міжнародними організаціями. До таких об'єднаннь належать: Асоціація міст України, Українська муніципальна академія, Український муніципальний клуб, Ліга історичних міст України, Українська асоціація місцевих та регіональних влад та інші.

Щодо реалізації положень Хартії в актах місцевого самоврядування, то українська гуманітарна наука вже виробила певні рекомендації з цього питання. Згідно з цими рекомендаціями, акт самоврядування повинен відповідати таким критеріям:

- дотримання непорушності букви і духу Хартії, тобто вилучення з цього акта положень, які їй суперечать;
- забезпечення пріоритету положень Хартії над актами чинного Законодавства;
- визначення на основі Хартії мети і завдань правового регулювання питань, з якими акт самоврядування пов'язує встановлення, припинення і зміну правовідносин;
- забезпечення відповідно до положень Хартії організаційного і політико-правового механізму та гарантій реалізація акта місцевого самоврядування;
- встановлення на підставі Хартії гарантій захисту прав суб'єктів правовідносин та підстав їх юридичної відповідальності;
- прийняття акта місцевого самоврядування через прозору процедуру;
- дотримання процедури набуття ним легітимності та оприлюднення [6, с. 34–35].

Реалізація Хартії в актах місцевого самоврядування має бути побудованою на чітких процедурах і методиках. Це становить гарантію досконалості й ефективності цих актів. Та все ж необхідно констатувати, що ОМС поки що реалізують Хартію від випадку до випадку. Її творчий потенціал використовується ними недостатньо, хоча через тлумачення Хартії можна розв'язати практично будь-яке питання місцевого самоврядування, як, наприклад, внаслідок інтерпретації Конституції — всіх питань конституційного права.

Підтвердженням творчого потенціалу Хартії є розробка на її основі ідеї про запровадження інноваційних форм громадського контролю — інституту місцевого уповноваженого з прав територіальної громади [7, с. 43–46].

Хартія у ст. 3 наголошує на тому, що органи місцевого самоврядування повинні здійснювати свою діяльність в інтересах територіальної громади. Це зобов'язує відповідні органи під час нормопроектування враховувати інтереси фізичних та юридичних осіб. У Швеції, наприклад, кожен член комуни, якщо він не згоден з якимось рішенням муніципальної ради, оскаржує його до суду. Подібну практику називають у Швеції actio popularis.

Для реалізації Хартії уповноважені органи місцевого самоврядування повинні прийняти відповідні акти. За роки, що пройшли після ухвалення Закону України "Про місцеве самоврядування" 1997 р. та ратифікації Хартії, у багатьох містах ще нема статутів територіальних громад. Це знижує можливість громадського контролю. Тому питання муніципально-юридичної та політичної відповідальності представників місцевого самоврядування за ефективність здійснення ними владних повноважень є темою подальших наукових досліджень

Джерела

1. Кампо В. Ресурси місцевого самоврядування: політичні моделі і методологічні проблеми розвитку самоврядування в контексті політико-правових реформ України // Інноваційні

механізми місцевого та регіонального розвитку. За матеріалами VIII Всеукраїнських муніципальних слухань "Ресурси місцевого і регіонального розвитку: національний та міжнародний аспекти", 29 липня — 2 серпня 2002 року, Судак, Автономна Республіка Крим / Науковий редактор: М. Пухтинський. — К.: Атіка-Н, 2003. — 528 с.
2. Застосування механізмів ефективності менеджменту в діяльності державних органів. Теорія і практика. — К.: Видавничий дім "КМ Академія". 2001. — 175 с.
3. Дуда А. Оптимізація системи управління як фактор ефективності самоврядування // Аспекти самоврядування. Часопис Українсько-Американської програми партнерство громад. — 2003. — № 2 –С.4
4. Кампо В. Європейський вибір України і становлення нового адміністративного права. // Український соціально-гуманітарний журнал Людина і Політика № 3(15). Травень — Червень 2001.
5. Розробка Стратегії розвитку територіальної громади: загальні засади методики / Київ. центр Ін-ту Схід-Захід. — К.: Вид-во "Дата Банк Україна", 2002. — 232 с.
6. Гірняк М. Європейська хартія місцевого самоврядування в Україні: питання реалізації та контролю. — Львів: Каменяр, 2004. — 57 с.
7. Батанов О. Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини (проблеми теорії і практики) // Право України 2001. № 2. — С. 43–46.

Д. А. ДЕМЧЕНКО
докторант, МАУП, м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ТА ЙОГО МІСЦЕ І РОЛЬ В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах сучасного формування як специфічних національних, так і єдиного світового інформаційного простору на принципово інший рівень виходять різноманітні питання правового регулювання у сфері інформації, інформатики, інформаційної безпеки, захисту інформаційного простору окремих держав тощо. Хоча інформаційне право, як суспільна категорія, фактично виникла лише на рубежі XX — початку XXI століть, інтерес до нього надто сьогодні політичний. Це пов'язано найперше з небаченим зростанням ролі і значення у житті людей інформації.

Як зазначав американський вчений Н. Бінер, інформація — це не енергія, і не матерія. За семантичною теорією, що помітно розвивається багато років, інформація — це вивчення змісту повідомлення, корисність і цінність цього повідомлення для споживача [5, с. 5].

Існує, як відомо, багато визначень поняття "інформація": філософське, правове, історичне, політологічне, соціологічне та ін. Вони невеликим чином, а все ж дещо різняться між собою, тому в контексті даної статті, звернемося саме до визначення цього поняття соціологами, політологами. Воно таке: "Інформація (від лат. informatio — роз'яснення) — документовані або публічно оголошені повідомлення, відомості про події та явища у суспільстві, державі, навколишньому світі, які людина сприймає безпосередньо або за допомогою спеціальних пристроїв, зокрема через мережі мовлення та зв'язку, пресу" [8, с. 341].

Далі перейдемо до інформаційного права, як соціального феномену. Виходимо з його визнаного положення, що інформаційне право — це "комплексна галузь прав, яка пройшла шлях формування від інституту (субінституту) адміністративного права у його підгалузь, а з часом у міжгалузевий комплексний інститут права, на базі якого сформувалися галузеві інститути як в цивільному, кримінальному праві, так і в інших комплексних галузях права" [9, с. 10].

За усіх об'єктивних умов, що викликають потребу в існуванні інформаційного права, основним джерелом є найперше інформаційне суспільство — "суспільство, у якому накопичення й обробка інформації та виробництво інформаційного продукту виступає рушійною силою науково-технічного, соціально-економічного і культурно-освітнього прогресу" [2, с. 141].

Щодо домінуючої сфери, на яку спрямоване інформаційне право, то це є інформаційне право громадян вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію на власний розсуд усно, письмово чи у інший спосіб [1; 3; 7]. Звідки цілком логічно, що кожна держава намагається перш за все визначитися стосовно права громадян на інформацію, інформаційні послуги. Таке право громадян України найперше обумовлено в Конституції України [6] та у Законі Україні "Про інформацію" (2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII) [4].

Торкаючись проблем методології інформаційного права, слід зазначити, що тут є декілька основних теоретико-методологічних підходів до пояснення його єства (сутності).

Перше, достатньо загального характеру визначення дають українські вчені Г. В. Виноградова [3] та В. С. Цимбалюк [9]. Так, за визначенням Г. В. Виноградової, яка певний час вважала інформаційне право підгалуззю адміністративного права, — інформаційне право — це "галузь права, яка становить систему соціально-правових норм, що виникають в інформаційній сфері (тобто, у сфері збирання, зберігання, використання та поширення інформації)" [3, с. 14].

Безумовно, що центральним аспектом у такому визначенні поняття "інформаційне право" є той, що стосується саме соціально-правових норм такого права.

Друге, також досить поширене, однак більш широке, об'ємне визначення суті інформаційного права дає такий вчений, як О. А. Баранов. Він пише: "Інформаційне право — це певна сукупність юридичних норм та інститутів, які охороняються державою і регулюють суспільні відносини, що мають місце в процесі створення, поширення, використання, зберігання та утилізації (знищення) інформації а також у процесі функціонування суб'єктів інформаційної інфраструктури, надання інформаційних послуг і виконання робіт в інформаційній сфері, використання інформаційних технологій і ресурсів і забезпечення інформаційної безпеки" [1, с. 86]. В такому визначення поняття "інформаційне право" мова вже йде про систему юридичних норм і інститутів (а це широка правова основа, наявність різноманітних засобів інформації і т.ін.). вказується на важливішу регуляторну функцію інформаційного права. Врешті, йдеться про технологічний (менеджмент) аспект функціонування суб'єктів інформаційної структури.

Третє, що також суттєво. Український дослідник А. І. Марущак у своєму фундаментальному посібнику "Інформаційне право. Доступ до інформації. К., 2007. — 535 с." дає таке йому визначення: "Інформаційне право — це галузь права, група правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних процесів" [7, с. 88].

Інформаційне право має декілька основоположних суміжних та похідних понять, які його обстоюють та деталізують. Так їх достатньо детально обґрунтовує багато спеціальних видань, серед яких суттєво вирізняється "Юридична енциклопедія. К., 1998. — в шести томах" [10]. Серед вміщених в цьому словнику (т. 2) понять знаходимо, по-перше, поняття "інформаційно-правова система" (т. 2, с. 716–717) та "право та інформація" (т. 5, с. 22–22). Якщо другий термін є практично таким, що досить часто вживається і, власне, майже однаково (конституційно) пояснюється, то перший потребує деякого коментарю. Він зазначений так: "Інформаційно-правова система — організаційно впорядкована сукупність нормативно-правових документів (масивів документів), за допомогою яких суб'єкт управління (орган, посадова особа), застосовуючи інформаційні технології, у тому числі засоби обчислювальної техніки та зв'язку, забезпечую процес розробки та прийняття рішень у сфері законодавчого застосування та законоохоронної діяльності" [10, с. 716–717].

Тут, як бачимо, одним з важливіших є діяльнісний аспект інформаційного права.

Відтак, інформаційне право є специфічним правом, логічною частиною перш за все адміністративного права. Його подальший розвиток пов'язаний як із ситуацією у правовій сфері, та к і з загальними питаннями розбудови державності, особливо в частині соціальної політики, забезпеченням прав людини на інформацію.

Джерела

1. Баранов О. А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи / О. А. Баранов — К.: "СофтПрес", 2005. — 413 с.
2. Бондар Ю. В. Енциклопедія для видавця та журналіста / Ю. В. Бондар, М. Ф. Головатий, М. І. Сенченко; МАУП, Книжк. палата України. — К.: ДП "Вид. дім. "Персонал", 2010. — 400 с.
3. Виноградова Г. В. Інформаційне право України. Навч. посіб. / Г. В. Виноградова — К.: МАУП, 2006. — 144 с.
4. Закон України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 р. № 2657 — XII // Українське законодавство: засоби масової інформації. — К., 2004. — 492 с.
5. Кісілевич-Чорнойван О. М. Міжнародне інформаційне право: навч. посіб. / О. М. Кісілевич-Чорнойван. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2011. — 160 с.
6. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Стилос, 1996. — 58 с.
7. Марушак А. І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності: Навчальний посібник / А. І. Марушак — К.: "КНТ", 2007. — 535 с.
8. Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. — К.: МАУП, 2005. — 792 с.
9. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики). Монографія / В. С. Цимбалюк — К.: "Освіта України", 2010. — 388 с.
10. Юридична енциклопедія: в 6-томах / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр.. енцикл., 1998, т. 2: Д-Й. — 1999. — 744 с.

М. М. ДЕНИСЕНКО
здобувач, НА СБ України, м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Реформування системи кримінального судочинства, яке розпочалося із запровадженням Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, поставило перед вітчизняними правоохоронними органами проблеми, механізми вирішення яких були напрацьовані в розвинених країнах протягом кількох останніх десятиріч. До таких проблем, зокрема, можна віднести забезпечення оптимального балансу між дотриманням конституційних прав і свобод особи та ефективним розкриттям злочинів, процесуальне закріплення результатів негласних слідчих (розшукових) дій, мотивація і захист осіб, які негласно співпрацюють з правоохоронними органами, налагодження міжнародного співробітництва у сфері розшукової діяльності тощо.

Аналіз нормативних актів зарубіжних країн свідчить, що окремими об'єктами регулювання найчастіше є наступні види негласної слідчої та розшукової діяльності:

- приховане спостереження за об'єктом (особою, транспортним засобом або місцем);
- негласні операції, пов'язані із проникненням у публічно недоступні місця (негласний огляд або обшук, отримання зразків, зняття інформації з електронних носіїв тощо);
- негласні операції, пов'язані із комунікаціями (контроль за листуванням, зняття інформації з каналів зв'язку, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо);
- негласні операції, пов'язані із використанням агентури (отримання конфіденційної інформації, контроль за вчиненням злочину, вилучення зразків тощо).

Предметом регулювання здебільшого є підстави проведення певної дії, порядок її проведення, порядок процесуального закріплення отриманої інформації. Можна помітити, що у розвинених країнах особливу увагу законодавець приділяє питанням захисту приватності громадян під час проведення негласних розшукових заходів та забезпечення конфіденційності і безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва.

В сучасному світі можна виділити три групи країн, які суттєво відрізняються за принципами організації вказаної сфери. Розвинені демократичні країни навіть у часи підвищення терористичних та інших загроз намагаються зберегти широке коло громадянських прав і свобод, забезпечивши ефективність правоохоронної діяльності за рахунок високого рівня професіоналізму поліцейських органів, їх достатнього матеріально-технічного забезпечення і високого рівня правосвідомості суспільства. Головними рисами цих систем є чітке нормативне закріплення (процесуалізація) порядку проведення негласних слідчих та розшукових дій, а також наявність судового контролю за їх провадженням. Важливою рисою вказаних систем є можливість широкого громадського обговорення проблем застосування негласних методів у роботі правоохоронних органів.

Натомість, країни з авторитарним політичним режимом, до яких належать багато країн"третього світу", уникають детальної правової регламентації негласної розшу-

кової діяльності і обмежуються відомчим контролем за її провадженням. Порядок проведення негласних розшукових дій визначається державними службовцями в закритому режимі поза судовим контролем. Вказана сфера“сакралізується” державою, будь яке публічне обговорення її проблем вважається небажаним.

У країнах, що перебувають в процесі становлення своєї правової системи, до яких належить і Україна, наявні риси обох вказаних вище підходів. Водночас, будь-який перехідний період не може тривати довго в історичній перспективі, і вказані країни обирають або шлях розвитку демократичних правових інститутів, або повернення до авторитарної моделі, де застосування негласних заходів обумовлюється виключно державними інтересами. Таке повернення може бути формально закріплене в законах (Білорусь), або досягається фактично через підконтрольність судових органів політичному керівництву держави (РФ). Таким чином, регулювання вказаної сфери є свого роду індикатором напряму політичного розвитку певного суспільства.

На сучасному етапі розвитку своєї правової системи Україна може широко використати досвід розвинених країн в організації нормативного регулювання. Основними напрямами такого використання можуть стати система процесуального закріплення отриманої в результаті негласних розшукових дій інформації, програми захисту і забезпечення конфіденційності для осіб, що беруть участь або надають сприяння негласній слідчій (розшуковій) діяльності, правове регулювання взаємодії правоохоронних органів та недержавних структур, що надають комунікаційні послуги, система суспільного контролю за негласною розшуковою діяльністю, зокрема, через створення компетентних парламентських інститутів контролю.

Підвищення рівня терористичної загрози, зростання масштабів організованої злочинності спонукають розвинені країни шукати нові підходи до регламентації негласної слідчої та розшукової діяльності, в результаті чого останніми роками були створені нові ефективні правові механізми. Прикладом може стати програма із захисту свідків (WITSEC) і так званий“Закон RICO” у США, що дозволили шляхом застосування судового компромісу надавати процесуальний статус свідків учасникам організованих злочинних угруповань, які були залучені правоохоронними органами до негласного співробітництва.

Негласний контроль за комунікаціями завжди розглядався як ефективний механізм попередження і розкриття злочинів. Історично першою формою такого контролю була перлюстрація поштово-телеграфної кореспонденції. З розвитком електронних засобів зв’язку з’явилися нові форми контролю, а відповідно, і нові принципи його правової регламентації.

Перш за все, розвиток комунікаційних інтернет-технологій, таких як обмін електронними повідомленнями (e-mail), миттєвих повідомлень (ICQ, Jabber), інтернет-телефонія (Skype, Viber, WhatsApp), а також виникнення соціальних мереж (Facebook, Twitter), фото- та відеохостингів (Instagram, Flikr, YouTube) технічно спростив контроль за їх абонентами і створив певну колізію між вимогою приватності і самою організацією комунікацій в сучасному світі. Зокрема, перехід до цифрових стандартів інформаційного обміну створив технічну можливість для інтернет-провайдерів та зацікавлених структур перехоплювати, обробляти, зберігати необмежений час та використовувати практично весь комунікаційний трафік, що у період використання аналогових систем зв’язку було принципово неможливо.

По-друге, послуги у сфері інтернет-комунікацій надають переважно недержавні суб’єкти — провайдери, хостери, IT-компанії тощо. Сама діяльність з надання послуг такими суб’єктами пов’язана зі створенням баз даних та накопиченням інформації щодо користувачів. В результаті величезні масиви інформації накопичуються при-

ватними суб'єктами поза усяким контролем з боку держави для власних потреб, і предметом правової регламентації тут має бути доступ до них правоохоронних органів, а не тільки самостійне проведення операцій зі збору даних.

По-третє, розвиток ринку мобільних пристроїв створив технічну можливість фактично цілодобового контролю за особою, включаючи відстеження пересування, спілкування, і навіть аудіо- та відеоконтроль.

Як стало відомо після публікації у 2013 році таємних матеріалів колишнім співробітником АНБ США Е. Сноуденом, вказана спецслужба регулярно отримувала інформацію про користувачів не тільки від державних структур, але й від потужних приватних комунікаційних компаній та інтернет-провайдерів, таких як Verizon, Telstra, Google і Facebook. Зокрема, були оприлюднені рішення Суду з питань зовнішньої розвідки, які зобов'язували телекомунікаційну компанію Verizon надавати АНБ метадані своїх абонентів, інструкції дев'яти найбільших інтернет-компаній, що роз'яснювали їх працівникам порядок співробітництва з розвідслужбами США в рамках розвідпрограми PRISM тощо. При цьому вимоги Четвертої поправки до Конституції США не завжди були формально порушені, оскільки спецслужба не втручалась у приватне спілкування, а отримувала дані, на збирання і обробку яких користувачі надавали згоду своїм провайдерам. Так, завдяки спрощеному доступу до інформації, яка перебуває в розпорядженні провайдерів, власників пошукових систем, соціальних мереж, відповідні відомства США отримали доступ до величезних масивів приватної інформації без самостійного проведення негласних операцій. Наразі система правового регулювання цієї діяльності перебуває в процесі свого становлення.

Важливо відзначити, що правові механізми, що регламентують негласну розшукову діяльність, можуть бути достатньо різноманітними. Зазвичай вони спираються на відповідні національні правові інститути, враховують правові та культурні традиції певного суспільства. Незмінною рисою системи регламентації негласної слідчої та розшукової діяльності в розвинених країнах є судовий контроль за її провадженням.

Слід відзначити, що певні обмеження прав і свобод, які застосовуються в розвинених країнах у періоди підвищення терористичних або інших загроз, мають тимчасовий характер. Після ліквідації небезпечних факторів вказані обмеження скасовуються. Прикладом може стати скасування так званого "Патріотичного акту" в США у 2015 році. Як правило, будь-які зміни у вказаній сфері є предметом широких громадських дискусій.

Важливим напрямом запозичення іноземного досвіду у сфері, що розглядається, може стати система процесуального закріплення доказів, отриманих за допомогою негласних слідчих (розшукових) дій. Суттєвою проблемою, з якою стикаються вітчизняні правоохоронні органи, є неможливість надати належну процесуальну форму отриманим від агентури матеріалам до завершення досудового розслідування, зокрема, під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу. Не секрет, що іноді суд у поза процесуальний спосіб ставиться до відома про наявність таких матеріалів. Іноді відповідне запитання ставиться судом прямо під час судового засідання, і сторона обвинувачення"запевняє" суд, що відповідні оперативні матеріали були отримані. Однак, вказана ситуація виходить за рамки правового поля і не може тривати довго в умовах побудови правової держави. Необхідно вже зараз розробити прийнятну процесуальну форму закріплення агентурних матеріалів, яка б дозволила приймати обґрунтовані рішення, зокрема, щодо обрання запобіжного заходу, і одночасно забезпечила б достатній рівень конфіденційності особам, які цю інформацію надали.

О. М. ДІДОВЕЦЬ
аспірант, КНУ ім. Тараса Шевченка

ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА АКТИВИ, ВІДЧУЖЕНІ У ПРОЦЕСІ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ, У РАЗІ БАНКРУТСТВА ІНІЦІАТОРА СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ

Однією з основних умов, необхідних для здійснення угод сек'юритизації, є забезпечення ізоляції такого роду угод від можливого банкрутства фінансової установи (іншої юридичної особи), яка здійснює передачу активів (надалі — **ініціатор сек'юритизації**) спеціально створеній для цілей сек'юритизації компанії (надалі — **спеціальна компанія**) [1, с. 470], а у випадку, якщо таке банкрутство відбулося — від звернення стягнення на активи, відчужені у процесі сек'юритизації.

Пропонуємо розглянути питання можливості звернення стягнення на активи, відчужені у процесі сек'юритизації, у разі банкрутства ініціатора сек'юритизації, відповідно до законодавства деяких держав та України.

Відповідно до законодавства Італії у разі, якщо на момент відчуження активів ініціатор сек'юритизації був визнаний банкрутом та було доведено факт, що спеціальна компанія знала або повинна була знати про банкрутство ініціатора сек'юритизації на момент укладання угоди, то такі активи протягом трьох місяців з дати такого відчуження можуть бути повернуті ініціатору сек'юритизації [2, с. 74]. У разі, якщо активи були відчужені за заниженими цінами (порівняно з ринковими), на момент здійснення такого відчуження ініціатор сек'юритизації був банкрутом, а також спеціальна компанія не змогла довести, що вона не знала і не могла знати про банкрутство ініціатора сек'юритизації, то у такому разі такі активи протягом шести місяців з дати відчуження також можуть бути повернуті ініціатору сек'юритизації [2, с. 74].

Не зважаючи на те, що спеціальне законодавство Франції у сфері сек'юритизації безпосередньо визначає, що передача активів спеціальній компанії залишається дійсною незалежно від банкрутства ініціатора сек'юритизації, норми законодавства Франції у сфері банкрутства закріплюють певні умови недійсності угод, реалізація яких може мати наслідком повернення відчужених активів до попереднього власника. Так, договір визнається недійсним у разі, якщо зобов'язання сторони за таким договором, яка визнається банкрутом, явно є більшими за зобов'язання іншої сторони такого договору [3]. Договір, укладений на оплатній основі, може бути визнаний судом недійсним, якщо сторона договору на момент його укладання знала про неспроможність іншої сторони [3]. Зазначені умови недійсності можуть бути реалізовані, якщо договори між сторонами укладалися протягом фіксованого судом періоду (максимально можливим є визначення періоду — 18 місяців) до моменту початку провадження про банкрутство однієї із сторін [3].

Подібні норми визнання недійсності угод можна знайти і в Кодексі про банкрутство Німеччини. Визнаними недійсними можуть бути угоди, укладені протягом трьох місяців до початку провадження у справі про банкрутство боржника або після початку зазначеного провадження за умови, що на момент укладання угоди боржник був вже неспроможним здійснювати платежі за своїми зобов'язаннями, строк

виконання яких настав, та кредитор знав про це або про факт початку провадження про банкрутство на момент укладання відповідної угоди [4]. У процесі розгляду суд може визнати угоду недійсною, якщо така була укладена протягом останніх десяти років до початку процедури банкрутства ініціатора сек'юритизації, якщо шляхом укладання такої угоди ініціатор сек'юритизації мав намір завдати шкоду кредиторам за умови, що інша сторона угоди знала про такий намір [4].

Такого роду застереження щодо недійсності угод знаходять своє відображення і в українському законодавстві. Так, відповідно до частини 1 статті 20 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" № 2343-XII від 14 травня 1992 року (надалі — **Закон про банкрутство**) договори, укладені за участі боржника після порушення справи про банкрутство або протягом одного року, що передував порушенню справи про банкрутство, можуть бути відповідно визнані недійсними або спростовані господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або конкурсного кредитора [5]. Суд може прийняти відповідну ухвалу у разі, якщо прийде до висновку, що у результаті відчуження активів боржник став неплатоспроможним або виконання грошових зобов'язань боржника перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим, а також у інших випадках, перелік яких визначається у згаданій статті Закону про банкрутство [5]. Крім того, відповідно до вже згадуваної вище частини 1 статті 20 Закону про банкрутство підставою недійсності договору може стати також те, що він був укладений після порушення справи про банкрутство або протягом року до порушення справи про банкрутство та відчуження майна за ним було здійснено за нижчими або вищими цінами від ринкових цін, що існують на дату здійснення такого відчуження, за умови, що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів [5].

У разі, якщо суд прийде до висновку, що договір відчуження активів є недійсним, кредитор повинен буде здійснити повернення боржнику всіх активів, отриманих на підставі укладеного між ними договору або, якщо це неможливо, відшкодувати їх вартість за ринковими цінами, що існували на момент здійснення правочину [5, ч. 2 ст. 20].

Відповідно до частини 2 статті 19 Закону України "Про іпотечні облігації" № 3273-IV від 22 грудня 2005 року (надалі — **Закон про іпотечні облігації**) іпотечні активи, які були придбані спеціальною компанією і включені до складу іпотечного покриття, вважаються придбаними у безвідкличному порядку, тобто без права їх заміни, зворотного викупу або передачі, за винятком випадків, коли такі іпотечні активи повинні бути викуплені або замінені ініціатором сек'юритизації на вимогу спеціальної компанії у зв'язку з їх невідповідністю вимогам, що визначаються в проспекті емісії.

У разі порушення провадження у справі про банкрутство ініціатора сек'юритизації, або призначення тимчасової адміністрації чи ліквідатора розпорядник майна (санатор, тимчасовий адміністратор, ліквідатор) ініціатора сек'юритизації не вправі вимагати повернення переданих іпотечних активів, крім випадків, коли їх передача була здійснена внаслідок протиправних дій, про які спеціальна компанія знала або повинна була знати [6, ч. 2 ст. 19]. Незважаючи на те, що у такий спосіб закон намагається звузити коло випадків, коли можливим є повернення раніше відчужених активів у процесі сек'юритизації, але в той же час, на нашу думку, такі випадки не обмежуються зазначеним. При цьому залишається можливим застосування положень частини 1 статті 20 Закону про банкрутство в частині визнання недійсним договору, за яким здійснювалася передача активів, зокрема з ініціативи конкурсного кредитора.

Крім того, на противагу законодавству інших держав, українське законодавство передбачає лише можливість здійснення сек'юритизації за рахунок випуску іпотечних цінних паперів, оминаючи питання регулювання інших банківських активів (наприклад, автокредити, споживчі кредити, кредитні картки та інші). У такий спосіб, сек'юритизація інших активів залишається неврегульованою в Україні, зокрема і в частині передбачення спеціального правового регулювання у випадку звернення стягнення на активи, відчужені у процесі сек'юритизації, у разі банкрутства ініціатора сек'юритизації. Відсутність правового поля для здійснення сек'юритизації неіпотечних активів унеможливлює здійснення таких угод згідно українського права та є однією із причин того, що учасники при сек'юритизації таких активів вдаються саме до транскордонної сек'юритизації.

Джерела

1. Wood Ph. Law and Practice of International Finance / Philip R. Wood. — London: Sweet & Maxwell, 2008. — 600 p.
2. A Global Guide to Legal Issues in Securitisation [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу: http: // www. legalweeklaw. com/abstract/global-guide-legal-issues-securitisation-21-jurisdictions-covered-23380
3. Structured Finance and Securitisation in France: overview [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // uk. practicallaw. com/4–501–0172
4. Commentary — Germany [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. dbrs. com/research/256366/legal-commentary-germany.pdf
5. Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" № 2343-XII від 14 травня 1992 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/2343–12/print1437385793721363
6. Закон України "Про іпотечні облігації" N 3273-IV від 22 грудня 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/3273–15/page

В. О. ЖИВЦОВ
докторант, МАУП

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Сучасний етап економічного розвитку характеризується активізацією участі України в глобальних світогосподарських процесах, в результаті яких все більше поглиблюються економічні зв'язки України з багатьма країнами в різних регіонах світу, у т. ч. в рамках інтеграційних процесів. Але недосконаліть зовнішньої та внутрішньої політики України зумовили втрату ряду її позицій за деякими напрямами зовнішньоекономічної діяльності і певні можливості ввійти до світового господарства у якості рівноправного партнера. Тому для України актуальними залишається необхідність розробки теоретичних і науково-практичних рекомендацій, спрямованих на активізацію та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та входження України до світового економічного простору з використанням переваг міжнародної економічної інтеграції.

В Україні реалізація цілей зовнішньоекономічної політики визначила проведення змішаної стратегії розвитку — побудови експортоорієнтованої і імпортозаміщуючої моделі економіки, що дозволяє зберегти національний господарський комплекс, сформувати внутрішній ринок, нарощувати високотехнологічне виробництво, створювати експортовані кластери, розширювати експорт, раціоналізувати імпортні потоки, здійснювати виборче й контрольоване входження підприємств у світовий ринок.

Це обумовлено тим, що для країни недоцільний розвиток шляхом тільки або експортоорієнтованого, або імпортозаміщуючого виробництва.

Розвиток в Україні експортоорієнтованої моделі диктується, по-перше, особливостями спеціалізації на виробництві готової продукції за широким колом галузей, обсяги якого перевищують за своїм потенціалом внутрішній ринок України; по-друге, необхідністю за рахунок експортних поставок придбання імпортних товарів для забезпечення потреб національної економіки, у тому числі сировинних і енергетичних ресурсів; по-третє, випереджальним розвитком зовнішнього ринку в порівнянні із внутрішнім, внаслідок чого зовнішній ринок і, отже, експорт перетворюються в основний інструмент поліпшення динаміки кількісних показників і якісного розвитку країни (підвищення частки експорту у ВВП, ріст валютних надходжень, збільшення заробітної плати, прибутку, розмірів інвестування; технологічної й інноваційної модернізації виробництва, зайнятості, податкових надходжень; розвиток освіти, науки, медицини); по-четверте, підвищенням значущості експорту послуг, капіталів, трудових ресурсів, формуванням інфраструктури, товаровиробничої і рекламно-маркетингової мережі закордоном [1].

Необхідність розвитку в Україні моделі імпортозаміщуючого виробництва обумовлена наступними цілями:

1) забезпечення захисту національних галузей від іноземної конкуренції;
2) розширення виробництва товарів, які імпортуються з метою зміни структури пропозиції та переорієнтації споживачів на більш дешеву вітчизняну продукцію, що супроводжується зниженням відносних цін імпорту;

3) створення преференційного режиму для імпорту певного кола товарів;
4) протидія дискримінаційним заходам інших держав;
5) поступове нарощування експорту товарів, що заміщують імпорт;
6) формування експортоорієнтованих кластерних виробництв, що включають у свій склад власну базу допоміжних імпортозаміщуючих підприємств;
7) раціоналізація й скорочення ввозу, споживання імпортних товарів унаслідок впровадження високих технологій, які дозволяють підвищити ресурсозбереження, знизити матеріало- і енергоємність продукції, сприяють модернізації виробництва тощо;
8) заміщення ввозу товарів імпортом технологій;
9) збільшення податкових надходжень у бюджет;
10) підвищення завантаження виробничих потужностей і поліпшення ситуації на ринку праці.

В Україні визначення стратегії сполучення експортоорієнтованого й імпортозаміщуючого розвитку пояснюється тим, що розвиток економіки за імпортозаміщуючою моделлю виправдано в період індустріалізації, коли країни, вирішуючи завдання нарощування розвитку, одержують можливість використати світовий досвід для технологічної реконструкції національного виробництва. Однак надалі проведення переважно політики імпортозаміщення, що орієнтує виробника головним чином на внутрішній попит, як свідчить світовий досвід, супроводжується погіршенням основних макроекономічних показників (зниження ВВП, ефективності інвестицій, ріст інфляції), скороченням обсягів промислового експорту, зниженням конкурентоспроможності ресурсів і товарів. У зв'язку із цим у перспективі імпортозаміщуюча політика повинна містити націленість на розвиток експорту імпортозаміщуючої продукції й вихід на зовнішні ринки, що здатно стимулювати економічний ріст, зміцнити платіжний баланс, національну валюту.

Це обумовлює правомірність поєднання розумної імпортозаміщуючої та експортоорієнтованої політики, для того, щоб, скорочуючи імпорт промислових товарів широкого вжитку й розширюючи внутрішнє виробництво, паралельно за рахунок міжнародної виробничої кооперації розширювався як експорт імпортозаміщуючої продукції у вигляді напівфабрикатів, деталей, вузлів тощо, так і імпорт технологій, сировини, устаткування, необхідних для розвитку вітчизняної промисловості й виробництва конкурентоспроможної продукції.

Розвиток експортного потенціалу як передумови стабілізації економічного росту на базі виділення експортоорієнтованих галузей, продукція яких затребувана світовим ринком і які мають доступ до світових ресурсів, підвищення конкурентоспроможності даної частини реального сектора економіки й сфери послуг, що обумовлено специфікою сформованої структури національної економіки держави, орієнтацією на вивіз готової продукції, ввіз сировини й комплектуючих виробів у зв'язку з відсутністю своїх природних ресурсів і залежністю від зовнішніх енергетичних і сировинних носіїв.

Експортоорієнтованими галузями української промисловості є машинобудування, металургія, хімічна й вугільна промисловості. Експортоорієнтований кластерний характер мають машинобудівна й хімічна галузі, на базі яких можливе створення національних транснаціональних корпорацій, установлення довгострокових господарських відносин із ТНК (через міжнародну виробничу кооперацію, створення спільних підприємницьких структур тощо).

Однак останнім часом виникла проблема в розширенні інтернаціоналізації діяльності підприємств цих галузей за межі безпосереднього виробництва, впроваджен-

ні в сферу міжнародного обігу. Цього можливо досягти шляхом створення даними підприємствами власної закордонної мережі підприємств, торговельних представництв, що дозволить їм разом із експортом товарів безпосередньо з України розширити експорт за рахунок реалізації продукції закордонних філій на внутрішніх ринках даних країн.

Формування нової моделі організаційно-економічного механізму державного регулювання, орієнтованої головним чином на зовнішньоекономічний сектор і заснованої на формах і методах державного, міжурядового й наднаціонального регулювання досягається, насамперед, за допомогою того, що національні органи управління, реалізуючи незалежну зовнішньоекономічну політику, націлену на захист внутрішніх інтересів, ухвалюють рішення щодо проблем участі в розвитку різноманітних форм міжнародних економічних відносин. При цьому заходи, затверджувані на урядовому рівні, координуються й погоджуються з документами й заходами (конвенції, резолюції, угоди, процедури, рекомендації тощо) інших країн, наднаціональних органів і міжнародних економічних організацій. А також унаслідок входження до міжнародних економічних організацій.

Це дозволить створити механізм адаптації для входження України та її підприємницьких структур через інтеграцію в міжнародні економічні відносини, визначити місце держави в механізмі регулювання, пристосуватися до процесів глобалізації.

Перехід до ринкової економіки в Україні зумовив зняття обмежень на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. З огляду на лібералізацію міжнародних економічних відносин для українських підприємств вперше відкрилися новітні підходи у врегулюванні організації інтеграційних процесів, а для держави — необхідність розробки і пошуку наукових засад організації процесу виходу у світове співтовариство. Країна має достатні продуктивні сили, щоб трансформуватися в господарську систему ринкового типу, але для цього важливо розглянути і визначити становлення регулюючих факторів організації виходу у світове співтовариство.

Реформування зовнішньоекономічної діяльності відбувається через:

- ліквідацію монополії держави на зовнішню торгівлю і перехід до економічних методів її регулювання;
- забезпечення поетапної конвертації національної валюти;
- зближення структури внутрішніх і світових цін, послідовне зниження ставок експортного та імпортного тарифу;
- підтримку експорту і розширення ринків збуту вітчизняної продукції.

Важливе значення в формуванні зовнішньоекономічного механізму інтеграції України у світову економіку та міжнародний ринок має ресурсний потенціал як основа для розвитку експортного потенціалу країни, використання накопичених можливостей і досвіду в перехідний період та регулюючого механізму подальшого розвитку і формування інфраструктур від регіонів до країни в цілому[3].

Зовнішньоекономічну діяльність підприємств ототожнюють, передусім, зі здійсненням експортних та імпортних торговельних операцій. На такі операції припадає майже 80 % усіх здійснюваних у зовнішньоекономічній діяльності операцій.

Зростання валютних надходжень значною мірою визначається збільшенням частки вітчизняної експортної продукції. Відповідно потенційно зростатиме національний дохід держави. За нинішньої економічної ситуації ця діяльність, яку здійснює держава та суб'єкти господарювання, дає змогу поліпшити їх фінансовий стан.

При визначенні ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання застосовується системний підхід, який надає можливість здійснити комплексний аналіз будь-якого виду зовнішньоекономічної операції. Для прове-

дення економічного аналізу потрібно обрати критерій ефективності. Критерій — це головна ознака, що відрізняє його від інших класифікаційних одиниць. На основі такої ознаки здійснюється кількісна оцінка ефективності виробництва. Згідно з цим визначенням обраний критерій має відповідати принципам побудови показників ефективності, а також всебічно відтворювати її економічну сутність.

Показники економічної ефективності поділяють на:

1) показники ефекту, що визначаються як абсолютні значення і відтворюються в грошових одиницях як різниця між результатами діяльності та витратами на її здійснення;
2) показники ефективності, що визначаються як співвідношення прибутку від діяльності підприємства або підприємницьких структур до витрат на її здійснення і відтворюються відносними величинами: відсотками, частками одиниці.

Розрахунок показників ефективності вимагає дотримання наступних принципових методологічних положень:

1) принципу всебічного врахування всіх складових елементів витрат і результатів, який припускає якісну класифікацію і відтворення відповідних показників у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку;
2) принципу зведення витрат і результатів для зіставлення, який показує, що показники, які порівнюються, повинні відтворюватися однаковими кількісними одиницями і носити антонімічний характер в економічному розумінні. При конструюванні показника ефективності чисельник і знаменник останнього мають виключати можливе дублювання складових елементів;
3) принципу зведення різнотермінових витрат і результатів до одного моменту часу за допомогою дисконтування;
4) принципу зіставлення з базовим варіантом, що відтворює сутність застосування показників ефективності для здійснення економічного аналізу, який проводять не тільки з метою опису поточного стану діяльності суб'єкта господарювання, а й з метою опрацювання пропозицій щодо поліпшення економічної ситуації, яка склалася в періоді, що аналізується.

Здійснюваний економічний аналіз полягає у вивченні поточного стану суб'єктів господарювання галузі зовнішньоекономічної діяльності, його відхилень від запланованого рівня і виявленні факторів, що спричинили ці відхилення. Він є базою для прийняття управлінських рішень, тому має за мету:

1) оцінити діяльність суб'єкта господарювання та його підрозділів;
2) виявити можливі резерви;
3) сформулювати проблему, яку слід вирішити.

Під час організації аналізу слід вирішити питання методологічного характеру:

1) обрати мету і визначити задачі аналізу;
2) визначити час і послідовність методики його проведення;
3) визначити джерела інформації та її вірогідність;
4) обрати методику здійснення аналізу;
5) визначити конкретних осіб і служби, що відповідають за аналіз.

Однією з найважливіших особливостей аналізу є його тривалість у часі. Від цього залежить перелік етапів аналізу і послідовність його проведення. Визначення оптимального співвідношення між терміном проведення і глибиною аналізу — не менш важлива проблема. Одним зі шляхів розв'язання проблемної ситуації є системний підхід.

Економічний аналіз здійснюється таким чином: він починається з найвищого рівня управління або узагальненого показника, далі визначається коло факторів, які

впливають на важливі складові, а наприкінці обираються показники, за допомогою яких здійснюється економічний аналіз [2].

Методику аналізу застосовують залежно відмети аналізу; наявності інформації; часу проведення аналізу.

Складність і різноманітність методик залежить від рівня управління: чим нижчий за ієрархією рівень управління, тим більш спрощені проблеми і методика аналізу, і навпаки, чим вищий рівень управління, тим складніші виникають проблеми, які, відповідно, потребують застосування найбільш досконалої методики аналізу.

Вирішення останнього протиріччя знаходять у розробці факторної моделі, яка являє собою органічно узгоджену систему узагальнених, проміжних і похідних показників, що характеризують функціональну сферу аналізу і взаємозв'язок між ними.

Розробка факторної моделі здійснюється послідовно від узагальненого показника через проміжні до похідних, які відтворюють особливості технології та організації виробництва, конструкції виробів, умов матеріально-технічного постачання тощо. Розробка факторної моделі починається із встановлення узагальненого показника (вибору критерію ефективності певного виду діяльності). Після встановлення узагальненого показника дослідник-аналітик розглядає складові 1-го рівня розчленування. До складових узагальненого показника відносять проміжні показники, що увійшли до формули його розрахунку. Мета проведення аналізу визначає склад проміжних показників. Потім за кожним складовим показником 1-го рівня розчленування розглядають формулу розрахунку залежно від мети аналізу і встановлюють проміжні показники 2-го рівня розчленування. Після таких дій вони оцінюються з точки зору своєї належності до показників, що відтворюють техніко-технологічний рівень і можливості їх подальшого розчленування. Повторивши процедуру розчленування узагальненого показника за складовими показників 2-го рівня, дослідник-аналітик досягає 3-го рівня, а далі, згідно із формулами розрахунку, — похідних показників.

Глибина розчленування обмежується, з одного боку, можливістю подальшого розчленування показників та особливостями похідних показників, а, з іншого боку, визначається метою аналізу.

Після розробки факторної моделі слід проаналізувати похідні показники, на базі яких і здійснюється моделювання.

Висновки. Таким чином, при визначенні ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання необхідно використати системний підхід, який надає можливість здійснити комплексний аналіз будь-якого виду зовнішньоекономічної операції.

Джерела

1. Власюк В. Є. Основні задачі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків на етапі трансформації економіки України у систему ринкових відносин / В. Є. Власюк. — Донецьк: ІЕП НАН України, — 1999. — 72 с.
2. Драбік І. Роль і місце діяльності з досліджень і розвитку в зовнішньоекономічних стратегіях підприємств / І. Драбік // Вісник Національного університету "Львів. політехніка". — 2010. — № 683. — С. 258–263. — (Проблеми економіки та управління).
3. Косенко С. В. Теоретичні положення стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств: визначення та класифікація / С. В. Косенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики.: сб. науч. тр. — Харків. — 2011. — № 3. — С. 117–128.

С. М. ЖУБРИД
докторантка, МАУП, м. Київ
науковий керівник — Найдьонов І. М., канд. пед. н., УАІМВЛ МАУП

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Аналіз документів, науково-педагогічної літератури свідчить, що протягом всієї історії розвитку дидактики як науки, педагоги намагалися знайти ефективні технології інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності учня на уроці. Але і сьогодні дана проблема залишається достатньо актуальною, особливо в освітній діяльності початкової школи.

Питаннями активної позиції особистості в процесі навчання, визначення, пояснення сутності інтерактивних технологій і використання їх у навчально-виховному процесі займалися такі дослідники, як Н. Г. Балицька, К. О. Баханов, О. А. Біда, Г. П. Волошина, О. В. Єльникова, Г. І. Коберник, О. М. Коберник, Н. А. Коломієць, О. В. Коротаєва, О. М. Пєхота, Л. В. Пироженко, Н. С. Побірченко, О.І Пометун, Н. Г. Суворова, П. В. Шевчук.

Загальні психолого-педагогічні підходи щодо вирішення проблем сутності та структури діяльності, психологічні й дидактичні принципи структурування навчально-пізнавальної діяльності учнів розглядались у працях Ю. К. Бабанського, С. П. Бондар, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, В. І. Євдокимова, Л. В. Кондрашової, О. М. Леонтьєва, В. О. Онищука, С. Л. Рубінштейна, О. Я. Савченко, Д. М. Узнадзе, В. Д. Шадрікова та інших.

Узагальнюючи психолого-педагогічні дослідження українських та зарубіжних науковців, можна визначити, що дефініція інтерактивних урочних технологій — це цілеспрямована організація засвоєння знань учнями, формування у них певних вмінь та навиків, через сукупність особливих прийомів їх навчально-пізнавальних дій, запропонованих учителем, активній комунікативній взаємодії учнів як з учителем, так і між собою з метою досягнення високих освітніх результатів.

У формуванні і функціонуванні інтерактивних технологій процесу навчання на уроці вирішальна роль належить учителю. Він генератор і джерело ідей, якими керується другий суб'єкт педагогічного процесу — учень. Від педагогічної майстерності вчителя залежить націлювання учнів на належний навчальний лад. Але, як свідчать дослідження [2], щоб керувати процесом формування і розвитку здібностей учнів, треба знати актуальні і потенціальні їх рівні. І, водночас виникає проблема: якими повинні бути умови середовища, щоб кожен школяр міг розвинути свої творчі нахили й перетворити їх у творчі досягнення. Високий рівень успішності не завжди поєднується з високим рівнем творчої обдарованості. У зв'язку з цим, творчо-креативні вчителі намагаються створити сприятливі умови для самовираження кожної дитини в різних видах діяльності.

Запобігаючи байдужості на уроці, при подачі нового матеріалу, вчителі у процесі відповідних інтеракцій (прийомів), підпорядковують природну допитливість школяра, інтенсифікують їх мислення в напрямку того, що новий факт не виникає з "нічого", а потім разом з дітьми з'ясовують можливості його застосування. В результаті

здійснюється як інтенсифікація так і оптимізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Отже, завдання, яке постало перед учителем, — збудити здібності своїх учнів, виховати в них сміливість думки і впевненість у тому, що вони розв'яжуть кожне завдання, — без особистого захоплення справою, без наявності педагогічного такту і таланту, без умілого вибору форм навчання, методів, прийомів та засобів втілити ефективно в життя неможливо.

Літературні джерела [1; 2; 3], наші дослідження свідчать, що творчо працюючи, вчитель завжди прагне:

- пропонувати посильний рівень вимог відповідно до рівня навченості та научуваності;
- вчити учнів концентруватися та максимально викладатися в обмежений час;
- дати можливість навіть слабкому учневі отримати високу оцінку;
- створювати умови для свідомого і самостійного вибору учнями рівня засвоєння навчального матеріалу;
- дати можливість сильним учням проявити свої творчі здібності.

Але, слід підкреслити, що інтерес до діяльності має спеціальну здатність підвищувати працездатність, включаючи увагу. Підтримання бажання вчитися вимагає зміни способів і форм сприйняття нового, створення різних ситуацій для застосування вивченого. Виховання ж інтересу передбачає реалізацію багатьох методичних прийомів, пошук і застосування різних технологій навчання, а головне невтомну вчительську працю, самовдосконалення і самоосвіту.

Уроки, на яких використовуються інтерактивні технології, захоплюють учнів, пробуджують інтерес, навчають самостійно мислити та генерувати ідеї. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість вихованців значною мірою залежить від умінь і стилю роботи вчителя.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів [1; 3; 4]: мотивація; оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа — центральна частина заняття; підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Інтерактивна технологія проведення уроку в початковій школі передбачає застосування парної і групової навчально-пізнавальної діяльності (в малих та великих групах). Це спонукає учнів уже в молодшому віці висловлювати свої думки, формує вміння переконувати, вести дискусію. Використовуються різноманітні сучасні ігрові технології: "акваріум", "мозковий штурм", "коло ідей", "метод прес", "навчаючи, вчуся", "мікрофон" тощо [1; 2; 3].

В процесі експериментального дослідження нами визначено, що навчально-пізнавальна діяльність дітей в малих групах дає змогу їм набути навичок спілкування та співпраці. Учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення. Інтерактивне навчання дає змогу різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю. У той же час, інтерактивна взаємодія не заперечує домінування одного учасника навчального процесу над іншими, однієї думки над іншою.

Аналіз літературних джерел, практика педагогічної діяльності в початковій школі свідчить, що в навчальному процесі сьогодні достатньо широко використовуються загально дидактичні інноваційні технології. Вони допомагають зробити урок сучасним, ефективним за критеріями кількості і якості знань. Серед них вагоме місце займає технологія проблемного діалогічного навчання, зміст якої допомагає учням

самостійно відкривати знання. На зміну монологу приходить спонукаючий або скеровуючий діалог. Перший складається з окремих стимулюючих реплік, які допомагають учням працювати креативно і мислити творчо. Учитель створює проблемну ситуацію, потім промовляє спеціальні репліки, які підводять учнів до усвідомлення протиріччя і формулювання проблеми, забезпечують відкриття шляхом спроб і помилок. У формуванні проблеми допомагають такі прийоми, як відкриті питання, рефлексивні завдання, провокації, ситуації ризику, пастки.

Скеровуючий діалог являє собою систему питань і завдань, які покроково підводять учнів до формулювання теми уроку. На етапі пошуку рішення вчитель вибудовує логічний ланцюжок до нового знання, веде до "відкриття".

Технологія розвитку критичного мислення спрямована на розвиток навичок роботи з інформацією, уміння аналізувати і застосовувати дану інформацію. Базова модель технології вписується в урок і складається з трьох етапів (стадій): стадії виклику, смислової стадії і стадії рефлексії. Роль учителя — бути вдумливим помічником, стимулюючи учнів до невпинного пізнання і допомагаючи їм сформувати навички продуктивного критичного мислення. Це — не окремий навик, а комплекс багатьох навичок і вмінь, які формуються поступово, в ході розвитку та навчання дитини. Цей процес відбувається швидше, якщо на уроках діти самостійно встановлюють внутріпредметні і міжпредметні зв'язки. Критичне мислення формується, насамперед, в дискусії, письмових роботах і активній роботі з текстами. З цими формами роботи учні добре знайомі, їх необхідно тільки дещо змінити. На практиці застосування даної технології допомагає досягти високих результатів на шкільних олімпіадах інтелектуальних марафонах і конкурсах.

Значного поширення в сучасній початковій школі набула технологія діяльнісного навчання. Основна ідея його полягає в тому, що нові знання не даються в готовому вигляді. Діти "відкривають" їх самі в процесі самостійної дослідницької діяльності. Вони стають маленькими вченими, що роблять своє власне відкриття. Завдання вчителя під час ознайомлення з новим матеріалом полягає не в тому, щоб все наочно і доступно пояснити, показати і розповісти. А нашу думку, застосування технології діяльнісного методу навчання створює умови для формування у дитини готовності до саморозвитку, допомагає формувати стійку систему знань і систему цінностей, що забезпечує виконання соціального замовлення нашої держави відображеного в положеннях Закону України "Про освіту".

Джерела

1. Грушко О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності. — Дис. ... доктора пед. наук. — Вінниця, 2005.
2. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / за ред. В. І. Бондаря; упоряд. О. Я. Митник. — К.: Початкова школа, 2011. — 384 с.
3. Пєхота О. М. Освітні технології. — К.: "А. С. К.". — 2002. — 253 с.
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початковій школі. — К.: "Магістр-S", 1997. — 254 с.

В. О. ЗАЙЦЕВА
ст. наук. спів., Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ

Сучасний монументальний живопис церкви Всіх Святих Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, розміщений на площі 1200 м^2, виконаний у 1905–1906 рр. учнями лаврської іконописної школи під керівництвом І. Іжакевича.

Метою представленої розвідки є дослідження стану збереження та реставрації настінних розписів церкви Всіх Святих над Економічною брамою як одного з актуальних завдань сучасної пам'яткоохоронної галузі. В зв'язку з визначеною метою основним завданям є вивчення питань, пов'язаних з аналізом реставраційних методів та спроба оцінки попереднього практичного досвіду реставрації настінних розписів пам'ятки. Робота побудована на основі існуючої проектно-реставраційної документації, архівних джерел, власних досліджень та моніторингу.

На долю унікальної пам'ятки випало достатньо втрат, пов'язаних як з пошкодженнями під час пожеж та бойових дій, так і кліматичними, фізико-хімічними, біологічними чинниками та недостатньою увагою за станом збереження і якістю її реставрації.

Значних руйнувань церква Всіх Святих над Економічною брамою, як і інші споруди архітектурного ансамблю Києво-печерської лаври, зазнала під час Другої світової війни. За матеріалами архівних джерел Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника: *"Будівлі історико-культурного заповідника "Києво-Печерська лавра", зруйновані німецько-фашистськими загарбниками, перебувають у загрозливому стані: історичні будівлі XI-XVIII ст. під впливом атмосферних опадів руйнуються, загрожують обвалом і небезпечні для відвідувачів заповідника. Стіни та цегляні склепіння покололись і в багатьох місцях завалились..."* [1]. Загальний стан розписів Всіхсвятської церкви був аварійний: фарбовий шар сильно пересох, розтріскався, був вкритий сіткою жорсткого кракелюру із загнутими краями та відшаровувався разом з грунтом від основи. По всій поверхні простежувалися розкладання лакової плівки, забруднення у вигляді кіптяви та пилу. Крім того, були зафіксовані глибокі архітектурні тріщини, що йшли від фундаменту до самого склепіння, мали безліч дрібних розгалужень та супроводжувались активним структурним руйнуванням.

Проведення комплексу робіт з реставрації настінного живопису Всіхсвятської церкви розпочалися тільки в 1969 році. В основу проекту реставрації в післявоєнні роки був покладений принцип "відновлення в первісному вигляді". Однак, аварійний стан настінних розписів інтер'єру вимагав проведення ретельних досліджень. Так, в архівних справах Заповідника зберігається рукописний текст: "*Настенную живопись внутри* (Всіхсвятської) *церкви не реставрировать, но и не уничтожать до дальнейших изысканий"* [1,105].

В період 1968–1969 рр. був виконаний комплекс техніко-технологічних досліджень пам'ятки, пов'язаний з визначенням показників вологості структурних шарів живопису та складу пігментів. До програми відновлювальних робіт увійшли

консерваціно-реставраційні заходи з затвердженням чіткої методики процесів. Для укріплення аварійних ділянок з відставанням тиньку від кладки було проведено закріплення методом ін'єктування поліхлорвініловою смолою у дихлоретані з використанням нагелів. Всі архітектурні тріщини загальною довжиною близько 200 метрів погонних були розшиті та зашпаровані в межах втрат цем'янкою та казеїново-вапняним розчином. На місцях втрат тиньку накладено новий шар реставраційної штукатурки таким чином, щоб закріпити краї. На ділянках живопису, де фарба втратила в'язиво, перед нанесенням закріплюючого розчину виконувалось насичення поверхні гарячим розчином лляної олії з піненом [2].

На жаль, прийняття неправильних конструктивно-технологічних рішень під час реставрації архітектурних пам'яток мають і негативні наслідки. У період 1984–1987 рр. під час проведення чергової реставрації церкви Всіх Святих для підсилення основи фундаменту південно-східної сторони вхідної галереї була застосована методика хімічного ін'єкційного укріплення способом силікатизації[1].

Під час обстеження настінного живопису церкви Всіх Святих в березні 1988 року виявлено, що в процесі проведення укріплення фундаменту силікатом натрію, на ділянці вхідної галереї церкви настінний розпис був забризканий рідким склом. В зв'язку з цим на поверхні простежувалися руйнування фарбового шару та грунту у вигляді відшарувань та втрат авторського живопису до кладки. Крім того, виявлені втрати авторського живопису, що виникли внаслідок демонтажу та вібрації дерев'яних сходів на рівні плінтуса [3]. У 1988 році бригадою реставраторів Київської міжобласної спеціальної науково-реставраційної виробничої майстерні були проведені реставраційно-консерваційні роботи з ліквідації аварійного стану фарбового шару вхідної галереї Всіхсвятської церкви. До складу протиаварійних робіт увійшли заходи, пов'язані з видаленням бризків застиглого рідкого скла, закріплення деструктованого грунту, тиньку та фарбового шару, дезінфекція та живописне відновлення втрат.

Вже через три роки — в квітні 1991 року, під час чергового обстеження живопису церкви Всіх Святих з'ясувалося, що в результаті проникнення вологи через розколини в кладці, живопис вхідної галереї знаходиться в аварійному стані. Найбільші руйнування спостерігалися на південній стіні та галереї. Для ліквідації аварійного стану фарбового шару був знову виконаний комплекс консерваційно-реставраційних робіт на площі 15 м^2 [4]. Хіміко-технологічні дослідження тиньку 1993 року на ділянках, де було проведено силікатне укріплення фундаменту, показали високі показники вологості деяких зразків проб, в структурі живопису виявлені пустоти, заповнені чорною пліснявою [5]. Крім того, проведені наукові дослідження в цьому напрямку показали, що укріплення фундаментів рідким склом (силікатами натрію або калію) призводить до зростання кількості водорозчинних солей, що негативно впливає на структуру живопису.

Сучасний моніторинг настінних розписів церкви Всіх Святих вказує на аварійний стан збереження та прогресуючий характер руйнувань. За результатами мікрохімічних досліджень фарбовий шар лежить на ґрунті, що представляє собою багатокомпонентну структуру, до складу якої входить вапно, пісок та гіпс. У складі пігментів живописного шару ідентифіковані свинцеве білило, берлінська лазур, ультрамарин, вохри, червоний та чорний пігменти [5].

---

[1] Спосіб закріплення на основі двох хімічних розчинів: сіліката натрію та хлористого кальцію розроблений у 1931 році Б. А.Ржаніциним. Одним з яскравих прикладів невдалого застосування цього методу під фундаментом будівлі Одеського театру опери та балету, яке було здійснено у 1954–1956 рр.

Збереження живопису, окрім історичних, природних, фізико-хімічних, мікробіологічних та інших чинників, залежить від техніки виконання. Запозичена з Європи олійна техніка, що набула поширення в Україні з XVIII ст., особливо широко використовувалась для поновлення більш раннього живопису [6, 44]. Не зважаючи на свої позитивні якості, обумовлені простотою використання та широким спектром технічних прийомів, олійні фарби за всіма показниками виявилися найменш придатними для настінного живопису. Окрім того, що олійне в'язево розкладається під дією вапна в лужному середовищі, олійні фарби створюють повітронепроникну плівку, що перешкоджає нормальному повітрообміну в приміщенні. Наслідками цього є конденсація вологи на поверхні живопису та її накопичення між ґрунтом та фарбовим шаром, де утворюється сприятливе середовище для росту пліснявих грибків. В результаті підвищенної вологості та внаслідок осаду вологи на поверхні холодних стін, олія втрачає свій молекулярний зв'язок. При відносній вологості повітря вище 70 % — в умовах, сприятливих для активних метаболічних процесів, мікроорганізми викликають глибокі деструктивні зміни, так як утворюють ферменти щавелевої та оцтової кислот [7, 74]. В зв'язку з цим відбувається руйнування олійного живопису.

На сьогодні мікологічне ураження у вигляді колоній пліснявих грибів простежується по всій живописній поверхні інтер'єру церкви. Простежується порушення зв'язку між фарбовим шаром та ґрунтом, ґрунтом та тиньком. Фарбовий шар вкритий крупною сіткою жорсткого кракелюру з підійнятими краями та осередками втрат на окремих ділянках. Крім того, вся поверхня живопису вкрита шаром ущільненого пилового забруднення та кіптяви. Наявні пошкодження механічного характеру від тертя одягу відвідувачів. Особливого занепокоєння викликає стан живопису на откосах віконних отворів трансепту та підкупольному просторі. На цих ділянках відмічені аварійні відшарування фарби з загрозою осипань, особливо в нижній частині отворів. Зафіксовані архітектурні тріщини прогресуючого характеру, що йдуть вглиб кладки. Віконні рами щільно не прилягають, в зв'язку з чим збільшується проходження вологи до приміщення церкви. У незадовільному, а деякі у вкрай аварійному стані збереження знаходяться також всі ікони іконостасу Всіхсвятської церкви. Візуальне дослідження пам'ятки виявило суттєві зміни, пов'язані з порушенням зв'язку між фарбовим шаром та ґрунтом, розходженням частин дерев'яної основи, жорстким кракелюром з підійнятими краями, втратами з загрозою нових осипань живопису та ущільненим забрудненням. Поверхню характеризує ураження грибами-мікроміцетами, що утворили на поверхні матеріалів наліт у вигляді окремих плям [8, 98].

Підсумовуючи, зауважимо, що наслідки невдалої архітектурної реставрації, порушення гідроізоляції цокольних приміщень церкви, водовідведення, негерметичність віконних отворів, тріщини в конструкціях призводять до перезволоження фундаменту та нижньої частини стін. Збереження унікальної архітектурної пам'ятки та її живописного декору потребує постійної уваги, а несвоєчасне виконання консерваційно-реставраційних робіт обертається великими затратами в майбутньому.

Слід також зазначити, що тема збереження та реставрації унікальних розписів церкви Всіх Святих розроблена недостатньо і потребує поглибленого вивчення. Окремі аспекти даної тематики вже були розглянуті автором статті. Знання про попередні досягнення та втрати в реставраційній галузі дозволять глибше підійти до вирішення сучасних проблем збереження та реставрації монументального живопису з метою їх використання під час проведення перспективних реставраційних проектів, наукових досліджень, моніторингу.

Джерела

1. Документальний архів НКПІКЗ, КПЛ– А–1463, оп. 3, спр. 3: Справки и отчеты по реставрации памятников архитектуры. — К., 1945–1951 рр.
2. Документальний архів КМСНРВМ, Научно-технический отчет по реставрации живописи памятника архитектуры XVII ст. Всехсвятской церкви КПГИКЗ. — К., 1975.
3. Там само, Смета № 14 на реставрационно-консервационные работы по ликвидации аварийного состояния красочного слоя, выявленного в процессе проведения силикатного укрепления фундамента лестничной клетки галереи Всехсвятской церкви КПГИКЗ. КМСНРВМ. — К., 1988.
4. Там само, Смета на консервационно-реставрационные работы живописи лестничной клетки Всехсвятской церкви КПГИКЗ. КМСНРВМ. — К., 1991.
5. Документальний архів НКПІКЗ, Заявка № 14 на виконання аналітичних робіт. УНДРЦ. — К., 1993.
6. Технология и исследование призведений станковой и настенной живописи [под ред. Ю. И. Гренберга]. — М: ГосНИИР, 2000. — 189 с.
7. Ребрикова Н. Л. Биология в реставрации / Н. Л. Ребрикова. — М.: РИО ГосНИИР, 1999. — 184 с.
8. Зайцева В. О. Проблеми збереження пам'яток на прикладі іконостаса Церкви Всіх Святих Києво-Печерського історико-культурного заповідника / В. О. Зайцева // Зберігання історико-культурної спадщини. Наука та практика: Наукові доповіді VII Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 22–24 вересня 2009 року [відпов. за вип. С. О. Стрєльнікова]. — К: ННДРЦУ, 2009. — С. 95–103.

В. В. ЗАРОСИЛО
аспірант, МАУП, м. Київ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

В сучасній юридичній літературі немає чіткого визначення багатьох аспектів організації і проведення масових заходів, які відбуваються в Україні досить часто. Це призводить до конфліктів та непорозумінь, а іноді й до нанесення ушкоджень учасникам масових заходів або навіть загибелі учасників чи спостерігачів.

Масові заходи та процес їх проведення мають визначатися законодавством, яке, на жаль, в нашій країні відсутнє. На нашу думку, треба розглянути ряд аспектів щодо проведення масових заходів. При цьому це стосується тільки політичних масових заходів, з іншими масовими заходами в Україні проблем не виникає.

Одним з основних питань при проведенні масових заходів є законність його проведення. Конституція України проголошує, що громадяни можуть збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

В більшості випадків досить часто виникають питання щодо сповіщення органів виконавчої влади перед проведенням масового заходу. Зазначена норма певною мірою є обмеженням прав громадян, але з іншого боку вона впорядковує окремі правовідносини стосовно проведення масових заходів.

Цікавим є те, що в Україні в принципі немає Закону України про масові заходи, який би визначив основні аспекти, що викликають як суперечнки у науковців, так і непорозуміння при проведенні масових заходів.

З аналізу місцевого законодавства, яке має впорядковувати проведення масових заходів ми переконалися, що в більшості випадків таке законодавство спрямовано на обмеження прав і свобод громадян.

Візьмемо такий аспект як сповіщення органів місцевого самоврядування про проведення масового заходу. В Україні в різних містах і районних центрах прийняті підзаконні акти, які визначають різні терміни сповіщення органів місцевої влади та місцевого самоврядування про проведення масових заходів. Ці терміни можуть бути від 15 діб до трьох діб.

Наступним аспектом, який викликає дискусії це визначення місця проведення масових заходів. В окремих містах і районних центрах в постановах виконавчих комітетів місцевих рад визначені коремі вулиці і площі де можна проподити масові заходи. В інших місцях проводити такі заходи заборонено. Яка підстава для визначення місця проведення масових заходів, що втсановлено рішеннями місцевої влади в основному невідома. Можна тільки припускати, що проведення масових заходів у тому місці де визначила місцева влада є зручним для контролю за його проведенням, але дана норма протирічить Конституції України.

Виникають питання також про організаторів масових заходів, які мають подавати заявку на їх проведення. В окоремих випадках в рішеннях органів місцевого самоврядування вказано, що особи, які подають заявку повинні вказувати свої дані, з тим, щоб знати, хто має проводити ткі заходи. В інших містах та районах така вимога відсутня.

Питання щодо використання під час масових заходів звукопідсилюючої апаратури також викликає дискусії. В одних містах і районах використання таких засобів дозволено в інших заборонено. На підставі якої правової норми ви носилися заборони невідомо.

Викликають дискусії також і питання щодо визначення часу проведення масових заходів. В окремих випадках він обмежується в інших немає чіткої норми щодо часу проведення таких заходів.

Не висвітлено також в законодавчих актах і питання щодо охорони громадського порядку та громадської безпеки під час проведення масових заходів. В більшості випадків питання забезпечення громадського порядку та громадської безпеки покладається на правоохоронні органи, а учасники до цього ніякого стосунку не мають. Таким чином також порушуються окремі норми законодавства.

Як вже зазначалося в Україні в основному виникають проблеми з проведенням політичних масових заходів, адже вони є найбільш масовими, та викликають громадський резонанс, томиу мабуть у законодавстві необхідно сформулювати поняття політичних масових заходів, а за порушення, які допускаються при проведенні таких заходів треба визначити кримінальну відповідальність.

М. В. ЗУБОВ
здобувач, Національний університет внутрішніх справ, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ “БЕЗВІСНО ВІДСУТНЯ ОСОБА”

Аналіз законодавства України свідчить про те, що сьогодні відсутнє чітке визначення словосполучення “безвісно відсутня особа. Далі вважаємо доцільним з’ясувати зміст вказаної дефініції.

Вивченню різних аспектів розшуку осіб, в тому числі й безвісно відсутніх, були присвячені дослідження вчених у різних галузях права (криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності тощо), зокрема: О. М. Бандурка, Б. Е. Богданова, Д. В. Бойчука, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, С. М. Гусаров, О. М. Джужі, В. П. Захарова,, А. В. Іщенка, О. В. Капліної, Н. С. Карпова, А. М. Кислого, І. П. Козаченка, Д. Й. Никифорчука, В. Л. Ортинського, В. Д. Пчолкіна, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенка, П. Е. Титова, В. М. Тертишника, П. В. Цимбала, С. С. Чернявського, М. П. Шаламова, В. Ю. Шепітька, В. В. Шендрика, М. Є. Шумила та ін. Однак зазначеними вченими проблематика розшуку безвісно відсутніх осіб під досліджуваним кутом не вивчалась, а враховуючи, що сьогодні оперативно-розшукова діяльність набуває великого значення не лише у діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України під час розшуку безвісно відсутніх осіб, але й у роботі правоохоронних органів взагалі, можна резюмувати, що існує недостатній рівень наукового та методичного забезпечення. Враховуючи вказане, вважаємо, доцільним з’ясувати зміст термінів “безвісно відсутня особа” та “безвісно зникла особа”.

Взагалі питання доцільності використання термінів “безвісно відсутня особа” або “безвісно зникла особа” гостро постало перед практичними працівниками та науковцями після прийняття Закону України “Про Національну поліцію України”, оскільки у ст. 23 наведеного законодавчого акту закріплено, що одним із повноважень поліції є розшук безвісно зниклої особи. Разом з цим, у ст. 6 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності є інформація про безвісно відсутню особу. Зважаючи на це, спочатку визначимо семантичне значення основних термінів “безвісний”, “відсутній”, “зниклий” та “особа”.

Так, згідно з тлумачним словником української мови, слово “безвісно” є похідним від “безвісний”, що в свою чергу означає: нікому не відомий; незнаний. Тлумачний словник визначає значення слова “зниклий” як: а) той, що не знаходить собі місця, що не знає, що робити (від хвилювання, душевного розлади тощо; б) розгублений; в) виражає розгубленість, душевний розлад; г) той чи є невідомо місце перебування, знаходження. Термін “відсутній” тлумачиться як: 1) перебування кого-небудь поза даним місцем у певний час; протилежне присутність; 2) неіснування кого-, чого-небудь; брак чого-небудь. В свою чергу “особа” з семантичної точки зору тлумачиться як: окрема людина, індивід, зокрема використовується для означення: а) людина, що посідає певне, переважно високе, становище в суспільстві, у колективі; б) жінка, дівчина; в) людська індивідуальність, особистість; людина як втілення індивідуального начала в суспільстві; 2) постать, тіло; граматична категорія дієслів, що виража-

ється їх формами та особовими займенниками. Аналізуючи наведене, можна зробити висновок, що з семантичної точки зору можливо використовувати обидва терміни і як "безвісно зникла особа" так і "безвісно відсутня особа". Однак, проаналізувавши семантичне значення означених термінів не можна робити остаточні висновки, а слід вивчити наукові дослідження вчених та розглянути законодавчо закріплені терміни.

Як вказує Д. В. Бойчук, в даний час в спеціальній, вітчизняній і зарубіжній літературі відсутня єдина позиція щодо поняття "безвісно відсутня особа". Водночас, вказаний автор доволі ґрунтовно досліджував визначення поняття "безвісно відсутня особа" та визначив,, що безвісно відсутньою є особа, яка зникла з постійного місця мешкання (перебування) раптово, без видимих на то причин, по відношенню до яких в органи внутрішніх справ надійшла заява або повідомлення про зникнення і з метою розшуку якого необхідне проведення спеціальних оперативно-розшукових заходів органів внутрішніх справ. Однак, вказаним вченим зазначена дефініція аналізувалась та розглядалась лише з метою усунення невизначеності в правах і обов'язках як самого розшукуваного, так і фізичних та юридичних осіб, що перебувають з нею в правовідносинах, і в решті решт самої держави. В свою чергу В. Я. Горбачевський зазначає, що безвісно зниклі особи — це ті, хто з невідомих причин зник з постійного місця проживання чи місця роботи, стосовно кого в органи внутрішніх справ надійшли заяви чи повідомлення про зникнення і є підстави вважати, що вони стали жертвами злочину чи нещасного випадку. Однак, вказаний вчений, як і попередній не вступає у наукову полеміку не розглядає, а лише надає авторське вивчення поняття "безвісно зниклої особи" при дослідження питання особливостей досудового розслідування за фактом безвісного зникнення осіб. Отже, аналізуючи праці науковців у різних сферах юридичної науки, можна констатувати, що сьогодні серед вченими у сфері криміналісти та кримінального процесу здебільшого використовується дефініція "безвісно зникла особа", а серед фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності — "безвісно відсутня особа". Зауважимо, що навіть Інтернет довідники використовують обидва терміни.

На нашу думку, окреслене можливо пояснити проаналізувавши законодавство, що регулює процес розшуку безвісно відсутньої/зниклої особи. Взагалі, що стосується чинного законодавства, то у ньому також не закріплено однозначного терміну щодо досліджуваної проблематики, оскільки у нормативних актах вживається обидва терміни.

На нашу думку, враховуючи, що саме законодавство у сфері цивільного права визначає порядок визнання особи безвісно відсутньою, її суб'єктивних прав та обов'язків (при чому наголосимо, що визнання особи безвісно відсутньою або оголошення померлою завжди призводить до серйозних правових наслідків, при чому як для осіб, відносно яких судом було прийнято таке рішення, так і для їх рідних, близьких, зацікавлених осіб, а також держави), вважаємо, що саме вживання терміну "безвісно відсутня особа" є виправданим та коректним.

Н. В. КАМЕНЕВА
здобувач., МАУП

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права Європейського Союзу (ЄС) у сфері охорони довкілля [1] ґрунтується на положеннях статті 363 Глави 6 "Навколишнє середовище" і Додатку XXX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2; 3].

Стратегія складається з трьох рівнів:

- загальний напрям "Навколишнє середовище" (найвищий рівень);
- сектори ("Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики", "Якість атмосферного повітря", "Управління відходами та ресурсами", "Якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище", "Охорона природи", "Промислове забруднення та техногенні загрози", "Зміна клімату та захист озонового шару" та "Генетично модифіковані організми");
- окремі джерела права ЄС, наведені у Додатку XXX до Угоди про асоціацію [3].

Питання, висвітлені у Стратегії, мають наскрізний характер та є спільними для всіх елементів другого і третього рівнів.

Метою адоптації законодавства є приведення його у повну відповідність до вимог права ЄС.

Процес апроксимації, який має пройти Україна, дає можливість організувати інститути, виробити процедури та підготувати персонал (кадри) для виконання повсякденних процесів і обов'язків Європейського Союзу з розроблення правових норм, їх реалізації та контролю дотримання.

Відповідно до загальноєвропейських підходів процес адаптації організовано у три стадії: транспозиція, імплементація та забезпечення дотримання (повне впровадження або технічна імплементація).

Транспозиція — процес нормативно-правового приведення законодавства країни у відповідність до вимог права ЄС. В Україні це організовано у формі адаптації законодавства України до права ЄС, що з 2004 року відбувається в рамках виконання відповідної Загальнодержавної програми. Додатком XXX до Угоди про асоціацію визначено конкретні терміни транспозиції для кожного з 29 джерел права ЄС, які наведені в ньому [3]. В основному вони становлять 2–3 роки з моменту набрання чинності Угодою про асоціацію.

Імплементація — це практичне впровадження вимог і стандартів ЄС. Воно передбачає наявність необхідного нормативно-правового забезпечення, інституційної бази, а також технічних регламентів [4]. Провести імплементацію без приведення законодавства у відповідність неможливо, тому вона відбувається після транспозиції. Угодою про асоціацію на імплементацію відведено від двох до десяти років, а у низці випадків термін визначатиметься.

Правові підстави та вимоги до процесу адаптації законодавства України до права ЄС у секторі охорони довкілля визначено як базовими міжнародно-правовими нормами двосторонньої співпраці України з ЄС, так і нормами національного законодавства України. Відповідно до п. 4.8 Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" від 21 грудня 2010 року № 2818-VI [5] реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність Конституції України, наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод, стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні.

Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 577-р [6], передбачає значну кількість заходів, які спрямовані на виконання міжнародних зобов'язань України та наближення законодавства України до права Європейського Союзу. Міжнародно-правову основу процесу апроксимації законодавства України до права ЄС насамперед становлять: Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 1994 року, План дій Україна — Європейський Союз 2005 року, Порядок денний асоціації Україна — Європейський Союз 2009 року та Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2014 року.

На підставі й у розвиток цих та інших пов'язаних із ними документів Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та низка інших органів виконавчої влади прийняли чимало нормативно-правових актів національного законодавства України, якими створено правову основу, встановлено порядок та впорядковано окремі аспекти процесу апроксимації законодавства України до права ЄС.

У процесі визначення чинного розподілу компетенції за основу взято положення про відповідні центральні та інші органи виконавчої влади, затверджені Указами Президента України або, останнім часом у зв'язку зі змінами, внесеними до Конституції України та відповідних законів, постановами Кабінету Міністрів України. Переважну більшість таких положень затверджено у 2011–2014 роках, що пов'язано з проведенням ініційованої Президентом України адміністративної реформи. Протягом цього періоду, у тому числі й останнім часом, до деяких з цих положень внесено зміни і доповнення. Та найголовніше те, що активно змінювалося законодавство України, у тому числі й базові закони у сфері охорони навколишнього середовища, для приведення у відповідність повноважень органів виконавчої влади з їх реформованим статусом. Не завжди зазначені зміни мали системний характер, а окремі нормативно-правові акти попередніх періодів, особливо ті, що прийняті у 90-х і на початку 2000-х років, досі не приведено у відповідність. Це створює підстави для невизначеності компетенції та дискусій між окремими органами виконавчої влади щодо їх ролі у процесі апроксимації галузевого законодавства України до джерел права ЄС у сфері охорони довкілля.

На Міністерство екології та природних ресурсів України покладено обов'язки загальної координації за напрямом "Навколишнє середовище". Наказом Міністерство

екології та природних ресурсів України № 250 від 05.08.2014 створено Робочу групу щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [7].

У рамках виконання Національної програми імплементації Угоди про асоціацію Міністерство екології та природних ресурсів України як орган, відповідальний за напрям "Навколишнє середовище", має отримати додаткові повноваження щодо підзвітності йому інших органів та установ у частині виконання відповідних положень Угоди про асоціацію.

Джерела

1. Національна стратегія наближення (апроксимації) законодавства України до права ЄС у сфері охорони довкілля. — К., 2015. — 107 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. menr. gov. ua/docs/activity-adaptation/draft_NAS_FEB2015.pdf
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. kmu. gov. ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-U_Association_Agreement_(body).pdf
3. Додаток XXX до глави 6 "Навколишнє середовище" угоди про асоціацію України з ЄС/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_V/30_Annex.pdf
4. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця; чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". — К., 2015. — 104. с.
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 26, ст. 218.
6. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки: затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 577-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon5. rada. gov. ua/laws/show/577–2011-%D1 %80
7. Щодо створення Робочої групи: Наказ Міністерствf екології та природних ресурсів України від 5 серпня 2014 року № 250. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // document. ua/shodo-stvorennja-robochoyi-grupi-doc202864. html

Н. С. КІРЮХОВА
аспірантка, ІП МАУП, м. Київ

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Розглядаючи нотаріальний процес як один з видів процесуального права треба зазначити що він має свої особливості. В нотаріальний процесі ми можемо виділити риси інших процесів адміністративного, цивільного, господарського та навіть кримінального. Проте нотаріальний процес це самостійний процес, який виділено науковцями.

Якщо ми порівняємо нотаріальний процес з цивільним процесом, то основною рисою цивільного процес є рівність сторін в судовому провадженні. Ми не можемо стверджувати, що в нотаріальному процесі сторони рівні, адже нотаріус при проведенні нотаріальних дій може витребовувати від іншої сторони певні документи, або просити виконати певні дії з тим, щоб нотаріально завірити той чи інший юридичний факт. Таким чином можна вважати нотаріальний процес особливим видом юридичного процесу.

Основним правилом нотаріального процесу є те, що нотаріус, який беруть участь у вчиненні нотаріального провадження, не може здійснювати провадження проти волевиявлення, оскільки її згода є обов'язковою.

Процедура вчинення нотаріального провадження передбачає певну кількість правовідносин, які виникають на кожній стадії нотаріального процесу та які завдяки їй мають складати систему взаємопов'язаних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів. Разом з тим, правовідносини, що виникають на кожній стадії нотаріального процесу, є відносно самостійними, оскільки тільки в єдності і певній послідовності вони являють собою єдине комплексне правовідношення, яке є нотаріальним провадженням або нотаріальним процесом.

Таким чином ми можемо констатувати нотаріальні процесуальні правовідносини — це суспільні відносини, які потенційно існують та забезпечуються державою через спеціальну процедуру, що передбачає їх безспірний і непримусовий характер та надає їм визначеного законом змісту, встановлюючи нормативними актами межі дозволеної поведінки суб'єктів нотаріального процесу.

Ці правовідносини виникають між суб'єктами нотаріального процесу з моменту звернення громадян чи юридичних осіб до нотаріусів, яким державою надано право вчиняти нотаріальні провадження, і мають розвиватися протягом вчинення нотаріального провадження.

Таким чином суспільні відносини набувають характеру процесуальних у сфері нотаріального провадження. Зазначені правовідносини є досить складним явищем, оскільки існує множина процесуальних зв'язків, а також права та обов'язки надані особам, які вчиняють нотаріальні провадження, та особам, які звертаються за їх вчиненням є різноманітними. Вони можуть розпочинатися за заявою одних осіб і при їх вчиненні до нотаріального процесу можуть вступати за власною ініціативою інші особи. Нотаріальним процесуальним правовідносинам не характерний примус відносно їхніх суб'єктів. Разом з тим нотаріус використовує певні заборони, які можна розцінювати як примусові дії.

Нотаріальні процесуальні правовідносини є складовою суспільних правовідносин, тому державою визначаються не лише їх внутрішні межі, дозволений характер, а й передбачаються правові наслідки у випадках, коли ці межі або характер не відповідають нормам закону. Так, одночасно з виникненням у нотаріальних процесуальних правовідносинах ознак спірності нотаріальне провадження має відкладатися або зупинятися. Це може зумовлюватися бажанням осіб звернутися до суду з метою позбавлення нотаріальних процесуальних правовідносин спірності.

Законодавством України передбачено, що якщо нотаріусом, який вчиняє нотаріальні дії, буде виявлено порушення закону громадянами або окремими посадовими особами, вони негайно повинні повідомити про це для вжиття необхідних заходів відповідні правоохоронні органи. Разом з тим в законодавстві не визначено термін поновлення нотаріальних дій, якщо вони припинені у зв'язку зі зверненням сторін до суду. Логічним у даному випадку може бути таке рішення: у разі, якщо в правовідносинах мають місце ознаки злочину, нотаріальне провадження зупиняється до закінчення перевірки виявлених фактів органами поліції, прокуратури та суду.

Таким чином, нотаріальні процесуальні правовідносини охоплюють лише частину суспільних відносин, які можуть виникнути у процесі вчинення нотаріального провадження.

На нашу думку, є необхідність визначити поняття меж нотаріальних процесуальних правовідносин та проаналізувати детально характер нотаріального процесу. На нашу думку, межі нотаріальних процесуальних правовідносин встановлюються рамками дозволеної поведінки суб'єктів нотаріальних правовідносин, оскільки для нотаріуса не передбачена можливість вживати заходів щодо примусового їх регулювання і він не наділений для цього процесуальними засобами впливу на суб'єктів згаданих правовідносин. При цьому межі дозволеної поведінки суб'єктів в нотаріальному процесі визначаються або прямо в законі, або можуть встановлюватися за аналогією закону або права.

Характер нотаріальних процесуальних правовідносин можна визначити за такими ознаками:

- добровільний вступ у нього та участь всіх суб'єктів нотаріального процесу під час нотаріальних проваджень;
- відсутність примусу навіть до зобов'язаної нормами матеріального права особи щодо вчинення нотаріального провадження;
- у межах нотаріального процесу не передбачено виконання зобов'язань в примусовому порядку;
- нотаріусу заборонено розголошувати нотаріальну таємницю;
- нотаріальні провадження фіксуються тільки у письмовому вигляді;
- дані щодо всіх суб'єктів правовідносин зазначаються у реєстрах відомостей, які ведуться нотаріусом;
- права і обов'язки, які є підставою для вчинення нотаріального провадження і які мають доводитися суб'єктами нотаріального процесу за допомогою беспірних доказів;
- нотаріальні правовідносини мають правоохоронний та правозахисний зміст.

М. М. КРИВОБЕРЕЦЬ
ст. викладач, УРІМБ МАУП, м. Київ

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

На сьогодні, туристична галузь є невід'ємною складовою національного і світового ринку і розглядається як перспективний напрям. Розвиток туризму став можливим завдяки науково-технічному прогресу суспільства, тобто створенню інфраструктури ринку. Якщо акцентувати увагу тільки на ринку послуг, то цей ринок стрімко розвивається і є на даному етапі розвитку суспільства перспективним, тому що держава може досягнути високого рівня економічного росту завдяки частці послуг у валовому національному доході. Розвиток туризму за принципами сталості може бути забезпечений завдяки дії механізмів регулювання ринку в цілому та кожного його елементів. Ці елементи можна розглядати одночасно і як окремі інструменти ринкового механізму регулювання економічних відносин в певному сегменті споживчого ринку і як важливі умови ближнього оточення розвитку суб'єктів туристичного бізнесу. З огляду на сказане актуальною є проблема дослідження особливостей функціонування ринку туристичних послуг в сучасних умовах. Проблемам становлення та функціонування ринку загалом і туристичного, зокрема, присвячено праці багатьох вітчизняних і закордонних вчених (М. Портер, Ф. Котлер, В. Головинець, С. Гаврилюк, І. Школа, В. Данильчук, Ю. Мазур, О. Любіцева, Н. Кудла, Л; Гонтаржевська та ін.). У своїх працях автори розглядають різні аспекти суті, функцій та особливостей ринку туристичних послуг. Поряд з тим не до кінця розкритими залишаються питання особливостей організації та розвитку туристичного ринку в Україні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні суті ринку туристичних послуг та механізму його ефективного функціонування та регулювання.

Ринок є однією з базової економічних категорій, що була предметом досліджень видатних вчених-економістів протягом останніх двохсот років. Але хочу зазначити, що значення ринку багатогранне і характеризується як феномен господарювання, як суспільний механізм задоволення економічних потреб, як суспільний інститут тощо. Розвиток ринку представляє єдність кількісних і якісних змін. Кількісна сторона — це збільшення його розмірів на основі зростання попиту та пропозиції товарів. Якісний аспект розвитку ринку включає структурні організаційні й інституціональні зміни.

Ринок — це інститут або механізм, що з'єднує разом покупців (представників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів та послуг. Туристичний ринок, як і всі інші ринки, функціонує на основі дії законів попиту і пропозиції. В широкому аспекті ринок туристичних послуг означає місце, де відбуваються угоди купівлі-продажу туристичного продукту. Економічний зміст ринку туристичних послуг розкривається через його функції, основними з яких є:

1) регулятивна функція полягає у тому, що ринок забезпечує збалансованість попиту і пропозиції, узгодження виробництва і споживання туристичних продуктів в цілому та по окремих сегментах зокрема.

2) стимулююча функція — забезпечує стимулювання підвищення економічної ефективності виробництва туристичних послуг в умовах конкуренції та вдосконалення пропозиції відповідно до особливостей попиту в різних міжнародних регіонах;
3) оптимізаційна функція — оптимізує використання факторів виробництва туристичних послуг, "показує" виробникам які, у якій кількості та для кого необхідно виробляти туристичні послуги.
4) інформаційна функція — надає інформацію про усереднені параметри сукупних попиту і пропозиції на різні види туристичних послуг, забезпечує встановлення ціннісних еквівалентів для купівлі-продажу туристичних продуктів.

Перераховані вище функції ринку туристичних послуг на мою думку, можна доповнити ще однією — економічною, яка є матеріальним стимулом праці на туристичному ринку.

Ринок туристичних послуг представляє адекватну сучасним економічним і соціальним умовам форму розвитку туризму, як суспільно корисного виду людської діяльності. Суспільна значимість туризму полягає у тому, що він різко активізує розвиток творчих здібностей людей (на основі реалізації особистої волі як свободи просторового переміщення, у зв'язку з розширенням кругозору, сфери обміну життєвим досвідом у зв'язку з переміщенням людей за межі їхнього постійного проживання й звичного соціуму й т. д.).

У цьому плані туризм може бути зіставлений з підприємництвом. Ініціатива людей у туризмі, як і в підприємництві, знаходить вираження, дозволяє знаходити різноманітні варіанти отримання вигід. Однак турист, на відміну від підприємця, в принципі не націлений на одержання доходу й прибутку. Інтерес і рента туриста пов'язані з рекреацією — розширеним відтворенням його можливостей (фізичних, інтелектуальних, емоційних), знаходженням натуральних благ — здоров'я, задоволення, життєвого досвіду, що, як правило, опосередковується ринком туристичних послу.

Для ринку туристичних послуг характерна дія найбільш типових закономірностей у поведінці продавців і покупців — закону попиту й закону пропозиції, а також сильна реакція покупців на зміну факторів попиту. Завдяки цим обставинам ціни на туристичні, послуги, як правило, утримуються на нормальному, рівноважному рівні, що забезпечує взаємовигідний розподіл ренти між виробниками, споживачами й посередниками.

Ринок туристичних послуг представляє систему ринків різної просторової довжини, які різняться за функціональним призначенням, структурою, рівнем розвитку.

У просторовому плані можна виділити:

1) світовий ринок як глобальну систему конкурентних виробничо-споживчих відносин, що стимулюють підвищення економічної ефективності виробництва й реалізації туристичних послуг;

2) національні ринки країн світу, що функціонують у системі нормативно-правових обмежень і стимулів, формованих державами;

3) загальні ринки країн, що утворять інтеграційні угруповання, поступово утворюючі єдині економічні простори;

4) ринки регіонів усередині країн, що мають відмінності (особливості) у порівнянні один з одним, що виражають специфіку соціально-економічного розвитку регіонів.

В цьому випадку мова йде не про всіх регіональних суб'єктів, а тільки про тих, які володіють не тільки номінальними правами, але й достатніми ресурсами (власністю,

бюджетними коштами) для цілеспрямованого впливу на економічні й соціальні процеси;

5) місцеві ринки, що приблизно відповідають масштабам мікрорегіонів, які для місцевих жителів, як правило, становлять те "звичайне місце проживання", переміщення за межі якого може вважатися туристичною подорожжю.

Для туристів, що прибувають, це фактично ті соціальні й територіально-виробничі комплекси, які забезпечують надання їм послуг.

Проведена класифікація видів ринків туристичних послуг дозволяє визначити специфіку кожного ринку, що обумовлює визначення їх особливих функцій. Наприклад, регіональний ринок найбільш важливий з точки зору формування й концентрації інвестицій, необхідних для здійснення якісних перетворень.

Як відомо, ефективне функціонування туристичного ринку забезпечують суб'єкти ринку, до яких слід віднести: туристи, туристичні оператори, туристичні агентства, підприємства туристичної індустрії тощо. Їх розвиток залежить від рівня розвитку туристичної галузі та державної політики. Так, одним з головних суб'єктів туристичного ринку, який встановлює в національних масштабах правила поведінки на ньому, і своєю діяльністю може як активізувати туристичний ринок, так і гальмувати його розвиток, є держава, яку в собі уособлюють органи державного управління.

Таким чином, вплив держави на розвиток туристичного ринку розподіляються на безпосередній (законодавче регулювання туристичної діяльності та її зовнішнього середовища, створення і впорядкування спеціальних туристичних зон; пряме фінансування розбудови об'єктів туристичної інфраструктури) та опосередкований (здійснюється через регулювання всіх галузей економіки країни). Узагальнюючи вище сказане, можна підкреслити, що туристичний ринок як ринкова система функціонує завдяки Механізму постійної взаємодії попиту та пропозиції, адаптації підприємств сфери туризму до швидко змінюваного навколишнього середовища і координації їх діяльності. Розвиток ринку туристичних послуг має важливе соціально-економічне значенням залучення інвестицій у туристичну галузь, зайнятість населення, використання туристичних ресурсів для розвитку інфраструктури туризму. Учасниками ринку туристичних послуг крім туристичних операторів, туристичних агенцій є також органи державної влади.

Джерела

1. Гаврилюк С. П. Соціально-економічна природа та особливості ринку туристичних послуг / С. П. Гаврилюк // Ресторанне господарство і туристична індустрія у ринкових умовах. — 2010. — № 2. — С. 199–203.
2. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні: навч. посіб. / Л. І. Гонтаржевська. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. — 180 с.
3. Заблоцька Р. О. Світовий ринок послуг / Р. О. Заблоцька. — К.: Знання України, 2004. — 280 с.
4. Любіцева О. О. Туризмознавство / О. О. Любіцева, В. К. Бабарицька. — К.: Київський ун-т, 2008. — 335 с.
5. Мазур Ю. П. Діяльність підприємств на ринку туристичних послуг / Ю. П. Мазур. — Умань: Економіка, 2013. — 228 с.

М. О. ЛАДНЮК
аспірант, МАУП
науковий керівник — Костюк Т. О., канд. політ. наук, доц. УАІМВЛ МАУП

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У процесі демократичного розвитку нашої країни зростає необхідність удосконалення механізмів прийняття органами державної влади та місцевого самоврядування суспільно важливих рішень, забезпечення їхньої прозорості та публічності.

Однією з найсуттєвіших перешкод на шляху організацій місцевого самоврядування є низька громадянська активність сучасних українців, їх пасивне ставлення до проблем місцевого мікросоціуму, зневіра у власній здатності впливати на рішення місцевих органів влади. Зрештою, низька громадянська активність є результатом слабко розвиненого громадянського суспільства, без активізації якого не зможуть наповнитися справжнім змістом самоврядні процедури. Тож, потрапляємо у замкнене коло, виходом з якого є лише розуміння взаємозв'язку та взаємозалежності процесів становлення та розвитку громадянського суспільства та інституалізації місцевого самоврядування. З огляду на це особливої актуальності набувають наукові розвідки щодо пояснення сутності та характеру громадянської активності та політичної участі, її сучасного стану.

Політична участь — це, перш за все, відображення соціальної та політичної реальності, політичної активності чи абсентеїзму з боку громадян. Це поняття використовується для позначення різноманітних форм непрофесійної політичної діяльності, показуючи ступінь реального впливу громадян на інститути влади і процеси прийняття рішень. Громадська участь є однією із форм функціонування громадянського суспільства, побудованого на демократичних засадах, яка спирається на реальну можливість та здатність громадян отримувати інформацію щодо владного рішення, публічно та аргументовано її обговорювати, формувати шляхом компромісів консолідовану позицію та відстоювати її. На наше переконання, влучно тлумачить цей термін М. Головатий у своїй книзі "Людина і політика", зазначаючи, що політична активність є ніщо інше, як залучення членів соціально-політичної спільноти до існуючих всередині неї політичних відносин і структури влади, а конкретизуючи, зазначає, що це участь громадян у певних справах держави.

Політичній участі протистоїть така форма поведінки, як політична імобільність — пасивність, повна відстороненість від політичного життя.

До поняття "політична участь", яке стосується переважно суспільства, дотичним є поняття "політична діяльність", вже по відношенню до можновладців. Така діяльність, ґрунтуючись на використанні політичної влади та її ресурсів, спрямована на збереження, підтримку і забезпечення природного типу розвитку суспільства. Це вид соціальної діяльності, пов'язаний з побудовою суспільного життя, розробкою нових ідей, програм і рішень, ефективним представництвом та захистом інтересів соціальних груп і прошарків, збереженням суспільства як цілісної системи. Апофеозом органічного поєднання активної політичної участі громадян і конструктивної політичної діяльності урядовців стане ефективна державна політика, яка, згідно з

вимогами часу і ситуацією в країні, повинна бути децентралізованою. Результативною адміністративна реформа може бути лише за таких умов:

1. політична воля керівників держави;
2. схвальне ставлення і активна участь суспільства, що неможливо без підтримки ЗМІ;
3. кваліфіковані кадри.

Дуже правильний підхід, на наш погляд, був застосований щодо підготовки місцевих управлінців в Польщі. Там було створено недержавний фонд розвитку місцевої демократії. Фонд отримував кошти за кордоном й організовував навчання працівників місцевого самоврядування по всій країні. Польські експерти вже тоді розуміли, що навіть за наявності політичної волі уряд і адміністрація ніколи не будуть до кінця зацікавлені в таких революційних змінах на користь громадян і не квапитимуться вкладати кошти в навчання кадрів на місцях.

Отже, політична участь є важливим елементом взаємодії і впливу суспільства на державу. Високий рівень політичної активності є основним показником розвиненого громадянського суспільства, який в свою чергу є невід'ємним атрибутом будь-якої демократичної держави. Україна є демократичною державою де-юре, а де-факто вона залишається посттоталітарною перехідною країною. Важливим кроком для завершення адміністративно-правових реформ є децентралізація влади. Це дозволить побороти корупцію на місцях, адже коли зростає відповідальність, зменшуються можливості для корупції. В разі успішної реорганізації органів місцевого самоврядування відповідальність за все лежатиме на демократично обраному керівництві територіальної одиниці, а місця для корупції буде набагато менше за умови підзвітності керівництва, прозорості витрат і активного контролю місцевої громади за коштами в бюджеті цієї громади, сплаченими у вигляді податків. Таким чином, гострим і на часі є питання залучення членів певної соціально-політичної спільноти до процесу політико-владних відносин і вплив громадськості на перебіг існуючих соціально-політичних процесів у суспільстві та на формування владних політичних структур для успішного проведення запланованих реформ, ефективного державного управління та утвердження іміджу України як сучасної демократичної країни.

Ю. П. ЛІСОВСЬКА
ст. викл., ІП, МАУП, м. Київ

АДМІНІСТРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ІНФОРМАЦІЙНИМИ РЕСУРСАМИ

На сучасному етапі найновітніших засобів обробки, зберігання, передачі інформації, зростає як її кількість, так і якість, суспільна роль і вага. На перший план вийшли саме інформаційні технології. З одного боку, це сприяє прискоренню економіко-технічних, виробничих процесів, а з другого — примушує обережніше й відповідальніше ставитись до користування тією чи іншою інформацією. Так, уряди високорозвинених країн, беззастережно ставлять завдання утворення найновіших засобів інформації, зокрема, комп'ютерних систем, з метою використання їх для встановлення нового світового порядку. Саме інформація, її рівень розвитку у воюючих сторін визначатиме переможця у наступній світовій війні. Демократичність спілкування у мережі Інтернет дає змогу не лише отримувати інформацію з альтернативних джерел, а й створює ґрунт для найрізноманітніших зловживань, поширення дезінформації.

З появою Інтернету швидко зросла кіберзлочинність. Протиправні дії характеризуються високою технологічністю та різноманітністю. Серед найпопулярніших — шахрайство, крадіжки грошей, розголошення комерційної таємниці, злочини у сфері телекомунікацій. Зокрема, в грудні 2015 року в Україні Служба безпеки попередила спробу російських спецслужб вразити комп'ютерні мережі об'єктів енергетичного комплексу України. Три регіональних дистриб'ютори електроенергії стали об'єктом безпрецедентної кібератаки за допомогою троянської програми BlackEnergy. Тоді все закінчилося тимчасовим відключенням електрики в 220000 споживачів [2]. Співробітники Служби безпеки України виявили шкідливе програмне забезпечення в мережах окремих обласних енергетичних підприємств. Вірусна атака супроводжувалася безперервними дзвінками (телефонним "флудом") на номери техпідтримки обленерго [3].

Однак з розвитком інформаційних суспільств, поглибленням інформаційного протистояння між країнами та коаліціями інформаційна складова набуває самостійного, панівного характеру, стає основою воєн майбутнього — інформаційних війн.

Експерти відділу НАТО з кібербезпеки відзначають, що особливий ризик для України несе прихильність жителів країни до використання російських соціальних мереж ВКонтакте і Одноклассники, російського поштового сервісу Mail.ru, російського пошукача Yandex і російської антивірусної продукції Kaspersky. Спецслужби Росії цілком можуть використовувати ці продукти для дій, спрямованих проти України [2].

Таким чином, мас-медіа все більше стають знаряддям інформаційної експансії і реалізації зловмисних намірів. Задля того, щоб відповідати на удари та зменшити сторонній інформаційний вплив, потрібно захистити національні ресурси і національний інформаційний простір, законодавчо і адміністративно поліпшити управління інформаційними ресурсами, опанувати новими технологіями, розвивати інфраструктуру.

Експерти НАТО під час підготовки звіту з кібербезпеки прийшли до думки, що кібератаки поки не стали повномасштабною альтернативою артилерії при веденні війни. Однак потенціал у них великий — від проникнення в державні системи до провокацій в соціальних мережах і медіа. Слід домогтися юридичного визнання і визначення поняття інформаційних воєн задля унормування в міжнародно-правових відносинах.

Джерела

1. Бондар Ю. В. Національний інформаційний простір новітньої України: становлення і функціонування у процесі політичної трансформації суспільства: Монографія. — К.: МАУП, 2007. — 184 с.
2. Російські хакери продовжують атакувати. Чи готова Україна захищатися і чим може закінчитися кібервійна / Новое время. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http: // nv. ua/ukr/publications/rosijski-hakeri-prodovzhujut-atakuvati-chi-gotova-ukrajina-zahishchatisja-i-chim-mozhe-zakinchitisja-kibervijna-99814.html
3. Спецслужби РФ намагалися вразити вірусом комп'ютерні мережі українських енергетичних об'єктів / Новое время. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http: // nv. ua/ukr/ukraine/events/spetssluzhbi-rf-namagalisja-vraziti-virusom-komp-juterni-merezhi-ukrajinskih-energetichnih-ob-jektiv-88466.html

М. В. ЛУЖАНСЬКИЙ
аспірант, ІП МАУП

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА З ТОЧКИ ЗОРУ ПРАВОЗДАТНОСТІ, ДІЄЗДАТНОСТІ ТА ДЕЛІКТОЗДАТНОСТІ

В більшості досліджень з адміністративного права питання щодо розгляду Президента України як суб'єкта адміністративного права розглядаються з точки зору його правоздатності. Таким чином більшість дослідників розглядають повноваження Президента України. Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Основні повноваження Президента України закріплені у ст. 106 Конституції України. і вони стосуються таких напрямів як забезпечення незалежності України, представлення держави у міжнародних відносинах та здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю, а з цією метою прийняття рішень про визнання іноземних держав та призначення глав дипломатичних представництв.

Він також має право припинення повноважень Верховної Раді України та призначення виборів до Верховної Ради України, а також призначає керівників силових міністерств та Генерального прокурора України.

Президент України має також повноваження стосовно призначення половини складу Ради Національного банку України, половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та інших керівників центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, а також утворювати, реорганізовувати та ліквідовувати за поданням Прем'єр — міністра міністерства та інші центральні органи виконавчої влади і скасовувати акти Кабінету Міністрів України.

Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави та очолює Раду національної безпеки і оборони України. У цій сфері він також приймає рішення про оголошення стану війни, та про загальну або часткову мобілізацію і введення воєнного або надзвичайного стану.

У сфері судової влади Президент України утворює суди та призначає третину складу Конституційного Суду України і здійснює помилування.

Він виконує також функції щодо присвоєння вищих військових звань, дипломатичних рангів, спеціальних звань та класних чинів, а також нагородження державними нагородами.

У законодавчий сфері Президент України підписує закони, прийняті Верховною Радою України або накладає вето із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України.

У Конституції України крім того зазначені і інші повноваження, які може здійснювати Президент України.

Це все стосується правоздатності Президента України. Щодо дієздатності Президента України то вона визначена також в Конституції України.

Стаття 110 Конституції України визначає обсяг дієздатності Президента України. Верховна Рада України може на своєму засіданні прийняти рішення про неможливість Президента України виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я на підставі письмового подання Верховного Суду України — за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу.

Стаття 11 Конституції України визначає що Президент України може бути усунутий від посади в порядку імпічменту, але сам механізм імпічменту практично не розроблено.

Ми констатуємо, що таким чином визначено, що Президент України має великі обсяги правоздатності, а його дієздатність може бути обмежена Верховною Ради України.

Разом з тим в жодному з нормативних актів немає визначення обсягів деліктоздатності Президента України. Взагалі Президент України вважається непогрішимим і не може притягатися ні до якої відповідальності. Це може призвести до таких трагічних подій, результатом яких стала Революція Гідності.

Тому мабуть є доцільним розглянути питання про відповідальність Президента України за його дії і розробити систему притягнення його до відповідальності за вчинені правопорушення.

В. А. МАЗІЙЧУК
здобувач, Харківський національний університет внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2013 році в агропромисловому комплексі (далі — АПК) викрито 79 фактів отримання неправомірної вигоди. За 2014 рік в АПК викрито 81 факт одержання неправомірної вигоди. За перше півріччя 2015 року в АПК викрито майже 39 фактів неправомірної вигоди, за якими відкрито кримінальні провадження.

Проведений аналіз та вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення неправомірної вигоди в сфері АПК України дозволяє виділити найбільш розповсюджені чинники, які сприяють вчиненню зазначених злочинів в агропромисловому секторі економіки України, зокрема: чинники правового та організаційно-управлінського характеру.

Як показав аналіз теоретично-емпіричного матеріалу, сучасними чинниками **правового** характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки, є такі:

- прогалини в нормативних актах чи відсутність механізмів контролю, того чи іншого об'єкта АПК України, його процедури й технології здійснення;
- видання окремих нормативних актів, які прямо сприяють завуалюванню джерел накопичення капіталів злочинного походження;
- відсутність механізму виконання відомчих нормативно-правових актів та суперечність між ними;
- недостатня кількість нормативно-правових актів щодо реалізації повноважень Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади;
- відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів (права на земельну) та контролю за цим процесом з боку Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади;
- відсутність сучасного правового ринкового середовища;
- відсутність чіткого визначення правового режиму земель несільськогосподарського призначення;
- невизначеність щодо надання права іноземним громадянам на придбання земель;
- недосконаліть чинних природоресурсних кадастрів і ведення окремого кадастрового обліку майна.

Чинниками **організаційно-управлінського** характеру, що сприяють вчиненню неправомірної вигоди в аграрному секторі економіки, є такі:

- неналежний контроль з боку державних органів і громадських організацій за процесом використання землі та об'єктів АПК держави;
- неналежна організація бухгалтерського обліку, обліку та контролю за збереженням і використанням товарно-матеріальних цінностей на об'єктах АПК України;

- відсутність належної роз'яснювальної роботи з боку відповідних міністерств та відомств і місцевих органів виконавчої влади щодо купівлі-продажу земельних паїв;
- відсутність єдиного узгодженого підходу правоохоронних органів до проблеми організації взаємодії оперативних підрозділів і слідства, щодо викриття злочинної діяльності.

Отже, у урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що для ефективної протидії неправомірній вигоді у сфері АПК України, а також збереження бюджетних коштів, які виділяються на розвиток АПК, необхідно забезпечити належний рівень взаємодії з підвідомчими організаціями міністерства аграрної політики та продовольства, виконавчими органами, що реалізують державну соціально-економічну політику в сфері сільського господарства. Активна робота оперативних підрозділів Національної поліції по напрацюванню оперативних позицій разом з контролюючими організаціями, задіяними у сфері реалізації державних програм розвитку АПК, дозволить вчасно одержувати оперативно значиму інформацію для виявлення й припинення неправомірної вигоди. Також необхідно зазначити, що перед науковцями та практиками постають завдання щодо розроблення та впровадження в практику ефективних науково-обґрунтованих методичних рекомендацій з виявлення, попередження, документування злочинної діяльності та розслідування злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою, збереження бюджетних коштів в агропромисловому комплексі.

МАРВАН МУЖЕР ХУСЕЙН
докторант, МАУП, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНСТРУМЕНТІВ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ БАНКУ

Вплив світової фінансової кризи позначився на скороченні витрат на маркетинг та, відповідно, маркетингові заходи. Підвищення конкуренції, висока вартість маркетингових заходів, нестача грошових коштів, режим тотальної економії обумовили нагальну потребу у проведенні адекватної оцінки ефективності маркетингових комунікацій.

Питанню оцінки ефективності маркетингових комунікацій присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Ф. Котлера, А. Ясинського, О. Лідовської, О. Міхальової, Ю. Шурчкової, В. Лінденменна, С. Ілляшенка, Рейденбаха Р., Піттса Р., Моат Д. та інших.

Проте ще залишаються недостатньо дослідженими та вимагають подальшої розробки питання, пов'язані із формуванням інтегральної оцінки ефективності маркетингових комунікацій банківської установи.

В ході процесу управління маркетинговими комунікаціями основою всього процесу є проведення оцінки ефективності маркетингових засобів та в цілому маркетингової кампанії. Співставлення результатів за попередніми маркетинговими кампаніями, аналіз впливу проведених заходів на основні показники діяльності банку з метою подальшої оптимізації та корегування маркетингової комунікаційної політики здійснюється за допомогою спеціального інструментарію — методик та підходів.

В традиційному розумінні ефективність маркетингових комунікацій вимірюється на основі зміни показників прибутковості, зміни обсягу збуту чи частки на ринку. При застосуванні даного підходу в розрізі банківської діяльності, показник прибутковості не дозволяє отримати достовірну інформацію, а лише дає змогу зробити припущення щодо ефективності роботи всієї системи банку в цілому. Таке трактування традиційного підходу пояснюється тим, що дія маркетингових комунікацій не розповсюджується на всі банківські послуги (наприклад, прибуток отриманий за операціями з валютою тощо). Відносно показника частки ринку, варто зазначити, що сегмент ринку банківських послуг є однорідним та насиченим конкурентами. На сьогоднішній день спостерігається динамічний розвиток даного ринку, але незначні коливання в більший чи менший бік щодо завойованої частки на ринку надають лише загальні уявлення щодо ефективності діяльності банку за певний проміжок часу.

Таким чином, враховуючи специфічні особливості ринку банківських послуг, на нашу думку, об'єктивними показниками ефективності маркетингових комунікацій можна вважати темп приросту залучених та розміщених коштів клієнтів банку, який дає змогу адекватно оцінити кількість клієнтів, що були залучені під впливом дії маркетингових комунікацій.

Ефективність маркетингових комунікацій визначається як сукупність дій клієнтів внаслідок отримання та сприйняття інформації, що співвідносяться із витратами на стимулювання таких дій [20].

Провідні науковці в сфері маркетингу [7, 8, 11, 12, 14] єдині в думці щодо поділу всіх існуючих методів аналізу ефективності маркетингових комунікацій на дві групи: 1) методи, що розглядають маркетингову діяльність у якості інвестицій; 2) методи, що розглядають маркетингову діяльність у вигляді процесу досягнення цілей суб'єкта господарювання. Такий погляд на дане питання, на наш погляд, обумовлений поширенням сучасного підходу до формування бюджету маркетингових комунікацій.

В теорії маркетингових комунікацій прийнято виділяти такі види ефективності маркетингових комунікацій, на яких безпосередньо базується будь-який метод оцінки: економічна (торгова) ефективність, комунікативна та соціальна ефективність [4, 9, 10, 18].

Економічна ефективність передбачає визначення співвідношення витрат на комунікацію з обсягом продажів в результаті комунікативної активності [10]. Тобто здійснюється безпосередній вимір обсягу витрат, необхідних для отримання конкретного результату. Варто зазначити, що методи, в основі яких знаходиться економічна ефективність маркетингових комунікацій, дозволяють оперативно оцінити ефективність маркетингових заходів, дослідити динаміку в часі.

Соціальна ефективність виникає при досягненні засобами маркетингових комунікацій соціально-значимих результатів, що стає особливо актуальним в еру соціалізації бізнесу [10, 16, 18]. Такий підхід можна пояснити досягненням поставленої цілі у вигляді результату, що не завжди відповідає першочерговим очікуванням або взагалі є протилежним їм [3, 9]. Важливим досягненням (соціальним ефектом) під час дії маркетингових комунікацій, наприклад, підвищення фінансової грамотності населення, культури відносин з клієнтами, досягнення широкої обізнаності суспільства щодо діяльності банку, вимог щодо користування послугами тощо.

Комунікативна ефективність маркетингових комунікацій пов'язана із визначенням ступеня впливу маркетингових заходів на цільову аудиторію та дозволяє встановити на скільки ефективно конкретне звернення передає цільовій аудиторії всі необхідні відомості або ж формує для ініціатора комунікацій бажану точку зору [8, 9, 10, 18]. Комунікативна ефективність, на думку Н. І. Мелентьєвої [10], складається з таких компонент: ефективність передачі (транзакційна складова), ефективність сприйняття (перцептивна складова) та ефективність взаємодії (інтерактивна складова). Кількісна оцінка транзакційної складової зводиться до визначення ступеня збігу очікуваного та реального відгуків з точки зору ініціатора повідомлення. Перцептивна ефективність визначається ступенем адекватності розуміння отриманого повідомлення реципієнтом. Ефективність взаємодії розглядається як міра взаєморозуміння у процесі інтерактивного формаційно-комунікативного обміну в системі маркетингових комунікацій [10, с. 57]. Методи, в основі яких знаходиться комунікативна ефективність, передбачають проведення якісного аналізу, що характеризується наявністю в результатах оцінки значного часового лагу.

Отже, основним інструментом при оцінці ефективності маркетингових комунікацій є дослідження, які можна поділити на якісні та кількісні [9, 15, 22]. Вибір інструментарію в межах виділених груп залежить, в першу чергу, від цільової аудиторії, а саме — орієнтація на клієнтський сегмент (B2C — business to customer), орієнтація на партнерів по бізнесу (B2B — business to business) та ін. Якісна оцінка ефективності маркетингових комунікацій здійснюється або за допомогою опитувань (фокус-групи, інтерв'ю, методи спостереження), або за допомогою експертних методів, де акцент робиться саме на когнітивних та емоційних заходах ефективності маркетингових комунікацій.

Кількісні методи оцінки ефективності маркетингових комунікацій передбачають порівняння витрат на маркетингові комунікації із отриманим прибутком або витрат на рекламу з обсягом продажів [15]. Тобто основними показниками виступають обсяг продажів, прибуток, частка на ринку тощо.

Аналіз ефективності маркетингових комунікацій проводиться, як правило, до початку маркетингової кампанії та після її закінчення [3, 18]. Для оцінки кампанії до її початку використовуються різноманітні види опитувань та тестувань з метою попередньої перевірки дії комунікацій на невеликій за обсягом аудиторії (метод прямої оцінки, "портфельні" тести, лабораторні тести, фокус-групи, покадрові тести) [3, 6]. Для оцінки ефективності маркетингових комунікацій після завершення кампанії застосовують методи кореляції між обсягом продажів та витратами на комплекс маркетингових комунікацій, метод контактних аудиторій, метод оцінки ефективності за заходами стимулювання збуту, метод визначення ступеня обізнаності щодо суб'єкта господарювання та його продукту (послуги) [3, 13]. В цілому, необхідно підкреслити, що більшість існуючих методик спрямована на оцінку комунікативної та економічної ефективності.

Здійснення стандартизованих кількісних замірів до початку маркетингової кампанії та після її закінчення дає можливість визначити фактичне значення показників на момент здійснення заміру, але позбавляє можливості оцінити приріст (позитивний чи негативний) показників протягом реалізації маркетингових заходів [2].

Варто зазначити, що в науково-методичній літературі методики оцінки ефективності реклами як інструменту маркетингових комунікацій є найбільш представленими з огляду на широку популярність даного інструменту в практичній діяльності суб'єктів господарювання, його доступність і відносну простоту в отриманні даних для аналізу. Також варто відзначити, що однією із причин такої пильної уваги до даного інструменту є його висока вартість.

Основними факторами, що ускладнюють проведення оцінки ефективності рекламної кампанії й маркетингових комунікацій в цілому є: значний часовий лаг; складність вирахування внеску кожного інструменту у збільшення обсягів продажу, вплив попередніх маркетингових кампаній; сезонні коливання; інфляційні очікування клієнтів тощо.

Розглянемо основні методи оцінювання економічної ефективності інструментів маркетингових комунікацій банку.

1. Метод порівняння товарообороту до та після проведення рекламних заходів.

Згідно з цим методом економічна ефективність реклами може оцінюватися у двох площинах — порівняння показників під час проведення реклами з показниками, в період відсутності рекламних дій та співставлення обсягу продажів до та після проведення реклами в поточному періоді. Отже, розраховуються такі показники [5, 9]:

— додатковий товарооборот під дією реклами:

$$Т_д = \frac{Т_с \times П \times Д}{100}, \quad (1)$$

де $Т_д$ — додатковий товарооборот, викликаний рекламними кампаніями, грн.;

$Т_с$ — середньодобовий товарооборот до початку рекламної діяльності, грн.;

П — відносний приріст середньодобового обороту за рекламний період порівняно з дорекламним, %;

Д — кількість днів обліку товарообороту в рекламному процесі.

— економічний ефект реклами (різниця між прибутком, отриманим від додаткового товарообороту, що виник від здійснення рекламних заходів та витратами на рекламу):

$$E = \frac{Т_д \times П_т}{100} - (З_р + Р_д), \quad (2)$$

де $Т_д$ — додатковий товарооборот, викликаний рекламними кампаніями, грн.;

Е — економічний ефект реклами, грн.;

$Н_т$ — торгова надбавка на одиницю товару, у % до ціни реалізації;

$Р_д$ — додаткові витрати на приріст товарообороту, грн.;

$З_р$ — сума витрат на рекламу, грн.

— економічний ефект від довготривалих рекламних кампаній:

$$E = \frac{Т \times (I_р - I) \times В \times Н}{100} - З_р, \quad (3)$$

де Т — товарооборот, грн.;

$I_р$ — індекс реклами, який може бути визначений як відношення індексу товарообороту рекламованого товару до індексу товарообороту співставного товарного об'єкту, який не підлягає впливу реклами;

$(I_р - I)$ — приріст індексу середньорічного обороту за рахунок рекламного заходу;

В — середньорічний товарооборот в дорекламному періоді, грн.;

Н — торговельна націнка на рекламований товар в рекламний і післярекламний періоди,% до ціни реалізації;

$З_р$ — сума витрат на рекламу, грн.

2. Оцінка рентабельності реклами.

Для здійснення оцінки рентабельності рекламних заходів використовують декілька методів:

- метод цільових альтернатив (розрахунок цільового коефіцієнта) — шляхом співставлення запланованих та фактичних показників, що підлягають оцінці у якості результату вкладення коштів у здійснення рекламних заходів;
- оцінка ефективності рекламних витрат як форми інвестування методом ROI: оцінка здійснюється в залежності від питомої ваги рекламних витрат у доході та від співвідношення витрат на рекламу з прибутком;
- модель оцінки ефективності витрат на рекламу І. Березина [17]: оцінка ефективності реклами здійснюється на основі різниці між фактом реалізації послуг або товарів та аналітичним прогнозним показником за умови відсутності реклами.

Окремим питанням в науково-методичній літературі постає визначення ефективності реклами в мережі Інтернет. Онлайн банківські послуги набувають все більшої популярності серед населення, в першу чергу, за рахунок доступності, економії часу, швидкості здійснення операцій. З огляду на це, особлива увага приділяється наповненості сайту банку, його оформленню (що до речі корелює з іміджем банку та тісно переплітається з брендингом), актуальності інформації, що розміщується в мережі тощо.

Серед теоретиків та практиків у сфері маркетингу панує думка щодо поступового збільшення витрат на рекламу в мережі Інтернет поряд з іншими видами маркетингових комунікацій [17]. зв'язку з цим особливої актуальності набуває пошук оптимальної методики оцінки ефективності маркетингових заходів в мережі Інтернет.

У банківському Інтернет-маркетингу використовуються різноманітні засоби залучення клієнтів, зокрема: пошукове просування сайту банку, контекстна реклама, банери, реклама на профільних порталах, геолокаційна реклама на картах, присутність у соціальних мережах; у якості інструментарію залучення використовують калькулятори, заявки на кредити, запити на зворотній зв'язок, анкета для отримання кредитної картки тощо [19].

Розглядаючи ефективність інших інструментів маркетингових комунікацій (PR, прямий маркетинг, стимулювання збуту, спонсоринг, продакт-плейсмент, брендинг), необхідно підкреслити, що оцінка таких заходів зводиться, як правило, до використання якісних методик, що були охарактеризовані вище. Складність визначення ефекту зазначених інструментів полягає у неоднозначному впливі кожного з них на конкретні події (збільшення обсягу продажів, збільшення прибутку, розширення частки на ринку, поява нових клієнтів тощо), а також комплексності явища маркетингових комунікацій. Оцінку ефективності, наприклад, PR заходів можна здійснити за допомогою методу ключових показників ефективності (KPI) — оцінка ефекту, що отримується за рахунок вкладених у PR інвестицій [1]. Кількісними показниками для аналізу в межах даної методики виступають інформаційні події, на основі яких відбувається публікація та розповсюдження прес-релізів, новин, аналітичних статей, інтерв'ю тощо. Саме кількість таких публікацій і є основою для визначення ефективності. Складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку від реалізації PR заходів на оціночні показники обумовлена дією та впливом інших інструментів маркетингових комунікацій, що існують паралельно один одному.

Існуючи на сьогодні моделі оцінки ефективності маркетингових комунікацій пройшли певний еволюційний шлях в своєму розвитку. Деякі з них все ще використовуються як допоміжний інструмент, деякі вже втратили свою першочергову актуальність, але використовуються як базис для розробки нових моделей. Але більшість з цих моделей здійснюють оцінку комунікативної ефективності, що не дає повного та вичерпного уявлення стосовно ефективності проведених маркетингових комунікаційних кампаній у кількісному вимірі.

Надання більш точної та повної оцінки ефективності проведених заходів маркетингових комунікацій можливе за рахунок використання прийомів економіко-математичного моделювання. Доцільність використання економетричних методів для оцінки ефективності пояснюється можливістю вирішення ряду прикладних задач, зокрема аналізу ефективності здійснених маркетингових заходів та розробки планів на майбутнє.

Оскільки на показник ефективності одночасно впливає велика кількість факторів, то перед розробником маркетингової комунікаційної політики постає проблема вибору найефективніших каналів впливу на клієнта, які по суті є "конкуруючими" один з одним й визначити окремо вплив кожного з них є вкрай складним, але необхідним. Варто зазначити, що сьогодні вітчизняними та зарубіжними науковцями розроблена ціла низка математичних моделей для визначення як ефективності вкладених коштів у рекламну кампанію, так і їх оптимальності. Вони мають різноплановий характер, який визначається використанням більш спрощеного чи навпаки складного математичного апарату, специфікою застосування для визначеної галузі чи виду діяльності, набором застосованих показників, наявністю припущень у методиках тощо.

Окрім методичних розробок оцінки ефективності реклами та маркетингових комунікацій в цілому розроблених окремими науковцями, в літературі зустрічаються власні методики маркетингових агенцій. Як приклад, можна навести GfK Ukraine, яка є провідної структурою, що здійснює маркетингові дослідження в Україні та,

відповідно, пропонує свої послуги щодо оцінки ефективності маркетингових комунікацій за власними методиками: GfK AdCreator — прес-тест попередніх версій рекламних кліпів; GfK AdVantage — тестування й оцінка рекламних матеріалів; GfK Genius — методика для створення і оцінки концептів послуг, марок, продуктів; GfK Data Ray — якісна методика збагачення кількісних даних [21].

Узагальнюючи проведене дослідження методик оцінки ефективності маркетингових комунікацій, варто зазначити, що єдиної загальноприйнятої методики не існує. Сфера діяльності суб'єкта господарювання, специфіка його товару (послуг), клієнтський сегмент обумовлюють індивідуальний підхід до ідентифікації переліку показників оцінки маркетингових комунікацій. В банківській сфері може використовуватися кожна із розглянутих моделей, але необхідною та обов'язковою умовою є побудова власної методики оцінки, що виходить із маркетингової комунікаційної політики та пов'язана із маркетинговою стратегією банку.

Джерела

1. Андреева К. А. Считая неисчеслимое: как измерить возврат на вложенные в PR инвестиции? / К. А. Андреева // Маркетинговые коммуникации, 2010. — № 2(56). — С. 66–70.
2. Ваганова Е., Гамза Е. Комплексная оценка эффективности маркетинговых коммуникаций и диагностика "здоровья" марки: от исследования к применению результатов в рекламной практике и на производстве / Е. Ваганова, Е. Гамза // Маркетинг и маркетинговые исследования: интегрированные маркетинг и продажи, 2007. — № 4. — С. 120–125.
3. Дейнекин Т. В. Маркетинговые коммуникации: учебно-практическое пособие / Т. В. Дейнекин. — М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. — 80 с.
4. Дерюгина С. Комплекс маркетинговых коммуникаций: элементы, их формы и содержание [Электронный ресурс] / С. Дерюгина. — Режим доступа: http: // www. marketing. spb. ru/read/article/a44. htm
5. Егорова О. В. Анализ методов оценки эффективности рекламной кампании [Электронный ресурс] / О. В. Егорова. — Режим доступу: http: // www. rae. ru/ forum2012/pdf/1419.pdf
6. Келлер К. Л. Стратегический бренд — менеджмент: Создание, оценка и управление марочным капиталом / К. Л. Келлер. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2005. — 704 с.
7. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. — СПб.: Питер Ком, 1998. — 896 с.
8. Ламбен Ж. Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок / Ж. Ж. Ламбен. — СПб.: Питер, 2006. — 800 с.
9. Лидовская О. П. Оценка эффективности маркетинга и рекламы. Готовые маркетинговые решения / О. П. Лидовская. — СПб.: Питер, 2008. — 114 с.
10. Мелентьева Н. И., Бичун Ю. А. Маркетинговые коммуникации (теоретические и методические основы) / Н. И. Мелентьева, Ю. А. Бичун. — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. — 99 с.
11. Менеджмент для магистров: Учеб. пособие / Под ред. д. э. н. проф. А. А. Епифанова, д. э. н. проф. С. Н. Козьменко. — Сумы: ИТД "Университетская книга", 2003. — 762 с.
12. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М.: Дело, 1992. — 704 с.
13. Михалева Е. И. Разработка модели оценки эффективности маркетинговых коммуникаций [Электронный ресурс] / Е. И. Михалева // Молодежь и наука: Сборник материалов VI-й Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. / отв. ред. О. А. Краев. — Красноярск: Сиб. федер. ун-т, 2011. — Режим доступа: http: // conf. sfu-kras. ru/sites/mn2010/pdf/13/76a. pdf
14. Нікітін А. В., Бортніков Г. П., Федорченко А. В. Маркетинг у банку: навч. посіб. / А. В. Нікітін, Г. П. Федорченко. — К: КНЕУ, 2006. — 432 с.

15. Романов А. А. Маркетинговые коммуникации / А. А. Романов, А. В. Панько. — М: Эксмо, 2006. — 432 с.
16. Сигидов Ю. И. Деловая репутация (гудвилл) коммерческих банков: сущность, классификация и методы оценки / Ю. И. Сигидов, Е. П. Адрианова, А. А. Баранников // Научный журнал КубГАУ, № 82(08), 2012 года. — Режим доступа: http: // ej. kubagro. ru/2012/08/ pdf/39. pdf
17. Скипин Д. Л., Алемасова Н. Ф., Софронова А. А. Возможности интернет-рекламы и оценка ее эффективности [Электронный ресурс] / Д. Л. Скипин, Н. Ф. Алемасова, А. А. Софронова. — Режим доступа: http: // www. sworld. com. ua/konfer26/311. pdf
18. Шурчкова Ю. В. Методические подходы к оценке эффективности маркетинговых коммуникаций [Электронный ресурс] / Ю. В. Шурчкова // Материаллы международной заочной научно-практической конференции "Маркетинг, реклама и PR: актуальне проблемы и тенденции развития", 2011 г. — Режим доступа: http: // sibac. info/ files/2011_03_01_Reklama/Shyrchkova. pdf
19. Юнисов А. Эффективность сайтов и рекламы банковских организаций [Электронный ресурс] / А. Юнисов. — Режим доступа: http: // www. vedomosti. ru/research/getfile/1001/ research_banki. pdf. — Название с экрана.
20. Ясинский А. О. Методы оценки эффективности маркетинговых коммуникаций в интернете [Электронный ресурс] / А. О. Ясинский // Сборник научных статей "Социально-экономическое состояние России: пути выхода из кризиса". — СПб.: Институт бизнеса и права, 2009. — Режим доступа: http: // www. ibl. ru/konf/140509/30. html
21. GfK Ukraine [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: http: // www. gfk. ua/
22. Lindenmann W. K. Guidelines and Standards for Measuring and Evaluating PR Effectiveness / W. K. Lindenmann // The Institute For Public Relations Research & Education, 1997. — 27 p.

Т. С. НЕВЕСЕНКО
ст. викл. каф. історії та теорії держави і права, ІП МАУП

О. О. ФУРСА
студент 1 курсу, ІП МАУП

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ДЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ В АСПЕКТІ РОЗВИТКУ ПРАВОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність вивчення проблем ресоціалізації та десоціалізації громадянського суспільства пояснюється тим, що воно виступає своєрідним фундатором правової демократичної держави. Особливо це стосується перехідних суспільств, де відбуваються значні трансформації та існує ціла низка протиріч.

Розвиток особистості від індивідуального до суспільного відбувається у певному середовищі і під його впливом. Так у соціології під соціальним середовищем людини розуміють політичні, економічні, духовні, соціальні, територіальні умови, що впливають на становлення особистості.

Процес соціалізації людини починається ще з народження. Тому дуже важливо, щоб оточуючі позитивно впливали на новосформовану частинку великого суспільства.

У широкому сенсі соціалізація — це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм і цінностей, необхідних для його функціонування в суспільстві. Від соціалізації варто відрізняти виховання, що становить "цілеспрямований вплив на людину з метою її соціалізації в певному напрямку, а також освіта — "формальний процес, на основі якого суспільство передає цінності, навички й знання від однієї людини або групи іншим" [2; с. 42].

Зі сторони права існує таке поняття як правова соціалізація. Правова соціалізація — це двосторонній процес взаємодії особи і суспільства, в якому особа оволодіває системою настанов і оцінювальних орієнтацій як стандартів правомірної поведінки, умінням визначати своє місце в суспільстві та зворотно впливати на формування правових цінностей суспільства.

Права соціалізація має такі ознаки:

1) є складовою частиною загальної індивідуальної культурної соціалізації, що залучає особу до універсального соціокультурного досвіду;
2) є двостороннім процесом взаємодії особи і суспільства (на відміну від правового виховання, де соціальне середовище впливає на людину);
3) спирається на правову спадщину попередників і правовий досвід (юридичну практику) сучасників;
4) виражається в здобутті знань про правила законослухняної поведінки та в умінні здійснювати правові настанови в її межах;
5) виявляється в умінні бути активним учасником правовідносин та визначати їх значущість для себе;
6) відбувається під впливом не лише цілеспрямованих чинників (як у правовому вихованні), а й у стихійних, спонтанних [1; с. 130].

Однак не завжди соціалізація особи супроводжується її законослухняною поведінкою. Існують також форми соціалізації, що призводять до делінквентної (вчинення проступку) і кримінальної (вчинення злочину) поведінки. В цих випадках негативну роль відіграють неповноцінні сім'ї з деформованими стосунками або кримінальне середовище, в яке потрапляє ще несформована особа. Певною перешкодою для правової соціалізації особи є правовий нігілізм і правовий догматизм [3; с. 58].

Важливою внутрішньою знаковою умовою правової соціалізації особистості є її самосвідомість.

Засвоєння соціальних норм І цінностей у різних індивідів відбувається з різною успішністю: можна зустріти людей, які ледь піднялися над тваринним рівнем розвитку — їх життя визначається слабо соціалізованими біологічними і матеріальними потребами. Інколи соціалізація починається більш-менш успішно, але у певний період позитивна тенденція змінюється на негативну (відбувається **асоціалізація).** Подолання тимчасових негативних змін у процесі засвоєння соціальних норм і цінностей супроводжується двома взаємодоповнюючими процесами: десоціалізацією та **ресоціалізацією.** Та іноді з деякими індивідами трапляється так, що вони втрачають звичний зв'язок з з суспільством, до якого вони інтегровувалися протягом всього їх життя. Це процес в науковій літературі називається "десоціалізація". Якщо точніше, то десоціалізація — процес розпаду або деградації особистості, коли соціалізація стає все більш фрагментарною і втрачає свою складність як багатосторонній соціальний процес або знаходить асоціальну або антисоціальну спрямованість.

У процесі десоціалізації в людини формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає їй змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Десоціалізація відбувається як за умов стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за умов цілеспрямованого формування особистості. Завдяки активності людини її життєвий шлях, відображення нею соціально-психологічної реальності перетворюється в складну двосторонню взаємодію особистості та соціального життя.

Соціально-психологічна реальність, соціально-психологічні явища виникають як відображення різних форм спілкування. Але формування соціально-психологічного типу відбувається насамперед за допомогою власного досвіду спілкування в безпосередніх соціальних контактах, де людина зазнає впливу мікросередовища, а через нього — і макросередовища, його культури, соціальних норм і цінностей.

Джерела сучасної концепції десоціалізації знаходимо в працях А. Бандури, Г. Тарда, Т. Парсонса. Вивчення процесів десоціалізації в наш час зводиться до широкого й вузького розуміння цього поняття. Десоціалізація в широкому розумінні — це визначення походження й формування родової природи людини. Йдеться про історичний процес розвитку людства, філогенез. Десоціалізація у вузькому смислі — це процес залучення людини до соціального життя шляхом активного засвоєння його норм, цінностей та ідеалів. Виходячи із тлумачення соціалізації як результату засвоєння людиною умов соціального життя й активного відтворення нею соціального досвіду, її можна розглядати як типовий та одиничний процеси. Перший визначається соціальними умовами, залежить від класових, етнічних, культурних та інших відмінностей і пов'язаний з формуванням типових для певної спільноти стереотипів поведінки.

Хоч би яка галузь наукового знання досліджувала феномен десоціалізації, в ньому постійно розкривають нові якості, що лише підкреслює багатоаспектність даного поняття, а не означає щораз нове його тлумачення.

Міждисциплінарний підхід до вивчення процесу соціалізації передбачає виокремлення й розмежування в ньому двох взаємопов'язаних напрямів: змістового та функціонального, де перший представлений особистісними надбаннями й утвореннями, а другий характеризує те, як і під дією яких соціально-психологічних механізмів відбувається їх формування.

Т. Парсонс в ролі основного механізму десоціалізації визначає пристосування. Більшість дослідників стверджують, що адаптацію можна розглядати як складову соціалізації і як її механізм. Тому розрізняється два види адаптації — психофізіологічна та соціально-психологічна, що перебувають у взаємозв'язку.

Є взаємозв'язок між поняттями "десоціалізація", "становлення" та "розвиток". Якщо під соціалізацією розуміють процес, у ході якого людська істота з певними біологічними задатками набуває якостей, що необхідні їй для життєдіяльності в суспільстві, то в такому розумінні соціалізація — це процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості. З іншого боку, розвиток особистості, ототожнюючи із десоціалізацією, подають як процес входження людини в нове соціальне середовище та інтеграції в ньому в результаті цього процесу. Звужує поняття десоціалізації обмеження цього процесу певним віковим періодом, наближуючи його до поняття "зростання" [1; с. 132].

Десоціалізація людини розгортається за конкретних умов життєдіяльності індивіда.

Цей процес охоплює всі аспекти прилучення особистості до культури, навчання й виховання, за допомогою яких людина набуває спроможності брати участь у суспільному житті.

Успішній десоціалізації сприяє дія таких чинників, як очікування, зміна поведінки і прагнення відповідати цим очікуванням. Долучаючись до процесу історичної практики, індивід проявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистого життєвого досвіду.

Це процес, в якому перш соціалізована людина повертається частково або повністю до без особистісної форми або втрачає соціально схвалювані особистісні якості. Десоціалізацію може відбуватися у зв'язку з серйозними психічними захворюваннями, а також з втратою можливостей свідомості індивіда та його розумових здібностей до інтеріоризації. Також процес десоціалізаї може затонути людей, що нехтують соціальними цінностями. Десоціалізацію може проявлятися в значній деформації інститутів соціалізації, покликаних виступати трансляторами соціального досвіду, частковою втратою ролі цих інститутів в позитивному вплив на становлення особистості громадянина даного суспільства, невиконанням соціальних норм. На рівні суспільства важко оцінити масштаби цих деформацій соціалізації. Крім того, хоча окремі інститути соціалізації (сім'я, громадські організації і т. д.) можуть піддаватися деградації, це не обов'язково поширюється на всіх індивідів, але значна їх частина так чи інакше буде зазнавати труднощів соціальної адаптації. Поряд з інститутами соціалізації в суспільстві функціонують деструктивні групи як своєрідні інститути десоціалізації, які є носіями норм і цінностей, що відрізняються від домінуючої в суспільстві культури або суперечать їй. Тому вплив на соціалізацію особистості може бути не тільки позитивним, а й негативним залежно від змісту норм і цінностей, прийнятих в групі, в яку входить індивід. Загалом десоціалізація поділяється на два види: легка та сильна.

З легкою десоціалізацією ми досить часто зустрічемося в нашому повсякденному житті. Це звичайні довготривалі захворювання, відпустки, запої, та інші випадки коли людина тимчасово втрачає зв'язок з суспільством. Така десоціалізація не неси сильної загрози особистості, і вона з легкістю може повернутися до звичного життя.

Та в випадку з сильною десоціалізацією все навпаки. Вона має місце у випадках потрапляння людини в екстремальні умови. Саме з такими умовами стикаються ті, хто потрапляє в тюрми, колонії, концентраційні табори, психіатричні лікарні, психоневрологічні інтернати, нарко- і алко- залежні, та воїни збройних сил. Зазвичай за таких умов людина вже не може відновити втрачені цінності, норми та її роль в суспільстві в повному обсязі. Ця проблема залишається і залишатиметься актуальною протягом всього існування людини. Перед нами стоїть складне завдання — я повернути цих людей до звичайного життя в суспільстві.

Джерела

1. Бедь В. В. Юридична психологія / Бедь В. В.: Навч. посіб. — 2-ге вид., доп. і переробл. — К.: МАУП, 2004. — 436 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / О. Ф. Скакун. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Юрій М. Ф. Соціологія в питаннях і відповідях / М. Ф. Юрій: Підручник. — К.: Кондор, 2005 — 288 с.

Н. П. ПАДУН
докторант, МАУП

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗА ЦІЛЯМИ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах, при зростанні обізнаності керівників різних ланок на підприємствах та організаціях та управлінської науки в цілому, велика роль в управлінні надається саме управлінню персоналом. В свою чергу, в рамках ефективних концепцій управління за цілями стає все більш поширеною та вартою детальної уваги. Отже, пропоную розглянути детальніше суть концепції управління за цілями та її реалізацію в системі управління персоналом.

Управління персоналом в якості стержневого об'єкту управління вибирає персонал організації і з різних позицій визначає його участь в трудовій діяльності. Роль людини при цьому може бути розглянута з двох сторін: 1) людина, як ресурс виробничої системи, що є елементом процесу виробництва і управління; 2) людину, як особу зі своїми цінностями, стосунками, цілями, як основний суб'єкт управління. При цьому з позицій теорії систем персонал розглядається як трудовий ресурс економічної системи, і як підсистема, що складається з неповторних осіб зі своїми стосунками соціальної системи.

Різні погляди на людину і його роль в управлінні підприємством послужили основою для формування різних концепцій управління людиною в організації. На думку ряду дослідників, історично виділилися чотири концепції управління людиною у виробництві:

1) управління трудовими ресурсами
2) управління персоналом;
3) управління людськими ресурсами;
4) управління людиною.

Але з розвитком управлінської науки з'явилася концепція управління по цілях, яка охоплює і управління організацією в цілому і управління персоналом. До формування в самостійну концепцію управління по цілях було дуже загальним і маловивченим поняттям, незважаючи на досить часту згадку його в літературі. Це поняття упродовж більше 100 років включалося в предметну область ряду наук: менеджменту, соціології, економіки, психології.

Розгляд кожного з підходів до управління по цілях необхідно розпочати з конкретизації понятійного апарату і дати визначення категоріям "ціль" і "управління".

Найбільш поширено розуміння цілі як планованого результату. Виділимо термін "ціль" в наступному трактуванні: "Ціль — це конкретний стан окремих характеристик організації, досягнення яких є для неї бажаним, і на досягнення яких спрямована її діяльність".

На відміну від категорії "ціль", розбіжностей про суть категорії "управління" нині в літературі практично не існує. Під управлінням прийнято розуміти діяльність, що здійснюється суб'єктом(системою, що управляє) по відношенню до об'єкту управління(керованій системі) з тим, щоб, перетворивши його, забезпечити рух до заданої цілі. При цьому об'єктом управління є не всякий існуючий об'єкт,

а лише той, який включений в управлінську діяльність і піддається відповідним діям.

Виходячи з того, що термін "ціль" використовується в трактуванні поняття "управління", можна припустити, що, якщо будь-яке управління покликане "забезпечити рух до заданої цілі", то всяке управління — і є "управління по цілях". Проте це дуже поверхневий погляд. Тож, розглянемо ще підхід, запропонований в пізніх працях П. Друкера. П. Друкер вводить поняття Management by Objectives (MBO), що переводиться як "управління по цілях" [1, 65–68].

Він відмічає, що організації потрібний деякий загальний принцип управління, який:

1) допоміг би проявити повною мірою індивідуальні зусилля і відповідальність кожного працівника;
2) в той же час дав усім загальний напрям для додатка їх здібностей і зусиль;
3) сприяв гармонізації цілей кожного окремого працівника із спільними цілями організації.

Єдиним, таким, що відповідає усім цим вимогам, П. Друкер називає управління по цілях [3, 36–37]. При цьому він говорить: "В кругах управлінців слово "філософія" зараз вживається з приводу і без. Проте управління по цілях можна назвати "філософією" менеджменту на цілком законних правах" [3, 38–39].

На доказ своєї тези він приводить наступні аргументи:

1) управління по цілях грунтується на концепції менеджменту як такого;
2) воно грунтується на аналізі конкретних потреб менеджменту і перешкод, з якими йому доводиться стикатися;
3) воно грунтується на концепції людської діяльності, поведінці і мотивації;
4) воно гарантує ефективність роботи менеджерів, перетворюючи об'єктивні потреби в особисті цілі.

Управління по цілях найбільш наближене до практичної діяльності і покликане реалізувати досягнення інших наук. Тому рівень розвитку управління по цілях залежить, по-перше, від рівня досягнень інших наук, і, по-друге, від вимог практики. Є і зворотний зв'язок: управління по цілях може прискорити розвиток інших наук, появу нових методів і інструментів управління.

Зокрема, під його впливом, може розвиватися така галузь знань, як управління людськими ресурсами.

Управління по цілях є стратегічним управлінням, і в ході розвитку концепції стратегічного управління були вироблені різні інструменти його реалізації, наприклад, менеджмент загальної якості(TQM), концепція "шість-сигм" і бережливого виробництва, концепція Кайдзен, та інші. Усі вони акцентують увагу на стратегічному управлінні в заломленні до якого-небудь ресурсу(сировина, матеріали, готова продукція, фінанси, основні засоби та ін.), і в меншій мірі торкаються людського ресурсу. Інструментом реалізації управління по цілях з акцентом на людські ресурси, на думку Д. Нортона і Р. Каплана, являється система збалансованих показників (Balanced Scorecard або BSC) [4, 41–42].

Для заломлення концепції управління по цілях, а значить і її теоретичних основ і практичних прийомів до системи управління персоналом необхідно визначити суть найсистемнішого підходу до управління персоналом. Це дозволить не лише простежити прийнятність теоретичних постулатів концепції управління по цілях в управлінні персоналом, але і визначити специфічні принципи такого управління відносно персоналу, виробити методи і механізми його реалізації.

Погодимося з системним підходом до управління персоналом та виділимо три рівні узагальнення цього поняття:

1) система управління персоналом як складну абстрактну освіту зі своєю специфічною структурою, механізмами функціонування і закономірностями розвитку;
2) як сукупність об'єктивно економічних процесів, що протікають соціально, у сфері праці;
3) як освіту, створену суб'єктом управління для досягнення цілей діяльності з урахуванням специфіки організації.

Оскільки управління персоналом є прерогативою служб управління персоналом (СУП), то у рамках реалізації управління по цілях її важливість зростає у зв'язку з розвитком ролі стратегічного партнера керівників вищої ланки.

При впровадженні управління по цілях СУП спочатку повинна провести стратегічний аналіз з урахуванням наступних чинників:

а) прогноз проблем, з якими організація зіткнеться в майбутньому при реалізації управління по цілях, у тому числі у сфері управління персоналом;
б) стратегічне позиціонування компанії, при якому вона буде здатна притягати і утримувати, співробітників, щоб впоратися з майбутніми проблемами;
в) ключові пріоритети в області управління персоналом для досягнення стратегічних цілей.

У рамках реалізації управління по цілях дії СУП можна представити так:

1) визначення тих, що становлять місії, відносяться до персоналу;
2) постановка стратегічних цілей в області управління персоналом;
3) оцінка відповідності політик і процедур управління персоналом вимогам досягнення цілей;
4) розробка детальних планів дій для реалізації змін.

Таким чином, при формуванні правової держави, роль СУП в реалізації управління персоналом по цілях зводиться до визначення стратегічних намірів відносно працівників, позиціонуванню організації як привабливого працедавця, діагностиці системи управління персоналом і розробці процедур по впровадженню і оцінці ефективності управління персоналом по цілях. В даній концепції, що СУП виступає в ролі "інструменту", що об'єднує дії персоналу з наміченими перспективами розвитку, що ведуть до досягнення кінцевої мети.

Джерела

1. Друкер П. Практика менеджмента: Пер. с англ.: — М.: Издательский дом "Вильяме", 2003. — 398 с.
2. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке.: Пер. с англ.: — М.: Издательский дом "Вильяме", 2002. — 296 с.
3. Друкер П. Ф. Управление, нацеленное на результаты: Пер. с англ. — М.: Технол. школа бизнеса, 1994. — 191 с.
4. Каплан Р. С., Нортон Д. П. Організація, що орієнтована на стратегію / Пер. с англ. — М.: ЗАО "Олімп-Бізнес", 2003. — 416 с.

О. С. ПОСОХ
аспірант, ІП МАУП, м. Київ

МЕРЧАНДАЙЗИНГ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯК СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Відомо, що торгівля є одним з найдавніших систем обміну товарами. З моменту її зародження і донині відбуваються постійні зміни в методах і технологіях продажу та здійснюється пошук оптимальних варіантів представлення товару. Велика революція в торгівлі, пов'язана з появою універсальних магазинів та виникнення системи самообслуговування, зумовила потребу в широкому використанні виробниками і торговцями принципів, що отримали назву мерчандайзингу (від англ. merchandising — продаж товару).

В різних країнах мерчандайзинг визначається по різному. Американські дослідники визначають його як планування і контроль маркетингу окремого торговця за часом, місцем, ціною і кількістю товару, що найоптимальніше відповідає маркетинговим завданням бізнесу.

В Україні пропонують визначати мерчандайзинг як комплекс заходів, що здійснюються в роздрібному торговельному середовищі (в місці продажу товару) і спрямовані на стимулювання бажання у споживачів вибрати і придбати пропоновані товари.

Разом з тим з точки зору адміністративного права мерчандайзинг можна визначити як систему організації торгівлі, яка дає можливість більш активно продавати товар та отримувати найвищій прибуток від його продажу

Виокремлюють дві об'єктивні умови, які зумовили виникнення і розвиток мерчандайзингу:

а) зміна у структурі маркетингових комунікацій;

б) еволюція форм і методів торгівлі.

Якщо розглядати зміни у структурі маркетингових комунікацій то слід зазначити, що арсенал інструментів, за допомогою яких можна переконати покупців придбати товар, нагадати їм про нові чи наявні товари, постійно змінюється в процесі розвитку торгівлі. Спеціаліст з мерчандайзингу сьогодні повинен мати знання не тільки з торгівельного права та організації торгівлі, але також з психології, реклами, адміністративного права та інших галузей знань.

Як загальний тренд слід зазначити, що останнім часом покупці менше звертають уваги на рекламні акції та заходи зі стимулювання збуту, але частіше здійснюються спонтанні покупки.

Іншою важливою передумовою широкого застосування мерчандайзингу є певна еволюція організації торгівлі: в більшості супермаркетів створюються системи самообслуговування. Тобто покупець приходить вибирає товар, сам його запаковує, на місці платить за нього з використанням кредитної картки, а роль продавця в даному випадку тільки здійснювати консультаційні послуги.

Різні причини зумовили розвиток та виокремили напрями використання мерчандайзингу, якою для різних учасників ринку передбачено:

- для покупця — створення сприятливих умов для здійснення покупки, полегшення вибору, великий асортимент для вибору та оптимізація часу здійснення покупки і найбільша зручність у її здійсненні;

- для продавця — збільшення обсягу продажу, оптимізація торговельної націнки, збільшення асортименту та якості товарів і обмеження загальних витрат на продаж товарів;
- для виробника — збільшення обсягів виробництва, підвищення якості та формування умов для досягнення максималізації збуту.

Слід визначити основні організаційні аспекти які передбачає мерчандайзинг. До них належать такі:

1) формування широкого асортименту товарів (якщо товару немає в наявності, ніхто його не побачить, але якщо він є в наявності то він повинен бути виставлений і його повинні бачити).

Головне правило, котрого слід при цьому дотримуватись: перед формуванням асортименту потрібно визначити зону зосередження потенційних покупців, визначити профіль магазину, інакше кажучи, його формат, вивчити ринки товарів, на які буде спрямований мерчандайзинг.

Асортимент слід формувати відповідно до поведінки потенційних покупців у цій зоні та запропонованих постачальниками товарів і торговельної стратегії магазину;

2) розміщення товарів у магазині (якщо товар не побачать, його не куплять). Цей вид роботи охоплює такі етапи: визначення торговельного обладнання для представлення товарів; поділ торговельного простору на відділи, в яких продаються різні групи і види товарів; виставлення візуальних одиниць кожного найменування товару (встановлення довжини полиці, яку займе товар, визначення кількості точок тощо);

3) оформлення місця продажу (представлення товару у вигідному ракурсі). Цей вид робіт передбачає: рекламування товару (товар має сам себе представляти, тому розміщувати його слід на найвидніших місцях полиць і стелажів); розміщення реклами та інформації на місці продажу;

4) управління рентабельністю продажу (товар ніхто не купить, якщо він відсутній). Вказана функція базується на: управлінні запасами; забезпеченні рівня рентабельності щодо вкладень у товари, представлені в торговому залі; обслуговуванні" товару в торговому просторі.

Всі вище перераховані види робіт становлять зміст мерчандайзингу.

Є. О. САВЧЕНКО
докторант, МАУП

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Україна за технологічним рівнем і темпами інноваційного розвитку значно відстає від світових країн-лідерів. Реалізація інноваційної моделі розвитку здатна скоротити технологічне відставання за рахунок використання вітчизняного та світового науково-технічного й освітнього потенціалу і забезпечити прийнятний рівень конкурентоспроможності економіки України для її безболісної інтеграції в глобальний економічний простір на засадах, які відповідають національним інтересам. Тому потрібні радикальні зміни науково-інноваційної політики, орієнтовані на здобуття нових знань, розробку нових технологій, комерціалізацію інновацій і технологічну реструктуризацію всієї економіки.

На стан створення наукомісткої продукції впливає ситуація у сфері охорони інтелектуальної власності. Від ефективної системи охорони інтелектуальної власності залежить міцність інноваційної моделі розвитку України. Серед охоронних документів на права інтелектуальної власності найбільш розповсюдженими є патенти на винаходи. Патентно-ліцензійна діяльність охоплює в основному сектори споживчого попиту, в той час як на високотехнологічні сектори, що мають становити стрижень інноваційної діяльності, практично не поширюється. З загального обсягу ліцензійних договорів 32,0 % належать підприємствам з виробництва харчових продуктів і напоїв, 35,9 % — організаціям сільського господарства, 11,5 % — науковим організаціям. У 2006 р. було видано лише п'ять патентів на винаходи в сфері електроніки, що становить 0,003 % від загальної кількості правових охоронних документів [1]. У промислово розвинених країнах 80–95 % приросту ВВП припадає на частку патентів, "ноу-хау". Сьогодні в світі діють понад 4 млн. патентів і винаходів, а прибутки від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти становлять понад 100 млрд. дол. США [2].

Пасивність у сфері надання дозволу на використання об'єктів інтелектуальної власності зумовлена високим рівнем тінізації економіки. Оскільки інтелектуальний продукт є найвразливішим та найкоштовнішим об'єктом для крадіжок, то він потребує максимального законодавчого захисту. Спеціалісти вважають, що тільки правовими актами інтелектуальну власність захистити не можна, тому що "тіньова" економіка діє за межами правового поля. Необхідно запровадити дієвий механізм дотримання законів у цій сфері, сформувати ефективну систему охорони об'єктів права інтелектуальної власності, створити та забезпечити підтримкою загальний банк даних винаходів з регіональними філіями для полегшення пошуку необхідних для господарюючих суб'єктів нововведень; здійснити розбудову інноваційної інфраструктури, яка б забезпечила просування національної інноваційної продукції на світовий ринок.

Несформованість конкурентного середовища і поширення монопольних тенденцій на ринках України призводить до слабкої мотивації господарюючих суб'єктів до впровадження нових технологічних процесів і освоєння виробництва нових видів

продукції. Світовий досвід науково-технічного розвитку підтверджує той факт, що негативним чинником, який стримує науково-технічний прогресс, є низька заробітна плата. Застосування досягнень НТП вмотивоване, коли витрати на впровадження інновацій нижчі від зекономленої заробітної плати.

На початковому етапі формування ринкових відносин в Україні господарюючі суб'єкти надавали перевагу ціновим методам конкуренції за рахунок дешевої заробітної плати і сировини. Поки цей ресурс конкурентоспроможності не вичерпано, спостерігається низька вмотивованість до фінансування науково-технічних розробок. Зусилля державної інноваційної політики мають бути спрямовані на формування конкурентного середовища з метою стимулювання господарюючих суб'єктів до підвищення продуктивності праці, впровадження інноваційних продуктів, технічних розробок і технологій у виробництво. Суттєву роль тут відіграє економічна політика держави, яка за допомогою податкових важелів, системи санкцій, винятків, податкових і амортизаційних пільг стимулює впровадження нових технологій у виробництво та сприяє оновленню основного капіталу. З огляду на світовий досвід державного сприяння інноваційній діяльності, поширеним стимулом є надання податкових знижок, податкових кредитів, податкових канікул та амортизаційних пільг. Податкові вилучення можуть розраховуватись як відсоток від підтвердженого зростання витрат на наукові дослідження і сплачуватися готівкою або бути мобілізованими під гарантію держави для отримання позик у кредитних установах.

Ефективна реалізація інноваційного потенціалу передбачає формування розвиненої мережі об'єктів організаційно-технічної інфраструктури, яка здатна забезпечувати інноваційну діяльність на всіх етапах — від розробки нової ідеї до впровадження інноваційного продукту в масове виробництво. Основними елементами організаційно-технічної інфраструктури інноваційної діяльності є об'єкти загальної ринкової інфраструктури, що надають фінансово-кредитні, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні послуги тощо, і специфічні об'єкти інноваційної інфраструктури (технопарки, технополіси, інноваційні центри, інкубатори, консалтингові фірми), діяльність яких спрямовано на створення режиму найбільшого сприяння ефективній комерціалізації результатів інноваційної діяльності. Розбудова об'єктів інноваційної інфраструктури має за мету формування максимально сприятливих умов для розвитку наукомісткого виробництва, мінімізації часового розриву між науковою ідеєю та її матеріалізацією в масовому виробництві, нейтралізацію ризиків венчурного виробництва.

Ефективно функціонуючим елементом інноваційної інфраструктури в Україні є технопарки, які об'єднують потенціал університетів і науково-дослідних структур. Останнім часом технопарками виробляється 20 % інноваційної продукції. Розбудова інноваційних структур інших типів (інноваційних бірж, маркетингових, інжинірингових, консультативних і венчурних фірм тощо) знаходиться в Україні в зародковому стані і визначає необхідність стимулювання їх створення на державному та регіональному рівнях.

Для розвитку інноваційної діяльності на регіональному рівні, підтримки малого і середнього бізнесу доцільно створювати регіональні науково-промислові комплекси, інноваційні центри-інкубатори та інші форми альянсу "наука–виробництво". Розвиток цих інноваційних структур потребує державної підтримки через цільове фінансування. Основними результатами діяльності вищезазначених структур має стати впровадження інноваційних технологій і створення інноваційної продукції, що є запорукою прискореного технологічного розвитку економіки України, її конкурентоспроможності та успішної інтеграції у світовий економічний простір.

Як правило, інноваційну модель розвитку обирають країни, які володіють високорозвиненим науковим потенціалом (Ізраїль, США, Фінляндія, Франція, Швеція, Швейцарія, Японія). Україна, виходячи з більшості наведених ознак, до таких країн не належить. Проте світова практика засвідчує можливість інноваційного розвитку за двома сценаріями.

Перший сценарій розвитку — як інноваційна модель індустріального суспільства — реалізується через збалансований розвиток фундаментальної і прикладної науки, освіти і наукомісткої промисловості і використовується розвиненими країнами, які знаходяться на постіндустріальному та інформаційному етапі розвитку (країни ЄС, США). Для суспільного устрою цих країни характерними є стабільна законодавчо-нормативна база, розвиненість конкурентних відносин і високий технологічний рівень суб'єктів господарювання.

Другий сценарій розвитку ґрунтується на прикладних дослідженнях, освіті та наукомістких галузях промисловості при значній ролі важелів державної політики. Досвід інноваційного розвитку Японії, Німеччини та Китаю свідчить про можливість застосування інноваційного розвитку індустріального суспільства за сценарієм "технологічного прориву", під яким слід розуміти пріоритетний розвиток високотехнологічних галузей національної економіки, зокрема аерокосмічної, комп'ютерної, фармацевтичної, машинобудування, що дасть можливість реалізації не наздоганяльного, а випереджального розвитку [3]. На основі синтезованого впливу ринкових і державних важелів, використовуючи наявні конкурентні переваги, Україна може реалізувати стратегію інноваційного розвитку.

Реалізація інноваційної моделі розвитку в Україні потребує масштабного впровадження у виробництво науково-технічних досягнень, структурної перебудови економіки на користь високотехнологічних галузей, стимулювання виробництва і експорту конкурентоспроможної на світовому ринку наукомісткої продукції з високим рівнем доданої вартості, впровадження у виробництво ресурсозберігаючих, екологобезпечних технологій та запобіганні імпорту застарілих технологій.

З огляду на стан інноваційного потенціалу, траєкторія розвитку національної економіки ґрунтується на інтенсивному використанні традиційних факторів виробництва і не відповідає світовим тенденціям, тому що інноваційна детермінанта становить незначну частку. Кардинальні зміни в економічній політиці держави мають містити комплекс заходів як загального макроекономічного характеру, так і безпосередньо спрямованих на формування і запровадження інноваційної моделі розвитку, визначення особливостей національної інноваційної системи та чинників підвищення інноваційного потенціалу економіки України.

Джерела

1. Луссе А. В. Макроэкономическое равновесие и устойчивость экономического развития. — СПб.: СПбГУЭФ, 1998. — 110 с.
2. Паладій М. Інноваційний шлях розвитку українського суспільства потребує нової економічної стратегії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // patent. km. ua
3. Сіденко С. Соціально-економічний вимір сучасної глобалізації // Міжнародна економічна політика. — 2004. — № 1. — С. 85–88.

С. А. ТАРАСОВ
докторант, МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток сучасної науки міжнародних відносин дедалі більше змушує науковців та фахівців-експертів розробляти нові теоретико-методологічні моделі опису тих процесів, що наразі мають визначальний вплив як на систему міжнародних відносин, так і на таку її важливу сферу як міжнародна співпраця. Водночас, вживаючи поняття "міжнародна співпраця", мається на увазі те, що цей процес також набуває чітко виражених міжнародно-правових та міжнародно-політичних форм, які можуть бути описані загальним поняттям міжнародної інтеграції. У цьому сенсі, особливого значення для науки міжнародних відносин набуває системний аналіз міжнародних відносин в контексті такого специфічного, і одночасно гранично важливого для системи міжнародних відносин, процесу, як міжнародна інтеграція.

Разом з тим, вказуючи на наукову значущість подібного дослідження, слід вказати й на ті причини, які істотно актуалізують дану тему для науки міжнародних відносин. В цьому плані необхідно вказати на наступні, принципові, з нашого погляду, аспекти. По-перше, серед тенденцій, що впливають на сучасну структуру міжнародних відносин, називаються такі, як демократизація; посилення взаємозалежності; зміна характеру погроз світу; демілітаризація планети, утворення деякого глобального економічного організму; інтеграційні процеси. Водночас, серед усього різноманіття зазначених тенденцій можна виділити дві найсуттєвіші, якими є, з одного боку — розвиток процесів міжнародної інтеграції, що виявляються насамперед у розмиванні міждержавних кордонів, та збільшення кількості різних акторів на світовій сцені і зміна їхнього характеру — з іншого боку. З огляду на це, стає актуальною і важливою не просто констатація самого факту трансформації міжнародних відносин, але виявлення загальних закономірностей розвитку цієї системи під впливом такого фактору як міжнародна інтеграція. По-друге, суб'єктивний аспект глобалізації доволі часто реалізується у сучасних міжнародних відносинах здебільшого через стратегію і тактику поведінки акторів процесу для досягнення своїх інтересів поза залежністю від інтересів інших учасників. Однак, об'єктивний аспект цих процесів, практично завжди представляє інтегральний результат загальних зусиль, що, як правило, відрізняється від суб'єктивних устремлінь, але пов'язаний з ними характером траєкторії досягнення мети. Очевидно, що у таких умовах суттєво трансформується уся система міжнародної співпраці, оскільки під впливом загальних інтеграційних тенденцій, практично унеможливлюється будь-яке вирішення глобальних або навіть регіональних проблем виключно зусиллями тієї чи іншої конкретно взятої держави. Таким чином, міжнародна інтеграція стає не лише засобом розв'язання тих чи інших міжнародних проблем, але й перетворюється на загальну тенденцію розвитку усієї системи міжнародних відносин. Що, звісно, підвищує актуальність науково-теоретичного осмислення даної тенденції. По-третє, не можна не відмітити того, що нині еволюцію

міжнародної політики характеризують пов'язані одна з одною тенденції до глобального регулювання й формування глобального громадянського суспільства. Розвиток глобалізації сприяє створенню політичних мереж, що поєднують державні інститути, громадянські суспільства й різноманітні бізнес-структури. Таким чином, процес міжнародної інтеграції зачіпає не тільки міждержавний рівень (як це усталено вважалось в класичних теоріях міжнародних відносин), але й той рівень, який у сучасній науці міжнародних відносин прийнято характеризувати як "загальногромадянський" рівень міжнародної співпраці. Все вищезазначене засвідчує як про наукову значущість, так і про теоретичну та практичну актуальність дослідження розвитку міжнародних відносин в контексті процесі міжнародної інтеграції.

Наразі практично усі без виключення європейські та американські теоретики та експерти визнають, що із закінченням "холодної війни" загроза глобальних і міжрегіональних збройних зіткнень істотно знизилася. Однак, при цьому конфліктність і політико-військова нестабільність у світі не стільки зменшилися, скільки перемістилися з глобального на регіональний рівень. Характерною рисою в розвитку міжнародних відносин наприкінці минулого століття стала стійка тенденція до закріплення лідируючої ролі США як провідної світової держави. На передній план поряд із проблемами глобальної безпеки (поширення озброєнь, забезпеченість енергетичними ресурсами, екологічна й демографічна ситуації) висуваються завдання адекватної відповіді на виклики, які диктуються поширенням у світі нових типів конфліктів. Особливо гостро постали проблеми регулювання численних вогнищ регіональної напруженості, організації міжнародних зусиль із запобігання й вирішення локальних конфліктів і пошуку нових засобів підтримки регіональної стабільності. З небувалим зростанням процесів глобальної взаємозалежності в останні десятиліття XX ст. просторово-географічний детермінізм геополітики поступово вичерпує себе. Одним з найбільш перспективних напрямків модернізації й перегляду класичної геополітики стала геоекономіка**,** прихильники якої (Л. Туроу, Е. Літтуак, Е. Капштейн та інші) багато в чому зуміли вловити вектор зміни світового геостратегічного розкладу.

В основі сучасної геоекономіки лежить теза про різке збільшення питомої ваги економічних факторів у всіх аспектах міжнародного життя. Далекий від оптимістичного настрій більшості авторів цієї групи знайшов своє крайнє вираження в різноманітних теоріях "круговороту насильства" (З. Бжезінський), "загальної анархії" та "глобального хаосу" (Р. Каплан) тощо. Основою цих концепцій стала оцінка постбіполярної епохи як хронічно нестабільного світу, головними характеристиками якого є політична напруженість, націоналізм і поширення сучасних видів озброєння. Цим теоріям співзвучні ідеї американського футуролога Е. Тоффлера, висунуті в концепції "третьої хвилі", що припускає співіснування (суперництво) трьох суперцивілізацій ("хвиль") — аграрної, індустріальної й постіндустріальної. На думку Е. Тоффлера, в світі збереглося біля двох десятків регіональних держав, що володіють конвенціональними можливостями "другої хвилі" і намагаються одержати доступ до військової технології "третьої хвилі" [1, 32]. До ідей Е. Тоффлера близькою є концепція "трьох поясів", що є одним з різновидів теорії кільцеподібної будови світової системи. З крахом біполярної моделі в центрі світової системи залишається ядро найбільш розвинених країн. "Третій світ" поступово розпадається на групу вибухонебезпечних конфліктних регіонів — "третій пояс" (зовнішнє кільце з відносно молодих держав, які найбільше відстали в своєму розвитку, і держав, що зберігають деякий рівень неміцної стабільності) і "другий пояс" (своєрідний прошарок, що становлять колишні соціалістичні країни Східної Європи, республіки колишнього

СРСР й "нові індустріальні країни"). Це вимагає від провідних країн Заходу радикальної перебудови механізму регіонального й глобального втручання.

В цьому ряду особливої уваги заслуговують роботи професора А. Ташки — автора досить оригінальної концепції комбінованої структури, відповідно до якої постбіполярний світ є тришаровою сферою, всі три шари якої взаємопроектуються. Ця взаємодія визначає фактичне положення учасників міжнародної системи стосовно один одного. Світ, таким чином, одночасно є одно-, три-, і п'ятиполярним: одно — тому що США мають абсолютну сукупну перевагу над всіма іншими країнами; три — тому що в світі існують три економічних полюси-держави (США, Японія, ФРН): п'яти — в організаційно-політичному відношенні. Остання теза є принципово новою для теорії міжнародних відносин, тому що вперше чітко фіксує картину світу, п'ять полюсів якого становлять п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН, що мають великий досвід участі в управлінні світовою політикою й можливості для участі в світосистемному регулюванні. Більше прикладний характер має висунута відомим академічним неореалістом післявоєнного періоду, С. Хантінгтоном ідея "зіткнення цивілізацій". Слід зазначити, що хоча в методологічному плані С. Хантінгтон дотримується традиційного соціокультурного тлумачення поняття "цивілізації" як найвищого рівня культурної самоідентифікації людини, для американської науки його ідеї є певним проривом у плані відходу від західноцентристського бачення світу. На думку Хантінгтона, західним країнам варто враховувати, що саме "зіткнення цивілізацій" стане домінуючим фактором світової політики, а лінії міжцивілізаційних розламів — зонами сучасних регіональних конфліктів.

Цікаво, що такі ж імперативи характерні й для глобалістського підходу, що сформувався по мірі об'єднання досліджень світових проблем (world studies) і глобального моделювання з екологічними, гуманітарними й антропологічними дисциплінами. Видну роль у формуванні сучасного глобалістського підходу відіграли також концепції, висунуті в рамках глобальної культурології (М. Фезерстоун) і соціології міжнародних відносин, а також цивілізаційні дослідження. На цьому тлі особливої уваги заслуговують праці американського соціолога Р. Робертсона з сучасної теорії глобалізації. Певного розвитку проблематика міжнародних відносин набула у роботах російських дослідників. Вивченням загальних проблем методології і соціології міжнародних відносин, дослідженням механізму міжнародно-правового регулювання, виявлення основних тенденцій розвитку світової політики та міжнародних відносин займалися провідні сучасні російські фахівці та експерти.

Поступової вагомості у сфері вивчення теоретичних аспектів міжнародних відносин набувають дослідження українських вчених. Зважаючи на особливості формування та розвитку української держави, основна проблематика досліджень українських політологів пов'язана з питаннями структурування сучасної системи міжнародних відносин та місця у ній України, а також різноманітними аспектами міжнародної та регіональної безпеки. Наприкінці 1990-х — на початку XXI ст. жваві теоретичні дискусії розгорнулися з проблем системності й системного "зрушення" в міжнародних відносинах у цілому й розпаду біполярної системи, зокрема, а також з питання про характер сучасного періоду в розвитку міжнародних відносин. Поки серед порвідних дослідників існує консенсус лише щодо того, що біполярної моделі міжнародних відносин більше не існує [2, 13]. Версії щодо характеру постбіполярної епохи досить різноманітні, однак більшість з них все-таки висувається в рамках полярного бачення світу. Серед російських учених-міжнародників переважає підтримка ідеї настання ери багатополярності/поліцентризму, для якої характерна зразкова порівнянність сукупного потенціалу одночасно декількох держав, жодна з яких не

має явно вираженої переваги над іншими. В рамках цього напрямку працюють більшість фахівців в сфері стратегічного (А. Арбатов, С. Рогов), геополітичного (Е. Поздняков, К. Гаджиєв, К. Сорокін) і цивілізаційного (О. Богатуров) аналізу. Однією з важливих ознак міжнародної політики на сучасному етапі є ерозія державного суверенітету, що відбувається внаслідок зростаючої "проникності" міждержавних кордонів і ослаблення традиційних функцій держави (особливо в сфері безпеки й соціального захисту). Зростання впливу нових суб'єктів формує нову ситуацію. Держава делегує частина свого суверенітету "наверх" (до спільноти інтеграційних об'єднань або міжнародних організацій) або "донизу" (внутрішньодержавним регіонам або міжрегіональним об'єднанням). При цьому держава часто не в змозі досягати своїх цілей без підтримки інститутів міжнародного співробітництва. Тенденція трансформації владних відносин у міжнародній політиці пов'язана зі зміною критеріїв влади й сили. В цьому зв'язку все частіше використовується поняття "power shift", що означає перерозподіл сили у взаємодії міжнародних акторів, переміщення суперництва між ними з військової сфери в сфери економіки, фінансів, культурної привабливості, впливу й авторитету в міжнародних інститутах, у тому числі й НДО. Дж. Най називає ці невоєнні аспекти політики "м'якою владою" (soft power) [3, 108]. В цілому, феномен "power shift" залишає міждержавній системі менше засобів ефективного впливу на процеси, що відбуваються. Наріжні поняття, на яких грунтувалися історичні типи міжнародного порядку — безпека, територіальна недоторканність, державний суверенітет, лояльність влади — набувають нового значення. Все це нерідко інтерпретується як криза держави.

Нарешті, еволюцію міжнародної політики характеризують пов'язані один з одним тенденції до глобального регулювання й формування глобального громадянського суспільства. Розвиток глобалізації сприяє створенню політичних мереж, що поєднують державні інститути, громадянські суспільства й різноманітні бізнес-структури [4]. В позитивному плані ці зміни відображаються в метафорі "великого села" — виникнення всесвітньої економіки, загальної культури, універсальних цінностей... і єдиної ідентичності. В негативному — популярна метафора "одного човна", що пояснює єдність інтересів людства наявністю спільних загроз [5]. Це дає нові імпульси для структурованої світової політики. Формується всесвітнє "управління без уряду" або, в іншій інтерпретації "global governance", у якому бере участь безліч різноманітних акторів, що сприяє виникненню глобального громадянського суспільства. Розпад біполярної системи й фрагментація міжнародних відносин на тлі небувалих досягнень науково-технічного прогресу й поширення нових технологій сприяли різкому зростанню соціалізації міжнародного життя в останні десятиліття. Ніколи ще роль внутрішньополітичних факторів у міжнародному житті не була настільки значною, а взаємозв'язок і взаємовплив внутрішньої й зовнішньої політики держав — настільки очевидними. У зв'язку з цим більш нагально постає необхідність збагачення теорії міжнародних відносин соціологічним підходом [6, 384]. Саме в цій сфері намітилася тенденція до зростання ролі західноєвропейської й азіатської науки, хоча у вивченні інших теоретичних проблем міжнародних відносин продовжують переважати англомовні й, насамперед, американські автори. На відміну від попередніх етапів розвитку теорії міжнародних відносин, для сучасного періоду характерний процес встановлення відносної рівноправності різних наукових шкіл і підходів у цій області [7, 116]. Така ситуація, яка склалася в сфері вивчення міжнародних відносин ще наприкінці XX ст., є додатковим свідченням перехідного характеру сучасного етапу їх розвитку.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження основних тенденцій розвитку міжнародних відносин в контексті процесів міжнародної інтеграції,

можемо зробити наступні висновки. По-перше, проблематика регулювання міжнародних відносин загалом знайшла відображення у теоретико-методологічних підходах провідних шкіл міжнародних відносин та міжнародного права. Аналіз стану дослідження проблеми політичних аспектів правового регулювання міжнародних відносин на сучасному етапі вказує на те, що загалом сформоване суттєве підґрунтя на основі використання значного теоретико-методологічного доробку західної політичної думки. По-друге, процеси глобалізації та зростання рівня інтегрованості міжнародної системи сприяли розвитку концепцій глобального управління та зростання ролі міжнародного права в якості регуляторного інструменту міжнародних відносин. Отже, існуюча теоретична і концептуальна база в цілому створює можливості для глибокого і всебічного вивчення проблеми. Водночас існуючі дослідження не відображають всієї повноти сутності міжнародних процесів на рубежі XX–XXI століть, пов'язаних із появою нових загроз і викликів. По-третє, роль національної держави за умов глобалізації зазнає кардинальні зміни — вона не тільки зберігається у колишньому значенні, але і зростає в рамках становлення нового світового порядку. Ознакою останнього є серйозне переосмислення державами ролі та значення офіційних міжнародних організацій, які мають високий правовий статус і міжнародний авторитет.

Джерела

1. Лебедева М. М. Мировая политика / М. Лебедева. — М.: Аспект Пресс, 2007. — 365 с.
2. Камінський Є. Міжнародна безпека у XXI столітті: загальний прогноз // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць / Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України; Редкол.: Л. О. Лещенко (гол. ред.) та ін. Вип. 15. — К., 2001. — С. 3–15.
3. Лебедева М. М. Предметное поле и предметные поля мировой политики / М. М. Лебедева // Международные процессы. 2004. — Т. 2. — Ч. 2. — С. 97–108.
4. Шепелєв М. А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку. Монографія / М. А. Шепелєв. — К.: Генеза, 2004. — 512 с.
5. Цыганков П. А. Мировая политика: как уловить понятие? / П. А. Цыганков // Международные процессы. — 2005. — № 3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. lib. socio. msu. ru/l/library?ecec7
6. Coleman W., Porter T. International institutions, globalisation and democracy: assessing the challenges / W. Coleman, T. Porter // Global Society. — 2000. Vol. 14. № 3. — P. 377–385.
7. Лаврук Т. П. До питання про політичні передумови становлення і розвитку міжнародно-правових механізмів та інститутів / Т. П. Лаврук // Буковинський журнал. — 2008. — № 1. — С. 108–117.

А. М. ТЕРЕЩЕНКОВ
докторант, МАУП

ПРО ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Міграційні трудові процеси у сучасному світі інтенсифікуються з кожним оком. У сфері регламентації трудових міграційних процесів явищем глобалізації обумовлене постійне разширення іституційного співробітництва і відповідно укладання більшості міжнароднх угод з питань трудової міграції, зокрема під егідою інтегративних міжнароднх організацій. У світовому масштабі провідну роль у регулюванні питань міжнародної трудової міграції відіграє ООН, зокрема її спеціалізований орган -Міжнародна організація праці (МОП), яка на підставі міжнародних Конвенцій регулює всю сукупність прав трудящих-мігрантів.

Україна, значна частин громадян якої сьогодні працює за кордоном, теж розвиває і постійно вдосконалює згідно міжнародним вимогам та стандартам своє національне законодавство у сфері трудової міграції.

Як відомо, законодавством України регламентується трудова діяльність різних категорій працездатного населення, яке мешкає на її території. Як окрема категорія виділяються й іноземці громадяни інших країн, які тимчасово перебувають в Україні і виконують трудові функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місій. Так, іноземні громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, згідно із Законом України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", користуються в нашій державі національним режимом щодо працевлаштування і трудової діяльності. Щодо іноземних громадян і осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, то на цю категорію фізичних осіб поширюється законодавство України про зайнятість, якщо не передбачено іншого.

Іноземні громадяни, зокрема, мають право займатися в Україні інвестиційною, зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності.

Щодо іноземців, що перебувають в Україні тимчасово, то вони наділені правом працювати: як за контрактом, укладеним відповідно до одержаного дозволу, так і за контрактом, укладеним між суб'єктами господарської діяльності України та суб'єктами господарської діяльності іноземної держави.

Крім того, іноземці можуть перебувати в Україні у відрядженнях, працювати в змішаних товариствах, посольствах, консульствах, представництвах тощо. Натомість, ті іноземці, які перебувають в Україні тимчасово у приватних справах, не мають права займатися трудовою діяльністю.

До того ж є перелік видів трудової діяльності, щодо яких іноземці не можуть залучатися, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

У той же час, згідно із Законом України "Про пенсійне забезпечення" від 5 листопада 1991 р. іноземні громадяни, що проживають в Україні, набувають право на пенсію нарівні з громадянами України, на умовах, передбачених законодавством або міждержавними угодами (ст. 1).

Як наголошується у ст. 8 Кодексу законів про працю України, трудові правовідносини іноземних громадян, працюючих на підприємствах, в установах, організаціях України, врегульовані Законом України "Про міжнародне приватне право".

Трудові відносини, правовий режим та соціальний захист щодо діяльності громадян тих чи інших країн на території України встановлюються також двосторонніми та багатостороннім угодами України про правову допомогу. Наприклад, такі угоди є між Україною та Білорусією, Україною та Польщею та деякими іншими країнами.

Так, наприклад, Конвенцією між Урядом України та Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень 1993 р. регулюються питання оподаткування загальної суми заробітної плати, директорського гонорару, пенсій (ренти) і т. д.

В разі відсутності зазначених міжнародних договорів, правовий статус сторін, за загальновизнаними міжнародними правилами, визначається за законодавством місця виконання працівником роботи. При виконанні роботи на території однієї держави, а головного підприємства працедавця — на території іншої, правовий статус працюючої особи регулюється законодавством держави, де перебуває головне підприємство.

Для здійснення підприємницької діяльності український роботодавець має право укладати з іноземними громадянами договори (контракти) про використання їх праці. З укладенням трудового договору підприємець зобов'язаний забезпечити іноземцеві умови та охорону праці, її оплату не нижче за встановлений в Україні мінімальний рівень, а також інші соціальні гарантії, в т. ч. соціальне й медичне страхування та соціальне забезпечення відповідно до чинного законодавства України. В разі втрати працездатності підприємець забезпечує потерпілому іноземцеві відшкодування витрат у випадках і в порядку, що передбачені чинним законодавством України.

На території України роботодавці мають право на використання праці іноземців на умовах трудового договору лише за наявності виданого роботодавцю державною службою зайнятості дозволу на використання праці іноземців, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Праця за контрактом виконується відповідно до отриманого іноземцем дозволу. Ст. 8 Закону України "Про зайнятість населення" покладає на уряд повноваження щодо встановлення порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців. Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 322 від 8 квітня 2009 р. встановлено Порядок видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства.

Цей Порядок визначає правові підстави, умови і процедуру працевлаштування певних категорій осіб в Україні. Зокрема, дія цього Порядку поширюється на іноземців, що направлені іноземними суб'єктами господарювання в Україну для виконання певного обсягу робіт або надання послуг на основі договорів (контрактів), укладених між українськими та іноземними суб'єктами господарювання, та іноземців, які виконують трудові функції у секторі послуг відповідно із Протоколом про вступ України до СОТ (Женева, 5 лютого 2008 р.) (стаття II Генеральної угоди про торгівлю послугами), за якими певна категорія послуг здійснюється іноземними громадянами без комерційної присутності в Україні".

Роботодавці, які не мають дозволу на використання праці іноземців, але залучають їх до роботи, несуть за українським законодавством адміністративну відповідальність.

Роботодавець право на тимчасове використання праці іноземця на конкретному робочому місці або на певній посаді набуває на підставі дозволу, який видається ро-

ботодавцеві у разі відсутності в у регіоні його діяльності працівників, що можуть фахово виконувати відповідні роботи, або за наявності достатніх обґрунтувань доцільності використання праці іноземця, якщо інше не передбачене міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Вбачається, що існуюча на сьогодні система правового забезпечення праці іноземців в Україні досить громіздка і не враховує належним чином існуючих європейських стандартів регулювання правовідносин у цій сфері.

Тому, на наш погляд, є доцільним розробити і прийняти спеціальний закон "Про правове врегулювання праці трудових мігрантів", визначивши у ньому чітко статус трудових мігрантів і суттєво спростивши порядок оформлення праці фахівців, особливо тих, що можуть бути задіяні у сфері виробництва, у сфері охорони здоров'я та науки.

О. В. ТИЩЕНКО
асистент кафедри інформаційних систем в економіці,
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах переходу України на європейські стандарти, актуальною стає проблема організації ефективного функціонування системи управління державними фінансами (СУДФ), забезпечення стабільності національної бюджетної системи. Стан державних фінансів України відображає загальноекономічну та соціальну ситуацію в країні. Сучасна СУДФ функціонує в умовах високої складності, невизначеності і динамічності навколишнього соціально-економічного середовища. Тому одним із пріоритетних завдань структурних реформ, що здійснюються в Україні, є удосконалення системи управління державними фінансами як ключового інструменту забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку.

Головне завдання сучасного етапу розвитку СУДФ полягає у побудові якісно нової інтегрованої системи, здатної забезпечити формування та реалізацію узгодженої державної податково-бюджетної та макроекономічної політики, підтримувати та координувати дії її учасників, бути ефективним інструментом соціально-економічного розвитку України та підвищення соціальних стандартів життя у державі, забезпечити економічну та фінансову стабільність у країні.

Хмарні обчислення займають одне з провідних місць у переліку сучасних інформаційних технологічних пріоритетів побудови інформаційного суспільства в Україні поряд з віртуалізацією, бізнес-аналітикою і мобільними рішеннями [1].

Перенесення електронної інформаційної взаємодії у хмару дозволяє залучати до неї широке коло користувачів з відносно невеликими матеріальними затратами. При цьому відсутність контакту з чиновником підвищує ефективність і прозорість взаємодії держави з громадянами, знижує ймовірність корупції, а Інтернет-технології забезпечують вищу ефективність і оперативність відповідного документообігу. Тому можна з впевненістю сказати, що хмарні технології є однією з основних технологічних баз для сучасної ефективної організації електронної інформаційної взаємодії державних фінансових органів.

Сучасні роботи на вказану тематику основну увагу приділяють технічним проблемам моделювання хмарних обчислень [2, 3] або загальнометодологічним питанням в рамках формування електронного уряду [4]. Тому важливими є дослідження прикладних застосувань хмарних технологій.

Хмарні обчислення — це модель реалізації повсюдного і зручного мережевого доступу в міру необхідності до загального пулу конфігурованих обчислювальних ресурсів (наприклад, мереж, серверів, систем зберігання, додатків і сервісів), які можуть бути швидко надані і виділені з мінімальними зусиллями в управлінні і необхідністю взаємодії з провайдером послуг (сервіс-провайдером) [5].

Комфорт і зручність користування хмарними обчисленнями забезпечується відповідною кастомізацією (індивідуалізацією) та універсальністю пристроїв, що підключаються. Багато хмарних додатків пропонують привілейованим користувачам

підвищену пропускну здатність, додатковий дисковий простір та інші переваги в порівнянні з тими, хто не має доступу до преміальних послуг.

Обґрунтуємо доцільність застосування хмарних технологій в системі управління державними фінансами. За своєю суттю усі сервіси електронного уряду є хмарними [6]. Коли користувач входить у свій особистий кабінет на єдиному порталі держпослуг, то йому, крім Інтернет-браузера, ніяке додаткове програмне забезпечення встановлювати на свій комп'ютер не треба. Якщо говорити про міжвідомчому електронну взаємодію, то усі відомчі системи взаємодіють і обмінюються інформацією один одним з використанням веб-сервісів. Більшість цих систем також не вимагають інсталяції на робочому місці додаткового програмного забезпечення, бо функціонують на основі Інтернет-браузера.

Новий якісний рівень могли би забезпечити хмарні технології при організації інформаційної взаємодії державних органів з органами місцевого самоврядування. Так, наприклад, згідно з Бюджетним кодексом місцеві фінансові органи здійснюють функції зі складання та виконання місцевих бюджетів, контролю за витратами коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Це зумовлює великий потік документів між відповідними фінуправліннями і місцевими органами самоврядування.

Фірмою "Неоком XXI" розроблено аналітично-інформаційні системи "Місцеві бюджети рівня міста, району 2006" (далі — АІС МБ) та АІС "Місцеві бюджети рівня села, селища", які призначені для автоматизації робіт, пов'язаних з плануванням бюджету, фінансовими ресурсами, напрямами витрат, звітністю тощо (http://gft.kiev.ua/ias). Проте вони лише частково полегшують вказану взаємодію.

Серед основних проблем користувачів даних систем (працівників райдержадміністрацій, міських та сільських рад тощо) можна назвати низький рівень їх комп'ютерної грамотності, відсутність на місцях відповідних ІТ- спеціалістів, необхідність особисто передавати сформовану в системі інформацію відповідним фінансовим органам тощо. Виходом з даної ситуації є створення в областях центрів обробки даних (ЦОД), які засобами хмарних технологій дозволяли б формувати і передавати необхідні документи.

Однією з перешкод для широкомасштабного застосування моделі хмарних обчислень також є недостатність нормативно-правового регулювання. Діючі нормативні документи у сфері ІТ технологій орієнтовані на те, що споживач послуг інформаційної системи є також її оператором. Стандарти не враховують наявності постачальника послуг хмарних обчислень, а також спільного використання його інфраструктури безліччю споживачів.

Здійснений в роботі аналіз розвитку сучасних хмарних технологій дає можливість зробити висновок про актуальність і ефективність їх застосування у системі управління державними фінансами.

Однією з основних перешкод при цьому є відсутність відповідної державної стратегії розвитку даної галузі. В ній повинні знайти відображення такі питання, як нормативно-правове регулювання хмарної взаємодії на різних рівнях, захист конфіденційної інформації (особливо персональних даних), вимоги до функціонування державних хмарних систем. Надійність і своєчасність отримання та доступності даних у хмарі дуже сильно залежить від багатьох проміжних параметрів, в основному таких як канали передавання даних на шляху від клієнта до хмари, питання останньої милі, питання про належну якість роботи Інтернет-провайдера клієнта, питання про доступність самої хмари в даний момент часу.

Джерела

1. Кристофер Эберт Эскурс в историю программных технологий / Открытые системы. — 2008. — № 10. — С. 32–36.
2. Кучук Г. А. Синтез топології гібридного хмарного сховища даних у гетерогенному середовищі / Г. А. Кучук // Авиац.-косм. техника и технология. — 2013. — № 9. — С. 280–284.
3. Мельник А. Організація хмарних обчислень на базі масиву програмованих комірок логіки / А. Мельник, Н. Козак // Вісн. НУ "Львівська політехніка",.2010. — № 672. — С. 45–48.
4. Федонюк С. В. "Хмарні" технології в електронному врядуванні / С. В. Федонюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2011. — № 20. — С. 13–19.
5. Определение Облачных Вычислений (Драфт) Рекомендации Национального Института Стандартов и Технологий (США). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // cloud. sorlik. ru/definition. html
6. Vivek Kundra Federal cloud computing strategy February 8, 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. whitehouse. gov/sites/default/files/omb/assets/egov_docs/federal-cloud-computing-strategy. pdf

В. М. ТРЕТЬЯКОВ
докторант, МАУП

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРОДУКЦІЇ

Система технічної експертизи і технічні стандарти ЄС є відображенням високого рівня виробничої та правової культури Європейського Співтовариства, основною метою життєдіяльності якого є забезпечення високого рівня матеріально-технічного добробуту суспільства в умовах максимальної безпеки населення і навколишнього середовища.

Технічна експертиза на відповідність гармонізованим стандартам ЄС проводиться до, під час, і після виготовлення того або іншого пристрою, технології чи речовини, а також в процесі їх експлуатації та застосування.

При цьому Директиви ЄС, спрямовані на введення спеціальної технічної експертизи щодо пристроїв, технологій та речовин, встановлюють досить високі вимоги до органу, відповідального за проведення того чи іншого виду експертизи. Рівень якості об'єкта, що перевіряється, повинен відповідати показникам, викладеним у відповідному сертифікаті, що має супроводжувати продукцію, і зазначається в офіційному висновку технічного експерта.

Для ідентичності проведеної технічної експертизи на відповідність директиви ЄС висувають досить високі вимоги як до виробників, які зобов'язані робити детальну та ретельну технічну специфікацію своєї продукції, так і до технічних експертів, які здійснюють технічну оцінку та перевірку продукції на відповідність стандартам та нормативам ЄС на усіх етапах її функціонування. Всі характеристики, вимоги, особливості, умови, режими та інша інформація, яка потрапляє до експерта при здійсненні перевірки продукції, має бути експертом систематизована і чітко описана, документально оформлена, як на паперовому, так і на електронному носіях. Проаналізовані дані експертних висновків мають оформлятися компетентними службами ЄС у вигляді письмових методик, процедур та інструкцій. Адже вони також слугують Європейській комісії для вдосконалення чинних стандартів та нормативів для відповідних видів продукції, яка виробляється або надходить на внутрішній ринок ЄС.

Документація з проведення експертизи на відповідність має забезпечувати узгоджену інтерпретацію наявних для цього на території ЄС програм, планів, посібників і записів.

Зокрема, така документація в ЄС містить повний і детальний опис критеріїв, за якими має здійснюватись технічна експертиза.

Детальні циркуляри для експертів містять необхідні нормативи та стандарти, за якими експерт здійснює експертизу на відповідність, або експертизу на оцінку якості продукції. У кожного експерта є печатка з його персональним номером, якою він скріплює експертний висновок. За достовірність зробленого експертного висновку експерт несе персональну відповідальність.

В експертному висновку зазначаються методи перевірки, які застосовувались під час експертизи. Все, що викладається у висновку, має підтверджуватись конкретними, аргументованими даними, цифрами та фактами. Додаються до висновку техніч-

ного експерта, наприклад, звіти про перевірку та дані випробувань, дані калібрування, тощо.

Всі експерти з проведення технічної експертизи на відповідність технічним стандартам ЄС повинні мати відповідну профілю перевірки спеціальну технічну освіту, а також спеціальну експертну підготовку та атестацію відповідного офіційного компетентного державного органу.

Кожен експерт, що працює за вимогами ЄС, у тому числі і знаходиться у складі персоналу органу, нотифікованого для проведення певних експертних оцінок в тій чи іншій галузі, повинен також:

- у повній мірі володіти належним знанням вимог ЄС до оцінки і перевірки відповідного виду продукції, щодо якої він має виконувати експертні перевірки, а також мати офіційне повноваження для виконання експертної діяльності у тій чи іншій галузі;
- мати необхідні знання і розуміння застосовних для конкретних ситуацій гармонізованих стандартів ЄС і технічних умов, відповідного технічного Регламенту ЄС;
- володіти компетентністю, яка є необхідною для складання сертифікатів, технічних документів і звітів, що підтверджують кваліфіковане і професійне здійснення технічної експертної оцінки та виконання усіх необхідних технічних перевірок, передбачених конкретним технічним Регламентом ЄС і у повному обсязі;
- зберігати професійну таємницю щодо всієї інформації, отриманої при виконанні своїх професійних завдань при проведенні технічної експертної оцінки і технічної перевірки продукції та послуг.

Результати технічної експертизи доводяться до виробника з обґрунтованим висновком і видачею йому цього експертного висновку.

Нотифіковані органи з питань проведення незалежної експертизи несуть відповідальність за діяльність експертів, що працюють у складі їх персоналу. Ці органи здійснюють вибіркові "перехресні" перевірки експертів. Вже перевірені одними експертами об'єкти перевіряються іншими. Якісність перевірки і висновки технічної експертизи перевіряються іноді по кілька разів, щоб не допустити помилок у висновках технічної експертизи.

Так, наприклад, технічні експерти з питань перевірки транспортних засобів щорічно проходять короткострокові курси підвищення кваліфікації і кожні 5 років шестимісячні курси і відповідну переатестацію.

В разі наявності у нотифікованих органів з питань технічної експертизи субпідрядних експертних органів або дочірніх структур, такий нотифікований орган також несе відповідальність за рівень здійснюваної ними технічної експертизи, а атестаційні і кваліфікаційні документи цих структур та підтвердження компетентності персоналу їх технічних експертів надсилаються нотифікуючим органам, без згоди яких не можна допускати останніх до експертної діяльності.

Систематичну технічну експертизу щодо продукції, яка виробляється на тому чи іншому підприємстві, повинен здійснювати й сам виробник цієї продукції. Адже технічні регламенти ЄС вимагають від кожного виробника самостійно представляти документацію, яка підтверджує відповідність та якість вироблюваної ним продукції, а це вимагає від нього систематичного здійснення технічної експертної перевірки усіх циклів виробництва і самої продукції та належним чином документально ці експертні перевірки оформляти. Для зазначеної перевірки виготовлюваної ним продукції виробник може залучати професійних технічних експертів із нотифікованих експертних організацій, про які згадувалось вище.

Виробник, або його повноважний представник, повинні постійно надавати нотифікованим органам, які затвердили для них систему якості, постійну інформацію про будь-які передбачувані зміни у зазначеній системі якості. Система якості об'єкта, що перевіряється (пристроїв, речовини, технологій), повинна забезпечувати його відповідність типу об'єкта, описуваного у типовому сертифікаті ЄС, і має відповідати вимогам Директив ЄС, які на цей об'єкт поширюються. Всі положення, описані виробником відносно виробленого ним пристрою, речовини або нової, запровадженої виробником, технології, повинні систематично і акуратно оформлятися у вигляді письмових документів, наприклад, методик, правил, процедур або інструкцій, які повинні бути доступні експертам як самого підприємства-виробника, так і експертам нотифікованого органу, що здійснює технічну експертну перевірку якості продукції або технології, що застосовується виробником.

Вважаємо, що в Україні необхідно сформувати систему технічної експертизи, аналогічну європейській, приділивши при цьому особливу увагу належній спеціальній професійній підготовці відповідних експертів та розбудувати проєвропейську систему їх атестації.

У. Р. УСАМОВ
аспірант, Міжрегіональна Академія Управління персоналом

ПРОБЛЕМИ ТА НЕОБХІДНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОСТТОТАЛІТАРНИХ ДЕРЖАВАХ: ЕТАПИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Досвід авторитарних і посттоталітарних держав, в тому числі України, показує, що становлення демократії — процес тривалий і не завжди безпосередньо успішний. Успіх перетворень визначається ступенем готовності суспільства до сприйняття демократичних цінностей і процедур, ступеня вкоріненості авторитарних і тоталітарних традицій.

На цьому тлі виділяється кілька умов, що визначають демократичну трансформацію суспільства.

Зовнішньополітичні: характер міжнародних відносин, суперництво або співробітництво. Вплив зовнішнього середовища може виступати в формі економічного та інформаційного тиску, в формі підтримки демократичних сил в країні, як вплив силою прикладу демократичних країн ("демонстраційний" вплив більш високим рівнем життя). Відомі випадки, коли прагматично налаштовані лідери слаборозвинутих країн, намагаючись отримати західні кредити, оголошували про початок ліберальних економічних і політичних реформ. Каналами поширення демократичних цінностей є ЗМІ, контакти між країнами: туризм, культурний обмін, навчання і стажування в західних університетах.

Економічно: розвинена ринкова економіка, високі темпи економічного зростання, якщо вони використовуються для підвищення рівня матеріального добробуту населення. Зв'язок економічного чинника з демократичними трансформаціями проявляється у тому, що він впливає на соціальну конфігурацію суспільства. Визнано, що без відносно високого рівня добробуту важко досягти необхідної для демократії суспільної злагоди.

Соціально-класові зміни в соціальній структурі в напрямку нівелювання різкого майнового розшарування і кількісної переваги в ній середнього класу — технічної і гуманітарної інтелігенції, представників середнього і дрібного бізнесу, висококваліфікованих робітників, які володіють певним рівнем доходів і освітою. Значення, яке відводиться середнього класу в теоріях демократії, обумовлено його розташуванням між двома полярними майновими групами (багатими і бідними). Він виконує важливу функцію — функцію підтримання соціальної стабільності. Зацікавлений у збереженні порядку і стабільності середній клас має і інші функції. Будучи економічно самостійним класом, він виступає основним платником податків, тим самим фінансує соціальні програми для бідних, нарешті, споживаючи блага, створені сучасним масовим виробництвом, — інвестує економіку.

Перед країнами, які стали на шлях демократичних перетворень, стоїть проблема формування середнього класу. Це стосується і сучасної України, якщо під середнім класом розуміти прошарок населення, який здатний адаптуватися до нових умов

життя, то до цієї групи дослідники відносять 25 % українців. Гранично критичним для збереження суспільної стабільності є співвідношення в доходах 10: 1. В Україні він значно перевищує граничний показник. Наслідком майнової поляризації є ріст напруги в суспільстві, політичні і економічні конфлікти.

Культурні: підвищення рівня грамотності і освіченості населення, поширення громадянської політичної культури, в якій орієнтація на активну участь в політиці поєднується з орієнтацією на підпорядкування законам, з дисципліною і відповідальністю, з повагою прав і свобод інших людей, з готовністю до компромісів. Політологи відзначають, що процес формування громадянської культури — процес найбільш протяжний, який іноді навіть вимагає зміни декількох поколінь. Одночасно успіх демократичних перетворень визначається і наявністю у населення почуття громадянської ідентичності, тобто відчуття приналежності до єдиної держави. Останнє особливо важливо для суспільств, які включають в себе різні етнічні та конфесійні групи.

Інституційні: наявність ефективної багатопартійної системи та громадських організацій, інших інституціональних можливостей для вираження і представництва інтересів різних соціальних груп, в тому числі виборчої системи, парламенту.

Особистісний фактор: конкретні дії і вольові рішення ключових політичних чинників. Іншими словами, процес демократизації в суспільстві визначається відповідальністю, волею і ідеологічними орієнтаціями політичного керівництва країни. Ці фактори визначають вибір політичними елітами тієї чи іншої стратегії демократичних перетворень.

На цьому виділимо три етапи в здійсненні демократичних перетворень.

1. Етап лібералізації характеризується кризою авторитаризму і посттоталітарних режимів, з якого влада намагається вийти через надання громадянам обмежених свобод. На цьому етапі відбуваються зміни у взаєминах держави і громадянського суспільства. Звільняються політвязні, слабшає цензура. Починає зростати інтерес населення до політики. Відбувається активізація громадянського суспільства: посилюється правозахисний рух, починає формуватися відкрита політична опозиція. Трансформується і сама еліта: вона розпадається на прихильників продовження реформ і прихильників збереження старого режиму. Перемога нової еліти дозволяє зберегти тенденцію мирної трансформації режиму.

2. Етап демократизації передбачає зміни у взаєминах держави з іншими політичних суб'єктами (опозицією, партіями і т. д.), а також у відносинах між основними гілками державної влади. На цьому етапі повинні формуватися демократичні політичні інститути (конкурентна партійна система і процедури, активне громадянське суспільство. Знищення старої політичної системи закріплюється прийняттям нових конституцій. Конституції також визначають важливе в плані перспективи розвитку демократії питання про співвідношення законодавчої та виконавчої влади, обсяг повноважень останнього.

3. Етап консолідації демократії означає досягнення демократичної стабільності. Перехід до консолідованих демократій буває довгим, він може розтягуватися на десятиліття. Утвердження демократії визначається здатністю політичних акторів досягти консенсусу.

У трансформуючих (перехідних) теоріях розрізняють три можливі рівні консенсусу:

- ціннісний — узгодження щодо базових демократичних цінностей;
- процедурний — всі політичні актори дотримуються правил боротьби, встановлених конституцією, готових до демократичних процедур вирішення конфліктів;

- інституційний — створення владних структур, всмоктують у себе конкуруючі інтереси різних політичних сил.

Складність демократичних перетворень в сучасній Україні пов'язана з відсутністю достатніх передумов для успішного їх здійснення, зі слабкістю громадянського суспільства, відсутністю реальної багатопартійності, політичної апатії населення, різкої майнової поляризації суспільства. Негативний вплив на політичну трансформацію здійснює таке явище, як економічна криза, яка триває вже більше десяти років.

Джерело

1. Политология — К.: Дакор, КНТ, 2006. — 416 с.
2. Моделирование и анализ политических процессов Ожиганов Э. Н. — М. РУДН, 2009. — 189 с.
3. Мальцев В. А. Демократические основы политической жизни общества // Полис, 2003. — № 7.
4. Арон Р. Демократия и тоталитаризм. — М., 2003.
5. Демократические переходы: варианты путей и неопределенность результатов // Полис, 2003. — № 3.

І. В. ЧАПЛАЙ
ст. викл. УАІСНС МАУП, аспірантка КНТУ, м. Київ, ГО "ВАДНД"

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МАРКЕТИНГУ У КОМУНІКАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

Протягом останньої чверті нашого століття маркетинг демонструє стійку тенденцію до експансії своїх підходів, способів мислення, технологій у комунікаційній політиці держави.

Щоб порівняти, якою мірою сучасний маркетинг співвідноситься з державною комунікаційною політикою, зупинимося, спочатку, на етапах еволюції його елементів як на Заході так і в Україні.

В 60-ті роки XX століття лідируюче положення в розвитку державних комунікаційних та маркетингових кампаній довгий час займали США, Великобританія, Канада, де держава перетворилася на головного рекламодавця.

Так, метою діяльності британського державного Центрального інформаційного управління (далі — ЦІУ) є розробка для всіх гілок влади та державних установ комунікаційних кампаній, адресованих як власним громадянам, так і зарубіжній аудиторії, на останню припадає 30 % всіх інформаційно-рекламних кампаній. Державні маркетингові кампанії ініціюються міністерствами.

ЦІУ ж здійснює наступні заходи: вибирає висококваліфікованого виконавця замовлення, запрошує авторитетного зовнішнього консультанта, затверджує мету і стратегію кампанії, запропоновані виконавцем попередньо, тестує кампанію, використовуючи для цього власну дослідницьку лабораторію, здійснює контроль за реалізацією та управлінням кампанією, оптимізує фінансові витрати, оцінює ефективність кампанії і т. ін.

Кампанії, проведені ЦІУ, можна типологізувати наступним чином — фінансово-економічні (реклама експортних товарів, технологій економних витрат води, електроенергії і т. д.), соціальні (вплив на поведінку людей у сфері особистої безпеки, охорони здоров'я, навколишнього середовища), інформативні та іміджеві (реклама військової або поліцейської служб за контрактом, соціальних служб).

На відміну від Великобританії, в США центром державної комунікації є не державна, а, громадська структура — Рада з реклами. В даний час, це дуже впливова некомерційна організація, в рамках якої професіонали реклами — рекламодавці, рекламні агентства та ЗМІ — об'єднують зусилля, ресурси, таланти для просування ініціатив, націлених на вирішення важливих проблемв механізмах державного управління [1].

В структурі Ради — центральний офіс, що розташовується в Нью-Йорку, а також — регіональні відділення — у Вашингтоні та Лос-Анджелесі. До складу керівництва організації входять 84 людини — найбільш відомі журналісти, рекламісти і рекламодавці. У складі Ради 16 комітетів, що спеціалізуються на бюджеті кампаній, проведенні паблік рілейшнз, аналізі ефективності рекламних кампаній і т. д. Також, є комітет з державної політики, промисловий комітет. Штатних працівників дуже мало — трохи більше 20 чоловік.

Бюджет складений з пожертвувань від рекламодавців, ЗМІ, рекламних агентств, профспілок, журналістів і рекламістів. Великі пожертвування не допускаються, щоб

уникнути залежності Ради від однієї особи, фірми і т. д. Інформаційний простір надається безкоштовно — якщо мова йде про соціально-значущі кампанії.

Франція довго відставала від інших західних країн у розвитку державної комунікації, рекламних кампаній. Пояснювалося це певною мірою тим, що до недавнього часу радіо і телебачення були державними, що забезпечувало регулярне інформування населення про діяльність державних структур.

Першою, по-справжньому маркетинговою кампанією, яку здійснила французька держава, була кампанія боротьби за безпеку дорожнього руху, яка стартувала на початку 70-х років XX століття, у зв'язку з різким збільшенням числа дорожньо-транспортних пригод, помітно погіршивших демографічну статистику, і це стало справжнім національним лихом [2].

Другою, загальнонаціональною кампанією стала боротьба за економію електроенергії, потім — санітарно-просвітницька.

У 1987 р. в країні вже було проведено 37 державних комунікаційних кампаній, загальною вартістю 236 700 000 франків.

Такий показник вважається нормальним для країни, що має потужний державний сектор. Говорячи про поєднання в механізмах державного управління процесу інформування громадян з метою формування у них правильного, з точки зору фахівців, мислення про ремені безпеки, споживання алкоголю, тютюнопаління і т. д треба мати на увазі, що перехід від думки до поведінки досить тривалий.

Так, у 1987 р. 83 % французів вважали тютюнопаління фактором ризику, 63 % опитаних думали те ж саме же про алкоголь, але саме в 1987 р. продаж сигарет у Франції досяг рекордної цифри.

На підставі цього, дослідники зробили ще один висновок, що, діючи одним переконанням, лише через ЗМІ, держава може домогтися зміни поведінки не більше 30 % охопленої аудиторії. Глибоко вкорінені звички одним переконанням не змінити, тим більше, що відмова від шкідливої звички не дає миттєвої відчутної вигоди. Час переконання може вимірюватися десятиліттями. Це стосується боротьби з алкоголізмом, тютюнопалінням, наркоманією, роками і місяцями впровадження ременів безпеки, нових правил дорожнього руху. Після того як досягнутий граничний рубіж і кількість людей, що міняють поведінку під впливом одержуваної інформації, більше не росте, держава переходить до нормативно-правової регламентації.

У липні 1989 р., коли використання ременів безпеки стало обов'язковим, індекс бажаної поведінки виріс з 26 % до 60 %. У той же час, кількість порушень, що стосуються перевищення швидкості, впала з 26 % до 10 %. В даному випадку, було важливим те, що адміністративна заборона на їзду без ременів була прийнята після проведення серйозної роз'яснювальної кампанії, що, відповідним чином, підготувала громадську думку.

Чи може бути у регламентації нульовий ефект? Так, якщо вона не була підготовлена під час тривалої, інформаційної кампанії, або підготовлялася погано.

У Норвегії почали боротися з курінням одними регламентаціями. В 1990 р. збільшили ціни на сигарети на 13 %, домоглися тимчасового зниження споживання, яке було подолано за рік. У 1991 р. ціни були підняті вже на 30 %. Через 3 роки рівень споживання тютюнових виробів був знову відновлений.

Наявний досвід показує, що санкції, можуть бути дуже ефективні для зміни поведінки громадян — але тільки тоді, коли влада використовує їх з невідворотністю року. Крім цього, найважливішою умовою ефективності санкцій є попередньо сформоване переконання в тому, що, наприклад, не можна перевищувати швидкість на дорогах. Діяти каральними кампаніями по-французьки або по-норвезьких не досить ефективно [2].

Інший приклад показують англо-саксонські країни. Там повага до закону, рівність прав та обов'язків громадян — суть суспільного виховання. Тому, в США, Великобританії прийнята, головним чином заборонна політика щодо тютюну, порушення правил дорожнього руху. Санкції є невідворотними і постійними. Найкращий ефект дає комбіноване застосування переконання, регламентації і санкцій.

Одне переконання, навіть побудоване за всіма маркетинговими принципами, не може призвести до викорінення шкідливих звичок, тим більше, що в минулому держава не дуже-то реагувала на них, або навіть заохочувала в тому, що стосується споживання, монопольно вироблених ними самими, тютюну або винно-горілчаних виробів [3].

Однак, сучасним, маркетинговим чином організовані кампанії необхідні для того, щоб підготувати суспільство до правильного сприйняття регламентації і санкцій за невиконання, встановлених механізмами державного управління, правил.

Саме переконання дозволяє добре продавати регламентацію, забезпечує ефективність державного контролю. Інформування та переконання населення, як відомо, коштують дорого. Витрати на державну соціальну рекламу здійснюються за рахунок бюджету відповідних міністерств і відомств. Однак, вони повинні бути виділені окремим рядком. Іноді, це питання вирішується навіть на рівні парламенту, наприклад, у Великобританії.

Часто в дискусії про плановану державну комунікаційну кампанію втручаються ЗМІ, що фактично означає початок процесу інформування і переконання громадян.

Світовий досвід проведення маркетингових державних кампаній дозволяє сформулювати дві найважливіші заповіді — не можна маскувати міркуваннями державної, публічної користі ті заходи, які здійснюються, по інший, менш благородній причині, наприклад, через дефіцит державного бюджету — не можна використовувати маркетинг в механізмах державного управління для популяризації або формування іміджу конкретного політика чи високо посадовця під шумок суспільної користі.

Цілями державних маркетингових кампаній виступають — корекція за допомогою інформування та переконання поведінкових моделей громадян, що представляють серйозну загрозу для суспільства, впровадження в життя суспільства ідей, цінностей, алгоритмів поведінки, розглянутих більшістю як позитивні.

Джерела

1. Пинчук Н. С. Інформаційні системи і технології в маркетингу: навч. посіб. / Н. С. Пинчук. — К.: КНЕУ, 2003. — 326 с. — Режим доступу: http: // uchebnik-online. net/ book/611-informacijni-sistemi-i-texnologiyi-v-marketingu-navchalnij-posibnik-pinchuk-n-s-galuzinskij-g-p-orlenko-n-s/6–11-rol-i-znachennya-informaciyi-v-upravlinni-marketingovoyu-diyalnistyu-na-suchasnomu-etapi. html.
2. Другов А. А. Государственный маркетинг как важный фактор совершенствования механизма управления социально-экономическими процессами вобществе / А. А. Другов // Маркетинг в России и за рубежом. — 2005. — № 4. — Режим доступу: http: // www. mavriz. ru/articles/2005/4/3849. html.
3. Гринчук Н. Комплексний соціально-економічний розвиток міст: розгляд окремих методологічних підходів та механізмів / Н. Гринчук // Управління сучасним містом: 2004. — № 4/6. — С. 10–16.

Я. С. ШЕЦЬ
магістр з МВ, УАІМВЛ МАУП

РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ

Єдина Європа була мрією багатьох, тому і форм державного об'єднання упродовж її тисячолітньої політичної історії було досить багато — від завоювання до створення спільних інституцій для розв'язання спільних завдань. Проте в умовах постійної ворожнечі європейських країн ідея об'єднаної Європи мала особливе значення, зміст якого, як правило, був спрямований на розв'язання поточної конфліктної ситуації і досягнення миру.

Водночас протягом тривалої історії співіснування на континенті європейці відчували свою спільність і потребу в об'єднанні. Доказом цього є поява значної кількості ідей з об'єднання Європи практично на всіх ключових етапах її історії. Історичне становлення ідеї об'єднаної Європи неможливо відділити від культурно-політичного сходження континенту загалом. Ідея об'єднання Європи, яка значно розвинулась із створенням ЄС, не є новою і сьогодні реалізується за сприятливих обставин і, що особливо цінно, сприймається та підтримується більшістю європейців.

Саме поняття "Європа" має тривалу історію. Поділ світу на окремі континенти відбувався ще за часів Стародавнього Єгипту, хоча і без відповідних назв. Вперше це поняття використав Геродот. Він поділив світ на три частини: Європу, Азію і Лівію, під якою малася на увазі Африка. Поняття "Європа" несе в собі не тільки суто географічний, але також історичний, соціокультурний, релігійний і, нарешті, політичний сенс. Воно існує не одне тисячоліття, а протягом століть позначало щось більше, ніж просто географічний вираз. На думку дослідників, це поняття використовувалося як географічна концепція і асоціювалося з ідеєю свободи в часи античності, з ідеєю християнського світу в XV ст., з політикою балансу сил починаючи з XVI ст., і з цивілізацією в XVIII ст. [2,47].

Поняття "Європа" вперше набуло специфічний зміст або звучання в контексті конфронтації греків з персами. Можна сказати, що вже з V ст. до н. е. давньогрецькі автори саме в даному контексті почали пов'язувати концепції Європи та Азії з відмінностями у мові, культурі, способі життя, системі правління і т. д.

Уперше ідею об'єднаної Європи було чітко окреслено порівняно недавно — в XIV–XV століттях у період появи окремих держав-націй в їх сучасному розумінні. Пов'язують її з іменами П. Дюбуа (1305 р.) та А. Маріні (1461 р.) [7,36]. Народження концепту Європи часто пов'язують із раннім Середньовіччям та становленням цивілізації, основою якої слугувало християнство. Саме розкол між його західною і східною частинами став каталізатором формування європейської ідентичності в західній частині континенту. У своєму дослідженні історії європейської ідеї Д. Хей вказує, що вперше широкого вжитку термін "європейський" набуває після коронації Карла I Великого імператором Священної Римської імперії у 800 році, якого почали називати батьком Європи [1,149]. Сучасники вважали Карла I "ректором християнського люду і намісником Христовим", він зумів нав'язати свою владу, в багатьох випадках і християнство, суміжним територіям, заселеним розрізненими племенами. Франкська імперія, на чолі якої він стояв, охоплювала територію сучасної Франції,

Австрії, Швейцарії, країн Бенілюксу та півдня Німеччини. Однак досить швидко це утворення розпалось на окремі складові, а Європа поринула в темні часи феодалізму і міжусобиць.

Значне економічне піднесення, що припало на XI–XV століття, сприяло появі сучасної системи держав-націй і зменшенню світської влади Папи Римського. Для Європи Середньовіччя характерне різноманіття державних і політичних форм та масштабні релігійні війни, які прокотилися в XVI–XVII століттях. Культурна і політична розрізненість Європи поряд зі значним зростанням її міжнародного впливу дає підстави стверджувати, що народження ідеї об'єднання держав обмежувалось проблемами зовнішніх завоювань [8,42]. Перші прихильники цієї ідеї були переконані, що єдина християнська Європа є необхідною умовою виживання Священної Римської імперії перед турецькою навалою. Тому більшість пропозицій об'єднання Європи в цей час виходили з того, що провідні позиції Папи (його світська влада) мають бути збережені.

Яскравим прикладом цього напряму ідей європейської єдності є пропозиція французького дипломата П'єра Дюбуа, радника Філіпа IV Красивого, який у своєму найбільш відомому трактаті "Про повернення Святої Землі" (1306 р.) констатував, що, незважаючи на християнське вчення і спільність релігійних переконань, війна в Європі є постійним явищем і саме це послаблює її перед зовнішніми ворогами.

Подальше зміцнення держав-націй стосовно світської влади Папи Римського, поширення ідей індивідуалізму і республіканізму загалом сприяли витісненню ідеї регіональної єдності Європи на периферію політичної думки. Однак залишилась незначна кількість ідеалістів, а також тих, хто прагнув вирішити свої державні справи, пропагуючи ідею об'єднання Європи. Прикладом може слугувати ідея європейської конфедерації, яку запропонували чеський король Подебрад (чеськ. — Jішн Boczko z Kunљtбtta a Podmbrad) та його дипломат Антуан Маріні. В такий спосіб вони прагнули забезпечити мирні відносини із Римом. Деякі сучасні дослідники вважають, що запропоновані ними принципи побудови європейської конфедерації подібні до засад, на яких функціонує нинішній Європейський Союз [5]. Передбачалося, що європейську конфедерацію заснують християнські держави на договірних засадах.

Король Подебрад позиціонував ідею конфедерації як об'єднання християнських держав (термінів "Європа" чи "європейські країни" в його пропозиції не наведено) задля протистояння туркам, що захопили Константинополь 1453 року, та сподівався підписати відповідну угоду в 1464 році, однак його пропозицію не підтримали у столицях інших європейських королівств.

Наприкінці XVI століття влада церкви остаточно послабилась, а з нею втратили актуальність ідеї об'єднаної християнської Європи. В основі подальших пропозицій об'єднання Європи була не стільки релігійна спільність європейських країн, як прагнення усунути джерела міждержавних конфліктів у Європі. Таким був, "Великий план" Максиміліана де Бетюн (герцога Сюллі), запропонованого ним на початку XVII століття. До складу якого входило б п'ятнадцять приблизно рівних за силою держав. Основою "Великого плану" герцога Сюллі мали стати нові адміністративні кордони між державами-членами, які змінювали б наявні на той час розміри території держав задля вирівнювання їх сили [6,205].

Отже, була значна кількість різноманітних проектів, дуже схожих між собою. В них можна виділити такі складові: об'єднання держав; створення європейського парламенту, сенату чи сейму, рішення якого є обов'язковими до виконання; створення арбітражного суду для розв'язання конфліктів мирним шляхом; об'єднання збройних сил для спільного захисту від зовнішніх загроз, передусім з боку турків-османів.

З часом з'явилася ще низка абстрактних проектів філософсько-теоретичного характеру, розроблених А. Сен-Симоном, П.-Ж. Прудоном, В. Гюго та ін. До речі, саме французькому письменникові В. Гюго належить термін "Сполучені Штати Європи" [2,168]. Автори проектів зовсім не враховували тогочасних суспільно-політичних та економічних чинників, а керувалися романтичними уявленнями про європейську ідентичність і християнське братерство. Вони відстоювали ідею відновлення єдності шляхом поступового зростання серед народів розуміння своєї європейської ідентичності, що стане основою встановлення в Європі "вічного миру".

Та в майбутньому ідея об'єднання Європи ставала не лише рушійною силою влаштування справедливого устрою, який давав би можливість встановити і підтримувати мирні відносини, а й проектом досягнення окремими правителями великодержавних цілей. Прагнення подолати політичну роздробленість Європи за допомогою військового загарбання зазвичай наражалося на спротив інших європейських держав, які діяли за принципом класичного балансу сил, що був у Європі на початку XIX століття [3,376].

Першу спробу досягти об'єднання силою здійснив Наполеон, який поставив під своє управління Францію, країни Бенілюксу, частини Німеччини та Італії. Для європейської єдності важливо було створити спільну систему судочинства, запровадити єдину валюту тощо. Система балансу сил у Європі спрацювала бездоганно, і всупереч прагненням Наполеона об'єднати Європу за допомогою сили в XIX столітті вона вступає в період відродження націоналізму, який зародився під впливом Французької революції та наполеонівських воєн і призвів до уніфікації Італії (1860-ті рр.) і Німеччини (1871 р.). Як наслідок, боротьба між європейськими країнами істотно загострилася й посилювалася, окрім іншого, великодержавними амбіціями на світове панування, бо більшість великих держав була в Європі.

Друга половина XIX — початок XX століття в історії Європи характеризується зростанням ролі Німеччини в політичних процесах на континенті. Німеччина, позбавлена серйозних можливостей для значних колоніальних завоювань, основну увагу зосередила на європейському континенті й діяла через призму пангерманських устремлінь. Об'єднання дрібних німецьких держав в Німецьку імперію на чолі з прусською монархією видавалося лише початком масштабних об'єднавчих процесів у Європі [1,237].

Такий стан речей відображено в пангерманських проектах П. де Лагарда, Г. фон Трітцке, Ф. Ліста, П. Дехи. Потенційні переваги від економічної інтеграції здавалися привабливими для європейських політичних еліт. Ось чому в пангерманських проектах переважала тема економічного об'єднання Європи довкола Німеччини.

На жаль, в XX ст. силові тенденції в європейській політиці взяли гору. Неможливо оминути події, які спричинили роз'єднання Європи на різні табори та коаліції певних європейських країн, а саме Перша Світова війна та Друга Світова війна, які завдали нищівного удару по ідеї об'єднаної Європи. В роки війни, а саме 1914–1918 та 1939–1945 роки, Європа не знала спокою. Деякі країни захопила ідея "імперіалізму", нищівного знищення супротивника заради захоплення більшої кількості територій та володіння ними. Також це було зіткнення двох не сумісних ідеологій: тоталітарної та соціалістичної, які не могли співіснувати на одній території. Тому можна сказати, що об'єднана європейська ідея в ці роки не була втілена в життя. Але хотілося б зауважити на тому, що саме після закінчення Другої Світової війни західноєвропейські країни поставили перед собою питання майбутнього Європи, що, власне, і вважається початком європейської інтеграції, а саме об'єднанням європейського співтовариства.

Інтеграція була єдиною відповіддю, яку знайшли європейські політики та дипломати 50-их років XX сторіччя. З особливою силою зазвучали ідеї пан'європеїзму, що довгий час висувалися мислителями впродовж історії Європи [2,279].

Протягом 1946–1947 рр. формувалися основні масові організації федералістського руху: Європейський союз федералістів, Соціалістичний рух за утворення Сполучених Штатів Європи, Європейський рух, Європейська Ліга економічної співпраці. Центральною ідеєю залишалася побудова Сполучених Штатів Європи [5,198].

У травні 1948 році на Конгресі європейських рухів в Гаазі, скликаному за ініціативи європейських політиків та інтелектуалів, була прийнята Політична Декларація, яка закликала всі європейські країни до об'єднання. Результатом цього документу стало створення 5 травня 1949 року Ради Європи — першої європейської організації співпраці. Країнами — засновниками ради Європи були: Бельгія, Франція, Великобританія, Голландія, Італія, Люксембург та скандинавські країни. Завданням організації було зміцнення демократії, охорона прав людини та підтримка європейської культурної ідентичності. Однак Рада не виконувала до кінця поставлених перед нею завдань з огляду на інтереси країн — членів, які часто не співпадали.

Отже, можна зробити висновки, що була значна кількість ідей об'єднання Європи практично на всіх основних етапах історії континенту. Історичне становлення ідеї об'єднаної Європи неможливо відділити від культурно-політичного сходження Європи загалом. Ідеї створення спільних європейських органів проголошували задля боротьби із зовнішньою загрозою, гарантування внутрішнього миру і розв'язання суперечок мирним шляхом ще з періоду Середньовіччя і визначили подальший напрям розвитку ідей становлення об'єднаної Європи. Прагнення подолати політичну роздробленість Європи деякі держави реалізовували насамперед з допомогою військової сили, що, як правило, спричинило спротив інших європейських держав, які діяли за принципом класичного балансу сил. Карта Європи формувалась упродовж багатьох століть під впливом численних політичних, соціальних та економічних чинників, але також під впливом мрії про об'єднану Європу. Проблема європейської інтеграції актуалізувалася у XX столітті, що врешті-решт призвело до утворення Європейського Союзу.

Джерела

1. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків — засновників Європ. союзу.- 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2011. — 395 с.
2. Гефферен М. Значення Європи. Географія та геополітика / Пер. з англ. — К.: Дух і літера, 2011. — 464 с.
3. Дейвіс Н. Європа: Історія / Н. Дейвіс. — К., Основи, 2000. — 1464 с.
4. Ключові факти та цифри про Європу та європейців: Пер. з англ. / Представн. Єврокомісії в Україні — К.: КПФ "А–Скрін", 2006. — 79 с.
5. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко: за ред. Л. В. Губерського. — К.: Знання, 2009. — 751 с.
6. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський союз: заснування і етапи становлення. — К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2001. — 448 с.
7. McCormick J. Understanding the European Union: a concise introduction. — Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2005. — 260 p.
8. Delanty G. Inventing Europe: idea, identity, reality. — Basingstoke: Macmillan, 1995. — 187 p.

Н. Є. ЯСТРЕМСЬКА
докторант МАУП

ОСНОВНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

В сучасних умовах господарювання перед банківською установою постає проблема побудови такої системи управління конкурентоспроможністю банківських послуг, яка б на основі формування узагальненої функціональної моделі була здатна прогнозувати поведінку реальних суб'єктів у визначених заздалегідь умовах. Особливістю діяльності банку є те, що нарощування конкурентних переваг за конкретною банківською послугою відбувається досить повільно, значно швидше банк може втратити ринкові позиції.

Концептуальні засади управління конкурентоспроможністю банківських послуг суттєво відрізняються для фізичних та юридичних осіб, зважаючи на мотиви, які спонукають цих клієнтів до придбання банківських послуг:

1) при купівлі кредитних банківських послуг для фізичних та юридичних осіб мотивацією являється мінімізація витрат;

2) при купівлі депозитних банківських послуг мотивацією виступає необхідність задоволення потреб шляхом оптимального співвідношення ціни та якості банківських послуг чи максимізація доходу (для фізичних та юридичних осіб відповідно).

Виходячи з цього, управління конкурентоспроможністю банківських послуг доцільно розглядати з позиції системного підходу, оскільки система управління конкурентоспроможністю банківської послуги складається із загальних елементів, які діють на всіх етапах забезпечення ефективного функціонування системи. Поряд з цим, на сьогодні в науковій літературі спостерігається неоднозначність в думках стосовно оптимальної моделі побудови системи управління конкурентоспроможністю банківських послуг — в залежності від розуміння взаємодії таких дефініцій, як "конкурентоспроможність банку" та "конкурентоспроможність банківських послуг" [2–5]. Оскільки управління конкурентоспроможністю банківських послуг є процесом, то під поняттям "система управління конкурентоспроможністю банківських послуг" надалі будемо розуміти механізм, який забезпечує даний процес.

Функціональна складова структурного підходу реалізується шляхом формалізації основних її елементів, зокрема мети, інструментів, завдань, принципів, закономірностей та функцій управління конкурентоспроможністю банківських послуг.

Основною метою системи управління являється отримання конкурентних переваг банківською послугою шляхом задоволення економічних та неекономічних потреб клієнта. Економічні потреби — це частина потреб клієнта, які виступають основою його діяльності (ідеальне прагнення), а також задоволення яких пов'язано з усвідомленою необхідністю в окремих матеріальних благах та послугах. До неекономічних потреб клієнта відносяться ті, які можуть бути задоволені без виробничої сфери.

Базуючись на визначеній меті управління конкурентоспроможністю банківських послуг, зазначимо, що до основних інструментів реалізації системи управління можна віднести наступні:

- цінова політика банку (встановлення ціни на банківські послуги на рівні, запропонованому автором об'єктів управління конкурентоспроможністю банківських послуг). До основних об'єктів політики ціноутворення банку можна віднести: процентні ставки, тарифи банку на окремі банківські послуги, комісійні винагороди за надання консультаційних послуг, розробка системи знижок, встановлення мінімальних розмірів внесків як за кредитними (авансовий платіж), так і за депозитними банківськими послугами;
- асортиментна політика банку. Вона повинна характеризуватися кількістю асортиментних груп послуг, які банк пропонує на окремих сегментах ринку, асортиментних позицій в визначених групах, ступенем наближення банківських послуг різних асортиментних груп з позиції задоволення потреб споживача тощо;
- політика комплексного обслуговування банку — послідовне об'єднання різних за своїм призначенням банківських послуг, які пропонуються клієнтові в єдиному пакеті. Така політика направлена лише на юридичних осіб, оскільки банк зацікавлений в налагоджені довгострокових зв'язків з юридичною особою, зокрема в наданні послуг пов'язаних з обслуговуванням поточних рахунків клієнта, ведення зарплатних проектів тощо. Що стосується надання комплексного обслуговування фізичним особам, то найчастіше банки не використовують даний інструмент;
- політика управління якістю банківських послуг базується на застосуванні різних методів стратегічного та тактичного характеру, які використовуються з метою дотримання стандартів якості обслуговування, а також направлені на подолання причин незадовільної роботи банку. Саме даний інструмент управління конкурентоспроможністю банківських послуг доцільно використовувати для фізичних осіб (а не юридичних), оскільки основною мотивацією споживача при прийнятті рішення щодо купівлі банківської послуги виступає задоволення потреб через співвідношення ціни та якості банківської послуги.

Основні завдання системи управління конкурентоспроможністю банківських послуг доцільно розділити на дві групи:

- загальні для всієї системи, а саме: формування конкурентних переваг банківської послуги за умови нижчого рівня її конкурентоспроможності у порівнянні з конкурентними; підтримання конкурентних переваг банківської послуги за умови наявності достатнього для банку рівня конкурентоспроможності окремої банківської послуги;
- специфічні для окремих напрямків реалізації системи управління. Так, зокрема, для напрямку обслуговування юридичних осіб постановка завдання повинна бути скоординована в напрямку формування та/чи підтримання конкурентного рівня цін на банківські послуги, а для фізичних осіб — в напрямку формування та/чи підтримання конкурентоспроможності банківських послуг в системі координат "ціна-якість".

Поряд з цим, необхідно виділити основні функції управління конкурентоспроможністю банківських послуг. До них можна віднести класичні функції управління: планування, організація, мотивація та контроль [1].

Поряд з цим, побудова системи управління конкурентоспроможністю банківських послуг потребує дослідження принципів, які забезпечують її ефективне функціонування. До них можна віднести: системність; цілісність; цілеспрямованість; причинно-наслідкова відповідність; динамічність; врахування ефекту синергії; неперервність функціонування; взаємозалежність та взаємодія системи із зовнішнім середовищем.

Однак визначені принципи в цілому залежать від реальних проблем, що необхідно вирішувати, перелік яких може змінюватись в залежності від алгоритму досягнення бажаного результату.

В межах структурного підходу, на нашу думку, доцільно визначити нормативно-правове забезпечення, як невід'ємний елемент ефективного функціонування системи управління конкурентоспроможністю банківських послуг. Так, зокрема, будь-які дії суб'єктів управління повинні базуватися на основних постулатах:

- нормативної бази, що регулює відносини між банком і споживачем на ринку банківських послуг;
- міжнародних стандартів якості ISO 9001:2008 у сфері надання банківських послуг та загального управління якістю;

Директиви Євросоюзу "Про ринки фінансових інструментів" [6].

Вважаємо, що недоцільно виокремлювати специфіку реалізації нормативно-правової складової структурного підходу, оскільки будь-які дії менеджменту банку повинні проводитись в рамках визначеного нормативно-правового поля та носити законний характер.

Досить важливим елементом структурного підходу виступає інформаційна складова. Виходячи з цього, загальну інформаційну базу управління конкурентоспроможністю банківських послуг складають:

- внутрішні положення банку;
- інформація про банки конкуренти та їх послуги, що знаходиться у відкритому доступі.

Поряд з цим, на етапі управління конкурентоспроможністю банківськими послугами, що пропонуються юридичним особам, доцільно використовувати (у сукупності з вище перерахованими) інформацію від клієнта про отримання додаткових послуг. Що стосується фізичних осіб, то при управлінні додаткового значення набуває інформація, отримана від клієнтів банку щодо індивідуальних оцінок якості банківських послуг.

Отже, на нашу думку, запропонований структурний підхід до управління конкурентоспроможністю банківських послуг виступає основою для реалізації послідовних етапів системи управління.

Джерела

1. Кириченко, Л. Механізм управління конкурентоспроможністю підприємств / Л. Кириченко // Вісник КНТЕУ. — 2009. — № 1. — С. 62–66.
2. Корнєєв В. Конкурентоспроможність банків України в умовах лібералізації ринків фінансових послуг / В. Корнєєв // Вісник НБУ. — 2007. — № 11. — С. 14 –17.
3. Котковський В. С. Конкурентоспроможність як основа ефективних кредитно-інвестиційних інновацій банків / В. С. Котковський, О. Й. Шевцова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка, 2012. — № 4.
4. Лютий І. О. Банківський маркетинг: підручник / І. О. Лютий, О. О. Солодка. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 776 с.
5. Сало І. В. Система управління конкурентоспроможністю банку / І. В. Сало, О. В. Мірошниченко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 5. — С. 279–285.
6. Про ринки фінансових інструментів: Директива 2004/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon0. rada. gov. ua/laws/show/994_586

ЕЛЬЧІН ГЮЛЬОГЛАН ОГЛИ АЛІЄВ
студент 4 курсу, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Мариніна С. В. к. е. н., доц.

КУРДСЬКА ПРОБЛЕМА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Проблема набуття курдським народом національної незалежності і власної державності відноситься до числа найбільш гострих і складних. Будучи одним з основних факторів нестабільності на Близькому і Середньому Сході курдський рух має значний вплив на внутрішньополітичну ситуацію в цьому регіоні. Курди — один із найдавніших народів Близького Сходу, з 2500-літньою історією. Курдистан — регіон компактного проживання курдів на південному заході азійського материка — був розділений між чотирма країнами Близького й Середнього Сходу: Туреччиною (13–18 млн чол.), Іраком (6,5 млн чол.), Іраном (6–8 млн чол.) та Сирією (близько 1,7–2,2 млн чол.). На сьогодні, курди є одним із найчисельніших етносів світу — понад 30 млн, який позбавлений права на самовизначення й державний суверенітет. У цьому контексті національно-визвольний рух курдів набув значення фактору, який дозволяє впливати не тільки на політичне життя держав західної Азії, де проживають курди, але й на динаміку міжнародних відносин в регіоні Близького й Середнього Сходу загалом. Курдське питання до певної міри є фактором міжнародної політики, враховуючи тісне переплетіння в цьому геополітично ключовому регіоні інтересів провідних держав та їх намагання використати даний чинник для досягнення своєї мети. З міжнародно-правової точки зору суть курдського питання полягає у відмові правлячих кіл держав, що поділили між собою Курдистан, надати курдському народу можливість реалізації прав на самовизначення, а замість цього, час від часу здійснюється політика геноциду та дискримінації.

Таким чином, актуальність даної проблеми зумовлена збільшенням впливу курдського питання на систему міжнародних відносин на сучасному етапі та гострою необхідністю пошуку збалансованих підходів у вирішенні курдської проблеми у всіх її аспектах.

На сьогоднішній день для політики Туреччини в курдському питанні характерна зміна етапів: від жорсткої конфронтації, включаючи ведення бойових дій проти Робочої партії Курдистану (РПК) в турецько-іракському кордоні і вилазки вглиб території Іраку, до висунення мирних ініціатив, як це має місце зараз, коли Анкара намагається охопити курдська питання у всій його повноті і у своїх південно-східних провінціях заселеними курдами, і за їх межами. На сам перед це покращення стосунків з Іракським Курдистаном, пов'язаних з контрактами на поставку нафти в Туреччину, яку негласно крокують США, а також бажання прем'єр-міністра Туреччини Реджепа Ердогана зберегти територіальну цілісність країни та заручитися голосами курдів на майбутніх президентських виборах [4].

Так в Південно-Східну Анатолію стали інвестувати значні кошти для того, щоб підняти рівень курдських регіонів. В турецьких школах в якості факультетів дозволено вивчати курдську мову, але з 15 років. Дозволили курдські газети і кілька курдських телеканалів. В результаті курди стали більш лояльні до уряду Ердогана. Необхідно зауважити, що не без активної участі лідерів іракських курдів вдалося

налагодити мирний діалог і знизити рівень конфронтації між турецькою Робочою партією Курдистану і Анкарою.

Ситуація у Іракському Курдистані сьогодні являє собою унікальну модель вирішення етно-конфесійних проблем у межах однієї країни, гнучкого поєднання двох основних принципів міжнародного права: права націй на самовизначення і територіальної цілісності держав. За останні роки, що минули після повалення режиму С. Хусейна, автономного району Курдистан вдалося досягти внутрішньої єдності, знайти консенсус з домінуючим в центральних органах влади арабо-шиїтською більшістю, налагодити нормальні відносини з проживаючими в сусідніх з ними районах країни арабами-сунітами, закріпити свої національні права та свободи в новій іракській конституції та отримати статус суб'єкта федерації з самими широкими повноваженнями.

Іракський Курдистан має багато атрибутів держави: прапор, гімн, конституцію, регіональний звід законів, парламент, президента, уряд, бюджет, судову систему, правоохоронні органи, включаючи регіональні збройні сили, ЗМІ, системи освіти та охорони здоров'я, здійснює зовнішньополітичну і зовнішньоекономічну діяльність. На тлі інших районів Іраку в регіоні досить низька терористична діяльність, налагоджуються добрі стосунки і прикордонна торгівля з Туреччиною, Іраном та іншими країнами.

Іракський Курдистан став єдиною стабільною і відносно благополучною зоною в Іраку. Курди забезпечують безпеку і порядок на своїй території. Нафтові запаси Іракського Курдистану, які вважаються одними з найбільших у світі, дають стабільний дохід. До того ж Іракський Курдистан відрізняє велика кількість річок і озер, а в умовах нестачі води в близькосхідному регіоні запаси прісної води є важливим природним ресурсом. Велика кількість води також допомагає Іракському Курдистану підтримувати становище одного з основних сільськогосподарських районів Близького Сходу. Розвинене тваринництво. Таким чином, Іракський Курдистан має економічну базу, що дозволяє створити незалежну державу.

Лідери курдів мають намір відтворити Іракський Курдистан в історично виправданих ними межах. Але ще є невирішені проблеми у відносинах Ербіля (столиця Іракського Курдистану) з Багдадом це: прийняття нового закону про вуглеводні (порядок укладання контрактів на розвідку, видобуток і експорт нафти і газу), а також про статус і фінансуванні збройних сил Іракського Курдистану.

Курдський ареал Ірану, умовно іменований Іранським Курдистаном є стратегічно важливим для нього. Іранське керівництво зацікавлене у збереженні стабільності в країні і "багатонаціональної держави як єдиного цілого". Крім того, політична конфронтація Ірану з США і Ізраїлем та деякі інші супутні причини, зокрема, обмежувальні санкції ООН і країн Заходу, спонукають іранське керівництво проводити курс на подальшу інтеграцію країни. У цих цілях іранська влада намагається прискорено розвивати економіку курдського регіону. В цілях боротьби з безробіттям іранське керівництво прагне збільшити кількість робочих місць. На стан іранських курдів вельми сприятливо позначається зближення ІРІ з Іракським Курдистаном. Після прийняття нової конституції Іраку в 2005 р. і визначення статусу Курдистанського регіону Іраку як суб'єкта федерації, Іран налагодив досить тісні політичні та торговельно-економічні відносини з Іракським Курдистаном, що дало поштовх до прискореного розвитку прикордонних іранських районів, населених переважно курдами. Курдський рух в Ірані залишається розколотим і поки не являє собою консолідованої суспільно-політичної сили.

Між тим, іранське керівництво звернулося до курдських лідерів і представників місцевої влади з пропозицією провести переговори з метою подальшого врегулювання курдського питання в країні [3]. Можна вважати, що це звернення і конкретні заходи уряду щодо прискореного соціально-економічного розвитку курдських про-

вінцій будуть сприяти збереженню стабільності в районах компактного проживання іранських курдів на найближчу перспективу.

У Сирії протягом довгого часу курди були фактично позбавлені соціальних прав, вони жорстко експлуатувались та дискримінувались. 20 % сирійських курдів не були визнані громадянами країни, і їм відмовляли в законному набутті цивільних прав. Сирійське керівництво ігнорувало їхні національні права і свободи. Курдська буржуазія і інтелігенція також піддавались політичній та соціальній дискримінації. Саме представники цього соціального прошарку, як найбільш освічена частина курдського населення, складає ядро курдського політичного і громадського руху в САР, займаючи керівні позиції в різних курдських партіях. В останні роки правління Башара Асада намітилися певні зрушення в підході сирійської влади до курдської проблеми, незважаючи на те, що в цілому їх ставлення до курдів продовжує залишатися дискримінаційним. Так, курдам було надано право працювати в деяких державних установах, проте фактично їх не допускали на скільки-небудь значимі посади. Довгий час в органах місцевого самоврядування та Народних зборах (парламенті) Сирії не було жодного курда.

Ситуація значно змінилась з початком громадянської війни у Сирії. Спочатку курди оголосили нейтралітет, але згодом озброївшись захопили і встановили контроль над великою частиною сирійсько-турецького кордону. Зараз основа тактики сирійських курдів — не тільки організація власної інфраструктури, як цивільної, так і військової, у місцях їх компактного проживання, але і максимальний контроль над нафтовими полями в країні. Основною вимогою сирійських курдів є надання їм широкої автономії, на прикладі Іранського Курдистану. Це агресивно сприймається у Туреччині і Ірані, вони розуміють яку небезпеку несе ця автономія, тому проводять спільні військові операції, та підтримують опозицію [2].

Швидше за все, така автономія не буде довговічною, а в якійсь мірі транзитною формою, що може призвести до радикального переділу існуючих кордонів на стику Туреччини-Іраку-Сирії та Ірану. Тому курдська проблема повинна вирішуватися неухильно і послідовно, без уповільнення і зупинок, з орієнтуванням на розвиток курдського визвольного руху, під суворим міжнародним контролем як з боку урядових організацій, так і з боку світової громадської думки. Сьогодні ми можемо спостерігати, як реалізується проект створення "Великого Курдистану", що є найважливішою частиною американської доктрини "Великого Близького Сходу", зацікавлені в цьому і Саудівська Аравія, і інші монархії Перської затоки, які хочуть якнайшвидшого розчленування Іраку, Сирії, Ірану та Туреччини. Вашингтон не вперше намагається активно розігрувати "курдську карту" в регіоні і має намір використовувати курдів як "п'яту колону" для посилення тиску на владні режими, насамперед в Сирії та Ірані.

Джерела

1. Агаджанян М. Нефть и тайная дипломатия в треугольнике "Турция — Курдистан — Ирак" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. fondsk. ru/news/2013/12/18/neft-i-tajnaja-diplomatija-v-treugolnike-turcija-kurdistan-irak-24675.html
2. Адясов И. Курды — основные бенефициары гражданской войны в Сирии? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iarex.ru/articles/42953. html
3. Жигалина О. І. Курдский вопрос в Иране [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. iran. ru/news/analytics/87113/Kurdskiy_vopros_v_Irane
4. Курды превращаются в силу, которая может повлиять на ближневосточную политическую ситуацию [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http: // topwar. ru/37265-kurdy-prevraschayutsya-v-silu-kotoraya-mozhet-okazat-vliyanie-na-politicheskuyu-situaciyu-na-vsem-blizhnem-vostoke.htm

В. М. БУЛАВА
магістрантка, УАІСНС МАУП
наук. керівник — Сурмін Ю. П., д-р соц. н., проф.

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ В АПАРАТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах для підвищення ефективності управління потрібне вдосконалення роботи з документами, оскільки всяке управлінське рішення завжди базується на інформації, на службовому документі. Організація роботи з документами впливає на якість роботи апарату Верховної Ради України (далі — ВРУ) організацію і культуру праці працівників апарату. Тому вдосконалення системи документообігу в апараті Верховної Ради України є дуже актуальним.

Єдиним для всіх працівників ВРУ є "Положення про порядок роботи з документами у ВРУ" [2]. Воно визначає порядок документування законотворчої діяльності, підготовки і оформлення документів у ВРУ, технічного забезпечення їх підготовки, контролю за виконанням документів і доручень, а також здійснення діловодних процесів організації документообігу, формування справ і зберігання документів та поширюється на всю службову документацію, в тому числі на документи, які містять інформацію з обмеженим доступом.

В апараті ВРУ діловодство здійснюється за допомогою автоматизованої системи документообігу ВРУ, яка забезпечує реєстрацію вхідної, вихідної та внутрішньої кореспонденції, формування статистичних звітів, оперативний пошук документів та контроль за термінами їх виконання. Інформація щодо документів, а також їх копії вноситься в електронному вигляді до відповідних баз даних автоматизованих систем інформаційно-технологічного забезпечення діяльності Верховної Ради України.

Всі документи та листи, що надходять до ВРУ приймаються централізовано у відділу службової кореспонденції сектором прийому кореспонденції. Документи та листи поступають до сектору через поштове відділення, кур'єрською поштою, фельдзв'язком, нарочним, від керівництва ВРУ, Комітетів, фракцій та структурних підрозділів, громадян, та працівників апарату факсом, електронною поштою.

Обсяг документообігу установи визначається з урахуванням усіх документопотоків за певний період часу, як правило, за рік. При цьому кожен документ обліковується один раз. Документопотік — це потік документів, що циркулюють між пунктами обробітку ґрунту і створення інформації (керівниками організації та структурних підрозділів, фахівцями) і пунктами технічного опрацювання документів: експедицією, секретаріатом, канцелярією, копіювально-розмножувальною службою та інших [5].

Документообіг здійснюється у виді потоку документів між: тими, хто аналізує та продукує інформацію або приймає рішення (керівники підприємства та підрозділів, спеціалісти та кваліфіковані працівники); пунктами технічного опрацювання документів в організації (секретар керівника, канцелярія, експедиція архів).

За вересень 2015 року документообіг апарату тільки на внутрішній вхідній кореспонденції склав 38555 документів. Сюди входять також документи, які надійшли з інших організацій, але на них була покладена резолюція Головою ВРУ або Керівником апарату.

На народних депутатів надійшло 7679 листів, у тому числі 745 листи, які не відкриваються, а тільки реєструються і розкладаються по скриньках.

Вхідна (зовнішня) кореспонденція поступає від Адміністрація Президента, Кабінету Міністрів України, Міністерств та відомств, громадських організацій, державних адміністрацій та ін. Внутрішня кореспонденція –від комітетів, фракцій, управлінь, підрозділів та ін. Тільки за вересень місяць до ВРУ надійшло 16120 документів. Указів Президента України 21 шт., які були розтиражовані у кількості 533 шт., розпорядження Президента України — 36, а тираж 637. КМУ надіслав постанов — 117, а тираж був зроблений 3208 шт., проектів Закону України 35 — тираж 418. Підприємства, установ, організації та заклади надіслали 4396 документів/листи, звернення, пропозиції та ін. Міністерства та відомства прислали 3862 документа, деякі були розтиражовані у кількості 4383 екземплярів. Від народних депутатів надійшло 2225 документів; депутатських груп(фракцій) 192 документа. Всі ці документи були зареєстровані для подальшої роботи. За розпорядженням Голови ВРУ [3] комітети, фракції, структурні підрозділи поступово переходять на Автоматизовану систему документообігу, тому деякі документи підлягають скануванню.

Кожен документопотік має досить стабільний маршрут руху, який залежить від складу і змісту документів, ступеня регламентації функцій керівників і структурних підрозділів, розподілу обов'язків між керівниками і від прийнятої в організації технології роботи з документами. Стереотипні маршрути руху властиві вхідними документами, що визначається їх адресуванням.

У ВРУ вхідні документи потрапляють у Відділ службової кореспонденції, де їх аналізують та реєструють. Якщо лист адресовані Голові ВРУ або ВРУ, то його після реєстрації передають до секретаріату Голови ВРУ, де керівник секретаріату накладає резолюцію і віддає на підпис до Голови ВРУ, після чого лист повертається до сектору реєстрації кореспонденції

У секторі реєстрації резолюція переноситься до реєстраційної картки цього документа. Якщо документ наприклад, розписаний на Керівника апарату ВРУ та на Керівника організаційного управління, то робиться копія документа. Оригінал направляється тому, хто в резолюції стоїть перший. Після перенесення резолюції, примірник Керівника апарату віддається завідуючій відділом службової кореспонденції для накладання резолюції, після чого віддається на підпис Керівнику апарату. Другий примірник передають без резолюції керівнику організаційного управління, де він накладає резолюцію. Всі ці примірники повертаються знову до сектору реєстрації кореспонденції.

Третій етап руху документа починається з того, що в секторі після підписання резолюції Керівником апарату, переносять її в реєстраційну картку, як що потрібно роблять копію документа, і відправляють до підрозділів, або фахівців, які відповідають за виконання. До цього документа друкується картка в 4 примирниках. До оригіналу прикладають 2 картки, одна до копії документа та одна залишається на контролі в секторі реєстрації кореспонденції.

Частина документів потрапляє до Голови ВРУ. У вересні тільки звернень, листів, запитів до Голови ВРУ було направлено 968 документів. Це приблизно 50 документів в день. Розгляд такої кількості іноді займає декілька днів. Очікування розгляду документів є втраченим часом, подовжує шлях документа до виконавця. Також іде накопичування документів, а потім вони у великій кількості повертаються до сектору реєстрації, що створює велике навантаження на працівника сектору, який її обробляє. Багато документів проходять подвійну реєстрацію та подвійний прохід з накладанням резолюцій.

Це показує, що в документообігу ВРУ не все досконально. Для покращення роботи, та зменшення потоків документів до Голови ВРУ, потрібно ще на першому етапі

такі документи відсіювати та направляти зразу до Комітетів, котрі ведуть ті питання, які відображені у листі. Такі дії знизили б навантаження на працівника, а також прискорили рух та обробку документів. Документи скоріше надходили би до виконавця, який у свою чергу швидше надав би відповідь заявнику. Така проблема є і у внутрішній кореспонденції, яка проходить декілька етапів, які можна скоротити.

Для покращення роботи парламенту Голова ВРУ В. Гройсман запропонував запровадити в парламенті електронний документообіг. Він зазначив: "Ми діємо і рухаємося в напрямку створення електронного парламенту, і тут робота у нас є у двох напрямках. Перше — це технічна модернізація, яку ми будемо проводити найближчим часом, що дозволить нам проводити онлайн засідання комітетів абсолютно всіх, перевести на повний електронний документообіг весь законотворчий процес і забезпечити максимальну прозорість та якість нашої роботи. Це перше питання, і я думаю, протягом 3 місяців ми проведемо такі технічні зміни. І далі ми працюємо паралельно з групою депутатів, які входять у всі фракції, групи з напрацювання комплексних змін, у тому числі і в регламент нашої роботи, і тут нас технічно підтримують наші європейські партнери" [4]. Він вважає, що парламенту потрібні кілька важливих фундаментальних змін: всі депутатські запити і звернення мають розміщуватися на сайті Парламенту і бути у вільному доступі для громадськості; спростити документообіг; прозорість апарату та роботу комітетів.

5 червня 2012 року відбулося засідання Консультативної ради з питань інформатизації при ВРУ, на якому розглядалося питання розбудови електронного парламенту в Україні. На її розгляд було винесено Програму інформатизації законотворчого процесу у ВРУ на 2012–2017 роки, пропозиції до якої серед інших експертів і вчених також надавалися представниками Науково-дослідного центру правової інформатики Національної академії правових наук України.

Для покращення роботи всього апарату ВРУ з документами, потрібно, як найшвидше ввести електронний документообіг. Закупити удосконалену техніку, провести Інтернет, провести роботу з працівниками, навчити, як працювати з без паперовим документообігом.

Введення електронного документообігу та системи "Електронний Парламент" дасть можливість владі приблизитись до людей. Робота парламенту стане прозорою. Кожен зможе ознайомитись на офіційній веб-сайті парламенту з його роботою. Зараз де які Комітети проводять засідання в он-лайн режимі, які можуть подивитись будь-хто.

Джерела

1. Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг": від 22.05.2003 № 851 –IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: h14. Розпорядження Голови Верховної Ради України від 25 травня 2006 року № 448 "Про Положення про порядок роботи з документами у Верховній Раді України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/rada //
2. Розпорядження Голови Верховної Ради України від 25 травня 2006 року № 448 "Про Положення про порядок роботи з документами у Верховній Раді України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/rada //
3. Розпорядження Голови Верховної Ради України "Про першочергові заходи з впровадження електронного документообігу у Верховній Раді України" № 698 від 19 травня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // zakon3. rada. gov. ua/rada //
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 12 // http://www.archives.gov.ua/Electronic/E_D php/
5. Кузнєцова Т. В. Діловодство (Документаційне забезпечення управління) / Т. В. Кузнецова // Управління персоналом. — 2003. — № 6. — С. 48.

А. О. ГОЛОВАНЬ
магістрантка, УАІСНС МАУП
науковий керівник — Сурмін Ю. П. д-р соціол. наук, проф.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

На шляху національної політики щодо впровадження ІКТ у всі сфери суспільних відносин України ключовим моментом являється удосконалення системи надання адміністративних послуг в електронному вигляді. Правовою основою цьому став Закон України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки" [2]. Своєрідним продовженням цього Закону є Розпорядження Кабінету Міністрів України № 386-р від 15.05.2013 р. "Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні" [3]. Ця Стратегія визначає мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України в перспективі до 2020 року.

Інтеграція електронної міжвідомчої взаємодії передбачає створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, а також інтеграція інформаційних систем органів державної влади й органів місцевого самоврядування та інформаційних ресурсів.

У структурі системи електронного уряду передбачено наявність єдиного веб-порталу виконавчої влади як інтеграційного центру веб-сайтів, електронних інформаційних систем та ресурсів органів виконавчої влади [4]. Сьогодні роль такого порталу виконує урядовий портал, який поки що забезпечує здебільшого презентаційну та інформаційно-аналітичну функцію. Як приклад ефективно діючого порталу можна навести офіційний загальнодержавний веб-портал "Державні закупівлі", який призначений для замовників закупівель, надає спеціальні функції для органів державного нагляду, контролю та координації у сфері закупівель.

Державні послуги для громадян та юридичних осіб в електронному вигляді повинні надаватися через Єдиний державний портал адміністративних послуг, а також через регіональні та місцеві сайти ЦНАП.

Відповідно до Закону України "Про адміністративні послуги" [1] надання населенню адміністративних послуг в електронній формі мало розпочатись з 1 січня 2014 р. Проте, вся інформація, що надається в електронному вигляді, носить інформаційний характер. Наразі портал знаходиться у стані розробки та тестування. Деякі послуги надаються в електронній формі органами державної влади та органами місцевого самоврядування через власні веб-сторінки.

Актуальною проблемою нинішнього етапу реформування системи електронного уряду в Україні є неналежна якість надання адміністративних послуг громадянам. Згідно результатів соціологічного дослідження українці не задоволені якістю надання адміністративних послуг. Для виправлення ситуації треба делегувати більше повноважень органам місцевого самоврядування та розвивати інтегровані "прозорі офіси" — ЦНАПи.

За результатами експертного опитування, проведеного Дослідницьким центром інституту соціальних наук та самоврядування ім. Г. Алієва при МАУП (лютий 2016 р.) не всі ЦНАПи України відповідають європейським вимогам щодо якості надання адміністративних послуг: позитивну оцінку надали лише 63,3 % опитаних. Загальний стан приміщень ЦНАПів експерти оцінюють так: задовільний — 60,0 %, 33,3 % експертів вважають добрий і всього 0,6 % — не задовільний. Центри не повністю облаштовані необхідними формулярами: стендами з інформацією і зразками заяв — на 96,6 %, інформативними вивісками при вході — на 86,6 %, наявністю інформаційних карток послуг — на 93,2 %, доступністю формулярів та бланків — на 93,2 %, облаштованітю місць для очікування, заповнення паперів — на 96,6 %, зручністю для інвалідів — на 93,2 %. Експертами були обрані 30 експертів у сфері державного управління, а саме державні службовці центрів надання адміністративних послуг Шевченківського, Подільського та Оболонського районів м. Києва.

Результатами дослідження розвитку електронного урядування ООН, індекс онлайн послуг в Україні у 2014 р. складає 0,2677, що є нижчим за середньосвітовий показник (0,3919) [7], що свідчить про серйозні проблеми у розвитку електронних послуг в державі. Однією з головних перешкод на шляху впровадження надання населенню адміністративних послуг в електронній формі в Україні є низький рівень розвитку електронного документообігу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Так, наприклад, попри наявність автоматизованих систем документообігу в органах виконавчої влади, їх використовує лише третина співробітників (34 % працівників центральних органів виконавчої влади та 36 % обласних державних адміністрації) [8]. Система внутрішнього електронного документообігу, що охоплює усі етапи від створення документів до відправлення, запроваджена у половині органів місцевого самоврядування (46 %), при цьому лише у 13 % з них до системи електронного документообігу підключені усі структурні підрозділи. Багато органів користуються для доставки документів кур'єрськими послугами, що займає багато часу і затримує процес надання послуг. Електронні архіви вхідної та вихідної документації створено лише у третині (32 %) міських рад. Низьким також є рівень захисту інформації в системі: для обміну електронними документами з іншими державними організаціями: лише чверть органів місцевого самоврядування використовують захищені канали зв'язку, інші використовують електронну пошту. Не використовуються додаткові інструменти захисту й при взаємодії із зовнішніми користувачами. Так, жоден ЦНАП, який надає громадянам адміністративні послуги он-лайн, не використовує цифрові підписи для зовнішніх користувачів [10].

Недостатня увага також приділяється навчанню співробітників органів місцевого самоврядування роботі у системі електронного документообігу, підвищенню кваліфікації з питань електронного урядування (така робота проводиться лише у 38 % міських рад) [9].

Для прикладу, при Конгресі місцевих та регіональних влад Ради Європи створено Європейську мережу підготовки кадрів для місцевих та регіональних влад. Так, у Латвії ще 1999 року створено Комітет місцевого самоврядування з питань навчання. В Канаді в провінції Онтаріо та провінції Альберта в школах викладається спеціальний курс громадянської освіти, сформована особлива система відносин між місцевою владою і громадами.

Розвиток електронних адміністративних послуг в Україні також стримує невисокий рівень комп'ютеризації домогосподарств, нерівномірний та недостатній рівень проникнення Інтернет в Україні, недостатній рівень комп'ютерної грамотності, а та-

кож обізнаності населення щодо можливостей та переваг отримання адміністративних послуг в електронній формі.

Опитування відвідувачів ЦНАП показало, що найбільш відомими та найбільш популярними серед відвідувачів центрів є інформаційні послуги, які надаються онлайн (інформація про перелік та опис адміністративних послуг, яка опублікована на веб-сайті центру надання адміністративних послуг). Згідно результатів опитування, переважна більшість відвідувачів центрів (78 %) знає про наявність такого електронного сервісу, і половина (48,8 % респондентів) ним користується [10].

Другою за популярністю серед відвідувачів центрів є можливість попереднього запису он-лайн на консультацію або прийом документів, а також "електронна черга". Нею користується 44 % респондентів. Найменш відомими та затребуваними серед споживачів адміністративних послуг є такі електронні сервіси, як можливість перегляду стану розгляду справи он-лайн (26,5 %), процедура реєстрації на порталі, ідентифікації та використання електронних підписів (21,2 %) [10]. При цьому головними причинами невикористання таких послуг відвідувачі центрів назвали нестачу інформації про електронні послуги та невміння ними користуватись.

Рідко використовується при наданні адміністративних послуг й такий інструмент "мобільного уряду", як СМС повідомлення. Використання таких технологій "мобільного уряду", як СМС повідомлення, мобільні портали, мобільні додатки у сфері надання адміністративних послуг, зокрема, дозволяє надавати громадянам інформацію про адміністративні послуги, отримувати зворотній зв'язок від споживачів послуг (наприклад, щодо якості обслуговування), надає споживачам можливість замовити необхідну послугу, записатись на прийом, отримати бланки заяв тощо. На процес запровадження в Україні електронних сервісів негативно впливає й відсутність єдиної стратегії впровадження електронних адміністративних послуг.

Таким чином, потенціал "мобільного уряду" в Україні використовується недостатньо. Задовольнити вимоги, що висувають експерти та громадяни до інформаційної протидії держави, є можливим через застосування стратегічних комунікацій. Необхідна також системна політика щодо залучення громадян до розробки, налаштування та оцінці нових електронних процедур з точки зору зручності, зрозумілості, доступності тощо.

Джерела

1. Закон України "Про адміністративні послуги" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/5203–17
2. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки" від 09.01.2007 № 537-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon3. rada. gov. ua/laws/show /537–16
3. Розпорядження "Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні" від 15.05.2013 № 386-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua/laws/show/386–2013-р
4. Розпорядження КМУ від 24 липня 2013 р. № 614-р "Про схвалення Концепції Державної цільової програми створення та функціонування інформаційної системи надання адміністративних послуг на період до 2017". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon2. rada. gov. ua /laws/show/5203–17
5. У рамках Міжнародного наукового конгресу "Інформаційне суспільство в Україні" презентовано Оцінку електронної готовності України, 30.10.2013, Національний центр електронного урядування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // nc. gov. ua/news/index. php?ID=844

6. Оцінки населенням України якості надання адміністративних послуг. Фонд “Демократичні ініціативи” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. dif. org. ua/ua/publications/press-relizy/jijidjijjhrgjkj. htm
7. Україна увійшла до групи країн із високим індексом розвитку електронного урядування за міжнародною оцінкою ООН, 26.06.14, Держінформнауки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. dknii. gov. ua/?q=node/2033
8. Оцінка електронної готовності України, 2013 р., Національний центр електронного урядування, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // nc. gov. ua/menu/publications/doc/elektronn_urad/E-ocinka-2013.pdf
9. 100 міст — крок вперед. Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування, як основи надання адміністративних послуг в електронному вигляді [Електронний ресурс]; за. заг. ред. І. С. Куспляк, А. О. Серенок. — Вінниця: ГО “Подільська агенція регіонального розвитку”, 2014. — 86 с. — Режим доступу: http: // nc. gov. ua/news/index.php?ID=1577
10. Організація та проведення громадського моніторингу якості електронних сервісів Центрів надання адміністративних послуг, Аналітичний звіт, 2014, Національний центр електронного урядування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // nc. gov. ua/menu/publications/doc/ analytical_report/Analytical%20report. pdf

Т. А. ГУМЕН
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Масловська О. М., канд. політ. н., доц.

ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ ЄС ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Нестримний розвиток глобалізаційних процесів накладає свій вплив на всі країни світу. Це стосується як виробництва, споживання, так і міграції, певного дрейфу до унітаризму.

З моменту свого створення Європейський Союз має тенденцію до постійного розширення. До його складу добавлялись насамперед країни пострадянського простору, колишньої Югославії. Хоча країни Європи не є однорідними етнічно, за економічним розвитком, релігійно, але з середини XX століття і до наших днів відбувалося їх об'єднання.

Це пояснюється як бажанням менш розвинених Європейських країн-реципієнтів (Греції, Португалії, Хорватії) отримати доступ до пільгових кредитів країн-донорів (Франції і Німеччини), так і прагненням ведучих країн отримати доступ до нових ринків збуту своїх товарів та значно дешевшої робочої сили і сировини. Іншим фактором привабливості є також протекція НАТО, до якої входить більшість країн ЄС (що особливо важливо для малих східноєвропейських країн, які мають непередбачуваного й агресивного сусіда на Сході — Російську Федерацію).

Після революції у державах Північної Африки і Азії ("Арабської весни") ЄС має постійну проблему з напливом біженців, що прибувають до Європи, рятуючись від громадянських воєн і економічної кризи. Зростає небезпека тероризму, оскільки як серед біженців, так і серед громадян європейських країн (насамперед, вихідців з колишніх колоній) є радикали-ісламісти. Має місце навіть таке явище, як військовий туризм, коли громадяни європейських країн відправляються за кордон у держави, де точаться громадянські війни (наприклад, у Сирію чи Лівію), щоб повоювати на боці однієї з сторін конфлікту, а потім повернутися назад. Це стосується й війни на Сході України, — на боці сепаратистів проти ЗСУ воюють найманці-європейці (іспанські анархісти, сербські націоналісти, проросійські вихідці з країн Балтії).

Недавні теракти у Франції продемонстрували відносну вразливість європейської системи безпеки, у тому випадку, коли удар завдають з середини (терористи мали французьке й бельгійське громадянство) і могли вільно пересуватися територією ЄС. Уряди європейських країн відповіли на дії терористів поліцейськими операціями з залученням військового спецназу, що дозволило тимчасово придушити шахідів.

Однак, після скасування надзвичайного стану (що обмежує права громадян) можливі нові ексцеси. Нерозв'язаними залишаються й соціально-економічні проблеми, особливо в південноєвропейських країнах, де часто відбуваються політичні кризи з відставками уряду. Стосовно біженців ЄС намагається зменшити їх потік шляхом прийняття більш жорсткого імміграційного законодавства (зокрема, будуть прийматися тільки сім'ї, а не поодинокі чоловіки, і претенденти на отримання притулку повинні походити з країни, яка визнається небезпечною, і довести, що на Батьківщині їх життю загрожує реальна небезпека).

Потрібно також констатувати той факт, що багато громадян України знаходяться у різних країнах Європи: у Німеччині, Італії, Іспанії, Великобританії. Деякі з них поїхали на заробітки, а є і такі, що знаходяться на навчанні у Вищих учбових закладах. Це в основному молоді люди, які вивчили іноземні мови і вирішили отримати вищу освіту в Європі чи США.

Слід відмітити, що наших громадян приймають у будь-якій країні, знаючи, що українські громадяни працьовиті і спокійні, не здатні на якісь теракти чи ще якісь скандали. А наші заробітчани є скрізь. І проблема в тому, що у нашій країні дуже малі заробітні плати. У порівнянні з європейськими зарплатами, це просто смішні зарплати. Наприклад, розмір мінімальної заробітної плати у нас становить у середньому 50 євро, тоді як у Польщі цей показник на 2016 рік — 426 євро, у "кризовій" Греції — 615, у Франції — 1482 євро. Цифри говорять самі за себе. Також у нашій країні не вистачає робочих місць. Багато безробітних у пошуках хоч якоїсь роботи за кордоном. Це також є викликом для нашої держави. Бо якщо молоде покоління виїде за кордон, а в державі залишаться тільки пенсіонери та зовсім некомпетентні молоді люди, то Україна на багато років залишиться на узбіччі Європи.

Щоб подолати цю кризу у нашій державі, потрібно створювати робочі місця, піднімати економіку, розширювати виробничі процеси, просувати найпередовіші технологічні процеси на виробництві, впроваджувати на наших підприємствах ноу-хау, залучати іноземні інвестиції та спеціалістів високого рівня. Якщо ми хочемо бути європейською державою, то мусимо подолати бідність.

Виклики, перед якими поставлений ЄС, є серйозними, але європейці здатні їх подолати за умови чіткої координації дій між країнами-учасниками об'єднання і проведення орієнтовної на громадян союзу соціальної політики. Вже на сьогоднішній день уряди всіх європейських країн повинні прийняти міри для вирішення цих проблем.

Джерела

1. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения: Учебник. — М.: Юристъ, 2005.
2. Европейский союз — ваш сосед. Брюссель-Люксембург. 1995.
3. Эмерсон М., Хейссен М. и др.; Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии: Пер. / Коппитерс Б., Коммент. Попеску Н., Нодиа Г. — М.: Весь Мир, 2005. — 312 с.
4. Иванов И. Расширение Евросоюза: сценарий, проблемы, последствия // МЭиМО, 2000, № 9.
5. Нартов Н. А. Геополитика: Учебник для вузов/ Ред. В. И. Староверов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА: Единство, 2002. — 426 с.

В. Г. ЗАВЕРУХА
магістрант, ІП МАУП

“ПРАВОТВОРЧІСТЬ” ТА “ЗАКОНОТВОРЧІСТЬ”: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Кожна держава встановлює у суспільних відносинах певний порядок, за допомогою законодавства та законності формулює його у правових нормах, забезпечує, охороняє та захищає. Законодавство охоплює більшість сфер людської життєдіяльності, розширює межі свого регулюючого впливу на суспільні відносини [4, 176].

Законодавча діяльність держави базується на таких поняттях, як “правотворчість”, “нормотворчість”, “законотворчість”. Дані поняття близькі за змістом, але не тотожні.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення поняття “правотворчість”.

С. Алексєєв вважає правотворчість державною діяльністю, в результаті якої воля правлячого класу возвеличується до закону, юридичної норми.

В. Сирих зазначає, що правотворчість — постійно існуючий процес удосконалення чинних норм права, в якому активну участь беруть як органи держави, так і політичні партії, громадські організації, громадяни й інші члени громадянського суспільства.

На думку О. Міцкевича правотворчість є офіційною організаційно оформленою діяльністю держави, спрямованою на створення правових норм [2, 376].

Р. Лукич розглядає правотворчість як комплексну діяльність, що складається із операцій, які є різновидом розумової діяльності, кожна з яких виконується різними способами.

Т. В. Курусь вважає, що правотворчість — це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов’язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм [1, 9].

Правотворчість є складовою частиною ширшого процесу — правоутворення. На думку Г. В. Назаренка правоутворення — це природньоісторичний процес формування права, в ході якого відбуваються аналіз і оцінка правової дійсності, що склалася, вироблення поглядів і концепцій майбутнього правового регулювання, а також розробка і ухвалення нормативних розпоряджень [4, 177].

Т. В. Курусь виокремлює наступні ознаки правотворчості:

1. Правотворчість здійснюється державою безпосередньо або з її попереднього дозволу, а також громадянським суспільством (народом) і його суб’єктами.
2. Правотворчість полягає у створенні норм права або в зміні чи скасуванні чинних норм.
3. Правотворчість набуває завершення в письмовому акті-документі, який називається нормативно-правовим актом.
4. Правотворчість відбувається відповідно до правового регламенту, тобто процедури, яка встановлюється правовими нормами.
5. Має конкретно-цільову і організаційну спрямованість.

Існують наступні види правотворчості:

1. Правотворчість народу в процесі проведення референдуму.

2. Правотворчість представницького органу державної влади — парламенту.
3. Делегована правотворчість.
4. Правотворчість органів місцевого самоврядування.
5. Судова правотворчість.
6. Правотворчість громадських організацій.
7. Локальна правотворчість [1, 10].

Різновидом правотворчості є законотворчість.

Правотворчість не можна зводити до законотворчості, яка є виключною монополією представницьких вищих органів держави (в Україні — Верховної Ради) або народу (громадянського суспільства) у передбачених законом випадках [4, 179].

Так само як і правотворчість, законотворчість виконує завдання правового закріплення в законі нових реалій суспільного життя, створення нових бажаних моделей поведінки людей та впорядкування наявного на сьогодні масиву законодавства [3, 82].

Про законотворчість можна говорити в широкому і вузькому сенсі.

У широкому сенсі законотворчість — це і виникнення самої ідеї про необхідність ухвалення (видання) того або іншого закону, і наукова експертиза законопроекту, і його обговорення, ухвалення, оприлюднення.

У вузькому сенсі законотворчість зводиться головним чином до розробки, складання тексту конкретного законопроекту, формулювання його норм, тобто є синонімом процесу законодавчого, який включає стадії спеціального провадження по законопроекту у парламенті (Верховній Раді України) та його оприлюднення.

І. В. Руденко зазначає, що законотворчість — це діяльність, направлена на створення актів вищої юридичної сили — законів, які займають особливе, провідне місце серед інших нормативно-правових актів [4, 181].

Отже, можна зробити висновок що поняття "правотворчість" та "законотворчість" співвідносяться як загальне та часткове, тобто законотворчість є різновидом правотворчості (правотворчість здійснюється стосовно правових норм, а законотворчість (як різновид правотворчості) — стосовно лише законів.

Джерела

1. Курусь Т. В. Співвідношення нормотворчої діяльності з суміжними правовими поняттями. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. № 6–3. Т. 1. — 2013. — С. 9–11.
2. Нечипоренко А. Нормотворча діяльність у правовій державі // Публічне право. № 4 (8). 2012. — С. 375–381.
3. Ришелюк А. М. Законотворчий процес в Україні: Навчальний посібник. — К.: Національна академія державного управління при Президентові України, 2004. — 220 с.
4. Руденко І. В. Поняття, зміст і сутність законотворчості // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. — Т. 17. — Вип. 1/2. (16/17). 2012. — С. 176–185.

Л. М. ЗАГУМЕННА
магістрантка, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л. к. політ. н., доц.

МЮНХЕНСЬКА ЗМОВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ГЕОПОЛІТИЧНУ СИТУАЦІЮ В ЄВРОПІ

Суспільно-політична ситуація у Чехословаччині напередодні Мюнхенської угоди була зовсім непроста. Незгоди та тертя між чехами та словаками дуже швидко проявилися в міжвоєнній республіці. Словаки, хоч і були задоволені виходом зі складу Угорщини, з самого початку з'явилися у новій чехословацькій державі з баластом провінційної недовіри і, справді, увійшли до її складу лише в очікуванні автономного політичного статусу, який міг їм дозволити захиститися від чеського модернізму. Автономний статус, вважали вони, гарантований їм умовами Піттсбурзької угоди, укладеної в однойменному американському місті 30 травня 1918 року представниками кількох американо-чеських та американо-словацьких дружніх організацій за допомогою Масарика, який тоді подорожував Сполученими Штатами як голова Чесько-словацької національної ради у засланні і також доклав свій підпис.

Крім "тертя" між чехами та словаками були також неузгоджуваності між чехами і судейськими німцями. Саме для захисту історичних богемсько-моравських кордонів чехи мали перш за все боронитися проти руху судетських німців за відмежування і подальше "приєднання" Австрією та Великою Німеччиною. Приблизно три з чвертю мільйони німців (найбільша подібна громада фольксдойче у будь-якій ненімецькій державі) сторіччями розселялася в круговій зоні гірських територій всередині кільця цих кордонів і були надзвичайно переконані в тому, що раніше вони були домінуючою нацією [2, *66–69*].

Дивлячись на тогочасну карту Європи, неважко побачити, що жертвою гітлерівської Німеччини мала стати Чехословаччина. Німецькі кордони з трьох боків оточували Чехословаччину. На заході країни, в Судетській промислово розвинутій області, жили майже 3,2 мільйона німців, тобто близько 23 % усього населення ЧСР. Судетські німці мали своїх представників у парламенті Чехословаччини і до березня 1938 р. — в її уряді. Вони ще з 1937 р. вимагали надати автономію своїй області. Напруга наростала. Після аншлюсу Австрії на нараді в Берліні керівник нацистської Судето-німецької партії К. Генляйн обвинуватив чехословацький уряд у "пригнічуванні німців" і рішуче вимагав автономії області. Такі події наближали розчленування Чехословаччини [1, *129–132*].

Мюнхенська конференція, яка стала справжнім прологом Другої світової війни не тільки передувала початку війни у вересні 1939 р., але й завершила психологічну підготовку світової громадськості до можливості спалаху нового світового конфлікту. Були скинуті всі моральні пута, які можливо стримували агресію Німеччини — після жахливої "Кришталевої ночі", німецьке суспільство стало готовим до будь-яких інших страхіть.

Уряд Чехословацької республіки підкорився прийнятій у Мюнхені угоді і 1 жовтня 1938 року частини вермахту окупували Судети. У результаті Чехословацька республіка втратила близько 1/5 своєї території, близько 5 млн населення (з них 1,25 млн чехів і словаків), а також 33 % промислових підприємств. Приєднання Судет стало вирішальним кроком на шляху до остаточної ліквідації державної само-

стійності Чехословацької республіки, яка відбулася в березні 1939 року, коли Третій Рейх захопив всю територію країни [3, *146–148*].

До 1939 р. демократична громадськість сподівалася на те, що новоявлений німецький месія Гітлер буде грати за давно встановленими європейськими правилами, тому й не вчиняла якихось спроб ліквідувати нацистський режим — майже так само розвивалися і стосунки з Італією, але якщо Муссоліні був людиною справді вихованою європейською цивілізацією, то Гітлер з його неймовірною сумішшю расизму, антисемітизму, східного містицизму і арійського вчення, був зовсім іншим. Режим, що встановився в Німеччині, спочатку мало хвилював західні уряди. Допоки не стало занадто пізно [1, *136*].

На сьогодні так і не вирішеним залишається віковічне слов'янське питання: "Хто ж винен в Мюнхенській катастрофі?". Можливо, винне керівництво Чехословаччини, яке не використало всі можливості для захисту незалежності. І це притому, що Чехословаччина могла виставити армію, яка була найкраще озброєною не тільки у Східній Європі, але й можливо у західній. Вона мала добре захищені природою і воєнними укріпленнями кордони.

Може винні Західні союзники Чехословаччини — Англія та Франція, які були гарантами незалежності нових держав Східної Європи і всієї Версальсько — Вашингтонської системи. Так можливо Франція і не втримала свого слова, даного Чехословаччині 1919 р., але ж при такій внутрішньополітичній кризі в якій опинилася Франція після поступового розкладу Народного Фронту Даладьє було надзвичайно важко проводити активну зовнішню політику і чинити опір не тільки тиску Німеччини, але й відвертому шантажу з боку Великобританії. Можливо особисту відповідальність за капітуляцію перед Гітлером має нести британський прем'єр Н. Чемберлен, але він і справді вірив, що шляхом поступок можна відвести загрозу війни, недарма тоді все англійське суспільство наївно вважало що "війна відтягнена ще на рік, може так і не розпочатися". Англійці панічно боялися втратити залишки давньої морської могутності і колоніальну імперію, яка вже тоді почала розпадатися, а Німеччина завдяки своїй військовій потузі могла легко спрямувати напрям агресії не у Східну Європу, а на Близький Схід і на серце британської колоніальної імперії — Індію. Англія і Франція тоді з усієї сили намагалися втримати звання великих держав, на які реально вже не могли претендувати у змаганні з Центральноєвропейським колосом — Німеччиною, Євразійським — СРСР, і американським — США [2, *54–58*].

Можливо винен Гітлер — який своїми діями розпалював вогнище війни у Європі? Так Гітлер розпочав шалену мілітаризацію своєї країни, але до наміченої мети йшов відкрито, незважаючи на політичні чи моральні табу. Тому у змові його звинувачувати не потрібно [3, *10–12*].

Як би там не було, це вже стало набутком історії, і завданням європейських нації сьогодні є не розпалювання старих конфліктів, а побудова нового спільного європейського дому, давньої мрії філософів і митців.

Підсумовуючи сказане, можна сказати, що за 8 десятків років після "Мюнхенської змови" цей знаковий тренд "сильних світу цього" майже не змінився. Тому перш ніж всерйоз розраховувати на їх допомогу у вирішенні спорів з потужними сусідами, треба дуже добре подумати, пригадавши повчальні уроки історії.

Джерела

1. Клеванский А. Х. Коалиция правящих партий в Чехословакии: структура, характер, динамика. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-

Восточной Европы. Междувоенный период/ А. Х. Клеванський. — М:,1986. — С. 129–136.
2. Клеванский А. Х., Марьина В. В., Поп И. И. Краткая история Чехословакии: С древнейших времен до наших дней / А. Х. Клеванский, В. В. Марьина, И. И. Поп. — М.: Наука, 1988. — 576 с.
3. Пеганов А. О. Чехословацкий кризис в 1938–1939 гг.: взаимосвязь неблагоприятной внешнеполитической конъюнктуры и проблемы национальных меньшинств / А. О. Пеганов. — М.: Москва-Ставрополь, 2011. — 353 с.

Т. О. ІВАНЕЦЬ
магістрантка, УАІСНС МАУП
науковий керівник — Утвенко В. В., к.і. н., доцент, УАІСНС МАУП

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави з урахуванням глобальних змін, які відбулися останнім часом, розвиток місцевого самоврядування є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Феномен Євромайдану окреслив європейський вибір населення України, що актуалізувало проблему реалізації ратифікованих угод з країнами ЄС, у тому числі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, а також забезпечення якісного розвитку регіонів країни як важливих складових частин економічної системи України. Розвиток місцевого самоврядування — необхідна передумова демократизації суспільного життя, децентралізації управління, наближення влади до її джерела — народу та становлення громадянського суспільства.

Проте сьогодні всі визнають, що система місцевого самоврядування не задовольняє потреб українського суспільства. У більшості територіальних громад вона не забезпечує створення комфортного життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання їй доступних та якісних публічних послуг. До головних проблем розвитку місцевого самоврядування в Україні можна також віднести недосконалість нормативно-правового забезпечення місцевого самоврядування, слабку матеріальну та фінансову базу територіальних громад та ряд інших проблем.

Розвиток місцевого самоврядування як ефективної і максимально наближеної до людей місцевої влади є одним із визначальних пріоритетів здійснення адміністративної реформи, становлення України як демократичної держави. Без реформування місцевого самоврядування, здійснення процесів децентралізації, деконцентрації неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян України [1; 2].

Масштаби децентралізації в Україні свідчать, що це одна із найскладніших реформ, оскільки вона охоплює усі сфери — адміністративно-територіальний устрій, зміну повноважень у системі центральних і територіальних органів виконавчої влади та всіх рівнів органів місцевого самоврядування, бюджетної та податкової систем, земельних відносин, сфери освіти, медицини, соціальної сфери тощо.

Упродовж 2014 року було ухвалено декілька нових законопроектів, зокрема щодо фіскальної децентралізації, децентралізації фінансів (йдеться про зміни до Податкового та Бюджетного кодексів від 28 грудня 2014 року). Також зміни відбулися у базовому законі "Про місцеве самоврядування в Україні". Наразі в Україні існує трирівневий адміністративно-територіальний устрій: базовий рівень (село, селище чи місто), рівень району та рівень області. Є орган місцевого самоврядування облрада та виконавчий орган (всі рішення та програми, затверджені облрадою виконуються ОДА, тобто державною владою) [2; 5; 6].

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні (далі — Концепція) була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. [3].

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади повинно здійснюватися на основі Конституції та законів України, положень Європейської хартії місцевого самоврядування з дотриманням наступних принципів: верховенства права, відкритості, прозорості та громадської участі; повсюдності місцевого самоврядування, субсидіарності, доступності публічних послуг, підзвітності та підконтрольності органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді тощо.

У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні також визначено, що реформування територіальної організації влади передбачає: зміну статусу місцевих держадміністрацій із місцевих органів виконавчої влади на органи, які здійснюють контроль за дотриманням вимог законодавства, законністю актів органів місцевого самоврядування, а також координацію діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади на відповідній території, виконання територіальними органами центральних органів виконавчої влади на відповідній території функцій із здійснення контролю за дотриманням у визначених сферах вимог законодавства, надання адміністративних послуг тощо. Передусім потребують ефективного та швидкого розв'язання проблеми правового та інституційного характеру [3].

Реформування місцевого самоврядування неможливе також без модернізації служби в органах місцевого самоврядування шляхом прийняття нової редакції Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування".

Останнім часом в Україні ведеться багато розмов про децентралізацію управління. При цьому мовці забувають про цілісність державної регіональної політики.

Удосконалення організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні вимагає певного коригування засадничих положень, визначених Конституцією та законами України.

Сприятливою обставиною для розвитку правових засад місцевого самоврядування є можливість синхронізації системного оновлення Конституції України, необхідність якого достатньо чітко усвідомлюється за сучасних умов, та вдосконалення чинного законодавства [4].

Потребує розв'язання проблема забезпечення повноцінності місцевого самоврядування на обласному та районному рівнях, для чого доцільно конституційно встановити створення виконавчих органів відповідних рад. Слід здійснити також системні зміни законів України "Про місцеве самоврядування в Україні" та "Про місцеві державні адміністрації". Потребує вдосконалення і регулювання організації місцевого самоврядування в столиці [2; 7].

Доцільно відмовитися від формування самоврядних інституцій на всіх рівнях за пропорційною виборчою системою, конституційно встановивши винятково мажоритарний характер обрання депутатів органів самоврядування всіх рівнів. Потребує також істотного підвищення роль територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення [5].

Одним із важливих чинників модернізації та зміни ситуації на краще є належне інституційне забезпечення реформування місцевого самоврядування [3].

В Україні фінанси органів місцевого самоврядування характеризуються нерозвиненістю та переважно залежністю від міжбюджетних трансфертів з боку центрального уряду. Тому на сьогодні актуальним є виявлення перспектив для подальшого

розвитку місцевих запозичень в Україні та урізноманітнення боргових інструментів органів місцевого самоврядування, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування.

Водночас поряд із позитивними змінами в публічному управлінні ще не вирішено низку питань, а саме: не забезпечено взаємозв'язок реформи місцевого самоврядування з адміністративною, бюджетною, територіально-адміністративною та іншими секторальними реформами. Розробка та впровадження нового законодавства про службу в органах місцевого самоврядування має врегулювати питання соціальних гарантій для службовців місцевого самоврядування. [5].

Таким чином, модернізація місцевого самоврядування в Україні є необхідним елементом подальшої реалізації Програми економічних реформ, зокрема впровадження адміністративної реформи та реформи місцевого самоврядування.

Джерела

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Юрінком, 1996. — 80 с.
2. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р. // ВВР України. — 1997. — № 24.
3. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р // Уряд. кур'єр. — 2014. — № 67. — 11 квіт.
4. Данилишин Б. М. Децентралізація управління в Україні: з чого почати? / Б. М. Данилишин // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // kontrakty. ua /article/82116.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабі- нету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // zakon4. rada. gov. ua/laws/show/1001–2006-%D0 %BF
6. Попсуй В. Безпосереднє самоврядування — перший крок / В. Попсуй. — Сєвєродонецьк: РЦТГЛ, 2002. — 284 с.
7. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: навч. посіб. / В. В. Утвенко. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. — 234 с.

V. M. KUCHERENKO
3rd year student, IIRL IAPM

THE PRESENT DAY POTENTIALITIES AND PROGRESS OF THE MACHINE TRANSLATION

In the past when we had to figure out the meaning of a word from another language, we made use of a dictionary. Not only was this a very time consuming task, but also it was kind of irritating owing to the fact that it was difficult to interpret the meanings. That is where the machine translator appeared.

Machine translation also known as Computer Aided Translation, is the use of software programs, which have been specifically designed to translate both verbal and written texts from one language to another. In the face of rapid globalization, such services have become invaluable for people and you just cannot think of any disadvantages of machine translation.

Current machine translation software often allows for customization by domain or profession (such as weather reports), improving output by limiting the scope of allowable substitutions. This technique is particularly effective in domains where formal or formulaic language is used. It follows that machine translation of government and legal documents more readily produces usable output than conversation or less standardised text. The difficulty is getting enough data of the right kind to support the particular method.

The purpose of the article was discovering the main idea concepts of the machine translate. Machine Translation systems use large collections of rules, manually developed over time by human experts mapping structures from the source language to the target language.

Statistical Machine Translation systems use computer algorithms to produce a translation that looks best statistically from millions of permutations. Statistical models consist of words and phrases learned automatically from bilingual parallel sentences, creating a bilingual "database" of translations. The attractiveness of statistical systems comes from the level of automation in building new systems using its machine learning capabilities, leading to rapid turnaround time and the low cost of processing power required for constructing and operating these statistical models. However, the major downside with this type of engine is the "data-dilution effect" caused by scarcity of suitable data for 'training' these data-driven systems.

Hybrid Machine Translation. In order to address quality and time-to-market limitations, many Rule-Based Machine Translation developers are augmenting their core technology with Statistical Machine Translation technology to create 'Hybrid Machine Translation' solutions. Hybrids provide some quality improvement benefits, however, they keep the costs of Rule-Based systems high by adding complexities of managing side-by-side systems.

The idea of computer use in translation appeared almost simultaneously with computers.

To understand the essential principles underlying machine translation it is necessary to understand the functioning of the human brain.

Machine translation — a) The act of translating something by means of a machine, especially a computer; b) The act of translating a computer language into a form more directly usable by the computer.

This comprehension operates on several levels:

- Semantic level: understanding words out of context, as in a dictionary.
- Syntactic level: understanding words in a sentence.
- Pragmatic level: understanding words in situations and context.

Furthermore, there are at least five types of knowledge used in the translation process:

- Knowledge of the source language, which allows us to understand the original text (e. g. "Nopriorknowledgeofvectortheorywillbeassumed" – "Непредполагаетсяникакого-предварительногознакомствасвекторнойтеорией").
- Knowledge of the target language, which makes it possible to produce a coherent text in that language (e. g. "Успешно решив задачу расщепления атомногоя дра, ученые смогли разработать способы использования атомной энергии" — "Having successful solved the problem of splitting the atomic nucleus, the scientist could work out the methods of utilizing atomic energy.").
- Knowledge of equivalents between the source and target languages.
- Knowledge of the subject field as well as general knowledge, both of which aid comprehension of the source language text.
- Knowledge of socio-cultural aspects, that is, of the customs and conventions of the source and target cultures.

In reality, the translation process comprises two stages: first, the production of a rough text or preliminary version in the target language, in which most of the translation problems are solved but which is far from being perfect; and second, the revision stage, varying from merely re-reading the text while making minor adjustments to the implementation of radical changes.

There are many systems that function on the same principle, for example SPANAM, used for Spanish-English translation since 1980, and SYSTRAN, developed in the United States for military purposes to translate Russian into English. After modification designed to improve its functioning, the European Community adopted SYSTRAN in 1976. At present, it can be used to translate the following European languages:

- Source languages: English, French, German, Spanish, Italian, Portuguese, and Greek.
- Target languages: English, French, German, Spanish, Italian, Portuguese, Greek, Dutch, Finnish, and Swedish.

In addition, programs are being created for other European languages, such as Hungarian, Polish and Serbo-Croatian.

Apart from being used by the European Commission, SYSTRAN is also used by NATO and by Айrospatiale, the French aeronautic company, which has played an active part in the development of the system by contributing its own terminology bank for French-English and English-French translation and by financing the specialized area related to aviation.

Machine translation is a sub-field of computational linguistics that investigates the use of software to translate text or speech from one natural language to another.

Performing the search efficiently is the work of a machine translation decoder that uses the foreign string, heuristics and other methods to limit the search space and at the same time keeping acceptable quality. This trade-off between quality and time usage can alsobe found in speech recognition.

As the translation systems are not able to store all native strings and their translations, a document is typically translated sentence by sentence, but even this is not enough.

Language models are typically approximated by smoothed n-gram models, and similar approaches have been applied to translation models, but there is additional complexity due to different sentence lengths and word orders in the languages.

The statistical translation models were initially word based (Models 1–5 from IBM Hidden Markov model from Stephan Vogel and Model 6 from Franz-Joseph Och), but significant advances were made with the introduction of phrase based models. Recent work has incorporated syntax or quasi-syntactic structures.

In phrase-based translation, the aim is to reduce the restrictions of word-based translation by translating whole sequences of words, where the lengths may differ. The sequences of words are called blocks or phrases, but typically are not linguistic phrases, but phrasemes found using statistical methods from corpora. It has been shown that restricting the phrases to linguistic phrases (syntactically motivated groups of words, see syntactic categories) decreases the quality of translation.

Machine translation — the process of changing text from one language into another language using a computer. In the article we show advantage and disadvantages and main researches of MT.

Today, only a few companies use statistical machine translation commercially, e. g. Asia Online, SDL / Language Weaver (sells translation products and services),[citation needed] Google (uses its proprietary statistical MT system for some language combinations in Google's language tools), Microsoft (uses its proprietary statistical MT system to translate knowledge base articles), and Ta with you (offers a domain-adapted machine translation solution based on statistical MT with some linguistic knowledge). There has been a renewed interest in hybridisation, with researchers combining syntactic and morphological (i. e., linguistic) knowledge into statistical systems, as well as combining statistics with existing rule-based systems.

Sources

1. Мирам Г. Э., Дайнеко В. В., Гон А. М. "Основыперевода".
2. https: // en. wikipedia. org/wiki/Machine_translation
3. G. MIRAM "Translation algorithms"
4. http: // translationjournal. net/journal/29computers. htm

Я. В. КУБРАК
магістрантка, УРІМБ МАУП
науковий керівник д-р біол. н., проф. Баєва О. В.

ЕТИКА ВІТЧИЗНЯНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ І СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МЕНЕДЖМЕНТІ

З'ясовується сутність етики і соціальної відповідальності у сфері вітчизняного менеджменту. Проаналізовано етичну поведінку як сукупність вчинків, дії людей та соціальну відповідальність як добровільну реакцію на соціальні проблеми суспільства, їх вплив на розвиток українського менеджменту.

В області усвідомлення етики українського менеджменту та його соціальної відповідальності достатньо продуктивно працюють українські вчені: Б. П. Будзан, Ф. І. Хміль, Г. В. Щокін, Г. А. Дмитренко, О. Є. Кузьмін, Ю. І. Палеха, В. Г. Герасимчук, Г. О. Коваленко, А. В. Шегда, Г. Л. Хаєт й інші.

Вступ. В сучасних умовах ринкового господарювання ефективність етики менеджменту та його соціальна відповідальність управління впливають на конкурентоспроможність підприємств. На жаль, реальний стан українського менеджменту є недосконалим. Про це свідчить низький рівень продуктивності та якості праці на більшості вітчизняних підприємств і їх низька конкурентоспроможність. Такий стан українського бізнесу диктує необхідність осмислення існуючих проблем і формування більш сучасних умов господарювання моделі етики вітчизняного менеджменту та його соціальної відповідальності.

Етика менеджменту являє собою систему моральних принципів, яка зобов'язує відрізняти правильну поведінку від неправильної. Як видно з цього визначення, розуміння ділової етики багато в чому залежить від системи загальних і особистих цінностей менеджерів компаній. Тому важливою є підготовка вітчизняних менеджерів, які усвідомлюють всю важливість етичного ведення бізнесу.

В Україні з великими труднощами у нових умовах іде процес підготовки до роботи менеджерів. Наші менеджери в реальних умовах намагаються діяти за стандартами бізнесової етики, яка є у світі, і, звичайно, з урахуванням вітчизняних особливостей. Поступово складається певний етичний кодекс українського бізнесу.

Проте, на сьогодні існує заплутане законодавство і невизначеність правил ведення бізнесу, неузгодженість окремих законів і погана податкова система, які фактично дестимулюють підприємців до нормальної праці і заганяють їх у тінь, яку держава вважає нелегітимною. З іншого боку, намагання менеджерів і бізнесменів ретельно дотримуватися норм та вимог законодавства приводять їх до усвідомлення неможливості перебування в межах законодавчого поля, що, в свою чергу, спричиняє порушення ділової етики.

На мою думку, головними причинами проблеми дотримання етики в управлінні підприємством є:

- відсутність стандартів, традицій етики управління підприємством в Україні;
- абсолютна більшість підприємців (бізнесменів) не навчалась у спеціалізованих бізнес-школах, а самі бізнес-школи ще занадто молоді, без певних традицій, без бази знань; існуюча зневага до законодавства України не стимулює створення етичних стандартів управління підприємством.

Шляхами до вирішення проблеми дотримання етики в управлінні підприємством можуть стати: стосунки між людьми, які необхідно будувати на морально-християнських етичних принципах; спрощення процедури створення, діяльності підприємств і ведення приватного бізнесу; зменшення кількості державних службовців з паралельним збільшенням зарплати тим, хто залишився, щоб у них був економічний стимул триматися за своє місце; боротьба із залученням ЗМІ, громадських та політичних об'єднань з будь-яким фактом корупції, хабарництва чи нанесення збитків підприємцю незаконними діями державного службовця; формування основи для ведення бізнесу на етичних засадах з мінімальним втручанням держави.

Таким чином, етика управління підприємством в сучасних умовах господарювання відіграє важливу та принципову роль. Подальший розвиток та вдосконалення економічної системи неможливий без залучення прогресивних економічних ідей та принципів етичного ведення бізнесу.

На мою думку, в Україні ще не сформувалася національна модель соціальної відповідальності бізнесу. Ця діяльність охоплює багато напрямків, орієнтується на задоволення нагальних потреб суспільства, зумовлена специфікою даного етапу соціалізації економіки та традиціями розв'язання соціальних проблем.

Найбільш популярні чотири аспекти соціальної діяльності бізнесу: відносини бізнесу з місцевими громадами; трудові відносини з працівниками; вплив на навколишнє середовище; управління соціальними процесами у колективі як елемент корпоративного управління [5].

З погляду самих підприємців, основними соціальними заходами мають бути: впровадження соціальних програм поліпшення умов праці, навчання та розвиток персоналу; застосування у політиці компанії етичного ставлення до споживачів; участь у регіональних програмах соціального розвитку тощо.

Висновки. З вищесказаного випливає, що етика вітчизняного менеджменту зв'язана з внутрішніми цінностями, а вони у свою чергу є частиною корпоративної культури і впливають на прийняті рішення, визначають їхню спільну допустимість у рамках зовнішнього середовища.

Для успішного управління організація повинна вміти пристосуватися і відгукуватися на проблеми, які виникають в соціальному середовищі, щоб зробити це середовище більш сприятливим для організації, для чого застосовується соціальна відповідальність, яка укладається за допомогою соціального контракту.

Джерела

1. Баєва О. В. Основи менеджменту: Практикум / О. В. Баєва, Н. І. Новальська, Л. О. Згалат-Лозинська. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 522 с.
2. Єрмошенко М. Менеджмент: Навч. посіб. / М. Єрмошенко, С. Єрохін, О. Стороженко; Національна академія управління. — К.: Національна академія управління, 2006. — 655 с.
3. Осовська Г. Основи менеджменту: Підручник / Г. Осовська, О. Осовський. — 3-е вид., перероб. и доп.. — К.: Кондор, 2006. — 661 с.
4. Пірен М. Утвердження етичних засад у бізнесі України в процесі глобалізації // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. — 2003. — № 1. — С. 329–336
5. Скібіцька Л. І. Менеджмент: Навчальний посібник для вищих навч. закладів / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький; Мін-во освіти і науки України. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 415 с.
6. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За загальною редакцією В. М. Гейця, А. І. Даниленка, М. Г. Жулинського, Е. М. Лібанової, О. С. Онищенка. — К.: НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.

А. В. КУЦ
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л., канд. політ. н

УКРАЇНСЬКО-МОЛДОВСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ПО ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТУ В ПРИДНІСТРОВ'Ї

Глобальні трансформації, становлення нових держав, загострення міждержавних відносин та міжнародні конфлікти — явища, що відбуваються впродовж останніх десятиліть і здійснюють свій вплив на розвиток міжнародних відносин. Трансформація Молдовсько-Придністровського конфлікту кінця XX ст. з проблеми суто регіональної сталася через його вплив на політичні процеси у Європі та зіткнення інтересів третіх сторін конфлікту (Росія, Україна, Румунія, ЄС та США).

Врегулювання придністровської проблеми є важливою складовою українсько-молдовських відносин. Україна і Молдова як держави-сусіди діють разом для утвердження принципів реального добросусідства і плідного регіонального співробітництва. Підписання "Меморандуму про основи нормалізації відносин між РМ і Придністров'ям" перетворило Україну на одного з гарантів миру в Придністров'ї, тож у переговорному процесі з політичного врегулювання придністровської проблеми вона бере участь як гарант та посередник. Її позиція базується на дотриманні територіальної цілісності та суверенітету Республіки Молдова.

Політика України на початку своєї участі в придністровському врегулюванні була непослідовною і значною мірою залежала від російських позицій. Після того, як президентом було обрано В. Ющенка, попередню політику було переглянуто й розпочалося втілення в життя програми набуття Україною статусу регіонального лідера. Вдалою спробою України позиціонувати себе як активного гравця в процесі придністровського врегулювання став так званий "План Ющенка" 2005 р. У ньому було запропоновано здійснення конкретних кроків: створення Тирасполем умов для розвитку демократичної політичної системи та проведення демократичних виборів до ВР Придністров'я під контролем України, РФ, США, ЄС, ОБСЄ і Ради Європи; запрошення США та ЄС до участі в переговорному процесі; введення миротворчого контингенту під егідою ОБСЄ і розширення участі українських спостерігачів; проведення міжнародного моніторингу придністровських ВПК та українсько-молдовського кордону; надання Придністров'ю статусу автономної республіки у складі Молдови з широкими повноваженнями щодо участі у зовнішній і внутрішній політиці, підтримання зовнішніх економічних, науково-технічних та гуманітарних зв'язків, можливості виходу зі спільної держави у разі об'єднання Молдови з іншою державою чи втрати нею статусу суб'єкта міжнародного права.

Попри офіційне визнання "плану Ющенка" практично всіма учасниками переговорного процесу, у ньому є три слабкі ланки. Це відсутність у плані пункту про необхідність виведення російських військ, проведення демілітаризації ПМР та ідея проведення наприкінці 2005 р. виборів у Верховну Раду Придністров'я (встановлені планом терміни не давали можливості для їх підготовки). Незадоволення проєвропейської частини молдовського політикуму спричинили також відсутність положень про боротьбу з контрабандою на придністровській ділянці українсько-молдавського

кордону, а також пропозиції про включення Румунії до складу учасників переговорного процесу.

Тож враховуючи прохання Кишинева та зацікавленість ЄС і США, Україна ухвалила рішення про заборону Придністров'ю з березня 2006 р. експортувати продукцію без оформлення на молдовській митниці, оскільки Угода про посилений митний контроль 2003 р. не давала результатів. Такі дії були розцінені Тирасполем як блокада.

Посередницькі зусилля України були зруйновані неконструктивною позицією Придністровської республіки, яка у 2006 р. провела референдум щодо незалежності Придністров'я з його подальшою інтеграцією до складу РФ. Однак далі референдуму справа не пішла. Нині все зводиться до призначення зустрічей у рамках групи "5+2" та пошуку територіальних можливостей для їх проведення. Численні зустрічі конфліктуючих сторін, а також посередників та спостерігачів формату "5+2" впродовж 2008–2009 рр. у підсумку не внесли суттєвих змін.

У квітні 2011 р. Україною був запропонований проект нової військової доктрини врегулювання конфлікту, в якому зазначено, що потенційними загрозами безпеки України є виникнення збройного конфлікту на її кордонах та втягування України у збройне протистояння двох держав. Діяльність української дипломатії у 2012 р. мала певні успіхи, вона організувала зустріч лідерів Молдови та Придністров'я у форматі 1+1. Західна спільнота сприйняла це як своєрідне яскраве повернення України в тему придністровського врегулювання, з якої вона випала після фіаско "плану Ющенка".

Очоливши головування ОБСЄ в 2013 році, Україна запропонувала використовувати свої майданчики для переговорів із придністровського врегулювання. Тож в лютому того ж року у Львові у форматі 5+2 відбулися переговори з придністровського врегулювання — перші під головуванням України. Під час львівського раунду сторони підтвердили свою готовність продовжувати переговори, домовилися про активізацію роботи на рівні політичних представників та експертів над поліпшенням умов свободи пересування населення обох берегів Дністра, взаємодії у гуманітарній сфері, а також готовність "українського майданчика" для організації зустрічі керівництва Республіки Молдова і Придністров'я.

За 2014 рік мало відбутись три засідання "Постійної наради з політичних питань у рамках переговорного процесу з Придністровського врегулювання", але представники Придністров'я тричі вимагали їх перенесення. Останні переговори у форматі "5+2" відбулись в середині 2014 року, однак були зірвані через політичну кризу в Молдові. Україна у зв'язку з такими подіями і складну внутрішньополітичну ситуацію в країні на сьогодні займає пасивну позицію у врегулюванні конфлікту.

Громадянське суспільство України та Молдови має достатній потенціал для того, щоб спираючись на власний досвід, знання специфіки регіону та особливостей функціонування неурядових організацій, що працюють у сфері врегулювання Придністровського конфлікту, надавати відповідну інформацію донорським структурам, міжнародним та європейським структурам, зацікавленим у здійсненні свого внеску у врегулювання конфлікту та подолання його наслідків. Співпраця проєвропейських аналітичних центрів України та Молдови у цій сфері, розробка та поширення інформаційних бюлетенів з такою інформацією іноземними мовами, стало б, до певної міри, на заваді поширенню дезінформації про придністровський регіон Молдови та сприяло б діяльності і розвитку в ньому громадянського суспільства.

Україна намагається включити придністровське врегулювання у систему власних євроінтеграційних намірів. Спроби запровадити надійніший митний контроль над

товарами із Придністров'я або реалізація спільного із ЄС проекту контролю над кордоном можна розглядати саме в цьому контексті. Крім того, Україна продовжує брати участь у п'ятисторонньому форматі управління конфліктом, незважаючи на те, що його ефективність невпинно знижується завдяки консенсусному механізму прийняття рішень та невиконанню ключовими учасниками взятих на себе зобов'язань. Тут варто виділити значення якості поширення інформації в процесі врегулювання. Тому вкрай необхідно приділяти увагу інформуванню придністровської громадськості: з одного боку, щодо політичних трансформацій, які мають місце у Правобережній Молдові та Україні, з іншого — щодо європейських реформ і можливостей, які відкривають життєву перспективу перед жителями Придністровського регіону.

Джерела

1. Дирун А. В. Динаміка суспільно-політичного розвитку республіки Молдова в контексті етнополітичного конфлікту/ А. В. Дирун // дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Національний університет "Одеська юридична академія". — Одеса, 2005. — 175 с.
2. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД / М. С. Дорошко, Н. В. Шпакова // Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 204 с.
3. Коцур В. В. Етнополітичний конфлікт у Придністров'ї: українсько-молдавські взаємини в гуманітарній сфері / В. В. Коцур // Наукові записки — К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2013. — № 6 (56). — С. 421–432.

М. Р. ЛЕВЧЕНКО
магістрантка, ІП МАУП
науковий керівник — Муравйов К. В, канд. юрид. наук, доц.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків — це система господарсько-політичних заходів, здійснюваних державними органами з поглиблення і розширення участі країни в міжнародному поділі праці з метою підвищення ефективності суспільного виробництва та оптимізації структури споживання.

Воно є складовою частиною механізму відтворення національного економічного потенціалу і являє собою один з основних об'єктів державного регулювання національної економіки поряд з відтворювальної, технологічної, галузевої і територіальної її структурою, науково-технічним прогресом, соціальними відносинами, навколишнім середовищем та ін.

Глобальні цілі державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків конкретизуються в залежності від гостроти конкретних проблем, що виникають у господарській і соціальній сферах.

Це, наприклад, подолання кризи економіки, необхідність структурної перебудови виробничого потенціалу, захист вітчизняного виробника, збільшення зайнятості, оздоровлення платіжного балансу, боротьба з інфляцією і т. д. Досягнення поставлених цілей і визначає конкретні напрями, форми, масштаби державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків. Істотний вплив при цьому надає всередині — і зовнішньоекономічні установки держави, інтегральний вектор інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків здійснюється за допомогою адміністративних, фінансових, кредитних, бюджетних коштів, а також політики в державному секторі економіки.

Сутність державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків полягає у приведенні системи зовнішньоекономічних відносин в такий стан, яке забезпечувало б оптимальну реалізацію державних, колективних та особистих інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в конкретному часовому періоді і на перспективу на основі права, загальновизнаних міжнародних норм і правил.

Механізм регулювання міжнародних економічних зв'язків являє собою певну систему принципів, інструментів і методів управління відносинами, в які вступають суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Ця система включає три основні блоки: принципи управління; сукупність конкретних методів та інструментів регулювання; інституційно-правові структури.

Принципи управління зовнішньоекономічними зв'язками характеризують підхід до міжнародних економічних відносин. Розрізняють два головних принципи міжнародного співробітництва, які визначають характер і форми регулювання зовнішньоекономічних зв'язків: протекціонізм і свобода торгівлі [2].

Зараз зовнішньоекономічна діяльність в Україні здійснюється на принципово нових, відмінних від епохи державного монополізму, принципах. Все це є потужним

стимулом для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Багато республіки, краї та області в рамках своїх повноважень активно займаються встановленням контактів із зарубіжними партнерами, напрацьовують свою нормативно-правову базу, вдосконалюють інфраструктуру, підвищують експортний потенціал [5].

Однак спад промислового виробництва, погіршення кон'юнктури світового ринку, відсутність послідовної державної експортної політики, непостійність валютного курсу рубля негативно впливають на структуру і динаміку експорту в країні.

З цих же причин відбувається зростання частки паливно-сировинної продукції в експорті при подальшому скороченні в ньому частки виробів машинобудування, а, отже, зростання ролі сировинних регіонів у зовнішньоекономічних зв'язках, і зменшення тих, які спеціалізуються на виробництві продукції металургії, хімії та нафтохімії. Жорсткість митної та податкової політики, заборгованість держави іноземним партнерам викликало скорочення питомої ваги устаткування і технологій в імпорті.

Ще не до кінця доопрацьовано Російське законодавство, де були б визначені повноваження регіонів, можливість їхньої участі у зовнішньоекономічних зв'язках, розмежування власності окремих суб'єктів, визначення статусу природних ресурсів у регіонах, розподіл доходів від експортних і імпортних мит між Федерацією та її суб'єктами.

Все це є сильним гальмом у розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, а значить, розвитку економіки країни в цілому.

Тим не менш, не дивлячись на виникаючі труднощі, товарообіг в Україні із зовнішніми країнами зростає. Що говорить про деяке поліпшення економічної ситуації в країні, а також про розвиток і зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків в Україні.

Світовий досвід свідчить, що навіть у промислово розвинених країнах існує об'єктивна необхідність державного регулювання зовнішньоеконо-мічної діяльності. Держава покликана, насамперед, захищати інтереси своїх виробників, вживати заходів для збільшення обсягів експорту, залучення іноземних інвестицій, збалансування платіжного балансу, валютного регулювання, і, що особливо важливо, — приймати законодавчі акти, що встановлюють правила здійснення ЗЕД, і контролювати їх неухильне дотримання.

Джерела

1. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. — 1990. — № 15.
2. Рубан А. Про деякі питання і тенденції сучасної зовнішньої торгівлі України // Економіка України № 7, 2000. — С. 87–90.
3. Єпіфанов А. Регіональна економіка: Навч. посіб. для студ. вуз. / Анатолий Єпіфанов, Іван Сало; Авт. передм. І. І. Лукінов. — 2-ге вид. — К.: Наук. думка, 2000. — 341 с.
4. Коваль Я. Регіональна економіка: Навчальний посібник / Я. Коваль, І. Антоненко; М-во освіти і науки України, НАНУ, Рада по вивченню продуктивних сил України, Нац. аграрний ун-т України та ін. — К.: ВД "Професіонал", 2005. — 268 с.
5. Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Збірник офіційних документів/ За ред. З. С. Варналія, Упор.: З. С. Варналій, Є. Жемеренко, В. Жук та ін.; НІСД. — К., 2004. — 520 с.
6. Торговельні зв'язки України із зарубіжними країнами // Вісник податкової служби України. — 2002. — № 42. — С. 29–31.
7. Прогноз розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України до 2010 року // Автошляховик України. — 2004. — № 1. — С. 6–8.

В. О. МЕЛЬНИК
студент 4 курсу, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Боринська О. Л. канд. політ. н., доц.

ІДЕЯ "ЄДИНОЇ ЄВРОПИ": СТАНОВЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Ідея єдиної Європи займала думки європейських політиків вже тривалий час і лише у другій половині XX ст. вона найшла була втілена у життя. Інтеграція не може бути породженням однієї політичної волі, для її розвитку необхідні певні передумови:

- Цивілізаційні — наявність спільних духовних цінностей, сумісність соціальних і політичних ідеалів;
- Економічні — можливість взаємодоповнюючого економічного і науково-технічного розвитку;
- Історичні — традиційна взаємодія, взаємоповага. Традиційне прагнення до єдності (насиллям або добровільне);
- Воєнно-політичні — спільність інтересів з головних питань міжнародного життя, співробітництво у воєнних і воєнно-політичних союзах, врегулювання територіальних суперечок

Європейська інтеграція є наглядним прикладом вертикальної інтеграції, яка має кілька аспектів: економічний, політичний, військовий. Вона активно розвивається з початку 50-х років XX століття. У квітні 1948 р. було створено Організацію європейського економічного співробітництва, яка у вересні 1950 р. була доповнена Європейським платіжним союзом, який у 1961 р. замінила Організація економічного співробітництва і розвитку.

Перехід від простого міжнародного європейського співробітництва до реального наднаціонального співтовариства розпочався 9 травня 1950 р., коли Роберт Шуман (французький дипломат, міністр закордонних справ Франції, один з "батьків-фундаторів" європейської інтеграції.) виступив з ініціативою, оприлюднивши план розроблений Жаном Монне, по створенню галузевого об'єднання шести країн (Франції, ФРН, Італії і країн Бенілюксу), Європейське об'єднання вугілля та сталі. Новизною цього об'єднання було створення європейського органу управління незалежного від урядів країн.

Наступним етапом стало створення 25 березня 1957 р. Європейського Економічного Співтовариства ("Спільний ринок") і Європейського співтовариства по атомній енергетиці, або "Євроатом".

У 1987 р. члени ЄЕС ввели у дію "Єдиний європейський акт", за яким ліквідували існуючі перешкоди в економічному співробітництві, створили єдину податкову систему, скасували відмінності у своїх законодавствах. Крім того, країни ЄЕС у травні 1992 р. уклали угоду з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ) про утворення Європейського економічного простору (ЄЕП). У цьому просторі повинні були вільно пересуватися капітали, товари, послуги і робоча сила. 6 лютого 1992 р. у м. Маастрихті (Королівство Нідерланди) країни-члени ЄЕС підписали угоди, за якими з 1 січня 1993 р. розпочалося функціонування єдиного ринку. Тоді ж набув чинності договір про Європейський Союз (ЄС), на основі якого у 1999 р. завершилося створення єдиного валютного простору — замість національних валют введено

єдину "європейську валютну одиницю" — "євро". Співтовариство планує розробити спільну оборонну політику й запровадити єдине європейське громадянство. Виходячи з усього вище викладеного, має утворитися Європейський дім, яким керуватимуть Європейська рада, Рада ЄС, Європейська комісія, Європарламент, Євросуд.

Успіхи європейської інтеграції зробили ЄС привабливим для інших європейських держав. 1 січня 1995 р. членами ЄС стали Швеція, Фінляндія, Австрія. Проте референдуми в Норвегії і Швейцарії надали перевагу силам, що виступали проти вступу до ЄС.

У 2003 р. ЄС прийняла концепцію відносин з країнами-сусідами. Також розпочався розгляд Конституції ЄС. Проте всі спроби її прийняти так і мали успіху.

Рік вступу в ЄЕС (ЄС)	**Країни**
1957	Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Голландія, Люксембург
1973	Великобританія, Данія, Ірландія
1981	Греція
1986	Іспанія, Португалія
1990	Після об'єднання Німеччини східнонімецькі землі (колишня НДР)
1995	Швеція, Фінляндія, Австрія
2004	Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Мальта, Кіпр (грецька частина)
2007	Румунія, Болгарія

На шляху до створення єдиного інтеграційного об'єднання, усі майбутні країни-учасниці об'єднання повинні пройти через ряд етапів до створення єдиного об'єднання:

- Зона вільно торгівлі — скасування мита, квот та інших обмежень торгівлі між державами-учасниками при збереженні їх автономії у митній і торгівельній політиці стосовно третіх країн.
- Митний союз — запровадження спільних зовнішніх митних тарифів і перехід до єдиної торгівельної політики стосовно третіх держав.
- Єдиний внутрішній (спільний) ринок — Митний союз здійснення заходів, які забезпечують вільний рух послуг, капіталів і робочої сили.
- Економічний валютний союз — єдиний внутрішній ринок, плюс гармонізація і координація економічної політики держав-учасниць на основі спільного прийняття рішень і контролю над їх виконанням, заміна національних валют єдиною.

На сучасному етапі міжнародних відносин, у світі не існує жодного інтеграційного об'єднання, яке б було на найвищому етапі об'єднання — це "Політичний союз", але найближчим до цього є Європейський союз.

Джерела

1. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський союз: заснування і етапи становлення. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. — 448 с.
2. Невлер В. Е. Мадзини и "Молодая Европа" / В. Е. Невлер // Вопросы истории. — 1972. — № 7.

В. О. НІКОНОВИЧ
студент 4 курсу, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Масловська О. М., к. п. н.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі розвитку суспільства Європейський Союз, є незаперечний лідером інтеграційних процесів у світі котрий був збудований за рахунок зовнішніх і внутрішніх факторів. Котрі раніше допомагали створенню і розширенню ЄС, а нині перешкоджають. Одною з головних проблем Європейського Союзу є проблема розширення і економіки. ЄС отримує багато заявок з проханням про входження до Європейського Союзу котрі надходять від країн з низьким рівнем розвитку економічної сфери і слабкою інфраструктурою. Ці погано розвинені країни не відповідають встановленим в ЄС критеріям прийняття нових членів (або Копенгагенські критерії). Таким чином, все проблематичніше стає досягнення економічного єднання і рівномірного економічного розвитку всіх країн — членів Європейського Союзу стає, а ціна розширення може погано позначитися на формуванні загального бюджету ЄС, що в результаті буде надавати стримуючий ефект на темпи розвитку ЄС в цілому. Хоча навіть у самому Європейського Союзі є країни з поганою економікою. Здебільшого це південні країни такі як: Греція, Іспанія, Португалія і в останні роки Італія. Німеччина як головний флагман ЄС вклала багато зусиль, часу і грошей в ці країни, здебільшого в Грецію, для допомоги в вирішенні питання економічної кризи. Але із-за корупції в державі ця затія виявилася провальною. Серед південних країн є досить поширена проблема безробіття так як багато закордонних працівників приїжджають заради сезонної роботи якою нехтують місцеві. Це не подобається розвиненим країнам ЄС давати гроші країнам-тягарям, так як це впливає на економіку ЄС. А отже ЄС буде дуже обережна у виборі нової країни члена Європейського Союзу щоб не взяти ще один тягар. У цьому випадку може почати грати більш значиму роль принцип "посиленого співробітництва" (або "розширеного співробітництва", як це трактує, наприклад, підписаний у договір) країн — членів ЄС з більш високим економічним потенціалом. Тоді в повній мірі проявить себе формула "різношвидкісної інтеграції", ідеологами якої вже в 70-х роках минулого століття були Віллі Брандт і Лео Тінденманс.

Проблема міграції також є серйозною проблемою політики Європейського Союзу. Основою політики приймаючих країн в ЄС є напрямок (принцип) "мультикультуралізму". Цей принцип не вимагає асимілювати переселенців і дозволяє існування закритих комун стороннього населення, життя членів яких переважно будується в рамках або рідної або рівноцінної місцевої культур, незалежно від традицій, історії та інших особливостей "нової батьківщини". Багатокультурність довгий час вважалася найбільш успішною моделлю "мирного співіснування" різних культур в одному суспільстві. У цілому, імміграційна політика країн ЄС, незважаючи на деякі розбіжності та національні особливості, характеризується проведенням заходів по обмеженню в'їзду в країну низькокваліфікованої робочої сили, боротьбою з нелегальною міграцією та політикою реміграції. При розробці основних напрямків міграційної політики

велике значення має національно-історична особливість країн. Зазвичай, міжнародна міграція виникає при наявності великого контрасту між рівнями економічного розвитку і темпами природного приросту країн-донорів та країн-реципієнтів робочої сили. З цього випливає, що сучасну міграційну ситуацію в світі перед усім визначають найбільш економічно розвинені країни, такі як Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, більшість держав — членів ЄС (Італія, Німеччина, Польща, Португалія та ін.), а також країни Близького Сходу, в яких у зв'язку з великим економічним зростанням через високі прибутки від продажу нафти, спостерігається масова імміграція робочої сили (Бахрейн, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Саудівська Аравія). Якщо уряди країн ЄС, мають за мету — створення єдиного міжнародного ринку робочої сили, ви- ходять з позиції інтеграції, то для політики США, Канади та Австралії, навпаки, більш типовими є процеси асиміляції або натуралізації, так як масовий приїзд іноземців в цих країнах головним чином співпадає з процесом формування нації.

На міри соціального захисту країни ЄС витрачають щорічно в середньому 28 % ВВП. Вироблення спільної політики в цій сфері ускладнюється різними історично сформованими моделями в європейських країнах, що по-різному трактують співвідношення між економічною ефективністю й соціальною справедливістю.

Одна з важливих проблем — функціонування єдиної аграрної політики (ЄАП) Євросоюзу в умовах розширення. Незважаючи на те, що частка сільського господарства в ВВП ЄС не перевищує 2,5 %, ЄАП є найдорожчим напрямком діяльності Союзу, поглинаючи майже половину всіх коштів видаткової частини його бюджету. Значні субсидії фермерам, істотно завищені ціни для споживачів і надлишки сільськогосподарських продуктів традиційно викликають критику як усередині ЄС, так і з боку його основних торговельних партнерів.

Одне з головних протиріч, викликаних інтеграцією — поляризація, що збільшується, між країнами й регіонами за рівнем життя. Значення даної проблеми особливо зросло з розширенням 2004–2007 рр. Проблема перерозподілу фінансових коштів через євросоюзний бюджет від багатих до бідних є одним з наріжних каменів формування бюджету, виділення регіонів-бенефициарів і лобіювання національних інтересів в євросоюзних інститутах.

Одним з основних конфліктів, що гальмують перехід Євросоюзу на нову ступінь інтеграції — політичний союз, — є розбіжності між країнами-членами з питань зовнішньої й оборонної політики й тісно пов'язана із цим подальша передача функцій з національного рівня до наднаціонального. Можна виділити кілька перешкод, що гальмують вироблення погодженої зовнішньої політики й політики безпеки по основних питаннях і, таким чином, що сильно ускладнюють перехід до політичного союзу. По-перше, Євросоюз не є державою, не має єдиний національної території, щоб відстоювати свої національні, політичні, соціальні й культурні інтереси. По-друге найбільш великі країни (особливо Великобританія, Німеччина й Франція) не готові втратити свій вплив на світовій арені на користь єдиного "євросоюзного" голосу.

Високий обмінний курс євро є головним чинником, що робить негативний вплив на стан експорту європейських товарів на зовнішні ринки.

Можна зробити висновок, що розвиток інтеграції вшир і вглиб не можна однозначно оцінювати тільки з позитивної сторони. З кожним новим розширенням і переходом на більш просунутий ступінь інтеграції зростає число труднощів, подолання яких ускладнюється проблемами інституціонального, економічного, соціального, культурного характеру.

М. М. ОВЧАРЕНКО
магістрант, МАУП
наук. кер. — Сурмін Ю. П., д-р соц. н., проф.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА КОМУНІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми полягає в тому що саме інформація вирішує вектори розвитку країни в XXI, тому є доречним дослідити питання як це буде впливати на Україну, адже не можна стояти осторонь процесів які відбуваються в глобалізованому суспільстві, або включатися в них або йти шляхом ще більшого процесу відсталості. Актуальність визначення основних концепцій і стратегій розвитку, які сприятимуть подальшому прогресу країни є досить важливим в теперішній час. Досить глибоко сучасні медіа проникають в наше життя саме через них ми дізнаємося всі події і робимо висновки спираючись на подані аргументи. Актуальним є проблема подання правдивої інформації, а не інтерпретація власної позиції що приставляє певну політичну групу, яка володіє інформаційними ресурсами. Активної популярності набирають соціальні мережі, різні електронні ресурси, де здебільшого люди дізнаються новини.

Мета статті визначити вплив сучасних засобів комунікації на процеси які протікають в межах країни. Та як глобальне суспільство впливає на Україну. З розпадом СРСР Україна почала будувати свою незалежність був взятий вектор на входження країни в світове глобальне співтовариство, але із слабкою інформаційною-комунікаційною системою цей процес затягнувся на довгі роки.

Фундаментальні дослідження глобальних цивілізаційних процесів, пов'язаних з інформаційно-технологічною еволюцією, викладено в різнопланових теоретичних і прикладних наукових працях вітчизняних фахівців: Ю. Пахомова, С. Кримського, Ю. Павленка, В. Кременя, В. Ткаченк, Б. Гуменюка. Є. Камінського, А, Дашкевича, В. Трошинського, О. Білоруса, Ю. Мацейка, А. Гончаренка та ін., О. Зернецької, В. Андрушенка, Ф. Кирилюка, Л. Губерського, М. Михальченка, В. Мадіссона, М. Хилька, О. Скаленка, Л. Губерського, А. Москаленка, В. Іванова, В. Вергуна, М. Михальченка, в яких розглядаються проблеми нової геополітики, процеси європейської інтеграції, соціально-політичної конфліктології, міжнародні проблеми України, концептуальні засади зовнішньої і внутрішньої політики, інформаційної безпеки, інформаційної економіки, масових комунікацій у контексті глобалізму [1].

Україна прагне включитися в глобальне суспільство, але чи варто це робити тоді коли йде процес більшого егоїзму, коли європейські країни прагнуть набути якоїсь самостійності, в сучасних умовах еміграційної кризи Європи.

В сучасних умовах Україні потрібно вибудовувати власну концепцію розвитку і спиратися виключно на власні сили, мобілізувати всі свої ресурси, щоб бути почутим у європейському співтоваристві, робити акценти на важливості того що Україна має потенціал, який може бути розвинутий в найближчій перспективі.

Зокрема Ангела Меркель зазначила, що ситуація в Україні має важливе значення для глобальної безпеки. У цьому контексті, за її словами, слід чітко розрізняти безпекову ситуацію в Україні та в Сирії [3].

У своїй монографії В. М Бебик зазначає, що навіть інтернет-статистику важко дослідити. Що вже тут говорити про інтернет-прогнози. Інтернет не тільки стає технологічною основою нового інформаційного суспільства, а й перетворюється на певний бар'єр, створює перепони для вступу до нього країн, що розвиваються [4].

Соціальні мережі повсюдно вторгаються в життя суспільства, змінюючи саму сутність людини. "Миттєва електронний зв'язок, — писав Е. Гідденс, — не просто спосіб прискореної передачі інформації або новин. Її існування змінює саму життя людини, неважливо, багатий він чи бідний [5].

Робота державного органу з громадянським сектором формує новий тип взаємодії, змінює культуру, стиль відносин [6].

Соціальні мережі мають великий вплив в сьогоденні адже зараз політики мають багато послідовників які читають їх в соціальних мережах, і тим самим роблять собі безкоштовний піар, вони спонукають людей вірити у правдивість своїх поглядів які декларують на своїх сторінках у соціальних мережах [7].

В Україні люди зовсім не часто знають хто володіє ЗМІ, і як не дивно більшість людей це зовсім не цікавить. Найчастіше закордонні акціонери українських медіа містяться на Кіпрі та в інших так званих офшорних зонах, тобто у країнах, законодавство яких дозволяє платити менше податків та приховувати справжніх, кінцевих власників бізнесу [8].

Використання технологій інформаційно-психологічного впливу для маніпулювання громадською думкою — поширене у світі явище. Було сформульовано правило, згідно з яким повідомлення повинне мати рівень зрозумілості, який відповідає коефіцієнту інтелекту приблизно на 10 % нижче від середнього рівня середовища, на яке воно розраховане. Концепцію спрощення висунув ще на початку XX століття відомий американський політичний оглядач Волтер Ліппман. Він уважав, що процес сприйняття — це приєднання ще невідомого явища до вже існуючого у свідомості стереотипу [9].

Упродовж останніх років усе частіше доводиться чути про потребу створення громадського телебачення, яке давно вже зайняло свою нішу в країнах Західної Європи та Америки. Основна мета громадського телебачення полягає у служінні суспільному благу. Щодо фінансування громадського телемовлення, то тут є різні варіанти. Крім традиційного ліцензійного збору та абонплати, досить популярними джерелами фінансування є урядові субсидії (як наприклад, у Канаді та США), продаж ефірного часу приватним фірмам для комерційних оголошень і, звичайно, приватні пожертви. В ідеалі, саме ці пожертви й повинні бути основним ресурсом для успішного функціонування громадських медіа [10].

Висновки. Україна є країною яка має свої ЗМІ, але вони е є ефективним засобом боротьби в сучасному глобалізаційному світі. Рухаючись до західних стандартів ми зовсім не зважаємо на те що різні культурні особливості, і потрібно адаптувати стандарти до українських реалій. Не має підтримки і розвитку свого національного продукту. Часом ми запізнаємось із рішеннями і рухаємося туди де вже іншим час виходити, це свідчить про те що прийняття рішень і узгодження стратегій руху займає багато часу. Вестернізація має значний вплив на молодь, яка виховується на закордонних продуктах, які часто мають не зовсім позитивний вплив. Взагалі досить важко контролювати контент в еру Інтернету, тому що там можна знайти будь яку інформацію яка є необхідною. Але український сегмент Інтернету є не досить розвинутий потрібно ще багато сил щоб вивести його на міжнародний рівень. Досить сильний вплив мають соціальні мережі, які є продуктом глобалізованого суспільства, які об'єднують людей в одне ціле. Багато політиків мають сторінок в соціальних

мережах, щоб нібито вести діалог на пряму із громадськість, але зрозуміло, що в кожного політика є армія помічників, які читають листи і відповідають на них, є певна ілюзія в очах громадськості прямого контакту.

Джерела

1. Губерський Л. В. Інформаційна політика України: європейський контекст: 1–74 Монографія / Л. В. Губерський, Є. Є. Камінський, Є. А. Макаренко та ін. — К.: Либідь, 2007. — 360 с. http: // pidruchniki. com/14860110/politologiya/naukovo-osvitniy_vimir_informatsiynoyi_politiki_ukrayini]
2. Інформаційне повідомлення. DieWelt: Епоха глобалізації в минулому, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. unian. net/politics/1230641-die-welt-epoha-globalizatsii-v-proshlom. html]
3. Інформаційне повідомлення. Меркель: ситуація в Україні має важливе значення для глобальної безпеки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. unian. ua/politics/1135612-merkel-situatsiya-v-ukrajini-mae-vajlive-znachennya-dlya-globalnoji-bezpeki. html]
4. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка на блікрилейшнз: Моногр. — К.: МАУП, 2005. — 440 с.: іл. — Бібліогр.: с. 432–437., [Електронний ресурс]. — http: // studentbooks. com. ua/content/view/1039/42/1/2/#18135]
5. Єфімов Е. Р. Соціальні інтернет-мережі (методологія і практика дослідження), Монографія, 2015. — С. 4.
6. Чуприна Л. Соціальні мережі як інструмент реалізації громадських ініціатив. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: nbuviap. gov. ua/index. php?option=com_content&view=article&id=1085: sotsialni-merezhi-yak-instrument-realizatsiji-gromadskikh-initsiativ&catid=127&Itemid=460
7. Інформаційне повідомлення. Політики в соцмережах заробляють рейтингові бали — експерт [Електронний ресурс]. — Режим доступу http: // newsradio. com. ua/2015_09_11/Pol-tiki-v-socmerezhah-zarobljajut-rejtingov-bali-ekspert-5520/]
8. Хто володіє провідними телеканалами і радіостанціями?[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // www. aratta-ukraine. com/news_ua. php?id=14409]
9. Артем Стельмашов, З. М. І.: засоби маніпулювання інформацією [Електронний ресурс]. — Режим
10. Руслана Маринич. Громадське телебачення в українських реаліях. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http: // mymedia. org. ua/articles/psb/gromadske_telebachennya_v_ukra_nskih_real_yah. html

МЕСРОП МУШЕХОВИЧ ОГАНЯН
магістрант, УАІМВЛ МАУП
науковий керівник — Масловська О. М., канд. політ. н., доц.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Важливим завданням кожної держави є зовнішньополітичне забезпечення національних інтересів. Це відноситься до всіх країн, у тому числі до України, яка прагне зміцнити своє місце в сучасній системі міжнародних відносин.

У сучасній науці проблема дослідження теми зовнішньополітичної діяльності країни є найбільш важливою її частиною зважаючи на зміни, що відбуваються в світі. Під "зовнішньополітичною діяльністю країни" П. М. Тригуб пропонує розуміти діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності: державами, всесвітніми і регіональними міжнародними організаціями [1, с. 78].

В. І. Гантман визначає зовнішньополітичну діяльність країни як "систему дій, що мають за мету реалізацію загального курсу держави поза національними кордонами, тобто у сфері, де вона позбавлена суверенітету, за допомогою цієї системи дій, держава регулює відносини з іншими державами і народами, та удовольняє свої національні інтереси" [2, с. 43].

Потреба у виникненні певного типу зовнішньополітичної діяльності країни пояснюється тим, що держава лише за допомогою внутрішньої політики не в змозі задовольнити всі свої інтереси і потреби. Інтерес в міжнародних відносинах, згідно з визначенням американського вченого Джона Модельського, — це вимоги, побажання і прагнення держав, що стосуються поведінки інших держав та інших учасників міжнародних відносин [3, с. 78]. Під національним інтересом слід розуміти реальну причину дій нації-держави, спрямованих на її виживання, функціонування і розвиток, або сукупність національних цілей і базових цінностей, що відіграють основну роль у виробленні стратегії і тактики у сфері національної безпеки [4, с. 121].

Саме національні інтереси визначають сутність зовнішньої політики держав. Національні інтереси є об'єктивними факторами, оскільки залежать від незмінної природи людини, географічних умов країни, соціокультурних та історичних традицій народу. Вони мають дві складові: постійну — імператив виживання; змінну, яка є конкретною формою, яку ці інтереси набувають в часі і просторі. Визначення цієї форми національних інтересів належить державі, що має монополію на зв'язок із зовнішнім світом [3, с. 75]. Основа ж національного інтересу визначається географією та специфікою народу, залишається постійною і не залежить від стану внутрішньої політики, соціальної структури суспільства.

З точки зору представників деяких теоретичних напрямів і шкіл, внутрішня і зовнішня політика пов'язані, і цей зв'язок є детермінованим [5, с. 78]. Є дві версії подібного детермінізму. Одна з них властива ортодоксальному марксизму, з позицій якого зовнішня політика є відображенням класової суті внутрішньополітичного режиму і залежить від визначальних економічних відносин суспільства. Контакти у галузі міжнародних відносин в цілому мають "вторинний" і "третинний" характер.

Іншої версії детермінізму дотримуються прихильники геополітичних концепцій, також неомарксистської теорії залежності, "світового центру" і "світової периферії". Для них по суті виключним джерелом внутрішньої політики є зовнішні примуси. Так, наприклад, з точки зору американського вченого І. Валерса, для того, щоб зрозуміти внутрішні суперечності і політичну боротьбу в тій чи іншій державі, їх слід розглядати у ширшому контексті — контексті цілісності світу, що являє собою глобальну імперію, в основі якої лежать закони капіталістичного способу виробництва. [3, с. 78].

Ще один варіант детермінізму характерний для представників таких теоретичних напрямів, як неореалізм і структуралізм. Для них зовнішня політика є продовженням внутрішньої, а міжнародні відносини — продовження суспільних відносин. Проте вирішальну роль у визначенні зовнішньої політики відіграють не національні інтереси, а внутрішня динаміка міжнародної системи. При цьому головне значення має змінна структура міжнародної системи: будучи опосередкованим результатом поведінки держав, а також наслідком самої їх природи і існуючих між ними відносин, вона в той же час диктує їм свої закони [3, с. 79].

Джерела

1. Тихомирова Є. Б. Політологія [Текст]: навч. посіб. для студ. галузі підготов. "Міжнародні відносини" / Є. Б. Тихомирова; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ф-т міжнар. відносин, Каф. міжнар. інформації. — Луцьк: О. Зень [вид.], 2012. — 263 с.
2. Сізих Н. В. Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах: Навчальний посібник до лекційного курсу. — К.: Кобза, 2003. — 208 с.
3. Міжнародне публічне право [Текст]: робоча навч. прогр. для студ. напряму підготов. 6.030201 "Міжнародні відносини" / Київ. нац. ун-т культури і мистец.; [уклад. Ластовський В. В.]. — К.: [б. в.], 2012. — 31 с.
4. Пал Леслі. Аналіз державної політики / Пер. з англ. — К.: Основи, 2009. — 422 с.
5. Симонов К. В. Политический анализ: Учебное пособие. — М.: Логос, 2002. — 152 с.
6. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов. Подходы, решения, технологии: Учебное пособие. — М.: Аспект-Пресс, 1999. — 271 с.

К. С. ОМЕЛЬЧУК
магістрант, УАІСНС МАУП
науковий керівник — Утвенко В. В., канд. іст. наук, УАІСНС МАУП

АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Державне управління — надзвичайно важлива сфера реалізації державної влади. Останнім часом рівень організуючого впливу виконавчої влади на суспільні процеси не задовольняє потреби динамічного розвитку громадянського суспільства, енергійного формування цивілізованого соціально-економічного укладу та демократичної, соціальної, правової держави. На думку вчених політологів за останні роки не вдалося досягти такого рівня організації виконавчої влади, який відповідає функціонально ефективній і структурно злагодженій системі.

Сьогодні суспільство потребує такої організації виконавчої влади, яка забезпечувала б істотне підвищення дієвості державного управління. Досягти цього неможливо без широкого використання наукових підходів до реформування всіх основних інститутів державного управління. Саме цього бракує нині в ході підготовки і проведення в Україні радикальної адміністративної реформи. Вирішення проблеми використовуючи досягнення наукової думки в процесі формування системи державного управління вимагає суттєвого аналізу та дослідження управлінської проблематики в Україні. Зокрема, уваги потребує: управлінський зміст виконавчої влади; аналіз суспільної сутності державного управління; переосмислення сутності державної служби в системі державного управління; розмежування державного управління і місцевого самоврядування; характер співвідношення і взаємодії виконавчої влади з іншими гілками державної влади; забезпечення пріоритету прав і свобод людини і громадянина в діяльності апарату державного управління [2; 3].

Україна перебуває у трансформаційному періоді: докорінно змінюються базисні засади суспільства; здійснюється формування суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; здійснюється удосконалення порядку отримання вищої освіти; проведення модернізації Збройних Сил України та ін.

Значної уваги заслуговують питання, пов'язані з визначенням особливостей порядку проходження державної служби громадянинами України. Зокрема, вимагає розкриття місця і ролі державної служби у вирішенні завдань економічного зростання, у сфері соціально-культурного будівництва, питань національної безпеки країни тощо [1].

Державна служба єдина в своїй основі, оскільки завжди пов'язана з управлінням, найбільш загальні засади діяльності цього інституту повинні міститися у законі, якому були б притаманні усі види державної служби, категорії посад і порядок організації керівництва й управління державною службою, принципи державної служби, основи подальшого регулювання державно-службових відносин. Крім того, для ефективного регулювання державно-службових відносин суттєвим є визначення на законодавчому рівні переліку основних посад та видів діяльності, які є важливими для держави, але не можуть розглядатися як державна служба, оскільки мають політичне забарвлення.

Аналізуючи стан державної служби доходимо висновку, що нині спостерігаються різні підходи до з'ясування сутності, природи та складу поняття правового регулю-

вання. Так, пристаємо на думку вченого С. О. Комарова, що правове регулювання охоплює наступні стадії державної служби:

- прийняття норми права та її загальний вплив;
- виникнення суб'єктивних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків державних службовців;
- реалізація суб'єктивних прав і суб'єктивних юридичних обов'язків, втілення їх у конкретній практичній поведінці учасників державно-виконавчих відносин;
- застосування норм права державної служби [4].

У 2015 році були прийняті зміни до закону "Про державну службу", що передбачають розмежування політичних та адміністративних посад, "тотальні" відкриті конкурси при призначені на державну службу, підвищення відповідальності чиновників за прийняття рішень та виконання службових обов'язків. Значно звузиться коло посад в органах державної влади, на які поширюватиметься дія закону "Про державну службу". Не вважатимуться державними службовцями: Президент України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів (крім заступників Міністра Кабінету Міністрів України), народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, судді, працівники прокуратури, працівники державних органів, які виконують функції з обслуговування [6; 7].

Разом із тим, перелік інших посад, на які не поширюватиметься дія закону "Про державну службу", викликає багато запитань. Суперечливо виглядає пункт, в якому передбачено, що статус державного службовця втратять: радники, помічники, уповноважені та прес-секретар Президента України. Крім того втратять цей статус, працівники секретаріатів Голови Верховної Ради України та його заступників, працівники патронатних служб прем'єр-міністра України, першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України, інших членів Кабінету Міністрів України, помічники-консультанти народних депутатів України, помічники суддів.

Найбільше неприємних сюрпризів в новій редакції закону про державну службу міститься в частині соціального захисту державних службовців. Даним законопроектом чиновників хочуть позбавити спеціальних пенсій, а нараховувати пенсії на загальних засадах, скасувати додаткові відпустки, надбавку за вислугу років. І головне — держслужбовцям не планують підвищувати заробітну плату — із законопроекту відповідні норми вилучені [7].

Одним із головних завдань, яке має розв'язувати нове законодавство про державну службу, є забезпечення об'єктивності в підборі кадрів. Необхідно передбачити, що зайняття службових посад здійснюється виключно за результатами конкурсу, а також встановити певні механізми для гарантування демократичності та прозорості цього процесу, зокрема, визначити загальні кваліфікаційні вимоги до бажаючих обійняти посаду певної категорії, чітко врегулювати порядок проведення конкурсу, починаючи з оголошення про вакансію й завершуючи призначенням на посаду за його результатами.

Важливим чинником формування державності України є процедура обрання та створення сучасної ефективної системи державних службовців, що має бути запроваджена шляхом проведення адміністративної реформи, спираючись на досвід індустріально-розвинених країн світу.

В. М. Сирих стверджує, що правове регулювання — це діяльність держави і суспільства, здійснювана в процесі підготовки й прийняття норм права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з досягненням стабільного правопорядку в суспільстві [5].

Державна служба має забезпечити державному управлінню системний характер та програмно-цільовий підхід до надання управлінських послуг на основі управлінського

професіоналізму, правової компетентності, організованості та дисципліни державних службовців, законності, результативності, раціональності, ефективності їх праці.

Розвиток державної служби передбачає послідовне здійснення систематизованих за напрямами та етапами комплексів практичних заходів (правових, організаційних, інформаційних, матеріально-технічних, фінансових та інших), спрямованих на забезпечення єдності всіх елементів, що складають державну службу, на чіткий взаємозв'язок усіх її інституціональних положень з діяльністю корпусу державних службовців.

Вихідні позиції розвитку державної служби визначаються необхідністю надання системного характеру перетворенням у сфері державної служби, зосередження основної уваги на інституційно-правових адміністративно-процесуальних аспектах інституту державної служби.

Також розвиток державної служби відбувається одночасно з проведенням правової реформи. Державна служба нерозривно пов'язана з процесом формування української державності й розвитку повноцінного громадянського суспільства; багато в чому вона сприяє визначенню векторів розвитку державності та громадянського суспільства.

Нова структура державного апарату вимагатиме розробки нових типових схем управління. При цьому мають бути забезпечені як їх прозорість, так і спрощення структур та процедур управління, що надасть можливість зменшити штатну чисельність, забезпечить чітку ієрархію та уніфікацію завдань, функцій і повноважень органів державної влади та їхніх структурних підрозділів, їхніх назв, уніфікацію та стандартизацію професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців тощо.

Правовий статус державного службовця, який обіймає державну посаду або посаду державного службовця, визначає повноваження на цій посаді та відповідальність, пов'язану з виконанням цих повноважень, а також права та обов'язки, обмеження та гарантії, пов'язані з виконанням державної служби та її проходженням.

Нарешті, суттєвою рисою розбудови української державної служби має стати підвищення юридичного статусу рангу державного службовця як інструменту стабілізації правового та соціального становища державних службовців та створення науково обґрунтованої системи ротації кадрів вертикальної та горизонтальної як чинника набуття необхідного практичного досвіду професійної діяльності та елементу планування кар'єри, її нормативно-правового регулювання.

Джерела

1. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління: навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. — К.: Міленіум, 2003. — 256 с.
2. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 "Конституційне право; муніципальне право" / В. О. Боняк // Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2005. — 205 с.
3. Історія держави і права України: підручник [Текст] / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. [за ред. В. Д. Гончаренка]. — Х.: Право, 2013. — 704 с.
4. Кафарський В. І. Конституційне право України у схемах: Навч. посіб. / В. І. Кафарський, І. І. Припхан. — К.: Ліра-К, 2013. — 272 с.
5. Сирих В. М. Теория государства и права: учебник / В. М. Сирих. — М.: Юстицинформ, 2001. — 592 с.
6. Закон України "Про державну службу" від 16.12. 1993 № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — №.11. — Ст.50.
7. Закон України "Про державну службу від 10.12. 2015 // ВВР України. — 2016. — № 4. — Ст. 43. (вступить в дію 01.05. 2016 р.).

В. В. ПАНФІЛОВА
Студентка 1 курсу, УАІМВЛ МАУП
наук. кер. — Лісовський П. М., к. філос. н., проф.

МУДРІСТЬ ЯК ДУХОВНА ОСНОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сучасна Україна розвивається на конституційно визначених засадах демократичної, соціальної і правової держави. Така держава неможлива поза правовою культурою кожного з її громадян, яка обумовлює загальну повагу до права в суспільстві, культивування принципу верховенства права і, отже, реальне функціонування всіх інших інститутів держави [1].

Українська правова культура — різновид загальної культури, який становить систему цінностей, досягнутих українським народом у галузі права, на основі культурних і духовних здобутів, отриманих українцями протягом усієї історії й стосується правової реальності українського суспільства.

Протягом усієї історії на правову культуру України впливали різні чинники. Важливим історичним етапом розвитку культури були Литовські Статути і звичаєве козацьке право — Право війська Запорізького або Запорізької Січі.

Правова культура українців як частина загальної культури українського суспільства формувалася в історично складних умовах. Її формування відбувалось під впливом правових культур Візантії, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Швеції, Кримського ханства, царської Росії та Радянського Союзу. Особливу роль серед джерел права в Україні відігравали договори Київської Русі з Візантією і “Руська Правда”, яка мала значний вплив на розвиток правових систем Великого князівства Литовського й Польського королівства. Велике значення на українських землях мали Литовські Статути й звичаєве козацьке право — Право війська Запорізького або Запорізької Січі. У подальшому, після приєднання України до Росії у 1654 році, правова система України перебувала під впливом царської Росії і Радянського Союзу до моменту отримання незалежності у 1991 році [1].

Правова культура українців бере свій початок іще з дохристиянських часів. Для язичницької свідомості є характерною віра в невідворотну долю, сліпий рок, безжальний і байдужий до людини. Цілком сумісним із таким світоглядом було застосування позаправових доказів у судовому процесі — ордаліїв, “суду божого”. Руське право знало судові випробування водою і залізом. Зауважимо, що в Руській Правді згадуються ці види ордаліїв.[2] Сама є Руська правда — збірка стародавнього руського права, складена в Київській державі в XI–XII ст. на основі звичаєвого права, відомий нам кодифікований збірник юридичних норм українського народу (1015–1016 рр.). З цього видно, як високо цінувалася людська честь, осуджувались злодії та вбивці. Наші предки шанували старших і були милосердними — не запровадили смертної кари на Русі. За всякий злочин існував штраф, і можна було відкупитися грішми. Найважчою карою було вигнання з рідної землі — за крадіжку коней і за підпал.

Варто зазначити, що на правову культуру українського народу значно вплинуло прийняття християнства в X ст. У силу значимості християнських правил для серед-

ньовічного релігійного суспільства канонічне правозобов'язувало своїми вимогами не лише священослужителів та людей церкви, але й усіх віруючих, включаючи державні й політичні становлення "християнських держав" [4].

На ранній стадії розвитку князівства в кожній місцевості (землі) діяло своє місцеве звичаєве право, а також норми Руської Правди, міжнародних договорів та церковне право. Із цього ми можемо зробити висновок, що правова культура на території українських земель була значно розвиненішою, ніж у сусідніх державах [5].

Конституція П. Орлика є прикладом першої української демократичної конституції. 5 квітня 1710 р було ухвалено проект нових, більш досконалих і привабливих, демократичних законів про республіканський, демократичний устрій України. У шістнадцяти пунктах проекту в дуже стислій формі розкриті внутрішні і зовнішні питання життя України [6].

На сучасному етапі свого розвитку правова культура українців, як система відносин між особою і правом, є важливою передумовою розбудови громадянського суспільства й характеризується наступними негативними чинниками: правовий нігілізм, недовіра до судової системи, низький рівень юридичної грамотності, волонтерський рух. До позитивних чинників, що впливають на українську правову культуру, можна віднести українській менталітет і сучасний волонтерський рух. Особливості українського менталітету: любов до землі та приватної власності (індивідуалізм), домінування почуттів над розумом, відсутність системності (емоційність), прагнення до свободи (волелюбство), здатність пристосовуватись до існуючого порядку (соціальна мімікрія), віра українців в їх принципово християнську сутність (православ'я), почуття власної гідності і несприйняття авторитетів (анархізм).

Правова культура України відображає нерозривну єдність минулого (правова традиція), сучасний стан української правової системи (правова реальність) і суспільні уявлення про її бажаний стан (правовий ідеал). Разом з тим правова культура України відчуває на собі вплив правової культури Європейського Союзу. У своєму розвитку українське суспільство орієнтоване на демократичні європейські цінності.

Права людини як основа громадянського суспільства спочатку виникають і формуються в правовій культурі. У подальшому права людини закріплюються в конституції та законах і гарантуються державою. Звідси, розбудова громадянського суспільства в Україні залежить від закріплення в правовій культурі ідеї прав і свобод людини, яка здатна об'єднати все суспільство й спонукати його на якісно нове економічне, культурне й правове творення [7].

Україна знаходиться в самому центрі Європи на перетині шляхів, культур і ментальностей. Українська правова культура багатогранна й різноманітна. Протягом усієї історії вона гармонійно поєднувала в собі духовну мудрість українського народу та правовий досвід провідних держав світу. На мою думку, вона й досі формується як під впливами традиційних правових культур і модерністських поглядів, при цьому їй вдається зберігати в собі надбання минулих поколінь і сприймати сучасні ідеї та гармонійно вливатися в них.

Джерела

1. Ганзенко О. О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. — Запоріжжя, 2002. — С. 3.
2. Ковальова С. Г. Сліди язичницького праворозуміння у двньоруському X–XII ст. [Електронний ресурс] / С. Г. Ковальова — Режим доступу: http: // www. stattionline. org. ua/ pravo/100/17144-slidi-yazichnickogo-pravorozuminnya-u-davnoruskomu-pravi-x-xii-st. html

3. [Електронний ресурс] / http: // studies. in. ua/shpora-hukr/261–5-ruska-pravda-yih-harakteristika-znachennya. html
4. Тойс С. Ю. Вплив християнства на розвиток права і держави в Київській Русі. — Санкт-Петербург, 1998.
5. [Електронний ресурс] / http: // o-pravovedenii. ru/index. php?option=com_content&view=article&id=662: pravo-velikogo-knyazivstva-litovskogo&catid=90&Itemid=6
6. Конституція П. Орлика як пам'ятка політико-правової думки. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http: // histua. com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/konstituciya-p-orlika-yak-pamyatka-politiko-pravovoi-dumki
7. Мачуський В. Правова культура українців і громадянське суспільство. [Електронний ресурс] / В. Мачуський. — Режим доступу: http: // teachers. lawkneu. org. ua/pravova-cultura-i-gromadyanske-suspilstvo/

М. О. ПХІДЕНКО
магістрант, МАУП

ВПЛИВ КОСОВСЬКОГО ПРЕЦЕДЕНТУ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ КОНФЛІКТІВ

Історія краю Косово і Метохії (Космету) дуже драматична, і не знаючи її, не можна перш за все зрозуміти генезу Косовського конфлікту. Історичні, етнографічні, культурні, духовні та інші факти свідчать про те, що територія Космету завжди була центром культури і державності сербського народу ще з часів приходу слов'ян на Балкани в VI столітті.

Назва Косово вперше згадується в XII столітті як регіону, заселеного слов'янами-сербами. Космет — це Стара Сербія. Це в першу чергу колиска сербської державності, духовного і культурного життя сербського народу, а Призрен взагалі був столицею багатьох сербських королів і царів. Космет ніколи не був частиною іншої держави, якщо не вважати два періоди окупації — турецької в XIV–XIX ст. і під час Другої світової війни, коли нацисти Муссоліні приєднали Космет до Великої Албанії. Під час правління царя Душана в середині XIV століття сербська держава була найпотужнішим політичним і культурним утворенням на Балканах. У Косметі існує близько 1300 пам'яток сербської культури (серед яких близько 200 церков і монастирів), переважно з раннього Середньовіччя, що представляє найвищу концентрацію культурно-історичних пам'яток в Європі. Тому для сербів Косово — історична, культурна і духовна колиска їхнього народу [1, *22–23*].

З тих пір, як цю територію завоювала Османська імперія, сюди почали масово поселятися албанці-мусульмани. З 1974 року автономний край Косово фактично стаєреспублікою у складіЮгославії. Коли ж почався розпад Югославії, і від неї одна за одною почали відділятися республіки, албанська більшість у Косово також почала вимагати визнання своєї незалежності.

Національний конфлікт загострився ще з 1981 року і переріс у конфлікт між керівництвом СФРЮ та албанцями Косово, які висували вимогу трансформації статусу своєї території в складі Сербії в республіку у складі федерації.

Подальший розвал колишньої Югославії супроводжувався численними етнічними та територіальними конфліктами. В 1991 р. з неї виділилися Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Македонія, а в 1992 р. сформувалася нова югославська федерація — Союзна Республіка Югославія (СРЮ), до якої увійшли Сербія і Чорногорія. Цей швидкоплинний розпад протікав в різних варіаціях загострення етнічних протиріч. Найбільш мирний і спокійний характер мало відділення Словенії. Відділення зі складу СФРЮ Македонії супроводжувалося не військовим, а більш дипломатичним конфліктом. Набагато більшими військово-політичними ускладненнями супроводжувалося відділення від колишньої СФРЮ Хорватії та Боснії і Герцоговини [2, *53–57*].

У 1998–1999 рр. виникаєновийгострийконфлікт — цього разу навколо Косово. Переважноалбанськенаселенняцього краю, що входило до складу РеспублікиСербії (СРЮ), зазнаєутисків з боку сербських властей. Етнічніалбанцівимагалидотриманнясвоїхгромадянських і національних прав, а частина з них стала на шлях збройної-

боротьби за повнунезалежність Косово. Сербськавладавідповілатерором і насильством, змушуючиалбанськенаселеннямасовопокидати Косово.

Міжнародне співтовариствоне залишилось осторонь і намагалося врегулюватикосовський конфлікт, однак югославський лідер С. Мілошевич вперто відмовлявсяйти на будь-які поступки. Тодідержави НАТО зважилися на проведення повітряних бомбардуваньна території СРЮ з метою примушення Мілошевича погодитися на розв'язання косовської проблеми.

Замість запланованих двох тижнів натовські бомбардування продовжилися 78 днів — і не змогли завдати рішучої шкоди військовому потенціалу Югославії, хоча й принесли гігантські страждання її народам, спровокували справжню гуманітарну катастрофу для косоварів, яка з приходом військ НАТО переросла в гуманітарну катастрофу неалбанського населення Косово і потягнула за собоюнезворотнє загострення міжконфесійних протиріч [1, *111*].

Албанці та серби — не єдині учасники косовської трагедії. Головним гравцем в регіоні як і раніше залишається Вашингтон, який прагне остаточно закріпити Південну Європу в сфері свого впливу. Стратегічні інтереси альянсу простяглися по лінії Балкани-Туреччина-Закавказзя, і саме останній пункт не випадково оголошений США зоною їх особливих інтересів. Зацікавленість США у незалежному Косово полягала з одної сторони у можливості його перетворення у повністю залежний, а відтак абсолютно лояльний до Вашингтона, анклав у центрі Європи, який виконуватиме функції "запасного аеродрома" для американської військової присутності в Європі. Іншим важливим стратегічним інтересом США було використання конфлікту в Косово в цілях зміцнення позицій НАТО в якості основного інструменту із забезпечення миру і безпеки в Європі за рахунок подальшого посилення "миротворчої" функції альянсу. Є припущення, що тіньовою стороною в конфлікті виступила Росія, адже позиція Москви щодо косівського питання визначалась як з геополітичних міркувань, так і з досить практичних розрахунків, таким чином, щоб при будь-якому сценарії розвитку подій отримати дивіденди. Вона їх в певній мірі отримує і сьогодні, спираючись на спірний прецедент, існування якого де-факто вона не визнала в свій час. Скільки б не звинувачували США і Росія один одного в політиці подвійних стандартів, ця подвійність застосовується як і в західному так і в російському зовнішньополітичних дискурсах і пояснюється гострим геополітичним суперництвом, запитами внутрішньої політики та особистими інтересами [1, *215–218*].

Таким чином післяпроголошеннянезалежності Косово виникло досить актуальне питання: як вплинецяподія на подальшийрозвитокміжнародно-правовихвідносин в сучасномусвіті. Гостро постало питання про правомірність даного рішення і можливий негативний вплив, який воно може спричинити на міжетнічні конфлікти і міжнародні відносини в цілому. Та і не дарма, адже сьогодні немає ніякої впевненості в тому, що глави держав або ж лідери сепаратистських рухів не приймуть рішення військовим шляхом врегулювати той чи інший конфлікт, опираючись на косовський прецедент.

Варто зазначити, що події 2008 року (Визнання незалежності Косово, Абхазії та Південної Осетії) призвели не тільки до переоцінки принципів Вестфальської системи, де державний суверенітет був основою міжнародних відносин, але й до посилення нової ідеології, де права людини ставляться вище прав держави.[3]

Прецедент проголошення незалежності Косовського краю мав величезне значення, оскільки станом на 10 серпня 2015 Косово визнали 108 держав з 193 країн-членів ООН, в їх числі — США і більшість країн Євросоюзу але, наприклад, не Іспанія і не Греція, і тим більше не Росія, яка дала зрозуміти, що ні за яких обставин не прийме існуючий сценарій розв'язання конфлікту.

На даний момент в світі є досить багато заморожених конфліктів, які демонструють певні аналогії з Косово. Яскравими прикладами етнічних конфліктів сьогодення є: Палестина та Ізраїль. Англія — Північна Ірландія, Франція — Корсика, Іспанія — баски, Туреччина — курди, Греція — Туреччина — Кіпр.

Важливим є розуміння спільних і відмінних рис, адже не правильна позиція або дія як самих учасників так і міжнародної спільноти може привести до небажаних фатальних геополітичних наслідків. Так, динаміка розвитку грузино-абхазького та грузино-осетинського конфліктів, що призвели до появи двох невизнаних держав, демонструє деякі подібні риси [3].

Схожими за своїм перебігом та аспектами є і ситуації в Придністров'ї та Нагорному Карабасі.

Республіка Сербська в складі Боснії і Герцеговини також загрожувала скористатися прецедентом і зажадати здійснення свого права на самовизначення і відділення.

Неспроста Косово також є корисним прикладом для інших сепаратистських рухів у Європі. Косовський прецедент був ретельно вивчений каталонськими, баскськими та шотландськими націоналістами, адже їм теж є над чим задуматись.

На мою думку, можна заговорити про вплив Косово на українські реалії, оскільки в країні є мотиви розвитку подій за косовським сценарієм. Росія, вдало скориставшись моментом, і, спираючись на славнозвісний прецедент, відібрала в України Крим.

Безперервна "антитерористична операція" на Сході країни теж має певні паралелі і шанси повторення подій за "косовським сценарієм". Жителі Донецької та Луганської областей покидають Донбас цілими сім'ями у пошуках порятунку.

Отже, важливим є розуміння наступної тези: більш продуктивним для врегулювання заморожених та будь-яких конфліктів у світі та вирішення проблеми невизнаних держав є підхід, згідно з яким кожен конфлікт і кожен випадок невизнаної держави є унікальним в своєму роді. Відповідно не буде необхідності спиратися на певні прецеденти, адже саме ігнорування міжнародних норм права і породжує їх.

Минуло вже 8 років з дня проголошення незалежності Косово, але воно залишається одним з компонентів грімучої балканської суміші, яке, створивши особливий прецедент, загрожує порушити хитку рівновагу нині в усьому світі.

Джерела

1. Маначинский А. Я., Денисов Д. О. Косово и Метохія: між автонією і сепаратизмом. Історія і сучасність / А. Я. Маначинський, Д. О. Денисов. — М.: Центр стратегічної кон'юнктури, 2014. — 316 с.
2. Романенко С. А. Югославія: історія виникнення, криза, розпад, утворення незалежних держав: Національне самовизначення народів Центральної і Південно-Східної Європи в XIX–XX ст. / С. А. Романенко. — М.: ТОВ "Центр наукових і навчальних програм", 2000. — 496 с.
3. Дівак В. В. Косово, боротьба за незалежність: історіяпитання та йогонаслідки [Електронний ресурс] / В. В. Дівак. — Режим доступу: http: // dspace. nbuv. gov. ua/bitstream/ handle/123456789/72296/10-Divak. pdf?sequence=1

А. В. СОБОЛЬ
студентка 1 курсу, УАІМВЛ МАУП

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В ПОСТТОТАЛІТАРНИХ ДЕРЖАВАХ

Тоталітаризм як політичний режим, явище і спосіб організації суспільства розповсюджується на всі сфери суспільного життя, тому сама сутність демократії протиставляється йому. За тоталітарних режимів неможливе дотримання прав і свобод громадян, а психологія людей повністю підлаштована до такого режиму. Це неодмінно знаходить своє відображення і в ментальності народу. Глибокі корені тоталітаризму заважають розвитку особистої свободи та демократизації. Народ, що звик до тотального контролю державою всіх сфер життєдіяльності, не може прилаштуватися до відсутності диктатури і появи відповідальності за свої вчинки. Нація, що переважну більшість свого існування розвивалась за тоталітарних та авторитарних режимів, не має самоідентифікації, ментального коду та архетипу. Тобто наслідки тоталітаризму глибинні і невідворотні, світова спільнота добре зрозуміла це і остаточно прийняла заходи по елімінації такого явища в світовій політиці після Другої світової війни, активно насаджуючи демократичні принципи і засади державної політики по всьому світу. Існує багато прихильників і критиків такого повсемісного і іноді примусового встановлення демократичних режимів, але тоталітаризм як явище однозначно має лише противників.

Посттоталітарні держави не є передовими у сприйнятті всього, що з собою несе демократичний режим. Адже відомо, що в тоталітарних країнах вся влада належить представникам існуючого режиму. Після переходу до демократичної форми правління зі збільшенням свобод одночасно посилюється протистояння між владними інститутами, партіями. Це призводить до гальмування змін, що в свою чергу — до зменшення ступеня довіри людей до нової влади і нового режиму. Політична еліта при цьому прагне захистити власні інтереси, прикриваючись демократією, і маніпулює громадською думкою при обґрунтуванні своїх поразок в державотворчій політиці уніфікованістю демократичних принципів, що не враховують національних особливостей, а здобутків — довгоочікуваною залученістю країни до світового руху по встановленню демократичних режимів. Популізм і вплив ЗМІ на масову свідомість є в кожній країні, але в посттоталітарних країнах ще зберігся міф про віддаленість владної верхівки від простого люду, і великою проблемою в подоланні його є низький рівень політичної культури та свідомості народних мас.

Основними проблемами на шляху розбудови демократії в будь-якій країні та в посттоталітарній зокрема ми можемо назвати наступні:

- відсутність методів заохочення та долучення прогресивної молоді до стимулювання розвитку демократії;
- низький темп децентралізації владних структур, яка є засадою демократичного суспільства;
- відсутність чітких геополітичних інтересів держави;

- небажання політичних лідерів переймати досвід країн, які вже повністю усунули залишки тоталітаризму.

Слід також зазначити, що для формування правового демократичного суспільства має існувати консолідація всіх соціальних структур (політичної, економічної, культурної і т. д.). Важливу роль тут відіграє ідеологія і пропаганда, а проблемним є відсутність надійних джерел інформації та відсутність чітко визначеної стратегії держави щодо встановлення демократичного режиму.

Таким чином, ми розглянули основні проблеми становлення правового демократичного суспільства на тлі повалення попередньо існуючого тоталітарного режиму. Довели, що розвитку держави повинні сприяти і можновладці, і соціум на рівні кожного окремо взятого індивіда. Саме правильне і чесне інформування суспільства з усіх суспільно-політичних, економічних, військових, фінансових та ін. питань, а не викривлення інформації на власну користь через підконтрольні ЗМІ, сприятиме тісному взаємозв'язку і взаємовпливу держави і суспільства, розвитку політичних інститутів і об'єднанню зусиль для досягнення головної мети — реальної, а не декларативної демократизації.

Д. О. СОКОЛОВА
магістрантка, УАІСНС МАУП
науковий керівник — Утвенко В. В., канд. іст. наук, доцент, УАІСНСМАУП

ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗГІДНО З НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Дотримання забезпечення соціального захисту громадян України завжди було та є важливим питанням, яке має відповідним чином контролюватися спеціально уповноваженою особою.

Виконання норм міжнародного права про соціальний захист населення можливе лише за умови застосування цих норм відповідно до їхнього впровадження, а імплементація міжнародних норм має пріоритетний статус, проте це є системне питання, що вирішується через подолання проблем невідповідності норм внутрішнього законодавства та приведення їх до відповідного рівня, стандартів.

Згідно до ст. 1 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" [3, ч. 1] з метою захисту прав кожного на території України і в межах її юрисдикції Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, проголошених у Конституції, законах та міжнародних договорах України, а також сприяє приведенню національного законодавства про права і свободи людини у відповідність до міжнародних стандартів у цій галузі. Відповідно діяльність Уповноваженого в сучасних умовах набуває важливого значення щодо приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних зобов'язань України.

Питанню дотримання забезпечення соціального захисту громадян має сприяти належна підготовка періодичних доповідей України з прав людини щодо виконання ряду міжнародних конвенцій, учасницею яких вона є і відповідне реагування державних органів на виявлені зауваження та пропозиції відповідних контрольних міжнародних органів, які розглядають ці доповіді.

Міжнародний контроль дає можливість об'єктивно оцінювати виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, аналізувати щодо узгодженості національного законодавства та сприяти таким чином приведенню його у відповідність до міжнародних стандартів. У підготовці таких доповідей важлива участь саме Уповноваженого з прав людини.

У кожному випадку виявлення невідповідності норм українського законодавства міжнародним стандартам з прав людини готуються узагальнені висновки у формі подань, які включаються до щорічної або спеціальної доповіді Уповноваженого з прав людини. Вони вже стають рекомендаціями для органів державної влади [3, ст. 9].

Діяльність Уповноваженого з прав людини має на меті постійне регулювання та підтримку належного застосування норм міжнародного права, які згідно норм вітчизняного законодавства мають пріоритетне право на виконання та застосування. Інститут Омбудсмена має на меті встановити відповідні цінності до рівня належного забезпечення соціального захисту населення.

Останні статистичні дані говорять про важливість проблеми заборгованості працівникам на підприємствах. Дана проблема також є важливою та є на контролі у Уповноваженого з прав людини, оскільки належний рівень оплати праці впливає на загальну статистику з дотримання основних соціальних стандартів, а саме про оплату праці різних верств населення.

Важливою ознакою при реалізації права на звернення до Уповноваженого з прав людини є безоплатна процедура — одна з форм правової допомоги, гарантованої ст. 59 Конституції України. При чому процедура звернення до Уповноваженого на відміну від звернення, наприклад до суду, не обтяжена зайвими формальними вимогами, є гнучкою відкритою, порівняно швидкою, і що важливо, спрямованою передусім на захист інтересів людини. Це значно спрощує процес звернення до Уповноваженого з прав людини, робить цю інстанцію привабливим засобом відстоювання своїх порушених прав [4, ст. 59].

На сьогодні важливим в питанні дотримання забезпечення соціального захисту громадян в Україні виступає можливість застосування права кожного громадянина на звернення за захистом своїх прав та свобод до: національних судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також після вичерпання національних засобів захисту — до відповідних міжнародних судових установ чи до міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

На сьогодні закладаються основи ефективної національної системи захисту прав та свобод людини, процедурно забезпечується функціонування відповідних правозахисних механізмів на національному рівні, що має позитивно впливати через можливість порівняльного аналізу даної діяльності.

При дотриманні забезпечення соціального захисту громадян в Україні важливою та актуальною виступає така загальносвітова тенденція, як відхід від традиційних схем державного соціального забезпечення та пошук нових, більш ефективних заходів щодо соціального захисту, в тому числі недержавних.

Згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права, який запровадив поширену класифікацію прав людини на соціальні, цивільні, політичні, економічні та культурні, — вітчизняне законодавство важливим виокремлює питання зі ст. 11 цього нормативного акта. Саме в ст. 11 зазначається право на достатній життєвий рівень та його дотримання. В Україні питання даної норми та статті є також важливим та дотримується в Законі України "Про прожитковий мінімум" [2], та інших нормах.

Ратифікувавши Пакт, Україна стала його учасницею. Вона добровільно взяла на себе юридичні зобов'язання із захисту прав і норм, що містяться у його тексті, зокрема забезпеченням відповідності змісту національного законодавства вимогам узятих на себе міжнародних зобов'язань.

Відповідно до статті 2 Пакту кожна держава, що бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги і співпраці, зокрема в економічній і технічній сферах, ужити в максимальних межах наявних ресурсів заходів до того, щоб забезпечити поступове повне здійснення визнаних цим Пактом прав усіма належними способами, аж до вжиття законодавчих заходів.

Держави, що беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати здійснення проголошених у ньому прав, не допускаючи жодної дискримінації, як-от щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини. Відповідно до статті 3 Пакту держави, що беруть у ньому участь, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право мати всі економічні, соціальні і культурні права, передбачені цим Пактом [5].

Стосовно кожного міжнародного договору, який було належним чином ратифіковано Верховною Радою України відбуваються пристосування його норм для дії у національному законодавстві. Це відбувається через внесення відповідних змін до чинних норм права національного законодавства. Подібна практика застосовується у більшості країн світу, щодо міжнародних договорів окрім тих, які мають рекомендаційний характер, оскільки вони певною мірою вказують на певні прогалини та недоліки. Тобто існування можливості на вдосконалення через застосування міжнародних норм має позитивну практику на сьогодні та нажаль дуже рідко застосовується в Україні.

Участь України у діяльності МОП і використання наявного досвіду є вкрай необхідним та корисним перш за все у період економічних реформ.

У "Декларації про Державний суверенітет України" проголошено пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. Це положення закріплено Законом України "Про дію міжнародних договорів на території України" (втратив чинність на підставі Закону України "Про міжнародні договори України" 2004 р.), де зазначено, що прийняті й належним чином ратифіковані Україною міжнародні угоди є невід'ємною частиною національного законодавства України і використовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [1].

Через свої документи (декларації, хартії, пакти, протоколи, конвенції, рекомендації тощо) міжнародні організації впливають на національне законодавство окремих країн, прагнучи закласти в ньому чітку вимогу щодо дотримання загальновизнаних основних прав і свобод людини. Водночас відповідно до статутів чи інших установчих документів міжнародних організацій зобов'язання захищати основні права, забезпечені міжнародною гарантією, які випливають зі звичайного права або із хартії, декларації чи іншого аналогічного документа, діє зазвичай попри рівень, до якого держава національним законодавством захищає кожне право особи.

Отже, міжнародні норми покладають на держави-підписанти обов'язок вживати необхідних заходів для реалізації захищених прав людини попри рівень чи повноту їх відображення в національному законодавстві.

Вид заходів і міру, до якої національне законодавство захищає згадані права, визначає кожна держава, яка підписала документ і яка відповідно до вимог своєї конституції має право визначити рівень — національний, субнаціональний або місцевий, — на якому вона забезпечуватиме запровадження захисту та дотримання забезпечення соціального захисту, що його вимагає міжнародне законодавство.

Джерела

1. Закон України "Про міжнародні договори України" від 29.06.2004 № 1906-IV // ВВР України 2004. — № 50. — Ст. 540.; Із змінами, внесеними згідно із Законом № 1323-VII (1323–18) від 05.06.2014 // ВВР України. — 2014. № 34. — Ст. 1166.
2. Закон України "Про прожитковий мінімум" від 15.07.1999 № 966-XIV // ВВР України 1999. — № 38. — Ст. 348.
3. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" від 23.12.1997 № 776/97-ВР // ВВР України. — 1998 р. — № 20. — Ст. 99. (Остання редакція Закону відбудеться 01.05. 2016 р., підстава — Новий Закон України "Про державну службу від 10. 12. 2015 // ВВР України. — 2016. — № 4. — Ст. 43).
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Юрінком, 1996. — 80 с.
5. Сташків Б. І. Поняття права соціального забезпечення / Б. І. Сташків // Право України. — 2000. — № 5. — Ст. 24–26.

А. С. СТЕЛЬМАХ
магістрант, УАІСНС МАУП
науковий керівник — Грабовенко Н. В., канд. пед. наук., доц.

ЯКІСТЬ НАДАННЯ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ ВІДДІЛАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Державні і недержавні соціальні служби (заклади, агенції, інституції, організації, установи) утворюють систему соціального обслуговування населення, яка є не тільки важливим сектором соціальної сфери, який потребує належного нормативно-правового регулювання, але й технологією соціальної роботи, тобто комплексом заходів для підтримки соціально вразливих груп населення.

В Україні соціальне обслуговування найчастіше асоціюється з діяльністю стаціонарних і денних закладів державної системи соціального захисту населення, на основі яких сформувалася вітчизняна система соціального обслуговування. Наприклад, Закон України "Про соціальні послуги" трактує соціальне обслуговування як систему соціальних заходів, що передбачає послуги, які надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку їхнього соціального статусу та повноцінної життєдіяльності соціальної служби [1]. А Закон України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю" визначає соціальне обслуговування як роботу спрямовану на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує гармонійний та різнобічний розвиток дітей і молоді шляхом надання соціальної допомоги, різноманітних соціальних послуг [2].

В Україні система соціального обслуговування є неоднорідною: функціонують традиційні заклади, що утворились за патерналістської моделі соціальної політики й не відповідають цінностям соціальної роботи, а також принципово нові соціальні заклади для різних вразливих груп.

Дослідницька практика свідчить, що єдиного підходу до визначення структури критеріїв та показників, придатних на всі випадки оцінки ефективності соціального обслуговування, бути не може. Їх склад буде змінюватись в залежності від об'єкта, предмета і завдань оцінки досліджуваного явища, процесу.

Результативність вирішення проблеми клієнта, його ефективність, багато в чому залежать і від самого фахівця, його вмінь, досвіду, особистісних особливостей і якостей. Тому професійним завданням є підбір кадрів і розумна кадрова політика в цілому, що в свою чергу є одним з чинників підвищення ефективності роботи з соціального обслуговування.

Задоволення потреб людини відбувається шляхом надання цілого комплексу соціальних послуг. А їх якість залежить від наявності або відсутності певних умов.

Виходячи з цього, предметами вивчення, аналізу та оцінки ефективності можуть бути: інформаційна забезпеченість соціального обслуговування; обсяг, форми і якість наданих послуг; організація праці персоналу в установах соціального обслуговування; рівень професіоналізму співробітників; система контролю за їх діяльністю.

Метою статті є охарактеризувати оцінку якості надання послуг відділами соціального обслуговування населення України.

Зазначимо, що в процесі одержання інформації щодо оцінки ефективності соціальних послуг розрізняють об'єктивний, суб'єктивний та комбінований підходи. Об'єктивний передбачає використання статистичних даних, суб'єктивний базується на результатах соціологічних досліджень та експертних оцінках. Обробка соціологічної інформації дає більш глибоке уявлення про об'єкт дослідження, що дозволяє виявити існуючі проблеми та визначити причини, що їх викликають. Даний метод представляється найбільш перспективним при оцінці диференціації якості та ефективності соціальних послуг. Тому в даній статті використаний саме цей підхід.

Загалом, на думку цілого ряду дослідників більш доцільним є використання комбінованого підходу — зіставлення об'єктивної та суб'єктивної оцінок за окремими критеріями процесу надання соціальних послуг.

В ході опитування було виявлено, що переважна більшість, а саме 90 % респондентів звертались протягом останніх 3-х років до управління/відділів соціального захисту населення для оформлення/переоформлення соціальних виплат та 10 % не зверталися зовсім. З усіх опитаних жоден не звертався для оформлення соціальних виплат за місцем роботи. Стає зрозумілим, що необхідно приймати міри по зобов'язанню роботодавців впроваджувати такі послуги на місці.

Спектр послуг за якими зверталися респонденти виявився досить різноманітним. Серед опитаних, які звертались до управління/відділів соціального захисту населення: 20 % звертались за допомогою при народженні дитини; 20 % звертались за допомогою по нагляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; 10 % звертались за допомогою на дітей одиноким матерям; 10 % звертались за державною соціальною допомогою інвалідам з дитинства та дітям інвалідам; 10 % звернулись за державною соціальною допомогою малозабезпеченим сім'ям; 10 % звертались за допомогою на поховання; 10 % — пенсій в т. ч. по інвалідності; 10 % не зверталися та 0 % — допомога на дітей над якими встановлено опіку. Як бачимо, за допомогою на дітей, над якими встановлено опіку, рідше звертаються і тому при опитуванні такі респонденти не потрапили до числа опитаних, що заповняли анкету.

Основним джерелом інформації про перелік необхідних документів для оформлення соціальної виплати виявився телефонний дзвінок в Управління/відділ — 30 %; 20 % опитаних дізналися від співробітників під час прийому та зі стенду; 10 % отримали інформацію від знайомого/родича та від соціального працівника центрів ССДМ, громадської або благодійної організації та 10 % не звертались за даною інформацією.

В Управлінні/відділах представлена інформація була помічена не всіма респондентами, що потрапили до вибірки опитування, а саме інформацію про перелік документів, необхідних для оформлення виплати 20 %, зразки заповнення заяв та інших документів 10 %, процедуру оформлення соціальних виплат 20 %, співробітників, до яких треба звернутися для оформлення виплати 10 %, графік прийому співробітників 20 % та 10 % не пам'ятають, що бачили таку інформацію.

Для 80 % респондентів інформація була повністю зрозумілою, та були і такі, що її зовсім не бачили і не читали. Вони становили 20 %. Данні результати свідчать, що інформація у приміщенні відділу управління/відділу представлена не зовсім доречно та наглядно, бо не всі змогли відповісти чітко про її присутність.

В основному прийом опитаних громадян відбувався записом по телефону (44 % опитаних), в порядку "живої" черги та за допомогою терміналу, що видає "талончик" з номером черги до певного співробітника (22 % опитаних) та ті, яким співробітники визначили час прийому (11 % опитаних). Слід зазначити, що така організація прийому була зручною не для всіх. Так, повністю задовольнив графік прийому 44 % і в

двічі менше — 22 % — залишилось незадоволених. Серед респондентів опинились і ті, які не змогли визначитись — 33 % опитаних.

Швидкість призначення виплати проводилася в строк від двох тижнів, що підтвердили 44 % респондентів та більше місяця — 22 %. Не змогли пригадати, в які строки була призначена виплата аж 33 %, що свідчить про все ж таки затяжний процес оформлення соціальної виплати.

Аналіз ефективності роботи соціальних служб показав, що 50 % опитаних, що звернулися за отриманням допомоги були задоволені, не задоволеними залишилися 17,5 %, не змогли визначитись 22,5 % та 10 % опитаних не зверталися до соціальних служб.

Причини незадоволення роботою соціальних служб різні. В основному отримувачі соціальних послуг не задоволені тим, що не отримують відповіді на свої запитання (50 % опитаних), відзначили недоброзичливе/байдуже ставлення співробітників (33 % опитаних) та незрозумілість відповідей (17 % опитаних).

Таким чином, оцінка ефективності надання соціальних послуг відділами соціального обслуговування показала, що тільки половина респондентів позитивно оцінила їх роботу. Достатньо високий рівень оцінок надання соціальних послуг отримувачами можна обґрунтувати наступними висновками:

- по-перше, соціальні послуги, що надаються, частково задовольняють потреби отримувачів, допомагають пом'якшити складний життєвий стан, є хоч якоюсь реальною допомогою в тому скрутному становищі, в якому опинились отримувачі;
- по-друге, отримувачі соціальних послуг є невибагливими, мають низький рівень потреб, тому будь яка допомога є затребуваною та необхідною;
- по-третє, досліджуваним категоріям населення послуги надаються переважно безкоштовно, а це вагомий чинник впливу на рівень задоволеності, ймовірно, якби послуги надавалися платно, то і зросли б вимоги до якості, обсягів тощо.

Серед негативних аспектів треба відзначити, що респонденти були незадоволені недоброзичливим, байдужим ставленням співробітників, відсутністю відповідей на запитання, які цікавили або відповіді були незрозумілими. Інформація, що була представлена в приміщеннях служб була ненаглядною та недостатньою. Незручними, в тій чи іншій мірі, були графік і організація прийому громадян. Та найбільш вагомий мінус в роботі — це повільний процес призначення та нарахування виплат.

На наш погляд, потрібно орієнтуватись, в першу чергу, на потреби одержувача соціальних послуг, що має привести до їх розширення, вдосконалити способи інформування громадян про їх наявність та способи отримання. Процедура має бути простою та зрозумілою для всіх. Вважаємо, також за необхідне спростити процес подачі та заповнення документів, мінімізувати їх кількість, розробивши більш зручні форми та впровадити, можливо, електронну подачу документів. В разі неможливості відвідати служби отримувачем соціальних послуг особисто, організувати виїзд спеціаліста за місцем проживання. Для впровадження таких кардинальних змін та покращення продуктивності роботи розширити штат працівників та забезпечити їх достойною заробітною платнею, що змінить ставлення співробітників до роботи і тим самим полегшить процес спілкування із отримувачами послуг та зробить його більш приємним. При наявності достатньої кількості співробітників буде можливим без особливих зусиль зробити графік прийому більш гнучким та задовольнить всі потреби по організації прийому.

В разі такого розширення структури соціальних служб, необхідно посилити і контроль над процесом надання послуг та запобіганню корупції.

Джерела

1. Закон України “Про соціальні послуги” від 19 червня 2003 року. — № 966-IV(Редакція від 18.10.2012, підстава 5290–17).
2. Закон України “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю” від 21.06.2001 № 2558-III (Редакція від 28.12.2015, підстава 901–19).
3. Наказ Міністерства соціальної політики України “Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати”. (Редакція від 03.09.2012 р. № 537).
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення “Стратегії реформування системи надання соціальних послуг” (Редакція від 08.08.2012 р. № 556-р).
5. Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 5.10.2000 р., № 2017—III (Редакція від 07.04.2012, підстава 4523–17).

Н. І. ТКАЧЕНКО
магістрант, УАІСНС МАУП
наук. кер. — Сурмін Ю. П., д-р. соц. наук, проф.

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Здійснення влади на місцях має велике значення в житті кожного громадянина нашої держави, адже вона є найбільш наближеною у реаліях проживання у конкретному регіоні країни. Конституція України визначила суб'єктів здійснення такої влади — це місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоуправління. Проте це різні за юридичною природою системи органів влади, адже місцеві державні адміністрації є органами виконавчої влади, а органи місцевого самоврядування — це публічна влада територіальних громад. Розвиток системи державного управління на сучасному етапі неможливий без постійного вдосконалення взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. На місцевому рівні питання нормативного забезпечення цієї взаємодії, введення нових форм та методів співробітництва все ще залишається досить актуальним попри певні практичні напрацювання. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування здійснюється насамперед у процесі реалізації ними своїх повноважень, обсяг і характер яких визначає зміст і форми такої взаємодії.

Чимало наукових праць та досліджень присвячено проблемам взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які проводилися такими відомими українськими вченими та практиками, як: В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішний, Н. Р. Нижник, В. В. Мамонтова, В. Я. Малиновский, Г. С. Одинцова та ін. Проте серед невирішених повністю складових загальної проблеми залишається відсутність єдності підходів щодо законодавчого та функціонального забезпечення взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування ні на теоретичному, ні на практичному рівнях.

Характер відносин між різними гілками і рівнями влади, статус органів державної влади і органів місцевого самоврядування визначається перш за все Конституцією України та діючим законодавством. Конституція України закріпила дві системи влади на місцях: місцеві державні адміністрації, які є місцевими органами виконавчої влади та місцеве самоврядування, як публічну владу територіальних громад [1]. Це різні за своєю юридичною природою і, насамперед, за функціями і повноваженнями системи місцевої влади. Конституція України не допускає підміни місцевого самоврядування державними адміністраціями. Однак на практиці реалізація функцій і повноважень обох органів місцевої влади породжує спірні питання щодо встановлення меж їх функцій і повноважень, способів вирішення спорів тощо.

Основні засади взаємодії місцевих органів влади визначені в Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" та Законі України "Про місцеві державні адміністрації"[2, 3]. Виходячи з потреби організації в Україні на місцях такої влади, яка здатна забезпечити необхідну єдність виконавчої влади та самостійність органів

місцевого самоврядування, ці закони розмежовують повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Однак розмежування не досить чітке. Повноваження органів місцевого самоврядування поділяються на власні, пов'язані з вирішенням питань місцевого значення, та делеговані (передані державою), що стосуються здійснення програм загальнодержавного значення. Перелік повноважень територіальної громади та утворюваних нею органів, обласних та районних рад у цілому визначений ст. 143 Конституції України. На підставі Основного закону України подальший розподіл повноважень територіальної громади та її органів здійснений Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", який поділяє ці права й обов'язки між суб'єктами їх здійснення: базового рівня — радами, їх виконавчими органами, сільськими, селищними, міськими головами, районними та обласними радами [1, 2]. Спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст представляють обласні та районні ради, а вони, в свою чергу, делегують велику кількість власних повноважень обласним та районним державним адміністраціям.

Хоча законодавством і визначений перелік можливих делегувань, у ньому містяться норми, які роблять незрозумілими реалізацію певних видів діяльності. Так, наприклад, повноваження: в галузі транспорту; у сфері організації охорони, реставрації, використання пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацо-паркових, паркових комплексів; повноваження у сфері подання пропозицій до Державного бюджету України; сприянню розвитку науки; розробки програм соціально-економічного розвитку та багато іншого. Можна зробити висновок, що у випадках масштабного дублювання функцій та повноважень двох різних органів влади виникає ситуація, коли вказані види діяльності якщо і реалізуються, то неефективно та зі значними витратами на реалізацію.

Проблема взаємодії місцевих органів влади полягає насамперед у недосконалості системи місцевого самоврядування. Основними факторами є недосконале законодавство, централізаторські устремління центральної влади тощо.

Досвід багатьох областей України дає змогу виділити наступні організаційно правові форми координаційної взаємодії органів місцевої влади: утворення спеціальних органів на паритетних началах для реалізації спільних програм, здійснення конкретних дій в певних сферах життєдіяльності території; проведення координаційних нарад (семінарів) за участю керівників і посадових осіб місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування; проведення спільних дій з комплексних питань і планування з розподілом обов'язків між учасниками їх реалізації; проведення спільних засідань колегій і президій та прийняття спільних розпоряджень головою відповідної місцевої державної адміністрації та головою обласної (районної) ради; складання аналітичних оглядів спільної діяльності органів місцевого управління з метою виявлення позитивного досвіду і його впровадження; існування спільних ЗМІ (рубрик: — "Влада інформує" та ін.); спільне проведення масово-культурних заходів.

У сучасних умовах Україна впевнено наближається до європейського типу самоврядування, який принципово відповідає нашим національним традиціям. Важливо сьогодні розумно підійти до світового, зокрема, європейського досвіду, проаналізувати різні моделі діяльності самоврядних структур, детермінувати позитивні й негативні риси кожної з них. У проведеному експертному опитувані на тему: "Дослідження ефективності діючої системи державного управління та місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку України" 80 % експертів вважають, що Україна повинна використовувати досвід зарубіжних країн для реформування власного державного управління та місцевого самоврядування. Особливого значення

набуває гуманістична спрямованість діяльності органів місцевого самоврядування, врахування таких вимог, як пріоритетність прав і свобод людини відносно публічної влади, задоволення потреб людини на засадах рівності і справедливості. Ці завдання гуртуються на конституційних принципах додержання прав і свобод та захисту законних інтересів громадян, додержання соціальних стандартів і форм, гарантованих державою. Також 90 % експертів підтвердили, що основою публічної влади є органи місцевого самоврядування, 85 % експертів зазначили, що місцеве самоврядування є децентралізованою формою публічного управління.

Таким чином, ***основні висновки*** полягають у наступному. Необхідно здійснити чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, передачу надлишкових функцій від центральних органів виконавчої влади до органів місцевої влади, вдосконалити взаємодію місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, а саме: внести зміни у закони "Про місцеві державні адміністрації" і "Про місцеве самоврядування в Україні" з питань взаємодії цих органів; розробити механізми розмежування і співвідношення компетенції органів місцевої публічної влади; створити на регіональному рівні координаційні ради з питань взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування. Це сприятиме підвищенню ефективності взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в контексті здійснення адміністративної реформи.

Джерела

1. Конституція України. Прийнята Верховною України 28 червня 1996 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30 — Ст. 141.
2. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
3. Закон України "Про місцеві державні адміністрації" // Відомості Верховної Ради України. України. — 1999. — № 20–21. — Ст. 190.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичних конференцій з проблематики широкого кола аспектів процесу системної модернізації України.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і світовим досвідом проведення модернізаційних процесів.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Випуск 2

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Правова держава та демократичне суспільство:
фактори розвитку та взаємодії”
м. Київ, МАУП, 14 квітня 2016 р.

Комп’ютерне верстання *А. П. Нечипорук*
Художнє оформлення *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 05.04.16. Формат 70×100 1/16. Папір офсетний.
Друк ротаційний трафаретний.
Ум. друк. арк. 34,82. Обл.-вид. арк. 30,89. Тираж 300 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП “Видавничий дім “Персонал”
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.

Надруковано в друкарні ДП “Видавничий дім “Персонал”